

Güneş Ülkesinde Diriliş

Birinci Kitap

AMARA

BİRİNCİ CİLT

M. Sait Üçlü

Şehit Şilan Baki Edebiyat Okulu Yayınları

SUNUM

Çağdaş Kürdistan'ın direniş ve diriliş romanının yazılması için Edebiyat Okulumuz tarafından beş yıl önce planlı bir çalışma başlatılmıştı. Beş yıl boyunca kolektif olarak yoğun bir çalışma yürütüldü. Şimdi bu çalışmanın sonuna geldik ve sonuçları ortaya çıkmaya başladı. Başta yazarı olmak üzere, söz konusu çalışmaya emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz. Herkes için yararlı olacağı umut ve inancıyla okuyucuya sunuyoruz.

Şehit Şilan Baki Edebiyat Okulu

*Ezeli sırları ne sen bilirsin ne de ben
Bu muammayı ne sen okuyabilirsin ne de ben
Perde ardında sen ben dedikodusu var amma...
Perde kalktı mı ne sen kalırsın ne de ben
Ömer Hayyam*

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Bütün yollar, dağlar, vadiler, sürgünler ve muhacirlerle doluydu. Tümü onlardı. Onlar ki, son bir asırdan beri, topraktaki karıncalar gibi hep çalışıyor, havadaki göçmen kuşlar gibi durmadan göç ediyorlardı. Kimden, neden ve niçin kaçtıklarını kendileri de bilmiyorlardı. Göç edenler; ağa, bey, mir, paşa, maraba, çoban, çiftçi, rençber, hizmetkâr, asker, din adamı, ulema, cahil, cesur, korkak, kadın, erkek ve çocuktular. Hep birlikteydiler. Kendilerine aşiret, kabile, halk diyorlardı. Vuran-vurulan, ölen-öldüren, korkusuzca meydan okuyan, bir korkak gibi toprağını bırakıp kaçan yine onlardı.

Bin yıllardan beri bu coğrafyada hep onlar vardı. İstila, işgal, ilhak edenler zamana yenilmiş, bırakıp gitmişlerdi. En büyük yargıç zamanın kendisiydi. Zamanı geldiğinde, yenenler yenilmişti. Bütün masallar, destanlar, kadim viraneler, taşlar ve maceralar onları anlatıyordu. Kederli, hırçın, hüzünlü, saldırgan, nazlı ve öfkeli akan Ferat ve Dicle yataklarının, uzayıp giden bitmez tükenmez yolların, bire yüz veren toprakların, sarp geçit vermez dağların, dipsiz uçurumların, mavi gökyüzünün, bütün köylerin sahibi onlardı. Ayaklarını toprağa basıp ayağa kalktıkları zaman, hiçbir ordu karşılarında duramıyordu. İhanet ve işbirlikçilikte hiçbir kavim onlara ulaşamıyordu. Hem yenen, hem yenilendiler. Yendikleri halde kendi yengilerinden yeniliyorlardı. Ateşi yakan

onlar, ihanette koşanlar da onlardı. Tümü fakir, tümü yaralı ve tümü dövüşkendi. Bin yıllardan beri hep özgürlük için kavga ediyorlardı.

Güneşı doğuran asi dağların çocuklarıydılar. Yaşamları; eski, çok eski trajik bir destan, dengbejin içli duygulu stranı, kuşların şafağa düşen şarkısı gibi çok renkliydi. Bir yanı hep mavi, yeşil; bir yanı hep gri, sisliydi. Dilleri; dişil karakterli, kökü toprağın derinliğine inmiş, kadın, köy ve tarımla bütünleşmiş, tanrıça alımlı, bir aşk türküsü gibiydi. Hep destan ve şiir kokuyordu.

Bütün devletli, sınıflı uygarlıkların sedef kakmalı hançerleri geniş, güçlü göğüslerine inip kalkmıştı. Bu vahşi uygarlık saldırıları karşısında ne yenilmiş ne de zaferi tatmışlardı. Yaşamları ki, bir yanı hep kıyım, göç, sürgün; bir yanı diriliş, direniş ve aşk destanıydı. Kaç asırdan beri kabile ve aşiretler aç, perişan göç ve sürgün yollarına düşmüştü. Yine de azimlerinden, inançlarından, aşklarından, direnişlerinden hiçbir şey yitirmemişlerdi.

Her nedense dışarda gelip topraklarını işgal eden, kıyımdan geçiren, göç ve sürgün yollarına düşürenlerin yaşamları hep aynı ve birbirine benziyordu. Oysa onların kendine ait, kendine özgü, hiç kimseninkine benzemeyen bir serüvenleri vardı. Herkes için en aydınlık olan zaman, onlar için zamanların en karanlığıydı. Bir yanları hep gül mevsimi, mavi gökyüzü, bir tarafları Nuh ü Nebi'den beri sürüp gelen karanlık bir tufandı. Hem bütün iyi güzel aydınlık inançları yaratmış, hem de en karanlık çağı yaşıyorlardı.

Coğrafyaları bir peygamberler diyarıydı. Toprak, su, ateş, güneş ve bitkilerle ilişkileri çok yönlü, sırrı çözülmemiş, bir denklem ve bilmeceydi. Hiçbir din âlimi, hiçbir bilge, hiçbir filozof, hiçbir peygamber, bu bilmeceyi çözememişti. Ya onları lanetlemiş, ya da “dağlarda inen cin, peri, hurri, şeytan” deyip geçmişti.

İşte Aziz ile Öcê, kadının hikâyesi, bu göç, sürgün, direniş ve aşk destanından geriye kalan son bir çırpını, son bir yapraktı. Bu, sırrı çözölemeyen bilmeceenin son anahtarı gibiydi.

O akşam, Öcê, kadın düşleri kızıl gün batımına düşmüş, karnındaki bebeğin muştusunu Aziz’e vereceğini düşündükçe, onun eve dönüşüyle, süper bir gece yaşayacağını hayal ediyordu.

Belki göz kamaştıran, turuncu renkli gün batımının güzelliğinden, her insanın düşleri ve umutları vardı, ama bazıları için umut şafakla birlikte aydınlanacak, bazıları için sonsuz bir karanlığa gömülecekti.

Hazanın Hüznü kızıl toprağa düşmüş; ağaçlar, bağlar sararmış, yerlerde avuç avuç altın sarısı yapraklar vardı. Göçmen kuşlar sürüler halinde, Karadağ üzerinde, büyük Ferat vadisini aşarak güneye doğru yol alıyordu.

Havada bulutlar, ikide bir kümelenip dağılıyor, kısa aralıklarla yağmur yağıyor, güneş yüzünü arada bir gösterip tekrar kayboluyordu. Güneş sanki çocuklaşmış, keyifli keyifli saklambaç oynuyordu. Bir gizleniyor, bir ortaya çıkıyordu. Köylüler, güneşin saklambaç oyununa aldırmadan, yağmur öncesi tohumları ekmek için acele ediyorlardı.

Köy; Hamurkesan harabesine ve Türkmen köyü Ayno’ya giden vadiye doğru hafif meyilli, yekpare, geniş kayalık alanda kurulmuştu. Evlerin bir kısmı kerpiçten, bir kısmı, doğal taşlardan, durumu daha iyi olanlar, bir odayı Urfa’nın beyaz, “hewar” kesme taşından yapmışlardı. Taş işçiliğini Ermeni ustalar yapıyordu. Bütün evlerin geniş avlularında dut, ceviz, nar, incir ve gül ağaçları vardı. Damların üstü, kalın kavak direkleriyle örtölmüş, ağırlığı kaldırsın diye altına; “istün,” dedikleri, iri, dayanıklı kütükler konulmuştu. Kerpiç ve taş yapılı evler, yan yana eğri, büğrü bir daire biçimde genişleyerek AMARA köyünü oluştuyordu.

Mala Husênê Mîrzan'ın'nin evi, tam Amara'nın orta yerinde kaba, doğal taşlarla yapılmıştı. Etrafı taşlarlar çevrilmiş, geniş bir avlu, avluda dalları yemyeşil, gökyüzüne uzanan, on yaşında genç bir dut ağacı vardı. Ağacın etrafı, Ferat kenarında getirilen, nar büyüklüğündeki parlak, renkli taşlarla, yuvarlak bir halka örölüp çevrilmişti. Bu halka, ağaca su verildiği zaman, sağa sola akmasını engelliyordu. Ağaç bakımlı ve kökü sürekli ıslaktı. Yazın dalları iri, tatlı, beyaz dutlarla doluyor, dört mevsim dallarında kuş civıltıları eksik olmuyordu.

Menteşeleri paslanmış, çivileri sökülmüş, tahtaları iyice eskimiş çift kanatlı bir kapı, avluya açılıyordu. Hayvanlar bu kapıdan içeri giriyordu. Ahır ve ağılın kapısı da buraya açılıyordu. Avlunun bir köşesinde ateşten, isten simsiyah olmuş, üç dikdörtgen taştan oluşan, bir ocak duruyordu. Yağmursuz zamanlarda Ayn ile Öcê, sac ekmeğini ve yemekleri, bu ocakta pişiriyordu. Avlunun taş duvarları sıvasızdı. Evin duvarları ise samanla karıştırılmış, Ferat vadisinde getirilen, açık kahve, özgün bir toprakla sıvanmıştı. Evin dışa bakan dikdörtgen penceresi, uzunlamasına ve enlemesine, iç içe geçirilmiş, tahta çıtalarla dörde bölünmüştü. Damın saçakları, yarım metre dışa doğru uzatılmıştı. Yağmur yağdığında damdaki suların aşağı akması için damın arka sol tarafına, “çırık,” dedikleri tenekeden uzun bir oluk yapılmıştı.

Köyün batısında beş altı kilometre ötede, sarı hırçın sularıyla Ferat ırmağı akıyordu. Kaniya Ayno'nun suları derin vadide akarak Ferat ırmağına karışıyordu. Kuzey tarafında ise uzaklarda zirveleri aylarca kar yüklü, Kuzey Toros Dağları gözükiyordu. Toroslar bir hat biçiminde bütün Kürt coğrafyasını boydan boya bölüp geçiyordu. Ferat'ın hemen öte yakasında Karadağ uzanıyordu.

Aziz geciktikçe, Öcê, gün batımının kızılılığına ve uzak dağların heybetine bakıp tedirgin oluyor, ruhu daralmaya sıkılmaya

başlıyordu. Derken son gün ışınları, Torosların ardında yitip gitti. Giden güneşle birlikte Öcê, daha da tedirgin oldu. Yusuvarlak, dolun halindeki ay, upuzun saçlarını yeryüzüne saldı, gümüş rengiyle gökyüzünde ışıldadı.

Genç adam, dolunay ışığında yürürken doğuya uzanmış gölgesi, onunla birlikte yürüyordu. Dolunayın soluk, gümüşü ışığında, bir insana bakar gibi kendisiyle birlikte yürüyen gölgesine bakıp kendisiyle gölge ve ışık arasındaki gizemi düşünüyordu.

Sokakta duvara düşen, hareketli gölgesine bakarken aniden kafasına değen, sert bir cisimle sarsılıp yere düştü. Düşerken gölgesi de onunla birlikte yüzükoyun yere kapaklandı.

Evinde tuzu biten bir kadın, komşusu Husênê Mîrzan'ın evine uğramak için, kapıdan dışarı çıktı. Çıkar çıkmaz; “haho hawar, haho hawar,” diyen kadının içten, yürek paralayıcı, acı yüklü tiz feryadı, ay ışığı sessizliğinde her tarafa yayıldı.

İyi, güzel haber, her zaman taş gibi yerinde kalır, felaket getiren kötü haber, tez elden dört bir yana yayılır misali, kadının; “haho hawar,” sesi de bir anda bütün köye yayıldı.

Evlerde, evlerin kapılarında kadın, erkek, genç, yaşlı; birer ikişer çıkıp sesin geldiği yöne doğru telaş ve merakla koşuştular. Seven sevmeyen, bütün köy sokakta toplanmış, her kafadan rastgele bir ses çıkıyordu. En önde erkekler eski püskü, yamalı giysiler içinde kümelenmiş bekliyordu. Sokağın sağında, solunda duvar dibinde ise kadınlar birikmiş, olup biteni anlamaya çalışıyordu. Çocuklar meraklı gözlerle sokakta koşuşturup duruyordu.

Genç, ufak tefek bir kadın; taş sokağın arasında, üstü başı perişan, feryat fıgan çılgınca ağlıyordu. Buğday tenli yüzü, ayın dolun hali gibi yusuvarlak, kısa boylu, zarif ve güzel kadının, ışıldayan siyah parlak kadife gözleri, karanlıktaki yıldız gibi

parlıyor, küçük yuvarlak çenesi, büyüleyici çehresini tamamlıyordu. Yontulmuş abanoz ağacına benzeyen pürüzsüz, kusursuz, buğday rengi teni, ay ışığında ısıllı ısıllı ısıldıyordu. Saçları dağılmış, başörtüsü düşmüş, yüzü acıdan gerilmiş kıvrım kıvrımdı. Deli gibi ağlıyor, kendini yerden yere vurup tırnaklarıyla hiçbir acı duymadan, rasgele yüzünü tırmalıyordu. İçindeki bütün acılar, feryatlarıyla birlikte dışa yansıyor, herkesin gözleri nemleniyor, her biri kendi geçmiş acılarını ve ölümlerini anımsıyordu.

Üç dört yaşlı kadın, onu zorla tutmuş, sakinleştirmeye çalışıyordu. O delirmiş gibi kendini yerden yere vurup kadınlardan kurtulmak için çabalıyordu. Kadınlar ay ışığında, onu zor zapt ediyordu. Acılar içinde kıvranan, tırmalamaktan yüzü kan revan içinde kalan, çocuk yaştaki, ufak tefek kadın, kendisinden beklenmeyen ani, atik bir hareketle, kadınların elinde kurtulur kurtulmaz, koşup yerde kanlar içinde uzanan adamın üzerine atılıp ağıtlar yakmaya başladı. Kadınlar tekrar yetişip yapıştığı adamın üzerinde zorla kaldırıp Husênê Mîrza'nın evine doğru sürükleyip götürdüler.

Husênê Mala Mîrza'nın, Aziz adında bir tek oğlu vardı. Ataerkil aile soyu, tek erkek üzerinde sürüp geliyordu. Husên, torunları olsun diye on yedi yaşındaki Aziz'i, dört ay önce Öcê ile evlendirmişti. Öcê daha on beş yaşında çıtı pıtı bir kızdı. Aziz ile evcilik oynar gibi kendini hala oyunda sanıyordu. Her şeye oyun gözüyle bakıyordu. Aziz'in annesi Ayn, bunun farkındaydı. Annelik duygularıyla, bir çocukla ilgilenir gibi Öcê ile ilgileniyor, ev işlerine alıştırıyordu. Öcê, uysal bir çocuk gibi yaşlı Ayn'ın dediklerini yapıyordu.

Aziz, gün boyu Qiracê Sêhwe'deki tarlada çift sürmüş, gün batmak üzereyken; “az kaldı, bu akşam bitireyim, yarın başka tarlaya giderim,” deyip akşama kadar çift sürüp buğday ekmişti.

Gün batımıyla birlikte, tarlayı bitirip öküzleri önüne katıp eve dönüyordu. Köyün içine girerken gökte gümüş bir sini gibi duran yusuvarlak dolunaya bakıp Öcê'ye ve karnındaki bebeğe dair hayaller kuruyor, ay ışığında elinde sopası, önünde iki kızıl öküz eve gidiyordu. Ayın aydınlattığı kerpiç duvarda, kendisiyle birlikte yürüyen gölgesine bakıp saf saf gülümserken yörüngesi belirsiz, bir kilo ağırlığında iri, siyah, sağlam taş, tam arkada gelip kafasına değdi.

Taşa vuran ine-cine görünmeden, ses seda çıkarmadan, hiçbir göze takılmadan, sihirli bir gölge gibi geceye karışarak Amara'yı terk edip gözden yitip gitti.

Hızla, havada gelen taşın ağırlığıyla sendeledi, gölgesiyle birlikte, olduğu yerde yığılıp kaldı. Kızıl, ılık kan akşamın serinliğinde toprağa karıştı. Dolunay, oluşan kan gölcüğünde sallanmaya başladı.

Öküzler, arka arkaya verip Husênê Mala Mirza'nın evinin önünde durdu. Aile, Bozova-Hevag ilçesinin Mirza köyünde geldiği için, köylüler onlara “Mala Mirza” lakabını takmıştı. Öcê kadın ile yaşlı Ayn, iyice meraklanmış, tedirgin olmuştu.

“Benim Aziz'im, bu saate kadar hiç kalmazdı, Husên hele git bak, bu çocuğun başına bir iş mi geldi,” diyerek Ayn kaygısını dile getirdi.

“Oğlum Aziz nerede kaldı,” diyerek Husên ikide bir sokağa çıkıp kaygılı, tedirgin gözlerle yola bakıyordu.

Yeni gelin Öcê, utancından bir şey diyemiyordu. İki de bir kapıya bakıyor, meraktan yerinden duramıyordu. Zaman uzadıkça Aziz'e vereceği çocuk muştusunun yerini kaygı alıyordu. Şüphe bir kurt gibi içini kemiriyordu.

İki öküz, kapının önünde birlikte böğürmeye başlayınca, Öcê; telaşla avlu kapısına doğru fırladı. “Bu Aziz, kapıyı niye açmıyor

ki,” diyerek tahta kapıyı telaşla açtı. Aynı anda Husên ile Ayn de kapıya yöneldiler!

“Benim oğlum nerede,” dedi Ayn kaygıyla. Husên gelen var mı diye sokaklara baktı.

Derken acı yüklü, tiz bir kadın feryadı, ay ışığına sarınmış akşamın sessizliğini bozdu;

“Haho hawar, haho hawar!”

Köylüler birer ikişer “hawar,” sesine doğru koşuştular. En önde erkekler, arkasından kadınlar koşup sesin geldiği yerde kümelendiler.

Öcê, hepsinden önce sese doğru koştu. Koşup yerde kanlar içinde yatan Aziz’in üzerine, acı feryatlarla atıldı. Yüreği yanıyor, acı duyuyor, sesi yeri göğü birbirine katıyor, durmadan gözyaşı döküyor, gözyaşları Aziz’in bedeninde akan kana karışıyordu.

Ardında Husên ile Ayn ağıtlar yakarak çığlıklar atarak yetiştiler. Yerde yatan Aziz’in yanı başında yuvarlak, kanlı, kara katil bir taş duruyordu.

Hawarlar ve figanlar sonbahar akşamına karışıyor, dört bir yandan feryatlar yükseliyordu. Öcê; saçları dağılmış, başörtüsü düşmüş, yüzü acıdan gerilmiş, durmadan ağlıyor ağlıyor ağlıyordu. Ağlayarak ağıtlar yakarak kendini yerden yere atıp yüzünü tırmalıyordu.

Ağlayışı, çığlığı ve ağıtı; uzun, çok uzun trajik Kürt serüveninin devamı gibiydi.

Yer anında bu çığlığı duydu.

Gök ve yıldızlar çığlığı ve ağıtı birlikte duydu.

Rüzgâr çığlığı ve ağıtı alıp uzaklara çok uzaklara götürdü.

Ferat çığlığı, ağıtı ve ağlayışı sessizce dinleyip unutmamak için sarı hırçın sularına gömdü.

Kuşlar; hazanın hüznüyle birlikte, ılığı kanatlarına m   rledi.

Tekmil Amara ılıga ko tu!

Kanlar içinde yerde yatan Aziz,    'nin ılığını ve ağıtını duydu, ama yanıt veremedi.

   , ağılamaktan, ağıt yakmaktan, bağırını d  vmekten, y   n   tırmalamaktan yoruldu, halsiz d   t  . Ayn; ay ışığında  a kın  a kın olup bitenlere bakıyordu.    ; tepeden tırnağı som sarı bir h  zne b    m   t  . Ay ışığı, h  zn  n t  rk  s  n   dinliyordu. Ayn ile Hus  n acı ve h  z  n kokuyordu.

ılığı i iten herkes oraya ko tu.     d  rt kadın, onu zor zapt ediyordu. Y  z  , g  z   kan revan içinde kalmış, y  z  nde sızan kan, Aziz'in kanına karı ıyordu.

Birkaç kadın, zor bela    'yi tutup Hus  n   M  rza'nın evine doğru s  r  kleyip g  t  rd  .

En yakının evin sahibi kadın, bir çul getirdi.     d  rt adam, Aziz'i  ulu içine yerleştirip karga tulum eve ta ıdılar.

Bir adam kanlı, kara, katil ta ı alıp ay ışığında merakla inceleyerek kalabalığın arkasından y  r  d  . B  t  n k  y çoluk  ocuk oradaydı. Ya lı bir adam, bilgelikle elini Aziz'in boyundaki  ah damara atıp;

“Hala ya ıyor,” dedi.

“Hala,” kelimesi,    'nin  ocuk y  reğine bir tel umut ışığı d    rd  . Karanlık deryasında bir tel ışık yanıp s  nd  , yanıp s  nd   geceye d    en bir tel ışık.

Aziz ve    , ile Amara'nın hik  yesi burada ba lamıyordu, Uzun, trajik bir g    destanı gibi gerilere, çok gerilere uzanıyordu...

II

Derler ki bir zamanlar, Rakka kentinde üçü erkek, biri kız, dört Arap kardeş yaşamış. Gün gelmiş, baba ve anneleri ölmüş. Kız kardeş üzüntüsünden hastalanmış. Erkek kardeşler, kız kardeşlerini iyileştirmek için her çareye başvurmuşlar. Hekimlerden biri;

“İri taneli siyah Hicaz narı yerse iyileşir,” demiş.

“Hicaz narını nasıl nerede bulup kardeşimizi kurtaralım,” demiş en büyük kardeş.

“Yollara düşüp köy köy gezip soralım,” demiş en küçükleri.

“İnsan sora sora Allah’ın evine gider, arar bulur, kardeşimizi kurtarırız,” demiş ortancası.

Derken üç erkek kardeş, yollara düşmüşler.

Vara vara “Birecik Zeytin Bahçesi,” mevkiine gelmişler. Orada, büzgülü eteklerinden soyunmuş, Urfa sarı sıcağının, cırcır böcekleriyle gülüp oynayan, her türlü hastalığı iyileştirip kan rengi kızıl şafağın alımlı kucağına esrik kuşlarını uçurtan, o her derde deva, iri taneli, vişne rengindeki Hicaz narını bulmuşlar.

Sevinerek narı alıp kız kardeşlerine götürmüşler. Kız Hicaz narını yemiş ve iyileşmiş. Kız kardeşleri iyileştiği için sevinmişler. “Bundan bir hikmet var,” diyerek “Birecik Zeytin Bahçesi” mevkiine geri dönüp yerleşmişler. Kardeşler, bir süre burada birlikte yaşamış, hayvancılık yapmış, tarlalar edinmişler. Sonra aralarında anlaşmazlık çıkmış ve ayrılmışlar.

Büyük kardeş, Birecik’e yerleşmiş, yerleştiği yerin adı; “Arap Mahallesi” olmuş.

Ortanca kardeş, zeytin bahçesinde kalmış, adı; “Arap Zeytin Bahçesi,” olmuş.

Kız ile en küçük kardeş ise gelip Hamurkesan karşısındaki boş, ekini-biçeni, suyu olmayan, sahipsiz taşlık, kıraç ve kayalık alana yerleşmişler. Orada bir ev yapıp adını; “Amara” koymuşlar.

Küçük kardeş, komşu köyden bir kızla evlenmiş, kız kardeşini de kendi çobanıyla evlendirmiş, zamanla çoğalmış ve bir kabileye dönüşmüşler. Kötü zamanlar gelip çatmış, bu küçük Arap kabilesi, köyü terk edip güneye doğru göçüp gitmişler.

Bir başka söylenceye göre, Amara adı; Kürtlerin, “Mar-Mêr” kolundan geliyormuş. Mêr, Kürtçe; yiğit, korkusuz anlamın geliyor. A-Mar-a; yiğitlerin yeri oluyor. Kürtlerin Mar kolu; tarihte Türk ve Arap Beylerine karşı verdikleri mücadele ile tanınıyormuş.

Derler ki, bir zamanlar, Hamurkesan ile Newala Bîrê’nin öte yakasındaki Xerawêsor, çok kalabalık birer köymüş. Kırılarda koyun sürüleri dolaşmış. Gece ay ışığında çobanların kaval sesleri birbirine karışır, korkusuz, hiçbir şeye boyun eğmeyen yiğit, kavgacı genç süvariler köyden çıkarmış. Her iki köyün delikanlıları yiğitlikte birbirleriyle yarışmış.

Efsane bu! Yalan, uydurma deyip geçemeyiz. Her efsanenin kökleri tarihsel, toplumsal gerçekliğin derinliklerinde gizlidir. Tarih efsanesiz, efsane tarihsiz olmaz!

Her iki köyün dillere destan, çok güzel kızları varmış.

İki köy arasında uzun upuzun, Ferat ırmağının büyük vadisine kadar uzanan “Newala Bîrê” vardır. Vadinin içinde bir Göl! “Gola Çîna!” Nakış Gölü! Gola Çîna; efsane değil efsanenin geçtiği yerdir.

Derler ki bir zamanlar, her cuma günü, Hamurkesan ile Xerawêsor köyünün kızları, bu mavi gölün kıyısına gelip karşılıklı Kürtçe mani ve türküler söyler, karşılıklı beyaz örtülere düşlerini nakışlarırmış!

Bundan dolayı etrafı yemyeşil, suları masmavi gölün adı; Gola Çîna olmuş! Nakış Gölü!

Dedelerinin, dedesinin dedesi, geçmiş unutulmasın diye onlara bir masal gibi anlatmış. Masal, dilden dile aktarılıp gelmiş.

Karanlık ölümcül zamanlar gelip çatmış, kıtlık kıran kapılara dayanmış, yağmurlar yağmaz olmuştu. Bereket kaçıp gitmiş, açlık ve sefalet tüm Kürt coğrafyasına yayılmış.

Açlık, kıtlık kıran bir yana, “mıtık” hastalığı herkesi kasıp kavurmuş. Açlığa, yoksulluğa çare bulmuşlar, ama “mıtık” hastalığına hiçbir çare bulamamışlar.

“Mıtık” hastalığı; Hamurkesan ve Xerwesor köylerinde yaşayan herkesi kırıp geçmiş. Hiç kimsenin yenemediği o mert, yiğit, at binicisi delikanlıları birer birer toprağa gömmüş. Mıtık; zehir saçan, bulaşıcı ve salgın bir hastalık! İki köyün tüm insanlarını alt etmiş. Geriye çok az insan kalmış. Kurtulanların çoğu da güçten, takatten düşmüş. Hastalık öyle yayılmış ki, cesetlerini bile toprağa verememişler.

Sağ kalan, iki köyün insanları, karşılıklı vadinin kıyısına gelip birbirlerine uzaktan; “artık burada kimse kalmadı, herkes ölüp gitti. Kendimize yeni bir yer bulalım,” diye bağırıp sözleşmişler. Mıtık hastalığında kurtulanlar, bu lanetli iki köyü bırakıp yeni bir köy kurmuşlar. Yeni köye; “AMARA” adını vermişler.

Aziz ile Öcê, Amara’da doğup büyümüşlerdi, ancak Aziz’in o geceki hikâyesi, Amara ile başlamıyordu. Bir de geçmişi vardır.

Geçmiş; Aziz’in soy kütüğüydü. Soy kütüğü; güncel ile gelecek olanın köküydü. Anlatılan hikâyeye göre kök, büyük ataları Abdullah’a kadar uzanıyordu.

III

*“Qerejdağ bişewite
Bi mij û duman e!
Delal lo lo delal...”*

Abdullah, omuzunda mavzer, sis perdesi ardındaki gri bir bilinmezliğe yürüyordu. Durmadan yürüyor, kışı geçirebilecekleri

bir yer düşünüyordu. Kabile günlerden beri yorgun, perişan yollardaydı. Vadinin dibinde, başını kaldırıp uzun uzun gökyüzüne baktı. Çok yükseklerde zirvelerin başında kümelenmiş bulutlar ileleş kuşlarından başka hiçbir şey göremedi.

Vadi'nin öte yakasında önü yeşil, kayadan oyulmuş gibi doğal bir koyak gözüküyordu. Sarp, dik başlı kayalıkların arasında, büyük bir girinti uzanıyordu. Bu koyağın önü iri, beyaz taşlarla sur gibi örölüp mevzi haline getirilmiş, girintiden aşağılara doğru, yekpare, mor damgalı kaya, basamaklar halinde iniyordu. Vadi burada başlıyordu.

Vadinin içinde akan, buz gibi dere suyunun etrafı, iç içe girmiş, sahipsiz söğüt, çınar, ceviz, yabani nar, kuş üzümü ve incir, ağaçlarıyla doluydu.

Abdullah'ın kabilesi, dağın yamacında tek sıra halinde, bir kadim zaman kervanı gibi ilerliyordu. Yamaçlar meşe ağaçlarıyla kaplı, hazanın altın sarısı tüm renklerini yansıtıyordu. Vadi yeşil, sarı, desenli, upuzun bir kilim gibi aşağılara doğru kıvranarak uzanıyor, gün batımında ilginç, hüzünlü bir tablo oluşturuyordu. Alaca kızılılıkta, binlerce kuş sesi birbirine karışıyordu.

Bir zamanlar, gözü pek bir grup köylü savaşçı, Osmanlı'dan kaçıp buraya sığındıkları için, halk arasında bu koyağa; “Qefa Şerwanan,”(savaşçılar koyağı) deniliyordu. Qefa Şerwanan, şimdileş kargaları ile çakalların uğrak yeri olmuş, vadinin daha aşağılardaki derin yerlerinde domuzlar ve ayılar yaşıyordu.

Sarê; alnında derin keder çizgileri oluşmuş, yaşı çoktan altmışı geçmişti. Apak saçlarına kına yakmıştı. Elllerinde ve yüzünde çocukluğundan kalma dövmeler vardı. Göz çukurları iyice derine kaçmış, ama hala diri ve güçlüydü. Bakışı ve duruşu, her insanın üstünde güvenilir bir saygınlık yaratıyordu. Kabile içinde sözü dinlenen otoriter bir kadındı.

Günlerden beri, katır sırtında düşünüyor, geride bıraktığı yaşamı ve toprakları için içten içe üzülüyordu. Kafasının içi, bir arı kovanı gibi uğulduyordu. Durmadan, kendi kendine geriye dönüş hayalleri kuruyordu. Bir bereket tanrıçası gibi katır sırtında duran, göç kafilesinin yaşlı bilge kadını Sarê, kaygıdan içe çökmüş, kırıışmış, küçülmüş kısık gözlerini vadinin derinliklerine dikti. Kaygı ve hüzünle uzun uzun inceledi. Abdullah'a bakıp;

“Oğlum önümüzdeki şu vadiye baksana hele,” dedi.

“Ne var vadide ana,” dedi yol yorgunu Abdullah isteksiz ve üşengen bir sesle, Sarê'nin yüzüne bakmadan.

“Oğlum, Allah korusun, hele baksana şu leş kuşlarına, nasıl da çığlık çığlığa inip kalkıyorlar,” dedi Sarê.

“Ana, yolda telef olan hayvan leşidir, bu yollarda her gün onlarca hayvan telef oluyor.”

“Oğlum inşallah öyle olur, kötü şeyler hissediyorum, ürküyorum bu uğursuz pis yaratıklardan, hele bak, lanet olası nasıl da kalkıp iniyorlar.”

Sarê'nin ısrarlı tedirginliği ve ürkmüş ruh hali Abdullah'a da geçti. Kaygıyla vadinin dibinde kalkıp inen leş kuşlarına baktı, kaynağı belirsiz, mistik bir ürperti ile bedeni ani bir titreme geçirdi. Sarê'ye bakıp;

“Ana, cehenneme dönüşmüş bu dağ, vadi ve yollarda her türlü kötülük olabilir! Her vadi, mağara, koyak hırsız, soyguncu, talancı eşkıyalarla dolmuş. Ölüm ucuzlaşmış, uyuz it gibi yerlerde sürünüyor. İnsanlar cesetlerini bile toprağa veremiyorlar. Kış kıyamet bastırmadan, bir yere yerleşseydik, gerisi kolay olurdu,” dedi.

Sarê'nin gözleri kendiliğinde, inip kalkan leş kuşlarına takılıp kalmıştı. “Oğlum Abdullah, bu leş kuşları çok uğursuzdur, beni korkutuyorlar,” dedi.

“Gönlünü ferah tut ana, her şeyi kötüye yorma, yolda telef olmuş hayvanlardır,” dedi Abdullah.

“Oğlum hayvan olsa yol ağzında olurdu, yol ağzında onlarca leşe rastladık, orası yeşil, besbelli ki su da var orada. Bak hele bir de vadinin karşı yamacında çakallar gözüküyor,” dedi Sarê, elini gözüne siper edip katırın sırtında vadinin dibine bakarken.

“Ana ne olduğunu birazdan anlarız.”

Kafile, yamaçtaki yılan gibi kıvrılarak giden, el kadar genişlikteki, eğri büğrü, taşlık, kayalık patikadan ilerlerken iki yüz metre aşağıda, gün batımının sessizliğinde, birbirine karışan leş kuşlarının çığlıkları ile çakal sesleri garip ürkütücü, hüzünlü bir hava yaratıyordu. Katırların ayak sesleri birbirine karışıyordu. Abdullah, bu gizemli, ürkütücü havada belirsiz bir ürperti duydu. İyice huzursuz oldu. Dağın öte yüzünde batan güneşin son ışınları, karşı yamaçtaki kayalıklara, sararmış çalılık ve bodur meşe ağaçlarına düşüyor, gölgeleri doğuya doğru uzanıp bir hüznün tablosu oluşturunuyordu. Ürkütücü seslere kulak verirken; “anam haklı, insanı tedirgin eden garip, belirsiz bir hava var,” diye düşündü. “Oğlum Husên, beş altı silahlı genç peşimden gönder, siz de ilerde uygun bir yerde su bulursanız molla verin, geceyi karşı vadide geçirelim,” dedi. Silahını alarak yokuş aşağı inmeye başladı. Beş genç, çevik adımlarla yürüyüp ona yetişti. Vadiye yaklaşıncı, çakallar, sağa sola kaçıştılar. Leş kuşları, hala inip kalkıyor, pay kapmak için birbiriyle kapışıyordu.

“Aman Allah’ım,” diyerek Abdullah hızla leş kuşlarına yöneldi. Leş kuşları ürkerek gün batımının kızılığında, tunçtan başlıklar ve kanatlar takmış gibi çılgık çılgıca havalanarak gök boşluğunda dolaşmaya başladılar.

Geniş, yekpare kaya kütesinin dibinde, bir kucak büyüklüğündeki su, metrelerce uzağa fışkırıyor, yüksekten aşağıya

düşerken milyonlarca ak köpüklü damla, sağa sola saçılıyordu. Su düştüğü yerden, derin bir kuyu oluşturmıştu. Kuyunun ağzı yüksekten düşen suyla, bembeyaz köpüklüydü. Yukarda düşen su, köpüklenip köpürüyor, hızla ileriye atılıyor, vadiden aşağılara doğru çağlayarak akıyordu.

Suyun kenarında, iri asırlık ceviz ağacının altında, bir kadın kucağında bebek, yerde yatıyordu. Leş kuşları ile çakallar yemiş parçalamış, bedenleri hala kan içindeydi. Abdullah, gözleri nemlendi, parçalanmış cesetlerin başında oturdu. Beş genç sesiz, üzgün ve çaresiz ayakta bekleyip onu izledi.

Bir vadinin öte yakasında, önü yeşil, kayadan oyulmuş, Qefa Şerwanan denilen, koyağa, bir de leş kuşları ve çakalların parçaladığı cesetlere hüzünle baktı.

“Belli ki, daha yeni ölmüşler, yoksa taze kan olmazdı. Kadın muhtemelen gece yorulmuş, açlıktan halsiz düşünce, kafilesini kaybetmiş, bu ağacın altına sığınmış. Ölünce leş kuşları ile çakallar gelip parçalamış,” dedi üzüntüyle. “Haydi, karanlık basmadan, bir yer bulup mezar kazın, sebep olanlara Allah bin beterini yapsın inşallah,” diye ekledi.

Gençler, sağı solu incelediler. İki iri kaya arasında bir toprak damarını bulup sopa ve elleriyle kazmaya başladılar. Kadın ile bebeğini alıp içine yerleştirdiler. Elleriyle üzerine toprak yığıp etrafını taşlarla çevirdiler. Yası dikdörtgen bir taş bulup başucuna mezar taşı diye diktiler. Abdullah, mezarın başında bir Fatiha okudu.

“Allah yardımcımız olsun, kimseye söylemeyin, kimse bu gece vakti huzursuz olmasın,” dedi gençlere bakarak.

“Söylemeyiz Abdullah amca,” dedi gençler.

Yolu çıkıp gece karanlığında, bir vadinin dibindeki pınarın başında ateş yakıp konaklayan kabileye ulaştılar. Abdullah, yol

boyunca; “Allah’ım bana yardım et, bir kaza bela olmadan, kış gelmeden, bana güvenip yola çıkan şu insanları barına bilecekleri bir yere ulaştırayım,” diyordu kendi kendine. Kafileye yetişince, Sare;

“Oğlum, gel yemeğini ye, dün gecedan beri bir şey yemedin, ya kör olasıca, o lanetli leş kuşları ile çakallar neyin nesiydi,” dedi.

“Ana bir şey yoktu, dediğim gibi bir hayvan leşiydi,” dedi Abdullah ilgisiz bir sesle. “Yorgunum, yemek yemeyeceğim,” diye ekledi. Bir kayanın dibinde, kıvrılıp uzandı. Birkaç genç nöbet tutarken gerisi çöken karanlığın altında uykuya daldı.

Doğu ufku ağarınca, yeniden hareketlilik başladı. Alaca karanlıkta ayaklanan kafile, denkleri atlara, hecin develere, katırlara, eşeklere yükleyip yeniden yola düştüler. Hayvanların denklerinde asılı tavuklar, kafeslerde keklikler ve heybelere yerleştirilmiş küçük çocuklar duruyordu. Büyük baş hayvanları bir grup silahlı genç kabilenin arkasından getiriyordu. Genç erkeklerin belinde hançer ve kılıçlar, omuzlarında mavzerler vardı. Kadınlar küçük bebekleri sırtlarına bağlamış, yalın ayak ya da çarıkla yürüyorlardı.

“Oğlum Abdullah, biliyorum bana anlatmadın, ama dün akşam, o leş kuşları kötüye işaretti. Bir an önce yer bulup yerleşelim, bu göç, böyle devam ederse çoluk çocuk demeden, hepimizi bitirip tüketecek,” dedi Sarê.

“Ana bu göç; koca bir ırmak yatağının altında kazılan dev bir kanala benziyor. Sanki ırmağın yatağı birden bire delinmiş, tufan suları durmadan o kanala dizginsiz akıyor.”

“Osmanlı başımıza Nuh tufanı yaratmış, hiç kimseye rahat yüzü göstermiyor.”

“İnşallah belasını Allah’tan bulur, bulur da nar tanesi gibi dört bir yana saçılıp dağılır.”

“Dağılır da hiç kimse bir daha toplayamaz, hepimiz kurtuluruz.”

“İnşallah!”

“Oğlum hele bir karşı tepelere bak, dağ etekleri, vadilerdeki patikalar ve tekmiil yollar doğudan batıya, güneyden kuzeye, kuzeyden güneye göçler sürüp gidiyor. Allah’ım bu ne beladır,” dedi Sarê.

“Ana, bu göç ırmağı bir kere, kendi öz yatağından ayrılıp başka mecralarda rasgele yol alıyor. Hiç kimse nereye gideceğini, ne yapacağını bilmiyor.”

“Oğlum, her şeyi bu hale getiren savaştır. Bu Moskof ile Osmanlının savaşı bitmiyor ki!”

“Ana savaş zehirli bir ejderha olmuş, bütün çocuklarımızı alıp götürdü.”

Develer, atlar eşekler, hayvan sürüleriyle yollara düşmüş göç kervanları birer hüznü ırmak gibi akıyordu. Durmadan köyler, koca kasabalar, kentler boşalıyordu. İnsanlar aç, perişan, sefil yollarda açlık ve hastalıktan kırılıyordu. Çıplak ayaklı, aç, sefil ve hasta muhacirler ordusu, çoğaldıkça çoğalıyordu.

Qerejdağ, durmadan vakitsiz iç ve dış göçlere maruz kalıyordu. Osmanlı her geçen gün kan kaybediyor, kan kaybı toprak kaybına yol açıyor, kayıplar listesi uzayıp gidiyordu. Toprak kaybı, asker kaybı, moral kaybı, güç kaybı, ahlak kaybı! Toprak kaybı sınırların değişimine yol açıyordu.

Osmanlı Sarayında, savaş meydanlarında oluk oluk kan akıyordu. Kardeş, öz kardeşin göğsüne hançer saplıyordu. Erkek çocuklar, kundaktaki bebeler boğularak öldürülüyordu. Kan akıyordu. Şehzade kanı, Sadrazam kanı, Şeyhülislam kanı, Lale kanı, insan kanı, çocuk kanı, kadın kanı... Saray saltanat kan içinde

yüzüyordu. Saltanat oyunu, kan dökme ile özdeşleşmiş, günlük yaşamda hile, entrika, komplo ve öldürme sürüp gidiyordu.

Bütün bunları göç, sürgün, yoksulluk, sefalet, açlık, kıtlık kıran, salgın hastalıklar izliyordu.

Her padişah kendi iktidarının zırdelisiydi! İmparatorluk büyüdükçe, delilik de çılgınca büyümüş, daha çok kan dökülmüştü. Sonunda imparatorluk kendi deliliğinin kurbanı olarak döktüğü kanda debelenmeye ve küçülmeye başlamıştı.

Bir zamanlar üç büyük kıtayı, bütün yeryüzünü kendi kanlı, çelik kanatları altına alırken şimdi yaşlanmış, kanatları kırılmış, tüyleri yolunmuştu. Yedi kıtada at koşturan Osmanlı orduları, Anadolu ile Mezopotamya'ya sıkışıp kalmıştı. Tarih yaptığı kanlı kıyımların, kardeş katilliğinin hesabını sorar gibiydi. Osmanlı bütün batıyı yitirmiş, yüzünü çaresiz bir şekilde doğuya çevirip hasta yatağında, son bir gayretle elinde kalan, Yukarı Mezopotamya halklarını denetimde tutmak için her türlü şiddeti uyguluyordu. Omurgası kırılmış güçten, takatten düşmüş, tüm ömrünü tüketmiş, yaşlı bir fil gibi acı ve öfkeyle yatalak hasta yatağında debelenip duruyordu. Filin başına, aslanlar, kaplanlar, akbabalar, çakallar ve sırtlanlar üşüşmüştü.

İngiltere, İtalya ve Fransa bölgeye sonradan gelen davetsiz kaçak avcılardı. Osmanlı-Rus savaşları sürüyor, iç göçler, gün geçtikçe yaygınlaşıyordu.

Toroslarda, Karadeniz'de, Orta Anadolu'da, Ege'de Türkmenler yaşıyordu. Orta Asya'da gelen Türklük, burada tarihi temelini buluyordu. Onlar da Osmanlıya karşı büyük savaş içindeydi.

Osmanlı, sıkıştıkça, yaylalarda göçebe, yarı özerk yaşayan Türkmen Beylerine yöneliyor, daha çok vergi ve asker toplamak için yerleşik yaşama zorluyordu. Bir kısmı zora dayanamayıp

boyun eğiyor, bir kısmı direnip göçebelikte ısrar ediyordu. Çukurova'dan, Ege'den, iç Anadolu'ya kadar, Türkmen Osmanlı çatışması sürüp gidiyordu.

Osmanlı, göçebe Türkmen Hacı Bey kabilesini, Urfa Bêzikî hattına sürmüş, Kürtlere karşı Halfeti'de, “Kelha Zêrîn'de Bey olarak konumlandırmıştı. Türkmen Hacı Bey, kabilesiyle gelip Halfeti'de Rum Kalesine yerleşirken; “bu zulmü, bu kötülüğü kal-ü beladan beri hiç kimse kimseye yapmamıştır. Kabil bile Habil'e yapmamıştır. Osmanlı bunu bize reva gördü. Atalarımız, Orta Asya'dan, Türkmen elinden, uzun upuzun bitmeyen dağ, çöl bayır yollarını aşıp da geldiler. Bu it soyu, bu domuz soyu Osmanlının bize yapmadığı kötülük kalmadı. Tekmil Türkmen'i kırıp geçti. Türkmen boylarının kurduğu Osmanlı, Türkmen boylarına düşman kesilmiş,” diyordu.

İç göçler yoğunlaştıkça, konargöçer Karaçiler de aşiretlerin peşine takılıp Hilvan-Bozova-Birecik hattına yerleşmişlerdi. Padişah onları halktan saymıyor, kimlik vermiyor, vergi almıyor, asker yapmıyordu. Birecik ve Halfeti'de yerleştikleri mahalleye, “Mıtrıp Mahallesi” deniliyordu. En çok Bozova'da yoğunlaşmışlardı.

Bölgenin kadim sakinleri Kürtler, yeni gelen göçmen Türkmenlerle komşu olmuş, Arap ve Ermenilerle birlikte bu hatta yaşıyordu. Mera ve arazi yüzünde sık sık sapanlı, sopalı, taşlı kavgalar çıkıyordu.

Abdullah, üç oğlu ve kabilesiyle birlikte, aşiretten kopmuş, İran-Şengal-Diyarbakır hattını izleyerek günlerden beri at, deve, eşek ve katır sırtında, koyun sürüsüyle birlikte yol alıyordu.

Osmanlı gazaba gelmiş, durmadan saldırıyordu. Kentlerde kasabalarda ve köylerde yaşayan Kürtler, bu zulüm karşısında daha güvenilir yerlere kaçıyordu.

Toza, pasa ve kire batmış elleri, yüzleri güneşten kavruk kadınlar, yaşlılar ve çocuklar önlerine kattıkları hayvanların ardında yorgun yorgun yürüyor, yol kenarında ise silahlı genç erkekler etrafı kolaçan ederek ilerliyordu.

Patika dağ yollarında tavuk, horoz, koyun, keçi, öküz, köpek ve çocuk sesleri birbirine karışıyordu. Bütün bunlara bir de hastalık katılmıştı. Göç yollarında açlığa, sefalet ve ölüme aşına olmuşlardı. Havlamaktan köpeklerin sesleri kısılıyor, çocukların ağlayışları toprağın altında son buluyordu.

Göç katarları dalga dalga gelip Urfa Bêzikî hattına ulaşıyordu. Şengal'den Qerejdağ'a, Qerejdağ'dan Bêzikî hattına, oradan da Kayseri, Saimbeyli, Tufanbeyli ve Konya'ya kadar sonu başı belirsiz göç katarları oluşuyordu.

Kürt kabile ve aşiretleri, yollara düşmüş, gökteki yıldızlar gibi dört bir tarafa saçılmışlardı. Açlık, yoksulluk, kıtlık kıran, hastalık almış başını yürüyordu. Neden, niçin kaçtıklarını, nereye gideceklerini kendileri de bilmiyordu. Bildikleri tek şey zulümden kaçmaktı. Gemisini kurtaran kaptan misali kimse kimseyi düşünmüyor, geride kalanları, yüzüstü bırakıp kaçıyordu. Geçmiş ve geleceği unutmış, bir tek o anı düşünüyorlardı. Her şey anda olup bitiyordu. An; kirli, dehşet saçan, kara ölüme karşı, hayata kalma çabasıydı.

O gün, Qerejdağ üzerinde kaynayan kurşun rengi bulutlar, batıya doğru hızlı hızlı yol alıyordu. Arada bir bulut yarıklarından güneş parlak, alımlı yüzünü gösterip yine kayboluyordu. Sonbahar rüzgârı, bodur meşe ağaçlarını, tüm gücüyle sallayıp duruyordu. İşte, böyle bir günde, kabile apar topar gelip Qerejdağ'ın iri, kara taşları arasındaki virane bir köye yerleşti. Abdullah, etrafında toplanan erkek, kadın, genç, yaşlı ve çocuklara bakıp; “kısmetse bu

kışı burada geçireceğiz, daha sonrasını Allah bilir,” dedi kesin bir sesle.

“Biraz daha güneye inelim,” dedi biri yorgun ve çekingen bakışlarla iri kara taşlara bakarken.

“Burada taşlar dışında, sürülecek bir karış toprak bile yok,” dedi yaşlı bir adam, iri kara taşlara bakıp kara kara düşünürken.

“Oğlum Abdullah, bu yedi yabancı, taşlık, bodur ağaçlar arasında nasıl yaşayacağız? Ne yiyip ne içeceğiz? Çoluk çocuk perişan olacağız,” diyerek öfkeli öfkeli yakındı yaşlı bir kadın.

“Daha uygun bir yer bulalım,” diye öne atıldı biri.

“Bu gidişle aşiret ve kabileden, geleneklerimizden kopup yalnızlaşıp güçsüz hale geleceğiz,” dedi bir diğeri.

“Her geçen gün, dağılıyor, küçülüyor, dört bir yana savuluyoruz.”

“Yalnızlaşıp güçten, takatten düşüp soyu sopu belli olmayan; ‘kurmanc,’ haline geleceğiz...”

“Bu kara taşlar arasında ne yiyip içeceğiz? Burada yaşayamayız,” deyip itiraz etti, bir başkası yüzünü ekşiterek.

Yol yorgunu, Abdullah’ın düşünceleri döven yerinde, döveni çeviren öküz gibi kara taşlara ve bodur meşe ağaçlarına takılıp sabit kaldı. Tümünü sabırla, sessizce dinledi, en sonunda öfkesine yenilerek; “kara taşları sıkıp suyunu çıkaracağız,” dedi. Ardında göçten direnip diklenen adama dönüp; “seninki kafa değil, içi geçmiş karpuz be! Hiç düşünmüyor musun? Aylardan beri yollardayız. Kış gelip çattı. Biraz daha devam edersek tüm hayvanlar telef olacak, çoluk çocuk aç, çıplak kalacağız,” dedi öfkeyle bağırarak kesip attı tüm itirazları.

Kabile onun ısrarına ve otoritesine boyun eğdi. Bodur meşe ağaçları, ona geldiği yeri anımsatıyordu. Etrafındaki iri, kara taşlara bakıp;

“Köyümüzün adı, hayırlıysa; ‘Areş,’ olsun,” dedi Abdullah.

“Köyümüz hayırlı, Allah yardımcımız olsun,” dediler ikna olmuş bir sesle etrafındakiler.

Abdullah; orta boylu, yakışıklı, endamlı, geniş omuzluydu. Yüzüne derin çizgiler düşmüş, iyice kırılmış, hafif kıvrık saçları, başındaki sarığın altında gözükiyordu. Kırılmış, kalın bıyıkları, dolgun dudaklarının üzerine dökülüyordu. Yüzü esmer, alnı geniş, teni güneşten yanmış, kalın kaşları onu heybetli kılıyordu. Konuşurken başını kaldırarak el kol hareketleriyle karşındakini sıkıştırıp tumturaklı, yerinde sözlerle ikna ediyordu. Gayreti, sert yürüyüşü, kendinden emin ve güvenilir duruşu, herkeste saygı uyandırıyor.

Koyu kahve gözlerinin sert bakışı, karşısında direnenleri etki altına alıp sindirdi. Kelimeler ağzından zor bela tane tane çıkıyormuş gibi karşındakilere bakıp;

“Görüyorsunuz bizim ki, çok zor bir hayat! Allah yardımcımız olsun. Bu Osmanlı’da din, iman yok! Belki de atalarımızdan beri sürdürdüğümüz hayat, bizi yanlış yola çekti. Gelmekle iyi mi ettik, kötü mü ettik, çok emin değilim. Taş her zaman yerinde ağırdır. Bir kere yerinde oynadı mı nerede, ne zaman, nasıl duracağı belli olmaz. İşte, biz şimdi yokuş aşağı yuvarlanan bir taş gibiyiz. Herkesin bunu görmesi, bilmesi gerekir.

Sebepler, bin beterini bulsun inşallah, ama ne olursa olsun parçalanmamalıydık. Aşireti terk etmemeliydik. Belki benim de kabahatim var, ama Osmanlı saldırılarına da daha fazla dayanamazdık. Hepimizi kılıçtan geçirir, yok ederdi. Karanlık bir devirde yaşıyoruz. Burnumuzun ucundan ötesini göremiyoruz. Osmanlı kan kaybettikçe, durmadan bize yöneliyor. Bizi ya silahlandırıp savaşa sürüyor ya da sırtımıza ağır vergiler yükleyip baskı ve zulümle göçe zorluyor.

Vergi vermekten, oğullarımızı savaşa yollamaktan bıktık usandık. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de bizi Türkmen ve Çerkez aşiretleriyle karşı karşıya getirip çatıştırıyor. Güneye insek de sonuç değişmeyecek. ‘Urfa Xeta Bêzikî,’ Siverek, Hilvan, Bozova, Halfeti ve Birecik şeridi muhacirlerle dolup taşıyor. Buradan Nizip’e kadar ‘Deşta Bêzkan,’ Osmanlı’dan kaçan aşiretlerle dolmuş. Her yerde haksızlık, her yerde zulüm var. Her yerde ölüm ve kan var. Biliyorum, hepimizin yüreği acı, ayrılık ve hüznü doludur. Yağmurdan kaçarken doluya yakalanıyoruz. Ölümden kaçarken ölümden beter acılarla karşılaşyoruz. O talancı, kan dökücü ordulara boyun eğmeyen, koca kadim aşiret ve kabileler peş peşe vermiş kaçıyorlar. Belki de yerimizde kalıp dirensaydık, daha iyi olurdu. Şimdilik burada kalacağız, gerisini Allah bilir,” dedi Abdullah.

Denkleri açan kabile, su damlaları gibi virane Areş köyünün içine dağılıp saçıldı. Hüzünlü virane köy, çocuk sesleriyle buluşunca dörtnala giden, aniden durup sessizce bekleyen, soy bir at gibi sıcaklığını etrafa yaydı.

Köy yeniden şenlendiği için, Qerejdağ göğünün mavi kuşağında, ağaç dallarında şakıyan bütün kuşlar sevindi. Bodur meşe, ardıç, dardağan ağaçları sevindi. Çiçekler, bitkiler, kelebekler sevindi. Yer, gök sevindi. Ay ışığı sevindi. Kurt, tilki, tavşan, sincap, çakal, yılan, kertenkele yeni gelen misafirlere bakıp sevindi. İri kara taşlar bile sevindi.

Aylardan beri zorlu dağ yollarında kıvranıp acı çeken, kadınların yüzlerinde uçuk gülümsemeler belirdi.

Yüzleri safran gibi sapsarı çocuklar hareketlendi. Umut karanlıktaki bir kıvılcım gibi gözlerde ışıldadı. Bu işe en çok çocuklar sevindi. Artık bitip tükenmeyen göç yollarından usanmış çocuklar, oyun oynamak istiyorlardı. Abdullah’ı içten içe sevmeye

başladılar. On yaşındaki Sarê'nin torunu Abdi, bütün çocukları peşine takarak köyün içinde koşmaya başladılar.

“Hiç kimse mağdur olmamalı, imece usulü işleri yapacağız,” dedi Abdullah kesin, buyurgan bir sesle.

Söylenenleri dikkatle dinlediler, hep birlikte el ele verip yıkık damları onardılar. Kara kıl çadırların direklerini toprağa çakıp içine yerleştiler. Uzun süren göçün ardında, evlerin bacalarında dumanlar yükselmeye, sıcak aş pişmeye başladı.

“Zamanımız yok, kış bastırırsa tüm hayvanlar telef olur, herkes hazır olsun, yarın ot toplamaya başlayacağız,” dedi Abdullah.

Doğuda ilk gün ışınları yükselip iri kara taşlara vurunca, Qerejdağ'ın derinliklerine dağılıp günlerce oraklarla ot biçip eşek ve katırlarla Areş köyüne taşıyıp depoladılar.

IV

Bir akşamüstü yaygın gök kubbede, sapında dökülen ak papatya yaprakları gibi sayısız kar taneleri usul usul yere düştü. Giderek çoğalmaya ve hızlanmaya başladı. Dağ, taş, ova, vadi, yayla, yer, gök beyaz bir örtüye büründü.

Sarê'nin torunu, Abdullah'ın en küçük oğlu Abdi'nin çocuk yüreği, karda üşüyen bir serçe yüreği gibi titriyordu. Kar değil de sanki yüreğine sarı hüznün yağıyordu. Kör, sağır ve lal gecede kara baktıkça, uzun süren zorlu göç mevsimi, bir kâbus gibi düşlerine karışıyordu.

Sarê kadın; “haydi oğlum, hava soğuk yatağına gir yat,” dedi. Abdi, o gece hiç itiraz etmeden, kalkıp yatağına gitti. Sarê de melûl kandil ışığını söndürüp Abdi'nin yanına uzandı.

Abdi, bu karlı karanlık gecede uyumak için yün yatağına girerken sanki bu kar yağışı hiç bitmeyecek, o da çocukluğuna

kavuşmayacak gibi üzüliyordu. Dışarıda karanlık puslu kar sesi... Yatağında ne yana dönse zorlu göç serüveni ve terk ettiği köyü, kızgın bir demir parçası gibi gelip düşlerine takılıyordu. Üzüyor, ağlamaklı oluyordu.

Karanlıkta gözlerini tavana dikip sustu. O susunca her şey sustu. Yanında uzanan ninesi Sarê kadın da sustu. Bütün Areş köyü sustu. Kuşlar sustu. Kuşlarla birlikte Abdi yine sustu. Sanki geriye dönen tüm göç yolları, karla birlikte kapanıyordu. Kar, her şeyin üstünü örtüp görünmez kılıyordu. Bütün geçmişi kara karışıp gidiyordu. Gökler yeryüzüne devrilmiş, her yere kar doluyordu. Kar yağdıkça göç yolları kapanıyor diye Abdi üzüliyordu.

Karanlıkla birlikte düşen kar taneleri sanki toprağa değil de onun saf düşlerinin üstüne düşüyordu. Bütün düşleri ve çocukluğu kocaman bir kar lekesine dönüşüyordu. Karanlık ve kar altında düşlerinin mesafesi yitip gittikçe, açlıkta ve soğukta saçaklara sığınan serçeleri düşünerek uykuya dalıp gitti. Abdi o gece hep düş kurarak kar içinde uykuya daldı. Onunla birlikte, bütün Areş köyü, gece ve kar örtüsü altında uykuya daldı.

Abdi, Areş köyünün sabahına uyandığında her taraf kar altındaydı. Bütün gece boyunca kar yağdı. Ak karların üstünde kıpırdanan tek şey sığırcıkların ve serçelerin gözüydü. Göz alabildiğince beyaz ve kıpırtısızdı. Göz gözü görmüyor, durmadan yağıyordu. Qerejdağ'ın her tarafı kar kuyusuna dönüşmüştü. Sanki her şey beyaz, lekesiz bir ipek örtünün altında yitip gitmişti. Abdi, som beyazlıklara ve kalın kar örtüsüne bakıp; “baba o iri kara taşlar nereye gitti,” diye bağırdı heyecanla. Herkes Abdi'ye bakıp güldü.

“Oğlum, kar yağdı, havalar soğudu, kara taşlar da üşümesinler diye evlerine çekildiler,” diyerek oğluna takıldı Abdullah.

“Oğlum kaderimizde ne varsa onu göreceğiz. Allah Osmanlının belasını versin,” dedi Sarê birikmiş bir öfkeyle.

“Baba, bu taşlar, bu kara taşlar dışında ne var ki burada? Başka yerleşecek yer mi kalmadı, ekini yok biçeni yok. Bu kara taşlar arasında ne yapacağız? Nasıl yaşayacağız,” diyerek Husên, babasına dert yakındı.

“Oğlum, kış çok erken bastırdı, daha fazla yol alamazdık. Kabile çoluk çocuk perişan olurdu. Hele bu kışı da burada geçirelim. Hayvanlarımız telef olmasın. Kismetse belki daha sonra güneybatıya ineriz,” dedi Abdullah.

“Baba, baharla birlikte güneye inelim, bu kara taşlar arasında yaşamak çok zor,” dedi Husên.

“Sen şimdi böyle olduğuna bakma, bahar gelince burası yeşillenip bereket saçacak. Hayvanlarımız için bulunmaz bir yerdir. Bir de taşlık ve meşeliktir, Osmanlı gelirse kendimizi savunabiliriz,” dedi Abdullah.

“Oğlum, inşallah Allah seni mahcup etmez, sana inanıp peşinden gelenler karşı,” dedi Sarê.

Günlerce aralıksız kar yağdı. Her taraf karla dolup taşıtı. Sonra bir gün aniden durdu. Sabah, kış güneşi Areş köyüne düştü. Karları, kuşları, çocukları ısıttı. Damların saçaklarında, kar yüklü çıplak ağaç dallarında kuş cıvıltıları etrafa yayıldı.

Areş köyü hareketlendi. Kadınlar, aceleyle onarılmış, sıvası dökülmüş, harabe halindeki ahırlara aceleyle girip çıkıyorlardı. Sürüler, köyün etrafındaki, kayaların arasında yayılıp yiyebileceği kuru otlar arıyordu. İnatçı keçiler, karların altında kalan bodur ağaçların uçlarını bulup yiyordu.

Abdullah, Husên, Muhamed günlerden beri içerde mahsur kalan koyun sürüsü ile büyük baş hayvanları dışarı çıkardılar. Evin genç gelini Ayn; ahırda biriken hayvan dışkılarını, söğüt dalında yapılmış bir sepette doldurdu. Sırtlayarak götürüp evin arkasındaki bir çukura döktü.

Dökülen hayvan dışkıları üzerinde, aç kalmış binlerce sığırcık ve serçe kıyasıya kavga ediyordu. Çocukların bir kısmı, hayvanların kaburga kemiğinde yaptıkları, adına; “fak,” dedikleri kapanlarla, Ayn’ın döktüğü, taze dışkıların üzerinde tuzak kurup kuş avlarken bir kısmı da karların üstünde oyun oynuyordu.

Onlar çalışırken Sarê de yemek hazırlıyordu. Akşama doğru, aniden bulutlar kaynamaya, gökyüzü kararmaya başladı. İnsanın iliklerine dek işleyen, soğuk bir hava dalgası, kar altında kalmış, siyah taşları yalayıp geçti. Çok geçmeden kar atıştırmaya başladı. Tüm köy seferber oldu, hayvanları telaşla ahırlara, eşyaları çadırlara koydular. Abdullah ile oğlu Husên de sürüyü apar topar yeniden ağıla koydu.

İnceden inceye başlayan kar, giderek şiddetlendi. Geceye doğru yer, gök karlarla doldu. Beyaz kar örtüsü daha da kalınlaştı. Tüm ağaçlar, iri kara taşlar, tepeler kar altında kaldı. Kardan göz gözü görmüyordu. Bir tek canlı dışarıda yoktu. O akşam Abdullah, ağıla girip hayvanlara yem verirken bir koyunun eksik olduğunu fark etti. Kimseye söylemeden tek başına, mavzerini alıp kayıp koyunu aramaya çıktı.

Gece ilerliyor, kar durmadan yağıyordu. Husên, Muhammed, Abdi ve Ayn tedirgindi. Yaşlı Sarê, herkesten daha çok tedirgindi, ama tedirginliğini kimseye yansıtmıyordu. Kayıp koyunun değil, Abdullah’ın gecikmesinin telaşına düşmüşlerdi.

“Bir koyun, bir koyun için bu yapılır mı baba,” deyip duruyordu Husên.

“Bir koyun için bu gece, bu kar kıyamette dışarı çıkılır mı? Kurtlar şimdi çoktan parçalayıp yemişler,” dedi Sarê üzüntüsünü dile getirerek.

“Ben babamı aramaya çıkayım,” dedi Husên.

“Oğlum bu gece vakti, çıkıp da bu kardan hangi tarafa gideceksin? Hele biraz daha bekleyelim, olmazsa komşulara haber verip hep birlikte armaya çıkarsınız,” dedi Sarê.

Husên biraz durdu, elindeki demir şişle ocaktaki közleri karıştırıp alevlendirdi. Dışarda durmadan kar yağıyor, insan iki metre ötesini seçemiyordu. Üst üste, yan yana, arka arkaya gelen sayısız iri kar taneleri, aynı anda, aynı noktaya, üst üste düşüyordu.

Husên, kara taş yapılı evin içinde oturmuş, yağan kara bakıp babasını aramaya çıkıp çıkmamada tereddüt ediyordu.

“Çıksam nereye, hangi tarafa gideceğimi bilmiyorum ki,” dedi seslice kendi kendine.

“Keko ben de seninle beraber geleyim,” dedi Abdi.

“Bir sen eksiktin,” dedi Husên tepkiyle.

Haberi öğrenen komşular, birer ikişer evin içine damlayıp ateşin etrafında firdolayı oturdular. Husên, babasını aramak için kalkıp kapının önüne gitti. Arkasında tüm gençler de çıktı.

Bir iki adım attı, hangi tarafa gideceğine karar veremedi. Karanlık ile kar bütünleşmiş, her tarafı örtmüştü. O an birkaç metre ötede, kar içinde bir kıpırdama fark etti. Daha dikkatlice baktı. “Bu bir insana benzemiyor, iri yarı beyaz, bembeyaz bir canlı, ne olabilir ki,” diye düşündü. Alt tarafı kalın, kardan bir kütük gibi, üst tarafı daha kalın ve geniş, beyaz bembeyazdı. Husên daha dikkatlice baktı; “baba,” diyerek ona doğru yürüdü.

Abdullah, omuzunda kayıp koyun, her tarafı kar ile örtülmüş, acayip bir şekil almıştı. Eve girip sırtındaki koyunu indirdi. Üstündeki karları temizleyince, ince yünden dokunmuş şalvarın badem rengi ortaya çıktı. Şalvar ıslak ıpsıaktı. Sırtında dizlerine kadar inen bir aba vardı. Saçı, sakalı, bıyığı dışarısı gibi ak paktı. Uzun beyaz kaşlarının üzerinde biriken kar, onu daha da heybetli kılıyordu. Diri, dinç ve güçlüydü.

İçeri girince, herkes hareketlendi. Yüzlerdeki kaygı ve telaş yerini sevince bıraktı. Kara taş evin içindeki ocakta, odunlar alev alev yanıyordu. Ocağın önünde ısınanlar seviniyor, onun her hareketini izliyordu. Sarê karşısındakilere bakıp sevinç ve güvenini belirten bir gülümsemeyle;

“Oğlum Abdullah olmasaydı bu gece, bu ak koyunu, boz kurtlar, ak karlar üstünde parçalayıp yiyecekti,” dedi.

V

Dağ, taş, vadi, dere her yer ak bir örtüye bürünmüş, karlarla dolmuştu. Gözün gördüğü her şey bembeyazdı. Gece boyunca yağın karın ardında, gökyüzü, yeryüzüne savaş açmış gibi içindikilerini savurup boşalttı. Öfkesi dindi, rahatladı. Sabahla birlikte etkisiz kış güneşi, hiçbir şey olmamış gibi yeniden yüzünü gösterdi.

Sabahın ilk gün ışınları altında karlar sayısız, parlak gümüşü noktacıklar halinde yanıp sönererek ısıldıyordu. Çocuklar, karların üstünde ellerini gözlerine siper yapıp sevinçle güneşe bakıyordu. Aç serçeler, kar yüklü ağaç dalları arasında yiyecek arıyordu.

Sarê, el örmesi, eski eski bir yün hırka giymiş, kırık tahta kapının önünde, Hüsen’in kürekle karı temizlediği yerde, tahta iskemlede oturmuş, bir dağ tanrıçası gibi yüzünü inançla güneşe çevirmişti. Sarê, çömelerek belini duvara verip güneşlenen Abdullah’a bakıp;

“Mübarek, sanki o da bize savaş açmış, durmadan yağıyor, yağdıkça yiyecekler tükeniyor,” dedi kaygıyla.

“Bu Qerejdağ’ın karı, soğuğu bizi çok zorlayacak, güneş çıkmış, ama hiçbir tesiri yok,” dedi Abdullah.

“Bu yaşıma geldim, böyle bir şey görmedim, bak sana oğlum dağ, taş, ağaçlar damlar kar altında kalmış, hayvanlar günlerdir içerde mahsur.”

“Her taraf kar, ne yapacağız bilmiyorum ki.”

“Bahara daha çok var, kış uzadıkça yiyecek çuvallarının dibi de görünüyor, her şey tükeniyor.”

“Bu koca karınlı kara kış; obur bir dev gibi her şeyi tüketip duruyor, yiyecek mi dayanır?”

“Oğlum bir haftadan beri düşünüyorum, iş işten geçmeden bir çare bulmalıyız.”

“Nasıl bir çare düşünüyorsun ana?”

“Düşünüp bulduğum tek çare; kazanları ortaklaştırmak, sofraları birleştirmektir,” dedi yaşlı bilge Sarê Abdullah’tan onay bekleyen bir bakışla. “Kadınlar yiyecekleri kıt, kanaat kullanıyor, baharı bekliyor, ama bazılarının ki tükenmek üzere, kışın da öyle hemen geçip gideceği yok,” diye ekledi.

“Bazı ailelerin yiyeceği tükenmek üzere kışı çıkaramazlar, gelip bana anlattılar. Herkes kaygılı ve tedirgindir. Ben de aynı şeyi düşünüyordum. Şimdi ortaklaşma, dayanışma, zamanıdır. Her şeyi ortaklaştırıp tek elden, idareli kullanırsak belki bizi bahara çıkartır.”

“Ben geciktirmeden, bu gün kadınlarla konuşayım, kadınlar ikna olursa erkekler fazla direnç göstermez.”

“Çoğunluğu ikna edersek gerisini de tabi kılarız, başka çaremiz yok...”

“Kadınlar, bu işe rıza gösterirse yiyecekleri ortaklaştırmak daha kolay olur.” Yanında oturan torununa bakıp; “Oğlum Abdi, koş git, tüm evleri tek tek dolaş kadınlara; ‘De ki, nenem sizi çağırıyor,’ buraya gelsinler,” dedi Sarê.

Abdi, oturduğu yerde kalkıp boyunu aşan karların içine daldı. Kadınlar, yüzleri kaygılı, gözlerinin ferri sönmüş, birer ikişer, Sarê'nin evine doldular. Yanan ateşin etrafında çepçevre oturup geniş bir çember oluşturdular.

“Bacılar, ben sizi, bir mesele için buraya çağırdım. Birlikte konuşup birlikte en hayırlı kararı verelim,” dedi Sarê.

Biraz durup etrafındaki asık, tedirgin, umutsuz yüzlere kaygıyla baktı. “İnşallah, hayırlı olur,” diye mırıldandı birkaç kadın belli belirsiz bir sesle.

“Biz uzak, çok uzaklarda yerimizi, yurdumuzu, aşiretimizi, köyümüzü, aş pişen ocaklarımızı bırakarak kaderimizi ortaklaştırıp yola çıktık. Kış bastırınca, gelip bu kara taşlar arasında, apar topar konaklamak zorunda kaldık. Şimdi yiyeceklerimiz azalıyor, giderek tükeniyor, çare bulmazsak aç kalacağız! Telef olacak hayvanlarımız. Bu zor günde, her şeyimizi ortaklaştırıp paylaşmalıyız. ‘Ağız yer, yüz utanır,’ derler. Birimiz yer, diğeri bakarsa işte asıl kıyamet o zaman kopar. Hep birlikte el ele vererek birlikte çalışıp ortaklaşa kullanırsak bu kışı çıkarta biliriz. Burada, çoluk çocuk yüz kişi yaşıyoruz. Yeter ki hayvanları bahara ulaştıralım. Bunun da tek çaresi paylaşmaktır. Biz kadınlar el ele verip yaparsak erkekler bir şey diyemez. İş işten geçmeden yapalım. Sonra; ‘keşke,’ demeyelim, keşkeklerin; annesi, babası, ailesi yoktur! Eğer bu zor günde, bu kara kışta, derdine çare olmak için önüne biraz dünyalık koymayacaksan, kırıp geçiren yılın darlığı içinde, aç, yoksul, komşuna hangi yüzle; ‘merhaba, nasılsın,’ diyeceksin ki,” dedi Sarê.

“Biz artık bir kere yola çıktık, rahmetli annem hep; ‘sen yola çıkınca kaza, bela da seninle birlikte yola çıkar,’ derdi. Aylardan beri yollarda kaza ve belalarla uğraşıyoruz. Ölen çocuk ve yaşlılarımızı, yollarda mezar taşı olmayan toprağa gömdük.

Mademki kader birliği edip yola çıktık, Şimdi de tüm zorlukları da birlikte g ğ slemeliyiz,” dedi yaşlı bir kadın.

“Hepimiz akrabayız, komşuyuz, dayanışma yardımlaşma olmazsa valla dünyanın sonu olur,” dedi genç bir kadın.

“Bilmem ki, herkesin malı kendisine aittir, nasıl ortaklaŐtıracađız,” dedi orta yaşlı bir kadın.

“Bu işe kocalarımız ne der ki,” diyerek bir başkası ortaklaşma ve yardımlaŐmaya taraftar olmadığını ses ve mimikleriyle yansıttı.

“Kocama sormadan karar veremem ki!” dedi bir diğer.

“Her birimiz kocamızı, ikna edersek hiçbir sorun kalmaz,” dedi genç bir kadın.

“Komşunun  ırasını tutuŐturmakla,  ıran; ıŐıđından hiç bir Şey kaybetmez ki!” dedi evinde yiyeceği tükenen bir kadın.

“Zor günde dost düşman ayrımı olmaz; evinde olanı, a  komŐuyla paylaşmak, insanlık, akrabalık ve dostluk kapısının anahtarındır,” dedi evinde yiyeceği azalan bir diğer kadın.

“Benim elimdeki ancak, çocuklarıma yeter, verirsem çocuklarım a  kalacak,” dedi bir diğer kadın.

“Bir söz var; ‘ obanın g nl  isterse tekedен süt çıkarır!’ Biz kadınlar istekli olursak ele ele verirsek her Şeyi yapabiliriz. Ortaklaştırırsak hiçbir  ocuk a  kalmayacak, ama her aile kendi başına hareket ederse a  kalan çocuklar çok olacak.”

“Her aile, kendi erzakıyla idare etse daha iyi olur.”

“Bacım, biz diyoruz  ocuk açlıktan ölüyor, sen diyorsun, ‘niye ona pilav yapmadınız,’ işte her aile kendi başına hareket ederse bazı aileler a  kalacak.”

“Bu zor günde, yardımlaşma ve dayanışma olmazsa ortada ne akrabalık, ne kabile kalır,” dedi bir kadın.

“Benim aklım fazla bu işlere ermez, ama Sarı Nene bu kadar ısrar ediyorsa mutlaka bir bildiği var.”

“Büyüklerimizin dediğini yapmasak sonra pişman olabiliriz.”

“Burada biz kadın kadınayız, hepimiz anayız, tüm çocuklara karşı sorumluyuz. İstersek kocalarımız hiçbir şey diyemez, dese de karşı koyarız. Bana da öyle geliyor ki hepimizin kaderi, bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır. Rahmetli nenem; ‘fakir kendini asmaya gitmiş, bakmış ki zengin ipte sallanıyor,’ derdi. Kimse fazla malına güvenmesin, Sarê Nene doğru şeyler söyledi.”

“Bir başına yiyen, felaket gününde de bir başına olur!”

“Bu köyde açlıkta biri ölürse hepimiz onun katili oluruz!”

“Komşunun, akrabanın, dostun acılarını paylaşmak yas tutmakla değil, yardım etmekle olur.”

“Sarê ana haklı, en doğrusu hepimiz ortak hareket edelim, bazen bir buzağı, bir sürünün adını kirletir, kimse buzağı rolü oynamasın.”

“Öleceksek de hep beraber ölelim!”

“Tüm yiyecekleri ortak bir evde toplayalım.”

“Sarê nene ile birlikte, iki kişi adaleti sağlasın.”

“Önce adalet...”

“Önce çocuklar, yaşlılar ve hastalar...”

“Hayvan yemlerinin dağıtımını da erkekler yapsın.”

“Bu kara kışta, karnın tok, komşun açsa sen de bir başına rahat yüzü göremezsin. Yardımlaşırsan gece yatağında vicdanın rahat uyursun. Yardımlaşmanın olduğu yerde hiçbir iş yarım kalmaz. El ele verip ortaklaşırsak bu zorlu kışı atlattırız. Biz birlikte yola çıkıp birlikte yol kat ettik. Birbirimize yardım edeceğiz. Hiç kimse kaygılanmasın, komşunun, akrabanın gemisini karşı tarafa geçirmeye yardım et; göreceksin ki sen de karşıya geçeceksin. Şimdi aramızda üç kişi, günlük olarak bu işle uğraşsın. İhtiyaç duydukça herkesi sırayla çağırarak, herkes yardım edecek, çalışacak,” dedi Sarê.

Yaşlı Sarê'ye yardımcı olmak için iki genç kadın gönüllü ortaya çıktı.

“Köyde boş bir ev var, şimdi hep birlikte gidip temizleyelim, onaralım, yarın bütün yiyecekleri oraya taşıyalım.” dedi Sarê.

“Anahtarı da Sarê nene de kalsın,” dedi genç bir kadın yüksek bir sesle.

Sarê, atalardan kalma, eski zor günlerde kabile ve aşiretin dayanışma ve ortaklaşmasını bir bir hatırlayıp yeniden nasıl uygulayacağını düşünüyordu.

“Bu kış hepimiz bir, birimiz hepimiziz bu yaban ellerde. Hastalar, çocuklar var, kış kıyamet bastırdı, yiyeceklerimiz sınırlı, tek çaremiz ortaklaşmaktır,” dedi, Sarê yüksek bir sesle ayağa kalkıp kadınlarla evi temizlemeye giderken.

Otlardan yapılan süpürgeleri alıp evin içine daldılar. Her taraftan, rüzgâr ısıklık çalarak içeriye giriyor, tavanın her yeri damlıyordu. Zemin ıslanmış, fareler cirit atıyor, kir pas içindeydi. Bir grup, içeriyi süpürüp temizlerken birkaç kişi de delikleri taşlarla, bezlerle, çamurla kapattılar. İki üç kadın kar tahtalarıyla damın üstünü temizleyip ardında saman serpip “loğ” dedikleri silindir kara taş ile sıkıştırıp su geçirmez hale getirdiler. Bir kadın ocağı temizleyip onardı. Birkaç kadın küreklerle avludaki karları temizleyip yol açtı. Gün boyu hep birlikte kahkahalarla, yüksek sele konuşup çalıştılar.

“Ne kadar tertemiz, güzel kutu gibi bir ev oldu.”

“Benim evimden daha güzel oldu!”

“İçerisi sıcacık...”

“Damlama da durdu...”

“Yarın yiyecek, kazanlar da gelirse her şey tamam olacak.”

Her biri evinde odun, eski çul, keçe, kilim, alıp getirdi. Evin bir köşesi odunlarla doldu. Bir kadın becerikli elleriyle, ocağa

odunları doldurup gidip evde bir köz getirip ateşi tutuşturdu. Önce bacadan dumanlar, ardında alevler yükselmeye, içerisi aydınlanmaya ve ısınmaya başladı. Eski çul, keçe ve kilimleri yerlere sererek ateşin etrafında oturup kahkahalarla birbirlerine bakıp güldüler. Dışarda insanın kanını donduran buz ayaz bir hava, ocakta, ateşin kızıl alevleri yükseliyor, yüzleri aydınlanıyordu. Bir kadın, kahkahası evin içini doldururken;

“Sarê nene, sen bu işi niye daha erken akıl etmedin,” dedi.

Bir başkası sevinç ve ağız dolusu gülerken;

“İçerisi ne kadar da sıcak oldu,” dedi.

Genç bir kadın şen ve şuh bir kahkaha atarak;

“Ben buradan gitmek istemiyorum,” dedi.

“Burası biz kadınların evi olsun, gece hep birlikte burada yatalım,” dedi bir diğeri.

Ufak tefek, esmer, güleç yüzlü biri, alay alaylı gülümseyerek; “ya kocalar,” diyerek bağırdı.

“Kocalar, koca adam olmuş, canları cehenneme, çocuk değiller ya kendi başlarının çaresine baksınlar,” dedi bir diğeri öfkeyle.

“Çocuklar olmasaydı, ben hiç gitmezdim,” dedi öteki.

Kumral, uzun boylu, alımlı, mavi gözlü, saçları beline dek inen, tanrıça duruşlu bir kadın; hoş, çekici, içten, samimi estetik bir gülümsemeyle;

“Rahmetli annem; ‘o bir güldü, yağmur yağdı o da ıslandı,’ derdi, artık kim ne derse desin, erkekler hiçbir şeye karışamazlar,” dedi.

“Çok güzel olacak, ortak mutfağımız, herkes işini yaparsa kimsenin içine kuşku düşmez, kocalarınız da hiçbir şey diyemez,” dedi Sarê.

Genç, esmer, kilolu bir kadın, neşeli bir kahkaha atıp ateşin önünde ısınırken; “Sarê nene, boş ver kocaları, ne deseler desinler,

sen bize demiyor musun; ‘kadın iradeli davranırsa her zaman kaledir, erkek ise kaledeki tutsaktır,’ diye” dedi.

Dışarda buz ayaz hava, ocakta ateşin alevleri isli bacada yükseliyordu. Kadınlar birer kadim tanrıça gibi oturmuş, kahkaha ile gülüyor, yüzleri ateşten ısıt ısıt aydınlanıyordu.

“Bu ilk günümüz olduğu için ben size, anamın bu dağ ile ilgili bana anlattığı hikâyeyi anlatayım,” dedi Sarê

“Allah rahmet eylesin, senin anan hem güzeldi, hem de evliya gibi kadındı! Her şeyi biliyordu, anlat da dinleyelim,” dedi yaşlı bir kadın. Bütün gözler, Sarê’ye döndü, sesler kesildi, pür dikkat dinlemeye başladılar.

“Rahmetli anam da nenesinden duymuş, hep bize anlatırdı. Sürekli; ‘Çiya Qerejdağ ê, dibên çiya ye,’ (Qerejdağ, derler ki dağdır.) deyip söze başladılar,” dedi Sarê.

“Gerçekten öyle, insan dışta bakınca; ‘işte taşlık bir tepe,’ diyorsun, fakat içine girdikçe çok zorlu, asi bir dağ olduğu ortaya çıkıyor. Sanki ürkütmemek için kendini gizlemiş,” dedi bir kadın onu onaylayarak.

“Baksana kara taşlar, kara kış, kara soğuk, kara bulutlar, kara kargalar, kara sığırcıklar...”

“Bu dağ insana hem yakın, hem uzak; hem dağ, hem değil ne bileyim, acayip bir şey,” dedi bir diğeri.

“Siz bakmayın böyle bu kara iri taşlara, bu dağ sadece bir taşlık arazi değil, bu dağ, binlerce hayvan sürüsünü besleyecek kadar zengindir. Ben bu dağın adını çok duymuştum, sonunda görmek de nasip oldu,” dedi Sarê.

“Sarê nene, ilginç bir ismi var, acaba ne anlama geliyor,” dedi genç bir kız ateşin önünde ısınırken kıkırdayıp gülerek.

“Benim anamın anlattığına göre dedeleri Osmanlıdan kaçarken gelip buraya yerleşmişler. On yıl kaldıktan sonra geri köylerine

dönmüşler. Buraya eskiden; ‘Çiyayê Reş’ diyorlarmış, sonra adı; Qerejdağ olmuş.

Anam derdi ki; ‘eskiden Kürt aşiretleri Osmanlı, İran ve Arap zulmünde kaçarken kuzeyden güneye, güneyden kuzeye, doğudan batıya, batıdan doğuya göç edenlerin tümü, önce gelip Qerejdağa yerleşirlermiş...’ Yani bizim gibi bu dağa yerleşmiş, sonra dağılmışlar, herkesin yolu burada geçmiş,” dedi Sarê.

“Sarê nene, hikâyeyi anlatmadın,” dedi çocuk yaştaki bir kız merakla.

“Siz böyle kara taşlara bakmayın, bu dağ ki bin bir çeşit çiçeğin, böceğin, hayvan ve bitkinin beşiğidir. Bu dağ bizi de bizim gibi yüzlerce kabileyi de besler. Bu dağ bereketli, çok bereketlidir. Anam bize bu kara taşların hikâyesini anlatırdı işte. O da çocukken kendi nenesinde öğrenmiş.

Anam derdi ki;

‘Eskiden, çok eskiden, günün birinde, ay batıp güneş doğarken yer gök titreyerek sarsılmaya başlamış. Toprak önce acılar içinde kıvranmış, sonra gök gürler gibi gürültüyle bağı yarılmış. İçinde büyük, çok büyük, simsiyah bir ejderha, karnı davul gibi şişik, yedi başlı bir ejderha kükreyerek ortaya çıkmış. Kükremesinde dağlar, taşlar, cümle canlılar sarsılıp yere düşmüş. İşte bu ejderha, burada yerin dibinde çıkmış. İnsan insan olalı, böyle büyük, kap kara bir ejderha daha görmemiş. Bu kara ejderha, yedi ağzından, yedi taşkın ırmak gibi ateş püskürtmüş. Günlerce uzaklara çok uzaklara durmadan yedi ağzından sağa sola kızgın ateşler savurup durmuş. Bu ateş; Çiyayê Reş’in, gazabı, kini ve öfkesiymiş. Bu dağ gazaba gelmiş, içindeki bütün kini, öfkeyi sağa sola püskürtmüş. Öyle bir ateş ki; bütün vadileri, tepeleri, ovaları kasıp kavurmuş, küle dönüştürmüş. Köyler, kentler bu ateşin altında kalmış. Aşiretler, çareler aramışlar. Diyarbakır’ın Urfa’nın, Mardin’in bütün

aşiretleri, kabileleri, bir araya gelerek kara ejderhayı kementlerle yakalayarak zincire vurup susturmuşlar. Zamanla ejderhanın öfkesi dinmiş, ateş de sönmeye, soğumaya başlamış. İşte bu ejderhanın püskürttüğü ateşler de o ejderha gibi kap kara taşlara dönüşmüş, her taraf böyle bu kara taşlarla dolup taşmış. Bu dağ, içindekileri böyle sağa sola püskürtünce karnı boşalmış, yüksekliği de kaybolmuş! Siz bakmayın, bu dağın böyle alçak oluşuna, eskiden, çok eskiden bu dağ yüksek çok yüksekmiş.’

Anam derdi ki;

‘İnsan, insan olalı beri, hiçbir ejderha, böyle çok ateş püskürtmemiş.

Diyarbakır’ın Urfa’nın, Mardin’in bütün aşiret ve kabilelerin yaşlı bilge kadın ve erkekleri bir araya gelmiş, dağın öfkesine öfkeyle karşılık vermeye karar kılmışlar!’

Anam derdi ki;

‘Aşiretler, aşiret olalı böyle bir öfke daha göstermemiş! Tümü birleşip kara ejderhanın püskürttüğü ateşten kara taşları toplayıp büyük kalın bir sur yapmışlar. Surların içine de konaklar, evler, hanlar hamamlar yapmışlar. Böylece kara ejderha ve Qerejdağ’dan intikam almışlar!

Sonraki devirlerde, dünyanın dört bir tarafında krallar, padişahlar, sultanlar, beyler, mirler, ağalar gelip bu kara taşları alıp götürmüşler. Götürüp kaleler, surlar ve süslü konaklar yapmışlar. Bu taşlar çok, ama çok işe yaramış.

Ejderha ölürken; ben size iyilik yaptım, kendi rengimi soluğumu size verdim, siz anlamadınız. Bundan böyle tüm evleriniz benim rengim gibi olacak. O taşlar benim bedenimden birer parçadır. Benim ruhum, nefesimdir. Siz insan kızı, insanoğlu yaşadıkça o kara taşlar benden aldıkları nefesi size verip yaşam sunacaklar,’ demiş.

İşte o günden sonra halk, ejderhanın dediğine inanmış, karayılanı kutsal sayıp hiç dokunmamış,” dedi Sarê hikâyesini bitirirken. Sonra; “Haydi, çok geç oldu, bu gün bu kadar, sabah herkes burada hazır olsun,” diyerek ayağa kalktı. O kalkınca bir uğultu ortalığa yayıldı. Tüm kadınlar kalkıp evlerine dağıldılar.

İlk gün doğumuyla birlikte, evin içi bulgur, simit, nohut, mercimek, un, buğday, darı, mısır, pirinç, peynir, yağ, pekmez, çökelek doldu.

“Şu oda erzak odası olsun,” dedi Sarê.

“Yiyecekleri, oraya taşıyalım,” dedi birkaç kadın bir ağızdan.

Tahtalar, taşlar getirip duvar dibinde derme çatma sedirler yapıp yiyecek torbalarını üzerine dizip yerleştirdiler.

Dışarda etkisiz kış güneşinin altında, donmuş karların üstünde çocuklar bağıra çağıra birbirlerini kovalıyor, iki de bir merakla gelip kapıdan içeriye bakıyorlardı. Kadınların sert uyarıcı bakışlarıyla karşılaşınca, yenide evlerin arasına dalıp kaçıyorlardı. Qerejdağ ak bir örtüye bürünmüş, kadınlar sevinçle ortak mutfığa girip çıkıyorlardı.

“Bu gün üç kişi yemekleri yapacak, diğerleri evlerine gidip işlerini yapsınlar,” dedi Sarê.

“Benim evde işim yok, yemek yapabilirim,” dedi bir kadın istekli bir sesle.

“Benim de...”

“Benim...”

“Ben...”

“Eller böyle çok olunca, yük de böyle hafif olur,” dedi Sarê.

VI

Hava birdenbire karardı. Ardında Areş köyünün sokaklarında kaygılı koşuşturmalar başladı. Güneş bir anda bulutların arkasında

görünmez oldu. Kara kapkara bulutlar, ıfık sızdırmaz kalın, gri, bir sis perdesi önüne çekerek güneşini tutsak aldı. Taşlarla bulutlar yekpare bir renge büründü.

Çobanlar sürüyü önlerine katıp hızla köye doğru yöneldiler. Bütün Areş köyü bir anda hareketlendi, aceleyle hayvanları damlara soktular. Hindiler, tavuklar kazlar, içgüdüyle kümeslere yöneldiler. Köpekler korunaklı yerlere sığındılar. Kuşlar çığlık çığlığa damların saçaklarına yapışıp kadılar. Şiddetlenen rüzgâr önüne gelen her şeyi devirmeye başladı.

Kara taşlarla yekpare bir renge bürünen gökyüzünde, asırlık bir ağacın kılcal damarlarını andıran arka arkaya kırmızı, mavi, sarı, mor, yeşil renkli kıvılcımlar belirip kayboldu. Ardında taşları, toprağı, ağaçları, suları, kuşları, cümle canlıları titreten, insanları ürküten, bir gök gürlemesi, ardı sıra ortalığı doldurdu.

Aniden arka arkaya şimşekler, zikzaklar çizerek karanlığa içinde ııldadı. Yeri, göğü titreten gürleme, bir top sesi gibi Areş köyünün ortasına düştü.

“Fırtına geliyor, fırtına geliyor...”

“Bahoza Pirê! Bahoza Pirê!”

“Bulutlar, kapkara bulutlar gökyüzünü kapladı...”

“Haydi, çocuklar çabuk evlerinize gidin.”

“Eşyaları, hayvanları içeri alın.”

“Sürü hangi tarafta, acaba uzak mı?”

“Bu dondurucu rüzgâr sanki insanı alıp yutacak!”

“Bahoza Pirê!!”

“Valla kıyamet kopacak kıyamet!”

“Kış geri geldi, bitmeye hiç niyeti yok...”

Derken yağmur, gök gürültüsü ve şimşek yalımlarına eşlik etti. İri damlalar bir kamçı gibi sağı solu dövmeye başladı. Şiddetlenen rüzgârla birlikte sağanağa dönüştü. Üç gün üç gece fırtına ve

yağmur dinmedi. Yer gök sulara boğuldu. Cümle canlılar inlerine çekildi. Kayalar arasında derecikler oluştu. Sular, sulara karışıp vadilerde birleşti. Vadiler coşkun birer ırmağa dönüştü. Areş köylüleri üç gün, üç gece evlerinde çıkmadı. Üç gün, üç gece hayvanlar damlarda mahsur kaldı.

Kadınlar, oluşturdukları ortak yaşam evinde otururken dışarda fırtına devam ediyor, yağmur aralıksız yağıyordu. Yaşlı bilge Sarê ateşin önünde oturmuş, mani ve ninni söyler gibi fırtınanın hikâyesini bir kez daha genç kızlara anlatıyordu.

Onların yaşamında ilkin söz vardı. Sözün ve efsanenin geçmişi, belirsiz zamanlara dayanıyordu. Nesilden nesille hiç aksatılmadan, aktarılıp geliyordu.

“Derler ki eskiden çok eskiden, Qerejdağ köylerinin birinde yaşlı, çok yaşlı benden daha yaşlı bir kadın varmış. Hiç kimsesi yokmuş. O yıl çok zorlu geçen kışın ardından, yalancı bahar yüzünü göstermiş. Çiçekler açmış güneş yeri ısıtmaya başlamış. Yaşlı kadın yalancı baharın ve güneşin erkenci yüzüne aldanıp sevinmiş. Kazanını, kirli çamaşırlarını, üç keçisini alıp kışı atlatmanın sevinciyle suyun başına gitmiş. Ateşi yakmış, suyu kaynatarak çamaşırlarını yıkayıp kurusun diye bodur meşe ağaçlarının üzerine sermiş. Kara taşların arası hala karlarla doluymuş.

Birdenbire kuzeyden kelebek kanadı kadar küçük bir bulut peyda olmuş. Kelebek kanadı kadar bulut büyümüş, büyümüş bir el kadar olmuş. Büyüdükçe büyümüş, büyümüş bir kilim kadar olmuş. Yine büyümüş ve her tarafa yayılmış. Bütün Qerejdağ’ın üstünü kaplayan, siyah simsiyah yekpare büyük bir bulut haline gelmiş. Ardında suyu buz kesen, soğuk bir yel esmiş. Gök gürlemiş. Şimşekler çakmış ve yağmur fırtına başlamış. Yaşlı kadın yağmurdan korunmak için kazanını ters çevirip altına girmiş... Üç

gün üç gece aralıksız yağan yağmurun ardında, yaşlı kadın aç, perişan kazanı kaldırıp etrafına şaşkın şaşkın bakmış! Hiçbir şey olmamış gibi güneş yeniden doğmuş, ama ortada ne keçiler ne de çamaşırlar varmış. Sular alıp her şeyi götürmüş. O günden sonra atalarımız bu fırtınaya; ‘Bahoza Pirê’(koca karı fırtınası) demeye başlamışlar.

İşte bu fırtına, kış ile baharın çatışmasıdır. Kış çok uzun ve çetin geçtiği için çatışma ve ayrılma da çok sancılı oluyor,” dedi Sarê.

“Sarê nene, niye çatışıyorlar ki, anlaşıp güzel güzel ayrılınsınlar,” dedi genç bir kız keyifli keyifli kıkırdayarak.

“Ya güzel kızım, bu saltanat meselesi var ya çok illet bir şeydir. ‘Mıtık hastalığı,’ gibi zehirli bulaşıcıdır. Saltanatı ele geçiren, hiç kimse bırakmak istemez. Hiçbir kral, hiçbir padişah ölmeyene kadar köşkünü asla bırakmaz,” dedi Sarê.

“Sarê nene, kış kışlığını, puşt puştluğunu yapıyor, ama şu kış bu yıl çok inat etmiş, bir türlü yakamızı bırakmıyor,” dedi bir kadın, şen şakrak bir kahkaha atarak.

“Kızım, kış artık miadını doldurdu, fazla direnemez. Benim gibi yaşlı bir kadına dönüşmüş. Bahar ise şu kızım gibi çok genç, güzel ama henüz güçsüz, tecrübesizdir. Kış miadını doldurduğu halde köşkünü bırakmak istemiyor. Bütün bu kıyamet, fırtına bunun için kopuyor. Bu üç günlük fırtına bunun kavgasıdır! Toprak, toprak altındaki börtü böcek, tüm canlılar bahardan yanadır, ama kış da kök salmış güçlenmiş, çatışma çok uzun sürüyor. Baharı desteklemek için, genç kızlar saçlarını kesip toprağa verirler. Üç günün sonunda, bahar genç kızların saçları gibi güçlenip yaşlı bir kadın olan kışı yenilgiye uğratar,” dedi Sarê.

“Sarê nene, hemen saçlarımızı kesip toprağa verelim, kış çekip gitsin, baharı özledik,” dedi birkaç genç kız birden kahkahalarla.

“Bu gün fırtınanın üçüncü günüdür, siz saçınızı kesip toprağa atarsanız, yarın sabah güneş doğacak, her taraf ısınacak, bahar güzel yüzünü gösterecek. Yaşlanan kış da pılı pırtısın toplayıp gidecek! Saçını bahara verene, bahar da tüm güzelliğini ona sunacak,” dedi Sarê.

“Hele o makası getirin,” dedi bir kadın heyecanla.

Makası eline alan Sarê, kızların saçlarından birer küçük tutam keserek tümünü birleştirdi, bir birine karıştırıp ördü. “Tümünü iç içe sağlam öreyim ki, güçlensin bahar iyi tutunsun,” dedi. “Haydi, kızlar götürün bu saçı bir taşın altında toprağa gömün, gömerken dileklerinizi tutmayı da unutmayın. Yarın sabah yaşlı kadın olan kış yenilecek, bahar size güzel yüzünü gösterecek,” diye eekledi Sarê.

Kızlar, saç örgüsünü alıp kahkahayla mutfaktan dışarı çıkarken;

“Sarê Ana, sana da dilek turalım mı,” dedi alımlı, uzun boylu, gözleri kara, güleç yüzlü bir kız.

Sabahla birlikte fırtına durdu, güneş sarı alımlı dupduru ısıtan, gülen yüzünü gösterdi. Günler, günleri izledi. Haftalar geçti.

Baharın uzun, sıcak günlerinde Areş köylüleri dört bir yana dağılarak kayalar arasında hayvanlar için otlar toplayıp depolamaya başladılar. El birliğiyle taşları toplayıp kayalar arasında, küçük toprak parçaları oluşturarak ekip biçtiler. Sebze, meyve bahçeleri oluşturdular. Kadınlar Qerejdağ’da dayanışmacı, ortak bir yaşam kurarken sanki o muhteşem neolitik çağı, o tanrıçalık dönemi bitmemiş gibi yaşıyorlardı. Tüm koyun ve keçileri ortak bir sürü haline getirmiş, Qerejdağ’ın derinliklerinde ortaklaşa otlatıyor, birlikte süt sağımını yapıyor, her şeyi el birliğiyle yapıp ürünleri, öncelikli ihtiyaçlara göre dağıtıyorlardı.

Gençler ortaklaşa nöbet tutuyor, köyün savunmasını yapıyorlardı.

Abdullah, köydeki boş bir evi onarıp her gün çocuklara Arap alfabesiyle, Kürtçe okuma yazma öğretiyordu.

Kadınlar göçer, konar yaşamdan, yepyeni bir yaşam yaratmış, kendi deney ve tecrübeleriyle derinleştirip geliştiriyorlardı. Bir zorunluluk olarak önlerine çıkmış, görüp yaşadıkça kadınlar ortak yaşamı daha çok benimseyip gönüllü bir birliktelik haline dönüştürüyorlardı. Sarê, ortak yaşam evinde, kadınlarla köyün ortak işlerini konuşurken tam o sırada;

“Geliyorlar, geliyorlar, geliyorlar...”

“Geliyorlar,” diyen telaşlı, heyecanlı ses tüm köye yayıldı. Kadınlar birer, ikişer evin avlusuna çıkıp sese kulak kesildiler.

Haber bir anda, kara bir felaket gibi tüm evlere yayıldı. Koşuşturma, telaş bir anda herkesi sardı. Gençler silahlarını alarak birer, ikişer sarp, iri kayalar arasında koşarak gözden kayboldular. Çobanlar sürüyü hızla kayalıkların ve meşe ağaçlarının derinliklerine sürüp uzaklaştılar.

Kadınlar, kapı önlerinde birikip hararetli hararetli konuşuyor, çocuklar köy meydanına çıkmış, ürkek bakışlarla gelenlere bakıyordu.

Yirmi atlı, kırk boş katırla, birlikte köye girdiler. Girip Abdullah’ın kara kıl çadırı önünde; “zınk,” diye durdular.

“Söyle Abdullah Efendi, bütün köy burada toplansın,” dedi zabıt buyurgan, emredici bir sesle.

“Şimdi çalışma vaktidir, herkes kısmetinin peşinde, işinden gücünde.”

“Abdullah Efendi, görüyorsun biz de kısmetimizin peşindeyiz. Ben çalışmadan, çoluk çocuktan, fukaralıktan anlamam. Aldığım emir gereği, herkes tam tekmil buraya gelecek, özellikle gençler,”

dedi zabıt kamçısını havada şaklatıp; “özellikle gençler,” diyerek tekrarladı.

Derken uzun, renkli fistanlarıyla kadınlar, ellerinde bastonlarıyla yaşlılar, yalın ayak çocuklar meraklı, heyecanlı, bakışlar ve ürkek adımlarla kara kıl çadırın önünde, Abdullah’ın arkasına geçerek toplandılar. Askerler ellerinde uzun namlulu silahlar, Zabıtın arkasında hazır ola geçtiler. Sanki iki ordu karşı karşıya gelmiş, tetikte bekliyordu.

“Herkes yaşlı sakat ve çocuk, hani gençler nerede? Onları kaçtırdın değil mi? Duydum ki bir de nöbet tutuyormuşsunuz,” dedi zabıt Abdullah’ı sorgulayan, yargılayan bir bakışla.

“Gençlerin çoğu askerde, Kafkas cephesinde! Geri kalanlar da Diyar-i Bekir’de çalışmaya gitmişler.”

“Ya öyle mi Abdullah Efendi? Peki, sizin şu meşhur, ortak hayvan sürüleriniz nerede?”

“Sürü yok, zabıt efendi, sürü mü bıraktınız, çoğu göç sırasında telef oldu, geri kalanlar da kışın açlıktan öldüler!”

“Bu köyün adı neydi?”

“Areş köyü.”

“Kaç hane?”

“Yirmi hane...”

“Abdullah Efendi, Osman-i Aliye’nin istihbaratı güçlüdür, yanlış iş yapmaz. Ben, öyle telef-meleften anlamam. Padişahımızın yüce fermanı var, Kafkas Cephesinde Moskof’a karşı savaş sürüyor, tüm gençler askere alınacak! Areş köyünde yirmi hane var, düz hesapla, her haneden bir kişi yirmi genç bulup getireceksin,” dedi zabıt gürleyerek.

“Köyde genç kalmadı, hepsini aldınız, gidenlerin hiçbiri de geri dönmedi,” dedi Abdullah sertleşerek.

“Haydi, bakayım, şu Areş köyünü didik, didik arayın,” dedi askerlere dönerek.

Evlere, kara kıl çadırlar girip çıktılar. Kapılar gürültüyle açılıp kapandı. Kalın yün yorganlar, döşekler yastıklar yerlere saçıldı. Buğday, mercimek, nohut, hububat adına ne buldularsa alıp çuvallara doldurdular, doldurup katırlara yüklediler. Ardında ahırlara girip çıktılar, sürüye katılmamış, sakat keçi ve koyunları yanlarına aldılar. Zabit çocukları gözden geçirdi, on üç, on dört yaşında iri yapılı üç çocuğu gözüne kestirip;

“Bu gençlerin yaşı tamamdır, askere alacağım, diğer gençleri daha sonra getirirsin, yoksa” dedi tehditkâr bir bakışla.

“Zabit efendi topladığınız o yiyecekler, bu insanların nafakalarıdır. Alırsanız hepsi aç perişan olacak. Askere alacağın üç kişi daha çocuk, kabul edemeyiz,” dedi Abdullah.

“Haydi, askerler kelepçeleyin şunları yola çıkıyoruz!”

“Onları götüremezsiniz,” diye bağırdı Abdullah hareketlenerek.

Kadınlar, yaşlı Sarê’ye baktılar. Ardında, ani bir hareketlenme oldu. Kadınlar, birer ikişer gelip üç çocuğun önünde barikat oluşturdular. “Haydi, bakayım, asker,” deyince zabit, jandarmalar üç çocuğu almak için saldırıya geçtiler. Önce bir itişme, didişme ardında kadınlar, taşlar alıp fırlattılar. Zabit, Abdullah’ın kara kıl çadırını ateşe verdi, birkaç evi tutuşturdu. Kadınlar kükreyerek saldırıya geçtiler. Atlar kişnedi bağırma, çağırma, küfürler yeri göğü inletti. Kadınlar, atlara yapışıp birkaç jandarmayı, ayaklarında tutup attan düşürdüler.

Arka arkaya silahlar patladı. Uzakta silah sesleri geldi. Gençler köyün etrafını sardılar. Zabit durumu fark edince;

“Haydi, askerler hazırlanın gidiyoruz,” diye bağırdı. Jandarmalar, atlara atlayıp yüklü katırları peşlerinde sürüklediler. Dört bir yandan kurşunlar üstlerinde vızıldayarak geçiyordu.

“Abdullah Efendi, unutma bu seferlik gidiyorum, ama bir daha gelince, Osman-i Aliye’ye karşı isyan neymiş, size göstereceğim,” diye bağırdı zabıt.

“Zabıt efendi, zabıt efendi bu züllümle bir yere varamasın,” dedi Abdullah kızgın öfkeli bir sesle.

Köyde üç kadın kurşunla yaralanmıştı. Hekim Sarê, onları eve aldırđı, su kaynatıp yaralarını temizledi, ottan ilaçlar merhemler hazırladı.

Abdullah’ın kara kıl çadırı tamamen yanmış, kül olmuştu, diğér evler hasar görmüştü.

“Oğlum Abdullah üzölme, keçi kılları çok şimdi bütün kadınlar birleşir, Allah’ın izniyle sana yepyeni bir çadır yaparız,” dedi yaşlı kadın.

“Ana giden mal olsun, cana bir şey olmasın da ne mallar verdik bu vicdansızlara,” dedi Abdullah.

“İşte böyle hep birlikte olursak ancak ayakta kalabiliriz,” dedi yaşlı bir kadın sevinçle.

“Bu zalimler karşısında, kadın erkek, genç yaşlı ele ele verirsek ancak ayakta kalabiliriz. Yoksa bunlar burada da bizi rahat bırakmazlar, Allah ne veriyse hep birlikte paylaşıp yiyeceğiz. Allah’ın verdiğı dünya nimetleri, tüm kullarının ortak malıdır. Her şeyi akıl ile çözeceğiz, akıl ile direneceğiz,” dedi Abdullah.

Birkaç genç öfkesini alamamış, uzaklaşan zabitin arkasında ateş ediyordu.

“Oğlum şu yüklü katırlar, hızımızı kesiyor, bu eşkıyaların işi belli olmaz,” dedi Zabıt öfkeyle. Birkaç jandarma kamasını çıkarıp denkerin iplerini kestiler. Gençler gidip jandarmaların bıraktığı

tahıl çuvallarını geri getirirken uzaklaşan zabitin kulaklarında hala Abdullah'ın sesi çınlıyordu.

“Zabit efendi, zabit efendi bu züllümle bir yere varamasın!”

VII

Qerejdağ kayalıkları arasında, kadınlar yeni bir yaşam kurmuşlardı. Sarê'nin dayanışmacı ruhu, güven veren iyiliksever kişiliğı, tüm kadınları bir arada tutuyordu. Açlığın kol gezdiği yıllar geride kalmış, ama Osmanlı'nın zulmü artarak devam ediyordu.

Qerejdağ'ın bereketli toprağı hayvan sürülerini çoğaltıp büyüttmüştü. Sarê, köyde on altı direkli kıl çadırı ayakta tutan, temel direk gibiydi. Tüm kadınlar, onun etrafında birleşmişti. Kabile toparlanmış, artık her evde aş kazanları ayrı ayrı pişiyordu. Kimse aç değildi, ama her sıkıştıklarında, kadim tanrıçalardan kalma dayanışma ve armağan kültürü devreye giriyordu. Kadınlar, bu dayanışmacı armağan kültürüyle bir güç haline gelmişlerdi.

Sarê iyice yaşlanmış, ama hala kadınların ortak güven abidesiydi. Kadınlar her başı derdi girdiğinde ona koşuyorlardı.

Kış hazırlık mevsimi kapılara dayanmış, otlar sararmış, işler iyice yoğunlaşmıştı. Çocuklara kazak örme, peynir yapma, ot toplama, biber, patlıcan, domates kurutma, turşu yapma, bulgur şehriye hazırlama, el değirmeniyle mercimek öğütme gibi bütün işler üst üste gelmişti.

Güz mevsimiyle birlikte işler yoğunlaşınca, kadınlar dayanışma ve ortaklaşma için Sarê'nin etrafında toplanmışlardı. “Sarê Ana, şu yoğun günler geçene kadar, yine işlerimizi birlikte yürütelim,” diyerek bir araya gelmiş, kazanları ve mutfaklarını birleştirmişlerdi. Eski mutfakları kullanıma hazırды. Her başları dara girdiğinde, o evde Sarê'nin etrafında toplanıyorlardı. Areş

köyünde, tüm işleri kadın topluluğu yönetiyordu. Kadınlar arasında dayanışma giderek derinleşip süreklileşiyordu.

Sarê, yemek dağıtımında adaleti sağlamak için iri bakır kazanın yanında, eski bir kilimin üstünde oturmuş, ama düşleri uzaklarda çok uzaklarda, çocukluğunun geçtiği yerlerdeydi. Yüreği, ruhu, düşüncesi ve düşleri gün batımıyla bütünleşmiş, titrek sarı bir yaprağa dönüşmüştü.

Qerejdağ'ın iri, kara taşları, sararmış meşe ağaçları, güz mevsiminin, son gün batımında sarı, kıızıl, turuncu bir renk almıştı. Batı göğünün ufku, gecede bir çam ormanına hırs ve öfkeyle çakılan bir kibritin tutuşturduğu, kıızıl bir top ateş haline gelmişti. Sarê'nin yaşlı yüreği çocuklaşmış, ayrılık hüznüyle kanıyordu.

Güneşin sarı, kıızıl, yeşil, turuncu ışınları, insanı büyüleyen bir renk cümbüşü oluşturmuş, Qerejdağ'ın yosunlu kayalıklarına düşüyordu. Güneş iri, yosunlu kayalara vurdukça, uzakta yeşil altın sarısı bir renge bürünüyordu.

Areş köyünün göğünde binlerce kuş, bu renk cümbüşünün koynunda, çıldırmış gibi çığlık çığlığa dönüp dolaşıyordu

Sarê onlara bakarken; “bu kadar kuş, binlerce, on binlerce kuş, bu kadar çok kuş iç içeyken nasıl oluyor da havada birbirleriyle çarpışmıyorlar. Demek ki Allah onlara da bir akıl, mantık, yetenek vermiş. Bu kuşlar, Qerejdağ'ın sarı göğünde ne kadar güzel uçuyorlar. Bunlar çocukluğumun kuşları gibi hep havada duruyorlar. Ah bir de gelip yoluma konsalar. Bu kuşlar benim çocukluğumun kuşlardır,” diye sessizce kendi kendine monolog yapıyordu.

Kuşlar sınırsız ve kıyısız göğün boşluğuna kanat vurdukça, Sarê'nin acıları ayaklanıyor, gözleri nemleniyordu. Yüreği bir kuş barınağı olmuş, kendini bu çılgın kuş seslerine ve gösterisine kaptırmıştı. Kuşlara baktıkça; “keşke ben de bu kuşlar gibi

olsaydım. Kuşlar bir arada olunca güzelleşiyorlar. Bir tek kuş, bir başına hiçbir şey ifade etmiyor. Aslında insanlar da öyle, ama kimse bunun farkına varamıyor. Güneş birazdan batacak, ya bu kuşlar nereye çekip gidecek? Keşke içimdeki bütün dertler ve acılar güneş batınca, bu kuşlar gibi göçüp gitseydi,” diye düşündü.

Sarê'nin yüreği bir pepuk kuşu gibi yaralı ve hüzün yüklüydü. Geçmişini düşündükçe durmadan kanıyordu. İçine gün batımının ve gülün kızıllığı düşmüş, kedere boğulmuştu. Bir çocuğun suya baktığı gibi kuşlara bakıyordu. Bir albatros kuşunun, âşık olduğu mavi sulara can vermesi gibi Sarê, kendi anılarının hüznünde boğuluyordu. Kuş seslerini dinledikçe biraz rahatlıyor, nefes alıyor, bütün acılarını onların çığlıklarına gömüyordu.

Qerejdağ'ın duru, yüksek gök boşluğunda sürü sürü, binlerce kuş çığlık çığlığa, büyük daireler çizerek dönüp dolaşıyordu. Kuşlara bakıp yeniden çocukluğuna gitti. “Hayat ne kadar hızlı, ne kadar kısa, acılar ne kadar uzun, ne çabuk geçti yıllar. Ömrüm, bütün ömrüm, işte bu kuşlar gibi uçup gitti. İnsanlar da tıpkı kuşlar gibi her gün ölüyorlar. Kuşlar ölseler de çekip gitseler de uçuşları, kanat vuruşları hep insanın aklına takılıp kalıyor. Acaba çağırırsam bu kuşlar beni anlarlar mı? Anlasalar gelip avuçlarıma konarlar mı? Ah çocukluk ve gençliğim! Her şey vaktinde güzeldir. Kuşlar, bu kuşlar ne kadar göğün mavisine âşık! Keşke insanlar da onlar gibi âşık olabilse yaşama. Bir dişi kuş gelip yüreğimde yuva yapsa! Yok, olmaz onu yüreğimin kafesine tutsak edememem... Ah tanrım bu kuşlar, bu kuşlar bir konuşsa benimle, belki beni insanlardan daha çok anlarlar,” diye kendi kendine fısıldadı.

Sanki gökteki kuşlar, onun kırılgan, kırık yüreğinin ve düşlerinin sesiydi. Ruh, güz akşamının, gün batımına düşen bu kuş sesleriyle birlikte yeniden diriliyordu.

Akşamın kızılığında kuşlar sanki kanatlarıyla, özgürlüğün acı bedelini göğün mavisine yazıyorlardı.

Bir dişi kuş, son gün ışınlarını toplayıp yapraklar arasındaki yuvasına taşıyacak gibi kanat çırpıyor, rüzgâr gibi sesler çıkartarak uçuyordu.

Öyle hüzünlenmişti ki sanki azgın fırtınada, asi rüzgâr onu kuşsuz bir gökyüzüne sürüklemişti. Bu dünyaya misafir gelmiş, yarın ya da öbür gün kuşlar gibi çekip gidecek hissine kapılmıştı. Kuşların bütün göç yolları yüreğinde kesişiyordu. İçinde kuşlar çılgık çılgığa dönüyor, ona geçmişin keder kapılarını açıyordu. Kuşlar sanki gün batımıyla birlikte göçüp çok uzaklardaki göğün öte yüzündeki bir şehre gidecekler gibi üzüntüye kapılmıştı.

Sarê, bu tunç renkli gün batımında hassaslaşmış, duyguları ayaklanmış, yuvasına yılan sızan dişi bir kuş kadar tedirgin ve huzursuz olmuştu. Kuş çılgınlıklarına takılıp gidiyordu bütün düşleri ve aklı. Bulutların altında, göğün kıyısında yüreğinde hep üzgün kuşlar uçuyordu.

Tohumun toprağı, toprağın suyu, ay çiçeğinin ışığı, kuşun göğün mavisini sevdiği gibi kuşları seviyordu. Bütün sevgisi, acısı, kederi ve kaderi hüzün dolu yaşlı bilge göğsünde yaralı bir iniltiye dönüşüyor ve özlemleri kıyıya yaklaşan ak köpüklü bir dalga gibi büyüyordu. Kuşlar durmadan göğüm mavi taraçasında çılgık çılgığa uçuyordu. Kuşlara baktıkça; “bu kuşların geçim derdi yok, barınma derdi yok, para derdi yok, keşke ben de onlar gibi olabilseydim. Bu kuşlar belki de uçup çocukluğumun geçtiği o dağlara gidecek. Belki bir gün şafakla birlikte yeniden geri dönecekler, ama geri geldiklerinde, artık ben olmayacağım,” diye kendi kendine mırıldandı.

Gün batımının kızılığı, birbirini kovalayan çocukların ve işlerini bitirmeye çalışan kadınların yüzüne vuruyor, iri kara taşlar

arasında boy atan g z   eklerinin kokusu, ak am serinli inde dört bir yana yayılıyordu.

Qerejda  kayalıklarının derinliklerinde ve Are  köyünde gün batımı nerde ba lıyor, nerde bitiyor belli değildi. Hayat ırma ı, kendi a ına yatağında, kendi bildi ince akıyordu. Son gün ışınları geçip giden, perde perde kapanan, trajik bir anı gibi, usul usul Are  köyünü terk ediyordu.

Sarı; gün batımına ve ku  sürüsüne bakıp d   n , geçmişini çocukluğunu, a klarını ve gençliğini daha yeni kara ta ların ardında bırakmış gibi h z nleniyordu. Sararıp dalda d  en yapraklar son gün batımına karı ıyordu.

“Hiç kimsenin u ramadı ı bu köye; ne bir dost, ne bir arkadaş, ne de bir tanrı misafiri gelir. Artık ne gelen, ne de beklenen var. Bu تنها dağın ortasındaki köyde, rüzgâr ve kuşlar dışında bize uğrayan hiç kimse yok! İnsan da  u sararan ağaçlar gibidir, günü geldi mi yaprak dökerek her şeyi terk edip gidecek,” diye düşündü Sarı.

Oturduğu yerde dı arıyı çevreyi izledi. Son gün batımıyla kuşlar da h z nlenmiş, güneşin gidi ine  z l yormu  gibi hala  ı lık  ı lı aydı. Ku ların sesi ve hüznü bir yumruk gibi ya lı Sarı’nin yorgun yüreğine d  t . “Ey hayat nereye göçüp gittin? Ya sen deli dolu gen li im, beni bırakıp nereye kayboldun? Bu kuşlar, bu kuşlar ak am ak am niye böyle  ı lık  ı lı a ba ırıp  a ırıyorlar? Onlar da bir gün bu çığlıkları, ardılı ku lara bırakıp gidecekler. Belki de batan g ne le birlikte bunu hissediyorlar,” diye düşündü.

Oturduğu eski kilimin üzerinde, son gün batımına baktı. Güneşin gözleri ateş gibi tutu mu  yanıyordu. Gün batımına, yarım mızrak kalmıştı. Evler arasında kovalamaca oynayan çocukların

sesi, kuş cıvıltılarına karışıyordu. Sarê, yemek dağıtımının başında beklerken hüzünlenmiş, geçmişe dalıp gitmişti.

Çocuk sesleri bir ağaçtan başka bir ağaca, bir damdan başka bir dama kuşlarla birlikte dolaşıyordu. Yüreğinde biriken buruk, acı ve ayrılık yüklü anılar gelip düşlerine üşüşüyordu. Bekliyor, bekliyor güneş bir türlü batmıyordu. Güneşe baktıkça, kendi ömrü bitecekmiş gibi hüzünleniyordu. Yaşlanmış, kara kapkara gözleri, menzili belirsiz, sonsuz bir yolculuğa çıkmış gibi dalgındı. Yolculukta yalnız yapayalnızdı. Gün batımı akşamında, kuş sesleri, sararan yapraklar Sarê için bir hoyrat haline gelmişti. Bir hoyrat ki göç, ayrılık, hüzün, acı ve belirsizlik kokuyordu. Geride kalan anılar ve toprak onu çağırıyordu. Duyguları karmakarışıktı. Geçmişe duyduğu özlem; dağda büyüyen yabani bir gül gibi onu kendine çekiyordu. Geçmişte yaşadığı her anı, durgun bir gölün kıyısında, bir salkım söğüt gibi aniden karşısına çıkıyordu.

“Size yedi kişilik,” deyip bulgur dolu kepçeyi, bakır bakraca boşaltan kadının sesiyle, anılardan sıyrılıp ona baktı.

“Küçük çocuklara süt vermeyi unutma kızım,” diye hatırlatma yaptı Sarê oturduğu yerde.

“Teyze, bize on kişilik, bu gün karşı köyde iki misafirimiz var,” deyip “elbik” dedikleri, tahta kabı uzattı on yaşındaki bir kız.

Yemek dağıtıcı kadın; “size de beş kişilik,” diyerek arkasındaki kadının kovasına boşalttı tahta kepçeyi.

Akşam yemeğinden sonra kadınlar, düğüne gider gibi renkli, alımlı fistanlarıyla birer, ikişer ortak mutfağa gelip Sarê’nin etrafında, eski kilim ve keçelerin üzerine oturdular. Yaşlı Sarê, umut ve güven veren bir bereket tanrıçası gibi kadınlar içinde oturuyordu. Tüm gözler ona bakıyordu.

“Herkes gelmiş her halde” diye söze başladı. “Bu yoğun günleri el birliğiyle atlatırsak biraz rahatlarız,” diye ekledi Sarê.

“Sarê nene, bu günler geçecek, ama bazıları hala kurnazlık yapıyorlar. Dün hem yemek aldı, hem de topladığı kengerleri getirmedi,” diyerek bir kadın, bir diğer kadını göstererek tepkisini dile getirdi.

“Birkaç kenger yolda gelirken toplamıştım, bu kadar büyütme,” diyerek suçlanan kadın savunmaya geçti.

“Vallahi ha taş testiye değmiş, ha testi taşa değmiş sonuç değişmez,” dedi bir diğer kadın.

“Biri de o gün fazladan süt almıştı,” dedi bir kadın, karşısındaki kadına bakıp ayıplayan bir sesle.

“Çocuğum çok hastaydı, ne olmuş ki, süt zaten çoktur,” diyerek suçlanan kadın suçlayana yanıt yetiştirdi.

“Kendi evini yedi kere aramadıkça başkalarının günahını almamak gerekir,” dedi bir diğeri.

“Bu teyze, dün akşam kazanları hiç temiz yıkamamıştı,” dedi daha yeni karşı köyden gelin gelen kadın, yüzünü buruşturarak.

“Bu ana da çok geç süt sağmaya geldi,” dedi öteki.

“Dün yemek yapanlar, çok fazla yapmışlardı, yazık günahtır,” dedi genç bir kız birikmiş tepkisini dışa vurarak.

“Bu gidişle, bu hamur daha çok su kaldırır, ‘ya değirmene gitmiyor ya da gidip değirmenciye dövmeye kalkıyor,’ böylece düzenimizi bozuyor,” dedi bir kadın kızgın öfkeli bir sesle.

“Ne yemek yapılacağını Sarê nene belirlesin, her gün aynı şeyler pişiriliyor,” dedi bir başka kadın.

“Halamın ailesinden dün hiç kimse peynir yapmaya gelmemişti,” dedi biri yeric, ayıplayıcı bir üslupla.

“Dün çok hastaydım, onun için geledim, yoksa ben sürekli katılıyorum” dedi suçlanan kadın.

“Şu dünyada her şey incelikten, ama insan kabalıktan kırılır, birbirimizi kırmamak daha iyidir,” dedi yaşlı bir kadın.

“Nenelerimiz; ‘kapını kapa, komşunu hırsız çıkarma,’ demişler. Herkes işini doğru yaparsa bu sorunlar da çıkmaz. Kimse suçlamalara da maruz kalmaz. Rahmetli annem hep; ‘dünya, dünya oldukça, kurdun gözü hep koyundadır,’ derdi. Çok şükür o açlık günleri gerilerde kaldı. Herkesin karnı tok, aç, açıkta olan kimse de yok, ama bazılarının gözü hep kurt gibi maldadır. Herkes gücünü marifetini ortaya koyarsa komşusunu düşünürse fazlasını muhtaç olana armağan ederse herkesin işi daha iyi yürür,” dedi Sarê.

“Bu gün altı kadın, sağılan sütleri peynir yapsın. Kışlık peynirler tamamlansın,” dedi yaşlılar cemaatinin üyesi kadın.

“Biz altı kişi de ekmek yapacağız.”

“Bu gün yemek yapma sırası bizden.”

“Erkekler ot biçmeye gitmişler.”

“Değirmene giden gençler döndüler, ama bir daha gitmeleri gerekir.”

“Oğlum Abdullah; ‘bazı çocuklar okuma yazma öğrenmeye geç geliyorlar,’ dedi. Çocuklar zamanında gitsinler ki öğreysin cahil kalmasınlar. Yarın bir grup dereye çamaşır yıkamaya gitsin, çocukların üstü başı temiz olsun,” dedi Sarê.

“Mutfaktaki kilimler çok eski, kış için birkaç kilim örsek iyi olur,” dedi bir diğer kadın.

“Bir şey daha söyleyip öyle kalkalım. İki genci evlendirdik de ama artık başlık parası da kalkmalıdır. Hepimiz akrabayız, gençlerin evlenmesi için iki gencin anlaşması, ana babalarının rızası yeterlidir,” dedi. Biraz durdu, karşısında oturan kadınlara bakıp önemli bir şeyi unutup hatırlamış gibi; “o çocukları biz kadınlar doğurduk, büyüttük bu günlere getirdik, herkesin hem oğlu hem kızı var,” dedi kabile kadınlar başı yaşlı Sarê.

“Yaşlılar Cemaati,” Abdullah’ın evinde bir araya geldiler. Laf lafı açtı, döndü dolaştı yine yardımlaşma ve dayanışmaya geldi.

“Burada tutunmak için dağ köyleriyle iyi komşuluk ilişkileri geliştirmeliyiz. Sürüleri otlatmaya götürürken gençler buna dikkat etsinler,” dedi Abdullah.

“Gençler, değirmene giderken komşu köylerden öğrenmişler. Bu günlerde jandarma tüm köylere baskın yapıp tahıl ve hayvanlara el koyuyormuş. Çobanlar hayvanları uzaktaki sarp kayalık ve mazı ağaçlarıyla kaplı alana götürsünler. Oralarda hem su var, hem de gizlenmek için mağaralar var.”

“Geçen gün jandarmalar, komşu köyün sürüsüne el koyup götürmüş.”

“Fazla ürünleri de götürüp mağaralarda saklayalım.”

“Hayvanları mağaralarda saklayalım, Allah göstermesin gelip el koyarlarsa kışın aç kalırız.”

“Kadınların yaptığı fazla peynir, torak, yağ, çökelek de mağaralara depolansın. Mağaralar hem güvenli hem de serindir, yiyecekler bozulmaz.”

“Biz gençler kendi aramızda konuşup tartıştık. Asker köye baskın yaparsa kendimizi savunmak için silahlarımız azdır. Bize beş mavzer daha alınsın, bir de av için üç av tüfeğine ihtiyacımız var.”

“Kış gelmeden ayakkabıcılar, eksik çarıkları yapıp tamamlasınlar.”

“Diyar-ı Bekir’de kış için şeker ile tuz alıp stoklayalım!”

“Bir de birkaç balta lazım, kuru ağaçları kesip odun yapmak için.”

“Katır ve eşekler için nal lazım.”

“Yemek yaptığımız bakır kazanların da kalaylanması için köye bir kalaycı getirelim.”

“Kış gelmeden bütün bu işleri yapıp bitirmemiz gerekiyor,” dedi Abdullah cemaat dağılırken.

Kabile içindeki bütün çelişki ve çatışmalar güneşin vurduğu kar gibi eriyor, yok oluyor, beraberinde yeni sorunlar, yeni çelişkiler getiriyordu. Zorluklar tüm kabileyi bir dayanışma ve ortak yaşam çatısı altın birleştirmiş, her biri ailenin öz bir ferdiymiş gibi hareket ediyordu. Çoluk çocuk Qerejdağ'ın sarp derinliklerine yerleşmiş, binlerce yıl önce atalarının yaşadıkları yaşamı sürdürüyorlardı.

Koyun ve keçi sürüleri ortaklaşa bakılıyor, kadınların sürüden elde ettikleri süt, yoğurt, yağ ve peynir ortaklaşa tüketiliyordu. Bu en çok kadınların işlerini kolaylaştırıyordu. Gençlerin avladıkları, dağ keçisi, tavşan, keklik, kadınların topladığı bitki kökleri ortak mutfakta pişirilip tüketiliyordu.

Abdullah'ın başında olduğu yedi kişilik, “Cemîata Rûspiyan,” dedikleri, “Yaşlılar Cemaati,” son kararı veriyordu. Bütün kadınların başı Sarê, bir yaşlı kadın ile bir genç de cemaat içinde yer alıyordu.

Kabile içinde, her zaman son söz Abdullah'ındı.

VIII

Abdullah, kara taş evde oturmuş, yağın kara bakıp oğullarına masal anlatır gibi anlatıyordu. Sanki oğullarına değil de kendi kendine anlatıyordu. Görünmeyen kişilere anlatıyordu. Anlayıp çözüm bulacak olanlara anlatıyordu. Gerilerde bir başına öksüz, çaresiz, yapayalnız kalmış çocukluğunu anlatıyordu. Ayrılırken kendisine veda eden dost, akraba ve komşulara, yaşlı bilgelere anlatıyordu.

“Zülüm, bu yaptıkları zülüm. İnsan insana yapmaz ki bunu,” dedi Abdullah hüzüne, yanan ateşe bakarken.

“Oğlum, şu zalim, dinsiz, imansız Osmanlı bizi toprağımızdan etti. O dağlarımız ki taşıyla, toprağıyla, akan suyu, açan çiçeğiyle,

esen rüzgâr, yağan yağmuruyla bize hayat sunuyordu. Biz şimdi binlerce yıllık ata ocağında olduk! Ocağın söne, külle dönüşe Osmanlı! Yetmiş yedi soyun ateşlerde cayır cayır yana,” dedi yaşlı bilge kadın Sarê.

“Ana, kutsal ocaklarımız, mabetlerimiz, mezarlıklarımız, insanı doyuran köylerimiz sahipsiz kaldı, viraneye dönüştü. Biz ki, aşiret ve törelerimizle tektik, tekten çoğalıp bir oluyorduk. Tekten çoğalıp güç oluyorduk. Aşiret, kabile gittikçe dağılıyor, nasıl birlik, güç olacağız,” dedi Abdullah kaygıyla yakınarak.

“Oğlum Husên unutma, aşiret, kabile, aile birey etle kemik gibidir. Birbirinden koptumu yaşama şansı olmaz. Etle ve tırnak, can ve ruh, ağaç ve toprak gibi biri birinden ayrılamazlar. Biz dağıldık parçalandık. Her kabile, her aile, her birey rüzgâra savrulan kuru yaprak misali, dört bir tarafa savrulduk. Kimin ne zaman, nerede duracağı belli değil; artık, kaderimizi rüzgâr belirliyor.

Biz bir kere, kimsenin önünde eğilmeyen, bükülmeyen dağlarımızdan çıktık. İnsan bir kere dağından, toprağından çıkmasın, çıktıktan sonra işin nereye varacağını hiç kimse kestiremez. Bizi dağlarımızdan söküp attı Osmanlı! O yere göğsü sığmayan aşiretler, kabileler, gökteki yıldızlar kadar çok olan o kıl çadırlar, dağıldı, ufaldı, azala azala tükendi.

Çobanlarımızın kavalları sustu. Belki acılarında artık elini kulağına atıp hiç türkü söylemeyecek dengbêjlerimiz. Kızlarımız, gelinlerimiz belki halaya durmayacaklar. Biz ki, alışmışız güneş hep doğudan doğar. Belki de güneş artık doğuda doğmayacak. Törelerimiz, geleneklerimiz, atalarımızdan kalma düşlerimiz, asil, soylu misafirperver, dayanışmacı, paylaşımcı, iyiliksever geleneğimiz yok olup gidecek,” dedi kaygıyla aksakalı bilge Abdullah.

Abdullah medrese okumuş, saygın, bilgili bir âlimdi. Bütün ömrünü hayvancılık yapmakla geçirmişti. Yıllarca kendi kendine okumuş, âlimlerle görüşüp tartışmış, kendi döneminin bilgisi olan Abdullah, yanan ateşe bakıp konuşuyordu. Kendine mi çocuklarına mı konuşuyordu belli değildi. Sanki karşısında halden anlayan arif, bilge insanlar varmış da onlara derdini anlatıyordu.

Ateşin önünde bir bereket tanrıçası gibi oturan, yaşlı bilge Sarê;

“Abdullah oğlum, güzel oğlum, kurban oğlum, her derdin bir çaresi vardır. Bu günlerde inşallah geçer. Allah bize de bir yol çizmiştir, fazla söylenip durma, bak tüm işler yavaş yavaş yoluna giriyor. Çok şükür, hiç kimse aç, açıkta değil, bütün bunlar geçecek,” dedi, Allah’a sığınmış bir ruh haliyle.

“Yeter, demekle hiçbir şey hal olmuyor ki ana! Topraksız olmak başkasına kul köle olmaktır. Atalarımızdan kalma topraklarımızdan sürülmek kadar, büyük bir haksızlık, zorbalık var mı? Toprağından aşiretinden, törelerinden kopan insan beş para etmeyen, başkasına marabalık yapan, el pençe duran, sürekli ekmek peşinde koşan bir ölüdür. İşte şimdi biz şimdi ölüyüz, Sarê ana. Sen görmüş geçirmiş, baş tacı bir kadınsın. Söyle bana, bundan daha büyük bir haksızlık var mı şu yeryüzünde? Söyle bana, kutsal ekmeğin bütün insanlığa sunulduğu kendi toprağımızda, ekmeksiz kalmak kadar büyük bir acı, haksızlık ve zulüm var mı? Bu vicdansız, dinsiz, ahlaksız Osmanlı, İslamiyet, adına bunu bize reva görüyor.

Biz, bir kere aşiretimizden, geleneklerimizden, kabilemizden, toprağımızdan koptuk. Yapa yalnız, güçsüz, zavallı kaldık. Söyle bana şimdi bizim talancı, yalın ayak soyguncu Bedevi'den, İran'daki baldırı çıplak, sefil hırsız Acem'den, Osmanlı'daki

yoksul, aç, perişan Türkmen'den ne farkımız kaldı," dedi Abdullah gözlerinden, yalım yalım ateşler saçarak.

"Tamam, oğlum, böyle söylenip durma, inşallah bu it dölünün yeryüzünde soyu kurur da herkes kurtulur."

Hala dinç ve ayaktaydı. İp eğirirken kumaş örerken kilim yaparken Kürt lirik şiirinin temelini oluşturan mani ve türküleri kendi kendine mırıldanıyordu.

Evi ekonomisini yıllarca o evirip çevirmişti. Şimdi de tüm köyün ekonomisini ve yaşamını düzenliyor, herkes için adaleti düşünüyor, bölüştürüp dağıtıyordu.

Hayvanları sağlamak, yağ, peynir yapmak; şal, kilim, çadır dokumak, ev aile fertlerine yün çorap örmek, iplik bükme, kızlara saç bağı dokumak yine ona düşüyordu. Doğurup büyüttüğü beş erkek, üç kız sekiz çocuğun beşiği Sarê'nın güçlü sırtıydı. İki oğlu, Osmanlı-Rus savaşında ölmüş, yüreğinde onarılmaz bir yara açmıştı. Osmanlıya karşı ayaklanan Mir Muhammed ayaklanmasında ölen kocasını ve iki oğlunu düşünüyordu. Kocasını tarlada çalışır, sürüleri güder, toprağı sürer, meyve ağaçlarına, tütün tarlalarına bakıp ürettiklerini pazarlara taşıırken kendisi İffet Tanrıçası gibi davranıyordu. Gençliği boyunca itinalı giyinmiş, hızma, küpe takmış, gözlerine sürme çekmiş, ellerine kına yakmış, bütün ağır işleri yapmıştı. Ata binmiş, dağlara tırmanmış, hayvanlarla ilgilenmişti. Yaşamı, geçmişi ve duruşu sanki Kürt aşiret kadınının bir senteziydi. Sarê okumamıştı, ama topraktan, her şeyi topraktan okuyup öğrenmişti. Bilge toprağın, ona öğretmediğı hiçbir şey yoktu. Toprak gibi bilge bir kadın olmuştu.

Şimdi bütün bunları düşünüp hayal ederken büyüdüğü topraktan kopmanın acısı ve hüznü onu iyice çökertmişti. Soğuklar bastırınca artık yatağından kalkamıyordu. Ayn, sürekli yanı

başında onunla ilgileniyor, eskisi gibi kadınların ortak yaşamına aktif katılamadığı için üzülyordu.

“Oğlum Abdi, yakında öleceğim,” dedi Sarê ateşe bakarken.

“Nene, daha çok gençsin, şimdi ölümü düşünme,” dedi Abdi.

“Oğlum ölüm haktır, topraktan geldik, toprağa döneceğiz, ölürsem benim için de dua et, senin duaların makbuldür, çocuklar günahsız temizdirler,” dedi Sarê.

“Nene biz yine kendi köyümüze dönelim,” dedi Abdi aniden geçmişî hatırlayarak.

“Oğlum hissediyorum, toprak durmadan beni çağırıyor, artık vakit tamamdır, keşke toprağında ölseydim,” dedi Sarê.

“Nene toprağımız orada boş duruyor, geri dönelim, orası daha güzeldi, arkadaşlarım da orada kaldı,” dedi Abdi.

“Allah kısmet eder ölmesem, bu bahar oğluma yeni elbiseler alacağım,” diyerek konuyu değıştirdi Sarê.

“Sana yeni elbiseler alacağım,” sözünü duyunca Abdi, hala üzerinde eski gri renkli fıstana bakıp sevindi. Diyar-i Bekir’de koşkarda yaptırılan, ayağındaki yemeniler iyice eskimiş büzülmüştü.

Kış, bütün şiddetiyle sürüyordu. Karlar, dur durak bilmeden Qerejdağ’ın üstüne yağıyordu. Ağaçlar, taşlar kar altında yitip gitmişti. Aç kurtlar uluyarak köye kadar iniyordu.

Sarê’nin yaşlı bedeni daha fazla amansız kışa direnemedi. Bir öğle vakti aniden rahatsızlandı. Ayn’ın, yanan ocağın başında yere serdiği şiltenin üzerine uzandı. Oğlu ile torunları telaşla gelip başucunda toplandılar. Bedeni zayıflamış, küçülmüş, kemikleri dışarı fırlamış, damarları kalınlaşmış, koyu yeşil bir renk almıştı. Kendini Yusuf misali kör, karanlık kuyunun dibinde hissediyordu. Sanki birileri gelip kuyunun dibine bir ip sarkacak, o da eski

gücüne kavuşacak, ipe tutunup bu karanlık kuyudan, gün ışığına çıkacaktı. İki de bir ocakta yanan ateş ile başucunda oturup bekleyen oğlu Abdullah'a, torunları Muhammed ile Hüsen'e bakıyordu. Bütün bedeni uyuşmuş gibi artık fazla acı hissetmiyordu. Bedenindeki bütün hareketlerin zinciri durmuş, sadece beyni çalışıyordu.

Gözleri, bir an üzgün üzgün kendisine bakan torununa takıldı. “Oğlum Abdi, insan dünyaya geldiği gün bir yandan yaşamı, bir yandan ölümü düşünür. Ölüm eski, çok eski aşına bir şeydir. Hiç kimse görmemiştir, ama hep vardır. Hep var olacak. Hiçbir canlı ondan kurtulamaz. Allah herkese ölümü vermiştir. İşte şimdi benim de sıram geldi. İnsan tıpkı bir buğday başağı gibidir. Tohum önce toprağın rahminde çatlar, yeşerir, büyür sonra sararıp olgunlaşır ve kurur. Her insan er geç yaşama yenilir, ama yine de hep sonsuz bir yaşam ister. Oğlum ölüm kapısını, sırat köprüsünü her insan tek başına aşar. Şu kara toprağın, mezardan başka hiçbir kalıcı beşiği yoktur. Abdi oğlum sen benim için hep dua et,” diye fısıldadı.

Ama hiç kimse sesini duymadı. Dudakları kıpırdanınca, Abdullah bir bezle dudaklarına ılık su damlattı.

Sarê, yün şiltenin üzerinde, bir virgül gibi kıvrılmış, ölümle pençeleşiyordu. Ocakta ateş yanıyor, şavkı içeriyi ısıtıp aydınlatıyordu. Dışarda kar, boran, fırtına sürüyordu. Abdullah yanında oturmuş, pür dikkat hüzünle ona bakıyordu.

Gözlerini tavana dikti, anlamsız anlamsız baktı. Birden bire titredi. Birkaç dakika can çekişti. Kalp ve solunumu durdu. Kan dolaşımı fonksiyonunu yitirdi. Nabızı yitip gitti. Göz refleksleri tümünden kayboldu. Başı hafifçe sola kaydı. Elleri yana düştü. Görme ve işitme duyusu yitip gitti. Ağzı yarı açık kaldı. Gözleri açık tavana takılıp öylece sabitleşti. Göz bebekleri genişledi. Göz akı ve kenarlarında yapışkan bir sıvı oluştu. Gözlerinin ferî söndü,

geriye doğru çekilip çöktü. Bütün refleksleri kayboldu. Alnında iri, soğuk ter damlaları oluştu. Gözlerinde birer damla yaş süzüldü. Burnunda incecik bir duman göğre doğru yükseldi. Bütün bedeni hareketsiz kaldı.

Ayn ona bakıp aniden hıçkırıklara boğuldu. Abdullah'ın gözleri nemlendi. Abdi; "Sarê nene, Sarê Nene ölme ben seni çok seviyorum," diyerek ağladı. Hüsên ile Muhammed hüzünlendi.

Abdullah, elleriyle gözlerini kapattı. Sırt üstü uzatıp ayaklarını düzeltti. Her iki kolunu bedenine yapıştırıp uzattı.

Bütün Areş köylüleri birer ikişer, kadın erkek içeriye doldu. Kadınlar feryat, figan ağıtlar yaktılar.

Gece boyunca ölüsünün başında beklediler. Sabah köy meydanındaki iri meşe ağacının dibinde, kar boran havada, insan boyunu aşan karları eşerek bir deri bir kemik kalmış, yaşlı bedenini içine gömdüler.

"Baharda karlar eriyince toprağa gömeriz," dedi üzüntüyle gözleri nemlenen Abdullah.

Annesinin yaşlı bedenini, kar altına gömüp eve dönerken kulaklarında hala Sarê'nin acıklı, kederli, hüzün dolu son sözü çınılıyordu.

"Ah, keşke doğup büyüdüğüm toprağıma gömülseydim!"

O yıl kış uzun, çok uzun sürdü. Ardından bereketli bir bahar geldi. Baharla birlikte, tüm kabile erkekleri toplanıp kış boyunca, karların altında, beyaz kefene sarılı Sarê'ın cesedini çıkardılar. Ceset yeni ölmüş gibi hiç bozulmamıştı. Ares köyünün kadınları, bunu Sarê'nin cennetlik olduğuna yorumladılar. Yeni ölmüş gibi ağıtlar yakarak ağladılar.

Meşe ağacın altında karları temizleyip, toprağı kazıdılar. Kazılan mezara, hala yeni ölmüş gibi sapa sağlam olan Sarê'nin cesedini yerleştirip üzerine toprak attılar. Oluşan tümsek, bir yara

gibi toprağın bağrında yükseldi. Abdullah, Sarê ölürken bu kadar etkilenmemişti. Mezarın başında eve dönerken kendi kendine;

“Yazıklar olsun bana annemi, yaban elde kuşa, kurda yem ettim, ben de adamıyım,” diye söylendi.

IX

Aylar ayları, mevsimler mevsimleri, yıllar yılları, yelkovan ile akrep gibi birbirini kovalamış, Areş köyünde uzun yıllar akıp geçmişti.

Alımlı, sıcak bir bahar güneşi, toprağın bedenini ısıttı. Toprağın ruhu, derin uykuda silkinerek uyandı. Börtü-böcek canlandı. Uyanan toprağın kokusu, dört bir tarafa yayıldı. Bitkiler yeşerdi. Meşe, çınar, söğüt, kavak, alıç, ardıç, ceviz, ayı üzümü, sumak, sakız, melengiç ağaçları tomurcuk açmaya başladı. Çok geçmeden, yeşilin bin bir çeşidi, iri kara taşların dibinde boy gösterdi. Karlar yerini yağmurlara bıraktı. Yağmur, karlarla buluştu, sulara dönüştü. Sular, sularla buluştu, dev çağlayanlar oluşturup vadilerde akmaya başladı.

Dağ keçisi, ayı, kurt, tilki, vaşak, porsuk, sansar, tavşan, keklik, ördek, kaz, turaç, bildircin, turna gibi hayvanlar her yerde ortaya çıktı. Çıplak, iri kara taşlar, topraktan fişkırmış gibi yan yana, arka arkaya, iç içe duruyordu.

Abdullah, her sabah güneşle birlikte kalkıp gelini Ayn’ın hazırladığı azık torbasını alıp çobanlarla birlikte, iri kara taşlar arasında keçi ve koyun sürüsüyle dolaşıyor, sanki kaybettiği ruhunu arıyordu. Şimdi, bedeni bomboş ve anlamsız bir kalıba dönüşmüş, gerilerde bıraktığı geçmişini ve ruhunu özlüyordu.

Çobanlar sürüyü otlatırken Abdullah belini, insan boyunu aşan iri, geniş, siyah kayaya dayayıp derin çizgiler oluşmuş alnını, ibadet edercesine ilk gün ışınlarına çevirdi. İlk gün ışınları, her

tarafı sarı keskin ışığa boğdu. Cümle canlılar hareketlendi, güneşi selamladı. Güneşin doğuşu içini ferahlattı. Kaynağı belirsiz derin bir yaşam sevincine boğuldu.

Bu sevinçle cebinde, “kîs” dediği, bezden yapılmış, tütün torbasını usulca çıkardı. Torbanın iple büzülen ağzını açtı, içinden bir tutam tütün çıkardı.

İki elinin, baş ve işaret parmağı, rengini yitirmiş, nikotinden kirli, sarı bir renk almıştı. Ellerin üstü iyice esmerleşmiş, kırış kırış çizgiler oluşmuş, ölü hücrelerin oluşturduğu lekeler çoğalmış, parmak uçları tütün ayıklamaktan, sararmış, tırnakları kalınlaşıp eğri büğrü olmuştu. Aşağıya sarkık, uzun, kalın, ak pak bıyıkları tütün içmekten iyice sararmış, gözleri çukura kaçmış, çukurun içindeki göz bebekleri hala bir papatya gibi duruyordu. Çıkardığı bir tutam tütünü, pipoya yerleştirdi, içindeki bir iki sert tütün damarını ayıklayıp attı.

Cebinde ki demir halkayı çıkardı, üzerine “bîso” dediği ince pamuk ipliğini yerleştirip çakmak taşını, demir halkaya hızla vurup sürtmeye başladı. Demir ile çakmak taşının sürtünmesinde, onlarca kızıl kıvılcım sağa sola sıçradı. Demir halkanın üzerindeki incecik iplikten, incecik bir duman yükseldi. Kızılılaşan ince, yumuşak, hassas pamuk ipliğini alıp piponun içindeki, tütünün üstüne yerleştirip bastırdı, arka arkaya derin bir nefes çekti. Tütünün üstü, kızıl bir renk aldı. Dumanın yarısını içine çekti, gerisini üfleyerek dışarıya savurdu. Duman helezonik bir şekilde havada yayılıp yükseldi.

Abdullah taşın üzerine oturmuş, sürü kara taşların arasında yayılmıştı. Gözü, karşıdan gelen bir grup kök toplayıcı kadına takıldı. Papatyaya benzeyen sol gözü açılmış, sağ gözü mahmur, sanki hala uykudaydı. Sol eline gözüne siper yaparak seçmeye çalıştı. Gelenler, rengârenk giysiler içindeydi. “Gelenlerin tümü

kadın, bunlar çevre köylerden bitki köklerini toplamaya gelmiş olmalılar,” dedi kendi kendine.

Kök toplayıcı, kadın kafilesini görünce, içten içe sevindi. İç ferahladı. Çocukluğunu anımsadı. Yaşlı ninesi, uzun kış gecelerinde ona anlattığı masal; “kara kış ortasında tipi gelip bacalarını dövdüğünde kurt, keçi yavrusunu hile ile alarak yedi,” diye başlayıp devam edip gidiyordu. Masalı anımsayınca; “keşke geriye dönüp hep çocuk olarak kalsaydım,” diye iç geçirdi.

Kadınlar, arka arkaya vermiş, iri taşlar arasında kenger, yarpuz, dêjnik, axbandır-mızyak, tırşo, kekik, xerdel, ve mantar topluyorlardı. En öndeki kadının yüzü güneşten yanmış, uzun boylu-poslu ve endamlıydı. Üzerindeki açık yeşil kumaştan giysi, deri kemerle belinde sıkılmıştı. Boncuklar, ışıltılı altın sarısı, yuvarlak küçük metaller bağladığı, uzun siyah saçları, başındaki örtünün altında çıkmış, omuzlarında yayılmıştı. Mor “ağbani’nin üzerine bir bandaj gibi bağladığı, ince mavi örtüyü, arkadan saçlarının üzerine sarkıtmıştı.

Kadının arkasında, on üç-on dört yaşlarında, buğday tenli, dolgun dudaklı, yaşam dolu kız; yeşil gözleri uzaklara takılmış, yabani bir tay gibi dünyaya korkusuz ve kaygısız bakıyordu. Gür, dağınık, uzun kumral saçları beline ve iyice belirginleşmiş göğüslerine dek iniyordu. Dağınık saçlarına, rastgele birkaç renkli saç bağı bağlamıştı. Çıplak ayaklı, dolunay yüzlü, pazılı, gergin bileklerinde metal bilezikler vardı. El parmakları ince, uzundu. Dağınık, uzun kumral saçları ona doğal, çekici, yabani bir görünüm veriyordu. Deri kemer, iyice belini sıkmış, belirginleştirmişti. İri yeşil gözlerindeki yaşam ve canlılık, kara taşlar arasındaki yabani doğa ortamıyla bütünleşmiş, ele-avuca sığmayan bir duruşu vardı. Kalkık burnunda hızma, kulağında ısıldayan küpeler, soy bir attan daha yeni inmiş, yüzünde gurur, ciddiyet, kendinden emin,

özgürlüğünden asla taviz vermeyen, her an tetikte bekleyen, avdan yeni dönen bir Amazonu andırıyordu. Orta boylu, yüz hatları belirgin şekildi uyumluydu. Bedeni etine dolgun ancak estetikti. Alnında bir taç gibi duran, birkaç gümüş para sallanıp duruyordu.

Bu alımlı kızın yanı sıra yürüyen, bir diğer kadın sarışındı. Zülüfleri, yanaklarını kapatıyordu. Başında, fiyakalı gümüşten bir lewzik-alınlık vardı. Saçlarını, kırmızı bir saç bağı (reşme) ile bağlamış, belinde gümüş kemer, ayak bileklerinde halhallar vardı. Bir diğer kadın ise akrebi uzak tutuğuna inandığı, lila renkli bir “hibri” başına takmıştı.

Biraz daha yaşlı bir başka kadın, Qerejdağa özgü “koff” takmıştı. Başına tülbent sarmış, üzerine tiftik ve yönden yuvarlak, tas biçiminde bir “kım” yerleştirmiş, “kımın” üzerine fes geçirmiş, fesin üzerine tülbent, tülbenttin üzerine yedi renkli, sırmalı, ışıldayan dört köşeli “şar-çar,” çarın üzerine de “temezi” denilen renkli bir örtü örtmüştü. Koff, onu olduğundan daha uzun gösteriyordu. Koffinin, her iki tarafında zülüfleri yanaklarını örtüyordu. Örük yaptığı saçlarına bağladığı “gulî,” saçın bir uzantısı gibi beline kadar iniyordu.

Kadınların yüzleri açık, başlarını renkli örtülerle örtmüş, ayakları çıplaktı. Canlı ve hareketliydiler. Her biri yünden örme, renkli kemerli bir torba (tûr) boynuna asmış, topladığı kengerleri ve kökleri içine dolduruyordu. Birçok renkli elbise üst üste giymiş, kayalara, dikenlere, ağaçlara takılmasın diye yukarıya doğru toplayıp kaldırmışlardı. Sürünün yanından geçerken;

“Amca sana kolay gelsin,” dedi en öndeki uzun boylu, alımlı kadın.

“Sağ ol kızım, siz ne arıyorsunuz burada,” dedi Abdullah meraklı, içten ve samimi bir sesle.

“Amca biz karşı köydeniz, bitki kökü topluyoruz,” dedi kadın.

“Kızım her bitki kendi kökleri üzerinde yeşerir, kökü nerede kaybettiyseniz, bitkiyi de orada arayın.”

“Amca, biz bir şey kaybetmedik, Qerejdağ’ın her tarafında bitki kökleri dolu, her kayanın dibinde onlarca kenger var,” dedi kadın gülümseyerek.

“Onlar da kendi kökleri üzerinde yeşermiş kızım. Köksüz hiçbir şey olmaz, insan kendi kökünden koptu mu kuruyup rüzgâra kapılır. Artık duracağı yeri rüzgâr belirler. Ben kendi köklerimi uzaklarda çok uzaklarda bıraktım.”

“Senin köklerin nerede kaldı amca, biz gidip getirelim sana,” dedi sesli gülererek bir diğer kadın. Sonra birbirlerine bakıp gülüştüler.

“Benim köklerim uzakta, çok uzakta kaldı kızım,” dedi Abdullah eliyle güneşin doğduğu tarafı gösterdi.

“Amca sen hangi köydesin?”

“Kızım ben Areş köyündenim.”

“Ha sen kadınların her şeyi yönettiği şu kara taşlar arasındaki köydesin,” dedi bir kadın gülererek. Sonra; “Haydi, sana kolay gelsin amca, inşallah köklerine kavuşursun.” deyip yürüdüler.

“Bu amca galiba o köydeki kadınlar gibi keçileri kaçırmış, sanki gaipten konuşuyor!”

“Çok acayip değişik konuşuyor.”

“Kendinde değilmiş gibi konuşuyor.”

“Çok farklı konuşuyor yaşlı amca, belki bir bildiği var, biz anlamıyoruz!”

“Vallahi âlimler gibi konuşuyor.”

Kadınlar kendi aralarında konuşarak bitki köklerini toplaya toplaya uzaklaştılar.

Abdullah’ın ufuklara takılan papatya gibi duru, dupduru göz bebekleri güneşin doğduğu uzaktaki dağlara takılmıştı. Geçmişe

gitmiş, yeniden çocukluğunu yaşıyordu. Uzakta bir taş öbeğin üzerine bir guguk kuşu tünemiş ötüyordu. Kadınlar kenger topluyordu. Abdullah Pepuk kuşu ile kenger toplayan kadınları görünce, çocukken annesinin ona anlattığı; “pepuk kuşu efsanesini” anımsadı. “Pepuk kuşu efsanesi,” kadim zamandan beri Kürtler arasında dilden dile anlatılıp geliyordu.

“Pepu adında bir kız, bir de kendisinden küçük erkek kardeşi (keko) varmış. Anneleri genç yaşta ölünce, babaları hemen evlenmiş. Üvey ana sert, gaddar ve çok zalimmiş. Her gün iki küçük kardeşi dövüyormuş. Bahar gelince, bir torba ellerine verip her gün kenger toplamaya gönderiyormuş.

Bir gün Pepu, yerde çıkardığı kengerleri, Keko’nun boynunda asılı torbaya atıyormuş. İkiisi birlikte gün batımına dek çok kenger toplamışlar.

Akşam eve dönecekleri zaman, susamışlar, gidip berrak bir gözeden su içmişler. Bir de bakmışlar ki torba bomboş... Pepu üvey anadan yiyecekleri dayağın korkusuyla, kardeşine;

‘Kengerleri sen yedin,’ demiş.

‘Ben yemedim, inanmıyorsan, karnımı aç bak,’ demiş, Keko.

Pepu, bıçakla karnını deşip bakmış, kardeşinin midesinin boş olduğunu görünce, kengerleri yemediğine inanmış, ama kardeşi orada ölmüş. Pepu, kardeşinin cansız bedenini kucaklamış, başını dizinin üzerine koyup günlerce gözyaşı dökmüş. Artık hiç kimsesi kalmamış. Kardeşinin cansız bedenini alıp bir ağacın altına gömmüş. ‘Allah’ım, beni bir kuş yap ki, dünyanın dört bir tarafına uçup bu acımı tüm insanlara anlatayım,’ demiş.

Pepu’nun dileği kabul olmuş, bir kuşa dönmüş, adı da; ‘Pepuk kuşu,’ olmuş. Pepuk kuşu, o gün bu gündür, her bahar mevsimi geldiğinde, kenger zamanı gittiği her yerde, kardeş katili olarak Kürtçe ağıt yakarak;

‘Phepu...’ (Pepu)

‘Keko...’ (Kardeş)

‘Kê kir?’ (Kim yaptı?)

‘Min kir!’ (Ben yaptım!)

‘Kê kuşt?’ (Kim Öldürdü?)

‘Min kuşt!’ (Ben Öldürdüm!)

‘Kê şuşt?’ (Kim yıkadı?)

‘Min Şuşt!’ (Ben yıkadım!)

‘Ax, ax, ax,’ diye acı acı ötüp pişmanlığını dile getirip herkese duyurmuş.”

Abdullah kadınlara bakıp pepuk kuşunu dinlerken yeniden çocukluğunu yaşıyordu. Sanki ıssızlığın çölüne çekilmiş, kayalar arasında yitik ruhunu arıyordu. Eve gitmek istemiyordu. Koyun sürüsüyle hep ağaçlar, bitkiler, kuşlar, pınarlar, taşlar arasında dolaşmak istiyordu. Yılan, kertenkele, kaplumbağa, tavşan, tilki, kelebek, çiçek, börtü-böcek gördükçe ruhuna daha çok yakınlaştığını hissediyor, toprağa daha çok bağlanıyordu. Osmanlının yaptıklarını düşününce;

“Bu lanetli Osmanlı soyu insan değil, insan dediğin deniz gibi olmalıdır. Bunlar kirli, durgun bir göldür. Gittikleri her yeri, kan ile kirletip yok ediyorlar. Saltanatları kan üzerinde kurulmuş, lanetli ve zalim bir soydur,” diye mırıldandı kendi kendine.

Sarê’nın ölümü üstünde yıllar geçmiş, mezarı üzerinde otlar bitmişti. Mezarın yanında bulunduğu meşe ağacının adını; “Mezelê Sarê” (Sarê’nin mezarı) koymuşlardı. Köyün ilk ölüsü, Sarê olmuştu. Şimdi etrafında bir mezarlık oluşmuş, onun adıyla anılıyordu. Sarê’nin mezarı bir ziyaretgâh gibiydi. Genç kızlar ve kadınlar, meşe ağacına bezler bağlayıp dileklerinin gerçekleşmesini ondan istiyorlardı.

Areş köyünün kadınları, Sarê'nin oluşturduğu ortak yaşam evini artık sürdürmüyorlardı, ama dayanışma ve armağan ilişkilerini daha da geliştirmişlerdi. Tüm çevre köyler, “erkekleri yöneten kadınlar,” diye onları konuşuyordu.

Abdullah iyice yaşlanmış, yetmiş yaşını aşıyordu. Fakat kara taşlar arasında, sürü otlatmaktan vazgeçmiyordu. Aşiret içinde bilge bir adam, bilge adamın içinde zapt edilmez bir toprak özlemi vardı. Toprağın sahibi ile toprağın işgalcisi arasında düello sürüp gidiyordu. Acıyı, hüznü, sevinci, göçü, sürgünü, mecburi iskânı, ölüm ve yaşamı iç içe yaşayan düşleri ve ruhu Osmanlı ile sürekli bir çatışma halindeydi.

Abdullah kara taşlar arasında yıllarca sürüyle dolaşmış taşın, toprağın, bitkinin, hayvanın dilini, ruhunu anlamış, onlar da sırrını ona açmıştı.

Toprak, bilinmezlerle doluydu. Bir karış toprağın altı bile insana çok uzaktı. İnsan bakmadıkça içinde neler olduğunu anlayamazdı. Abdullah için yaşam; su, hava ve toprağın kendisiydi. Toprak; huzur ile felaket, refah ile yoksulluk arasında bir yerdeydi. Huzur da felaket de insanın elindeydi. Osmanlı durmadan hep felaket üretiyordu. Abdullah düşündükçe, geçmiş bir diken gibi içini kanatıyordu. Doğduğu toprağın hasreti bir bıçak gibi yüreğine saplanıyordu.

Yaşlandıkça ayrıldığı toprakları daha çok özlüyordu. Ölüm ile ayrılığı eş tutuyordu. Kendi kendine; “yaşadığım topraklar benim alın yazımdır,” diye düşünüyordu. Ayrıldığı coğrafyayı bir alın yazısı gibi hep kendisiyle taşıyordu. Göç ve sürgün Abdullah'ın yaşamında trajik bir hareket olsa da zulmü ret etme eylemiydi. Osmanlıdan kaçmak, zulme boyun eğmemek içindi. Düşündükçe daha çok geçmişe sığınıyor, bağlanıyor ve çocukluğunun geçtiği topraklardan vazgeçmiyordu. “Babamım, annemin, dedemin,

atalarımın mezarları ordadır. Onları kendimle dolaştıramam ki! Benim köklerim ordadır, köklerimden koptuğum için yaşam bu kadar anlamsız ve acımasız olmuş,” diyordu. Oraya gitmek, orada kalmak, orada ölmek istiyordu.

Areş köyünde kendini güvende hissetmiyordu. Onun istediği tek şey, mavi gökyüzünün kuşları koşulsuz, minnetsiz bağrına aldığı gibi, üzerinde yaşadığı ve çocukluğunun geçtiği toprağın, onu sonsuz bir güvenle bağrına basmasıydı. Hep kaybettiği o güveni arıyordu.

Zaman ırmağı kendi aşına yatağında, hiç kimseye hesap vermeden akıp geçiyordu. Yeni bir güz mevsimi gelmiş, her taraf sarıya dönüşmüştü. Areş köyünde yaşam sürüp gidiyordu.

O gün ikinci vakti, Abdullah oğullarıyla, bir çulun üzerine oturduğu kıl çadırın önünde, piposunda derin bir nefes çekti. Dumanın bir kısmını havaya savurdu. Yanında oturan Abdi'ye bakıp;

“Oğlum acaba terk ettiğimiz meyve ağaçlarıyla dolu vadiyi kim ele geçirdi. Ya o heybetli kayaların altında fışkıran suları kim sahiplendi,” dedi iç çekerek.

Abdi büyümüş güçlü, iri yarı, cesaretli, kavgacı, kendine güvenen, atılgan ve yakışıklı bir genç olmuştu. Abdullah'a bakıp;

“O bağ, bahçe ve sular bizimidir baba, kim el koyabilir ki,” dedi kesin yargı içeren bir sesle.

“Oğlum Husên, biz geri kendi memleketimize gidelim. Görüyorsun zulüm zamansız ve mekânızdır, her yerde aynıdır. Zulümden kaçmak da zülümdür. Biz toprağımızı terk etmekle, kendi kendimize en büyük zulmü yaptık. Bari doğup büyüdüğüm toprağımda öleyim.”

“Baba arada yıllar geçti, nasıl geri döneceğiz. Şimdi topraklarımıza el koymuşlar. Geri dönersek ölme, öldürme dışında

hiçbir şansımız yok,” dedi Husên.

Abdullah, söylenen söze alındı üzüldü. Oturduğu yerde, âdeta taş kesildi. Bir tek kelime ağzında çıkmadı. Abdullah sessiz kalınca, Husên;

“Baba, artık buralara kadar geldik. Biraz daha kalalım, belki daha iyi bir yerde mesken tutarız. Belki Osmanlı biraz insafa gelir, zulüm azalır,” dedi gönlünü almak için.

Uykudan uyanır gibi etrafına baktı. Buruk bir acıyla oturduğu yerde irkildi. Terk ettiği toprakları düşündü. Sanki “geri dönelim,” sözünü kendisi söylememiş gibi;

“Oğlum, en büyük zulmü, orayı terk etmekle biz kendi kendimize yaptık. Toprağımızı koruyamadık. Osmanlı, hep bildik Osmanlı! Saltanatını kan üzerinde kurmuş, kanla sürdürecektir, hiç insaf gelir mi?” Sonra; “Acaba topraklarımıza kim el koymuş,” diye seslice söylendi.

“Bizim topraklarımıza hiç kimse el koyamaz,” diyerek araya girdi Abdi.

“Biz orayı terk ettikten sonra kim el koyarsa koysun. Bunu başta düşünüp terk etmeyecektik,” dedi Hüsên.

“Bize yapılan zulümdür oğlum, çok büyük bir zulüm! Osmanlı, bize hiç aman vermedi ki! Çoluk çocuk perişan etti bizi. Babam ile dev gibi iki yiğit kardeşim savaşta öldü. Kaçmasaydık, sizi de alıp götürceklerdi,” dedi içini çekerek. Ardında; “oğlum, benim bütün emeğim, çocukluğum, anılarım, o topraklardadır. Babam, dedem, dedemin dedesi, bütün atalarımın mezarları oradadır. Oraya gitmek, orada ölmek istiyorum.”

“Baba o topraklar bizi çok yordu, göç, sürgün, hasret, ölüm ve acıdan başka bir şey vermedi.”

“Oğlum toprak, topraktır; toprakta acı ve ölüm kuyusunu açan yine insandır. Her şeyin sebebi Osmanlıdır. Toprak insanı asla

yormaz, acı vermez, toprak hayattır. İnsanı yoran hayat değil, insanın kendisidir. Biz Osmanlı zulmünden toprağımızı terk edip acılar çekip buralara kadar dağıldık.”

“Toprak artık karın doyurmuyor, çok zahmetli yorucu,” dedi Hüsên.

“İnsan, bir gün toprağın değerini anlayacak, ama o gün artık iş iştenden geçmiş olacak. İnsanın gözleri doymuyor, hep daha çok istiyor. Günü gelince, karnımızı doyuran bu toprak, gözlerimizi de doyuracak.”

“Baba bir şehre yerleşebilsek daha iyi olmaz mı?”

“Oğlum biz şehre yabancıyız, orada yaşayamayız. Şehir bizi yutar, bitirir. Ne kadar kötü şeyler atılsa da toprak hep güzel şeyler doğurur. Toprak herkesi besleyip doyurur. İnsan hep toprak gibi olmalıdır. Biz toprakla doğduk, toprakla yaşadık, toprağa gideceğiz. Şehir bize göre değil.”

“Toprakta istikrar yok baba, yağmur olmadı mı kuraklık kasıp kavuruyor aç bırakıyor.”

“Oğlum suç toprakta değil insandadır. Toprak bir ana gibidir, yüreği bu kadar acıyı kaldıramaz. Üzerinde bu kadar haksızlık, savaş, acı ve zulmün yaşadığı, kanın döküldüğü toprak çorak ve verimsiz olur. Babam çalışırken hep; ‘toprağın da bir ruhu var, ona lütfetsen gül, zülüm etsen diken verir.’ derdi bana.”

O gün güneş batmak üzereydi. Qerejdağ, biraz sonra karanlığa gömülecekti. Oturduğu çulun üzerinde geçmişe daldı. Sarê öldüğünden beri, acılar içinde kıvranıyordu. Acı çektikçe daha çok tütün içiyor, strese giriyordu. “Sarê anneme bir mezar bile yapamadım,” diye kendi kendine söylendi.

“Baba ne mezarı,” dedi Abdi.

“Hiç oğlum kendi kendine konuşuyorum.” Oturduğu yerde, aniden göğsünde şiddetli bir baskı hissetti. “Ah göğsüm,” dedi.

Ardında derin derin öksürdü.

“Baba ne oldu,” diyerek Abdi elinde düşen pipoyu aldı.

“Baba çok tütün içiyorsun,” dedi Hüsên telaşla.

Şiddetli bir ağrı ve baskı dalgası boyun, omuz ve kollarına yayıldı. Nefes alamaz hale geldi. Başı döndü, daha çok öksürmeye başladı. Midesi bulandı, bedenini soğuk bir ter dalgası bastı. Vücudu ağırlaştı, ölüm duygusunu derinde hissetti. Hüsên ile Abdi panikledi. Onların paniğiyle Ayn de içerde koşup geldi.

Abdullah, bütün gücünü toplayarak sancılar içinde ayağa kalktı. Sağ elini gözlerine siper yaparak gün batımına baktı. Batı göğü kızıl bir ateş küresine dönüşmüş, sanki yanıyordu. Sancıları daha da şiddetlendi, ayakları birbirine dolandı, yere yığıldı. Oğulları iyice telaşlandı, alıp yatağa yatırdılar. Sancısı çok fazla sürmedi. Son gün ışınları uzaklarda yitip giderken Abdullah, kara kıl çadırın içinde son nefesini verdi. Son nefesini verirken kendi kendine zor duyulur bir sesle; “ax, axa min,”(ah toprağım) diye mırıldandı. Bütün Areş köyü oraya toplandı.

Meşe ağacı sararmış, dibinde sarı yapraklar birikmişti. Sonbahar rüzgârı estikçe, yaprakları sağa sola savuruyor, ta uzaklara kadar götürüyordu. Çocuklar ağacın altında oyun oynuyordu.

Ertesi gün, Abdullah’ın cesedini bir çulun içinde, karga tulum meşe ağacına altına götürüp Sarê’nin yanında toprağa gömdüler.

Oğlu Hüsên, bir hafta sonra, Arap harfleriyle mezar taşına Kürtçe şunu yazdı;

“Ax, axa min!”(Ah toprağım!)

X

Abdullah’ın ölümünden sonra kabile başı için bütün gözler onun oğullarına çevrilmişti. Abdi; cesur, korkusuz, güçlü, atak ama

daha çok gençti. Muhammed suya, sabuna dokunmayan, kendi köşesine çekilmiş, kendisini ibadette adamıştı. Geriye Hüsên kalıyordu. Herkes ona kabile başı gözüyle bakıyordu. Bütün sorunları ona götürüyordu. Hüsên yumuşak başlı, hep uzlaşından yanaydı. Babasının oynadığı rolü oynayamıyor, sorunları çözemiyor, adaleti sağlayamıyordu. Abdullah'ın otoritesine alışan Areş köylüleri, bir otorite boşluğunu yaşıyordu.

Bir sabah kalktıklarında yer, gök asker dolmuştu. Areş köyünü ablukaya almıştı. Gün aydınlanınca kadın, erkek, çoluk çocuk genç yaşlı, demeden herkesi meydanda topladılar. Toplayıp küfürler edip tehditler savurdular.

Askerler tüm evleri tek tek aradılar. Tüm evlere tek tek girip çıktılar. Yiyecek ve hayvan adına ne buldularsa el koyup aldılar. Yüzlerce tavuğu ayaklarında bağlayıp meydana getirdiler.

Hüsên'in evi ile çadırı tutuşmuş, alevleri gökyüzüne yükseliyordu. Kadınlar tehdit ve küfürlere aldırmandan, okkalı küfürler savurarak dik dik askerlere bakıyor, kavga için bir kıvılcım bekliyor, ancak kıvılcımı çakan çıkmıyordu.

Akşama kadar, her şeyi didik didik arayıp taradılar. Akşama doğru köyde ayrılırken çobanların köyde çıkarmaya fırsat bulamadığı, üç yüz koyunu önlerine katıp tavuk ile yiyecekleri katırlara yükleyip yola düştüler.

Askerler köyden ayrılırken birkaç kadın, dipçik darbesiyle yaralanıp yerde yaralı yatan yaşlı adamın etrafında gözyaşları döküp yarasına ilaç sürüyordu. Çocuklar korku ve üzüntüyle dumanların yükseldiği eve bakıyordu. Bazıları, bir şeylerini yitirmiş gibi sağa sola rastgele koşuşturuyordu. Askerler köyden çıkar çıkmaz, bir grup genç elinde silah telaşla köye girdi.

“Önlerini kesip koyunlarımızı alalım,” diye bağırdı Abdi kendinden emin bir sesle.

“Evet, aşığı vadiye inip taşlar arasında mevzilenirsek tümünü teslim alırız,” dedi gözü pek olan bir genç.

“Vadide önlerini kesersek silah bile kullanamazlar,” dedi diğeri bir genç heyecanla elindeki mavzeri sımsıkı tutarken.

“Yollarını keselim, bunlar silahtan başka bir şeyden anlamazlar,” dedi bir diğeri.

“Bunların yaptığıı kabul edilemez,” dedi ötekisi öfkeyle.

Meydanda bir dalgalanma oldu. Yaşlılar, kadınlar gençler, kaygıyla birbirlerine baktılar.

“Hayır, olmaz, sayıları çok kalabalık, baş edemeyiz, yeni felaketlere yola açarız,” dedi Husên yumuşak bir sesle.

“Husên Abi, yaptıkları haksızlık, müdahale etmesek alışır bir daha gelirler,” dedi Abdi öfkeyle.

“Bu bir talan,” dedi öfkeyle elinde av tüfeğı olan başka bir genç.

“Kabul etmeyelim, bu silahları niye taşıyoruz ki,” dedi bir diğeri.

“Allah’ın da bulsunlar inşallah,” dedi yaşlı bir kadın kaygıyla.

“Allah belalarını versin,” dedi bir diğeri.

“Sayıları çok kalabalık, başımıza daha büyük belalar açarız,” dedi bir yaşlı aksakallarını sıvazlayarak.

“Bunlar böyle alıştırlarsa sürekli gelirler,” diyerek tekrar itiraz etti Abdi.

“Her işte bir hayır varır,” dedi Abdullah oğlu Muhammed sakın yumuşak bir sesle.

“Evet, her işte bir hayır var, şerden uzak durmak gerekir,” diyerek yaşlı bir kadın Muhammed’e destek verdi.

“Bırakın gitsinler, sayıları çok kalabalık, sürüyü şimdi alsak bile bize çok pahalıya mal olur, rahat yüzü vermezler,” dedi Husên tartışmalara son noktayı koyarak.

O yıl, Husên, Muhammed ve Abdi kardeşler, son baskınla birlikte, daha fazla baskılara dayanamadılar. Kabileden koparak Areş köyünden ayrılp yeni bir yolculuğa başladılar. Günlerce süren yolculuğun ardında, Urfa Bêzîkî hattında, Bozova'nın, Türkmenviran köyünün yanındaki “MÎRZA” köyüne yerleştiler. Üç kardeş, birkaç yıl orada tarım ve hayvancılıkla uğraştılar. Aile reisi, baba Abdullah'tan, oğul Husên'e geçmişti.

Abdi; otoriter, cesur, korkusuz, vurucu, kırcı, kavgacı, güçlü, herkesin çekindiği bir genç olmuştu. Husên, kırkını aşmış, iri-yarı, güçlü ama yumuşak, uzlaşıcı ve mülayim biriydi. Mîrza Köyünde fazla tutunamadılar. Orada göç edip Amara köyüne yerleştiler. Mîrza köyünde geldikleri için, onlara; “Mala Mîrza,” diye lakap taktılar. Artık herkes onlara “Husênê Mala Mîrza” diyordu.

Mala Mîrza, Amara köyünde de fazla tutunamadı. Aile yükseklerde yerinde oynayan bir taş gibi hep yuvarlanıp duruyor, bir türlü yerleşecek yer bulamıyordu. Üç kardeş, yeni arayışlara girdiler.

“Keko Husên, biz bu virane, kıraç, Amara'da ne yapıyoruz, daha iyi bir yere göç edelim,” dedi Abdi.

“Göç ede ede nereye varacağız? Bu göçebe yaşam ve hayvancılık artık karın doyurmuyor,” dedi Husên.

“Daha iyi bir köy bulalım,” diye söze karıştı sessiz, kendi halinde, dindar ve hiç bir şeye karışmayan Muhammed.

Böylece yeni bir göç kararı aldılar! Bir sabah, eşyalarını, eşek, deve ve katırlara yükleyip koyunlarını alıp kuzeye doğru yola çıktılar. Günlerce süren yolculuktan sonra bir dostunun aracılığıyla Ferat'ın öte yakasındaki dağlık, hayvancılığa elverişli, Semsur'un “Kıroğlu köyüne” varıp yerleştiler.

Bir gün, tam Habbeş köprüsünde geçerken acıkmış etrafını kolaçan ediyordu. Çok sık ve gür çalılıklar arasında bir kıpırdama gördü. Daha dikkatli baktı! Bir domuz, kurşun geçirmez çalılıkta gizlenmişti. Kılıcını çekip domuza yanaştı. Domuzun kaçacak hiçbir yeri yoktu. Av, geriye dönüp avcıya saldırdı. “Husênê Mala Mîrza,” bir tek keskin kılıç darbesiyle domuzu ikiye yarıdı! Husên daha Kîroğlu köyüne ulaşmadan, kılıcının keskinliği ve bileğinin gücü, her tarafa yayıldı. O günden sonra lakapları; “Husênê Mala Mîrzayê Pir Xurt,” olarak yayıldı.

Bunu duyan Kîroğlu köyünün sahibi; “Husênê yanına çağırarak;

“Sen bu kılıcı bana vereceksin, karşılığında ne istersen sana veririm,” dedi emredici bir sesle.

“Kılıcı verirsem, onurum beş para olur, toplum içinde hiçbir saygınlığım kalmaz, vermesem, ağa ile karşı karşıya kalırım,” diye düşündü Husên. Kîroğlu Köyünün ağasına bakıp;

“Ağam bir kılıçtır, sana feda olsun, karşılığında da hiçbir şey istemiyorum, yalnız ata yadigârı bu kılıç, üç gün üç gece ben de kalsın, sonra sana vereceğim,” dedi Husên.

“Tamam, o zaman üç gün üç gece sende kalsın,” diyerek köyün sahibi anlaşılmaya razı oldu.

Gümüş kabzalı kılıç, dedelerinin dedesinden kalmaydı. Dedelerinden biri, Osmanlı İran savaşında, bir İran paşasını öldürerek ganimet olarak ele geçirmişti.

Husênê Mala Mîrzayê Pîrxort, o gece, hiç kimseye bir şey demeden, ahıra girip bir öküzünü kesti, derisini soyup etini parçalara ayırdı. Öküzü keserken evdekiler telaşa kapıldı.

“Bu adam delirmiş, valla delirmiş, delirmezse durup dururken hiç koca öküzü keser mi” diyerek eşi Ayn kendi kendine söylenip duruyordu öfkeyle.

“Bu Husên abim, neden öküzü kesti ki,” diye düşünüyordu Abdi.

“Deli olmasa bu gece vakti bu öküz kesilir mi hiç.”

“Neden öküzü kesti anlamıyorum.”

“Öküzü kesti, neyle çift süreceğiz?”

“Husên Abim, en doğrusunu yaptı, çok iyi yaptı, yoksa işin içinde çıkamazdık,” diyordu ortanca kardeş Muhammed.

Kazanlar kaynadı, etler kavurma yapıldı. Öküzün derisinden herkese çarıklar yaptı. Üçüncü gün, gece yarısı;

“Haydi, yola çıkıyoruz,” dedi Husên.

“Bu adam delirdi, valla delirdi, delirmese bu gece vakti köyü terk eder mi,” diye söylenip duruyordu Ayn.

Derken eşyalarını binek hayvanlarına yükleyip hazırlandılar. Öküz derisinden çarıklarını giydiler. Abdi su gibi keskin kılıcı beline taktı. Eşyalarını hayvanlara yüklediler. Gece karanlığında köyü terk edip gizlice yola çıktılar. Köyden uzaklaşınca, Husên;

“Başka hiçbir şansım yoktu, kılıç atalarımın bana kalan onurumdur. Kılıcı asla veremezdim. Kılıç onurdur, onursuz yaşayamazdım. Ucunda ölüm de olsa veremezdim. Kılıcı vermesem adam çok güçlü silahlı adamları var, kavga çıkacaktı. Kavga bana göre değil, babam Abdullah kavga etmemek için aşiretini bırakıp yollara düştü, ben bu yüzden Areş köyünü ve kabilemi terk ettim. Yine de kavga gelip beni buldu. Köyü bırakıp kaçmak dışında, başka hiçbir şansım yoktu. Kaçmak için de öküzü kesmem gerekiyordu, yoksa yola çıkmazdık,” diye açıklama yaptı.

“Abi en doğrusunu yaptın, kavgayı kaldırmazdık,” dedi Muhammed.

“O adam kim oluyor ki biz onun korkusundan gece yarısı köyü terk edip kaçıyoruz. Ben o adamın boğazını sıkar boğardım, niye kaçıyoruz,” dedi Abdi tepkiyle.

“Kardeşim Abdi, biz o adamdan korkup kaçmıyoruz, kötülükten, şerden, kavgadan, kan dökmekten kaçıyoruz,” dedi Husên.

“Ben meseleyi daha yeni anladım, iyi ki köyü terk ettik,” dedi Ayn, uykudan uyanmış gibi şaşkın şaşkın etrafına bakarak.

Ertesi gün güneş bir adam boyu yükselirken gemiyle Ferat’ı geçip öte yakaya geçtiler. Artık Abdullah’ın oğulları bir daha ayrılmamak üzere Amara köyüne yerleştiler.

Arada yıllar geçmiş, Husên aile reisliğini küçük kardeşi Abdi’ye bırakmıştı. Günlerden bir gün köylüler, bir “hawar” sesi üzerine köyden çıkarak nefes nefese; “Erdê Çê,” denilen tarafa koşmaya başladılar.

“Kavga varmış kavga...”

“Kavga!”

“Adamın beş oğlu bir olmuş, bir tek kişiyi dövüyorlarmış.”

“Adamı Öldüreceklermiş.”

“Tarla sınırı yüzünden adamı öldürecekler.”

“Adam yalnız ve kimsesiz ya gözleri kesiyor.”

“Artık bu adamın oğullarının yaptığı çizmeyi aşıyor.”

“Bu gözü karalıktır. Bugün buna, yarın başkasına!”

“Kimin gücü kime yeterse!”

Bütün köylüler tarlanın başında toplandılar. Adamın biri, kanlar içinde yerde inleyerek yatıyordu. Diğerinin beş oğlu, her birinin elinde bir sopa orada bekliyordu. Yaşlı babaları toplanan kalabalığa bakıp;

“Bu namusuz, bu alçak adam, her gün öküzlerini tarlaman sınırında geçirirken öküzleri buğdayımı yiyorlar. Kaç kere uyardım anlamadı. Dua etsin ki, öldürmedim,” diye bas bas bağırıyordu. Tüm köylüler içten içe öfke dolmuş, korkudan ses çıkaramıyordu.

Abdi de sopasını almış, oraya gelmiş, herkes gibi öfkeyle bekliyordu. Eşi, kızları, gelmiş, feryat figan ağlıyor, yerde kanlar içinde inleyen adamı, bir çulun içine yerleştirip eve götürmek için uğraşıyorlardı.

“Bu adam dua etsin ki öldürmedim, bir daha tarlaman kenarında geçerse gebertir, cesedini köpeklere yediririm,” diye hala öfkeyle bağırıyordu.

Ani bir dalgalanma oldu. Bütün gözler ona döndü. Yüzlere bir şaşkınlık dalgası yayıldı. Kavga sopasını alıp hiçbir şey demeden ani, atak bir hareketle yerinde fırladı. Bağırıp çağıran küfürler savuran adamın oğluna yaklaşıp var gücüyle sopayı kafasına indirdi. Kafasında kanlar fışkıran adam, tek darbeden yere yığılıp kaldı. Diğer dört kardeş, küfürler savurup hareketlendi. İlk yaklaşanın kafasını sopayı indirdi. Üçüncüsünü, tek sopayla yere serdi. Diğer ikisi köye doğru kaçmaya başladılar. Babaları suspus olmuş, şaşkın şaşkın etrafa bakıyordu.

Köylüler hareketlendi, bir sevinç ve adalet dalgası yüzlere yansıdı. Dayak yiyen adamın eşi, kızları, kız kardeşleri yeri göğü, sevinç zılgıtlarıyla inletti. Kızları gidip Abdi’nin elini öptü.

“Eline sağlık, Abdi Ağa,” diye bağırdı bir yaşlı kadın sevinçle.

“Allah, gücüne güç katsın!”

“Abdi Ağa, bunlar çoktan hak etmişti, ama haklarını verecek kimse yoktu, Allah seni gönderdi.”

“Abdi Ağa, Allah bileğini adaletten yana her daim güçlü kılsın.”

Dayak yiyen adam, kanlar içinde yattığı yerden doğruldu. Etrafına baktı. Kendisini dövenleri, kanlar içinde yerde yatığını görünce;

“Allah’ım, sen büyüksün, sana sığınırım, adalet sahibisin, bu günü de gördüm ya ölsem de artık gam yemem. Abdi Ağa, Allah

senden razı olsun. İntikamımı aldın ya bundan böyle, dünya ahret kardeşimsin. Ölüm pahasına da olsa her zaman yanında olacağım,” dedi adam sevinç gözyaşlarını dökerek.

Bu olaydan sonra Abdi’ye herkes “Abdi Ağa,” diye hitap etmeye başladı. Zorba adamın oğullarının sesi soluğu kesildi. Abdi Ağa’nın kavgacı, cesur, adaletten yana, haksızlığa karşı bir kişi olduğu tüm çevre köylere yayıldı.

Abdi yöredeki bey, ağa ve efendilere karşı mücadeleye başladı. Her gün çevre köylerden, birçok kişi gelip sorunlarının çözmesini istiyordu. Vurucu kırıcı, bileği güçlü, sözünü sakınmayan, gözü kara, korkusuz, adaletli ve haksızlığa karşı çıktığı için kısa sürede bölgede; “Abdi Ağa,” diye ünlendi bir güç merkezi haline geldi.

“Abdi Ağam, bey bana haksızlık yaptı, mallarıma el koydu.”

“Abdi Ağam kanlıyız, bizi barıştır.”

“Abdi Ağam, bu kızla birbirimizi seviyoruz, istedim babası vermedi, kaçırdım, sana sığıyorum.”

“Abdi Ağam, hayvanlarımı sattım, tüccar paramı vermiyor.”

“Abdi Ağam aramızda tarla sınırı anlaşmazlığı var, senin adaletine güveniyoruz.”

“Abdi Ağam, sen olmazsan şu zalimler bizi ezecek.”

Yıllar, yılları kovalıyor, Abdi Ağa bir yandan ağalık, diğer yandan koyun tüccarlığını yapıyordu. Artık bölgede herkes tarafında tanınan, sevilen sayılan biri haline gelmişti. Hayvan tüccarlığından kazandığı paralarla Amara’da toprak satın alıyor güçleniyordu. Nerede bir bey, ağa varsa karşısına dikiliyordu. Belinde hançer, omuzunda mavzer, altında soy Arap atı eksik olmuyordu.

Halfeti, Meydan Köyü, Türkmen Hacı Bey'in mıntıkasıydı. Hacı Bey, 19. Yüzyılın başlarında Osmanlı tarafından, Kela Zerin'e bey olarak yerleştirilmiş, devlet destekli yörenin en güçlü beyiydi.

Türkmen Hacı Bey'in, bir tek oğlu vardı. Oğlu dermansız bir hastalığa yakalanmış, her yere başvurmuş, hiçbir çözüm bulamamıştı. En sonunda; "senin kalbinin üzerinde kıl gibi, keskin bir yağ damarı var. Kırk gece, üst üste kırk kız ile yatarsan, yüreğin ferahlayacak, o keskin yağ damarı eriyecek ve iyileşeceksin," dedi bir hekim.

Hacı Bey, bir grup silahlı adamını yanına verip oğlunu köylere gönderdi. Her gece bir köyü ablukaya alıp bir kızla yatıyordu.

Abdi Ağa, haksızlığa uğrayan, yoksul Türkmen köylüleriyle ilişki kurmuş, dostluk geliştirmişti. Hacı Bey'in zulmüne uğrayan yoksul bir Türkmen, kırkuncı köyün Amara, kızın ise Abdi Ağa'nın küçük kız kardeşi olacağı haberini iletmişti. Abdi Ağa, önceden Türkmen Hacı Bey'in dayatmalarını düşünüp; "bunu ne kul, ne Allah kabul eder," diyerek karşı koyma kararı almıştı.

Abdi Ağa; orta boylu, iri kemikli, yapılı, güçlü, korkusuz bir adamdı. Siyah, kıvrıcık sakalında bir tek tel beyaz yoktu. Siyah gözlerinden etrafa cesaret, mertlik, kararlılık ve güç ışıldıyordu. Güldüğü zaman, biçimli etli dudaklarında müthiş bir irade ve güce sahip olduğu seziliyordu. Kavga söz konusu olunca, güçlü bir yay gibi öne doğru bükülüp duruyordu. Kaşları kara kalın, yüzü esmer, iri, yuvarlak ve dudakları üzerine hafif sarkık, gür bıyıkları, onu çok daha heybetli kılıyordu. Haksızlık karşısında gözlerinin derinliklerinde, büyük bir acımasızlık ve öfke kıvılcımı yanıp sönüyordu. Halep kumaşında şalvar, yelek, ipek gömlek, pahalı kürk giyiyordu. Gümüş işlemeli hançeri, gözükecek şekilde belinde duruyordu. Giydiği deriden yemeni ve çizmeleri Antep'te özel

yaptırıyor, başına kefiye takıyordu. Her zaman, büyük bir düğüne katılacakmış gibi şık ve yakışıklı duruyordu.

Gün batımıyla, Hacı Bey'in adamları ani bir baskınla köye girdiğinde, Abdi, silahlı adamlarını gizledi, kendisi de Hacı Bey'in oğlunu karşılamaya gitti. İyi davrandı, eve buyur etti, yemek yedirdi. Akşam ona bir kız gösterip onu bir odaya gönderdi. Ardında adamları harekete geçti. Hacı Bey'in adamlarını kısıkıvrak yakalayıp teslim aldı. Bir grup genç, Hacı Bey'in oğlunun odasına girdi, elbiselerini soydu... Sabaha kadar yanında kaldılar. Sabah olunca;

“Hacı Bey'in oğlu, gecen nasıl geçti,” dedi Abdi.

“Anladım, Abdi Ağa anladım, çok iyi geçti gecem,” dedi.

“Baban Hacı Bey'e söyle, her kuşun eti yenilmez. Bir daha güçsüzlere haksızlık ve zulüm yapmasın,” dedi Abdi.

Hacı Bey'in marazlı oğlu, silahları alınmış adamlarıyla birlikte, Amara köyünü terk ederek Halfeti Meydan köyüne doğru yola düştü.

Aynı gün Abdi Ağa'nın, Hacı Bey'in oğluna yaptıkları bütün köylerde abartıla abartıla bir efsane gibi yayıldı. Herkes içten içe seviniyor, Abdi Ağa'ya hak veriyordu.

Çok geçmeden oğlu hastalıktan öldü. Yaşlı Türkmen Hacı Bey, oğulsuz kalınca, buna çok içerlendi ve kendi kendine intikam yemini etti.

Aradan yıllar geçti. Hacı Bey kendi kabuğuna çekilmiş, işleriyle uğraşıyordu. Abdi Ağa, bu tutumuyla güç kazanmış, çevre köyler üzerinde etkili olmuştu. Herkes olayı unutmuş gitmişti. Bir tek Husên, geçmişini hafızasına yerleştirmiş unutmamıştı.

Su uyumuş, oğul acısıyla yüreği yanan yaşlı Hacı Bey hiç uyumamış, hep intikam anını bekleyip durmuştu. Abdi Ağa ile dostluk geliştirmiş, güven vermeye çalışmıştı.

Bir gün, Kelha Zêrîn’de büyük bir şölen hazırladı. Yöredeki bütün bey, efendi ve ağaları davet etti. Özel ulaklarıyla haber gönderip Abdi Ağa’yı da yemeğe çağırdı. Haberi öğrenen Husên;

“Abdi Ağa bu davete gitme, bu işin içinde kesin hile var,” dedi.

“Keko, bu davete gideceğime dair, bir kere söz verdim gelen haberciye,” dedi Abdi Ağa.

“Su uyur düşman uyumaz, bu davet bir tuzaktır. Hacı Bey durup dururken neden böyle büyük, görkemli bir davet düzenlesin ki?”

“Keko, bir kere söz verdim. Söz insanın ağzından çıkar, bir daha geri alamam.”

“Unutma; ayıdan post, düşmandan dost olmaz. Yaşlı Hacı Bey, oğul acısıyla yanıp tutuşuyor. Tilki gibi kurnaz, yılan gibi sinsidir. Yılları tüketmiş, kurt adamdır. Hiçbir şeyi unutmaz, o mendebur bey. Yiğitlikle yapamadığını kalleşlikle yapmak istiyor.”

“Keko, Hacı Bey de kim oluyor! O korkusundan bana yaklaşamaz.”

“O zaman, madem bir kere söz vermişsin. Davetini kabul edelim, yalnız davete sen değil, ben gideyim. Beni öldürürse sen intikamımı alırsın, seni öldürürse ben, senin intikamını alamam. Sen kal, ben bu davete gideceğim,” diye belirtti Husên.

“Bir kere söz ağzımdan çıktı, geri alamam. Ben gideceğim, o yaşlı korkak Türkmen, korkudan gölgeme bile yanaşamaz,” dedi Abdi.

Abdi Ağa ile abisi Husênê Mala Mîrzayê Pir Xurt, on silahlı adamıyla birlikte, Kelha Zêrîn’in yoluna düştüler.

Yüzlerce hayvan kesilmiş, onlarca büyük kazanda yemekler pişiyordu. Yüzlerce bey, ağa ve efendi silahlı adamlarıyla birlikte boy gösterip yemeğe gelmişti. Kimse davetin niçin yapıldığını

bilmiyordu. Yüzlerce misafir kafilâ kafilâ geliyor, onlarca hizmetçi, gelen misafirleri karşılıyordu.

Abdi, Husên ve adamları, kale dibindeki yoldan, kale kapısına vardılar. Yaşlı Hacı Bey, onlarca hizmetçi ile hoş bir sohbetle, bizzat kendisi Abdi Ağa'yı selamladı, karşıladı. Hizmetçilerle birlikte, önlerine düşüp kaleden içeri aldı.

Surların dibinde Hacı Bey'in görkemli konağı vardı. Aşağılarda Ferat doludizgin ve sarı hırçın akıyordu. Yaşlı Hacı Bey, Abdi ile Husên'le sohbet ederken hizmetçiler adamlarını tek tek büyük bir saygıyla içeri alıyorlardı.

Sıra Abdi ile Husên'e geldi.

“Buyurun içeri girelim,” deyip önlerine düştü Hacı Bey. Abdi ile Husên arkasında yürüdüler. Husên bu kadar ilgiden rahatsız olmuş, kuşkulanmış, tedirgin olmuştu. Abdi Ağa bu kadar ilgi karşısında, kendine olan güvenle; “adam korkuyor, iyice sinmiş,” diye düşünüyordu. Evin avlusunda hizmetçiler, atlarını alıp ahıra götürdüler.

Hacı Bey; “buyurun,” diyerek önden içeri girdi. Ardında Abdi ve Husên!

“İşte, işin sonuna geldik, Abdi Ağa,” dedi kısık gözlü, seyrek sakalı Hacı Bey.

İçerde onlarca adam keskin, yalın kılıç bekliyordu. Abdi Ağa'nın adamlarını tek tek içeri almış, başlarını vurarak pencereden, Ferat'ın sarı hırçın sularına atmışlardı. Abdi tuzağı görünce; “Hacı Bey, senin bu yaptığına kalleslik derler! Yüreğin varsa mertçe, yiğitçe, adam gibi karşıma çıksaydın,” diyerek öfkeyle kapana kısıtılmış, gözleri kan çanağına dönmüş, bir kaplan gibi kırmızı safir taştan hançerine el attı. Onlarca kişi ellerinde kılıç ve hançer üzerine atıldı. Bir o kadar da Husên'i kısıkvrak yakaladı. Abdi Ağa, var gücüyle bir hamle yaptı. Kolu yay gibi birkaç kere

kalkıp indi. İnip kalkan, kırmızı safir taştan hançer, birkaç kişinin karnına girip çıktı. Kızıl kanlar fışkırdı. Bir hançer Hacı Bey'in koluna saplandı.

Abdi Ağa kabilesi, taa Şengal Dağları'ndan, kavgadan kaçıp gelmiş, burada yine amansız bir kavgaya tutuşmuştu.

Yüzü, gözü kan içindeydi. Onlarca kara kaplı hançer, bir anda Abdi'nin geniş, güçlü göğsüne saplandı.

Gözleri ıslıl ıslıl kan çanağı, ateşten bir parçaydı. Siyah sakalları, parlak, derin siyah gözleri bir volkan gibi ateş püsküren Abdi Ağa'nın avuçlarında, hançer ve kan vardı. Onlarca kara kaplı hançer acımasız, merhametsiz ve bedbahttı!

Kısıkvrak kanlar içinde, yaralı, saldırgan yabani bir aslanı yakalar gibi yakaladılar.

“İşte sonun geldi Abdi Ağa! Bu dünyada hiç bir şey hesapsız kalmaz. Şimdi oğlumun intikamını senden soracağım,” dedi Hacı Bey çukura kaçmış, kısık gözlerinden ateş saçarak.

Abdi Ağa, kan içindeydi. Hançerlerden kan damlıyor, bedeninden kan akıyordu. Hiçbir acı hissetmiyordu. Öfkesinden, yaptığı hatadan tir tir titriyor, ayakta kalmak için bütün gücünü sarf ediyordu. Şahin gözleri gibi keskin, kara gözleri, korkusuzca Hacı Bey'in gözlerinin içine baktı. Hacı Bey, bu keskin gözlerden ürktü, titredi gözlerini kaçırıldı. “Korkak, hilebaz sen de adamısın,” deyip yüzüne tükürdü. Hacı Bey ezilip büzüldü, tek kelime ağzından çıkmadı.

Husên'in kollarını arkada bağlayıp ipek Acem halısının üzerinde oturttular. İki dev cüsseli adam, arkadan omuzlarını kement gibi yakalayıp yere çiviledi. Bedeninde oluk oluk kan akan, Abdi Ağa'nın başını, Husên'in dizlerinin üzerine yatırıp kara, kapkara bir kaytanla boğdular. Acem halıları kan içindeydi. Abdi

Ağa'nın, kırmızı safır taştan hançeriyle can verenler upuzun yerde yatıyordu. Hançer yerde pıhtılaşmış kanlar içindeydi.

“Hacı Bey, zalim bey, senin bu yaptığına; ‘korkaklık ve kalleslik,’ derler. Bunun ne yiğitlikte, ne düşmanlıkta, ne beylikte, ne de insanlıkta yeri vardır. İntikamını bir korkak ve kalles gibi değil, bir bey gibi alacaktın. Eğer sende biraz mertlik, yiğitlik, beylik kalmışsa beni de öldür,” dedi elleri arkada bağlı Husên, yerde yatan kardeşi Abdi'nin cansız, kanlı bedenine bakarak.

Hacı Bey, kolundaki hançer yarasından akan kana aldırmadan, ellerini arkadan kavuşturmuş, bu kanlı, curcunalı boğuşmanın içinde durmadan odada dönüp dolaşıyordu. Abdi can verirken Husên'in çektiği acıyı izliyor, seviniyordu. Birdenbire zafer kazanmış bir edayla;

“Husên Ağa, seni öldürmeyeceğim. Seni öldürmeyeceğim ki, tüm dünya âleme ibret olsun. Bu kadar adamı davet ettim ki, bu ibreti görüp ders alsınlar. Seni öldürmeyeceğim ki benim oğul acısı çektiğim gibi sen de ömrün boyunca, hep kardeş acısı çekesin. Sen öldürmeyeceğim ki bir daha hiçbir Allah'ın kulu, Türkmen Hacı Bey'e karşı gelmeye cüret edemesin,” deyip hızla odadan çıkıp gitti.

Kelha Zêrîn'e gelen bütün beyler, ağalar ve efendiler anında olup biten her şeyi öğrendiler. Böylece neden davet edildiklerini anladılar.

Husên, atına binmiş, Amara yolunu tutmuştu. Elinde diğer atın yuları, atın sırtında Abdi Ağa'nın kanlı cesedi duruyordu.

Husên intikam ateşiyle yanıp tutuşuyordu. Kardeş acısı, bir kor parçası olup yüreğine düşmüştü. Bir tek umudu vardı. Yeğeni Kürt Osman Paşa! Husên, yeğeni Osman Paşa'ya gitti. Olup bitenleri tek tek anlattı. Kürt Osman Paşa;

“Ben şimdi bir sefere gidiyorum, döner dönmez, gelip o

Türkmen Hacı Bey'den hesap soracağım. Hele bir seferden döneyim, onun gözlerini oyup intikamını mutlaka alacağım,” deyip sefere çıktı.

Husên, eve döndü, intikam için sabırla beklemeye başladı. Tek umudu, yeğeni Kürt Osman Paşaydı. Günler, haftalar, aylar geçiyor, yeğeni Kürt Osman Paşa'dan hiçbir haber alamıyor, umutları azalarak tükeniyordu.

Kürt Osman Paşa, bir daha seferden dönmedi.

Gözü pek, fedai bir isyancının kılıç darbesiyle can vermişti.

XI

Husên'in yüreği, ruhu, düşüncesi, Abdi'nin acısıyla yanıp tutuşuyordu. Olayı hatırladıkça içinde fırtınalar esiyor, intikam düşleri körükleniyordu.

Kürt Osman Paşa'nın, gözü pek bir fedai tarafında vurulmasıyla, Husên'in intikam düşleri de sararmış, bir güz yaprağı gibi rüzgârlara kapılıp gitmişti. İntikam ateşi derin, iyileşmeyen bir yara olarak yüreğinde yer etmişti. Şimdi yapa yalnız ve güçsüzdü. Ne kabile, ne aşiret, ne de gelenekler kalmıştı. Kardeşi Muhammed evlenmemiş, kendini dine adayarak köşesine çekilmişti. Eşi Ayn, yedi kızdan sonra bir erkek çocuk doğurmuştu. Erkek çocuğu çok aziz gördüğü için adını; “Aziz,” koymuştu. Aziz on yedisine girince, Öcê ile evlendirmişti.

Hüsên; “Aziz ile Öcê'nin erkek çocukları olacak, büyüyecek ve şu zalim Hacı Bey'den kardeşim Abdi'nin intikamını alacak, yoksa yattığım mezarda asla rahat etmem,” diye düşünüyordu.

İşte Aziz ile Öcê, kadının o geceki hikâyesi, bütün bu olaylardan sonra başlıyordu. Hikâyenin kökü, bilge Sarê ile kabile başı Abdullah'a kadar uzanıyordu.

Yaşlı adam, elini ustalıkla Aziz'in boynundaki şah damara

atıp; “hala yaşıyor,” diye mırıldandı. “Hala yaşıyor,” cümlesi, güz mevsiminin akşam serinliğinde, Öcê’nin yüreğine ince zayıf bir umut ışığı düşürdü.

“Yaşayacak, Aziz yaşayacak! Aziz olmadan ben şu dünyada yapa yalnız ne yaparım? Birazdan kalkacak, eskisi gibi oturacak, yürüyecek, konuşacak, gülecek, gülüp gözlerimin içine bakacak. Aziz yaşayacak, Aziz olmadan ben yaşayamam ki bir başıma,” diye düşündü.

Amara kadınları, kapıların eşiğinde kümelenmiş, ay ışığında merakla gizemli olayı konuşuyorlardı.

“Hala nabızı atıyormuş,” dedi bir kadın.

“Birazdan kendine gelir,” dedi, iyi niyetli bir diğeri.

“Taş darbesiyle, beyni çok sarsılmış, biraz zaman geçerse belki toparlanabilir,” diye fikir yürüttü yaşlı bir kadın.

“Aziz’in bir şeyi yok, diyorlar yarına kalmaz kalkacakmış,” diyerek söze karıştı.

“Acaba kendisini vuranı görmüş mü?”

“Diyorlar ki, nabızı çok zayıfmış...”

“İnşallah kurtulur, yazık çok yazık, daha yeni evliydi.”

“Üstelik Öcê de hamile!”

“Aslında; ‘ölmüş,’ diyorlar, yaşaması, ayağa kalkması mucizeymiş, yaşasa da yatalak kalacakmış...”

“Vah vah vah, durup dururken bela gelip buldu.”

“Sen bir de git Ayn ile Öcê’nin yüreğine sor. Ateş düştüğü yeri yakar.”

“Şivan ölü çıkan eve düşer.”

“Bacım, bilmiyoruz ki ne günahı vardı.”

“Allah bilir, ama ‘eski dava,’ diyorlar, Abdi Ağa ile Türkmen Hacı Bey davası!”

“Kim görmüş ki?”

“Akşam karanlığı, anacak Allah bilir, iz yok, işaret yok.”

“Öyle deme, kendi gözleriyle görenler olmuş. Türkmen Hacı Bey’in adamına benziyormuş, vurmuş sonra ata binip dörtnala kaçıp gitmiş.”

“Yazık oldu Aziz’e, kim ne diyebilir ki, gören yok, tanıyan yok.”

Bir başkası elini tuttu; “hala nabızı atıyor yaşam emaresi var,” dedi. İki hekim kadın, ellerinde bir sürü bitkisel ilaçlarla telaşlı telaşlı çıka geldiler. Aziz’in başında bekleyen erkekler, kadınlar, yaşlılar, gençler iki hekim kadına, saygıyla yer açıp mucize bekler gibi ayakta beklediler.

“Hala nabızı atıyor, yaşam emaresi var,” diyen sesle birlikte, Öcê’nin yüreğindeki umut ışığı kıpırdadı. Birkaç damla yaş, ağlamaktan kan çanağına dönmüş gözlerinden boşandı.

“Aziz’im yaşayacak, Aziz olmasa ben yaşayamam ki, Aziz yaşayacak,” dedi kendi kendine.

Önce nabzını yokladılar. Biri, elini kalbinin üstüne koyup uzun uzun bekledi. “Umut yok,” dercesine yüzünü acı acı buruşturdu, gözlerinden derin bir hüznün dışarıya yansıdı. İki kadın, ilkin sıcak su ile yarayı temizlediler. Bazı bitkileri karıştırıp merhem haline getirerek yaranın üstüne koydular, temiz bir bezle iyice sardılar.

Tüm köy Husênê Mîrza’nın evinde toplanmış bekliyor, kendi aralarında konuşuyorlardı. İlk gün ışınları Ferat’ın öte yakasındaki Karadağ tepelerine düşünce, ağaçlar; yeri, göğü inleterek ağıta başladılar. Evin içi yürek parçalayıcı hawarlarla doldu.

Hawarlar yeni hawarlara vesile oldu.

Husên artık oğulsuz kalmış, yalnız, yapa yalnızdı.

Avlu duvarının dibindeki ocakta büyük siyah bir kazanda su ısıtılıyordu. Kapının eşğine Aziz’in kanlı elbiseleri ve çarıkları

konulmuştu. Üzerine beyaz bir örtü atılmış, dut ağacın altında, Aziz'in cansız bedeni duruyordu. Başı dışarda, gözleri kapalı, çenesi bir bezle bağlanmış, uyuyor gibi duruyordu.

Kadınlar etrafında büyük bir halka oluşturmuş, ayakta durarak durmadan yüzlerine ve göğüslerine vurarak kendinden geçmiş, feryat fıgan ağıtlar yakıyordu. Her kadın kendi acılarını tazeleyip kendi ölüsüne ağlıyor, her biri sağ eli ile sol göğsünü, sol eliyle sağ göğsünü dövüyordu.

Ayn ile Öcê kadının yüzü, gözü kan içinde kalmış, ağlamaktan mos mor olmuştu. Avluda vakitsiz ölüme yapılan yas, bir Kerbelâ ayinini andırıyordu. Ayn'ın yürek paralayıcı sesiyle, ağıt yakan kadınların sesi birbirine karışıyordu. Yaşlı kadınlar ağlamıyor, ilahî dinler gibi kendinden geçmiş, bir vecd haliyle hüzünlü hüzünlü sallanıp duruyordu. Ayn ile Öcê kadının ağzından çıkan sözler, kemikten bir acı ve hüzne dönüşüyor, işitenin içini yakıyordu. Ayn durmadan;

“Ah ben öleydim, güzel Aziz'im ben öleydim.

Akşam oldu herkes döndü baba evine.

Bir tek sen dönmedin.

Ah ben öleydim, güzel egîd Aziz'im ben öleydim.

Düştüm bir çöle yol belli değil, Aziz'imi vurmuşlar taş ile vuranlar hiç belli değil.

Ben öleydim güzel oğlum, ben öleydim, ne istediler senden.” diyerek ağıt yakıp yeri göğü inletiyordu.

Feryat fıgan sesleri arasında ölüyü yıkayıp mezarlığa götürüp toprağa verdiler. Yedi gün, yedi geceden sonra taziye sona erdi.

Öcê kadın, tam kırk gün kırk gece, yas tuttu. Kırk gün kırk gece, karalar bağladı. Kırk gün kırk gece, yalın ayak dolaştı. Kırk gün kırk gece boyunca yemedi, içmedi, yıkanmadı, saçlarını taramadı. Kırk gün boyunca, gözlerine sürme çekmedi, ellerine

kına yakmadı... Kırk gün kırk gece bağırını yumruklayıp döverken üstündeki elbiseler yırtıldı, parçalandı. Parçalandıkça eskiyi çıkarmadan yenilerini üstüne giydi. Kırk gün, kırk gece bitince Ayn, Öcê'nin elbiselerini çıkardı, başını yıkadı.

Yuvarlak, yusuvarlak kanlı, kara katil taş, evin bir köşesinde duruyordu. Tek tanık oydu. Husên taşa bakıp; “ah bu taş, bu kara taş, bir konuşabilseydi, kimin kendisini alıp attığın söyleseydi,” diye yakınıp gözyaşı döküyordu.

Ateş, düştüğü yeri yakıp kül etmişti. Zaman üzerini küllendirse de külün altındaki kor, yanmaya devam ediyordu. Husên ile Ayn;

“Allah'ım bize bir erkek torun ver,” deyip gece gündüz namaz kılıp dua ediyordu. Husên, iyice yalnızlaşmış, güçsüzleşmiş, dua etmek, Allah'a yakarmak dışında hiçbir şey elinden gelmiyordu. Bütün yaşamı, tespih çekip namaz kılmaktan ibaret hale gelmişti.

Öcê kadın, on altısında ilk çocuğuna hamileydi!

Husên ile Ayn'ın bütün umudu, Öcê kadının karnındaki çocuktaydı.

Sanki bir maraton yarışına çıkmış, Abdi'nin ölümü, onu yarı yolda nefes nefese bırakmış, intikam almadan bu yarışı tamamlayamayacak hissine kapılmıştı. Yolun sonuna varabilmek için hep intikam düşü kuruyordu. Bazen kendi kendine; “belki de bu olayı unutmak en iyi intikam, en iyi çaredir. Mertlik, yiğitlik intikam almak değil, Hz Eyüp gibi sabretmek ve tahammül göstermektir. Merhamet, göstermek, acımak, her zaman intikamdan daha üstün ve asildir. Hak, Hacı Bey'den bir gün intikamımı, kul eliyle er geç alacaktır,” diye düşünüyor, biraz rahatlıyordu.

İşte, o an, dizinin üzerinde, kara bir kaytanla boğdurulan, Abdi'nin iri, güçlü, yakışıklı, kanlı bedeni, son öfkeli bakışı ve Hacı Bey'in kinli yüzü, aklına düşüyor, yüreği acılarla doluyor, bir

yangına dönüşüyor, çift ağızlı bir bıçağı biler gibi yeniden intikam düşlerini biliyordu.

Husên, sanki sonu belirsiz, uzun bir intikam yolculuğuna çıkmış, durmadan düş kurup güç biriktiriyordu. “Bugüne kadar hiç kimseyi yarı yolda bırakmadım, kimseye boyun eğmedim, insanlar; yarı yolda bırakanı, intikamını alamayanı; ‘adam’ yerine koymaz,” diye düşünüyor, intikam hayalleri kuruyordu.

“Öcê kadın doğum yapacak!”

“Çocuk doğacak! Doğan çocuk erkek olacak!”

“Çocuk; büyüyecek, evlenecek!”

“Evlenecek, çok erkek çocukları olacak!”

“Çocukları yiğit olacak, Aziz ile Abdi’nin intikamını alacak!”

Katil izsiz, tanıksız karanlıkta yok olup gitmişti. Husên her katili düşündükçe; yaşlı Hacı Bey ve Abdi ile Aziz gelip düşlerine takılıyordu.

“Hacı Bey öldü gitti, arkasında hiç bir erkek çocuk bırakmadı, mezardan kalkıp öldürecek değil ya,” deyip bu düşünceden hemen uzaklaşıyordu. Hacı Bey’in kızlarından olma torunlarını, yeğenlerini hepsini tek tek göz önüne getirip düşünüyor, hiç bir sonuca ulaşmıyordu.

Kanlı, katil kara taş, evin en karanlık köşesinde üstü tozlanmış bekliyordu. Husên her taşı gördüğünde oğul ve kardeş acısıyla yanıp tutuşuyor, intikam duyguları şahlanıyordu. Oğul Aziz ile kardeş Abdi’yi hatırladıkça intikamını alamadığı için öfkeden titriyor, yüzü kızarıyordu. “Aziz’in katili kim olabilir,” diye kafa patlatıyor, bütün köyü tek tek gözden geçiriyor, yine bir sonuca ulaşmıyordu. Her sabah yeniden kalkıp yaşama başlıyor, yeniden

düşünüyor, kendi kendisiyle tartışıyor hiçbir iz, bir emare ve ipucu bulamıyordu.

Amara kadınları evlerde, avlularda, sokaklarda, subaşında, tarlada bir araya geldiklerinde tek dedikodu konusu Öcê kadındı.

“Katil hala belli değilmiş.”

“Kimin öldürdüğünü biliyorlar da güçleri yetmiyor.”

“Öcê birisinden şüpheleniyormuş.”

“Öcê’ye çok yazık oldu, daha bir çocuk.”

“Daha üç aylık evliydi, kim vurdu kocasını?”

“Üstelik hamile! Hamile olmasaydı babasının evine gider, evlenirdi.”

“Husên’in başka oğlu da yok ki, fukarayı nikâhlasın!”

“Öcê, çocuğu doğrunca, babasının evine döner, yeniden evlenir.”

“Evlenmesin de ne yapsın bacım, daha gencecik bir kadın.”

Ayn ile Husên’in de beklentisi, Öcê çocuğu doğurduktan sonra babasının evine gideceğiydi.

Öcê, oyun arkadaşını yitirmiş gibi üzüntülüydü. Tek başınaydı. Ayn’e sığınmış, bir anne sevgisiyle bütünleşmiş, “Ayn anne,” deyip duruyordu.

Ayn, her gün sabah erkenden kalkıyor, evin temizliğini yapıyor, hayvanlara bakıyordu. Öcê’nin karnındaki çocuğu düşündükçe âdeta yeniden gençleşmiş gibi durmadan çalışıyordu. Öcê Kadını el üstünde tutup; “Benim gelinim değil, kızımsın,” diyordu.

Kardeş ve oğul acısını yüreğine gömen, intikam sevdasında vaz geçemeyen Husên, yaşlı haliyle, yine eskisi gibi öküzleri alıp çift sürmeye gidiyor, bağ ve fıstıkları buduyordu. Husên ile Ayn’ın bütün düşleri, bir erkek torun sevdasına kilitleniyordu.

Aylardan Hazirandı!

Husênê Mîrza'nın evinde sevinçli, heyecanlı bir telaş ve koşuşturma vardı. Evdeki herkes hareketlenmiş, tedirginlik içinde bekliyordu. En çok da Ayn heyecanlı ve telaşlıydı. Paniklemiş gibi sağa sola koşuyor, Öcê'nin etrafında dört dönüyordu. Yanında bir yardımcı doğum ebesi yaşlı kadın vardı. Öcê'nin yüzü, korku, tedirginlik, heyecan, belirsizlik ve acıdan gerilmişti.

Yüzlerdeki bekleyiş, tedirginlik ve gerginlik yerini sevinçli, mutlu bakışlara bıraktı. Herkes rahatladı. Aziz'in ölümünden altı ay sonra çocuk Öcê, bir erkek çocuk doğurdu. Ayn ile Husên buna çok sevindiler. Adını; Husên koydular.

Bundan sonra Husên, Ayn ile Öcê kadının bütün isteği katili bulmak ve intikam almaktı. Husên gece gündüz bunun için dua ediyordu. Akşam yemeğe oturunca;

“Katil kim olabilir,” dedi kendi kendine öfkeyle.

“Baba, katilin kim olduğunu bilsem, bir an durmam, gider kendi ellerimle intikamını alırım. İntikam almayana kadar her iki dünyada da rahat edemem,” dedi Öcê.

“Kızım şu kara taş, şu kanlı taş bir dile gelse kimin kendisini attığını söylese sana bırakmam kendi ellerimle cezasını veririm,” dedi Husên.

Günler, haftalar ve aylar geçiyordu. Ayn diken üstündeymiş gibi hep tedirgindi. Çocuk altı aylık olunca, Öcê'yi karşısına alıp; “kızım sen daha on yedi yaşındasın. Daha çok gençsin. Benim Aziz'im artık geri gelmez. Sana da yazık! Sen istersen babanın evine gidebilirsin. Kendine yeni bir hayat, yeni bir düzen kurarsın. Biz de senin annen baban sayılırız. Burası da senin bir evindir. İstedğin zaman çocuğunu görmeye gelirsin,” dedi.

Öcê; “Ayn anne,” deyip bebeğini kucağına alarak sımsıkı sarılıp hıçkırıklarla ağladı. Ağlama dışında ağzından bir tek söz çıkmadı.

Öcê kadın o saat, o an, orada taş kesildi, lal oldu!

XII

Ayno pınarı, çok fazla derin değildir. Çevresi yusuvarlak olduğu için bazı köylüler adına; “Ayno kuyusu” da derler. Suları kışın ılık, yazın buz gibi serindir. Bir kucak dolusu, buz gibi berrak su, dört mevsim hiç kesilmeden sarı çizgili, geniş, mor benekli, düz, yekpare büyük bir kayanın altında süzülerek çıkar. Çıkar çıkmaz, bir oda yeri büyüklüğünde yayılarak kaynağın önünde küçük yuvarlak bir göl oluşturur. Gölün dört bir yanı, firdolayı iri, beyaz, doğal taşlarla çevrilmiştir. Suyun altında, çıktığı yekpare kaya, bir seki gibi suyun üstünde durur. Su, bu küçük gölden kurtulduktan sonra daralarak bir dere olur, vadinin dibinde akarak Ferat ırmağına karışır.

Pınarın güney tarafı dik, kayalık bir uçurumla yukarılara yükselir. Kuzey tarafı daha alçak ve meyillidir. Doğu ve batısı vadidir. Su batıya doğru akıp Ferat’a karışır. Yamaçlarda, yumuşak kaya tabakaları arasında, kirece benzer, boz bir toprak vardır. Kuzey tarafındaki dik yamaçta, küçük bir patika kıvrılarak yokuş yukarı çıkar, Amara’ya kadar gider. Yokuş yukarı, patika yolu tam yarılayınca, “pat” diye, aniden ağzı açık, geniş, karanlık, ürkütücü, labirenti andıran, büyük bir mağara insanın karşısına çıkar. Tavanı, çobanların ve çocukların yaktığı ateşten simsiyahtır.

Güney yamacındaki patika daha rahattır, karşı köylere kadar uzanır. Gölün etrafı ve derenin kıyısı, dört mevsim ekilmiş gibi hep yeşil durur ve çimen kokusu yayar. Gölün berrak, billur, sedef rengindeki sularının içinde, renkli çakıl taşları büyütece tutulmuş

gibi iri ve güzel gözükür. Buradaki berraklık, billur parlaklık hiçbir suda bulunmaz. Gölün sedef rengi, kadife gibi yumuşak ve parlaktır. Bahar geldiğinde yamaçlar ve vadi yeşillenir. Mavi, kırmızı, beyaz, sarı, lacivert, pembe çiçekler yerde fışkırır. Çiçekler, gökkuşağı gibi alımlı ve parlaktır. Topraktan, baş döndüren, çeşit çeşit keskin kokular ortaya çıkar ve tüm vadi boyunca yayılır. Bazen Ferat'tan gelen rüzgâr, bu keskin kokuları vadi boyunca sürükleyip taa uzak köylere dek götürür.

Her yıl bahar vadiye düştüğünde, Karaçiler gelip bu pınarın başına yerleşir. Bütün servetleri, eşeklerin sırtına yüklüdür. İyi avcıcırlar, tazılarla, tavşan avlarlar. Bir de kafeslere konulmuş keklikleri vardır. Atkuyruğu kılından yapılmış, “dahf,” dedikleri tuzaklarla keklik, bildiricin ve kuş avlarlar. Bazı su kenarlarında, su samuru ve balık avlayanlar da vardır.

Her yıl olduğu gibi o baharla birlikte, yine gelip Kaniya Ayno'nun, parlak çakıllarla dolu, suyunun başına çadır açmışlardı.

Kendi aralarında kendi dillerini, köylerde Kürtçe konuşuyorlardı. Orta yaşlı küfürbaz, hoş sohbet, şen, şuh, bir Karaçi kadın, yanında iki genç kızla, gündüz Amara'da kerpiç yapılı, bir evin avlusunda, kadınlar başında toplanmış fal bakıyordu.

Genç bir kız; elindeki buğday dolu tası torbasına boşaltırken;
“Abla bana da fal, bak,” dedi gülerek. Yaşlı deneyimli Karaçi, kızın elinden tutarak yanında oturttu. Avuç içlerinin çizgilerine bakarak;

“Güzel kızım, sen çok uzun yıllar yaşayacaksın. Önünde bir yol gözüküyor, çok uzun değil ama biraz uzun. Bu yolda bir genç gözüküyor, uzun boylu esmer bir genç! Bu genç yakının olabilir yabancı biri de olabilir, belli değil. Sen gönlünü açık tut, kısmetini

tepme, iyi bir çocuktur, o senin kismetindir,” dedi. Bir başka kadın, iki yumurta vererek;

“Hele askerlikteki oğlum için aç,” dedi. Karaçi, yaşlı kadının ellerini ellerine alarak;

“Gönlünü ferah tut, çok güzel, kötülük düşünmeyen, iyi kalpli bir oğlun var. Büyük bir şehirdedir. Etrafında çok insanlar vardır. Biraz sıkıntısı var, ama yakında geçecek. Çok yakın değil ama yakında oğluna kavuşacaksın,” dedi.

Bir diğer kız, bir başka kadın sıraya girdi. Köyün bütün kadınları, kızları başında toplanmışlardı. Karaçi kadın, fal açtığı her kadının geleceği hakkında, ezberlediği cümleleri duruma göre değiştirerek söylüyordu. Bazen de aklına ne geldiyse söyleyip yuvarlıyordu. Yine de her geldiğinde, bütün Amara kadınları; “ya tutarsa,” deyip Karaçi kadının başında toplanıp şamatayla fal baktırıyorlardı. Fal açarken bir de kadınlara çeşitli büyüklükteki iğne, çuvaldız, firkete, incik-bocuk, yüzük, bilezik, küpe gibi şeyler satıyordu.

Açık esmer, yağlı tenli, Karaçi kadınları akşama doğru ellerinde helkeler, kovalar yiyecek ve ekmek toplamak için civar köylere dağılırlardı. Bazen köylü gençler, kıyıda köşede gizlice elbiseleri rengârenk Karaçi güzeli kızlara laf atıp aşk dolu sözlerle kandırmaya çalışırken kavgalara yol açardı.

O yıl kendileriyle birlikte “gramofon,” denilen bir alet getirmişlerdi. Alet müzik çalıyor, Karaçi kızlar, akşam müzik eşliğinde oyun oynuyorlardı. Haber yayıldıkça köylüler; akın akın Kaniya Ayno’ya gramofonu görmeye gidiyorlardı.

Poz bıyıklı, iri yarı başında eski-püskü şapkası, kırk yaşlarındaki Karaçi, gelenlere gramofonun özelliklerini anlatıp gösteri yapıyordu.

“Bu küçük kutu nasıl böyle saz çalıp türkü söylüyor!”

“Bu gidişle dengbêjlere gerek kalmayacak!”

“Dengbêjlik ölecek!”

“Çok yakında, herkes evinde oturup her akşam istediği dengbêji dinleyecek.”

“Bu işe akıl erdirmek zor.”

“Bu feni bir iş...”

“Bu Karaçiler de nerede, ne çıkıyorsa hemen bulup getiriyorlar.”

“Biz, Amara dışında bir yere çıkmıyoruz ki!”

“Karaçiler, yıl boyunca bütün memleketi gezip dolaşıyorlar.”

Gramofonu görmeye gelenler, kalbur, elek, oklava, sepet gibi aletler satın alıp dönüyorlardı. Her dönen, gramofonu anlata anlata bitiremiyordu.

Öcê kadın da oğlunun elinden tutarak Kaniya Ayno’ya gidip iki kalbur almıştı. Gramofonu görmüş; “bu cin, gâvur icadıdır, vallahi kıyamet kopacak,” deyip hayretler içinde kalmıştı.

Öcê kadın oğlu Husên’i, gittiği her yere kendisiyle birlikte götürüyor, bir saniye bile yalnız bırakmıyordu. Bırakınca, sanki oğlu elinde alınacakmış gibi kaygılanıyordu. Husên, durmadan Öcê kadına gramofon ile ilgili sorular soruyordu.

“Anne, bana da bir gramofon al,” dedi annesine bakarak.

“Aman oğlum o gâvur işidir, bize kötülük bulaştırır.”

Öcê kadının oğluna, Amara’da herkes; “Husênê Öcê” diyordu. Husênê Öcê o yıl Karaçiler köye geldiğinde on yaşına girmişti.

Öcê kadın, Ayn’ın bütün maharetlerini kısa sürede kapmış, Aziz’in ölümünden sonra yaşlı Ayn gibi ağırbaşlı olmuştu. Dışarda taş gibi sessiz ve suskundu. Hiç kimseyle konuşmuyordu. Amara’da hiç kimse, onun bir tek defa güldüğüne tanık olmamıştı. Çocuğu doğduktan sonra babası, onu eve götürüp yeniden

evlendirmek istediği günden beri, babasının evine de gitmiyordu. Annesi, her kış gelir, bir hafta yanında kalıp giderdi.

Öcê; evin içinde başka bir insan oluyordu. Husên, Ayn ve oğlu ile konuşuyor, gülüyor, şakalaşıyordu. Dışarı çıkınca, bir başka insan oluyordu. Sorulan şeylere başıyla; “evet-hayır” anlamında yanıtlar veriyordu. Topluma tepkili, küskün ve öfkeliydi. Kendisiyle evlenmek isteyen, bütün genç talihlilerini hiç düşünmeden ret etmişti. Sevgisi, tepkisi, öfkesi, mutluluğu, sevinci, üzüncü, hüznü oğluna göre şekilleniyordu.

Avludaki dut ağacına ibadet edercesine düzenli su veriyor, ağaca bekçilik yapar gibi koruyordu. Dut ağacı, Öcê'nin bütün düşlerinin sığınağıydı.

Öcê; ufak tefek, sinirleri sağlam, ayakları üzerinde durabilen, şafaktan gün batımına dek koşuşturan, hareketli bir kadındı.

Husênê Mîrza'nın, bastırılmış toprak taban, toprak sıvalı taş duvarlı evi, Öcê kadının sayesinde sürekli temiz, derli toplu ve mis gibi kokuyordu. Yün eğiriyor, iplik haline getirip kökboyası ile boyatıyor, kilimler örüyor, kazaklar yapıyordu.

Gelin olurken kendisine alınan ceviz kakmalı sandığın içindeki eşyaları, her zaman tertemiz, içine kurutulmuş çiçekler koyup güzel kokuyordu. Evin koca avlusu, evin önü her zaman tertemizdi. Yazın ektikleri sebzeleri kurutarak bütün kışlık yiyecekler hazırlıyordu.

Temizlik için palamut ağacının külünü yuvarlak bir topaç yapıp kurutuyordu. Çamaşır yıkamak için Ayn ile birlikte Kaniya Ayno'da kazana su doldurup kaydattığı zaman, topaç haline getirdiği palamut külünü, yeniden ateşe bırakıyor, kül yeniden ateşten köz haline geliyordu. Köz haline gelen palamut külünü, alıp kaynayan suyun içine bırakıyordu. Kül soda görevini görüyor ve çamaşırları temizliyordu. Öcê kadın, saçlarını Ferat kenarında

getirdiği toprak kil ile yıkıyor, koyu kahve saçları sürekli ipek gibi yumuşak duruyor, evin bütün işlerini evirip çeviriyordu.

Öcê kadın elinde iki kalbur, oğlu Husên ile eve gelince;

“Baba, bir görmelisin, küçük bir alet, bir dengbêj içine yerleşmiş durmadan stranlar söyleyip duruyor, acayip gâvur işi bir şey,” dedi heyecanla.

“Bana gramofon al,” dedi Husênê Öcê; dedesinin boynuna atılarak.

“Oğlum, gramofon da neyin nesidir,” dedi Husênê Mîrza.

“Dede, Karaçilerin yanında sert, bazlama gibi bir şey var. Karaçi dedi ki, bunun adı; ‘plaktır.’ Bir de küçük bir kutu vardı. Karaçi o siyah, bazlama gibi, üzerinde küçük noktalar bulunan yuvarlak, sert şeyi, o kutunun için yerleştirdince, dönmeye başlıyordu. İğne gibi bir şey vardı, hep bazlama gibi şeyin üzerinde kalkıp iniyordu. Dönünce, kutunun içindeki görünmeyen küçük bir adam türkü söylüyordu,” dedi Husênê Öcê.

“Gel bakalım o nasıl bir kutuymuş, adam o kutunun içine nasıl girmiş,” diyerek torununu kucığına aldı.

“Dede, Karaçi adam dedi ki, bu kutunun içinde küçük bir adam var, o türkü söylüyor.”

“Bu nasıl bir kutu ki, adam içine girmiş,” diyerek torunun saçlarını okşadı.

“Dede içindeki adam görünmüyor ki, kutunun için gizlenmiş işte,” dedi heyecanla torunu.

“Demek ki adam gizlenmiş ha!”

“Evet, dede kutunun içinde gizlenmiş türkü söylüyor.”

Gün, Torosların ardında son kanat vuruşlarıyla ilerlerken Karaçi kadınlar, Amara’da ev ev dolaşıp ekmek ve yemek topluyorlardı.

XIII

Ocakta yanan odunların alevi, toprak sıvalı odanın duvarlarını aydınlatıyordu. Bacadan yükselen dumanlar, damın üstünde yükselip yağan kara karışıyordu. Amara göklerinde hava; ağır, sessiz, sağır, kör ve kurşun işlemez, çift sürgü ile örülmüş, som beyaz bir kilim gibiydi. Ak pak karlar, insan bedenini aşıyordu. Amara'da ki bağlar, bağlar etrafındaki taş surlar, kar altında kaybolup gitmiş, tüm hayvanlar gom ve ahırlarda mahsur kalmıştı.

Amara'nın yaşlıları birer ikişer Husên'in yanına geldiler. Her gelen; "selamın aleyh kûm, bugün çok soğuk," diye yakınıyordu.

Husên de "siz daha soğuk görmemişsiniz bu da soğuk mu," diye karşılık veriyordu.

Ocakta odunlar yanıyordu. Husên bir masalcı gibi kendi kabilesinin göç masalını anlatıyordu.

"Bizim kabile, aşiretten kopup günlerce at, deve, eşek ve katır sırtında yollara düştük. Kış kapıdan yüzünü gösterince, apar topar gelip Qerejdağ'da iri kara taşlar içinde konakladık. O yıl amansız bir kış vardı."

"Husên amca, o zaman da adı Qerejdağ mıydı," dedi biri.

"Tam bilmiyorum, ama biz oradayken komşu köyden çok yaşlı bir adam bana; 'bu yörenin adı, çok eskiden; İzala imiş,' demişti. Çok eskiden Siverrek Kalesi de; 'İzala,' adıyla tanınıyormuş," dedi Husên.

"Apo Husên, bu İzala adı, İzol aşireti adında mı geliyor," dedi öğrenmeye meraklı bir genç.

"Orasını bilmiyorum..."

"Apo Husên, sizin kabilede geçmişten beri hep bir Husên ile Abdullah ismi varmış," dedi cemaatten biri.

“Maşallah, geçmişten beri Husên ile Abdullah ismi bizim aileden hiç eksik olmadı. Biri Peygamber efendimizin babasının adı, diğeri Hz. Ali’nin sevgili oğlunun adıdır,” dedi.

Husên biraz durdu. Elindeki demir şişle ocaktaki közleri karıştırıp alevlendirdi. Dışarda durmadan kar yağıyor, göz gözü görmüyordu. İnsan kardan iki metre ötesini seçemiyordu.

“Babam Abdullah daha sağdı. Qerejdağda yer, gök kar dolmuş, tüm ağaçlar, iri kocaman kara taşlar, tepeler kar altında yitip gitmişti.”

“Eskiden, daha çok kar yağıyormuş,” dedi biri bilen bir edayla.

“Kışın kardan insan dışarı çıkamıyormuş.”

“O zamanlar, Qerejdağ’da kışlar çok soğuk geçiyormuş.”

“Şimdi de öyle değil mi? Dışarıda kar mübarek sanki gökten yabayla savuruyorlar. Bu kadar kar nereden geliyor, bilmiyorum ki?”

“Husên dede sizin aile nereden gelmiş Amara’ya,” diye sordu bir köylü. Husênê Mîrza, babası Abdullah’ı anlatırken duygulanmış, odadaki yaşlılara bakıp;

“Osmanlı, o zaman da şimdiki gibi aşireti aşirette kırdırttı. Kabileyi kabileye, kardeşi kardeşe düşman yaptı. Hepimizi paramparça edip dört bir yana savurdu.

Zulümden kaçmak için, on altı direkli kara kıl çadırlarımızı develerin, katırların sırtına yükleyerek uzun yolları aşı aşı, Qerejdağ’a, kadar geldik,” dedi Husên.

“Değişen bir şey yok, bu günde aynı şeyleri yaşıyoruz,” dedi biri.

“Doğru, bugün de aynı şeyleri yapıyor Osmanlı. Meradaki koyunumuza, koyunun sütünü emen kuzuya el koyuyor. Toprakta saklı tulumdaki peynirimizi gasp ediyor. Ne at, ne koyun ne de

kuzu bıraktı. Her şeye el koyuyor. Böyle giderse hiç bir şeyimiz kalmayacak,” dedi Husên.

Dışarda bir ses duyuldu. Gözler küçük tahta çerçeveli takaya döndü. Husênê Öcê, ani bir hamleyle dışarı çıkıp avlu kapısına koştu. Çift kanatlı kapıyı açmak için biriken taze karları biraz eşmeye başladı. İçerde bir iki genç yardımına koştu.

“Bu kardan fırtınadan kim ola ki,” dedi bir yaşlı merakla.

“Bu havada kurtlar bile insanı parçalar,” dedi bir diğeri.

“İnşallah hayırdır,” dedi Husênê Mîrza.

Çift kanatlı kapının arkasındaki tahta zornax açıldı, bir genç süvari, her tarafı karla bembeyaz içeri girdi. Cemaat meraklı gözlerle baktı. Husên, attan inmesine yardım etti. Süvariye içeri aldı, atın üzerindeki karları temizleyip ahıra götürdü.

Genç süvari içeri girerken cemaat hareketlendi, tüm bakışlar merakla gelene kilitlendi.

“Selamın Aleyh kûm,” dedi gelen genç üşümüş, titrek bir sesle.

“Aleyh kûm selam,” diye hep birlikte yanıtladılar.

Gelenin elleri, yüzü soğuktan morarmış, kızıl bir renk almıştı. Önce, oturan cemaati ve odayı gözden geçirdi. Boynundaki av tüfeği ile belindeki kılıcı çıkartıp odanın bir köşesine indirdi. Ardında başındaki kefiyeyi, üstündeki koyu kahve renkli yün aba ile el örmesi, yün eldivenleri çıkardı. Merakla ayakta bekleyen bir genç, gelenin elindekileri alıp kapı arkasındaki çiviye astı.

“Buyur yeğenim, şöyle ateşin yanına gel, şimdi çok üşümüşsündür,” diyerek gelene yer açtı, ardından birkaç odunu, yanan alevlerin üzerine bıraktı.

Gelen yirmi yaşlarında, iri yarı gösterişli, atletik genç, soğuktan donmak üzere olan ellerini ovuşturarak gösterilen yere oturup ateşe yanaştı.

“Yeğen fazla ateşe yaklaşma, çok üşümüştün, sana zarar verebilir, biraz dinlen, nefes al, kendine gel, sonra ısınırsın,” diye uyardı bir yaşlı adam.

“İnsan mecbur olmasa bu havada hiç yola çıkar mı,” dedi biri gelene bakarak.

“Hiç çıkılır mı her taraf kurt dolu valla,” dedi diğeri.

“Bak sana tüfeği ile kılıcı var,” dedi bir diğeri.

“Yeğen inşallah hayırdır, bu kar kıyamette yola çıkmışsın,” dedi Husên.

“Husên dede ben Bazur köyünden geliyorum,” dedi genç ateşten ısınmaya çalışırken.

Husênê Öcê, bir tas sıcak süt getirip gelenin önüne indirirken Husênê Mîrza; “İç yeğenin üşümüştündür iyi gelir,” dedi. Ardında;

“Yeğenim sen Bazur’da kimin oğlusun,” dedi Husên.

“Avcının oğluyum!”

“Maşallah, genç delikanlı olmuşsun, baban nasıldır. Baban benim dostumdur,” dedi.

“Sağ ol Husên dede, çok şükür iyidir, sana selamları var.”

“İnşallah hayırdır, bu havada, böyle yola çıktığına göre?”

“Husên dede, babam beni yolladı, bizim köyde,” deyip durdu genç.

“Yeğen ne oldu sizin köyde,” dedi biri merakla.

“Bazur’da ateş yok, aksilik ya hiçbir evde ateş yok.”

“Vay aksilik, nasıl oldu da koca köyde ateş bitti?”

“Bitti mi bitiyor,” dedi biri.

“Geçen yıl, kışın bizde de bir defa öyle oldu, sonra uğraştılar da öyle ateşi yaktilar,” dedi bir diğeri.

“Yeğen zaten akşamdır, kar da çok yağıyor, seni bu gece bırakmam, tehlikeli olur, yarın sabah çıkar gidersin.”

“Husên dede köyde ateş yok, gitmem gerekir.”

“Yeğenim bu karlı havada yola çıkılmaz,” dedi biri ısrarlı bir sesle.

“Sabah ola hayır ola,” dedi diğeri.

“Apo Husên, bu padişah bir yandan; ‘Müslümanım, İslam’ın başı Halife’yim,’ diyor, diğer yandan Müslümanlara bu kadar zulüm yapıyor,” dedi merakını gideren biri, konuyu değiştirmek için.

Husên biraz düşünüp bekledi. Sorulan suale yanıt bulmuş gibi ikna edici, yumuşak bir sesle;

“Hakikati, insanlara göstermek gerekir. Görünmeyen hakikat, yer altındaki bir çağlayan gibidir. Kimse ondan yararlanmaz, etkilenmez, sadece hakikat olarak orada saklı kalır. Osmanlı, kan ile kurulmuş, İslam topluluklarını hile, fitne fesat ile bölüp parçalayıp denetime almış. Öyle zalim ki hep birlik olanı parçalayıp bölüyor, küçültüyor lokma lokma yutup yok ediyor. Aşireti kabilelere, kabileyi ailelere bölüyor, denetime alıyor. Bununla yetinmiyor, kardeşi kardeşe düşman yapıyor. Hain olanı yanına; hak, adalet diyeni karşıya alıp yok ediyor.”

“Eski padişahlar böyle değildiler,” diye araya girdi biri.

“Tüm padişahlar aynı hamurdan yoğrulmuş, hepsi Osmanlı Hanedanı’nın torunlarıdır. Her gelen Kürt aşiretlerini bölüp parçalamış, küçültmüş, zayıflatmış, etkisiz kılmış, kendisine kul-köle edip hizmetine sokmuş. Osmanlının güçlülüğü, güçsüzlüğü de burada yatıyor. Zorla denetime aldığı topluluklar, bugün teker teker başkaldırmış ayaklanıyorlar,” dedi Husênê Mîrza.

Husênê Öcê, oturmuş dedesini dinliyordu. Çağlar çağları, yıllar yılları kovalıyordu. Beklenmedik ani fırtınalar, kaos yaratıyordu. Değişen, dönüşen tarih ırmağı kendi bildiğince akıyordu.

Bir hareketlenme oldu. Gelen genç ayağa kalktı. Hüsênê Öcê'nin kendisine verdiği “çakmak taşı, demir halk ile bisoyu” aldı, bir beze sarıp göğsüne sakladı. Hüsênê Öcê, dışarı çıktı, atı hazırlayıp ahırdan çıkardı.

“Yeğenim, keşke bu gece kalsaydın, neyse hayırlısıyla evine var, babana selam söyle,” dedi Hüsên ê Mala Mirza.

“Bu havada yola düşüp gidecek, ama ateş olmayınca da yaşam duruyor,” dedi bir yaşlı.

“Tamam, Hüsên dede söylerim,” deyip Bazur köyünde gelen genç, herkesle vedalaştı.

Avluda bekleyen Hüsênê Öcê, ile tokalaştı, atına binip avludan çıktı. Birkaç köpek havladı. Bir kaz kümeste iki kanadını açarak boynunu uzatıp arka arkaya tısladı. Birkaç kaz ona eşlik etti.

Genç süvari, kalın kar perdesi altında, gözde yitip gitti.

XIV

O bol karlı kışın ardında bereketli bir bahar geldi. Amara köylüleri tarlalara koşup karınca gibi çalıştılar. Bol ürünlü yaz, herkesin yüzünü güldürdü.

Öcê'nin oğlu artık büyümüş, sesi çatallaşmış, bıyıkları terlemiş, ergenliğe adım atmış, gözü pek, ama sessiz, durgun, içine kapanık bir genç olmuştu. Her gün Öcê kadınla didişip duruyordu. Abdi Ağa ile babasının hikâyelerini dedesinden dinledikten sonra daha da durgunlaşmış, kendi kendisiyle hesaplaşmaya, öç alma düşleri kurmaya başlamıştı.

Babası Aziz gibi orta boylu, esmer tenli, kıvrırcık saçlı, iri kemikli güçlü bir gençti. Öcê kadın, bebeklikten beri ne bulursa yesin diye ağzına tıktırıp durmuş, tombul güçlü bir çocuk olmuştu.

Ayn ile Öcê; Husên'i on iki yaşına gelene kadar birlikte yıkıyorlardı. Husên bir gün birdenbire;

“Ben kendim yıkanacağım,” diye tepki gösterdi.

“Oğlum, sen daha küçüksün, kendi başına yıkanamazsın,” dedi Öcê.

“Niye kendi başıma yıkanamazmışım?”

“Torunum maşallah büyüdü, bırak kendisi yıkansın,” dedi Ayn.

“Ne tuhaf, huyları babasınınkiyle aynıdır,” dedi Öcê.

“Torunum, babası gibi yiğit bir genç olacak,” dedi Ayn.

“Ama oğlum, hayal kurmada Aziz'e çekmemiş, Aziz çok güzel düşler kuruyordu,” dedi Öcê.

“Benim torunum da öyledir, sen bilmiyorsun,” dedi Ayn.

Husên kendi başına, ahırdaki yıkanma bölümüne geçti. Soyundu, Öcê'nin oraya indirdiği, “tembek,” dedikleri eski, büyük bir demir leğenin içine oturdu, kovadaki sıcak suyu tasla alıp hızlı hızlı üzerine dökerek çabucak giyinip çıktı.

“Ne çabuk yıkandın oğlum?”

“Ne çabuğu anne, yıkandım işte!”

O günden sonra artık Husên kendi başına yıkanmaya başladı. Öcê kadın, oğlunu tek başına büyüttüğü için lakabı; “Mala Husênê Öcê,” olmuştu. Artık kimse “Mala Husênê Mîrza” demiyor, “Mala Husênê Öcê,” diyorlardı. Husênê Öcê büyümüş, delikanlı olmuş, bütün işlerini kendisi yapıyordu. Öcê kadının ona aşırı sevgi ve düşkünlüğünde rahatsız oluyordu. Annesine, o da bütün köylüler gibi “Öcê” diyordu. İki de bir; “Öcê, ben artık çocuk değilim!” “Beni rahat bırak.” “Sen karışma,” “Ben yaparım,” diyerek tepkisini dile getiriyordu. Öcê kadın, oğlu delikanlı olana dek, bir tek gün kendisinden ayrı kalmamış, ana oğul bir tek parça olmuşlardı. Oğul şimdi büyümüş, kendini arıyordu.

Öcê, ısrarla dediklerini dayatıyor, bunu yapmakla oğlunu koruduğuna inanıyordu. Oğlunu hep kucağındaki küçük bir çocuk olarak görüyordu.

Ana ile oğul didişmesi sürüp gidiyordu.

Öcê kadın, Aziz'in ölümünden sonra bütün işlere koşuşturmuştu. Yolma yolmuş, cercere ile harman yerindeki buğdayları ezip saman haline getirmiş, uzun tahta saplı, üç oklu demir yaba ile çalışmış, dört çubuklu tahta yaba ile harmanı rüzgâra savurup saman ile buğdayı birbirinden ayırtmış, saman ve buğdayı ayrı ayrı eve taşıyıp yerleştirmişti. Bağ ve bahçede, yabancı otları ayıklamış, eve dönünce de yemek yapmış, çamaşır yıkamıştı.

Şimdi oğlu Husên erginlik çağına girmiş, dul ve genç annesini kıskanıyor, denetim altına almak istiyordu. “Bunlar erkek işi sen karışma,” diyerek Öcê kadının harman yerinde eskisi gibi çalışmasına karşı çıkıyordu. Öcê kadın; “oğlum daha çocuk, yapamaz,” deyip eskisi gibi bütün işlere koşuyordu. Bu anne ile oğul arasında, süreklileşen didişmelere neden oluyordu. Ayn, hep ara bulucu olup uzlaşmayı sağlıyordu.

Öcê kadın, gizil bir güç gibiydi. Gençliğinin bütün gücünü yansıtıyordu. Ufak-tefek, ama hala genç güzel ve çekiciydi. Yaşama sıkı sıkıya bağlıydı. Oğlunu büyütmek ve kötülüklerde korumak istiyordu. Oğlunu korumak için her şeyi yapmaya hazırdı.

Öcê kadın sonsuz, dipsiz iki ayrı nokta gibiydi. Dışarda karanlık, evde apaydınlıktı! Evde olduğu zaman her şey düzene giriyor, apaydınlık oluyordu. Dışarda karanlık, sakın, sessiz hiçbir şey yansıtmıyor, herkesten kaçıyor.

Yaz geçti, güz mevsimi kapıya dayandı, Amara köylüleri yeniden kışa hazırlık yapmaya başladılar.

Derin vadinin içinde, bir kayanın dibinde fişkırان, berrak ve gür sular, derin, sarp uçurumlu vadi boyunca kıvrıla kıvrıla akıp Ayno köyünün sağ tarafından, Ferat’a karışuyordu. Asırlık ceviz ağaçları bütün vadiyi kaplamıştı. Her biri, çuvallar dolusu iri, kâğıt gibi ince kabuklu cevizler veriyor, yabani ve ekilmiş meyve ağaçlarıyla doluydu. İnsan başını kaldırdığında ağaç dallarından gökyüzü görünmüyordu. Vadi boyunca irili ufaklı, kayaların dibinde onlarca küçük sızak, Kaniya Ayno’nun sularına karışuyordu.

Yol boyu köyleri geçip dik bir yamaçtan el kadar bir patika yoldan vadiye indiler. Husênê Öcê’nin burnuna ince, keskin, hoş, sıcak bir un kokusu geldi. Serin bir rüzgâr bedenini yalayıp geçti. Vadiden akan su sesi ile canlandı, içine bir sevinç dalgası yayıldı.

Kaniya Ayno’nun oluşturduğu dere, Ferat’a karışmadan önce sağ ve solunda, birbirine yakın üç ayrı değirmen yapılmıştı. “Aşê Ayno!” Aşê Çêm!” “Aşê Xûzê!

Derenin sol tarafında, birkaç yüz metre ilerde, Ferat kıyısında Türkmen köyü Ayno vardı. Bütün çevre köyler bu değirmenlere geliyordu. Her köyün değirmeni belliydi.

Önlerinde buğday çuvalı yüklü eşeklerle, yokuş aşağı Aşê Ayno’ya yöneldiler. Su değirmeninin duvarları; doğal, iri beyaz taşlar, düzgünce üst üste bindirilerek yapılmıştı. Üstü, kavak kütükleri ile kapatılmış, altına kütüklerin ağırlığını kaldıran, ağaçtan kalın sütunlar yerleştirilmişti.

Değirmenin önü yemyeşildi. Yeşilin bütün tonları iç içe girmişti. Çayır yeşili, zeytin yeşili, gök yeşili, yosun yeşili, yonca yeşili, nane yeşili hepsi iç içeydi. Gür berrak, buz gibi sular dere yatağında aşağıya doğru çağlayarak akıyor, beş yüz metre ilerde

Ferat’a karışıp kayboluyordu. Ferat’a karıştığı dere ağzında, sürüyle alabalıklar dolaşıyordu.

Buğday çuvalı yüklü eşeklerle, Aşê Ayno önünde durdular. Değirmenin içinde anlaşılmayan uğultular geliyordu. İkişer ikişer birbirlerine destek verip buğday çuvallarını sırtlayıp değirmenin içine taşıdılar.

İçlerinde en yaşlısı, değirmenci(qeraş) ile görüşmek için içeri girdi. “Sırık,” diye hitap ettikleri ince, uzun boylu olanı ise eşekleri götürüp çayırılıkta şeritle arka ayaklarında bağladı. “Ben anlamıyorum, eşekleri niye ön ayaklarında bağlarlar. Hâlbuki arka ayaklarında bağlandığı zaman, hayvan daha geniş bir mesafede dönüp otluyor,” diyerek daha akıllı olduğunu ima etti kendi kendine.

Lakabı; “eşeği arka ayağından bağlayan,” olmuştu.

Yukardan aşağıya akan tazyikli su, pervanenin büyük ağır kanatlarına çarpıp gürültüyle çeviriyordu. Pervaneler de üst üste bindirilmiş, etrafı bir karış yüksekliğinde tahta kasnak ile çevrilmiş, iri iki kara değirmen taşı döndürüyordu. Taşın ortasındaki delikte, buğday azar azar, usul usul içeri akıyordu. Akıp suyun etkisiyle dönen iki iri, siyah değirmen taşı arasında ezilip un haline geliyordu. Etrafa sıcak, keskin, hoş bir un kokusu yayılıyordu. Unlar, özenle yapılmış ağaç bir oluktan, aşağıya büyük teknenin içine dökülüyordu.

Kısa, kalın bir kütük gibi olan değirmencinin saçı, kaşı, bıyığı, yüzü, kirpikleri, ellerinin ve kulaklarının üstündeki kıllar, undan bembeyaz olmuştu. Burun deliklerindeki kılar bile beyazdı. Üstü başı un içindeydi.

İki kişi, yaptıkları bazlamaları, bir eski sacın üzerinde kızartıyordu. Bir diğeri, elindeki kabak kepçe ile tahta teknedeki

sıcak unu çuvala dolduruyordu. Su sesi ve un kokusu metrelerce öteye yayılıyordu.

Gelenlerin tümü, bu kokuya alışıktı. Her ay bir defa bu değirmene geliyorlardı. Değirmenin hemen girişinde, asırlık bir ceviz ağacı vardı. Ceviz ağacının dibinde, güneş geçirmez koyu gölgesinde, berrak ince bir sızak akıyordu. Ağacın dibi, büyük, yası taşlarla döşenmiş, büyükçe bir seki yapılmıştı. Yazın değirmene gelenler, bu seki üzerinde geceliyorlardı.

Değirmen damının arka tarafında, onlarca güvercin, takalarda tünemiş bekliyordu. Güzel alımlı bir kuş, intizar edip dem çekiyordu.

Değirmenden çıkan sular, dereye karışıp Ferat’a doğru akıyor, asırlık ceviz ve çınarlar gökyüzüne uzanıyordu. Değirmenin sağ tarafındaki yamaçta, duvarın dibinde harman yeri büyüklüğünde, bir incir ağacı yayılmıştı. Yan yana, üst üste mor, iri olgunlaşmış incirlerle doluydu. Yiyenin elini kızıla boyatan, bal tadında incirlerdi. Bir köy halkını doyuracak, yüzlerce küçük kökten oluşan kocaman bir incir kümesi. Vadi içinde yan yana, gökyüzüne kardeşçe uzanan beyaz sultani kavaklar, rüzgârdan sallanıp duruyordu.

Aylardan Eylül’dü. Derenin kenarında, söğütler, sık çalılıklar, kuş üzümü, kızıl, koyu mor böğürtlenler vardı. İri olgun narlar ve yabani üzüm asmaları ve mor böğürtlenler dere boyunca sahihsiz duruyordu. Erik, kaysı şeftali, elma bahçeleri iç içe geçmişti. Tüzik, doğal nane ile sıcak un kokusu birbirine karışıyordu.

Değirmen buğday çuvallarıyla doluydu. Bütün çevre köylerden gelenler vardı. Hepsi sıra bekliyordu. Akşam olunca, otuz yaşlarında, saçlarına yeni aklar düşmüş, içlerinde en büyükleri olan şişman, tıknaz, göbekli adam, iki kişi yanına alarak sıcak undan, sıcak bazlama yaptı. İri ceviz ağacının altında birlikte

yediler. O gece ceviz ağacının dibindeki sekinin üzerinde yirmi civarında genç, yan yana uzanıp yattılar.

Gece yarısına kadar, herkes kendi köyünde olup bitenleri anlattı. Tüm civar köylerdeki haberler, bir haber ajansında toplanır gibi toplandı.

“Bizim köyde, üç gün önce, bir genç âşık olduğu kızı gece yarısı kaçırdı.”

“Hırsızlar gece çobanı bağlayıp yüz koyun götürdüler.”

“Bizim köyde, sarnıcın başında iki adam kavga etti, biri sarnıca düştü, ağır yaralıdır, az daha boğuluyordu.”

“Bizim köyde, fakir bir adamın tek ineği vardı. Karakaçanı yanında boyunduruğa vurup çift sürüyordu. O ineği de dün öldü.”

“Bizim köyde, bir adamın yedi kızı vardı. Karısı hamileydi erkek bekliyordu. Kadın üçüz kız doğurdu!”

“Bizim köyde, iki kişi askere gitti.”

“Bizim köyde, köpek bir adamın baldırından ısırıldı.”

Gece ilerledi, herkes uykuya daldı. Uykuya dalarken tüm haberleri derleyip kendi köyüne eksiksiz götürmek için kafasına yerleştirdi.

Ertesi akşam, sıra Amara köylülerine geldi. Buğday dolu çuvalları, tek tek omuzlayıp tahta merdivenden üst kata çıkarıp sırayla değirmenin “kodik” denilen, tahta teknesine boşaltılar. İşleri bitince, gece un çuvallarını eşeklere yükleyip Amara’ya doğru yola çıktılar. Patika yolda, yokuş yukarı çıkarken vadinin sağ yamacında onlarca keklik ve bıldırcın gelen ayak sesleriyle ürküp; “pırr,” diye havalanıp vadiden değirmene doğru uçtular.

Parlak, gümüş renkli ve hareli dolunay, gündüz gibi yerleri aydınlatıyor, ay ışığında, sohbet ede ede yürüyor, sesleri gecenin sessizliğinde kilometrelerce ötede duyuluyordu.

Yolda taş öbeğin hizasına gelince, göbekli adam bir kara taşın üzerine oturdu. Dolunay ışığında; “kîs,” dediği tütün torbasını çıkardı. Tütünü, piponun içine yerleştirdi. Ağzını bağlayıp tekrar cebine koydu. Biso, demir halka ve çakmak ile piposunu yaktı. Derin bir nefes çekti. Başını kaldırıp gökyüzünde, ayın dolun haline baktı. Gündüz gibi aydınlık bir geceydi. Ay büyüleyici ve etkileyiciydi. Bir iki nefes çekti. Dumanı havaya savurdu. Duman kıvrılarak ay ışığına karıştı. Piposundan birkaç nefes daha çekti. Ayağa kalktı, sağına soluna bakıp hızla yürüyüp arkadaşlarına ulaştı.

Gökyüzünün yalnızlığında sayısız, parlak, göz kamaştırıcı yıldızlar ısıt ısıldı. Samanyolu, mavi karanlığın içinde akan gümüş bir ırmak gibi uzanıp gidiyordu. Dolunay yusuvarlak, beyaz gümüşü halesiyle, tuhaf bir aydınlıkla yeri ve göğü aydınlatıyordu. Issız, sessiz ve beyaz-gümüşü geceye uzaklardaki çakal ulumaları ve tilki viyaklamaları düşüyordu.

Gençler, unlarını eşeklere yüklemiş köye dönerken el kol hareketleriyle şakalaşıyorlardı. İnce, uzun sırık gibi olan genç, göbekli adamın kışkırtmasıyla, kendisinden daha kısa boylu gördüğü sessiz, sakın duran Husênê Öcê’nin elini tutup;

“Parmak uçlarında kan gelene dek sıkacağım,” deyip güç denemesine girişti.

“Haydi, bakayım kan nasıl fışkıracak,” diyerek diğer gençler onu kışkırttılar. Husên, hiç beklemediği bu hareket karşısında;

“Bırak elimi,” diyerek elini çekip kurtarmaya çalıştı.

“Korktun mu,” diyerek genç alaylı alaylı güldü.

Tüm bakışlar Husênê döndü. Husên, elini sıkkan eli, tüm gücüyle sıkarak karşılık verdi. Sıkkan el, sıkılmaya, zorlanmaya başladı. Husên bütün gücünü enerjisini harekete geçirdi. Ay ışığında iki el çelik mengene gibi kenetlenmiş, birbirini alt etmeye

çalışıyordu. İnce, uzun genç, acıdan eğilip büküldü. “Elimi bırak, elimi bırak,” diye bas bas bağırmaya başladı.

“Ne oldu oğlum, hani parmak uçlarından kan fışkıracaktı. Ha ha ha, hi hi hi,” diyerek kahkaha ile güldüler.

Husên gözleri kan çanağına dönmüş, sıkın eli sıkıyor bırakmıyordu. Eli sıkılan genç, kıpkırmızı olmuş, durmadan; “bırak elimi, bırak elimi,” diyerek acıyla bağırıyordu. Ayak bağları çözülüp acıdan kıvranarak yere çöktü. Sağ işaret parmağında, kan fışkırdı. Acı içinde kıvranıp elini tutarak; “çok yiğitsen, git de intikamını al, senin dedeni, babanı öldürdüler,” diye bas bas bağırdı.

Husên, ilk defa; “yiğitsen git intikamını al,” sözünü duyuyordu. Dizginlenmez bir öfkeye kapıldı. Elindeki sopayı kaldırıp gencin kafasına indirdi. Kan fışkırdı. Diğerleri araya girip ayırdılar. Genci tetikleyen göbekli adam;

“Yeter be, ne hala saldırıyorsun,” diye Husên’e çıktı.

“Sen karışma, araya girme,” diye bağırdı Husên.

“Neden karışmayayım, ayırıyorum sizi işte,” dedi göbekli adam.

“İki it birbiriyle dalaşırken üçüncüsünün araya girmesine gerek yoktur da ondan,” dedi Husên.

“O ne biçim laf, düzgün konuş,” dedi göbekli adam.

“O biçim laf işte, kışına iğne batmış gibi bağırıp durma, araya girme, sen karışma bu işe! Deminden beri ortalığı karıştırıp duruyorsun, şimdi de; ‘ayırıyorum,’ diyorsun,” dedi Husên öfkeyle.

İlk gün ışınlarıyla dağınık, birbirinden ayrı ayrı Amara’ya girdiler.

Haber çoktan köye ulaşmış, hava gergindi. Öcê kadın, savaşa hazırlanmış gibi yolun üstüne çıkmış, yerinde duramıyor, oğlunu bekliyordu. Husên’i görür görmez, bağırmaya çağırmaya başladı.

Bağırmasında yer gök sarsılıyor, yakası açılmadık küfürler savuruyor, meydan okuyordu. O güne kadar, Amara’da Öcê kadının sesini, hiç kimse böyle duymamıştı. Oğlu söz konusu olunca, kükreyen bir dişi aslan kesilmişti. Bütün köy toplanmış, olup bitenleri izliyordu. Yaşlı Husên ile Ayn durmuş, öylece Öcê kadına bakıyordu. Husênê Öcê, gidip annesinin kolundan tutarak eve doğru götürdü.

Ayn, un çuvalı yüklü eşeğin yularını tutup avluya çekti.

Toplanan kalabalık yavaş yavaş dağıldı, herkes evine gitti. Husênê Öcê dut ağacının altında ayakta durmuş, gencin söylediklerini düşünüyordu.

“Dede bana doğruyu söyle, kim babamı öldürdü? Kim öldürdü bilmek istiyorum,” dedi sert, öfkeli bir sesle.

“Oğlum daha önce sana anlatmıştım, onun dışında bir şey bilmiyorum,” diyerek Aziz’in ölümünü, taş olayını yeni baştan anlattı. Ayn ve Öcê kadın devreye girerek bir kez daha aynı şeyleri tekrarlayıp durdular.

Husên, babasını öldüreni bulmak, intikamını almak için çılgınca tasarılar geliştiriyordu. Öcê kadın; “bu bela da nereden çıktı,” diyerek gece gündüz uyumuyor, oğlunu izliyor, korumaya çalışıyordu.

Husên bir gün Qiracê Sêwe’deki tarlaya giderken sırık gibi uzun boylu, genç ile karşılaştı. İradesi kırılan genç, tedirgin ve ürkekçe yolun kenarına çekildi. Husên yanına yanaşıp;

“Söyle ulan, benim babamı kim öldürdü? Söylemesen seni burada geberteceğim,” diye bağırdı. İki eliyle yakasına yapışıp gözlerinin içine tehditkârca baktı.

“Vallahi bilmiyorum, ben de başkasından duydum, Hacı Bey’in adamlarından Reşo,” diyorlar, dedi titrek ve ürkek bir sesle.

“Hangi Reşo ulan,” diye yakasını sıkıp kükredi Husên.

“Reşo’yu Mala Hemo,” dedi.

Husên, genci itip; “Reşo’yu Mala Hemo ha,” diyerek hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etti.

Öcê kadın, değirmen olayından sonra iyice telaşlanmış ürkmüştü. Husênê Mîrza ile Ayn’e bakıp;

“Bir an önce, bu çocuğun başın bağlamak gerekir. Yoksa Allah göstermesin, büyük bir bela ile karşılaşacak,” dedi kaygıyla.

“Allah göstermesin, hemen evlendirelim. Sağda solda gençler onu kışkırtıyor,” diyerek Ayn kaygısını dile getirdi.

“Bu köyde fitne fesat bitmez, torunumu bir an önce evlendirelim, belki biraz akıllanır,” dedi Husênê Mîrza.

Bir gün Öcê kadın, Ayn ile Husênê Mîrza aniden çıkıp Bazur köyünün yolunu tuttular. Daha önce haber gönderdiği gelin adayı kızın evine gittiler.

Kumral, orta boylu, başında boncuklu, mavi yazma, yere kadar uzanan, altı firfırlı, mor, çiçekli bir fistan giymiş olan kız, içeri girdi. Önce, Husên’in, Ayn ile Öcê’nin elini öptü.

Öcê kadın, gelin adayı elini öperken ayağa kalkıp kızın başındaki örtüyü hafifçe geriye itti. “Dur hele ben de güzel kızımı öpeyim,” diyerek alıcı gözlerle inceledi. Yan yana durunca, gelin adayı, Öcê’den biraz uzundu. Zayıf, ince beli, güleç yüzlü ve sempatikti. Kulaklarında altın küpeler vardı. Öcê kadın, sadece on yedi yaş gelin adayı Kevser’den daha büyüktü. Öcê gülümseyince, Kevser, Öcê kadını damadın ablası sanarak ona utangaçça gülümsedi. Hızlı adımlarla odadan çıkıp evin diğer bölümüne geçti. Öcê; “olur,” anlamında göz kaş etti. Ayn de aynı tarzda Husênê uyardı.

“Allah’ın emri, peygamberin kabulüyle, kızınızı oğlumıza istiyoruz,” dedi Husên.

Kız babası biraz bekledi. Yanında oturan eşinin gözlerine baktı. “Uhu uhu,” diyerek boğazını temizledi. “Allah yazmışsa biz bozamayız, hayırlısı neyse o olsun,” dedi.

“Hayırlı olsun,” dedi Husên, Ayn ile Öcê birlikte.

Bütün gelenekler devreye girdi. Önce söz kestiler. Başlık parası ile geline alınacak altın miktarını belirlediler. Ardında apar topar, iki aile birlikte Birecik’e gidip Kevser’e “rehel” dedikleri çeyiz aldılar. On beş gün sonra düğün yaptılar.

Gelin, babasının evini terk edip kapıdan çıkacağı sırada, erkek kardeşleri kapıyı kapatıp; “bu güne kadar, onun iffetini, bu kapının arkasında biz koruduk. ‘Kapı arkası hakkı’ isteriz,” diyerek kapıyı kapatıp gelinin çıkmasını engellediler.

Yaşlı Husên, bunu daha önce düşünmüş, hazırlık yapmıştı. Kendisiyle birlikte getirdiği gümüş kabızlı hançeri çıkarıp gelinin kardeşine armağan etti. Kapı açıldı. Kadınlar, gelini başındaki “sorik” denilen kızıl örtüyle dışarı çıkardılar. Zılgıtlar arasında ak bir ata bindirdiler. Gelin alayı, köyden ayrılacağı sırada, bu defa akraba gençler yol kesip; “yol sağlama hakkı,” istediler. Husênê Mîrza yol sağlama hakkı olarak para verdi.

Öcê kadın, evin bir odasını boşaltıp gelini Kevser’i yerleştirdi. Köyün kızları ve kadınları üç gün boyunca, Öcê’nin evine gelini ve çeyizini, görmeye gelip gittiler. Kevser, gelen bütün kızlara, kendisine alınan eşyaları açıp gösterdi. Annesinin yıllarca kendisine çeyiz olarak hazırladığı, küçük armağanları dağıttı. Yakın akraba kadınlar, Kevser’e ev eşyası armağanlar getirdiler.

Öcê kadın artık yeni hayallerle yaşama başlıyordu.

XV

İlk horozlar öterken yatağında kalktı, ses çıkarmadan, hiç kimseye görünmeden, ata binip Halfeti'ye doğru atını tırısı kaldırdı.

Güneş, doğuda iki mızrak boyu yükselirken dik yokuştan aşağı, patika yoldan, Ferat vadisine doğru indi. İlçe karşısında Kale Meydanı köyü gözüküyordu. İki iri, yırtıcı, keskin gözlü kartal, güçlü kanatlarıyla geniş, uzun vadinin içindeki Ferat ırmağı üzerinde, heybetli heybetli uçuyordu. Irmak, sarı hırçın sularıyla, devasa yatağında kıvrılarak akıyordu. Ferat kıyısında yükselen, kayalık bir tepenin üzerine kurulmuş, İç kale ve onu çevreleyen surlar gözüküyordu.

Yokuş aşağı inip ilk mahalleyi geçerek kıyıya indi. Atını götürüp bir hana teslim etti. Geri dönüp Ferat'ın karşı yamacına kurulmuş, üç tarafı kapalı ve üstü tonozlu, diğer tarafı ise avluya açılan eyvanlı, konak gibi bir evin altından geçip çarşıya ulaştı. Biraz çarşıda dolaştı, öğle zamanı Merkez Mahallesi'ndeki ulu camiye gidip namaz kıldı. Camiden çıkıp bir berbere tıraş olmaya gitti. Eski tahta bir sandalyeye oturdu. Berber beyaz kirli bir örtüyü boynuna doladı. Makas ve tarakla siyah dalgalı saçlarını kesmeye başladı.

“Amca sen buranın yerlisi misin,” dedi Husên.

“Doğrudur yeğenim, babam, dedem, dedemin dedesi, hep buralıyız. Özümüz Türkmen'dir.” dedi.

“Amca, o zaman sen burayı iyi bilirsin?”

“Tabi ya yeğenim, elli yıllık ömrümün tümü burada geçti. Sor kimi soracaksan, herkesi geçmişiyle birlikte tanırım,” dedi berber meraklı, yaltaklanan kurnaz bir gülümsemeye.

“Benim rahmetli dedemin, eskiden burada değerli bir dostu varmış.”

Berber, aceleci bir sesle karşısındakini sözünü bitirmesine fırsat vermeden;

“Adı neydi yeğenim,” dedi.

Husên biraz düşündü, uzun boylu gencin söylediği ismi hatırladı. Yeni hatırlamış, önemsiz bir şeymiş gibi;

“Adı neydi, ha hatırladım, Reşo! Reşo’yu Mala Hemo,” dedi.

“Tabi yeğenim, rahmetli Hacı Bey’in emektarıydı. Hacı Bey, benim de akrabamdır, Allah’ın rahmetine kavuştu.”

“Allah rahmet eylesin!”

“Sağ ol yeğen. Senin de ölmüşlerine rahmet. İşte bir yıl önce Reşo da Allah’ın rahmetine kavuştu.”

“Çok yazık. Kimi, kimsesi yok mu?”

“Olmaz olur mu? Taşçılık yapan çok yoksul, fukara bir oğlu var. Aha şu yukarı mahallede oturuyor,” dedi berber üzüldüğünü belirten bir sesle. Husên, kendisine yardım edecekmiş gibi;

“Yazık, çok mu yoksul?”

Berber yapılacak iyilik ve yardıma ortak olmak isteyen bir tutumla; “yazık ya çok yoksul. Şu Meydan Mahallesi’nin, Hacı Bey sokağında, on sekiz numarada, yıkık bir evde oturuyor.”

“Çok sağ ol amca anladım.”

Husên saç tıraşı oldu, berbere yarım yerine bir lira verdi. Berber yerlere kadar eğilip;

“Yeğenim her türlü hizmetine hazırım,” deyip dükkân kapısına kadar ona eşlik etti.

“Çok sağ ol amca, Allah razı olsun,” deyip dükkândan ayrıldı.

Husên gün boyu, kafasında Aziz, yusuvarlak kara taş, Hacı Bey ve Reşo, çarşıda dönüp dolaştı. Oyalanmak, zaman geçirmek için dükkânlara girip çıktı. Meydan Mahallesi’ne gitti. Hacı Bey sokağında, on sekiz numaralı kerpiç yapıli evinin önünde ağır adımlarla geçti. Avlu duvarı yıkılmış, bir metre yüksekliğindeydi.

Evin avlusunda bir kadın, eski bir teneke kaptan çocuk bezlerini yıkıyordu. “Bu karısı olmalı,” diye düşündü kendi kendine. Avluda küçük, bakımsız bir dut ağacı vardı. Avlunun bir köşesinde soğanlar ekilmişti. Evin küçük bir penceresi, kırık tahta bir kapısı vardı. İçinde derin bir acıma hissi uyandı. Bir an, görmediği tanımadığı babası Aziz’i düşündü. Değirmen dönüşü, gencin söylediklerini anımsadı. Kafası iyice karıştı. Sokağın diğer ucundan geçip tekrar çarşıya yöneldi. Evin avlusunda bir genç kız, merakla ona baktı.

Derken gece yaygısını küçük ilçenin üzerine serdi. Herkes evlerine çekildi, çarşı boşaldı. Husênê Öcê gidip handa kaldı. Gece yarısı kalkıp; “eve gitmem gerekir,” diyerek atına binip handan çıktı.

Meydan Mahallesinde, Hacı Bey sokağına yakın bir yerde atını bir ağaca sıkıca bağladı. Hızlı adımlarla, on metre yürüdü. On sekiz numaralı, iki gözlü, kerpiç yapılı evin önünde aniden durdu. Sağına soluna baktı. Alman Luger marka tabancasını eline aldı. Belinde hançeri duruyordu. Duvarı bir sıçrayışta atlayıp avluya geçti. Kırık, dökük tahta kapıyı yavaşça iteleyip içeri girdi.

Kapı karanlık oda da birkaç dakika nefes almadan bekledi. Gözleri karanlığa alıştı. Genç bir kadın ile genç bir adam yere serilmiş, eski bir şiltenin üzerinde yatıyordu. Beşikte bir bebek uyuyordu. Tabancasını adamın kafasına çevirdi. Parmağı tetiğe uzandı.

“Bu Husên nerede kaldı, niye dönmedi, atı alıp nereye gitmiş,” diye söylenip duruyordu, gece boyunca uyumayan Öcê kadın. Kuşkular, kaygılar kurt gibi içini kemiriyordu. Ayn ile yaşlı Husên, her şeyden habersiz uyuyordu. Öcê kadın, ikide bir Kevser’in

odasına varıp; “kızım, Husên sana bir şey söylemedi mi,” diye soruyordu. Kevser; “yok anne, hiçbir şey söylemedi,” diyordu.

“Tamam, kızım sen uyu birazdan gelir,” deyip avluya çıkıyordu. Öcê’nin tedirginliği, Kevser’e de geçti. Kevser bebeğini kucağına almış, yatağın üzerinde oturup uyuklayan gözlerle tedirgince bekliyordu. Öcê kadın, sabaha kadar gözünü kırpmadan, avluda kapı tıkırtısını bekleyip durdu. Bekledikçe yüz kere Aziz olayını düşündü. Düşündükçe kaygılandı, korktu, tir tir titredi. Değirmen olayını düşündükçe, daha tedirgin oluyor, diken üstündeymiş gibi yerinde duramıyor, ne yapacağını bilmiyordu.

Adam yere serilmiş şiltenin üzerinde, arkasını kadına dönmüş horlayarak yatıyordu. Husên başında eli tetikte bekliyordu. Bir dakika öylece kıpırtısız kaldı. Bebek ağladı. Husên iki adım geriye çekildi. Kadın kalktı, bebeği kucaklayıp karanlıkta memesini ağzına verdi. Bebek memeyi emince, ağlamayı kesip tekrar uyudu.

Elinde tabanca, namluyu adamın kafasına uzatmış, parmağı tetikteydi. Bir iki adım daha adama yaklaştı. Adam arkasını kadına dönmüş, horlayarak uyuyordu.

Kendi çocuğunu, evde kendisini bekleyen Kevser’i düşündü. Öcê kadın gelip kafasına takıldı. Yıllarca babasız yaşamış, zorluklarını görmüştü.

“Benim oğlum da bu bebek kadar, bu bebeğin ne günahı var,” dedi kendi kendine. Gevşeyen parmağını tetikten kaldırdı. Bir iki adım geri çekildi. Kadın ile adamın horlaması birbirine karıştı.

“Öldürsem de onlar geri gelmeyecek ki! Ölmek ve öldürmek hiçbir sonuç getirmeyecek. Kan davasının sonu yoktur,” diye düşündü.

Geriye bir iki adım daha attı, kapıya yöneldi. Silahı beline taktı. Duvarı atlayarak sokağa çıktı. Gece kapkaranlıktı. Ağaca bağladığı atına atlayıp Amara'nın yolunu tuttu.

Alaca karanlıkta, avlu kapısı tıkırdamaya başladı. Öcê kadın kapıya koşup sevinç ve rahatlayan bir yürekle Husên'ı karşıladı. Ağzını açıp gözlerini yumdu. Okkalı küfürler savurdu. Kevser sesle birlikte dışarı çıktı.

Husên hiç karşılık vermeden içeri girip yatağına uzandı.

Öcê yeniden doğmuş gibi sevindi! Atı alıp ahıra götürdü.

Sabahın ilk horozları öttü.

Cami hocası sabah ezanını okudu.

At uzun uzun kişnedi!

İKİNCİ BÖLÜM

I

Doğu ufkuna, şarap rengi ilk kızılılık düşerken Nemrut etekleri, hala alaca karanlıkla boğuşuyordu. Bazı yıldızlar karanlığa aldırmadan, Nemrut göklerinde inatla ışıldıyordu. Sabahın sahibi bir yıldız, muhteşem parlaklığıyla, bir tanrıça gibi alımlı duruyordu.

Nemrut'un zirvesinde bulutlar kümelenmiş, içten içe kaynıyor, soğuk bir rüzgâr esiyordu. Küflü, kadim doğal mağaraların ağzında yarasalar uçuşuyordu.

Nemrut'un alt eteklerine, yeşilin ilk belirtileri düşmüştü. Karlar eriyor, zirvelerden aşağılara doğru akan sular asi, heybetli, dev çağlayanlar oluşturuyor, derin vadilerde birleşerek Ferat vadisine yol alıyordu.

Loş mağarada çocuk, vızıldayarak durmadan ağlıyor ağlıyor ağlıyordu. Ağlamaktan artık sesi çıkmıyordu. Nefesi kesilmiş, yüzü mosmor olmuş, bir arı gibi vızıldayarak ağlıyordu. “Çelimsiz, zayıf, güçsüz, parmak kadar bir çocuk,” dedi adam kendi kendine ağlayan çocuğa bakarken.

Kadın, soğuk, nemli mağaranın içinde çocuğu kucağına almış, bir sağa bir sola sallayarak “eee eee eee,” diyerek susturmaya çalışıyordu. Çocuk ağladıkça kadın da gözyaşı döküyordu.

“Mülkiye Hanım, sustur şu çocuğu sustur, vallahi cinnet geçireceğim, sustur şu çocuğu bizi ele verecek!” diye bağırırdı öfkeyle adam.

Mülkiye, adamın bağırmasına aldırmadan, kucağındaki bebeği “eee, eee,” diye sallamaya devam etti.

Çocuk bir yıl önce mağarada doğmuş, hala mağarada yaşıyordu. Nemrut etekleri ablukaya alınmış, yer gök asker dolmuş, onları arıyordu. Asker etekleri işgal ettikçe, onlara zirvelere doğru çekiliyordu. Kürt coğrafyası, son yüz yıl boyunca baştanbaşa ayaklanma halindeydi. İsyan, kıtlık kıran, hastalık, göç insanları kırıp geçiriyordu.

En güneyde Soran bölgesinde 1806’da Baban Aşireti önderliğinde başlayan başkaldırıyla, ardı arkası kesilmeyen ayaklanmalar, aralıksız sürüp gidiyordu.

Bu çatışma ortamında Eğil merkezli Mirdês emirliği ve aşiretti, Osmanlının bitmez tükenmez baskıları sonucunda iyice zayıf düşmüş ve üçe bölünmüştü. Evdil-Hey Bey Mirdêsleri, Ankara-Haymana-Konya hattına sürülmüştü. Terrikan Mirdêsleri, Diyarbakır Dağları’na sığınarak göçebeliğe devam ediyorlardı. Mihamed Bey’in etrafında kenetlenen Gawestî Mirdêsleri ise Osmanlı baskıları karşısında, Ferat Irmağını takip ederek Nemrut eteklerine kadar gelmişlerdi. Orada zorlu, sarp Nemrut eteklerinde onlarca köy kurarak yerleşmiş, yıllardan beri Osmanlı ile çatışma halindeydiler.

II. Abdülhamit’in haklarında ferman çıkardığı aşiret ve aileler, bir yıldan beri köylerini, evlerini bırakıp askerin ulaşamayacağı sarp dağlara sığınmışlardı.

Çocuk, mağarada koca bir kışı geçirmiş, soğuk almış ve hastalanmış, bir deri bir kemik kalmıştı. Mülkiye durmadan otlar kaynatıp ona içirtiyor, çocuk durmadan ağlıyordu. Eşi Xidir öfkeyle; “Sustur Mülkiye, sustur şu uğursuz çocuğu. Vallahi hepimizi ele verecek, sustur şu Siyabend’ı,” diye tekrar bağırdı.

İlk gün ışınları Nemrut zirvelerine düşerken askerler köylere baskın yapıyor, mağarada çocuk sesli, Mülkiye sessiz ağlıyordu.

II

Adam Selanik’te yaşıyordu. Eski bir İttihat-i Terakki üyesiydi. İşsiz ve güçsüzdü.

Selanik işlek limanları olan, Avrupa’ya demir yolu ile açılan, Balkanlardaki en önemli kentlerden biriydi. Bulgar, Sırp, Yahudi, Ermeni, Kürt, Türk daha birçok milletten insan; dil, din ve kültürleriyle birlikte içi içe yaşıyor, birbirini etkiliyordu. Osmanlı Hapishanesinden kurtulmak isteyen halk öncülerinin ve Abdülhamit’e karşı; “meşruiyet,” diyen muhaliflerin kenti haline gelmişti.

2. Abdülhamit devriyle birlikte, zengin Yahudi ve Rumların villalarından oluşan bakımlı, yeni bir şehir doğmuştu.

Adam her gece, kenar mahallelerdeki meyhanelerde, kendinden geçene dek içiyor, sarhoş eve gelip kadını ölesiye dövüyordu. Ayıktığı zaman da yalvar yakar, kadından her sabah özür diliyordu. Gece dövüyor, sabah yalvarıyordu. Kadının gök rengi gözleri, sürekli mosmor, her gece dövüş kavga sürüp gidiyordu. Akşam kavga başlayınca, kaçıp kurtulmayı düşünüyor, sabah yalvarıp güzel, süslü laflarla özür dileyince, yeniden gevşiyordu.

Kadın, kimsesiz bir Bulgar göçmeniydi. Gidecek sığınacak hiç kimsesi yoktu. Bir barda çalışırken adam alıp eve getirmiş, bir yıldan beri metres hayatı yaşıyordu. O akşam, adam yine zil zurna sarhoş eve gelmiş, ayakta duramıyordu.

Duvara tutunup; “Oruspu, pis fahişe, sürtük! Söyle bakayım, barda çalıştığın zaman, her gece kaç kişiyle yattın? Gidecek yerin olmadığı için bana geldin değil mi? başka niçin geleceksin ki?

Bulmuşsun bir ev konmuş üzerine,” deyip kadını dövmeye başladı. Kadın ellerini siper ederek kendini savundu. Adam durmadan küfür edip rasgele vuruyordu. Yüzü, gözü kan içinde kalan kadın, başını elleri arasına alıp; “yeteer,” diye bağırđı.

İri yarı, güçlü adam, elini zarif, ince yapılı, mavi gözlü sarışın kadının boğazına koyup sıktı. Kadın can havliyle, adamın elini dişleyip yüzünü tırmaladı. Adam var gücüyle, boğazını daha da sıktı! Kadının ince, yeşil damarları gözükken beyaz yüzü değışti, mosmor oldu. Canını kurtarmak için çırpındı, çırpındı kendini kurtarmak için adamı var gücüyle iteledi. Sarhoş adam sendeledi, yere düştü. Tekrar ayağı kalktı. Kadın mutfağı koştu, adam yalpalayarak sarhoş sarhoş peşinden gitti. Kadın, hiç düşünmeden, savunma içgüdüsiyle, bıçağı alıp karnına sapladı.

Adam, bıçağı kadının elinden aldı. Eli defalarca yay gibi kalkıp indi. İri mutfak bıçağı rastgele, onlarca kez kadının bedenine girip çıktı. Kadın kanlar içinde yere yığıldı. Adam panikledi, kadın ile beşikte durmadan ağlayan bebeğı bırakıp kayıplara karıştı.

Kapı komşuları şüphelendiler. İki gün sonra polis eve geldi. Kadının bedeni davul gibi şişmiş morarmış, kokuyordu.

O gün Selanik gazeteleri, haberi manşetten verdiler.

“Vcdansız baba!”

“İnsafsız baba!”

“Bu insan olabilir mi?”

“Cani adam, karısını öldürüp çocuğunu terk edip kayıplara karıştı!”

Beşikteki bebeğın ağlamaktan sesi kısılmış, açlık ve susuzluktan ölmek üzereydi. Polisler evi didik didik aradıktan sonra, “adli vaka,” diye tutanaklara geçirdiler.

Kadını Selanik mezarlığına, çocuğu önce hastaneye sonra Selanik'te bulunan, “Emvali Eytam,” nezaretindeki, “Emvali Eytam Müdüriyeti”ne, oradan da “eytamhaneye” bıraktılar.

Tanzimat öncesi, “Darüleytam” veya “Eytamhane” denilen yetimhaneler toplumun, camilerin, vakıf ve tarikatların himayesindeydi. Yetim sicilleri tutuluyor, vasi tayin belirleniyor, nafakaları temin ediliyordu. Tanzimat sonrası uygulamalar ise daha da resmi bir hal almıştı. Emvali Eytam Nezareti ve Emvali Eytam Müdüriyeti kurulmuş öksüz, yetim kız ve erkek çocukların korunup eğitilmesi ve topluma kazandırılması düşüncesi ile ıslahhane adıyla okullar açılmıştı.

Eytamhane müdürü, kendisine getirilen aç, sefil bebeğe bakıp; “Adı; Hasan Hüsnü olsun,” dedi.

III

İlk haberi kâhyaya verme sevinciyle; “aha ağam kafilenin ucu göründü,” dedi heyecanla, kurumuş bir ağaç kütüğü gibi duran adam.

Kâhya ile adamları hareketlendi. Gidip taşlı, daracık patika yolun tam ortasında durdular. Onlarca kadın, kız ve çocuk arka arkaya vermiş, köye doğru geliyordu. Kadınlar kafilesi köye yaklaşıncı, her iki taraftan da bir hareketlenme oldu. Kâhya elinde bastonu yolun ortasında durup her gelen kadına;

“Bu gün sütler beyimize! Bu gün sütler paşamıza,” deyip kazanları gösteriyordu. Aylardan nisandı. Köyde karargâh kurmuş, yolun üstünde büyük kazanları, iri taş ocakların üzerine indirmiş, yanına odunlar yığmıştı.

Gelen her kadın, yüzünü ekşiterek kovada, tulumda ve bakraçta taşıdığı tüm sütünü kazana boşaltıp eli boş köye

gidiyordu. Son kadın, son sütü kazana dökene dek, adamlar yolun üstünde ve kazanların başında beklediler.

Kerem, kâhyanın yanında durmuş, olup bitenleri bir oyun izler gibi izliyordu. Ertesi gün aynı şeyi yaptılar. Bir sonraki gün yine yaptılar. Üç gün üst üste, köyün bütün sütlerine el koydular. Süt dolu kazanlar kaynıyor, peynir yapılıyordu. Elli köyün tümünden aynı uygulamayı yaptılar. Sütlerine zorla el konulan kadınlar;

“Dünyada helal etmem!”

“Boğazlarında kalsın inşallah!”

“Bu zülümdür, ne Allah, ne kul kabul eder.”

“Hayrını görmesinler.”

“Gözü doymuyor.”

“Gözünü ancak toprak doyurur.”

“Karun olmuş, hala bizim iki tas sütümüze göz koymuş, inşallah ocağı söne.”

Beddualar günlerce sürüp gidiyordu.

Embar köyü; beyliğin merkeziydi. Kendilerine ait yirmi köyü burada yönetiyordu. Bunlarla bağlantılı otuz köyü ise denetime almıştı. Bu elli köyün savunmasını üstlenmiş ve gelirlerinden pay alıyordu. On binlerce, koyun ve keçi, sürüler halinde meralara çıkıyordu. Yüzlerce soylu at, iri beyaz Şam Eşeği, deve ve katır kapıda bekliyordu. Onlarca çoban bu hayvanlara bakıyor, kurtboğan köpekleri bekçilik yapıyordu.

Binlerce köylü, kadın-erkek, yaşlı-genç, çoluk-çocuk; yırtık pırtık elbiseler içinde, yaz sıcağında buğday, arpa, mercimek, nohut, darı, mısır ekiyor el ve oraklarla biçip gün boyu çalışıyordu. Biçtiklerini deve ve eşeklerle köyde harman yerine getirip öküz ve atların çektiği cercere ile öğütüyorlardı. Mayıs ile birlikte başlayan biçme, taşıma, harmanlama ve hazır hale getirme, eylül başına kadar sürüyordu.

Bir ahtapottan daha çok kıskaçlı kollara sahipti. Her köyde, ürünlere göz kulak olan, denetleyen kâhyalar vardı. Eylül başı buğday, arpa, mercimek, nohut, susam, pirinç hazır hale gelince, harman yerinde yığın yapıp etrafı boydan boya; “Reşm” denilen tahta bir aletle işaretleniyordu. Bir avuç buğday alınsa işaret bozuluyor ve hırsız aranıyordu.

At sırtında, ardında silahlı adamlarıyla köy köy dolaşıp ürünleri topluyordu. Önce ortak üründen, sonraki yılın tohumu kaldırılıyor, geri kalan yarı yarıya pay ediliyor, payına düşeni eşek ve develere yükleyip Diyarbakır’da satmaya götürüyordu. Yükleme taşıma işlerini yine köylülere yaptırıyordu.

Eylül ortasında harmanlar bitince, bu defa bağ bozumu başlıyordu. Aynı şekilde ahtapot kolu adam gelip pekmez, kuru üzüm ve yemişlerden pay alıyordu.

Bağ bozumunun ardında, ilk yağmurlar düşüyor, köylüler bu defa tarlaları sürüp yeniden ekiyorlardı.

Kış ortasında yiyeceği biten köylüler, ona başvurup borç buğday ve para alıyor, borcu borçla ödüyorlardı. Köylüler borçlana borçlana daha çok bağımlı hale geliyorlardı. İşte bütün bu işleri yapan ahtapot kolu adam Kerem’in babası Casım’dı.

Casım oğlu Kerem, daha yedi yaşındayken iri bir Şam eşeğine binerek ilk binicilik derslerini almıştı. Sonra sıra atlara gelmişti. Birbirine yaşıt, on civarında erkek çocuk, her biri bir soy ata binmiş, hizmetçilerin denetiminde şehir dışına çıkmış, eğitmenin talimatıyla birbirleriyle savaş oyunları ve cirit oynamış, at koşturmuşlardı.

Böylece kurnaz Enki’den beri sürüp gelen ilk kavga, ilk silah, ilk hile, kaba güç ile akıllı bütünleştirme, rakibi alt etme, saldırı ve savunma taktiklerini öğrenmişti. Artık herkesi yenebileceği, alt

edebileceği hissine kapılıyor, ata binip cirit oynarken vurma, saldıрма ve alt etme dışında hiçbir şey düşünmüyordu.

Diyarbakır, kadim bir Kürt kentiydi. Aryen Kürt kültürüne binlerce yıldan beri beşiklik yapıyordu. Her cuma günü, kentin değişik bir meydanında gençler cirit oynuyordu. Bu gelenek Kürtlerin ön ataları olan, Guti-Kurt-i, Kassit, Hitit, Mitanni, Urartu ve Medlerden beri sürüp geliyordu. At Kürtlerin yaşamında vazgeçilmez bir tutkuydu.

Konağın etrafı, iri siyah kesme aşılarla örölmüş, sur gibi bir duvar ile çevrilmiş, her iki dış kapısından yirmi dört saat silahlı nöbetçiler bekliyordu. Bütün duvarlar iri, siyah kesme taşlarla örölmüş, zemin yine siyah taşlarla döşenmişti. Misafirleri ağırlamak, diplomasiyi yürötmek, yabancı misafirleri ağırlamak için özel döşenmiş, yüzden fazla ayrı ayrı bölömler ve odalar vardı. Her odanın içinde, yirmi dört saat akan çeşmeler bulunuyordu.

Oda ve salonların duvarlarında, Avrupa'dan getirtilen tablolar asılıydı. Odaların bir kısmı şark, bir kısmı Osmanlı, bir kısmı da Avrupa tarzı döşenmişti. Yerlere İran ipek halıları serilmişti. Sedef işlemeli sandıklar, kadınların odalarını süslüyordu.

Diyarbakır'daki Kamil Paşa'nın devasa, üç katlı, kara taş konağı, her zaman misafirlerle dolup taşıyordu. Köylöler, eşeklerle süt, yoğurt peynir, sebze meyve taşıyorlardı. Köylölerin bir kısmı içeri girerken bir kısmı dışarı çıkıyordu. Kız kaçırma, adam öldürme, kan davası, tarla anlaşmazlıkları, köy kavgaları, her türlü sorun konağa geliyordu.

Konakta; onlarca kahveci, oda hizmetçisi, sofrta hizmetçisi, çırak, bahçıvan, dadı ve aşçı çalışıyordu. Erkekler dışında, yirmi kadın, otuz çocuk konakta kalıyordu. Haremlık selamlık vardı.

Her gün yüzlerce kişi girip çıkıyordu. Uzaklardan gelen misafirler ağırlanıyor, paşalar, valiler, şeyhler ve kaymakamlar

yyip içip gidiyorlardı. Kapıda her zaman onlarca silahlı süvari hazır bekliyordu.

Konağın bahçesinde, güller, akasya, leylak, yasemin, hanım eli gibi süs ağacı ve çiçekler bir renk cümbüşünü oluştuyordu.

Aynı bahçede elma, armut, kaysı, dut, incir, üzüm ağaçları ekilmişti. Her türlü kış ve yaz sebzesi ekiliyor, bütün ihtiyaçlar buradan karşılanıyordu.

Cuma ayrı bir gündü. Konak her zamankinden daha fazla kalabalık oluyordu. Akraba, dost ve komşular misafirlğe, mülkiye amirleri, erkânı askeriye hafta sonu eğlenmeye geliyordu.

Kamil Paşanın torunu, Casım oğlu Kerem'in çocukluğu bu kara taş konakta geçmişti.

IV

Ceneviz İtalyanları, Haliç limanını kontrol edebilmek için Galata Kulesi'ni inşa etmeleri ile burada yerleşik yaşam başlamıştı. “Galata Sarayı Hümayûn Mektebi” (Mekteb-i Sultani) ile Galata Mevlevihane'sinin yapılmasıyla biraz daha önem kazanmıştı.

Bir zamanlar buraya yerleşen, Venedik Beyi ve elçisi Andrea Gritti'nin oğlu için kullanılan “Beyin oğlu” nitelemesi zamanla “Beyoğlu” semtinin adına dönüşmüştü.

Osmanlının batılılaşma hareketiyle birlikte, alan bir çekim merkezi haline gelmiş, bütün yabancı elçilikler hızla Pera ve Galata tepelerine yerleşmişlerdi. “Grande Rue de Péra” diye anılan İstiklal Caddesi ve Taksim çevresinde; Avrupa tarzı lüks mağazalar, ticarethaneler, sefaret sarayları, kiliseler, tiyatro, eğlence yerleri, pastane, cafe, restoran, otel ve benzeri yapılar hızla gelişmiş, ayrıcalıklı hale gelmişti. Taksim Tünel'i yapılmış, atlı tramvay getirilmişti.

Gayri Müslimler; Fener, Kumkapı, Balat-Galata-Pera gibi belirli bölgelerde kendilerine özgü yeni yaşam biçimleri yaratmışlardı. Beyoğlu'ndan, Tünel-Taksim arasında uzanan İstiklal Caddesi ve ona açılan tüm sokakların belirlediği alanı kapsayan semte, Yunanca; “karşı yaka” anlamında “Pera” deniliyordu.

Pera; merkez konumunda olan Sultanahmet ile Haliç karşısına düşer. Pera, Galata ve Beyoğlu merkeze karşı, yeni bir merkez haline gelmişti.

Galata'nın sağında, servi ormanı gibi duran direkler ve devletlerin bayrakları yan yanaydı. Galata Kulesi, batılılaşma isteminin antik taş simgesi gibi tepeden denize ve padişahın görkemli taş saraylarına bakıyordu. Bütün bu gelişmelere rağmen, Galata, Pera ve Beyoğlu, Avrupa uygarlığının fakir, yoksul uç bir taşra karakolu gibi tepebaşında kulenin bir devamı gibi duruyordu.

Galata sırtlarında, kuleye eşlik eden, taban ve tavanları ahşap; çatısı kiremit, arduvaz, eternit; dış duvarları taş, tuğla ve madeni levhalarla yapılan görkemli kagir yapıların silüetleri, batılılaşmanın silik bir taklidi ve gayreti olarak gittikçe çoğalıyordu. Bütün batılılaşma istem ve çabalarına rağmen, kuleden yokuş aşağı inen dar, eğri-büğrü ve güneş almayan sokaklar, kentin binlerce yıllık görkemli hakikatinin üzerine çekilmiş, ince bir tül perdesi gibi duruyordu.

İnsan bu daracık sokaklarda yürüdüğü zaman, güçlü bir fırtına ile her an bu ince maske perdesinin düşeceği, dehşet manzaralarının açığa çıkacağı hissine kapılıyordu. Kentin değişken iki ayrı yüzü vardı. Haliç yakasında İstanbul, diğer yakada Galata vardı. Kagir binalarda Rum, İtalya, Fransız, Ermeni, İngiliz, Yahudi tüccarlar ve muhalifler yaşıyordu. “Asr-i medeniyet” olarak

tabir edilen şeylerin tümü “Beyoğlu’nda görülüyordu. Galata; uluslararası bir ticaret merkezi haline gelmişti.

Kıyıdaki saraylarda padişah, iki tarafı keskin bıçak sırtında, saltanatını korumaya çalışıyordu. Kentte batılılaşma gayretinin sonucunda, ana arterlerin üzerinde işleyen tramvay hatları yapılmıştı. Haliç’in üzerinde yapılan iki köprü, iki yakayı, İstanbul ve Galata’nın dağınık semtlerini birbirine bağlıyordu.

Batılılaşma; başkentin düzenlilik, süsleme, düzenleme yolların genişletilmesinde ifadesini buluyordu. Başkent İstanbul; Divanyolu, Karaköy-Ortaköy caddesi ve Taksim-Şişli bağlantısı gibi atardamarlara kavuşmuştu.

Haydarpaşa ile İzmit, İstanbul ile Edirne, demir yoluyla birbirlerine bağlanmış, başkentin etrafında bir çevre yolu yapılmıştı.

Dizayn edilen Sultan Ahmet’teki Dikilitaş, Yılanlı Sütun ve Örne Sütun kentte tarihi bir çehre katıyordu.

Kadim başkent, o günlerde patlamaya hazır, içten içe kaynayan bir yanardağ krateri gibiydi. Padişah, imparatorluğun son kalıntılarını kurtarmak için son bir çabayla çırpınıyordu. Çözüm için batılılaşmaya hız veriyordu.

O gün, Kerem, sisli bir İstanbul sabahına uyandı. Boğaz, sis içinde yitip gitmiş, binlerce martı çılgık çılgılaydı. Kıyılarda havalanan ak martılar, Galata Kulesi’ne kadar, gri bulutların altında dolaşıp duruyordu. Kent, gri bir sis bulutu içinde kalmıştı. Eminönü, Sirkeci, Sarayburnu, Kadıköy sahillerinde balıkçı tekneleri, boğazın gökyüzü ile birleştiği yerde bir beşik gibi sallanıp duruyordu. Azgın dalgalar metrelerce yükselerek öfkeyle kıyıları dövüyordu.

Kerem sabah kalkıp Mektebi Sultan-i Lisesine giderken bu manzara karşında bocaladı. Kafasına müthiş bir ağrı girdi. Gözleri kan çanağına dönüştü.

Tramvay hattı güzergâhında okula yaklaşınca, kalabalığın içinde durup gelen seslere kulak kesildi. Herkes pür dikkat o tarafa bakıyordu.

“Yaşasın Hürriyet!”

“Kahrolsun istibdat!”

“Yaşasın hürriyet, adalet, eşitlik!”

Kırk elli öğrenci okulun önünde toplanmış, çılgınca bağıırıyordu. Birer ikişer, sağda solda gelen öğrenciler onlara katılıyor; “yaşasın hürriyet, kahrolsun istibdat,” diye durmadan bağıırıyor, giderek sayıları çoğalıyordu. Esnaf dükkânlarının önüne çıkmış, yolda gelip geçenler durmuş, onları izliyordu. Ortalık bir anda hareketlenip gerginleşti. Coplu, silahlı polisler, etraflarını sardı. Emniyet müdürü;

“Haydi, herkes dağılsın, beklemeyin herkes işine,” diye anons yaptı. Cadde ve dükkânlar önünde biriken kalabalık, yavaş ve ürkek adımlarla, ikide bir arkalarına bakarak dağılmaya başladı. Polis giderek çemberi daralttı.

“Derhâl gösteriye son verip dağılın! Uyarıyorum sizi dağılın! Kanun dışı gösteri yapıyorsunuz, hemen dağılın! Uyarıyorum sizi dağılmazsanız müdahale edeceğim,” diyerek bas bas bağıırıyordu.

Karşıdakiler Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Arnavut, Ermeni, Asuri, Arap, birleşmiş daha da şiddetli bir şekilde;

“Kahrolsun istibdat! Yaşasın hürriyet, adalet, eşitlik!” diye bağıırıyordu.

“Son kez uyarıyorum, kanun dışı gösteri yapıyorsunuz, hemen dağılın,” diye müdür bir daha anons yaptı.

Kerem, daha fazla dayanmadı, hızlı adımlarla gidip slogan atanların içine karıştı.

“Yaşasın Hürriyet!”

“Kahrolsun İstibdat!”

Sayıları giderek çoğalıyor, iki yüz kişiyi aşıyordu.

Bir anda, İstanbul Sultan-i Lisesi’nin önü hareketlendi. Polisler, dört bir yandan coplarla saldırıya geçtiler. Bir dalgalanma oldu, öğrenciler ara sokaklara dalarak sloganlar atıp taşlar fırlatmaya başladılar.

“Yaşasın Hürriyet!”

“Kahrolsun İstibdat!”

“Dağılın, yasa dışı gösteri yapıyorsunuz dağılın!”

Polis ara sokaklara dalıp saldırıya geçti. Önüne geleni copladı. Arkada kalan birkaç öğrenciyi gözaltına alıp karakola götürdü.

Kerem, bir grup arkadaşıyla, ara sokaklarda kaçıp Galata Kulesi’ne giderek olay yerinden uzaklaştı. Kulenin tepesine çıktı, orada yokuş aşağı baktı. Üsküdar; ucu bucağı olmayan servi ormanı, yolları ve Karacaahmet mezarlığı ile üç yüz yıl Osmanlı padişahlarına ev sahipliği yapan Saray Burnu yemyeşildi.

Tarihi Galata Kulesi, Galata’nın simgesi gibi yukardan denizin mavi sularına ve Sultan’ın görkemli taş sarayına bakıyordu. İki yakayı birbirine bağlayan köprü üstünde, insanlar bir renk cümbüşünü oluşturuyordu. Sol tarafında yedi tepeler üzerinde, oyuncak maketler gibi serpiştirilmiş evlerin arasında, bir mızrak gibi göğün bağrına saplanmış minareler yükseliyordu. Evler arasında ve kıyı boyunca yeşillikler uzanıyordu.

Çeşitli arabalar, süslü binek atları, yollarda gidip geliyordu. Güneyde, Marmara’nın mavi sularında, Adalar sis içindeydi. Sabah Büyükağa’dan İstanbul’a, akşam İstanbul’dan Büyükağa’ya gidip gelen buharlı bir gemi işliyordu. Bizanslılar bunlara; “Prens” ya da

“papaz” adaları diyordu. Adalar, saray muhalifi prenslerin çoğunlukla gözleri oyulduktan sonra sürölüp hapsedildikleri ıssız, kimsenin uğramadığı yerlerdi. Bir de dünyevi yaşamı bırakıp inzivaya çekilen keşişler vardı.

Kerem kuleden inip geri dönüp tramvay istasyonuna kadar yürüdü. Tramvaya binerek iki dakikada yokuş aşağı indi. Tramvay binasında çıkıp sağına soluna baktı. Galata köprüsüne kadar yürüdü.

Mahşeri bir kalabalık vardı. Geriye dönüp denizden arka tarafı seyretti. Kentin denizden görünüşü büyüleyici ve çekiciydi. Galata’ya doğru yokuş yukarı iki at, zor bela bir tramvayı çekiyordu. Arabacının elinde salkım saçak düğümlü, meşin püsküllü, uzun bir kamçı, iki de bir; “deeeh” sesiyle atların sırtına iniyordu.

Kerem, kalabalığa karışıp köprüden yürüyerek öte yakaya geçti. Köprüden geçerken sol tarafta denizi seyretti. Binlerce martı kıyıda çığlık çığlıyordu. İstanbul, Galata, Üsküdar ve Boğaz köyleri arasında “Şirket-i Hayriye Vapurları” işliyordu. Padişahın hız verdiği, yeni geniş rıhtımlar, deniz ulaşımına yeni bir görünüm kazandırıyordu.

Eminönü Meydanı, Karaköy Meydanı ve Galata Köprüsü gibi seyyahların en evvel gözlerine çarpan yerler, tüm çabalara rağmen haraba haldeydi.

Sahillerde, yüzlerce sandal kaynaşıyor, birçok devletin bayrağını taşıyan büyük gemiler, mavi yeşil sulara demir atmış, ganimetten pay kapmak için tetikte bekliyordu. Sirkeci ile Karaköy arasında, kayıklar durmadan insan taşıyordu.

Eminönü Karaköy ve Sirkeci’nin eğri büğrü, kaldırım ve eski caddelerinde, atlı tramvaylar geçiyordu. Arabaların önünde kirli

külahlı bir vardacı, elindeki boruyu  tt rerek ko uyor, kalabalığın içinde atlı tramvaya yol açıyordu.

Bir atlı tramvay durmuş satıcı; “Buyurun beyler buyurun, ne alırsan yirmi er para! Makaslarım, d d klerim, parlak aynalarım, taraklarım, kokulu sabunlarım, ne alırsan yirmi er paraya!” diye ba ırıyordu.

Tek atlı, iki atlı, dört atlı, iki katlı tramvaylar, arka arkaya vermiş Sirkeci’ye doğru aheste aheste gidiyordu. Sırtlarına inen kamçıyla birlikte hareketlenen atların nal sesleri; “takuda tak takuda tak” diyerek ahenkli ritimli bir ses çıkarıyordu.

Kerem,  det  b y lenmi , çatışmayı, polisi unutmu  renge renk kalabalığa bakıyordu. Mor, kırmızı, nar çiçeği, siyah renkli külahlı, takkeli, fesli sarıklı,  eyhler, dervişler, hocalar,   mezler, kıyafetleriyle tipleri belirgindi. Kalabalı ın içinde melon, fötr, silindir, hasır, kasketli adamlar dikkat çekiyordu. Sivri sakallı, torba sakallı,  atal sakallı, top sakallı, süpürge sakallı afili, fiyakalı, kabadayı külhanbeyi, kısa, k t enli, zarif, ince, uzun efendi, a ırba lı erkekler, etraflarına bakmadan aceleleri varmi  gibi hızlı hızlı yürüyüp gidiyorlardı.

Yüzleri pe elerle kapalı siyah, mavi, mor, lacivert, eflatun, renge renk  ar aflara b r nm  ; fıstanlı,  apkalı, peçeli-pe esiz, paçalı-pa asız, başörtülü kadınlar daracık sokaklarda, etrafı gözetleyerek alımlı alımlı dolaşıyordu.

Kerem, kalabalığa karı ıp dola tı  a, p r dikkat insanlara bakıyordu. İri yarı güçlü bir sıruk hamalı, sırı ın sol tarafında yer almış, ağır yükün altında, iki büklüm olmuş, sol g    kemikleri iyice a a ıya e ilmi ti. “Bu iri yarı, cüsseli, dev yapılı adam böyle y k çeke çeke ne hale gelmiş,” diye düşündü. İnsanlar bakarken kendi köylerindeki, yırtık yamalı elbiseler içinde, yüzleri g ne te

kavrulmuş köylüleri düşündü. Merakla sırık hamalının yüz hatlarını inceledi. “Bu kesin Kürt’tür” diye mırıldandı kendi kendine.

Gözleri köşedeki ciğercilere takıldı. Seyyar ciğercilerin arkasında, bir alay sokak köpeği ile kediler ordusu dolaşıyordu.

Çingirak sesiyle, karşıya baktı. Kırık, dökük söğüt dalı küfelerle çöp taşıyan, çingiraklı eşek kabileleri, yolları toza, toprağa, dumana boğmuş arka arkaya gidiyordu.

Kerem, Türk, Kürt, Çerkez, Arnavut, Boşnak, Rum, Arap ve Ermeni öğrencileriyle birlikte, İstanbul Sultan-i Lisesi’nde okuyordu. Diyarbakır’ı düşünüyor, daha çok Kürt kimliğine sarılıyordu. İstanbul’a geldiğinden beri panellere, seminerlere, tartışmalara katılıyor, özgürlük arayan Kürt gruplarıyla ilişkileniyordu.

“Neden biz Kürtlerin de bir devleti yok, kendi dilimizle okuyamıyoruz, bu haksızlık,” diye düşünüyor, sürekli Kürt tarihini araştırıyordu. Bir yıldan beri İstanbul’da okuyordu. Arkadaşlar edinmiş, artık kenti tanımaya başlamıştı.

Soğuk bir aralık günüydü. Sabah ilk dersten sonra, okulun amfisinde her günkü gibi hararetli bir milliyetçilik tartışması başladı. Tartışma, giderek; “Kürt ve Türk” tartışmasına dönüştü. Ortalık bir anda alevlendi. Sözlü sataşmalar, ardında yumruklar, kitaplar bir anda havada uçtu. Okul ikiye bölünmüş, kavga ediyorlardı. Kerem, kavganın Kürt tarafının başındaydı. Her iki taraftan kafası kırılanlar, yüzü, gözü şişenler vardı. Yüzlerce polis okula girdi, okul müdürü olaya el koydu. O da kavgaya katılan öğrencilerle birlikte gözaltına alınıp karakola götürüldü, ifadeleri alındı. Okul müdürü de karakola giderek;

“Çocuklar, Osman-i Aliye sizlere büyük nimetler sunmuş, önce okulunuzu bitirin. Ailelerinizin sizden büyük beklentileri var, siyasette karışmayın, siyaset büyüklerin işidir! Derslerinize çalışıp

okulunuz bitirmeye bakın,” deyip nasihat çekti. Adli işlemler yapıldı, tümü serbest bırakıldı.

Bu, Kerem’in ilk eylemiydi. Gittiği her yerde yaptıkları bu kavgayı, gözaltına alınmalarını ve müdürün nasihatlerini ballandıra ballandıra anlatıyordu. Bu kavgadan sonra Süleymaniyeli gençler ve Vanlı Memduh Selim Bey ile tanıştı. “Kürt Talebe, Hêvî Cemiyeti’ne gidip gelmeye başladı, çalışmalarına daha aktif katıldı. İstanbul Sultan-i Lisesi yılları kavga, dövüş, gürültü ve tartışmalarla geçiyordu.

Dikili “Million Taşı,” caddenin başlangıç noktasıydı. Topkapı Sarayı ve Ayasofya açıklarından başlayıp Çemberlitaş Sütünü, Beyazıt-Kapalıçarşı, Laleli ve Aksaray’a kadar uzanan, kent ile yaşıt olan, gösterişli Divan Yolu Caddesi, boydan boya bütün sur içindeki İstanbul’u kat ederek iki farklı kanattan sur kapılarına ulaşıyordu.

Kerem, bir cuma günü, Divan yolundaki, “Diyarbakır Kıraathanesi’ne gitti. Kahve, tıklım tıklım Kürt öğrenci, işçi ve hamallarla doluydu. Sigara dumanından, göz gözü görmüyordu.

Altmış yaşlarında dinamik, temiz giyimli, aristokrat görünümlü, bir adam tahta iskemleye oturmuştu. Önündeki eski tahta masanın üzerinde, ince çerçeveli bir gözlük ile dağınık kâğıt paçaları vardı. Kürdistan tarihinden sonra güncel siyasal gelişmeleri anlattı.

“İşte, Modan aşiretine mensup Bitlisli Halil Hayal-i Motki bu adamdır,” dedi Vanlı Selim Memduh fısıltıyla.

“Çok bilgili biri,” dedi Kerem hayranlığını belirterek.

“Bir derya gibidir, Kürdistan Tarihini, siyasal gelişmeleri ondan daha iyi bilen yoktur. “Kürt Talebe, Hêvî Cemiyeti’nde yer alıyor. Kürtçe, Zazaca, Fransızca, Türkçe ve Arapça dillerini

biliyor. İstersen seninle tanıştıırırım,” dedi Selim Memduh övünerek.

“Hemen tanışmak istiyorum,” dedi Kerem heyecanla.

“Said-i Kürdi ile birlikte çok kalmış, Kürdistan meselesini çok tartışmışlar.”

“Hangi okulu okumuş?”

“Bildğim kadarıyla, ilköğrenimini Diyarbakır’da yapmış. İstanbul’a gelerek üniversite okumuş, çeşitli devlet kademelerinde görev almış, şimdi Halkalı Yüksek Ziraat Mektebinde hocalık yapıyor.”

“Peki, nasıl görüşüp tanışacağız?”

“Her hafta, cuma günü gelip burada Kürt gençlerine Kürt tarihini anlatıyor. Bir de ‘Mekteb-i Tıbbiye’de öğrenci olan Çermik Zazalarından Ziya Gökalp ile birlikte Kürtçe gramer ve sözlük hazırlamışlar,” dedi Selim.

Herkes pür dikkat Halil Hayal-i’yi dinliyordu. Diyarbakır şalvarı ve yeleğini giymiş bir genç, elinde tepsi; yavaşça; “taze çaylar,” diyerek kalabalığın içinde çay dağıtıyordu.

“Hocam, Kürtlerin tarihiyle ilgili hangi kitapları tavsiye edersiniz,” diye sordu bir öğrenci.

“Bazı kaynak kitaplar var. Yunanlı tarihçi Herodot; ‘Herodot Tarihi,’ adlı kitapta, Kesenof ise ‘Anabasis’ adlı eserinde Kürtlerin atalarından söz ederler. Ehmedê Xanê’nin, ‘Mem û Zîn’ adlı eseri önemli edebi bir Kürt destanıdır. Şerefxan’ın; ‘Şerefname’ kitabı, Kürt aşiretlerinden söz eder,” dedi.

Kerem oturduğu yerde heyecanla ayağa kalkarak elini kaldırdı. Halil, masadaki gözlüğünü alıp gözüne taktı.

“Buyurun delikanlı,” dedi.

“Hocam, İttihat Terakki’den söz ettiniz, bu örgüt, ne zaman nasıl kurulmuş,” dedi Kerem.

“Tabi İttihat Terakki önemli bir oluşumdur.” Biraz durdu, gözlüğünü çıkarıp önüne indirdi. Devamla;

“4 Haziran 1889! İstanbul’da Askeri Tıbbiye öğrencilerinden Ohrili İbrahim Ethem(Temo), Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İshak Sukuti, Konyalı Hikmet Emin, Kafkasyalı Mehmet Reşit, Bakülü Husênzade Ali bir araya gelerek daha çok İtalyan devrimci Carbonari örgütünü örnek alarak ‘İttihad-ı Osman-i,’ adında, dar hücreler halinde örgütlenen, bir örgüt kuruyorlar. Kısa sürede İttihadı Osman-î kadroları hızla değişiyor. Yeni gelen kadrolar, örgütün adını; ‘İttihat ve Terakki,’ diye değiştiriyorlar.

İttihat Terakki’nin birçok önde gelen aktif üyesi, Yahudi Mason loncasıyla ilişkilidirler. İttihat ve Terakki liderlerinden Enver Paşa, ateist bir Polonyalıının oğludur. Cavit Bey, Musevilere bağlı bir dönmedir. Talat, Müslüman olmuş bir Bulgar çingenesidir. Ahmed Rıza yarı Çerkez, yarı Macar’dır. Anlayacağınız bunlar Türklüğü savunmalarına rağmen, hiçbirisi Türk değildir,” dedi Halil karşıdaki kalabalığa bakarak.

“Hocam, Türk değillerse neden Türklüğü savunuyorlar ki,” dedi Vanlı Selim kafası karışmış bir şekilde.

“İttihat Terakki’nin oluşumu, Yahudi sorunuyla masonlukla bağlantılıdır. 1896 yılında, ‘Dünya Siyonist Kongresi,’ toplanmış, Yahudiler için bir yurt arama kararı almış. Bu kongrede yapılan tartışmalarda, Filistin coğrafyası daha çok ön plana çıkmış. O günden beri, dünyanın dört bir tarafına dağılmış olan Yahudiler, durmadan Filistin Coğrafyasına göç ettiriliyorlar. Padişah Abdülhamit’i bu projenin önünde engel olarak görüyorlar. Yahudi örgütleri, yüksek Osmanlı uyruklarına yönelmiş, geniş bir işbirlikçiler ağı yaratmışlar. Abdülhamit’ten istediklerini alamayınca, işte ‘İttihat ve Terakki,’ gibi bir cemiyeti devreye

sokuyorlar. Abdülhamit ile İttihat ve Terakki arasında süren iktidar çekişmesinde istikrarsızlık bundan kaynaklanıyor. İttihat Terakki'nin savunduğu milliyetçilik, Yahudilere yurt hazırlama ile ilgilidir. Türk olmadıkları halde Türk milliyetçisi kesilmeleri, Yahudi projesiyle bağlantılıdır,” dedi Halil Hayal-i.

Sonra; “Arkadaşlar var mı başka suali olanlar?” Ses çıkmayınca, kalabalığa bakıp; “Arkadaşlar, bu haftaki sohbetimizi bitirmeden önce şunları söylemek istiyorum. Okullar açınız, çocuklarınızı ilim öğretmeye çalışınız; bilgisizlik ayıbını onlara layık görmeyiniz. ‘Beşikten mezara kadar ilmi arayınız,’ emrine sarılıp uymak bize farzdır. Ey ulemayı navdar, ey nüfus ve iktidar sahibi Kürt liderleri, iyice biliniz ki milletimizin hayatı, Kürdistan’ın selameti sizin ittifakınızda, gayretinizde, hamiyetinizdedir.

Reddedilmesi gereken kötü adetleri bırakın. Kürt bireylerini barıştırmış, hayır ve şerri onlara anlatınız. Öncülük ediniz. Öncülüğünüz, Kürdistan’ın yararına, faidesine, milletin terakki ve yükselmesi konusunda olsun, nefsiniz yani kendiniz için olmasın.

Ah, bu zalimler, önce biz Kürtleri okuyup yazmaktan, sonra ticaret ve ziraattan mahrum bıraktılar. Hakkımızda istediklerini yaptılar. Ne söylediysek aksini söylediler!

Ey Kürtler, vatanınızı seviniz!

Kürdistan, sen ne kadar mukaddes, ne kadar latifsin!” diyerek konuşmasını bitirdi.

Ardında büyük bir alkış paketi açıldı.

O günlerde İstanbul; “din elden gidiyor, şariat isteriz,” sloganlarıyla çalkalanıyordu. İttihat ve Terakki hazırladığı komployu değerlendiriyor ve kendisine bağlı Hareket Ordusu İstanbul’a giriyordu.

Ayaklanmayı bastırıp II. Abdülhamit'i, tahttan indirerek yerine küçük kardeşi Muhammed Reşat'ı getiriyordu. Bütün siyasi partiler feshediliyor, muhalifler tutuklanıyor ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan ediliyor, sıkıyönetim mahkemeleri kuruluyor ve asker sokağa iniyordu. İdamlar, kürek cezaları ve sürgünler başlıyor, yeni bir siyasi geleneğin temeli atılıyordu.

İşte, Kerem bütün bu karışık olayların gelişip devam ettiği, o sonbaharda, İstanbul'da okula başlamıştı. Okulu bitirince, Kamil Paşa, onu okuması için bu defa Avrupa'ya göndermişti. Lozan'da "Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti'nin şubesini açmış ve başkanı olmuş, ardında Münih ve Cenevre şubelerini açmıştı. Bir yıl sonra Belçika'ya geçip orada Kürt öğrencileri örgütlüyordu.

V

Af çıkıp dağda inmelerinin üzerinde yıllar geçmişti. Babasının kendisine söylediği; "oğlum paşa, mir olacak," söylemi paslı bir çivi gibi kafasına çakılıp kalmıştı. Babasını her düşündüğünde; "paşalık, ağalık ve mirlik," aklına geliyordu. Ürkütücü geçmiş, bir karabasan gibi hayalinde sallanıp duruyordu.

Nemli, loş mağarada, Mülkiye'nin kucağında vızıldayarak ağlayan çocuk, yaşama tutunmayı başarmış, büyümüş, ama çelimsiz, kısa boylu, sıska ve zayıf olmasına rağmen yerinde durmayan, sürekli sorgulayan, cesur, hareketli bir genç olmuştu. Babası Xidir Ağa ölmüş, Mülkiye'nin tek varisi olarak kalmıştı. Aşiret reisliği babasından, amcası Sekbana Ağaya geçmişti. Mülkiye oğlunun büyüyüp babasının yerine geçmesi hayali ile yaşıyordu.

O yıl, Nemrut eteklerindeki köylerden, onlarca genç savaşa gitmiş, bir de bunlara salgın hastalık eklenmişti. Savaş, kıtlık-kıran ve salgın hastalık dört başlı, bir ejderhaydı! Dur durak bilmeden

her gün, her saat kara ölümü doğuruyordu. Bu dört başlı ejderha, gecenin karasına akan kapkaranlık, kirli bir ırmak gibiydi. Önüne kattığı her şeyi, yedi kat yerin dibindeki cehenneme taşıyordu. Ölüm ucuzlaşmış, uyuz bir it gibi kuyruğunu iki bacağı arasına alıp arsız arsız ortalıkta dolaşıyordu. Nerede, ne zaman ortaya çıkacağı belli değildi.

Siyabend, uzun kış geceleri boyunca, savaşa giden gençleri merak ediyor, savaş ve Kürtlerle ilgili durmadan özel tutulmuş yaşlı hocası ile tartışıyor.

“Hocam niye Kürtlerin de bir padişahı yok,” dedi Siyabend kafası karışık bir şekilde.

“Oğlum artık dünya, çağ değişiyor. Krallık, sultanlık, padişahlık devri kapandı,” dedi hoca.

“Hocam, neden Kürtlerin de bir devleti yok, herkes Osmanlı için savaşa gidiyor?”

“Kürt beyleri, mirleri, ağaları, şeyhleri Kürdistan için hiçbir şey yapmadılar ki devletleri olsun...”

“Hocam, verdiğin Mem û Zîn kitabını okudum. Ehmedê Xanê de Kürtlerin tarihinden, geçmişinden, onları birleştiren bir krallarının olmayışından, beylerden yakınıp duruyor.”

“Ehmedê Xanê, bir aşk destanıyla örgütsüz, lidersiz, dağınık olan Kürtler için, beylerin, mirlerin adil bir çözüm gücü olamayacağını anlatıyor.”

“Mem ile Zîn’in aşkını engelleyen de yine dalkavukçu, fitneci, fesat, riyakâr, Beko Awan’dır.”

“Çağ değişiyor, Kürtler değişen çağa ayak uyduramazlarsa kölelikten kurtulamazlar. Mirler, beyler, şeyhler halkların kaderini tayin edemezler. Bunların, bin yıldan bu yana, Kürdistan için bir tek başarılı eylemleri yoktur. Artık günümüzde halklar kendi

kaderlerini kendileri tayin ediyor. Marks, Lenin, sosyalizm, örgütlü mücadele...”

Siyabend kafasında çoğalan çelişkilerden yola çıkarak;

“Ama bazıları Kürdistan için ayaklandılar hocam,” dedi.

“Doğru Kürtler, Kürdistan için ayaklandılar. Kürt coğrafyasında, kadim zamanlara dayanan aşiret ve kabile ilişkileri, kültür ve geleneği hala çok güçlüdür. Bu geleneğin sayesinde, tarih boyunca hiç kimse öyle kolayca, Kürtleri zapturapt denetim altına alamadı.”

“Hocam Kürtler özgür kalmak için hep dağlara sığınmışlar...”

“Evet, ama bugün birçok bey, paşa, mir, ağa ve şeyh; kendi beyliklerini kurtarma derdine düşmüşler. Otorite ve beylikleri iyice daraldığı için son yüzyıldır durmadan ayaklanıyorlar. Hamidiye Alayları ve Aşiret mektepleriyle Abdülhamit’te sarılmaları da bunun içindir.”

“Birlik olmuyorlar hep birbirleriyle çatışıyorlar.”

“Doğru, hep birbirlerini kuyusunu kazıdılar. Hep kendi çıkarları için birbirlerine ihanet ettiler. Şeyh Ubeydullah, toplar döktürdü, para bastırdı, krallığını ilan etti, ama sonuç bir felaket oldu,” dedi hoca.

Kafasında çelişkiler giderek çoğalıp derinleşiyordu. Artık kendi kendine düşünüyor, ağacın içini kemiren kurt gibi, karşısına çıkan görüş ve düşünceleri sorgulayıp yargılıyordu. Birdenbire alınmış gibi hocasına bakarak;

“Hocam, bunlar bizim suçumuz değil ki, Kürtleri kendi çıkarları için kullananların suçudur,” dedi Siyabend.

“Bu bireylerle alakalı bir sorun değil, her halkta olduğu gibi Kürtlerin de kentlisi, köylüsü, devlet yanlısı, devlet karşıtı olan kesimi vardır. Geleneksel Kürtlük ve kültürü güçlü yaşayan aşiret ve kabile kesimi, tarihte kendi özgürlüğü için direnmiş. ‘Bütün beyler, mirler ağalar teslim olmuş, devlet yanlısıdır,’ demiyorum,

ama çoğu, Kürtlerin kurtuluşundan önce kendi beyliklerini düşünerek Osmanlı ile iş birliği yapmışlar.”

Yaşlı hoca, biraz durup düşündükten sonra;

“Kürtler gibi sert kafalı olan, Kazakların; ‘atlar tepişirken arada eşekler ezilir,’ diye meşhur bir atasözleri vardır. Rus-Osmanlı, Osmanlı-İran savaşlarında ön cephede savaşan hep Kürt aşiret milis güçleri oldu,” dedi.

“Hocam, Kürtler bundan ne kazanç elde ettiler?”

“Hiçbir şey! Hep eşek gibi tepişen, iki iri atın arasında ezilip kaldılar.”

“Kim Kürtlere böyle ağır kaybettirdi?”

“Kim olacak, beyler, şeyhler ve mirler...”

“Hocam, doğup büyüdüğü toprağına ihanet eden, zaten eşek kafalıdır. Babam sağken bana hep bir çöl bedevinin eşekle ilgili hikâyesini anlatırken; ‘merkep kötü bir binektir. Ayağa diksen çöker kalır, uzaklaşsan yılışır, dışkısı bol, yardımını azdır, kaçarken hızlı, işte yavaştır, ne savaşta iş görür, ne mibir olarak verilir, ne de süt verir,’ derdi. Her halkın içinde böyle eşeklik yapanlar vardır.”

“19. yüzyıla kadar, Kürtlerin halk olarak statüsü, Osmanlı denetimindeki Arap, Türk-Türkmen ile Ermenilerden daha geri değildi.”

“Peki, hocam Kürtler ne zaman böyle ağır kaybettiler?”

“Asıl çöküş Mir Bedirxan yenilgisiyle başladı.”

“Hocam beylik dönemi artık kapandı mı?”

“Artık beylik, şeyhlik ile hiçbir yere varılamaz.”

“O zaman kim bu işe öncülük yapacak?”

“Bunun için de özgürlük ateşini artık beylerin, şeyhlerin ocağında değil, başka bir ocaktan yakmak gerekiyor,” dedi hoca.

Siyabend, yaşlı hocası ile tartışırken geçmişe dalıp gitti. O zamanlar çok zayıf ve çelimsiz bir çocuktü. Annesi, Mülkiye iyileşmesi için nerde bir şeyh ve hoca varsa götürmüştü. Boynu

emekli bir generalin madalyaları gibi muskalarla dolmuş, yaşlılarına göre çok zayıf, çelimsiz, güçsüz ve ufak-tefek kalmıştı.

“Bizim bu çelimsiz çocuk, acaba büyüyecek mi,” diye babası her kaygısını dile getirince, hoca onu ikna etmek istercesine;

“Xidir Bey, iri yarı olmak çok mu önemli? Ufak tefek kalmanın neresi kötü? Hem ben eminim ki Siyabend senden daha kısa boylu olmayacak,” demişti.

“İnşallah dediğin gibi olur hoca efendi,” diyerek sevinmişti Xidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

Yaygın, güçlü kanatlarıyla, akan bir yıldız gibi gökyüzünde süzülen şahinin gölgesi, Amara'da vadilerin, tarlaların, ekinlerin, kıraç tepelerin, bağların, taşların ve otların üzerinde gün boyu dönüp dolaştı.

Güneş alımlı yüzünü gösterdi, havalar ısındı, ılındı bahar erken kırlara, vadilere düştü. Toprak hareketlendi, toprakla birlikte köylüler de hareketlendi. Otlar, kızıl toprağın bağrından fışkırdı. Amara göğünün, yabani güvercin mavisinde yüzünü gösteren güneş, uzun bahar günlerinde toprağı ısıtıp yaşam sunmaya başladı. Kıraç tarlar, bağlar, bahçeler yeşille büründü. Karagüllerin açtığı, herkesin çalışmak için tarlaya koştuğu, uzun bahar günleri başladı.

Amara'da, bin bir bağla toprağa düğümlemiş basit, tek düze yaşam sürüyordu. Zaman ırmağı; kendi yasalarından taviz vermeden, hiçbir acıya, hüzne, kedere ve gözyaşına aldırmadan, aşına yatağında akıyordu. Çok acımasız ve zalim bir akışa sahipti.

Arada yıllar geçmişti. Öcê kadın, bütün zorluklara göğüs gererek bir başına, bu zalim ve acımasız akışa karşı inatla direniyordu. Saçları aklaşmış, alnında çizgiler oluşmuş, yaşlanmıştı. Aziz daha yeni ölmüş gibi üzülüyor, katilin bulunup cezalandırılacağı hayali ile yaşıyordu. Bir bereket tanrıçası gibi, eski bir çulun üzerine, dut ağacının altında oturmuş, her şeyden uzaklaşıp gitmişti. Kafasında bir tek dut ağacı, su ve Aziz vardı. Dut ağacını düşündükçe, oturduğu yerde kıvranıp duruyordu. Kendi serüveninin başlangıcını, avludaki dut ağacında görüyordu.

Sanki bütün geçmiři, dūřleri, kökleri dut aēacının dallarında gizliymiř gibi dūřünüyordu.

“Bu dut aēacı olmasa ben yaşayamam ki! Bu dut aēacı benim kaderim, alın çizgidir. Aziz’e olan sevdamdır, benim gemişimdir, o olmadan bir saniye yaşayamam. Her şeyime, bir tek bu ulu aēaç tanıktır. Üç gün, üç gece bu aēacın altında davul zurna çalıp Aziz ile evlendik, dūēünüme bile bu aēaç, ev sahipliēi yaptı. Bu aēaç olmasa ben bir tek saniye yaşayamam ki. Bu aēaç, bütün kuşlara da ev sahipliēi yapıyor. Belki cıvıl cıvıl öten řu kuşlar, benimle Aziz’in sevdasına tanıklık yapan kuşların torunlarıdır. Benim de torunlarım aynı aēaç altında oynamıyorlar mı? Ne tuhaf bir dünya, her řey deēiřiyor, her řey zamana yeniliyor,” dedi Öcē kadın, karşısında biri varmış gibi kendi kedine sesli konuşarak. Başını kaldırıp dev gövdeli aēaca baktı;

“Ey aēaç, ey ulu aēaç, benim bütün geçmiřim, senin řu yeřil dalların arasında gizlidir. Her řey seninle bařladı. Bařlangıç sende saklı duruyor. Dūřlerim, yařayamadıēım, yarıda kalan dūřlerim de sendedir. Dūřlerimi bana geri ver, yeniden yařayayım. Onlar bana ait, bana ait olanı bana ver,” dedi.

Her řey başlangıçta gizliydi. Başlangıç, topraktan kopma, aşiretten dūřme, kurmanc olma ve trajik zorlu bir göç serüveniydi. Başlangıç özülemediēi için yaşanan, kara kapkara bir cehaletti. Cehalet; bütün kara felaketlere giden, uçurumlu bir yoldu. Bütün vakitsiz tragedyaların anası, acı ve gözyaşı ırmaēıydı. Başlangıç, beşikti! Her insanın, canlının ve toplumun bir beşiklik serüveni vardı.

Beřiklik; hilenin, kandırmanın, hırsızlıēın, çalmanın, talanın, gaspın, yaēmanın, zorun ve zorbanın olmadığı bir dönemdi. Efsaneye göre, insanın ilk çocukluk dūřleri burada yeşermiş ve büyü müştü. İnsan kızı ve insanoēlu ilkin burada hayvanları

evcilleştirmiş, toprağı sürmüş ve kimlik edinmişti. İlk sözcük, ilk dil burada yeryüzüne yayılmıştı. İnsanın bütün geçmişı, kölelik serüveni burada yaşanmıştı.

Öcê kadın, dut ağacını düşünürken “anne,” dediğı Ayn gelip kafasına takıldı. Gözlerini kapatır kapatmaz Ayn, yanına geliyor, onunla konuşuyor, gözlerini açınca kayboluyordu. O da yeniden dut ağacını düşünüyordu.

Ayn, fırtınalı karlı bir kış gününde ölmüşü. Ölürken son sözü; “oğlum Aziz’in katilini öbür dünyada bulup hesap soracağım,” olmuştu. O öldüğünden beri, Husênê Mîrza da yalnız kalmış, kendini büyük bir boşlukta hissediyordu. Ayn’ın söylediğı son söz, kafasında dolaşıp duruyordu. Hala, “oğlumun katili kimdir,” deyip intikam almayı düşlüyor, yapılan haksızlığı unutamıyordu.

Öcê kadın, bir anne sevgisiyle bağlandığı, en büyük sığınağını yitirmiş, iyice sarsılmıştı. Bütün olayları daha dün yaşamış gibi hissediyor üzülüyordu. Aziz’in katilinin bulunup cezalandırılacağını düşünüyordu.

“Ah, ey ulu ağaç, beni anlayan tek saf dostumsun. Aziz’in katili de bir gün ortaya çıkarılsaydı, gözüm açık gitmezdim. Haydi, söyle bana kim öldürdü Aziz’i,” dedi Öcê kadın kendi kendine seslice.

“Öcê Nene, Aziz ne zaman gelecek,” deyip gülmeye başladı torunları.

“Bak hele veletler, nasıl da gülüyorlar. Siz hiçbir şey bilmiyorsunuz. Sanki leylekler sizi gölde alıp getirmiş. Kendi kökünüzü unutmuşsunuz! Oğlum sizin bir geçmişiniz, bir kökünüz var. Kökünü unutan kişiden soylu insan çıkmaz. Kökünü unutan insan, kendini bilmeyen insandır oğlum,” diyerek öfkesini dışa vurdu.

O kış, Husênê Mala Mîrza, hala her sabah kalkıyor, abdest alıyor, namazını kıldıktan sonra ocakta ateşi yakıp önünde oturuyordu. Öcê Kadın, gelip yanına saygıyla oturup ateşten ısınıyordu. Ardında torununun gelini Rahime, kalkıp hazır yanan ocağın üzerine tencereyi koyup mercimek çorbasını hazırlıyordu. En sonunda torunları gelip;

“Dede ateşi ne güzel yakmışsın,” deyip ateşin önünde oturup çorba içiyorlardı.

O gün Öcê, yatağında kalkıp giyindi, sonra ocağa yöneldi. Ocakta ateş yanmıyordu. Öcê kadın ateşin aydınlığını ve ısınısını göremeyince, telaşlandı. Korku ve hüznün karışık derin bir boşluk, bütün yaşlı bedenini sardı. Sağına soluna baktı, gelini Rahime’nin akşamda getirdiği çalı çırpı, tezek olduğu gibi yerinde duruyordu. Ocağı yanmayan, ateşin ısısı ve aydınlığı olmayan ev, buz gibi soğuktu. Husên’ı göremeyince panikledi. Yaşlı bedeni soğuktan titredi. “Babam Husên bu gün niye kalkmamış ki,” deyip ağır, aksak adımlarla, Husên’in odasına yöneldi. Oğlu Husên ve torunları da hareketlendiler. Telaşla Husên’i Mîrza’nın odasına doluştular.

Rahime, bir bezi suya batırıp dudaklarını ıslattı. Öcê kadın gidip yanına oturdu.

“Oğlum Aziz, Nenem Sarê’nin mezarı,” diye mırıldandı. Sonra son nefesini verdi. Öcê kadının gözleri nemlendi. Ayn ile Husênê Mîrza ile geçen günlerini anımsadı. “Kızım Öcê, sen çok yoruldun, bırak yemeği ben yapacağım, sen torunuma bak,” diyen Ayn’ın yumuşak, sevgi dolu sesini iştirir gibi oldu. Gözleri nemlendi.

“Oğlum Husên,” dedi zor işitilir bir sesle.

“Öcê ana, bir şey mi söyleyecektin,” dedi oğlu Husênê Öcê.

“Oğlum, dedenin mezarını, Ayn anamın mezarı yanında yapın,” dedi.

Köylüler eve doldular. Cenazesini ılık su yıkayıp kefenlediler. Husênê Mîrza'nın cesedini alıp Ayn'ın yanına gömdüler.

Öcê, dut ağacıyla birlikte, her şeye tanıklık ediyordu. Tanıklık ettiği bütün acılar birikmiş, bir daha silinmemek üzere yüreğine yerleşmişti. Yüreği, bir acı ve keder kuyusu gibiydi. Geçmişî düşündükçe hep acı çekiyordu.

Gelini Kevser'i düşündü. Kevser'in dokuz torunu vardı. Beş kız, dördü erkekti. Ali, Muhammed ve Osman'dan sonra dokuzuncu ve son torununun adını; yine "Husên," koymuştu! Kevser, Husênê doğururken kan kaybından ölmüştü. Diğer erkek torunları çocukken ardı ardına salgın hastalıktan ölmüş, bir tek Husên kurtulmuştu.

Öcê'nin, Kevser'den olma, dokuzuncu torunu Husên, Amara'da Rahime ile evlenmişti. Bu evlilikten Müslim, Muhammed, Abdullah, Husên, Güle, Aliye ve Fatma adında yedi çocuk doğmuştu.

Öcê kadın artık, yaşlanmış torunlarının çocukları da büyümüştü. Aziz, hala iyileşmeyen, bir yaranın ince sızısı gibi yüreğini kanatıp duruyordu. O yusyuvarlak, kanlı, kara taşı, hala evin karanlık bir köşesinde saklıyordu. Her taş baktığında kin ve öfkesi kabarıyor; "Aziz'in katili ortaya çıkmayana kadar, ben ne bu dünyada ne de öbür dünyada asla rahat edemem," diyordu.

Öcê oturduğu yerde yavaşça kalktı, doğruca su dolu küpün başına gitti. Kutsal bir görevi yaparcasına taşı su dolu küpe daldırarak götürüp dut ağacının köküne döktü. Ayakta dikilip ağaçla konuşuyormuş gibi elleriyle dokundu, dua eder gibi kendi kendine mırıldanarak;

“Ey ulu ağaç! Benim tek dostum, tek yol arkadaşım sensin. Bütün dertlerimin, acılarımı ve sırlarımın ortağısın. Senden başka hiç kimsem kalmadı. Sevdiklerimin hepsi birer birer göçüp gittiler. En çok Aziz’imi özlüyorum. Ayn anayı üzülyorum. Beni yalnız bırakma, bana güç ver, bir tek dostum sen kaldın ey ağaç,” dedi.

Öcê kadının torununun gelini Rahime, baharla birlikte, evini beyaz toprakla, bembeyaz yapmak istiyordu. Mayıs ayıydı. Günlerden çarşambaydı. Kızları dokuz yaşındaki Aliye ile yedi yaşındaki Fatma’yı yanına alarak yola düşerken; “Toprağı getirsem, evim beyaz bembeyaz, tertemiz olacak,” diyerek seviniyor, hayal kuruyordu. Bu sevinçle, sabah erkenden kalkıp hazırlandı. Keçi kılında yapılma, “têr,” dedikleri, büyük heybeyi, eşeğin üstüne atıp iki çocuğunu bindirip patika yolda büyük Ferat vadisine doğru yola düştü. Bir saat yürüdükten sonra vadinin içinde akan Ferat, görkemli heybetiyle göründü. Vadiden gelen serin havaya karşı, yokuş aşağı indi. Vadinin sol yamacında, kıyaya yakın yerde çocuklarını indirip eşeği bir ağca bağladı.

Biraz yokuş yukarı yürüdü, beyaz toprağın yatağına gitti. Toprak yatağının üstü kayalıktı. Kayanın altı yumuşak, bembeyaz topraktı. Rahime, mağara gibi oyulmuş, toprağın yatağına girdi. Un gibi beyaz, bembeyaz bir toprak damarının önünde oturdu. Tüm çevre köylüler, bu damardan toprak alıp evlerinin duvarlarını badana yapıyorlardı.

Rahime elindeki küçük kazmayla, yumuşak toprağı kazımaya başladı. Kazmayı vurdukça, yumuşak beyaz damardan bembeyaz topraklar yere dökülüyor, Rahime eliyle toprağı çekip torbaya dolduruyordu. Yanında iki kızı vardı. Kendisine yetecek kadar kazıdı. İki eliyle, bir torbaya doldurup dışarı çıkardı. Dışarı çıkarken Bazur köyünde dört beş kadın eşeklerle toprağın yatağına

yanadı. Kadınlar birbirlerine bakıp saf saf gülümseyip merhabalaştılar.

“Benim işim burada bitti, biraz da kırmızı toprak alacağım,” deyip yerini gelen kadınlara bıraktı.

“Biz de toprağa geldik, yaza girmeden evimizi badana yapalım da temiz olsun,” dedi bir kadın Rahime’ye bakarak.

Duvarlar bu doğal, beyaz toprakla badana yapıldığı zaman, insanın elbiselerine yapışıp kalıyordu. Buna da bir çözüm bulmuşlardı. Ferat kenarında bulunan, kil gibi kırmızı toprağı samanla karıştırıp evlerin duvarlarının altını, bir metre kadar, etek gibi boydan boya sıva yapıyorlardı. Beyaz toprak almaya gelen köylü kadınlar, beraberinde bu kırmızı toprağı da alıp götürüyordu.

Rahime beyaz toprağı dışarı çıkardıktan sonra, yakındaki kırmızı toprak yatağına yöneldi. Toprak yatağı, kazıla kazıla birkaç metre tünel gibi içlere kadar uzayıp gidiyordu. Kazma ve çuvalı alıp tünelin içine girdi. Ardında kızı Fatma ile Aliye içeri girdi. Kızıl damarı, elindeki küçük kazma ile kazmaya başladı. Kazdığı toprağı, iki eliyle dışarıya doğru çekti. “Bu yetmez, biraz daha kazayım,” dedi kendi kendine. Bir daha kızıl toprak damarını kazımaya başladı, yere dökülen toprağı tekrar iki eliyle dışarı çıkartırken toprağa bakıp;

“Bu bize yeter, artık dışarı çıkartıp eve gidelim,” dedi iki kızına bakarak.

Son bir kazma daha, bir kazma daha vurdu yumuşak, kına gibi kırmızı kil toprak damarına! Kendi kendine; “yeter, çok oldu, hayvan, çocuklarla birlikte taşıyamaz bu kadarını,” diye düşündü. “Son bir kazma daha vurayım, eksik olmasın, bir daha gelemem” dedi kendi kendine.

Son bir kazma kına gibi kızıl yumuşak damara vurdu! Kaya sarsıldı, toprak birdenbire gürültüyle çöktü! Rahime ve iki kızı

göçük altında kaldı. Komşu köyün kadınları, feryat figan oraya koştular. Gerisi yıllarca dillerden düşmeyen, ozanların üzerine ağıtlar yaktığı trajik bir destandı.

“Kara Çarşamba’ya rast geldi,” dediler.

Öcê kadın, torunlarının çocukları için aylarca kendi kendine ağıtlar yakıp durdu. Zaman Irmağı, kendi aşına yatağında akıp gidiyordu. Öcê Kadın, dut ağacının altında oturup her şeye tanıklık yapıyordu.

Husên ile Rahime’nin oğlu Muhammed evlenmiş, “Mala Muhammedé Husên,” ailesi meydana gelmişti. Kızı Güle, Göklü köyünden evlenmiş ayrı bir aile oluşturmuştu.

Öcê Kadının yedinci torunu, Husênê, Husênê, Husênê Öcê, evlenmiş, Abdullah adında bir tek oğlu olmuştu. Husên üç kardeşi ile birlikte yörede etkin olan bey ve efendilere karşı dostlar edinmiş, ittifaklar oluşturmuştu. “Ben Abdi Ağa’nın, Osman Paşa’nın torunuyum,” deyip övünüyor, bölgede etkili olmak için oğlu Abdullah’ı, jandarma yapmış, Halfeti’nin güneyindeki Gedîkan aşiretinin, Şebîkan kolundan Şebîkan Gurzî’nin kızı Besê ile evlendirmişti.

Gedîkanlar, Malatya’nın, Kale İlçesi’ne bağlı Gedîkan köyünden Birecik’e yerleşen bir Kürt aşiretiydi. Gedîkanların Şebîkan kolu, yörede vurucu, kırıcı, kavgacı özellikleriyle ünlüydüler.

Besê, Abdullah ile aynı yaşıydı. Kabilesinin tersine uyumlu, uysal bir kadındı. Abdullah’ın Besê’den; Ömer, Ayn ve İslim adında üç çocuğu olmuştu.

Bunlar Öcê kadının torunlarının torunlarıydı. Öcê kadın yüz yaşını aşmıştı. Kayın babası Husênê Mirza, çoktan ölmüştü. Aile, artık Öcê Kadının adıyla; “Mala Husênê Öcê,” diye anılıyordu. Köydeki birkaç yaşlı ise hala; “Mala Husênê Mîrza,” diyordu. Öcê

kadın torununun, torununun oğlu Ebdulahê Mala Husênê, Husênê, Husênê Öcê ile birlikte kalıyordu.

O yıl hazan mevsimin ilk ayında seksen yaşını aşmış olan oğlu Husênê Öcê, ölünce, yüreği ayaklanmış, duyguları bir deniz dalgası gibi alt üst olmuştu. Sanki Aziz'den kalma, kucağındaki küçük oğlu ölmüş gibi acıya boğulmuş; “ben hala sağım, oğlum çok genç yaşta öldü, keşke yerine ben ölseydim” diyerek kıyametleri koparıyordu.

İlk defa çökmüş, kendini zayıf, güçsüz ve yalnız hissedip yatağa düşmüştü. Oğlunun ölümüyle birlikte, artık öleceğinin hissine kapılmıştı. Husên doğduğundan beri, Öcê kadının; “ben ölürsem, oğluma kim bakacak,” diye kaygılanıyordu. Şimdi bunu düşününce üzüntüsü, acısı biraz hafifliyordu. Artık ölümden korkmuyordu. Ölümü kabullenmiş, her an bekliyordu. Oturduğu yerde Ömer, İslim ve Ayn ile ilgileniyor seviyordu. Besê, onu bir çocuk gibi yataktan kaldırıyor, başını yıkıyor, temizliyordu. Bir çocuğa bakar gibi yemek yediriyordu. Öcê kadın, yatağa düşmeyi, ihtiyaçlarının başkası tarafından karşılanmasını hazmedemiyordu. Ayağa kalkmak, ihtiyaçlarını görmek için çabalıyordu.

Avludaki dut ağacı ile iyice bütünleşmiş, dost olmuştu. Her gün inatla kendi elleriyle su veriyor, ağaçla konuşur gibi, dibinde oturup düşlere dalıyordu. Ağaç onunla yaşıttı. Çocukken Aziz ile bu ağacın gölgesinde birlikte oynamışlardı. En çok oynadıkları oyun; “ağaca kim daha fazla su verecek,” yarışıydı. Her biri bir tas alır, ağacın köküne su döker, kahkaha ile gülerlerdi. Ağaç, Öcê kadının düşlerinin sığınağıydı.

Aziz ile kapı komşuydular. Her gün birlikte avluda oyun oynuyorlardı. Öcê, on yaşına geldiğinde, Aziz ile oynarken yüreği kıpır kıpır kaynıyor, farklı duyguları hissetmeye başlıyordu. Her

gün Aziz ile birlikte olmak, oyun oynamak istiyordu. Ondan ayrıldığı zaman üzülyordu.

Öcê, on yaşına gelince, annesi ona oyun oynamayı yasakladı. O yine de her fırsatta, evden kaçıp Aziz ile birlikte oynuyordu. Büyüdükçe, oyunlar da yasaklanıyordu. Artık kapıda, tarlada, sokakta birbirlerini gördüklerinde gülümsüyor, göz ediyor, fırtınalı duygular yaşıyorlardı. Kendilerini birbirlerine ait hissediyorlardı. Her fırsatta birbirlerini görmek için çabıyorlardı. Aziz, Öcê'nin hoşlandığı her şeyden hoşlanıyor, aynı şeyleri yapmak istiyordu. Aşkları sağda, solda konuşulmaya başlandı.

Aziz, on altı; Öcê, on beş yaşındaydı. Ayn, elini çabuk tuttu. Öcê'yi babasından istedi. Bir yıl nişanlı kaldıktan sonra evlendiler.

Öcê, evlendikten sonra da dört ay boyunca; “Bana uğur getiriyor,” diyerek dut ağacına, her gün su veriyordu. Aziz ölünce, bunu katı bir tabu gibi süreklileştirdi. Yüz yıldan beri dut ağacına su veriyordu. Şimdi yatağında hasta yatarken kutsal bir görevi ihmal etmiş gibi üzülyordu. “Ağaca su vermesem Aziz'in ruhu daralır,” diye düşünüyordu. “Ağaç, su ve Aziz,” sabahtan beri kafasından bir türlü çıkmıyordu. Birisini çağırıp kendisine yardım etmesini gururuna yedirmiyordu.

Bütün gücünü topladı. Yattığı yerde kalkıp oturdu. Duvardan destek alarak dışarı çıktı. Birkaç adım attı, durdu. “Aziz, ağaç ve su” beyninde dönüp dolaşıyordu. Tekrar yürümeye başladı. Bir adım, bir adım daha... Birkaç adım daha attı. Avlu kapısına kadar yürüdü. Dut ağacı karşısında yemyeşil duruyordu. Sevindi. “Tam benimle yaşıt, yaptığım her şeye tanıktır. Benim en iyi arkadaşımdır. Ona mutlaka su vermeliyim,” dedi kendi kendine. Bir adım daha attı. Dut ağacı tam karşısında duruyor, yüzlerce kuş dallarında cıvı cıvı ötüyordu.

Ağaca bakıp; “Bütün arkadaşlarım birer birer göçüp gittiler. Bir tek dostum, arkadaşım, sırdaşım bu dut ağacı kaldı,” diye düşündü. Ağaç yemyeşil, gökyüzüne doğru uzanıyordu.

Geçmişî düşündü. Beş altı yaşlarındaydı. Hayal meyal hatırlıyordu. Aziz ile oynarken Aziz’in babası Husên ile Ayn bu ağacı dikmişlerdi. Ayn, bir kova su ağacın köküne dökerken; “Çocuklar bu ağaç sizindir, bundan böyle her gün ağacınıza su vereceksiniz. Su verirsiniz, ağaç çabuk büyür, gölgesinde oynarsınız,” deyip saçlarını okşamıştı.

Yıllar yılları izlemiş, ağaç büyümüş, onlar büyümüşü. Onlar büyümüş, ağaç onlardan daha çabuk büyüyüp mavi Amara göklerine doğru uzanmıştı. Ağacın gölgesinde defalarca duygu yüklü oyunlar oynamış, iri dutlarını yemişlerdi.

Öcê, kapıda dikilmiş, öylece ağaca bakıyordu. “Beni anlayan tek arkadaşım, dostum olan ağacıma su vermeliyim, ağaç kurursa arkadaşsız kalırım, beni anlayan olmaz, Aziz bana darılır,” dedi kendi kendine. Ağacın altında oynayan Ömer, Ayn ile İslim’e bakıp çocukluğunu anımsadı. “Aziz ile bu ağaca tırmanıyor, dutları toplayıp yiyorlardı. Ayn, sacın üzerinde ekmek kaçırın Aziz’i yakalamak için kovalıyordu. Öcê durmuş onlara bakıyordu. Aziz yakalanmamak için hızla ağaca tırmanıyordu. Öcê; ağız dolusu içten içe gülüyordu. Ayn de gülüp Aziz’i kovalamaktan vaz geçiyordu.”

Öcê kadın, ağaca bakıp geçmişî yeniden yaşıyordu. Ömrü boyunca ağaca su vermeyi hiç ihmal etmemişti. Şimdi ayakta dikilmiş, güne bakanın, güneşe baktığı gibi ağaca bakıyordu.

“Ey ulu ağaç, tek dostum, sırdaşım ağaç, beni acılarımla bir başıma bırakma,” diye mırıldandı.

II

Yüreği bahar gibi kıpır, kıpır alımlı, gösterişli, uzun boylu, beyaz tenli, ela gözlü, kumral dalgalı ve uzun saçlı güzel bir Türkmen kıızıydı. Tüm yöre köylerinde güzelliği konuşuluyordu. Ona âşık genç taliplerin aileleri, her gün Leyla'nın babası Ahmet'i Keya'nın evinde kız istemeye gidiyorlardı.

Ahmet Ereh köyünde oturan bir Türkmen'di. Muhtarlık yaptığı için Keya'lık unvanını almıştı. İki evliydi. Eşlerinden biri Ermeni, biri Kürt'tü. Leyla'nın annesi Ermeni'ydi. Bölgede Kürt, Türkmen, Arap, Ermeni evlilikleri iç içe geçmiş bütünleşmişti. Tümü birbirlerinden kız alıp vermiş, akraba ve dost olmuşlardı.

Türkmenler, 17. ve 19. Yüzyılda yaşanan büyük göç dalgalarıyla, Osmanlı tarafından, Bêzikî hattına sürülmüşlerdi. Ahmet Keya'nın kabilesi de bu göç dalgasıyla gelip Aruh-Ereh köyüne yerleşmişti. Leyla, gelen talipleri ısrarla ret ediyor, Ahmet Keya da gelenleri eli boş gönderiyordu.

Leyla!

Ve Hacı Ali!

Hacı Ali; Amara'da oturan, genç, yiğit, gözü kara, yakışıklı, esmer bir Kürt delikanlısıydı. Leyla'ya âşık olmuş, “ya alacağım, ya alacağım,” deyip Ahmet Keya'ya haber üstüne haber gönderiyordu. Leyla'nın da gönlü Hacı Ali'den yanaydı.

Leyla kendine güvenen, açık sözlü, güzel, sert ve otoriter bir kızdı. Annesine; “Hacı Ali'den başkasını istemem,” deyince, Ahmet Keya ikna olmuş, kızını Hacı Ali'ye vermişti.

Hacı Ali ile Leyla'nın ilk çocuğu kızdı. İlk olduğu için adını; “Havva” koymuşlardı. Amara'lı Havva, annesi Leyla gibi uzun boylu, alımlı, çekici, sert mizaçlı bir kız olmuştu. Hem otoriter hem güzeldi. Anne kendindeki tüm özellikleri kızına devretmişti.

Mala Eliyê Dêrika Hemko; yükten hafif, pahadan ağır eşyalarını alıp yaşanan bir kavgadan dolayı Dêrika Hemko'dan kaçarak gelip Urfa Bazik-i hattındaki Amara'ya yerleşmişlerdi. Kendisine; “Ali Ağa,” diye hitap ediyorlardı. Uzun Bazzo'nun oğluydu. Uzun Bazzo'nun babası Aslan, Rakka Kürtlerindendi. Orada Dêrika Hemko'ya göç etmişlerdi.

Ali Ağa'nın; Müslüm, Aziz, Süleyman, Hamit, Reşit, İslim, Adile ve Eyüp adında altı oğlu ile iki kızı vardı. Amara köylüleri, değişik olan bu aileye tuhaf tuhaf bakıyorlardı. Eliyê Dêrika Hemko, yetişkin altı oğlu ile Amara'da kısa sürede, herkesin dikkate aldığı, saygı duyduğu, bir güç haline gelmişti. Hamit soy Arap atına biniyor, silah kuşanıyor, şehre gidip geliyordu. Hamit, esmer tenli, iri-yarıydı. Bir de bıyıksızdı. O zamanlar, köyde bıyıksız olmak, toplumsal kalıplara ve geleneklere aykırıydı. Amara kadınları, kızları, gençleri, yaşlıları Hamit'e bakıp; “bu ne biçim adam, köyümüze yeni adetler getirdi, kadın gibi bıyıksız,” diyorlardı.

“Bıyıksız erkek mi olur?”

“Bari başına bir de keten geçirse!”

“Adam, köse falan da değil, resmen bıyığını kesiyor.”

“Belki erkek değil, kim bıyıksız adama kız verir.”

“Bu adam, bu köyde, böyle kaldıkça ömür boyu bekâr kalacak valla.”

“Çok da boylu poslu yakışıklı!”

“Ne diye bıyıklarını kesiyor, bıyık bıraksa adam gibi adam olacak valla.”

“Ne günlere kaldık, bıyık kesen adamı da ilk defa görüyorum,” diyerek kendi aralarında dedikodu yapıyorlardı.

Derken Amara, bir kız kaçırma, olayı ile çalkalandı.

“Tam bohçasını hazırlamış, gece evden çıkacağı sırada annesi yakalamış.”

“Babası çıkıp dışarıya bakmış, Hamit atın üstünde silahla bekliyormuş.”

“Hiçbir şey olmamış gibi atına binip Birecik’e gitmiş.”

“Anası Havva’yı bir dövmüş, bir dövmüş, yüzü mosmor olmuş.”

“Hamit Hava’yı kaçıracaktı, babası anlamış bırakmamış.”

“Kaçırmış da geri getirmiş.”

Hamit, köyün en güzel kızı, Havva’yı kaçırmaya kalkışınca, ortalık birden bire karışmış, gerginleşmişti. Eliyê Dêrika Hemko, Amara’nın yaşlılarını devreye koymuştu. Yaşlılar iki aileyi yan yana getirip sorunu tatlılıya bağlamış, Hamit ile Havva’yı düğünle evlendirmişlerdi.

III

Fiziki olarak biraz boy atanları, zorla toplayıp götürüyorlardı. Savaş başlamış, seferberlik ilan edilmişti. Jandarmalar tüm köylere ani baskınlar yapıyor, asker kaçaklarını topluyordu.

Seferberlik; bütün düşleri bozmuş, âdeta dondurmuştu. Amara ve çevre köylerde gençler kafiye kafiye köylerinden çıkıp Çanakkale, Kafkas, Yemen, Filistin, Balkan, Trablusgarp cephelerine gönderilmek üzere, askerlik şubelerinde uzun kuyruklar oluştuyordu. Sonu belirsiz bir ölüme giderken her yerde derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Köyde genç kalmamış, kalanların tümü kaçak yaşıyordu.

Osmanlı, “Askeri Mükellefiyet Kanunu” adını taşıyan bir düzenlemeyle, orduya sürekli asker topluyordu. Yüzbinlerce genç askere alınıyordu. Dağ, taş asker dolmuş, yine de asker topluyordu.

Asker topladıkça genç nüfus topraktan kopuyor, açlık, yoksulluk daha da yaygınlaşıp derinleşiyordu.

O gün akşamüstü, doğudan aniden uğuldayarak esen bir rüzgâr peyda oldu. Ağaçlar, ekinler, kurumuş otlar, her şey ilkin usul usul sallandı. Rüzgâr, giderek hızını artırdı. Duracak, sakinleşecek gibi görünmüyordu. Geceyle birlikte, derinden uğuldayarak şiddetini daha da artırdı. Rüzgâr estikçe, Amara tarlalarındaki olgun buğday başakları, ritmik bir şekilde sallanıp duruyordu.

Şafakla birlikte, köylüler rüzgâra aldırmadan, evlerinden çıktılar. Birer gölge gibi patika yollara düşerek tarlalarına yöneldiler.

Alaca karanlıkta evden çıkıp tarlaya gitmeden önce, Besê, dut ağacın altına çul serip üzerine bir minder attı. Öcê kadını üzerinde oturturken;

“Öcê nene, biz akşam gelene kadar, kendine ağacın gölgesinde dinlen, su, biraz da ekmek sana bıraktım,” dedi. Ardında kapısını kapatıp dışarı çıktı. Abdi Ağa’dan kalma, “erdê çê,” dedikleri tarlaya doğru yöneldiler. Tüm Amara köylüleri, seferberlik ilan etmiş gibi gün doğumundan gün batımına kadar, kan ter içinde tarlalarda çalışıyordu.

Derken doğunun alımlı yüzü ağarmaya, aydınlanmaya başladı. Çok geçmeden ilk gün ışınlarıyla birlikte, doğuda kaynayan bulutlara benzeyen, kapkara hareketli gölgeler belirdi. Gökte beliren kara gölgeler, gittikçe yaklaşıyordu. Cami avlusunda oturan bir yaşlı;

“Bunlar bulut değil, ömrüm boyunca, yaz ortası böyle kara bulutlar hiç görmedim. Bu kıyametin alametidir,” dedi inandırıcı bir sesle etrafındakilere.

Sonra güneş, bu kara gölgelerin ardında kaybolup gitti. Amara gökleri, kül rengine dönüştü. Köpekler, uzun uzun ulumaya

başladı. Köylüler kıyamet kopacakmış gibi çalıştıkları tarlalarda işlerini bırakmış, korkuyla birbirlerine bakıyorlardı.

Herkes, olduğu yerde durmuş, başını doğu ufkuna çevirmişti. Korku, şaşkınlık ve hayretler içinde bakıyor, ne olduğunu bilmediği bu kara felaketi görüyor, hissediyor, izliyor, olup bitenleri anlamaya çalışıyordu. Gökyüzü gittikçe kararıyor aydınlık kayboluyordu. İnsanlar mavi, güneşli gökyüzünü, boydan boya kaplamış, uğultuyla ilerleyen bu gölgelere bakıp korku ve kaygıyla iç geçiriyordu. Amara'nın kızgın kıraç tepeleri, bağ, bahçe ve ekin tarlaları, bu kara gölgenin altında yitip gitti. Tüm tarlalarda sesler yükselip birbirine karıştı.

“Çekirge sürüsü!”

“Çekirge sürüsü!”

“Çekirge sürüsü!”

“İnsan, insan olalı beri, böyle bir felaket görmemiştir!”

“Açlık, bu yıl açlık olacak!”

“Çekirge sürüleri, her şeyi alıp götürecek.”

“Felaket geliyor!”

“Allah bizi cezalandırıyor!”

“Kötülük yeryüzünde başını almış gidiyor.”

“Allah bu kavmi, Lut'un kavmi gibi yok edecek!”

“Bu çekirge sürüsü, Hz. Musa'nın, Firavun'un başına saldığı çekirge felaketine benziyor.”

“Bizi yönetenler Firavundan da beter.”

“Ama bize öncülük eden bir Musa yok ki!”

Güneşi kapatan, milyarlarca çekirgeden oluşan koloniler, dört bir yandan tepelere, bağlara, bahçelere, ekin tarlalarına daldılar. Milyonlarca çekirge, bir anda Amara'nın içine girdi. Damların üstü, ağaç dalları, evlerin ve avluların içi, sokaklar, yerler, her taraf

sıçrayan, uçan, saldıran çekirgelerle dolup taşı. Kadınlar, küçük çocuklarını alıp korkuyla evlerin içine çekildiler.

Her şey çekirgelerin saldırısında payını alıyordu. Çekirge sürüleri, büyük bir iştah ve oburlukla girdikleri her buğday tarlasını, her meyve bahçesini anında tarumar edip yok ediyorlardı. Girdikleri yerde ne bir bitki, ne de bir ağaç ayakta sağlam kalıyordu. Her şeyi tüketip kurutuyorlardı. Çekirge sürüsü, gökten Amara topraklarına indiği zaman taş, toprak, ağaç, ekinler görünmez oldu. Ekinlerle birlikte bütün bağ, bahçe, meyve ağaçlarını da tükettiler.

Güneş batınca, ağır bir demir hapishane kapısı, nasıl gürültüyle kapanıp dört duvar arasına ışık sızdırmazsa nereden, nasıl geldikleri ve nereye gittikleri belirsiz, bu çekirge sürüleri de kondukları ve üzerinde uçtukları her zemini, öyle korkunç, kapkaranlık, ışık sızdırmaz hale getiriyorlardı. Milyonlarca çekirge bir arada, üst üste, yan yana uçup konuyorlardı. Bir bağın toprak zemininde, yerde kurutulmaya bırakılan iri siyah üzüm taneleri gibi her tarafı kaplıyorlardı.

O sabah, güneş iki mızrak boyu yükselirken gelen çekirge felaketiyle birlikte, Halfeti tarafındaki patika yolda, büyük bir toz bulutu gökyüzüne doğru yükseldi. Toz bulutu, hızla köye doğru yaklaşıyordu. Çok geçmeden haber bir bomba gibi köyün içine düştü.

“Geliyorlar!”

“Geliyorlar”

“Geliyorlar!”

“Çabuk olun geliyorlar,” diyen ses tüm evlere dağıldı. Birer ikişer, yalın ayak evlerden, çalıştıkları tarlalardan çıkıp Kaniya Ayno vadisine doğru telaşla koşmaya başladılar.

Zayıf çelimsiz, esmer, hareketli, yaşını olduğundan daha küçük gösteren, Ömer de bulunduğu tarlada kaçmaya yeltenince;

“Sen kaçma oğlum, daha çocuksun sana karışmazlar,” dedi Besê.

Hava üzerinde eskimiş, rengi solmuş koyu yeşil fıstanı, düz uçuk pembe bir zibîn ve ak pak başörtüsü ile telaşlı telaşlı tahta merdivenden toprak damın üzerine çıktı. Elini gözlerine siper yapıp etrafa baktı. O çıkarken kumral saçları, arkada uzun bir örük yapılmış, uzun kırmızı fıstanıyla, beş yaşındaki Üveyiş de hızla merdiveni tırmanmaya başladı.

Bir grup genç, köyün arka tarafında çıkıp bağ surlarının üzerinde atlayarak hızla Qiracê Sêwe’ye doğru panikle kaçıyordu.

Bazı köylüler, çekirge sürüsü gelmeden, şafakla birlikte, çalışmak için bağ, bahçe, fıstık ve ekin tarlalarına gitmişlerdi. Yaşlılar bastonlarını alıp evlerinin önünde çekirge sürüsünü düşünerek kaygıyla bekliyordu.

“Kaç geliyorlar! Çabuk kaç,” diye telaş ve panikle bağırdı Havva kendinden küçük kardeşine.

Avluda bekleyen zayıf, uzun boylu, kimliği olmayan, on altı yaşındaki bir genç, avlu kapısından fırlayarak köyün güneyinde Hamurkesan harabesine doğru koşmaya başladı.

“Sen niye çıktın? Çabuk in bakayım,” diyerek Havva hışımla Üveyiş’e çıkıştı. Çocuk neye uğradığını şaşırmış, aceleyle merdivene yöneldi. Hava ardında uyarıcı, tehditkâr, öfkeli bir sesle; “senin ne işin var, arkamdan geliyorsun? Dikkat et düşmeyesin, sabah, sabah bir de seninle uğraşamam, bu kadar işin içinde,” diye ekledi.

Patika yoldaki toz toprak bulutu, Amara’ya ulaştı. Kırk kişilik jandarma atlı birliği, asker kaçaklarını yakalamak için köyü ablukaya aldı. Evleri tek tek, didik didik aradılar. Yatakları,

çuvalları, eşyaları rastgele, üst üste atıp darmadağın ettiler. Askerlerin başındaki zabıt, herkesi köy meydanına toplayıp;

“Osman-ü Aliye, yedi düvelle karşı harbe girmiş, gâvurlar toprağımızı ele geçirmek, dinimizi yok etmek için dört bir yandan saldırıyorlar. On sekiz yaşını dolduran herkes, silah altına alınacak.” diye söze başladı. Biraz durdu, karşısındaki yırtık, yamalı kirli giysiler içindeki topluluğa bakıp;

“Bu kutsal görevden kaçan olursa Osman-i Aliye’nin vur emri var. Ha bir de askerler cephede aç ve perişan. Bütün ürünler cepheye gönderilecek,” diyerek uzun konuşmasını bitirdi.

Gençleri bulamayınca, atlarla tarlaların içine girerek asker kaçaklarını aramaya çıktılar. Jandarmalar, asker kaçağı yakalamak için atlarla tarlalara girince, çekirge sürüsünden önce toplanmış buğday, arpa ile mercimek desteleri, atların ayakları altında eziliyor dağılıyordu. Amara köylüleri, bütün bunlara ve çekirge sürüsünün tükettiği, biçilmemiş ekinlere baktıkça, öfke saçıyordu. Hiçbir şey yapamamanın, oğullarını ölüme göndermenin acısıyla, Osmanlıya karşı kin ve öfke besliyordu.

Tarlanın birinde siyah dumanlar, ardında kıızıl alevler gökyüzüne doğru yükseldi. Jandarmanın biri, rastgele yere attığı sigara izmariti, kuru otları tutuşturmuş, yayılarak biçilmemiş ekin tarlalarına ulaşmıştı. Rüzgâr ateşi körüklüyor, ateş hızla tarlaları tutuşturuyordu. Otların, ekinlerin ve bahçelerin içindeki kuşlar, kaplumbağalar, yılanlar, kertenkeleler, tavşanlar tikiler ateşten kaçıyordu. Ateşin tutuşturduğu tarlalardaki çekirge sürüleri, hızla uzaklaşıyor, yüz binlercesi cayır cayır yanıyordu.

Osmanlı, köylülerin ekip biçtiği harmandaki buğdaya seferberlik adına el koyuyordu. Geride kalan yaşlıların, çocukların ve kadınların ter dökerek canları çıkana dek aç, susuz çalışıp yarattıkları ürünlere el konulunca, öfkeler daha da çoğalıp

büyüyordu. Herkes kaygı ve gözyaşları içinde arka arkaya gelen felaketleri izliyordu.

Asker, ateş ve çekirge sürüsü birleşmiş, Moğol orduları gibi geçtikleri her yerde, her şeyi yok edip kurutuyorlardı.

Akşama doğru kaçmaya fırsat bulamamış, samanlıkta saklanırken yakaladıkları üç genç ile evlerde ele geçirdikleri buğdayları, katırlara yükleyip ayrıldılar.

Gün batımıyla birlikte rüzgâr durdu. Ekin ve bahçeleri yakıp kül eden yangın söndü. Çekirge sürüsü güneye doğru uzaklaştı.

Köyde askerden kaçan gençler, tarlalara çalışmaya gidenler, gruplar halinde Amara'ya döndüler.

Öcê kadın, sabahtan beri olup bitenleri anlamadan, dut ağacının altında çulun üzerinde yapayalnız uzanmış, geçmişe dönük hayaller kuruyordu. Torunlarının tarlada dönmesini beklerken ağaca bakıp;

“Ey ulu ağaç, bak en sonunda yapayalnız kaldım. Hiç kime yanımda yok. Artık Aziz’in yanına gitmek istiyorum. Çocuklar bile yanıma uğramıyor. Haydi, sen söyle, bir başıma ne yapayım? Senden başka konuşacak, kimsem kalmadı,” diyerek kendi kendine konuşup duruyordu.

Gün batımının ardında Besê, Abdullah, Husên ile torunları tarladan dönüp eve geldiler. Çekirge, ateş ve asker felaketinden habersiz olan Öcê kadın sevindi. Uzandığı yerden kalkıp oturdu. Besê, yorgun haliyle ocağı yakıp yemek yaptı. Sonra gidip Öcê, kadının elinde tutup sofraya götürdü.

Akşam yemeğinden sonra erkekler birer ikişer evlerinden çıkıp cami avlusunda toplandılar. Köylüler, o yıl felaketi önceden sezmişlerdi. Her yıl dört gözle bekledikleri kırmızı yüzlü, tüysüz, gerdanlı, tepesi ve tüyleri siyah kuşlar hiç gelmemişti. Bu herkesi ürkütmüş, kimse kimseye korkudan bir şey söylememişti.

“Eskiden, çok eskiden atalarımız, Ferat’ın alımlı, güçlü, kanatları olan, bu kırmızı yüzlü kutsal kuşların gelişini şenliklerle kutluyorlarmış. Biz onları unuttuğumuz için, onlar da bizi unuttular. Bu kuşlar ki tarlalarımıza, can ve ruh katıyorlardı. Onlar, bu yıl gelmedikleri için kıtlık kıran oldu, bütün bu felaketler kapılarımıza dayandı,” dedi hayıflanarak Husên.

“Belliymi bu yıl kıtlık kıran olacağı, kelaynak kuşları hiç gelmediler,” dedi biri onu onaylayarak.

“Nuh Peygamber efendimiz, bu kuşları, bereket sembolü olarak tufanda gemisine almış,” dedi öteki.

“Ferat’ın kızıl yüzlü, kutsal kuşları gelseydi, bu çekirge sürüsüne saldırır, anında bitirirlerdi,” bir başkası.

“Kuşlar bize küstü,” dedi bir diğeri inanan bir sesle.

“Çok kötü bir devirde yaşıyoruz. Bütün felaketler üst üste geldi. Bu Osmanlı ile Moskof savaşı da bitmeyecek! Vicdan, ahlak sahibi olan bir insanın, evinde rahat uyuması mümkün mü,” dedi Husên üzgün üzgün.

“İnsanlar istemedikleri halde, savaştan çıkar sağlayanların vicdanına göre savaşa katılmak zorunda kalıyorlar...”

“Her şey, adil olmayan devletten kaynaklanıyor.”

“Hz. Süleyman gibi adil sultanlar, denizin üzerine post serip namaz kılıyorlarmış, şimdikiler öyle mi,” dedi biri öfkeyle.

“Bugün üst üste yaşadığımız bu kara felaketler, kıyametin belirtileridir,” dedi bir diğeri.

Genç cami hocası, iki elini gökyüzüne kaldırıp; “Hey Allah’ım sen büyüksün, neydi bugün yaşadıklarımız,” diye ekledi.

“Enver, Talat ve Cemal Paşalar Osmanlıyı savaşa sürüklemekle, tüm İslam âlemini sonu belirsiz, bir maceraya sürüklediler. Biz daha işin başındayız, bu savaş bütün yeryüzünü cehenneme çevirecek,” dedi Husên kaygıyla.

“Birecik ile Halfeti’ye gidip gelirken izliyorum. Herkes tedirgin ve kaygılıdır. İnsanlar savaşın yarattığı bu dehşet ortamında, işe ekmekten başlamak zorunda kalıyorlar. Herkes açlıktan kırılıyor, ekmek yoksa hiçbir şey yapmazsın. Hükümet evlerdeki bütün gıdalara el koyuyor. Nereye varacak bu işin sonu bilmiyorum,” dedi Husên oğlu jandarma Abdullah.

“İnsan, gözü doymaz bir mahlûktur, ancak toprak gözünü doyurur,” dedi bir başkası.

“Şu İngilizler, uzman bir at terbiyecisi gibi bütün dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda terbiye ediyorlar.” dedi Husên öfkeyle.

“Kutsal kitaplarda belirtilen şeyleri yaşıyoruz. Tevrat’ta; ‘yetmiş iki buçuk millet Babil’in fildişi kulesi önünde bir araya gelmiş, kimse kimseyi anlamıyordu’ deniliyor. Bugün hiç kimse kimseyi dinlemeden, anlamadan kanlı bıçaklı birbirini boğazlıyor,” dedi cami hocası.

“Çocuklarımız artık korkudan, açlıktan, hastalıktan rahat uyuyup düş bile göremiyorlar, bağıra çağıra oynayamıyorlar,” diye yakındı biri.

“Acaba bu dünyada savaşın, ölmenin-öldürmenin, açlığın olmadığı bir yer var mı? Şu yaşıma geldim, ölme öldürme dışında hiç bir şeye tanık olmadım,” dedi güngörmüş, yaşlı biri elindeki bastonu yere vura vura.

“Nerde öyle bir dünya, biz toprağın uğrunda ecnebilere karşı savaşa gidiyoruz, ama Osmanlı toprakta emeğimizle elde ettiklerimize zorla el koyuyor, çoluk çocuğumuzu aç koyuyor. Hele bir düşünün, Amara’da bütün vadiler, tarlalar kıraçlar ve tepeler sarıya bürünmüş, tarlaların çoğu biçilmemiş. Kadınlar, çocuklar dışında, çalışacak bir tek kişi yok. Onları da bugün çekirge sürüler ile ateş yakıp bitirdi. Bu kış hepimiz aç kalacağız. Bu adamlar

çıldırılmış, öldürmek dışında hiçbir şey düşünemiyorlar,” dedi Husên.

“Bunlardan hiç vicdan, din, merhamet, temiz yürek aramayacaksınız. Bunların tümü kurnaz birer avcı, pusuya yatmış, öldürmek için bekliyorlar.”

“Aç kurtlar gibi her fırsat bulduklarında saldırıp parçalıyorlar. Ahlak diye bir şey kalmamış ki,” dedi bir diğeri üzüntüyle.

“Bu Almanlar, dostluk adı altında birbirine kırdırtacaklar Müslümanları,” dedi Abdullah.

“Bu hükümet, İslam ümmetinin değil, Almanların hükümetidir. İslami Almanlara peşkeş çekmiş,” dedi cami hocası.

“Paşalar, ‘Türk,’ diye tutturmuş gidiyorlar,” dedi Abdullah.

“Bütün bunlar kimin işi, kim bu İslam ümmetini bu hale getirdi? Hep Enver Paşa! Ne demek; ‘herkes Türk olacak,’ canı cehenneme böyle Türklüğün! Peki, cephelelerde savaşanlar kim? Kürt, Türkmen, Arap, Çerkez, Ermeni, Tatar, Laz! Şimdi kalkıp bütün bunları inkâr mı edecekler? Bunlar ecnebi icadı, Allah bilir ya sonları çok kötü olacak,” dedi Husên.

“Elinde gelirse bu Enver Paşa hükümeti, kendisinden olmayan herkesi yok edecek.”

“Ne günlere kaldık...”

“Ne günü, gün mü kaldı, bir şehirde olup bitenleri görseniz, aklınız şaşar vallahi,” dedi jandarma Abdullah.

“Her şey birdenbire bozuldu, bu felaketler bir taş gibi, sanki gökten başımıza indi.”

“Aş yok, ekmek yok, her şeye el koydular.”

“Bu gün, bu halk ekmeğinden, yarın da açlıktan dolayı ahlakından olacak! Siz asıl o zaman açlığı, sefaleti, rezaleti görün,” dedi hoca.

“Her şeyimizi toplayıp el koydular ne bıraktılar ki? Millet açlıktan kırılacak! Açlık insanı her türlü ahlaksızlığa sürükler,” dedi aksakalı biri gaipden konuşur gibi.

“Bunlar toprak damdaki yel horozu gibi hep rüzgâra dönüp duruyorlar, hiç sonlarını düşünmüyorlar, hâlbuki sonlarını yel belirleyecek,” dedi Husên.

“Biz öküzün kuyruğunu kıvrıp dururken herifler yükselmiş, başı arşa degecek, Nemrutluktan yanlarına varılamıyor,” dedi biri.

“Daha savaşın başında, insanlar böyle hırsızlık, yalan, dolan, hileye başvuruyorlarsa acaba yarın ne yapacaklar,” dedi cami hocası.

“Altmış yıllık ömrümde şunu öğrendim. Böylesi puslu, belirsiz zamanlarda, doğru bildiğinden ayrılmayacaksın, ama hayatta; ‘doğruluk,’ diye bir şey de aramayacaksın. Güçlü güçsüzü, kazanan yenileni kurt gibi parçalayıp yiyor. Savaş öncesi herkes tilki gibi, aldatmanın peşindeydi. Şimdi ise herkes kurt olmuş, parçalamanın, kan dökmenin peşindedir. Ben bütün ömrümce, belki de hiç olmayan bir doğruyu, hep arayıp durdum. Kim güçlüyse güçsüz olanı eziyor. Gücün yoksa hiçbir doğruyu uygulayamazsın. Dün bizi ezen, sürgün eden, yerimizden yurdumuzdan eden Osmanlı, şimdi yanına almak için birlikten, İslamiyet’ten, din kardeşliğinden söz ediyor,” dedi Husên.

Cami avlusunda, konuşa konuşa yatsı namazına kadar kaldılar. Namaz vakti, camiye girip hocanın arkasında saf tutular.

IV

O yıl sanki doğa gazaba gelmiş, Amara’daki bütün vadiler, dereler, dağ, taş, ova karlarla dolmuştu. Kıtık kıran ile kar

birbirine eşlik ediyordu. Kaniya Ayno'da gelen soğuk dondurucu rüzgâr, kurt gibi uzun uzun uluyarak esiyordu.

Şiddetli rüzgâr, karları tepelerden alıp vadilere çukurlara, tepelemesine dolduruyordu. Bütün patika yollar dümdüz olmuş, sığircık sürüleri, açlıktan ölmek için Amara'nın çevresinde dönüp dolaşıyor, konacak kara parçası arıyordu. Arada bir siyah gri benekli birkaç karga, köyün etrafında uçup acıyla bağırıyordu. Rüzgâr kargaların acıklı, yardım dileyen sesini alıp taa Ayno vadisine kadar götürüyordu.

Bütün bu felaketlere rağmen, Amara'da, kına rengi kızıl toprak, ak soğukların altında, kıpır kıpır capcanlıydı. Toprağın altındaki buğday ve arpa taneleri, memeye saldıran, aç bebek gibi canlı kökleriyle, sımsıkı kızıl toprağa tutunmuş, verimli kızıl karnında besleniyordu. Havaaların ısınmasıyla toprağı usul usul iterek dışarıya çıkmaya hazırlanıyordu. Mart nisan aylarında yemyeşil olacaktı. Bahar kuşları, gelip içinde yuva yapıp yavrulayacak, bört-böcek ayaklanacaktı. Yazla birlikte sararıp berekete dönüşecek, köylüler orak ve tırpan ile biçecek, sonra eşeklerle harman yerine taşınacaktı. Harmanlarda dövenlerle un ufak olacak, ardında sap saman, buğday birbirinde ayrışacaktı. Buğday çuvaları eşeklere yüklenip su değirmenine gidecek, ardından evlerden çevreye sıcak ekmek kokusu yayılacaktı.

Ama o yıl, bunların hiçbirisi gerçekleşmedi. Buz, ayaz, don, toprağı katı bir taş gibi kas katı dondurdu, tüm ekinleri kökünden kuruttu. Kalan artıklar da ekin zamanı, Osmanlının gazabına uğradı.

Osmanlı, her geçen gün kan kaybediyor, ilan ettiği seferberlikle, eli silah tutan herkesi, zorla alıp askerliğe götürüyordu. Kürtler savaşın başında; “din kardeşliği, bin yıllık birliktelik adına,” düşmana karşı cepheye koşmuşlardı.

“93 Harbi,” Osmanlının felaketli yenilgisi ile sonuçlanmış, Batum savaş tazminatı olarak Sarıkamış, Kars, Ardıhan ve Artvin de Berlin Antlaşmasıyla, Ruslara bırakılmıştı.

Amara ve çevre köylerden onlarca genç savaşa gidip geri dönmemiş, toplumun hafızasına bir tragedya olarak kazınmıştı. Bu savaşlarda en çok Kürtler zarar görmüştü. Çocuklarını savaşa verenler; “Müslümanları götürüp Moskofa teslim etti,” diyerek Osmanlıya ateş püskürüyorlardı.

Birinci Dünya savaşıyla, Enver Paşa, “93 Harbi’nde yitirilen yerleri geri almak amacıyla, müttefik Alman General Otto Von Feldmann onayıyla, 19 Aralık 1914’te “Sarıkamış Harekâtını” başlatmıştı.

Kâğıt üzerinde hazırlanan, Sarıkamış hareketi kısa sürede, büyük bir yenilgi ile sonuçlanmış, doksan bin asker bir gecede kara, kışa, bitlere, açlığa yenilmiş ve son darbeyi Çar’ın askerleri indirmişti.

10 Ocak 1915’teki büyük yenilgi ile Enver Paşa, cepheyi yardımcısına devrederek İstanbul’a kaçmıştı. Binlerce Kürt, Sarıkamış yenilgisiyle ölmüş, halkın tümü muhacir olup aç, perişan, hasta, güneğe doğru kaçmaya başlamıştı.

Amara ve çevre köylere yüzlerce asker cenazesi gelmişti. Köyler, kentler açlık ve hastalıktan kırılan, muhacirlerle dolup taşıyordu. Salgın hastalık, açlık ve savaş, önüne gelen her şeyi azgın bir canavar gibi yok ediyordu. Bu yetmiyormuş gibi askerler her gün köylere baskın yapıp köylülerin elindeki yiyeceğe el koyuyordu. Amar’da yaşlılar her gün yaptıkları gibi yine cami duvarı dibinde oturmuş, çaresiz bir bekleyişle konuşup yakınıyorlardı.

“Hükümet, Almanların safında savaşa girmekle yanlış yaptı, diğer taraf çok kuvvetli,” dedi, Husên.

“Çocuklarımız boşu boşuna, dağlarda çöllerde ölüp gitti, bir mezarları bile yok,” dedi yaşlı biri, elindeki çubukla önündeki toprağı kaygıyla eşelerken.

“Kürtler, din kardeşliğinin, yüzü suyu hürmetine, savaşa gidiyorlar, yoksa bunların yaptığı zulüm kabul edilir gibi değil. Moskof”tan daha zalimdirler,” dedi Husên.

“Gâvur memleketi işgal etmiş, namus günüdür, savaşmak zorundayız,” dedi üç oğlu savaşa giden yüzü sararıp külle ovulmuş gibi duran adam acıyla.

“Bunlar gâvurdan da beter, Nemrut soyudurlar, evimizdeki bir avuç buğdaya el koyuyorlar. Allah’a reva mıdır bu? Hükümet eski hükümet, değil, göreceksiniz savaş sonrasında hiç bir şey değişmeyecek, daha beter bizi ezecekler,” dedi elinde baston, belini duvara dayayan Husênê Öcê, kızgınlık, nefret, tiksinti dolu bir sesle.

“Enver Paşa şu Alaman ile birlik olmuş, dini unutmuş bir tecaldır, nasıl savaşı kazanacağız,” dedi biri, iyice kırlaşmış kara kıvırcık sakallarını sıvazlayarak.

“Niye koyun gibi sürüye katılıp ölüme gidiyor çocuklarımız? Kafkas Cephesinde, Çanakkale’de daha önce Yemen’de ölenlerin hepsi bizim çocuklarımızdı, ama işin içinde çıkamıyoruz artık,” dedi Husên.

“Ben de öyle düşünüyorum, ama çare bulamıyoruz ki, cami ile kilise arasında be namaz kalmışız vallahi,” dedi içini çekerek biri.

“Yukarı tükürsen sakal, aşağı tükürsen bıyık,” dedi bir diğeri tıkanmış karışık bir kafa yapısıyla.

“Bunun çaresi basittir, çok basittir çocuklarımızı askere göndermeyeceğiz,” dedi Hüsên oğlu Abdullah.

“Gitmesem de ömür boyu kaçak dolaşamam ki,” dedi öteki çaresiz büzülmüş, buruşmuş dudaklarını bükerek.

“Bir kere, din kardeşliği, deyip bu sürüye katıldık. Artık bu sürünün ağılına girmek zorunda kalmışız, yoksa işimiz daha da zorlaşır,” dedi Husên.

“Çoluk çocuğum var, yıllarca nasıl kaçak dolaşacağım,” dedi biri başını çaresiz sallayarak.

“Bırak şimdi böyle konuşmayı, her şeyin bir çaresi var, Osmanlı için canımızı, malımızı veriyoruz, o dönüp haince, arkadan bizi hançerliyor,” dedi sertçe cami hocası karşısındakini bastırmak isteyen bir ses tonuyla.

“Kürtler koyun sürüsü haline gelmiş. Koyun kısmı çok akılsız, ahmak ve enayidir. Nereye sürsen, itiraz etmeden oraya gider. Biz de bir kez sürüye katılmışız. Bu savaşta en büyük zararı Kürtler görecektir,” dedi Husênê Öcê hayıflanarak bir sesle.

“Savaş her şeyimizi alıp götürdü,” dedi bir diğeri gözlerinden saçan öfke kıvılcımlarıyla.

“Ocağımızı söndürdü.”

“Ne günlere kaldık, bunları da mı görecektik,” dedi bir diğeri boynunu bükerek.

“Savaş gelmiş, geçmiş en acımasız canavardır!”

V

“Çok gizli emir!”

Gün ağarınca kadar, Yakup misali tanrısıyla güreşir gibi vicdanıyla boğuşup durdu. Vicdanı; “beni dinle, benim dediğimi yap, gün ağardı ağaracak, ben olmadan sen bir hiçsin, ben olmasam, diğer canlılardan hiçbir farkın kalmaz,” diyordu.

Korku yakasına yapışmış; “Çoluk çocuğum var, yapamazsın, söyleyemezsin, söylersen dünyanın bütün korkunç felaketleri başına gelecek, sana yeryüzünde yaşam haram olacak, sakın söyleme” diye baskılıyordu. Vicdani ile korku arasında bocalayıp

duruyor, bir türlü karar veremiyordu.

“Kim olursa olsun, insana lanet edenlere lanet et, insanı kutsayanları kutsa, korkunun sonu karanlık bir çirkeftir, yaşayacaksan benimle birlikte yaşa, her insan kendi vicdanıyla insandır, ben olmadan insan birer ölü mevtadır,” diyordu vicdanı.

“Sakın söyleme, söylersen arkasında ölüm var, hapis var, yuvan dağılır, taş üstünde taş kalmaz, ölümden beter sürünürsün, sakın söyleme,” diyordu karanlıkta gizlenen korku.

O gece, bir tek saniye gözlerini kırpmadı. Bir tek saniye uyumadı. Gün ağardı, ağaracak. Bir yanda korku, diğer yandan vicdan! Kendi kendisiyle boğuşup durdu.

“Unutma, senin yasan, senin kökün topraktır. Üzerinde yaşadığın toprağın sesini dinleyeceksin. Onun adaletini izleyeceksin. Soyun bu kutsal toprağın sesini dinleyerek güneşin adaletini uygulayarak ırmaklar gibi akarak çiçekler gibi çoğalarak yaşadı. Attığın her adımda, gittiğin her yerde toprağın ruhuna, güneşin adaletine, doğanın ahlakına bağlı kal, ben seninleyim,” diyordu vicdanı.

“Sakın yanlışlık yapma! Gizli emre uy! Yoksa sürünür ömür boyu perişan olursun. Bu ölümlü dünyada yaşamana bak. Başkaları seni ne ilgilendirir,” diyerek korku, vicdana karşı çıkıyor, baskılıyordu.

Hüsên oğlu Abdullah; ölümü, çocuklarını, başına gelecekleri düşündükçe tir tir titriyordu.

“Çok gizli emir,” diye söylendi Abdullah kendi kendine.

Gizli emir; dehşet, kapkaranlık, ölümcül bir korkuydu. Korku; bir örümcek ağı gibi bütün düş ve düşüncelerini sarmış, çelişkiler yumağını yaratmıştı. Vicdanı buna karşı çıkıyor, adaletli olmaya zorluyordu.

25 Şubat 1915,

Gizli emirde; “Halep, Dörttyol ve Kayseri’de Ermeni yıkıcı faaliyetlerinin arttığı ve ayrıca, bu bölgelerde Rus ve Fransız etkilerinin tespit edildiği, III. ve IV. Ordu birimlerinin gözetim ve emniyet tedbirlerini artırmaları gerektiği,” diye yazıyordu.

Çanakale, Irak ve Mısır cepheleri açılmış; Osmanlı tam bir kuşatmaya alınmıştı. Ermeniler; Van, Bayburt, Erzurum, Doğubayazıt ve Tortumda “ulusal haklar” için ayağa kalkmıştı.

Bir gecede bütün Ermeni kökenli askerler, ordudan uzaklaştırılmıştı.

14 Nisan 1915,

“Ermeni komitelerinin kapatılması, evraklarına el konulması, komite başkan ve üyelerinin tutuklanması ve oturdukları yerde kalmalarında devletin güvencesi için sakınca görülenlerin uygun yerlere toplanarak kaçmalarının önlenmesi,” diye yazıyordu. Yazının altında şu ibare yer alıyordu;

“Çok gizli emir!”

İttihat Ve Terakki Hükümeti; “casusluk, sabotaj, isyan gibi olayların, Ermeni komitelerinin emir ve direktifi ile meydana geldiği” gerekçesiyle, bu gizli emri almıştı.

24 Nisan 1915,

Tüm kentlerde, kasabalarda, köylerde harekete geçen ordu, on binlerce Ermeni’yi bir gecede tutukluyordu.

Ardından hazırlanan üç maddelik bir kanun, 1 Haziran’da Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giriyordu.

“Ordu, bağımsız kolordu ve tümen komutanlıklarına, askeri nedenlere dayanarak casusluk ve hainliklerini hissettikleri bölge halkını, tek tek veya toplu olarak memleketin diğer bölgelerine göndere bilmeleri ve orada oturtulabilmesi,” yetkisini tanıyordu çıkarılan kanun.

“Sürgün edilecekler; Musul ve Suriye’nin kuzeyindeki

bölgelere yerleştirilecek ve savaş sonunda da geri dönmeleri sağlanacaktı,” deniliyordu.

Abdullah, Amara göğünde, gün ağarınca vicdanı ile boğuşmaktan yorgun ve halsiz düşmüştü. Sonunda vicdanın sesini dinledi, korku ve kaygıları yendi. Kendi kendine;

“Ben vicdanımla yaşamalıyım! Vicdanım toprağın ruhuna, doğanın ahlakına ve güneşin adaletine bağlı kalmalıdır. Vicdanımı izlersem, Allah benimle olur. Gittiğim yolda beni korur,” diye düşündü. Sabah erken kalkıp bir mektup yazdı. Kâğıdı ikiye, dörde ve sekize katladı. Bir başka kâğıdın içine yerleştirip iyice sardı. Ömer’i çağırıp; “Oğlum bu mektubu al, koynuna yerleştir. Hiç kimseye göstermeden, Kasaba’da, Kelha Zêrîn’e git. Orada evine birlikte misafir gittiğimiz, ev sahibine verip hiç beklemeden geri dön gel,” dedi.

“Baba hemen gider, geri gelirim,” dedi sevinçle Ömer, ata bineceği için.

“Ha unutma, sana soran olursa; ‘babama tütün almaya gidiyorum,’ dersin,” diye tembihledi.

“Tamam, baba sen hiç merak etme, tez gider erken dönerim. Kimseye de bir şey söylemem,” diye yanıtladı.

Ömer on dört-on beş yaşlarında esmer, zayıf ve orta boylu bir gençti. Mektubu babasının elinde alıp çok tehlikeli, gizemli bir nesneyi saklar gibi koynuna yerleştirdi.

At avluda dut ağacına bağlanmış, eski, kırık teneke leğenin içinde verilen samanı yiyordu. Bir sürü kuş, hızlı hareketlerle, uçuşup konarak leğenin etrafına dökülen, samanın içindeki arpa tanelerini yemek için birbiriyle kavga ediyordu.

Ömer, ağaca bağlı atın ipini çözdü, üzengiye basıp bir sıçrayışta bindi. Avlunun geniş kapısından çıkıp atı rahvana kaldırarak yola çıktı. Öğle olmadan, Halfeti; Ferat vadisi içinde

görününce sevindi, atını hızlandırdı. Kendini yokuş aşağı, zümrüt yeşilli, cennet gibi vadiye bıraktı. Vadinin tam ortasında, Ferat ırmağı, kıvrıla kıvrıla tüm heybetiyle akıyordu.

Küçük yeşil, şirin kasaba, kıynın kenarındaki dik yamaca kurulmuş, evler tek katlı ve taştan yapılmıştı. İki katlı, “hewar” denilen, beyaz kesme taştan yapılan konaklar, yamaçta süslü bir gelin gibi duruyordu.

Halfeti’nin içinden geçen ana yoldan ilerledi, toprak yola girdi. Karşı kıyıdan, bir gerdan gibi dizili, beyaz kesme taşlardan yapılmış kale gözüksü.

Derler ki eskiden burada, kale içinde altın madenleri varmış. Demircilikle uğraşan, Aryen, “Hal-Pau” halkı yaşarmış. Halfeti adı, “Hal-Pau” halkına dayanıyormuş. Kürtler; “Kelha Zêrîn,” diğer topluklar, “Rumkale” diyordu. Hristiyanlar için kutsaldı. Rivayete göre, İsa havarilerinden Johannes, Roma askerlerinin korkusundan, buradaki bir mağaraya gizlenerek İncil’in nüshalarını çoğaltmıştı.

Irmağının kıyısında yükselen Kelha Zêrîn, kaleler silsilesinin içinde yer alıyordu. Irmak kıyısının güneyi takip edildiğinde, Carabulus’a kadar Kürt coğrafyası içinde birçok kale vardı. Aynı hat üzerinde kuzeye doğru, Samsun’a kadar gidildiğinde Amasya, Tokat ve Sivas kaleleri yer alıyordu. Kelha Zêrîn; bu kaleler zincirinin en önemli halkasıydı. Ferat’ın batı yamacında, sert kalkerli, yekpare kaya kütesi üzerine inşa edilmişti.

Ömer, Kelha Zêrîn’i görünce, dedesi Husên’in anlattığı geçmiş bir hikâyeyi anımsadı. Hikâye babadan oğulla, anlatılıp geliyordu. Hikâye bütün ayrıntılarıyla kafasında yazılı bir levha gibi duruyor, kaleye bakıp sanki dedesini yeniden dinliyordu.

“Derler ki eskiden, çok eskiden Abdullah adındaki atamızın Muhammed, Abdi ve Husên adında üç oğlu varmış. Husên en

büyüğü, Abdi Ağa en küçüğü, ama pek korkusuz ve güçlü olanıymış,” diye başlayıp “Kürt Osman Paşa seferde döneyim, beylerin gözlerini oyup intikamını alacağım demiş,” diyerek bitiyordu.

Ömer, at sırtında, dedesinin anlattığı hikâyeyi, tekrar dinliyormuş gibi Kelha Zêrîn’e bakıyordu. Ferat kıyısı boyunca, meyve bahçeleri gözüküyordu. Yamaçlarda, binlerce yıl insanlara barınak olan doğal mağaralar, tarihin bir iz düşümü gibi duruyordu.

Ömer, at üstünde, Ferat kıyısında bekleyen, ahşap ve demirden yapılmış, çıkartma gemisine benzeyen eski ve kirli bir tekneye yanaştı. Kıyıda saç sakaları birbirini karışmış hamallar duruyordu. Bir dizi erkek, çocuk, kadın, yaşlı çuvallarıyla kıyıda karşıya geçmek için bekliyordu.

Halfeti’ye bağlı, yüz haneden oluşan, Kale Meydan Köyü karşıdan gözüküyordu. Çoğu Türkmen Hacı Bey’in akrabalarıydı.

Ömer, atıyla büyük bir tekneye bindi. Kendisi dışında on yolcu, içi buğday dolu birkaç çuval, iki koyun, bir köpek ve bir eşek vardı. Geminin kapasitesi dolmuştu. Yolcular, meraklı gözlerle çocuk yaştaki süvariye baktılar. Ömer, kendinden emin onlara baktı. Jandarma olan babasıyla gezdiği için bu tür şeylere alışkındı. Onlara bakarken eli kendiliğinden göğsündeki mektubun üzerine gitti. Eli mektuba değince sevindi. O da; “mektubun içinde ne var,” diye merak ediyordu. Ömer okula gitmemiş, okuma yazması yoktu.

Gemi öte yakaya yaklaştı. Yolcular, gemiden birer ikişer çıktılar. Hamallar, çuvalları sırtlayıp sahile taşındılar. O da gemiden çıkarak atına atlayıp Kale Meydan Köyü’ne yöneldi. Dönüp arkasına baktı. Karşı kıyıda Ferat zümrüt yeşilli vadi içinde heybetlice akıyor, her iki yakasında yeşillikler bir çizgi gibi uzanıp

gidiyordu. Yol boyunca, ardı arkası kesilmeyen meyve bahçeleri vardı. Ağaçlardan gökyüzü kapanmış gözüküyordu.

Kelha Zêrîn; Merzimen Çayı'nın Ferat Nehri'ne döküldüğü alanda, dik ve sarp bir kaya kütlesi üzerine yapılmıştı.

Halfeti ve köylerinden yirmi beş bin civarında, Kürt, Türkmen, Arap, Ermeni, Rum, Suryani ve Yahudi iç içe barış içinde yaşıyordu.

Surların bulunduğu güney tarafı, dağ yamacı oyularak dimdik hale getirilmiş, kayadan bir sur haline dönüştürülmüş ve derin bir hendek ile çevrilmişti. Otuz metre derinliğinde, yirmi metre genişliğinde kaya oyularak yapılan bir hendekle kalenin, dağ ile bağlantısı tamamen kesilmişti. Hendeğin batısında ise Merzimen Çayı akıyordu.

Doğu tarafında, yekpare kayaya özenle oyulmuş, dik basamaklarla, dikkörtgen biçimindeki kale kapısına ulaşılıyordu.

Kalede dört kapı bulunuyordu. Kaleye giriş yolu, güney de olup tekti. Teraslarda yapılan bu kapılar güvenliğe dönüktü. Her teras, bir kapı ile diğerinden ayrılıyordu. Kalenin birçok alanında kayalar, mağaralar ve çok katlı teraslar bulunuyordu. Kuzey ve doğudaki surlarda yedi burç ile birçok mazgal vardı.

Kale kapılarında, Roma sütunları hala ayakta duruyordu. Doğu tarafında, yetmiş beş metre derinliğinde bir kuyu, kuyunun ortasında sekiz metre genişliğinde bir havalandırma ve aydınlatma boşluğu vardı. Bu boşluğun etrafını helezonik yay gibi saran merdivenlerle, Ferat kıyısına inen gizli su tüneli ile kalenin içinde büyük su sarnıçları yapılmıştı.

Güneyinde dörtgen yapılı, Şair Patrik Nerses tarafında yaptırılan, Şair Aziz Nerses Kilisesi'nin kalıntıları vardı.

Kilise duvarının ortasında çerçeve içinde, Ermenilerin tipik motiflerini taşıyan, iki tarafta bezemeli, birer levha, levhalarda;

hayvan figürleri ve bitki süslemeleri vardı. Kilise duvarından kuzey ve güneye birer pencere açılıyordu.

Kuzeyinde 13. yüzyıla ait, Yakubi Azizi Barşavma tarafında yapılan, üstü kubbe, kare biçiminde Barşavma Manastır'ının harabeleri yer alıyordu. Doğusunda merdivenle çıkılan bir kule vardı.

Kale Beyi'nin konağı, artık bir viraneydi. Hacı Bey de çoktan ölüp gitmişti.

Doğu tarafında, kalenin altında oyulmuş, bir su tüneli vardı. Bu tünelle Merzimen Çayı'nın suyu, dik yamaçlara getirilerek bahçeler sulanıyordu. Kale Ferat'ın sarı hırçın sularının hemen dibinde, gökyüzüne doğru tüm heybeti ve görkemiyle yükseliyordu. Doğusunda Ferat, kuzey ve batısında Merzimen Çayı dolanıyordu.

Merzimen Çayı ve Ferat kıyıları yemyeşil, meyve bahçeleriyle süslüydü. Kıyının yeşilliği, tepelerin çıplak bozkırıyla çelişki halindeydi.

Öcê kadının torununun torunu Ömer, atıyla derin olmayan Merzimen Çayı'nı geçti. Kale eteğinin dik yamacını aştıktan sonra batı kapısına vardı. Orada içeri girip patika yoldan, gideceği eve yöneldi.

Evi tek katlı, beyaz kesme taşlardan yapılmıştı. Taş ustası olan ev sahibi, evinin önünde oturuyordu. Ömer'i görünce, ayağa kalkıp ona yanaşarak;

“Hoş geldin yeğenim, buyurun gel otur,” dedi.

“Sağ ol amca, hemen geri döneceğim.” Koynundaki mektubu çıkarıp; “bunu babam gönderdi,” dedi.

Ev sahibi tedirgin oldu, benzi sarardı. Aklaşmış kızıl sakalları, alnındaki derin kırışıklar ve nasırlı elleri, ona bu mektubun iyiye işaret olmadığını söylüyordu. Çekinerek mektubu alırken;

“Yeğenim, gel otur, biraz soluklan, bir şeyler ye, iç yine gidersin,” diye tekrarladı.

“Sağ ol amca, babam hemen geri dönmemi istedi,” dedi.

“Babam hemen geri dönmemi istedi,” sözü, adamı daha da tedirgin etti.

“Peki, sen bilirsin yeğenim, o zaman yolun açık olsun, babana selam söyle,” dedi.

“Sağ ol amca,” diyerek geri dönüp kıyıya yönelirken Ömer dönüp arkasına baktı. Gözleri büyülenmiş gibi hayretler içinde, kesme taş yapılı, iki katlı evin arkasındaki büyük meyve bahçesine takıldı. Portakal, mandalina, limon, üzüm, erik, şeftali, kaysı, badem, nar, incir, fıstık ağaçları vardı. Bahçe kenarında renge renk çiçekler, göz kamaştırıyordu.

“Ne kadar güzel bir bahçe,” dedi kendi kendine kıyıya doğru giderken. Bindığı gemi hala kıyıda yolcu bekliyordu. Aynı gemiye bindi. Karşıya geçti. Atını rahvana kaldırdı.

Gölgelerin upuzun, doğruya doğru uzandığı bir vakitte, Ömer kaleye bakarken dedesinin anlattığı hikâyeye yine gelip kafasına takıldı. Hikâyede; “Abdi, Husên’in dizleri üzerinde, siyah, simsiyah bir kaytanla boğularak öldürülmüş,” deniliyordu. Ferat, aşağıda kalmış, Kelha Zêrîn dibinde sarı ve hırçın akıyordu.

Ömer, mektubu adama vermiş, sevinçle at sırtında Halfeti’den Amara’ya dönüyordu. Dedesinin anlattığı hikâyeyi, tüm detaylarıyla, antik taş bir kolye gibi boynunda taşıyordu.

Atı tırısı kaldırıp gün batımından önce eve vardı.

Rüzgâr avludaki dut ağacı ile güllerin dallarını batıya doğru bükerek çöken akşam serinliğinde daha hızlı sallıyordu.

“Oğlum Ömer, hayır ola bu atın böğürleri kalaycının körükleri gibi inip kalkıyor, çok terletmişsin hayvanı,” dedi Husên, elini doru atın böğürlerinden usul usul gezdirirken.

“Dede, geç kalınca, biraz hızlı sürdüm,” dedi Ömer.

Ömer ile birlikte, patika yoldan yürüyordu. Kaygılı ve düşünceliydi. Düşündükçe çaresiz çözümsüz kalıyor, büyük bir felaket olacağı hissine kapılıyordu.

“Acaba adam, gönderdiğim mektubu okuyunca ne düşündü, nasıl bir çare bulacak. İnşallah böyle bir şey gerçekleşmez, olursa hepimizin felaketi ve utancı olur,” dedi kendi kendine.

Birdenbire, iri bir taşın kenarında, çok önemli bir şey hatırlamış gibi “zınk” diye durdu. Etrafına baktı. Taşın kuzey tarafı yeşilimsi, kalın bir yosun tabakası bağlamıştı. Taşın dibinde yüzlerce karınca yuvalarına yem taşıyor, yüzlercesi yuvadaki yaramaz sapları dışarı çıkartıyordu. Karıncalara baktı, ilgiyle izledi. Çıkardıklarını, yuvanın uzağına götürüp bırakıyorlardı. Yuvanın etrafında, çanak ağzı gibi bir yükselti oluşmuştu.

“Demek ki bir taraftan kışa hazırlık için yuvalarını temizliyorlar, diğer taraftan yiyecek stok yapıyorlar. Yuva tüm canlılar için temel bir ihtiyaçtır,” diye düşündü. “Bu karıncalar bile yaz, kış yuvasını terk etmiyor, yazık onlar nasıl üzerinde yaşadıkları toprağı, evleri bırakıp gidecekler, bu büyük bir zulüm,” diye içinden geçirdi.

Durup geriye baktı. Yoksul, kıraç, verimsiz, susuz bir Kürt köyü olan Amara, uzakta kalmıştı. Güney, doğu ve batı tarafı, Türkmen köyleriyle çevriliydi. Kuzeyde Kürt köyleriyle komşuydu. Doğru tarafındaki fıstık ağaçları ve bağların oluşturduğu yeşillik, Amara’nın yaşam damarıydı. Bağ, fıstık, tahıl ve hayvancılıkla yaşamlarını sürdürüyorlardı.

Abdullah’ın, tüm köylerle ilişkisi vardı. Köylülerle devlet arasında bir aracı, uzlaşıcı gibiydi. Kız kaçırma, kavga, toprak sorunlarını çözüyordu. Kan davalarını, barışla sonuçlandırıyor.

Ermeni Köyü Cibin! Türkmen Köyü Ereh! Ve Kürt Köyü Amara! Üç ayrı kültür, üç ayrı etnik yapı, üç ayrı köy, üç ayrı topluluk, üç ayrı dil! Üçü birbirine komşu ve dosttu.

Durduğu yerde, yine etrafına baktı. Patika yolun her iki tarafında bağlar ve badem ağaçları vardı. Bağların etrafı surlarla çevriliydi. Aylardan ağustostu. Badem ağaçları gür ve yemyeşildi. Bağlar, sarı, kırmızı, siyah, iri taneli, olgun üzümler ile doluydu. Taş surların dibinde, kocaman gövdeli incir ağaçlarının yaprakları iri ve yeşildi. İncirler sararıp olgunlaşmış, kuş cıvıltıları birbirine karışıyordu. Gökyüzü berrak ve pürüzsüzdü. Uzaklarda Karadağ, Ferat vadisi boyunca, koyu yeşil bir ufuk çizgisi oluşturunuyordu.

Elindeki “gizli emir, talimatnamesine daha dikkatli baktı. Evirdi çevirdi, bir daha baktı. Fazla bir şey anlamadı.

“Baba niye durduk,” dedi Ömer. Abdullah soruyu yanıtsız bıraktı. Ne yanıt vereceğini bilmiyordu. Patika yol Cibin köyüne doğru uzanıp gidiyordu.

“Şimdi ona nasıl anlatacağım, ne diyeceğim, olmaz asla olmaz,” dedi kendi kendine. Elindeki kâğıda bir daha baktı. Harfleri tek tek inceledi. “Gizli emir ve sürgün” sözcüklerini tekrar okudu. Büyük bir günah işliyor, hissine kapıldı. Büyük kara felaketler kafasında dönüp dolaşıyordu.

“Yıllardan beri yan yana yaşıyoruz, birbirimizin ekmeğini yemiş, suyunu içmişiz. Su ve ekmek kutsaldır. Ne kötülüğünü gördüm ki, atadan, dededen dostuz. İnançları farklıdır. Varsın farklı olsun. Bize bir zararı yok ki! Herkes kendi dili ve inançlarıyla yan yana yaşasın, yıllardan beri yaşamıyor muyuz,” diye düşündü. Kafası çelişkilerle doluydu. Elinde kâğıt, patika yoldan biraz ilerledi. Tekrar durup bir daha baktı. Altında Enver, Cemal ve Talat Paşa imzası vardı. Ömer ile birlikte Cibin’e doğru yola devam etti.

Artos; tanınan bir duvar ustasıydı. Beyaz kesme, Urfa taşından beylere, mirlere, ağalara yıllarca “taş konaklar” yapmıştı. Yaptığı konağı, hiçbir usta yapamazdı. Bir heykeltıraş gibi taşları, keser, biçer ve çeşitli süsler verir, taşları taş olmaktan çıkartır, onlara can-ruh katardı. Taş ustalığı azalınca, kalaycılığa başlamıştı.

Abdullah, Cibirin’e vardığında Artos, iki öküzünü boyunduruğa vurmuş, elinde dirgen (mısa), cercerenin(Gam-Qelm) üstünde ayakta durmuş, ağırlık oluştursun, saplar iyi ezilsin diye sarı saçlı, mavi gözlü çocuğu tahta iskemlenin üzerinde arkasında oturtmuş, koca sap yığınının etrafında dönüp dolaşıyordu. Selamlaşıp merhabalaştılar. Hal hatır sordular.

“Artos, Padişah ve üç Paşalar, Ermeniler hakkında ferman çıkarmışlar. Yarın şafak vakti, Ermenilerin tümünü Suriye’ye sürgüne gönderecekler. Bir günlük vaktin var, zaman kaybetme, hemen eve git, değerli taşınır eşyalarını, altınlarını topla! Mal götürmeyi yasaklamışlar. Hiçbir şey götürmenize izin vermiyorlar. Sadece üzerinizdeki elbiselerle sizi götürecekler. Akrobalarına, dostlarına haber ver. Bizim elimizden bir şey gelmiyor, üç paşaların fermanıdır,” dedi Abdullah.

“Abdullah, hele biraz müsaade etde şu ‘cercereyi’ biraz daha dolaştırayım,” dedi içine girdiği şaşkınlık ve ani şokla ne diyeceğini şaşırان Artos.

“Artos, benim elimden bir şey gelmez, ben sana haber vermeye geldim. Gam da öküz de harman da burada kalacak. Bunlar yarın şafakla birlikte hepsi burada kalacak! Götürmenize izin vermeyecekler,” dedi Abdullah yalvaran, acıyan çaresiz gözlerle ona bakarak.

“Abdullah, ben gamı bırakmam, çok acelem var, bitirmem lazım,” dedi şaşkınlık şokunu yaşayan Artos.

Yüzü tuhaf, cılız, zavallı, hüznü dolu, umutsuz bir gülümsemeyle çarpılmış gibiydi. Bu derin şokun, şaşkınlığın, çaresizlik ve umutsuzluğun acı gülümsemesiydi.

“Artos anlamıyor musun, yarın sabah bunların hepsi burada kalacak. Hepsi yerinde kalacak, götürmenize izin vermiyorlar.”

Artos şaşkıncı. Afallayıp kalmıştı. İnanmıyordu. Bir şaka sanıyordu. Ne yapacağını ne söyleyeceğini bilmiyordu. Abdullah’ın şaka yapmadığına emindi. Başı bir arı kovanı gibi uğulduyor, kelimeler rastgele ağzında çıkıyordu. Cercereyi durdurdu. Öküzleri dürtmek için kullandığı çivi başlı dirgeni, baş aşağı harman yığınınca sapladı, aval aval Abdullah’a baktı. Öküzler durdukları yerde, başlarını eğip buğday sapı yemeye başladılar. Artos’nun bendi benzi atmış, içine kocaman bilinmez, sonsuz gri bir boşluk dolmuştu. Boşluk denizinin gri, fırtınalı ve azgın dalgalarıyla boğuşup duruyor, işin içinden çıkamıyordu. Sözcükler rastgele ve manasız ağzından çıkıyordu. Abdullah’a bakıp;

“Madem öyle, iki defa daha cercere döneyim.”

“Artos haydi, çabuk, bırak cercereyi de git hazırlan, akrabalarına, dostlarına haber ver, herkes hazırlıklı olsun.”

Artos her şeyin kötü bir şaka olmasını istiyordu. Sonsuz gri boşluğun, azgın denizinde rastgele dolaşılıyor, bir çıkış kapısı arıyordu. Artos dindardı. Defalara incili okumuş, İsa’nın bütün mucizelerini ezbere biliyordu. O da bir kurtuluş mucizesi bekliyordu. O an, kurtuluş için İncil’i düşünüyordu. Roma Kralı Herod’un dansçı, üvey kızı, vaftizci Yahya’nın kesik başını, altın sini içinde annesi Herodias’a sunuyordu. İsa Golgota Tepesi’nde, boynunda dikenli çelenk, çarmıha yürüyordu. Artos kocaman gri boşluk denizinin içinde şaşkın şaşkın dönüp dolaşıyordu.

Cercerenin üstünde, dimdik durmuş, elinde dirgen, arkasında mavi gözlü çocuk öküzlere; “ho ho ho” deyip buğday saplarını

ezmeye başladı. Çok gitmeden yere çivilenmiş gibi birdenbire durdu. Abdullah Artos'a, Artos Abdullah'a bakıyordu. Sonra ani bir hareketle tekrar; "Ho ho ho," deyip cercereyi sapsarın üzerinde dolaştırmaya başladı. Kafasındaki kocaman gri boşlukta dönüp dolaşıyordu. Dolaşırken Yahya'nın kesik başını, altın sini içinde Herodias'a sunan, Romalı aylak, şımarık, Yahya'ya âşık Salome'yi düşünüyordu.

Ömer şaşkın şaşkın konuşulanları dinliyor, o anı bütün detaylarıyla, bütün zamanlara taşıyacak şekilde belleğine yerleştiriyordu. Mavi gözlü çocuk, konuşulandan hiçbir şey anlamıyordu.

Gün akşama doğru evirilirken Amara dönüşünde, Ömer, mavi gözlü çocuğu düşünüyor üzülmüyordu.

VI

Geceleri hava açık, durgun, gökyüzü berrak, yıldızlar iri ve parlaktı. Buz ayaz hava, Amara çevresindeki tepelerin ardında yol kesen bir eşkıya gibi pusuya yatmış bekliyordu. Yağmurlardan sonra her taraf donmuş, tüm sular buz kesilmişti. Geceleri kızıl toprak üşüyor, donuyor, taş gibi kaskatı kesiliyordu. Amara'da her şey kristalleşmiş, sabahları yerden iki metreye kadar bitkilerin, ağaç dallarının, taşların, toprağın üzeri taneli beyaz bir örtüye bürünüyordu.

Kürt coğrafyasının yaygın, mavi, soluksuz, sonsuz göğünde kuşlar sürü halinde uçuyor, başıboş köpekler, açlıktan acı acı uluyordu. Köylüler aç, yoksul, perişandı. Kadın, erkek, yaşlı, genç, çoluk çocuk Amara sokaklarından geçip gecenin açık karanlık ağzında Bedo'nun evine doğru akıyordu.

Bedo'nun evi, Amara köyünün güney kenarında ayrık duruyordu. Ev kerpiçten yapılmış, iki oda bir ahırdan oluşuyordu.

Bedo, bütün köy ile ilişkilerini kesmiş, ahır gibi evde eşi, yedi yaşlarındaki oğlu Dedo ile üç yaşındaki kızı Xezê ile birlikte yaşıyordu. Bedo'nun yaşamı bir sır gibiydi.

Amara köylüleri, kara kışın ortasında açlık, soğuk ve hastalıktan nefes alamıyor, dört gözle baharı bekliyordu. Olan bütün yiyeceklere devlet el koymuş, aç kalmışlardı. “Xela Mezin,” dedikleri, büyük kıtlık kıran, köyde onlarca can almıştı. Açlık ve hastalıkla birlikte, bir de bedenlerini tir tir titreten, buz ayaz hava, kapı eşiklerini yalayıp evlerin içine hücum ediyordu. Tüm köy aç ve perişandı. Açlık, bir kene gibi yakalarına yapışmıştı. Oğulları askere alınmış, Yemen, Çanakkale, Kafkas cephelerine yollanmış, hiçbirinden haber alamıyorlardı. Açlık ve hastalıktan, her gün bir iki kişiyi toprağa veriyorlardı. Bedo'nun yaşamı, merak uyandıran bir gizeme dönüşmüştü.

“Bizim çocuklar, bir deri, bir kemik kalmış, şu Bedo'nun çocukları, Dedo ile Xezê sanki açlık görmemiş gibi besilidirler.”

“Bedo ile eşi, sanki günde üç öğün yemek yiyorlar.”

“Şu Bedo'nun ambarı, buğday dolu diyorlar.”

“O gün muhtar ile jandarma Abdullah, çocuklar için yalvar, yakar buğday istemişler, ‘yoktur,’ deyip yemin billah etmişti!”

“Bahara az kaldı, millet açlıktan kırılacak. Bedo şu saklı buğdayı verse belki çocuklar kurtulur.”

“Bedo buğdayı çocuklar için paylaşmalı.”

“Bedo; ‘Nuh diyor, peygamber demiyor,’ vallahi.”

Derken kadın erkek, birer ikişer kazma kürekleri alarak Bedo'nun evinin önünde biriktiler. Birikip çoğaldıkça çoğaldılar. Bütün köy oraya yığıldı.

“Bedo çocuklar için biraz buğday,” dedi yaşlı bir kadın, yalvaran aç sefil, perişan medet uman bakışlarla.

“Dinin hakkı için yemin ederim ki buğday yok,” dedi Bedo, sert, sakın, kararlı, alıngan bir eda ve kurnaz bir gülümsemeyle.

“Yok diyorsan da hele bir kendi çocuğuna bak, bir de benimkine bak,” dedi açıklıktan avurtları içe çökmüş, gözleri çukura kaçmış, zor ayakta duran bir kadın, elini tuttuğu çocuğunu göstererek.

“Bedo, borç ver, her aileye çocuklar için biraz buğday, herkesin kefilî benim, ilk ürünlerle birlikte sana ödeyecekler,” dedi jandarma Abdullah’ın babası Hüsên.

“Hüsên amca, Allah hakkı için buğday yoktur evimde,” dedi Bedo boynunu büküp yalvararak.

“Bedo, çocuklara biraz buğday, ekim zamanı sana iki katını öderiz, her şeyin kefilî benim,” dedi Hüsên.

“Hüsên amca, Kuran hakkı için ki yoktur,” dedi Bedo, ellerini açıp tanrıya yalvarmaya başladı.

“Bedo amca, çocuklar açıklıktan ölecek, sende hiç vicdan yok mu,” dedi Abdullah öfkeli bir bakışla.

Bedo Abdullah’a bakmadan, Hüsênê yalvaran gözlerle bakıp;

“Hüsên amca, sen bizim büyüğümüz, adalet sahibisin. Oğlum Dedo’nun başına yemin ederim ki buğday yok,” dedi. Gözyaşları döktü, hüngür hüngür ağladı.

“Bu kadar yemin ediyor, yazık adama hakaret ediyoruz.”

“Belki de yoktur nereden bilelim.”

“Vardır, vardır yalan söylüyor.”

“Vardır gizliyor!”

“Olsaydı bu kadar yemin etmezdi.”

Jandarma Abdullah ile muhtar birlikte hareketlendiler. Abdullah sağına soluna baktı, ellerinde kazma, kürek hazır bekleyen gençlere;

“Kazın şu evin avlusunu,” dedi.

Yaşlı, tecrübeli, aksakalı adamlar, ellerindeki kalın sopaları karış karış yerlere vurarak;

“Aha şurayı kazın, aha burayı kazın!”

“Şuranın toprağı gevşek gözüküyor, burayı da kazın.”

Bütün avluya kazdılar hiçbir şey çıkmadı. Bütün umutlar kırıldı. Bazıları Bedo’ya acıyarak; “yazık oldu,” deyip evlerine gitmeye başladılar. Kalabalık dağıldı. Abdullah, muhtar ile bir grup genç kaldı. Abdullah son bir umutla;

“Haydi, evin içine,” dedi. Bedo önlerine geçip;

“Yoktur, şu güneş beni çarpsın ki yoktur,” diye yalvardı. Önlerine geçip; “ölürüm de sizi evimin içine bırakmam,” diyerek ağlayamaya başladı. Bir genç elindeki kazma ile hızla itince, Bedo sendeleyerek kış üstü yere düştü. Eşi feryat figan ağladı. Tekrar ayağa kalkıp; “buğday yoktur, vallahi yoktur. Ateşte yanayım ki yoktur. Beni rahat bırakın,” diye bağırdı.

Evin içine girdiler. Girip didik, didik aradılar. İri bir su kabağının içinde birkaç kilo buğday buldular. Bir genç heyecanla;

“Aha işte buğday,” diye bağırdı.

“Allah hakkı için iki çocuğum içindir,” dedi yalvarmaya başladı Bedo. Abdullah gidip buğdaya baktı.

“Bırakın, karışmayın o buğdaya, aramaya devam edin,” dedi.

Gençler birer ikişer tekrar evden çıkarken; “Hiçbir şey yok,” diye yakınıyorlardı.

“Çıkmayın, gelin,” diye bağırdı Abdullah. Gençler dönüp ona baktılar.

“Haydi, ahıra,” dedi Abdullah. Ahır kapkaranlıktı.

“Bir çıra, bir çıra,” diye bağırdı muhtar.

Bir çıra geldi. İçeri girdiler. İçerisi eşek sildiği ve gübresi kokuyordu. Yüzlerce pire, sağa sola uçuşuyordu. Ahırın bir köşesinde, biraz saman yığılmış duruyordu. Bir taş yemlikte,

karakaçan saman yiyor, yanında sıpası bekliyordu. Başka da hayvan yoktu. Sağa sola baktılar. Sopalarla yeri dövdüler. Birkaç tanesi elleriyle acele, acele samanları yana çekip altına baktılar. Duvarları kontrol ettiler. Hiçbir ize rastlamadılar.

Dedo'nun eşi, kızı Xezê'nin elinden tutmuş, durmadan yemini billah yalvarıp gözyaşı döküyordu.

Tüm umutlar, birdenbire söndü. Abdullah ile muhtar birbirlerine baktı. Muhtar;

“Bedo'dan özür dileyelim,” dedi.

Eşeğin önündeki ahır Abdullah'ın gözlerine takıldı. Oraya yöneldi. Yeri sert, sert tekmeledi, birisinin elinde kalın sapayı alıp ahırın etrafını dövdü. Bir daha ayağıyla vurdu. Zemindeki hafif titreşimi hissetti.

“Tam eşeğin yemliğinin altını kazın,” dedi. Birisi eşeğin yağını çözerek öbür köşeye sürdü. Bir diğeri çamurdan yapılmış yemliği yerinden söktü. Bedo eşiyle birlikte yemliğin üstüne atlayıp; “ne olur yapmayın, çocuklarımın rızkıdır,” diye ağlamaya başladı. Bir genç hızla onu itti.

“Bedo, kefil benim, sana yeni mahsulle kadar yetecek miktarda bırakacağız, gerisini de borçla, tüm köye dağıtacağız.” Devamla; “Biz almasak da devlet gelip alacak, devlet alacağına çocuklarımız yesin,” diye ekledi Abdullah.

Derken buğday açığa çıktı. Beş kişilik bir “yaşlılar heyeti,” oluşturdular. Abdullah silahla buğdayın başına geçti. Bedo'ya yetecek kadar buğday ayırdı. Gerisini de aile nüfusuna göre bölüşüp paylaştılar.

“Herkes zamanı geldiğinde geri ödeyecek,” dedi Hüsên oğlu Abdullah. Kâğıt kalem eline alarak buğday nüfus başına göre tüm köye dağıtıp yazdı.

Dağıtım için belirlenen yaşlı yediemin heyeti, kime ne veriyse borç olarak kâğıda tek tek Abdullah’a yazdırıp not ettirdi. Borç listesinin bir nüshasını katlayıp Bedo’ya verdiler, bir nüshasını da katlayıp cebine koydu heyetten sorumlu yaşlı adam.

Bedo, eşi ve çocukları karakaçan ile sıpasının yanında oturmuş, olup bitenleri kabullenmiş, öylece bel bel bakıyorlardı.

Bedo’nun eşek ahırını altında kazdığı buğday çukurunda, tam on iki kile (iki buçuk ton) buğday çıkmıştı. Muhtar ile birlikte en son evi terk ederken;

“Vay namusuz vay, ettiği yemine bak, çıkan buğdaya bak,” dedi Abdullah.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

İstanbul, Bizans'tan beri hep başkent olarak kanlı saray oyunlarına tanıklık ediyordu. Artık yaşlanmış güçten, takatten düşmüş, yüzü pörsümüş, eli ayağı tutmayan hasta, yatalak bir kraliçe gibiydi. Yorgun, bakımsız olduğu kadar büyük ve derin bir kaos ve sefalet içindeydi. Kadim bir başkent olarak son yıllarını yaşıyor çelişki ve çatışmalar giderek şiddetleniyordu.

Yoksul ve çalışan kesimlerin oturduğu mahalleler, birer viraneye dönüşmüştü. Sarayda muhteşem görkemin son çırpınışları sürerken kenar mahallelerde bir başka yaşam devam ediyordu. Çobanlar, yanlarında iri köpekler, manda, inek, öküz, koyun, keçi sürülerini kent dışına otlatmaya götürüyordu. Kaz sürüleri, tavuklar ve çeşme yalaklarında yüzen ördekler vardı. Çocuklar yoksul aç, yalın ayak, kir, pas içindeydi.

Hali vakti yerinde olanlar, durmadan sahilin öte yakasındaki Galata tarafına taşıyorlardı.

Hisar'ın çevresi, hemen ötesinde denize dökülen Asya'nın tatlı suları, Göksu deresi ile güneydeki Küçükusu deresinin her iki tarafında tek katlı, tek düze ahşap evler arka arkaya sıralanmış gibiydi. Buralar sosyetenin eğlence merkezleriydi. İki dere arasındaki çayırılık ise piknik alanıydı. Göksu'nun sonunda, yaşlı bilge dev gövdeli çınar ağaçlarının altında romantik çayhaneler vardı. Dere kıyısında üç gövdesi aynı kökten sürmüş, "üç kız kardeş," denilen görkemli çınar ağacı, görenlerin ilgisini çekiyordu.

Buraya gelen kadınların yüzlerindeki peçeler giderek saydamlaşıyordu.

Ortaköy daha çok Musevi, Arnavutköy’de Rumlar çoğunlukta idi. İstanbul’un kadim halkı Rumlar, balıkçılık ve terzilik ile geçiniyordu. Çilek ve incir üretimiyle uğraşanlar da az değildi.

Gün batmış, gece kara yaygısını çoktan surların üzerine yaymış, Şehr-i İstanbul geceye teslim olmuştu. Rehber onu İstanbul Fatih semtinin karışık sokaklarından rastgele dolaştırıyordu. Bir yer arıyormuş gibi sokaktan sokağa giriyor, evlerin kapılarına bakıp duruyordu. Fatih camisinden yukarı çıkarken bir eve girecekmiş izlenimini verdi. Daracık, çıkmaz bir sokakta dönüp;

“Kusura bakma, yapmak zorundayım,” deyip gözlerini bir tek ışık teli sızdırmayan, siyah bir bandajla bağladı. Göz bağı ve karanlık onu tedirgin etti. “Örgüt, suç, güvensizlik ve gizlilik,” kavramları kafasında dönüp dolaştı. Pişmanlık, ince bir dalga gibi beynini yalayıp geçti.

“Karanlık bir dünya, karanlık bir örgüt, ben ne yapıyorum,” diye kendi kendine mırıldandı. “Artık iş işten geçti, geriye dönüşü olmayan karanlık, belirsiz bir yola girdim, istesem de hiçbir şey yapamam. Karanlık, karanlıkta çakılıp kaldım, önümü bile göremiyorum. Bundan böyle başkalarının emirlerine mahkûmum. Atmam gereken adım, yürümem gereken yol bir başkasının emrine bağlıdır,” diye düşündü.

Gözleri bağlı dolaştırılırken; “babam,” diye mırıldandı. Büyük bir suç işlemiş gibi; “Hayır, o benim babam değil, Rüştü Paşa, beni yetimhaneden alıp okuttu, bana sahip çıktı, orduya dâhil etti, kötülüğümü istemez, bu işe o beni önerdi, önermişse bir bildiği vardır,” diye düşününce, biraz rahatladı. Rehber elinde tutup;

“Dikkatli ol, düşmeyesin daha epey yolumuz var,” diyerek

saygılı ve nazikçe uyardı. İki sokak ötede, onu götüreceği evin etrafındaki sokaklardan bir saat kadar dolaştırıp durdu. Her dolaştırdıkça;

“Aman ha, dikkat et önünde çukur var, yanında taş var, sağa gel, bir dut ağacı var, dikkat et,” diyerek girecekleri binanın etrafında dolaştırıyordu.

“Göz bağı, gece ve karanlık, hiçbir şey göremiyorum, bunlar beni neden böyle gözü bağılı yürüyorlar ki,” diye düşününce yeniden tedirgin oldu. İyice sıkılmış, ürkmeye, korkmaya başlamıştı. “En iyisi, gözümdeki şu lanet bağı, bir an önce çıkarıp kaçayım, kaçıp bu karanlıktan, göz bağından, daracık sokaklardan uzaklaşayım.” Adam sağ elinden tutmuştu. Göz bağını açıp kurtulmak için sol elini usulca kaldırdı. Rehberin; “aman dikkatli ol,” sesiyle cesareti kırıldı, bundan vazgeçti.

Gözleri bağılı, karanlıkta başkasının yardımıyla dolaşmak, ona eski çocukluk günlerini anımsatıyordu. Tecavüz olayı gelip kafasına takıldı. “O gün de beni böyle karanlık, bir yerde dolaştırarak gözlerini bağlayarak götürmüşlerdi.” O olayı düşündükçe; bağırp çağırarak ve kurtulmak istiyordu, ama bunun sonucunun kötü olacağını bilincindeydi.

Rehberle birlikte, büyük, ahşap bir konağın önünde durdular.

“Hilal,” dedi rehber yavaş ama anlaşılır, duyulur bir sesle.

“Hilal” parolasını duyunca, içerdeki kapıyı yavaşça açtı.

Bir evin kapısından içeri girdiğini fark etti. Daha da ürktü ve korktu. Yetimhaneden alınıp tecavüz etmeye götürülürken de aynen böyle gözleri bağılı, bir eşikten içeri alınmıştı. Nefesi daraldı, derin derin soludu. Göz bağını açıp kaçmak, kaçıp karanlık sokaklarda uzaklaşıp kaybolmak için yeniden elini kaldırdı. Tam o esnada yine rehber; “eşikte ayağını dikkatli at düşmeyesin,” diyerek uyardı. Uyarı sesiyle birlikte, ikircikliğe düştü vazgeçti.

Göz bağına giden eliyle, burnunu kaşıdı. Rehber elinden tutarak merdivenden yukarı çıkardı.

“Neden yoldan kaçmadım ki, şimdi işim daha da zorlaştı,” diyerek kendi kendini suçladı. İyice tedirgin oldu. Korku, tedirginlik, karanlık ve bilinmezlik yüreğine, ruhuna dek işledi. Ardında; “Rüştü Paşa, bana babalık yaptı. Neden beni bu karanlık işlerin içine sürükledi ki? Sürüklediyse mutlaka bir bildiği vardır, o benim kötülüğümü istemez,” diyerek kendi kendini rahatlatmaya çalıştı.

Merdivenden yukarı kata çıktılar. Orada; “Tahlif Odasına” alındı. Gözleri hala bağlı, ayakta bekliyordu. Heyecanlı, ürkek ve kaygılıydı. Ne ile karşılaşacağını bilmiyordu.

“Genç aday, sen örgüt üyesi olmaktan kararlı mısın? Eğer tam kararını vermemişsen, hala geriye dönme şansın var. İyi düşün, öyle kararını ver. Üye olduktan sonra hiçbir zaman geriye dönüş şansın olmayacak,” dedi gür, tok ve kararlı bir ses.

“Evet,” dedi tek kelimeyle hiç düşünmeden, beklemeden sorulan soruya. O iyice sıkılmış, bunalmış, bu karanlık ortamda bir an önce kurtulmak ve ışığı görmek istiyordu.

Bir iskemle sesini duydu. Biri elinden tutup iskemleyi arkasına sürerek; “buyurun oturun,” dedi kibar, ama buyurganca. Masanın başındaki iskemleye oturdu, biraz rahatladı. Saatlerden beri, ayakta beklemekten yorulmuş, sıkılmıştı. Onu getiren rehber, tam arkasında heykel gibi, dimdik durmuş, nefes almadan ayakta bekliyordu. Karşısında üç kişilik, bir tahlif heyeti vardı. Rehber, sağ elini tutup Kur’an’ın üzerine koydu. Sol elini tabanca ile hançerin üzerine yerleştirdi. Eli, aniden buz gibi demirle temas edince, gayri ihtiyarı ürperdi, tedirgin oldu.

“Otuz beş senedir, bünye-i milleti hain kurt gibi kemiren, istibdat idaresine karşı, mazlum milletin intikamını almaya hazır

mısınız?”

“Evet, hazırım,” dedi ürkek ve titrek bir sesle.

“Verdiğiniz sözü, önünüzde el bastığınız Kur’an-ı Kerim, tabanca ve hançerle teyit ve bunların üzerine yemin eder misiniz?”

“İşte, Kur’an-ı Kerim’e el basarak yemin ediyorum ki, sizlere ihanet edecek olursam, hançer ve tabancanıza layık olayım. Meşrutiyet’i istihlal edinceye kadar, Abdülhamit idaresine karşı gücümün yettiği kadar, fedakârca itaat edeceğime; şayet bu mukaddes maksadın istihsalinden evvel, hükümet yetkililerinin pençe-i zulmüne düşüp tutuklansam, etlerimi kemiklerimden ayıran bir işkenceye uğrasam bile, örgütün sırlarını ve üyelerinin adlarını açıklamayacağıma yemin ederim.

Örgüt üyelerinden biri, herhangi bir felakete uğrarsa kendisine ve ailesine, elimden geldiği kadar, para dâhil, her biçimde yardımda kusur etmeyeceğim. Eğer, namus sözü vererek yükümlendiğim yeminime ihanet edecek olursam, ihanet edenleri takip için örgütün görevlendirdiği yetkililerin uygulayacağı ölüm cezasına karşı, kanımı şimdiden helal ederim.

Teşkilatın amaçları uğruna, gerektiğinde canını fedaya hazır olacağıma... Ayrıca örgütün vereceği özel görevleri yerine getirmek için fedai gibi davranacağıma dinim, şerefim ve namusum üzerine yemin ederim,” dedi.

Yemin heyeti başkanı, yemin metnini cümle cümle okumuş, o da yüksek bir sesle tekrarlamıştı.

“Kardeşim, seni tebrik ederim. Bundan böyle, aramızda kardeşlikten başka, hiç bir his olmayacaktır. Allah cemiyetimize muvaffakiyet ihsan etsin. Cemiyetimizin nizamnamesine göre numaranız; 3434’dir,” dedi heyet başkanı.

Yeminin ardında rehber göz bağını açtı. Gözleri ışıktan kamaştı. Biraz bekledi. Sağ elinin baş ve işaret parmağıyla

gözlerini ovarak karşısına baktı. Tam karşısında ürkütücü, iri bir çift göz parlıyordu. Yüzünde siyah bir maske vardı. Bir tek gözleri gözüküyordu. Karşısındaki, baştan aşağı kırmızı bir pelerine sarınmıştı. Kamaşan gözleri ışığa alıştı. Daha dikkatlice bakıp inceledi. Konuşan maskelinin sağında ve solunda aynı şekilde giyinmiş, maske takmış, birer kişi daha vardı.

Üç kişilik bir tahlif heyeti karşısında duruyordu. Önünde; yeşil, parlak, çulha kaplı bir masa, masanın sağ köşesinde yeşil kaplı, üzerinde yaldızlı yazı bulunan, Kur'an-ı Kerim duruyordu. Kutsal kitabın solunda bir tabanca, hançer ve bayrak yer alıyordu. Masanın gerisinde ve tam karşısında üç kişilik yemin heyeti vardı. O an, Talat Paşanın dilden dile dolaşan şu sözlerini hatırladı; “Cemiyetimiz baş verecek, fakat sır vermeyecektir!”

Artık geriye dönüşü olmayan, bir yolun yeni yolcusuydu. Nerede, kimlerin karşısında yemin ettiğini bilmiyordu. Cemiyete sadece rehberini ve birlikte çalışacağı, iki hücre arkadaşını tanıyordu.

Yemin heyeti başkanı; “zorunlu ihtiyaç durumunda, diğer üyelerle tanışman için; ‘Temel ilke, Kelime-i Mukaddes, Muin, Kelime-i Murur ve Hilal’ sözcükleri ile işaret dilini ezbere bilmen gerekiyor,” dedi uyarıcı bir sesle. Devamla; “Sağ elin üç parmağını büküp bir hilal halinde kalbine götürürsen işaret tamamdır, demektir,” dedi.

“Tamam, anladım,” dedi, aceleyle.

“Sonra karşındakiyle karşılıklı olarak; ‘Mim, Ayn, Ye’ harfleri söylenecektir,” dedi başkan.

“Tamam,” diyerek heyet başkanını onayladı.

Bu yeni üye; Selanik’te, babası, annesini bıçaklayıp öldürdükten sonra kayıplara karışan, gazetelere manşet olan, iki gün boyunca aç, susuz evde ağlayarak hayata kalan ve yetimhaneye

verilen çocuk,

“Hasan Hüsnüydü!”

II

Işıksız, ürkütücü, nefes kesici, sabahı belli olmayan korku dolu, cehennem gibi uzun, upuzun bir geceydi. Artos o gece hiç uyumadı. Hiç kimseyle konuşmadı. Bir tek mavi gözlü çocuğu kucağına almış;

“Ben ölüyüm, ben ölüyüm, ölüler konuşmaz. Ölüler, uyumaz. Ben ölüyüm! Ben ölüyüm,” diyordu kendi kendine.

Suskun ve sessizdi. Hançer vursan bir damla kan akmazdı.. Düşünceleri, düşleri taşa çalınmış, bir kristal sürahiye gibi paramparçaydı. Bütünlüklü düşünemiyordu. Sanki beyni, ruhu, yüreği, düşleri karanlık bir mahzene tıkatılıp soluksuz bırakılmıştı. Düşünmek, çözüm bulmak istiyor, ama düşünemiyordu. Düşünme ve hayal kurma yetisini yitirmiş, gri boşluğun, azgın anaforunda dönüp dolaşıyordu. Korku, kaygı, bilinmezlik, ölüm, göç, sürgün ve talan bir fare gibi durmadan beynini kemiriyordu. En çok da kucağındaki mavi gözlü çocuğu düşünüyordu. Düşündükçe, çocuğa daha sıkı sarılıyordu. Çocuğa sarılırken yalnızlaşıyor, hiçleşiyor, çaresiz, zavallı bir başına kalıyordu. Ağlamak istiyor, ağlayamıyor, hiçbir seçenekte karar kılamıyor, bir serçe gibi daldan dala atlayıp duruyordu.

Dönüp dolaşıp kurtuluşu İncil’de arıyordu. Dindar ve inanmış bir adamdı. Gri kocaman boşluk denizinde döndükçe, Salome’nin, altın sini içinde Herodias’a sunduğu vaftizci Yahya’nın kesik başı gelip düşlerine giriyordu. İsa’nın ölüsü başında ağlayan üç Meryemleri hayal ediyordu. Arada bir Taşnak ve Hınçak gelip düşüncelerine takılıyor, suç işlemiş gibi çarçabuk onlardan uzaklaşıyordu.

Artos sabahı olmayan o uzun, kapkaranlık gecede düşündü, düşündü yine düşündü, ama hiçbir çözüm bulamadı. Mavi gözlü çocuğu kucağına alarak sımsıkı sarılıp celladını bekledi. Her nedense gece yarısına doğru, derin uykudan uyanır gibi giydiği uzun donla deli gibi yatağından fırlayarak komşularına uğradı. Gece yarısı, köyde korkulu, telaşlı, tedirgin bir hareket başladı. Çevre köylerdeki Ermenilere haber yolladı.

Alaca karanlıkta jandarmalar, Cibin köyünü sardıklarında, Artos çoktan hazırlanmış, önceden kaderine razı olmuş gibi ayakta bekliyordu.

Jandarmalar, tüm evleri didik didik aradılar ve kafiyele yola çıkardılar. Yanlarında hiçbir şey götürmelerine izin vermediler. Çevre köylerde toplayıp kafiyele kafiyele ilk hedef olan Birecik'e götürüyorlardı. Birecik bir ayrıştırma ve sınıflandırma merkeziydi.

Aileler, o gece Cibin'i terk ederken sarı saçlı, mavi gözlü otuz küçük kızı, Müslüman ailelere bıraktılar. Kızlarla birlikte, bir de ailelere para verdiler. "Kızlarımız büyüyünce, çocuklarınızla evlendirir sahip çıkarsınız," dediler.

Jandarma Abdullah, elinde silah, kafiyelelin güvenlik ekibinde yer alıyordu. Yolda, saldırı, yağma ve tecavüz çok erken başladı. Abdullah; "Tecavüz edeni vururum, biz bunlarla yıllarca birlikte yaşadık, birbirimizin ekmeğini yedik," diye bağırdı. Birecik'e kadar tecavüzleri önledi.

Dağlarda eriyen kar gibi her tarafta derecikler oluşup dizginsiz akıyor, aşağılarda birleşip büyük dev bir göç ırmağına dönüşüyordu. Köy ve kasabalarda yola çıkan kafiyeleler, Birecik'te birleştirilip büyük kafiyeleler halinde yola çıkartılıyordu. Kadın, çocuk, yaşlı, genç iç içeydiler. Yorulmaktan ayakları şişmiş, aç, susuz perişandılar. Bazı kafiyeleleri, Halep'e doğru yola çıkardılar. Bazılarını da Zinarê Gurniyê'ye doğru sürüklediler. Zinarê

Gurniyê; Hilvan tarafında Ferat'ın kıyısında dik ve sarp bir uçurumdu. Tepeden gidince birdenbire iki yüz metre derinliğinde, keskin bir uçurum ortaya çıkıyordu. Uçurumun ucu ileriye doğru çıkık, altı mağara gibi içe doğru oyuktu! Her şafak yüzlerce kadın, çocuk, yaşlı, genç bu uçurumda Ferat'a atılıyordu.

Rus işgalinden, zarar görmüş, öfkesi dizginsiz dışa taşmış, muhacirlerden özel olarak seçilmiş, “kılıççılar;” büyüklerin kafasını kılıçla vuruyordu. Çocukların elinden tutup uçurumdan fırlatıyordu!

Ferat; alaca karanlıkta derin, karanlık, çok karanlık akıyordu!

Her şafak kızıl, kan kızıl, şafak rengine dönüşüyordu.

Aşına yatağında taşıp sarı ve hırçın bir öfke saçıyordu!

Sular gün boyu, kan kıızıla dönüşüyordu!

Ferat, her sabah her sabah cesetleri sürükleyip köpüre köpüre götürüyordu!

Artos; Halep'e gönderilecek kafilenin içindeydi. Eşi, oğlu, kardeşleri uçurum kafilesine düşmüştü. Geriye dönüp son kez oğluna baktı. Bir asker, dipçikle vurup; “Yürü, geriye bakma! Artık çok geç, geriye bakmak hiçbir şeyi değiştirmez,” dedi.

Artos sendeledi, son anda yere düşmekten kurtuldu; alnında kan damladı. Kafile birbirine zincirleme bağlanmış yaşlı, genç, kadın, çocuk iç içe, gecede ağır ağır endişe ve korkuyla yürüyordu. Askerler;

“Haydi, çabuk olun, daha hızlı yürüyün,” diyerek durmadan dipçiklerle dövüyordu.

Artos; kendinden geçmiş, mavi gözlü çocuğu düşünüyordu. Yüreği daralıyor, çaresizlikten ne yapacağını bilmiyordu. Tek çocuğuydu. Tüm sevgisini ona vermiş, geçmiş gözlerinde canlanıyor, andan uzaklaşıp gidiyordu. “Haydi, yürüyün,” diyen askerin sesiyle, cehenneme dönüşen, korku yüklü anda yeniden

tüm umudu kırıldı. Eşini, babasını ve yaşlı annesini düşündü. Geçmişe giderken halk hekimi babası Hebo'yu anımsadı. Çocukluğuna gitti.

Babası Hebo ile annesi, Kürt köyü Xuşxuşik'te oturuyordu. Xuşxuşik Ferat'a yakın bir vadinin yamacında kurulmuştu. Kendisi de orada doğmuş, çocukluğu orada geçmişti. Evlendikten sonra gelip Ermeni Köyü Cibin'e yerleşmişti. Arkada ensesine inen bir dipçikle tekrar geçmişten sıyrılıp ana döndü.

An; kara kapkaraydı!

An; belirsizlik, umutsuzluk ve kaostu!

An; çift ağızlı, keskin, soğuk, kesici, delici çelik dipçikti!

Dipçiğin değdiği her yerde, oluk oluk kan akıyordu.

Dipçiği vuran, asker hızlı adımlarla yürüyüp gitti...

Karanlık ve korku dolu gecede dönüp arkasına baktı, asker uzaklaşmıştı. Artos; "İşte tam zamanıdır, tam zamanı, arazi de uygun," diye düşündü. Bir mucize olmuş gibi sevindi. O an, Meryem Ana ile İsa'yı düşündü. Salome ve Yahya'nın kesik başı gelip düşlerine takılıp kaldı. Bir türlü kesik baştan uzaklaşamıyordu.

Salome dans ediyordu. Herod onu izliyordu. Cellât Yahya'nın kafasını vuruyordu. İsa çarmıha geriliyordu. Tekrar çocukluğuna gitti.

Xuşxuşik köyünün yokuşundan, aşağıya doğru arkadaşlarıyla birlikte pınara koşuyordu. Berrak, soğuk sular, düz yaygın kayalığın üzerinde kazılan olukta, usul usul vadiye akıyordu.

Geçmişten sıyrılıp tekrar ana döndü. Yaş bir kalasa çakılan, onluk paslı bir çivi, nasıl yerinde takılıp kalırsa o da şimdiki zamanda öylece çakılıp kalmış, bir türlü geleceği düşünemiyordu. Ön tarafta bir asker; "ulan gâvur seni geberteceğim," diyerek birini dipçikle vuruyordu.

Buz gibi elik dipiğın değdiği yerden, kan fıskırıyordu.

Artos; dehşet saçan kurbanın çığlığıyla, uykuda uyanır gibi anda sıyrıldı. Gelecek; fırtınalı karanlıkta, kap kara bulutlar arasında, çok uzak dağların ardında, aniden yanıp sönen zayıf bir kıvılcım gibi kafasında şekillendi.

“İşte şimdi, ellerim de serbest, tam zamanıdır,” dedi kendi kendine. Sağına, soluna baktı, uzakta; “Sustur, sana diyorum, şu piini, pis sürtük,” diyerek kadına musallat olmuş, bir jandarmanın sesi, gecede çınlıyordu.

Bir anda, saniyenin altmıştan biri kadar, bir zaman diliminde, yabancı bir hayvan, esir tutulduğu kafeste nasıl sıçrayıp kaçarsa öyle bulunduğu kafilenin içinde fırlayarak kaçmaya başladı. “Oğlum, oğlum için her şeyi göze almalıyım, oğlum için şimdi lmeyeceksem, ne zaman,” dedi kendi kendine kaynağı belirsiz bir cesaretle kaçarken.

Bütün gücünü toplamış, bağların yüksek, geniş surları üzerinde, cins bir tazı gibi sıçrayarak kaçıyordu. Katıķ, lm korkusuyla, daha çok hızlı kaçıyor, gece kalın ışık geçirmeyen örtüsünü üzerine yayıyordu. Gece içinde, geceden bir parça olmuş, taşları, surları rüzgâr hızıyla atlayarak uzaklaşıyordu. Durmadan koşuyor koşuyor koşuyordu. Nefes nefeseydi. Ölümün soğuk soluğunu ensesinde hissederek durmadan, hiçbir engel tanımadan kaçıyordu. Kılcal damarlarındaki enerjisine kadar tüm gücünü kin, öfke ve ölüm korkusu ve mavi gözlü ocuk için harekete geçirerek koşuyordu.

Çukur, taş, çalı, ırpı, diken demeden, durmadan, dinlenmeden kaçıyordu. Katı kaçtı yine kaçtı! Bir saat boyunca durmadan, hiç bir engel tanımadan kaçtı.

Kuru bir mazı ağacı tutuşup nasıl alev alev yanarsa yanıp sonunda bir avuç kle dönüşürse Artos da öyle tüm enerjisini yakıp

tüketince, nefes nefese kalıp bir avuç kül gibi mecalsiz yere yığıldı. Artık ayağını kaldıracak takati kalmadı. Ağzı sonuna kadar açıldığında yüksekte baş aşağı tutulan bir tulumda bulunan su, son damlasına kadar nasıl boşalırsa Artos'un da bütün gücü, enerjisi, takati ve nefesi son damlasına kadar boşalıp tükendi. Artık istese de bir tek adım daha atamazdı. Birdenbire ayağı taşa takıldı, nefes nefese yüzükoyun yere kapaklandı. Zor nefes alıp veriyordu.

Kendinden geçmiş, soluyarak öylece yerde yatıyordu. Ne kadar zaman yerde kaldı, kendisi de bilmiyordu. Uzun zaman sonra ellerinde, yüzünde, ayaklarında bir acı hissetti. Biraz kıpırdamaya başladı. Yeniden ruh gelmiş gibi hareketlendi. Sağ eline baktı kan, sol eline baktı kan damlıyordu. Biraz soluklandı, nefes aldı, kendine geldi. Karanlık gecenin, kör anaforunda, ürkek gözlerle etrafına baktı. Yüzükoyun uzandığı yerde kalkıp oturdu. Çok sonra diz boyu iri sarıdikenlerin üzerinde oturduğunu fark etti. Her tarafı kanamıştı.

Kafileden kaçışı, bir saatti aşıyordu. Bir saat durmadan, nefes almadan koşarak kaçmıştı. Sarı dikenlerin üstünde kalkıp geriye baktı. Karanlık perdesi dışında hiçbir şey görünmüyordu. Gidip yüksek, iri bir kayanın üstüne çömeldi. Serin bir rüzgâr, su gibi terli bedenini yalayıp geçti. Yüreği, hala; “küt küt küt” atıyor, zor nefes alıp veriyordu. Bir kertenkele kuru otlar arasında hışırtıyla geçti. Aniden oturduğu kayanın üzerinde yere sıçradı. Kan dolaşımı hızlandı. Yüreği hızla çarptı. Sakinleşti, tekrar gidip kayanın üstüne oturdu. Toprak susuzluktan çatlamış, uzun ve geniş yarıklar oluşmuş, sarı bir ejderha gibi kıvrılarak ağzını açıp sonbahar yağmurunu bekliyordu. Çocukluğunun geçtiği aşına topraklardı. Birazdan doğunun alımlı ufku ağarmaya başlayacaktı.

“Gün ağarmadan gizlenmek için kendime emin bir yer bulmalıyım, yarın gece kafilenin peşine düşer, oğlumu kurtarırım,”

diye düşündü. Birdenbire düş görmüş gibi; “Oğlum oğlum, acaba oğluma ne yaptılar,” diye aklını, şuurunu yitirmiş gibi kendi kendine tekrarlayıp durdu. Nedense sonra farkına vardı, doğu ufkunun yavaş yavaş kızardığını.

“Gizlenecek bir yer, acilen gizlenecek bir yer bulmalıyım,” dedi kendi kendine. Düşündü düşündü, kafası çatlayana kadar düşündü. Gizlenmek için onlarca yer düşündü, her düşündüğü yer için; “hayır, orası olmaz, hemen bulurlar, orası hiç olmaz, orada köylüler görebilir, orası güvenli değil,” diyerek vaz geçiyor, bir türlü nerede saklanacağına karar veremiyordu.

Yine dansçı Salome ve Yahya’nın kesik başı gelip düşlerine takıldı. Taşnak ve Hınçak’ı düşündü, yine çarçabuk bu fikirden vazgeçti. Doğup büyüdüğü topraklardı. Karış karış biliyordu. Bir türlü gidecek yer bulamıyordu.

Düşündü, taşındı sonunda bir de baktı ki, doğu göğünde beyaz ışıklar beliriyor. Paniklemiş bir halde kızıl şafağın içinde dağları kible yaparak rasgele yürüdü. Nereye, niçin gideceğini, ne yapacağını kendisi de bilmiyordu. Hiç kimse ile ilişki kurmak istemiyor, hiçbir insana güvenmiyordu. Kendine bile güvenmiyordu. Kendini, kendinden gizliyordu. Yerin kulağı var, yere de güvenmiyordu. Her taraf tepe, taş, bağ, bahçe, vadi, kayalık ve ağaçlıktı. Karadağ ormanlıktı. Ferat vadisi yeşil yemyeşil bahçelerle kaplıydı. Artos gizlenecek, sığınacak bir karış toprak bulamıyor, karar veremiyordu.

Güneş doğuda kızıl bir top ateş gibi ortaya çıktı. Gün ağarınca, hiç düşünmeden, sorgulamadan, kabuğuna büzülen, bir kirpi gibi ilk önüne çıkan, gür bir çalılığın içine girip akşama kadar kıpırdamadan bekledi.

Gün batınca, yeniden yola düştü. Şimdi daha rahat düşünüyor, karar veriyordu. Biraz rahatlamıştı. Daha sakin düşünüyordu. Yeni

bir şey keşif etmiş gibi, aniden çok acıktığının ve susadığının farkına vardı. Dağlara doğru yol alırken derelerde su içti, otlar toplayıp yedi. Önünde iki yer vardı. Zinarê Gurniyê ve Ares uçurumu! Zinarê Gurniyê tarafına girmeye karar verdi. Bir hafta boyunca Hoşin, Helis ve Xuşxuşik köyleri arasında geceleri dolaşıp durdu. Hiçbir umut ışığı yakalayamadı. Hiçbir insanla ilişki kuramadı.

Mavi gözlü çocuğa dair tüm umudu sönüp küllendi. Taşnak ve Hınçak iyice kafasına yerleşti. İntikam duyguları güçlendi, kin ve öfkesi kabardı.

Hiç kimseye görünmeden, dağları kible yaparak rastgele güneşe göre yürümeye başladı. Gündüz saklanarak gece yürüyerek yol alıyordu. Nereye yürüdüğünü bilmeden sürekli yürüyordu. Yürürken durmadan kendi kendine mırıldanarak;

“Ey kudretli güçlü tanrı sana, dua eden şu aciz kulunun sesini duy! Saf, günahsız çocuğumu tüm kötülüklerden koru. O çocuğun ne kadar masum, çaresiz, günahsız olduğunu hatırla. Yüce merhametinle onu bana bağışla ve kutsa. Dayanması için on güç ve cesaret ver,” diyerek dua ediyordu.

Sonra karanlığın içinde küçüldü, küçüldü bir nokta olup gözden yitip gitti.

III

Antep’ten, Semsur’dan Urfa’dan, Diyarbakır’dan, Kars’tan Van’dan, Süleymaniye’den Musul’a kadar Kürt coğrafyası üzerinde kanlı savaş sürüp gidiyordu. Türkler, İngilizler, Fransızlar, Almanlar, İtalyanlar ve Ruslar bu kadim zengin sofrayı paylaşmak için birbiriyle çatışıp didişiyorlardı.

Ordudaki Kürtlerin çoğu, Rus ve Kazak Alaylarına karşı, Kafkas Cephesinde savaşa sürülmüşlerdi. Mir Alay Halit, İhsan

Nuri, Kerem, Yusuf Ziya Kafkas Cephesinde çar ordusuna karşı savaşıırken bir araya gelmişlerdi.

“Kerem kardeşim, seni görmeyeli yıllar olmuştu, ne zamandan beri bu cephe desin,” dedi Miralay Halit.

“İstanbul hükümeti, Avrupa’da okuyan öğrencileri silâh altına almak için İstanbul’a davet etmişti. Ben de çağrıya uyup binlerce Kürt öğrenciyle birlikte, İstanbul’a döndüm. Alman paşalar ve komutanlar, Hürriyet mektebinde, yedek subay yapmak için üç ay boyunca, bize harıl harıl askerliğe dair genel pratik dersler verip ardında kıtalara sevk ettiler. Bir de gittiğim, 24. Alayda, Almanların denetiminde, dört ay da topçu eğitimi gördüm. Sonra topçu baş çavuşu olarak savaşta görev aldım. Önce Çanakkale, ardında Kafkas-Erzurum Cephesine geldim, bir yıla yakındır buradayım işte,” diyerek Kerem izahatta bulundu.

“Sanki savaş, bütün zamanların ölümcül felaketlerini toplayıp Kürt coğrafyasına getirmiş,” dedi İhsan Nuri tepkiyle.

“Bu savaşın sonu nereye varacak, hiçbir cephe de iyi haberler gelmiyor, bir yıl içinde dört amcamı arka arkaya Hasankale, Çanakkale, Erzurum ve Arap çöllerinde toprağa verdim,” dedi Kerem.

“Kerem kardeşim, başın sağ olsun bilmiyordum. Görüyorsun işte savaş, bütün şiddetiyle sürüyor, bir vantuz gibi her şeyi alıp yutuyor. Bütün Kürt evlerinin eşiklerinde, görülmemiş acılar boy veriyor, buna rağmen tüm cephelerde, felaketi çağıran yenilgi haberleri, dört bir yana yayılıyor. Her şey, siyaset ve savaş cahili Enver Paşa’nın Sarıkamış yenilgisiyle başladı. Kafkas-Erzurum, Galiçya, Çanakkale, Yemen, Balkanlar, dahası çöller, vahalar, Arap çadırları, kentleri, kasabaları, Halep, Şam, Bağdat ve Kütülmare, bütün cihan yekpare, yangın yerine dönüşmüş.

Halklar mezarlığı üzerinde inşa edilen Osmanlı, hasta yatağında ölümle pençeleşiyor, hiçbir şey yapamıyor,” dedi Miralay Halit.

“Orduda yayılan haberlere bakılırsa Binbaşı Noel devreye girmiş, bütün Kürt ve Arap ayaklanmacılarıyla ilişkilendirilip Lawrence’nin Arabistan’da yaptıklarını, burada yapmak istiyormuş. Elazığ, Malatya ve Adıyaman’a kadar gidip bütün aşiretlerle görüşmeler yapıyormuş,” dedi İhsan Nuri.

“Yahudiler eskiden beri, İngilizlerle sıkı bir ittifak kurmuş, Filistin coğrafyasına Yahudi göçünü hızlandırıyorlar. Osmanlı yenildikçe Yahudi devletinin kuruluşuna giden yol, daha da hızlanıyor. Yahudiler de çok yönlü çalışıyor,” dedi Kerem.

“Adamlar akıllı, savaşın her iki tarafıyla ilişkilendirilip kendi çıkarlarını güvenceye alıyorlar. Masonlar, taa kuruluşundan beri İttihat ve Terakki Cemiyetini denetime almışlar,” dedi İhsan Nuri.

“Doğru diyorsun, Yahudi kökenli Cavit Bey, İttihat Terakki içinde İngiliz yanlısıdır. Enver Paşanın başını çektiği ekip Almancıdır. Sarı Paşa, padişahın yanı sıra gözükmüyor, hepsinin de Masonlarla ayrı ayrı ilişkisi var. Yakında bir Yahudi devleti kurulursa hiç şaşmam. Arap kabileleri bile, Arabistan’da İngilizlere oynuyor. Galiba, bir tek biz Kürtler, bu işin bilincine varmamış, çıkarlarımız için seferber olmuyoruz,” dedi Miralay Halit.

“Basının yazdığına göre, dünyanın bir numaralı süper gücü İngiltere, Irak’ta çok mühim petrol rezervleri tespit etmiş, buna göre yeni bir siyasi Arap haritasını hazırlıyormuş,” dedi Kerem.

“Kerem kardeşim, görünen köy kılavuz istemez, bu savaşın sonu pek hayırlı gözüküyor. Osmanlı savaşı şimdiden kaybetmiş, Kürtlerin de buna göre çok iyi düşünüp hazırlıklı olması gerekir,” dedi Miralay Halit.

“Ne yazık ki Kürtlerin Osmanlı’nın safında savaşmak dışında, hiçbir ciddi projesi, hazırlığı yoktur,” dedi İhsan Nuri.

“Maalesef acı, ama gerçek böyledir. Aslında biz ordudaki arkadaşların bunu düşünmesi, yapması gerekir,” dedi Miralay Halit.

“Bir daha böyle tarihi bir fırsat zor ortaya çıkar,” dedi Kerem.

“Ben alaya döneceğim, başka tanıdık Kürt subay arkadaşlar da var, zaman zaman bir araya gelip bu meseleleri münakaşa edelim,” dedi Miralay Halit.

“Evet, çok iyi olur, bir araya gelip tartışalım,” dedi İhsan Nuri.

“Görüşelim, hürriyet ve kurtuluş tarihi bir andır,” dedi Kerem.

Miralay Halit ayağa kalkıp ayrılmadan önce; “Kerem kardeşim doğru diyorsun. Birileri gelip bize bir sihirli değnekle kurtuluşu başışlamayacak. Bunun için her şeyimizi feda etmeye hazır olmalıyız. Bu koşullarda, Kürtler yaşamak için ölmek zorundadırlar, ama şimdi boşuna ölüyorlar. Kurtuluş için ayağa kalktıkları zaman, her şey değişecek. Hürriyet ve kurtuluş için savaşa karar vermek, bu yolda halkı aydınlatmak, çok yakıcı bir süreç olacaktır. Burada oyun içinde oyun var, önemli olan ateş altındaki bu cephenin arkasını görebilmektir. Yarın, her şey için çok geç olabilir.

Bir Kürt devleti ve hürriyet için savaşma kararlılığını ve cesaretini göstermek korkaklara göre değildir.

Unutmayın, hürriyet ile korku, benzin ile ateşe benzer, asla oynamaya gelmez,” dedi.

IV

Üç paşalar, Kafkas Cephesi’nde Ruslara karşı Kürt Aşiret Alaylarını harekete geçirmişlerdi. 2. Hamit’in kurduğu Hamidiye Alaylarını, Kürt aşiret reislerine bazı ayrıcalıklar karşılığında daha da güçlendirmişlerdi. Enver Paşa, Sarıkamış’ta aldığı büyük yenilginin rövanşını, Kürt milislerle almayı planlıyordu. “Hamidiye

Alaylarını güçlendirmek lazım, ama Kürt meselesi, Ermeni meselesine benzemez. Çok dikkatli olmalıyız, zira biz Türklerin varlık yokluk meselesi onlara bağlıdır,” diyerek İttihat Terakki kurmayları hassas davranıyorlardı.

Bütün Serhat köyleri kasabaları, kentleri boşalmıştı. Yüz binlerce savaş mağduru Kürt, muhacir olmuş; kağnılarla, eşek, deve ve katırlarla yollara düşmüştü. Muhacirler göçünün bir ucu Konya, bir ucu Bitlis'teydi. Yollar açlık ve hastalıktan ölen insan cesetleriyle dolup taşıyordu. Kara kapkara felaket günleri gelip Kürt kapılarına musallat olmuştu. Bütün Kürt gençleri savaşa alınmış, “Xela Mezin,” denilen, büyük kıtlık kıran, baş göstermiş, salgın hastalık tüm coğrafyada kol geziyordu.

Yetimhane devşirmesi becerikli, yetenekli ve İttihat Terakki üyesi, genç bir subay olan Hasan Hüsnü Kafkas Cephesine gitmiş; “din, namus elden gidiyor,” diyerek bütün Kürt aşiretleri arasında propaganda yapıyordu.

Rus işgali, doğuda tüm Kürt illerine yayıldı. Rus ordusu Bitlis'teki “Delikli taş,” (Kevirê Qul) mıntikasına kadar ilerledi. İşgal bütün Kürt illerinde büyük bir muhacir göç dalgasına yol açtı. Açlık, hastalık ve sefalet dört bir tarafa yayıldı. Kürtlerin dini duyguları depreşmeye, giderek ayaklanmaya dönüştü. “Moskof,” dedikleri düşmana karşı büyük bir kin, öfke ve nefret dalgası gelişti.

Rusların Ferat boylarına kadar ilerlemesini durdurmak için, bütün Kürt aşiretleri, kendi imkânlarıyla silahlanarak; “Kürt Aşiret Milis Kuvvetleri” ya da “Hamidiye Alayları” saflarında; “din kardeşliği,” adına, Kafkas Cephesine seferber olmuşlardı. Kürt milis kuvvetleri, Rus ilerlemesini durdurmakla kalmamış, geriye püskürtmüşlerdi.

Böylesi bir ortamda, halkın duygularına hitap eden Hasan Hüsnü'nün geliştirdiği perde arkası eylemler ve propaganda, halk arasında hızla yayılıp etkisini gösteriyordu. Hasan Hüsnü, İstanbul'da yemin edip İttihat Terakki üyesi olduktan sonra, Kürt illerine gönderilmiş, orada cephe gerisinde halk arasında çalışıyordu. Her geçen gün deneyim ve tecrübe kazanıyordu. Gerçekleştirdiği, kirli cinayetler serisi çoğaldıkça tüm duygulardan arınıyor acımasız, gözü kara bir eleman haline geliyordu. Kan dökerken çili yüzü; daha da katı, soğuk, kızıl, itici oluyordu. Her geçen gün görevinin ehli haline geliyordu. Her geçmişini, çocukluğunu, ana babasını düşündükçe, derin düşlere dalıyor, içkiye sarılıyordu. Hasan Hüsnü, ekipler oluşturmuş, durmadan halkın dini duygularına hitap ederek kışkırtıyordu. Doğrusu görevini çok mükemmel ve eksiksiz yapıyordu. Halkın gündeminde hep onun yaptığı eylemler ve propaganda vardı.

“Müslüman memleketini Moskof gâvurunun işgalinden kurtarmak, din ve namus meselesidir.”

“Moskof gâvurları, dün gece bir köyde önce kadınlara tecavüz etmiş, sonrada katletmişler.”

“Bir evi, çoluk çocuk yakmışlar!”

“Bir köyde, camiye yerle bir etmişler.”

“Din, namus kalmadı, bugün namus günüdür.”

“Tüm Müslümanların Türk, Kürt, Arap, Çerkez, Laz ayrımı yapmadan Müslüman Osmanlı bayrağı altında savaşması gerekir.”

“Ruslar kadınlarımıza tecavüz ediyorlar...”

“Bu korkak Enver Paşa, yüz bin Müslüman askerini bir gecede düşmana teslim edip kaçtı.”

“Yenilginin asıl nedeni Enver Paşadır.”

“Müslümanlar hiç bir zaman böyle yenilmemişlerdi.”

“Şimdi yüz bin asker olsaydı, Moskof ordusu Moskova’da soluğu alırdı.”

Hasan Hüsnü, karanlığın acımasız militanıydı. Karanlıkta faili meçhul eylemler yapıp halkın duygularını harekete geçiriyordu.

Savaş gittikçe kızışıyor ve yayılıyordu. Kerem bir yıldan beri Erzurum ve Muş cephesinde savaşıyordu. Sarı Paşa, 16. Kol Ordu komutanı olarak Muş ve Bitlis cephesine atanmıştı.

Rus tehlikesi, bütün serhat Kürt illerini sarınca, Kürtlerin yüreğinde, ruhunda, beyinde bir terazinin keferleri gibi birbirini dengeleyen, birbirine eşit iki düşünce ortaya çıkmıştı. Kürtlerin bir kısmı kaçınılmaz olarak gelen Rus istila ve işgalinin boyutları karşısında, tez elden göç edip batıya doğru yollara düşmüştü. Bir kısmı da böyle bir ortamda tehlikeyi düşünmenin ve ondan kaçmanın anlamsız, ağır ve acı olduğunu düşünerek vicdanlarına sığınıp cepheye koşmuştu.

O gün, Zagrosların ardında, yaygın doğu ufkunun çehresi yavaş yavaş kızıllaştı, ardında sarı beyaza dönüştü. Yaygın Kürt gökleri aydınlandı. Tekmil Serhat coğrafyasında güz mevsimi, sarının alımlı tüm renkleri ortaya çıktı. Muş Ovası, artık sapsarıydı. Kırâç tepelerdeki bütün otlar kurumuş, yabani kaz sürüleri, sanki muhacir kabilelerine eşlik edercesine güneye doğru uçuyordu.

Uzakta gözüken Ağrı ve Süphan Dağının zirveleri, sisten gözükmüyordu. Dağlardan kopup gelen gri bulutlar, kışın ön habercisi olarak acıkmış bir kurt gibi ovalara doğru iniyordu.

O gün, doğu ufkunda beliren muhteşem kıvıllı şafakla birlikte, topçu düellosu erkenden başlamıştı. Üç gündü Kerem hiç uyumamıştı. Savaşanların çoğu Kürt milis güçleriydi.

Ölüler ve yararlılar sedye ile cephe gerisine taşınyordu. Kerem durmadan emirler veriyordu. Genç Vilayetinın “Kuzm Dağlarında,” Rus topçusu ile düello giderek kızışıyordu.

Kerem geçmişe dalmış, savaştan uzaklaşıp gitmiş, sabaha kadar çocukluğunu, Kamil Paşa konağını hayal ediyordu.

Bir hükümet konağı gibi işleyen, Karataş konaktaydı. Selamlık bölümünde, üç Süryani kâtip çalışıyor, bütün hassas, kritik işleri bunlar yapıyordu. Bazı kâtipler ise Türkçe bilmeyen, medrese okumuş, Kürtlerden oluşuyordu. Konağın içinde Kürtçe dışında bir dil konuşulmuyordu.

Biraz ötede, bir top gürültüyle patladı. Sağlıkçılar, seri hızlı adımlarla gecenin içinde sedyelerle yaralıları taşıyor, yaralılar gecenin içinde derinden inliyordu.

Kerem top atışlarına aldırmadan, gecenin içinde yine geçmişe dalıp girmişti. Çemê Embarê'deydi. Arkadaşlarıyla birlikte yüksek bazalt kayaların dibinde saklanıp oyun oynuyor, toza, çamura batıyordu. Gün boyu koşuşturup yorulunca, akan pınarın başında çimenlerin üzerinde, sere sepe uzanıp dinleniyordu.

Kadın hizmetçiler, kesilen kuzulardan çeşitli yemekler yapıyor, sofrayı hazırlıyor, çocuklarla birlikte yemeğe oturuyorlardı.

Akşam yemeğinden sonra havuzun başında oturmuş, kadın eğitimciler; Kürtçe masallar, hikâyeler anlatıyordu. Ardında, Kürtçe çocuk şarkıları faslı başlıyordu. Müzisyen kadınlar; tambur ve kaval çalarak hep birlikte şarkı söylüyordu.

Kafası çelişkilerle dolu, arı kovarı gibi uğulduyordu. Okula başlayana kadar konakta ana diliyle eğitim görmüş, Kürt kültür ve geleneklerine göre yetişmişti. Okulda Arapça, Türkçe ve Fransızca öğrenmişti. Geçmişini sorguluyor, durmadan; “Neden, niçin

savaşıyoruz? Neden ölüyoruz? Savaşın sonucu Kürtlere ne getirecek?” diye düşünüyordu.

Bütün bu çelişkilerden uzaklaşmak için top sesleri arasında, yeniden çocukluğuna sarılıp geçmişe gitti.

İki aylık yaz tatilinde, Çemê Emberê’nin soğuk, berrak sularında yüzüp kumluklarında oynuyor, olta ile iri alabalıklar yakalıyor, hizmetçilere verip pişirtiyordu.

Sonbahardı. Aylardan eylöldü. Bütün bu şatafatlı köy yaşamı sona eriyor, serbest güzel günler geride kalıyordu.

Kamil Paşa, torunlarının eğitimi için yeni bir karar almıştı. Kendi arazisinde; “Özel Askeri Reşadiye Okulu’nu açmış, İstanbul’da ve yurt dışında parayla öğretmenler getirtmişti. Öğretmelerin çoğu yüzbaşı rütbesinde subaylardı. Çok sıkı, sert bir disiplin uyguluyorlardı.

İlk gün ışınlarıyla, Kerem kendinden geçmiş, mermilere aldırmadan sürekli emirler veriyor, sağa sola koşuşturuyordu.

Kürt milis kuvvetlerinin savaş çadırları, Rus Kazak Alaylarının çadırlarına yakındı. Çadırlar mavzer menzilindeydi. Muş Ovası’nın düz arazisinde, birbirlerine yakın savaş çadırlarını kurmuşlardı. Bütün cephede; Kürt milis, Hamidiye Alayları yer alıyordu. Karşı cephede; Kazak alayları ve atlı birlikleri vardı.

O gece Kürt aşiret milis güçlerinin komutanı, Bişar uyumamıştı. Şafakla birlikte tüfeğini alıp çadırdan çıktı mevziye doğru yürüdü.

Bişar, karşısındakilere bakarken; “Şu karşıda görünen, kıyafetleri değişik, başları sarıklı, omuzlarına armaları dolanan, sağ yanlarında kamaları sarkan, tüfeklerini çatanlar, şeyhlerin mürit milisleri olmalıdır,” diye düşündü. Biraz yakınlaşıp daha dikkatlice bakınca; “Evet, yanılmamışım, başlarında uzunca boylu, levent endamlı, bıyıklı, çizmeli, gösterişli kumandan Said-i Kürdi’dir.

Daha önce tanışmıştım. İşte yanında duranlar da Şeyh Abdulhekim Arvasi, Seyyid Taha, Seyyid Hacı Baba Şeyh ile Van ve Gevaş Müftüleridir,” dedi kendi kendine. Bişar adamlarıyla, ön mevzilere doğru oradan geçerken uzakta elini kaldırıp;

“Selamın Aleyh-kum,” dedi seslice.

“Aleyh-kum Selam Bişar Ağa, buyurun, birlikte kahvaltı yapalım,” dedi şeyhin biri.

“Şeyhim, başınıza yemin olsun ki, ben bu sabah kahvaltımı, bu Moskof gâvurundan birkaçını öldürmeden yapmayacağım,” dedi Bişar.

“Allah yardımcın olsun, Bişar ağa,” dedi bir diğer Şeyh.

“Bişar Ağa, keskin nişandır, iğneyi deliğinden vurur,” dedi öteki şeyh, yanında ayakta duran diğer şeyhe bakarak.

“Duydum, öyle diyorlar, çok da cesurmuş,” dedi diğeri.

“İğneyi deliğinden vurur,” diye nam salan Bişar, milisleriyle birlikte ön mevziilere girip nişan aldı. İlk gün ışınlarıyla, geceden beri devam eden sessizliği bir anda bozdu. Karşı cephede hareketlenme oldu. Bişar, üç kurşunla, üç Kazak atlısını arka arkaya devirdi. Karşılıklı kurşunlar gidip gelmeye başladı. Ardında top sesleri yeri göğü sarstı. Bişar, mevziide evini, çocuklarını, eşini düşündükçe, yeniden kinleniyor, öfke duyuyor, silahına daha sıkı sarılıp ateş ediyordu. Kabaran öfkesiyle, aniden mevziide ayağa kalkıp ateş ederken birdenbire sarsıldı. Kesik, acı bir “ah” sesi ile inledi. Bedeni iki büküm oldu, gözleri karardı, der top olup ağzında kızıl kan boşaldı. Acıyla yere yuvarlanıp sırt üstü düştü. Kurşun, gelip tam iki kaşının arasını bulmuştu.

Dehşet saçan savaşın doğurduğu, vakitsiz ölüm, yalnız onun başı üstünde değil, bütün Kürt coğrafyasının, bütün insanlığın başı üstünde sallanıp duran korkunç bir felaketti.

Savaş ve barış; gece ile gündüz gibi ikiz kardeşti. Savaşsız barış, sadece yüreklerde özlenen bir düştü. Hiçbir yerde gölgesiz güneş, güneşsiz gölge yoktu. Güneş zirvede en parlak halini yaşarken bile, gecenin inini kendisiyle birlikte taşıyordu. Güneşi özleyen, önce geceyi tanımak zorundaydı.

Savaş, yaşama dair her şeyi yok ediyordu.

Bişarê Çeto vurulduktan sonra, Muş Ovası'nda ağır çarpışmalar başlamıştı. Üç günden beri top ateşinin gürleyişi, aralıksız sürüyor, karşı cephede, Rus Kazak Alayının ağır makineli tüfekleri durmadan çalışıyor, cırcır böceği gibi ötüyordu. Savaş herkeste kaynağı belirsiz bir huzursuzluk yaratıyordu. Zagrosların ardında, doğu göğü üçüncü kez ağarmaya başlayınca, iki taraf anlaşmışçasına silahları susturdu.

Kerem bundan yararlanarak yerdeki yaralılara doğru koştu. Ay hala hilal halinde, gökyüzünde gözüküyordu. Sabaha dek çatışmalar sürmüş uykusuzdu. Ağaran ilk gün ışığında, yaralılara doğru ilerlerken ayağı bir ölüye takıldı. Biraz ötede üç ceset birbirine sarılmış yerde cansız yatıyordu. Üç metre ilerde, geniş, derin, içi iri taşlarla dolu bir çukurun içinde, uzun boylu, iri yarı bir Kürt milis komutanı, son nefesini daha yeni vermiş, ilk gün ışınlarına bakar gibi uzaklara bakıyordu.

Kerem ilk gün ışığında kendisine tanıdık gelen yüze doğru yürüdü, eğilip baktı. Geniş, güçlü göğsünü bir sıra mitralyöz kurşunu delip geçmiş, atletik bedeni tam altı yerden delinmişti. Her delikten, taze kanla ıslanmış, yanık pamuk limeleri kokuyordu.

Ardına kadar açık ağzı, taa derinlerde, savaşçılara seslenen, en son komutunun, suskun yankısını saklıyordu. İri kara gözleri fal taşı gibi açılmış, gökyüzündeki Sabah Yıldızı'na bakıyordu. Başındaki kefiyesi yana kaymış, kana bulanmıştı. Hafif ak düşmüş saçları uzamış, kirli siyah kan kınalı sakallarına karışmıştı. Ağzının

üstünde gür, kara, sarkık bıyıkları, dudaklarının üzerine düşmüştü. Kalın kaşları, kara kapkaraydı. Yüzü hala heybetli ve cesurdu. Sanki yerinden kalkıp yeniden haykırıp hücumla geçecek gibi duruyordu.

Üzerindeki, ince yün örme aba, kan ile toprağa bulanmıştı. Göğsündeki, Halep işi kuşağının altında, gümüş kabızalı bir hançer, hafif yana kaymış, ilk gün ışınları vurmuş, ışıltıyordu. Yüzü hala alımlı, cesur, kokusuz ve yakışıklıydı. Kerem bu cesur Kürt yüzü tanıdı, derin bir üzüntüye kapıldı. Daha iki gün önce, Miralay Halit, İhsan Nuri ile birlikte, onunla bir araya gelmiş, top sesleri arasında, birlikte yemek yemiş, Kürtlerin geleceği üzerinde tartışmışlardı.

“Kerem, siz Avrupa’da okumuş, dünya görmüş bir insansınız, üç yıldan beri böyle ölümüne savaşıyoruz, binlerce şehit verdik, bu savaşın sonunda Kürtlerin durumu ne olacak,” diye kaygıyla sormuştu. “Bu Kürtlerin birliğine, bu tarihi fırsatı değerlendirmesine bağlıdır,” diye, yanıtlamıştı.

Kerem’in tanıdığı bu yüz; Cıbranlı Kürt aşiret milislerinin komutanı yakışıklı Hacı Musa’ydı. Hacı Musa’nın babası, Hacı Muhammed, Şeyh Ubeydullah ayaklanmasında idam edilmişti.

Hacı Musa, sabah düellosunda vurulmuş, daha cesedi soğumamıştı.

Kerem gözleri nemli yürümeye devam etti. Biraz ötede iki ceset daha vardı. Yün abaları kan, kir ve pas içindeydi. Birisi mavzerini sımsıkı sarmış, parmağı tetikte öylece yatıyordu. Bir diğerrinin üzerinde eski, kana bulanmış, bir askeri kaput, elinde mavzer, belinde kılıç duruyordu.

İkisinin başlarında kefiyeleri düşmüş, başları açıktı. Her ikisi de yirmi yaşlarında görünüyordu. Hemen ötede, sırt üstü uzanmış yatıyordu bir diğeri. İri bir taşın dibinde, sağ kolu göğsünün üzerinde, sol kolu bir taşın üzerine düşmüştü. El ile tabanca

birbirine kaynaşmış gibi duruyordu. Mavzeri yanına düşmüş, sedef kakmalı bir hançer kuşağında parlıyordu. Kumral, uzun saçları kanla ıslanmış, alnına yapışmıştı. Kurşunu tam alnından yemişti.

Daha ötelerde, kumral bir Kürt milis genci, ölmemiş gibi sol yanağını, sevgiyle, aşkla, severcesine toprağa vermiş, derin bir uykuda, rüya görüyormuş gibi acıyla kıvranıp uzanmıştı. Göğsünün hizasında bir kan gölcüğü oluşmuş, güneş altında ışıldıyordu. Kürt gencinin kana bulanmış turuncu, mavi dudakları hüznün ve şaşkınlıkla bükülüp kalmıştı. Öldüğüne inanmak için bin bir tanık gerekiyordu. Kerem, kendinden geçmiş, saniyelerce bu yakışıklı, uzun boylu gence bakıp durdu. Hemen yanında yatan orta yaşlı, adamın yüzü parçalanmış, yara bere içinde tanınmaz hale gelmişti.

Bir diğeri, yün abası aşağıdan yukarıya doğru sıyrılıp kanla ıslanmış, kaşları kasılmış, güçlü bacakları kas katı kesilmiş, şalvarının içinde hemen kalkıp hücumla geçecekmiş gibi esnek, hareketli, dipdiri idi. Hemen yanı başında, göğsü mitralyözle parçalanmış, yirmi yaşındaki Kürt gencinin, manda derisindeki çarıklarının sol teki, ayağında çıkıp hafif kaymıştı.

Biraz ötesindeki taşın arkasında ise ufak tefek, tıknaz yapılı, şalvarlı bir savaşçı, uzanmış yatıyordu. Yüzü tanınmaz haldeydi. Şarapnel parçası kafasının üstünü koparıp uzaklara fırlatmıştı. Yüzü, çenesi kan içinde görünmüyordu. Sadece açık ağzında bembeyaz dişleri gülümsüyormuş gibi duruyordu.

Onun hemen yanı başında, bıyıkları henüz terlemiş, kefiyesi kan içinde uzağa savrulmuş gencin, ince uzun ensesinde bir kurşun yarası vardı.

Daha ötede rastgele yerlere saçılmış, parçalanmış kollar, bacaklar ile yün abaların ve kefiyelerin parçaları göze çarpıyordu.

Bunların tümü sabah, Cıbranlı aşiretinde, yakışıklı Hacı Musa ile birlikte, Kazak Alaylarına karşı saldırıya geçen, Kürt milis güçlerinin korkusuz savaşçılığıydı.

“Bir tek Türk ölü yok cesetler arasında,” diye düşündü Kerem.

Beyni karmaşık, içinde çıkılmaz, derin çelişkilerle doluydu. Kafası arı kovanı gibi uğulduyor, nefesi daralıyor, ruhu sıkılıyordu. Gözleri nemli, yüreği yaralı, düşünceleri ikircikli ve kaygılıydı. Top kurşun, havan mitralyöz sesleri arasında, belini iri bir kara taş dayayıp alnını sabah güneşine verdi. Derin düşüncelere dalıp kendi kendine dedi;

“Cesareti olmayanlar, hürriyet ateşini asla yakamazlar!”

V

İstanbul Hükümeti, durmadan, Kürt illerinde gençleri toplayıp Kafkas cephesine sürüyordu. Son gelen gruptan, Nemrut eteklerindeki köyler ile Amara, Bazur, Gogan ve Türkmen köylerinde yüzlerce genç silah altına alınmıştı.

Demenan aşiretinden, kırk kişi Dêrsim’den gelmişti. O gün, toplam beş bin Kürt milis cepheye sevk edilmişti. Gelenler tanıdık, dost ve akraba yüzler arıyorlardı. Kerem yeni cepheye gönderilenlerin yanına gidip tanıştı.

“Samosata Mêrdes aşiretinde kimse var mı,” diye merakla sordu Siyabend.

Kerem, ufak tefek cin gibi duran gence bakıp gülümseyerek;

“Adı neydi unuttum, iki üç kişi var, sonra görüşürsün,” dedi.

Kerem, Kürtçe konuşunca, Siyabend’in hoşuna gitti. Kerem’e, sevgi dolu bir gülümsemeyle bakıp;

“Bu gelenlerin büyük çoğunluğu Kürt, hepimizi buraya gönderdiler, acaba bunun özel bir nedeni var mı,” dedi.

“Mutlaka vardır,” dedi Kerem.

Uzun boylu iri yarı güçlü genç; “Kürt,” diyen ufak tefek gence yaklaşıp;

“Hemşerim sen nerelisin,” dedi.

“Ben Nemrut eteklerinde, Narence Köyündenim, ya sen,” dedi başını kaldırıp uzun boylu gence aşağıdan bakarak.

“Ben de Ali Haydar, Demenan aşiretindenim, Dêrsim’den geliyorum.”

On sekizine yeni girmiş, uzun boylu, iri kemikli, hafif kıvrıkcık, kumral saçlı, kalın kaşlı, kara gözlü, beyaz tenli, güçlü, yakışıklı bir gençti. Eline aldığı mavzer, bir oyuncak gibi duruyordu. Siyabend ile yan yana geldiklerinde iki zıt kutup gibi birbirini çekiyordu.

Müslim Hoca, Amara’dan gelen iki genci yakalamış onlarla sohbet ediyordu.

“Babam, annem nasıl,” dedi

“Hepsi iyidirler,” dedi gelen genç kestirip attı.

“Ekinler bu yıl nasıl,” diye sordu Müslim.

“Ekinler mi?”

“Evet,”

“Ekin diye bir şey yok, çekirge sürüsü ile ateş her şeyi alıp götürdü. Bir sonraki kış don vurdu. Geri kalanına daha harman yerindeyken Osmanlı el koydu. Millet aç, perişan, açlıktan kırılıyor. Hiç olmasa siz burada bir parça ekmek buluyorsunuz,” dedi kızgınlıkla.

“Abdullah oğlu Ömer’i de askere aldılar mı?”

“Yok, onun daha var,” dedi.

“Başka kimleri aldılar?”

“Köyde genç kalmadı ki alsınlar!”

Gelenleri taze kan olarak tüm bölüklere takviye ettiler.

VI

Güz mevsimiydi. Geceler iyice uzamış ve soğumuştı. Ay ışığında, başı karlı Agırî ve Süphan zirvesi ile yıldızlar ısıt ısıldı. Samanyolu, insanı büyüliyordu.

Kafkas cephesinde gün boyu süren, ölümcül bir çatışmanın ardından, mevziilerde bir araya gelen Kürt milisler, kendi aralarında kıran kırana, savaşır gibi tartışıyorlardı.

“Siz bakmayın, şimdi Alman gâvuru böyle İstanbul hükümetini, Enver Paşayı övüyor, çok geçmeden, demir ökçeleriyle hiç acımdan, derin uykuya dalan İstanbul’u bir yılan gibi zehirleyecek,” dedi bir Kürt milis.

“İstanbul, artık eski İstanbul değil ki, İslam’ın yolundan ayrıldı,” dedi onun yanında oturan milis.

“Şu kurnaz Almanlar, şu tüccar Yahudiler, şu gözü doymaz kurnaz, sinsi batılılar onu baştan çıkardılar,” dedi bir diğeri.

“İstanbul Hükümeti, Enver Paşa tayfası, artık utanç verici zevklerin, kirli işlerin koynuna dalmış.”

“Kürt’e Türkmen’e Laz’a, Çerkez’e sırt çevirdi.”

“İhanet etti!”

“Asla iflah olmaz, bu savaşı kaybedecekler,” dedi biri.

“Osmanlı artık halkların gücünü, kılıcını, duasını, küçümsüyor, gidip Almanların kuyruğuna takılıyor.”

“Enver Paşa onlarla oturup şarap içiyor.” dedi biri yeren, ayıplayan bir sesle.

“Artık İstanbul’da halkların birliğinin kutsal ateşi söndü.”

“Şu Enver Paşanın, Türk milliyetçiliği, halkları birbirine kırdırttı, düşman hale getirdi.” dedi biri, inanmış bir sesle.

“Ya Kürtler öyle midir, inançlarına, sözlerine, dostluklarına, kardeşliğe hep sadık kaldılar,” dedi biri böbürlenerek.

Konuyu değiştirmek isteyen, sa sakal birbirine karışmış, genç Cibranlı, delinmiş eski, kirli, bitli parkesini göstererek;

“Bugün kaç sefer, kıl payı şu it ölümden kurtuldum. Bir kurşun rüzgârda açılan parkemin kenarını delip geçti,” dedi.

“Oğlum, sen yine dua et ki, kalbini değil de parkeni delmiş, ama yine de Allah seni korumuş,” dedi, Nakşi tarikatında Palulu milis alaylı, hoş gören bir gülümsemeyle.

“Ulan oğlum, ben o koruma işini çoktan mezara gmdm. Savaş çıktığından beri artık inanmıyorum. 93 Rus harbinden bu yana, Kürtler hep Ruslara karşı savaş içindedir. Ben Libya Trablusgarp savaşına da katıldım. Beş altı yıldan beri, Kürtler bütün cephelerde savaşıyorlar. Binlerce kişi yanımda öldü. Dört bir yandan, tüm cephelerde l ve yaralılar geliyor. oğunun cesetleri bile yok. Bu yetmiyormuş gibi geri kalanları da salgın hastalık ve kıtlık kıran alıp götürdü. şimdi de kendisi için savaştığımız Osmanlı, aşiretleri sürgün etmeye başlamış. Hani, ne zaman bizi koruyacak,” dedi karşısındakinin derine kaçmış, gözlerinin içine dik dik bakarak.

“yle konuşma, vallahi arpılırsın,” dedi Palulu karşısındakinin rengi gitmiş yüzüne, ışığı sönmüş gözlerine bakarak.

“Peki, var olmayan, bir şey beni nasıl çarpacak,” diyerek alaya alarak güldü Cibranlı.

“O kadar da olmaz ki,” diyerek bir iki kişi ona ters ters bakıp gülmesini onaylamadıklarını bakış ve mimikleriyle gösterdiler.

“Ne bakıyorsunuz, ben yıllardan beri, tüm cephelerde savaştım, olduğuna inanmıyorum. Olsaydı niye insanlar kasap olmuş, koyun keser gibi birbirilerini boğazlıyorlar? Niye Müslüman, Müslümanı katlediyor. Yemen’de ölenlerin tümü Arap

Müslüman değil miydi? Osmanlının katlettiği Kürtler, Müslüman değil miydi?”

“Oğlum, elbette, bir bildiği var, onun işine karışılmaz hiçbir zaman!”

“Bizim aşiret tam yüz yirmi ölü, iki yüz yaralı verdi. Şimdi de devlet bizim aşiretten bazılarının sürgün emrini çıkarmış, varsa niye adaletli davranmıyor?”

“O devletin suçudur, bu devlet Müslüman değil ki, doğru yoldan sapmış,” dedi diğeri.

“Peki, yolda sapmayan devlet varmi bana bir tane göster? Bu devletler sanki öldürmek için icat edilmişler,” dedi diğer kendine güvenen bir sesle.

“Zaten Osmanlı, ecnebilerle anlaşıp teslim oluyor!”

“Peki, o zaman bu kadar şehidi niye verdik?”

“Biz, dinimiz için savaştık, devlet için savaşmadık ki!”

“Devlet din adına ortaya çıkmamış mı? Hepimizi İslam kardeşliği adına savaşa çağırmadı mı?”

“Bunları neden anlatıyorsun anlamıyorum ki!”

“Kusura bakma, okuma yazmam yok, ama ben yaşadıklarına ve gördüklerime dayanarak olduğuna inanmıyorum, varsa da o sadece kralların, padişahların, yanında yer alıyor!”

“Zenginlerin cennete girmesi çok zordur. Devenin iğne deliğinde geçmesi kadar zordur.”

“Ya öyle mi? Bana ne öteki dünya, kim gidip gelmiş ki? Sen önce bu dünyada haber ver. Tabi sırtımızda beslenen, şu kurnaz yağmacı, talancı paşalar, Karun gibi olmuş, besili kurt gibidirler. Besili kurdun peşine, atlı avcı düştümü kurt hemen midesindekini kusar, kendini kurtarır. İşte çoğu şimdi hiçbir zarar görmeden, kendini bu savaşta kurtarıyor, bizim gibileri de her gün cepheye ölüyor!”

“Senin bu anlattıkların, Moskof kızıklarının düşüncesidir.”

“Ben kızıldan beyazdan da anlamam. Okuma yazmam da yoktur, ama artık savaşız, ölümsüz, tüm insanların kardeşçe yaşadığı bir dünya istiyorum. Biz her gün Kazakları öldürüyoruz, ama hiçbirini tanıyor muyuz?”

“O zaman kurttan korkan dağa çıkmasın,” dedi köşeye sıkışan Palulu.

“Dağa çıkmıyoruz da Kurt acıktığı zaman köye inip saldırıyor. İstedğin kadar karışma, o fırsat buldu mu yine de saldırır, çünkü kurt yabarıdır, hep avlamayı öldürmeyi sever. Bu devletler de vahşi, aç kurt gibidir vallahi. Ne yaparsan yap mutlaka saldırırlar,” dedi tepkiyle Cıbranlı.

“Cami ile kilise arasında kaldık, ikisi de aynı şeyleri salık veriyor. Ölme, öldürme dışında, bize hiçbir seçenek bırakmıyorlar bize,” diye lafa atıldı bir başkası.

“Niye siz Kürtlerin çobanı mısınız? Kürtler de aptal koyun sürüsü olmasın, Allah mı öyle olun demiş,” dedi bir diğeri.

“Ulan sen de Kürt değil misin? Senin gibi aptal koyunlar oldukça, Kürtler daha çok ezilecek,” diyerek söze karıştı beriki.

“Bizim suçumuz yok, onlar Allah sözünü dinlemeyip savaşa karar verdiler. Kurtlar dünyasında yaşıyoruz, kim kimi yakalayıp parçaladıysa! Şimdi oturduğumuz yerde bitler kanımızı emiyor,” deyip üzerindeki sürünen bitleri gösterdi biri. Herkes kahkaha ile gülüp üzerinde gezinen bitlere baktı.

“Arkadaşlar, en iyisi siz bu tartışmayı kesin, ikiniz de bunu burada ispatlayamazsınız,” diyerek müdahale etti biri.

“Herkesin inancı kendisine,” diye mırıltılar yükseldi.

“İyi, ama ne demek istiyorsun?”

“Ne mi demek istiyorum? Çok basit! Kürtlere zulüm edenler, katledenler kendileri için ölüme gönderenler, hep tepelere en üste çıkıyorlar. Onlara hiçbir şey olmuyor.”

“Bilmem ki bu Moskof’un bizimle alıp vermediği ne? Gitsinler İngilizlerle savaşsınlar,” dedi konuyu değiştirmek için Amaralı Müslim kurnazca gülerek.

“İki yıldan beri çoluk çocuğumuzu bırakmış, burada Moskofla savaşıyoruz,” dedi öteki.

“Yarın savaş biterse padişah bütün bu yaptıklarımızı unutacak, vergi asker deyip aşiretlerin tepesine binecek,” dedi bir diğeri.

“Biz padişah için değil, kendi dinimiz için savaşıyoruz. Moskof gelirse namusumuz elden gider.” dedi en genç olanı.

“Dünyada biz Kürtler kadar iyi niyetli, saf bir halk yoktur. Hemen kanarız söylenenlere,” dedi, iri yarı biri.

“Sen asıl savaştan bak, Kürtlerin başına neler gelecek,” dedi sakalları iyice uzamış bir diğeri.

“Bütün dünyayı saran bu savaş niye çıktı? Ben hala anlamış değilim. Bizim köylerde onlarca kişiyi askere aldılar. Her biri bir taraf gitti. Çanakkale, Kafkas, Kanal-Filistin, Mezopotamya, Yemen Çölleri, Trablusgarp! Bazıları dört beş yıl oldu, hiçbir haber alınmadı,” dedi Amaralı Müslim.

“Valla ben bu işlerden fazla anlamam, ama ‘her şey Saraybosna’da Avusturya Macaristan veliahdının bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi ile başlamış,’ diyorlar,” dedi bir milis.

“Bize ne Avusturya kralının oğlundan? Kim öldürmüştü gidip onlarla savaşsınlar,” dedi Müslim.

“Sorun, milliyetçilik ile pazar paylaşımıdır,” dedi okumuş biri.

“Almanya, çıkarları için bütün insanlığı bu kanlı mezbahaya sürükledi. Enver Paşa da bir kukla gibi peşinde sürüklendi.”

“Akdeniz’de İngiliz donanmasından kaçan iki Alman gemisi, Osmanlı donanmasına sığındı. İngiltere’nin protestosu üzerine, bizim hükümet bu gemileri satın aldığını; ‘Yavuz ve Midilli’ adlarını verdiğini yalanını yayarak Almanya’dan yana açık tutum aldı. Aynı gemiler Karadeniz’de Rus limanlarını bombalayınca, biz de resmen savaşa girmiş olduk,” dedi okumuş olan genç.

“Benim anladığım tek şey, bütün acıyı biz Kürtler çekiyoruz,” dedi genç bir milis.

“Ne demişler atalarımız, insanların damarlarında akan kan birbirine uymaz,” diyerek biri, rast gele bir kahkaha attı.

“Aslında bütün mesele, Enver Paşa’dır!”

“Hani Enver Paşa nerede? Sarıkamış’ı Moskof’a teslim edip arkasına bakmadan, İstanbul’a kaçtı. Burada savaşanların hepsi Kürt aşiret güçleri, hele bir gözlerinizi açın da dikkatli bakın, burada Kürt olmayan kaç kişi var? ”

“Enver bizi savaşa sürdü de kendisi ortalıkta yok oldu.”

“Kürtler olmasaydı, şimdi Ruslar çoktan Diyarbakır’ı geçmişti.”

“Dedelerimiz, babalarımız da 93 harbinde Ruslara karşı savaştı.”

“Padişah, Rus ordusuna karşı, hep Kürtleri cepheye sürdü.”

“Padişah, her seferinde düzlüğe çıkınca da İslamiyet, kardeşlik adına yaptıklarımızı unutup kendisi bize saldırdı.”

“Kürtler de akıllarını başlarına toplasınlar.”

“Şu mirler, beyler, ağalar, şeyhler olduğu sürece akıl Kürtlerden hep uzak kalacak.”

“Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.”

“Bak sana cezayı hep biz çekiyoruz, baştakiler yine istedikleri gibi yaşıyorlar,” dedi biri içini çekerek.

“Kürtler ile Kazakları iki çil horoz gibi birbiriyle dövüştürüyorlar. Savaş meydanında ne Rus, ne de Türk var.”

“Öl, öldür dışında, hiçbir çare bırakmadılar bize!”

“Biz, her an ölümü sırtımızda taşıyoruz, onlar sırtımızdaki ölüme dayanarak politika yapıyorlar.”

“Biz Kürtler, niçin bu savaşa girdik, bunu hala anlamış değilim.”

“Herkes niçin bu savaşa katıldıysa biz de onun için katıldık.”

“Moskof gelip her tarafı işgal ederse ne din kalır, ne namus!”

“Biz padişah için savaşıyoruz, başka hiç kimse için değil, bu savaş bizim savaşımız değil.”

“Padişah dediğin, işte zorba Osmanlı ailesinin zalim, kan içici bir ferdi! Astığı astık, kestiği kestik. Adamlar, saltanatları için öz kardeşlerini, kardeşlerinin beşikteki bebelerini bile katletmişler.”

“İşi gücü pezevenklik bunların!”

“Padişahın haremde yüzlerce karı var. Var mı dinimizde böyle bir şey?”

“Öyle deme günaha giriyorsun, o İslam âleminin halifesidir!”

“Ne halifesi, hangi halifenin haremde yüzlerce kadın vardı.”

“Kürtler padişahın elindeki sağlam bir taştır, istediği zaman istediği yere fırlatıp kullanıyor,” dedi Amara’lı Müslim.

“En çok da Abdülhamit kullandı.”

“Abdülhamit, Şeyh Ubeydullah ayaklanmasından sonra çok kurnazca bir politika ile Hamidiye Alaylarını, Aşiret Mekteplerini kurup bütün Kürt aşiretlerini göbekten kendisine bağladı,” dedi Nakşi tarikatından, Palulu bir savaşçı.

“Asıl suçlu Kürtlerdir,” dedi bir diğeri

“Kürtler de artık beylere, mirlere, ağlara şeyhlere kanmasınlar.”

“Ha padişaha hiç kanmasınlar,” dedi öteki.

“Kürt milis kuvvetleri, bir başına şu kırık mavzerlerle onları durdurup geri püskürttüler, ” dedi Halfeti’nin Bazur köyünde oturan Mahmut.

“Doğrusunu bu Türkler, çok korkak savaşmıyorlar, bak sana tüm cephelerde yeniliyorlar,” dedi Ali Haydar, küçümseyici ve alaycı bir kahkahayla.

“İşte, Enver Paşa yüz bin askeri, kumarda kaybeder gibi bir gecede verip kıçını sallayıp kaçtı,” dedi Colemêrg’li savaşçı.

“Bir de utanmadan adına, paşa demişler,” dedi Milan aşiretindeki genç.

“Biz bu kadar savaşıyoruz, bütün bu yaptıklarımız kendilerine mal edecekler,” diye iç geçirdi Bêzikîli bir milis.

“Biz dinimiz, ülkemiz için savaşıyoruz,” dedi Reşkotanlı biri.

“Bunlar da Moskof gibidirler. Bu gün bize ihtiyaçları var, yarın ihtiyaçları bitince, Müslüman, din kardeşi demez, tank topları üzerimize sürecekleler,” dedi Amara’lı Müslim.

“Kürtler, Bizans ordusuna karşı da bunlara destek verdi. Bizans yenilince, dönüp kendilerine destek veren Kürt aşiretlerine ve Farqin Mervani beyliğine saldırdılar,” dedi Farqinli gönüllü savaşçı, çingiraklı bir kahkaha atarak.

“Biz Kürtlerin tarih hafızası çok zayıf, yarın yine aynı şeyi yaşayacağız,” dedi Dêrsimli Ali Haydar.

“Ben Enver’den, Rus’tan Kürt’ten Türk’ten anlamam. Karım, çocuklarım beni bekliyor, savaş bir an önce bitse de evime dönsem,” diyen Mêrdislı bir milis.

“Ben daha yeni evlenmişim, benden sonra doğan oğlumu görmedim, tek istediğim şey köyüme dönmektir...”

“Beni de nişanlım bekliyor...”

“Bu savaş var ya bu savaş, dünyanın en rezil, en çirkin şeyidir. Her şeyimizi alıp götürdü,” dedi Halfeti’nin Bazur köyünde oturan oduncu Mahmut.

“Nerede bir savaş, nerede bir bela varsa gelip Kürtleri buluyor,” dedi Amara’lı Müslim.

VII

Gün batımıyla, karşılıklı anlaşmış gibi silahlar susmuş, kıraç tepelerde, ellerinde dürbünler, gözcüler, karşılıklı birbirini izliyordu. Gökyüzü gri bulutlarla kaplanmış, gece kalın ışık sızdırmaz yaygısını, çoktan yaymıştı. Gözcüler ve nöbetçiler dışında, askerler gevşemiş, dinlenmeye çekilmişti. Onlar, oturmuş tartışıyordu.

“Kızıllar, Çar ordusunu zorluyor. Kızıllar kazanırsa acaba Rus ordusu nasıl pozisyon alır,” dedi genç, uzun boylu kurmay subay olan İhsan Nuri. Etrafindakilere baktı, kara gözleri küçülüp ışıldayarak söndü.

“Bolşevikler devrim yaparsa bütün savaşı etkiler, Rusya bir bütün olarak savaştan çekilebilir,” dedi Siyabend.

“Sanmam, Ruslar ele geçirdikleri toprakları bırakıp gitmezler,” dedi Yusuf Ziya.

“Kızıllar Devrim yaparsa bütün Rusya alt üst olur, hiç hesapta olmayan dengeler gelişir,” dedi Kerem.

“Kızılardan önce, Kürtler ne yapacak,” dedi Cibranlı Miralay Halit karşısındakileri sorgulayan, ama yanıt beklemeyen bir sesle. Kısa bir an durdu, kaygılı bir sesle;

“Savaş bütün Kürtleri kırıp geçirdi. Kürdistan’ı viraneye çevirdi. İnsanlar, açlık ve hastalıktan bitip tükendi. Bütün Serhat bölgesi, muhacir durumuna düştü. Bir ucu Kars’tan, bir ucu Ankara ve Konya Ovası’na ulaştı. Osmanlının tek dayanağı Kürtlerdir.

Balkanlar elden çıktı. Mısır gitti. Arabistan çölünün Bedevileri, İngilizlerle bir olmuş isyan halindedir. Bir tek geride Kürtler kalmış,” dedi.

“Kürtler,” lafı geçince gözleri fal taşı gibi açılan, Ali Haydar;

“Ya Dêrsim, ne olacak,” dedi ciddiyetle karşısındakine bakarak. Tüm yüzlerde bir gülümseme belirirken Mir Alay Halit aynı ciddiyetle;

“O da Kürdistan’la birlikte kurtulur,” dedi.

Yusuf Ziya, Cibranlı Halit’i dinlerken bir yandan da Van Gölü’nün masmavi, dalgalı sularını düşünüyordu. Suları düşünürken her nedense Hüseyin Ahlati gelip kafasına takıldı. Yusuf Ziya, bir zamanlar Kahire’de, Şeyh Bedreddin’e Mürşitlik yapan, hakikat ilmini öğreten, Sufi Şeyhi Hüseyin Ahlati’nin, doğduğu Bitlis’te doğmuştu. Ahlati’nin düşüncelerini merak etmiş, araştırmış, öğrenmişti. Şeyh Hüseyin, Van Gölü kıyısında, Ahlat ilçesinde doğduğu için ona; “Ahlati,” lakabı takılmıştı.

Ziya Yusuf; “Hamallar tutup kitaplarımı Nil Nehri’ne attırmasının, sırtındaki ipekli saray giysilerini çıkarıp üzerine basit bir derviş abası geçirmesinin ve mal-mülk olarak nesi var, nesi yoksa dağıtmasının üzerinden bir yıla yakın, bir zaman geçmişti. Varıp Şeyh Ahlati’nin önünde diz çökmüş, boyun eğdiğini, onun önderliği altında, kendini yetkinleştirme yolunda yürümek istediğini söylemiş, iznini dilemişti,” diyerek kendisini çok etkileyen, kitapta okuyup ezberlediği, Şeyh Bedrettin ile Şeyh Ahlati arasındaki ilişkiyi ifade eden, paragrafı kendi kendine sessizce bir dua gibi okudu. Ardında; “acaba ben de Şeyh Bedrettin gibi her şeyimi yakıp kül ederek kendimi Kürt hakikatinin yoluna mı adasam,” diye düşündü.

Miralay Halit’in; “bu savaş, dönüp dolaşıp sonunda Kürtleri vuracak,” sözüyle, yerinde irkilip ona baktı.

Van Gölü'nün ak köpüklü dalgaları, Akdamar adası ve manastırı yine gelip kafasına takıldı. “Van Gölü'nün mavisi, denizlerden çok farklı ve değişik bir mavidir. Dünyanın hiçbir yerinde olmayan hoş, parlak, çekici, derin ve tatlı bir gök mavisidir,” diye içinden geçirdi.

Gölün suları berrak ve çekiciydi. Gök rengi suların ortasında Akdamar adası ve adanın ortasındaki manastır kafasında canlandı. Manastırı düşününce, papazın kızı Tamara ile Kürt gencinin hikâyesini anımsadı. Kendi kendine gülümsedi. Hikâye; oğlanın gece karanlığında, gölün acımasız, hırçın ve azgın dalgalarına yenilip; “Ah Tamara,” sözüyle son buluyordu. “Rivayete göre o günden beri adanın adı ‘Ah Tamara,’ olmuş,” diye düşündü. Miralay Halit'in gür sesiyle, düşlerinden sıyrılıp yüzüne baktı.

“Esas mesele, savaştan sonra başlayacak. Biz, bu savaşı Osmanlı ile birlikte şimdiden kaybetmişiz, savaştan sonra iç savaş gelişecek. Şimdiden yenilmiş, bir güç olan Osmanlının saflarında bu savaşı sürdürmek, artık anlamsızdır. Kürtlerin birliğini yaratmanın hazırlığını yapmak, ciddi, çağdaş bir örgüt kurmak gerekir; çünkü bu savaş, er geç dönüp dolaşıp sonunda Kürtleri vuracak,” dedi Mir alay Halit, ateşi sönmüş, kül gibi bakışlarını belirsiz boşluğa dikerek.

“Kürtleri vuracak,” sözüyle, Yusuf Ziya tekrar Şeyhi düşündü. “Maden ki savaş Kürtleri vuracak, mademki Şeyh Hüseyin Ahlati'nin doğduğu kentte yaşıyorum, her şeyimle Kürtlerin haklı kavgasına katılmalıyım. Zamanı, onun gibi bilgiyi üretmenin ve çoğaltmanın aracı olarak ele almalıyım,” diye mırıldandı dudakları belli belirsiz.

“Feleğin çemberinden geçmiş, yaşlı, hoş görülü, görmüş geçirmiş, bilge insanlar bile artık umutsuz, birlikte yaşamanın zor

olduğunu belirtiyorlar. Bunlar, birlikte yaşamının bütün temellerini yıktılar, şu kibirli, kendini beğenmiş üç paşalar,” dedi Kerem.

“Enver, o çılgın düşüncesiyle, hep Don Kişot gibi yel değirmenine saldırıp durdu,” dedi Yusuf Ziya.

“Saldırı altında ve zor durumda oldukları için, bin yıllık; ‘din kardeşliğinden,’ söz ediyorlar. Bu koşullarda onları yalnız bırakmayacağız. Yarın onlar ne yaparlar, belli olmaz, şimdiden hazırlıklı olmamız lazım,” dedi Miralay Halit.

“Bunlara hiç güven olmaz. İlk fırsatta dönüp bizi vuracaklar. Savaşan biz, ölen biz, aç kalan, kıyımlarda geçirilen biz, bütün yükü omuzlayan, yaşam hakkından yoksun kılınan, yine biziz! Hangi vicdan, din, ahlak bunu kabul eder ki,” dedi Yusuf Ziya.

“Adam ırkçı milliyetçi düşünceleriyle, tüm insani duygularını ve ruhunu yitirmiş, bir cesede dönüşmüş. Herkesi kendisiyle birlikte cesede dönüştürmek istiyor, durmadan kan döküyor şu Enver Paşa,” dedi Miralay Halit.

“Ülkeyi birbirine katmış, barbarlık Vandalizm’i siyasetiyle viraneye dönüştürmüş,” dedi Kerem.

“Enver Paşa neden başaramadı da Kürt Milisleri sonuç alıyorlar? Savaşta başarı tek başına salt silah gücüne, tekniğe, mevziye, sayıya bağlı değildir. Kürt aşiret savaşlarında, öncü savaşçı Egîdler var, yüz kişiye karşı bir kişi savaşır. Derwêş û Edûlê Destanı’nda on ikiler, bin yedi yüz Türk, Arap-Gêsan süvarisine karşı savaşıyorlar,” dedi Siyabend.

“Savaş bir satranca benziyor zamanında, yerinde iyi düşünülmüş bir hamle, rakibi zora sokar ve mat olmaya kadar götürebilir,” dedi İhsan Nuri.

“Savaşta başarı; tek başına ne mevziye, ne silah gücüne, ne de sayıya bağlıdır. Enver Paşanın donanımlı yüz bin kişilik ordusu bir

gün bile Ruslar karşısında tutunmadı, ama donanımsız, Kürt milis kuvvetleri, Ruslara aman vermiyor,” dedi Miralay Halit.

“Tarihte küçük ama inançlı, eğitimli-donanımlı, duyguları, ahlaki değerleri yüksek bir gücün nicelik olarak kendisinden kat kat üstün bir gücü yendiği çok olmuştur,” dedi İhsan Nuri.

“Savaş; önce kafada ve yürekte kazanılır, sonra cephede,” dedi Kerem.

“Napolyon’u yenen, Rus General Kutuzov; ‘iki savaşçıdan, sabır ve zamandan daha güçlü bir şey yok; her şeyi bunlar yapar,’ diye belirlemede bulunuyor,” dedi Yusuf Ziya.

“Artık zaman da sabır da tükenip gitti. Bu kirpi kafalı generaller, savaşı kaybediyor,” dedi Siyabend.

“Enver Paşa, artık sadece fırsat ve günü birlik çıkarların peşinde koşuyor. Ruh yüceliği, fareyi görüp fenalaşan, yaşlı bir kadının ürkek ruh haline benziyor. Çanakkale dışında, her yeri bırakıp kaçtılar, hala mertlikten, yiğitlikten söz ediyorlar,” dedi Miralay Halit.

“Coşkunun ateşi, her zaman insanı yanıltır ve derin bir hayal kırıklığına uğrattır. Bunlar Almanların saldırgan ve işgalci coşkusuna kapılıp hareket ettiler, kaybedecekler bu savaş,” dedi İhsan Nuri.

“Bizim orada eskiden; ‘Kommegene,’ diye küçük bir Kürt krallığı varmış. Hayatta kalmak için, Roma ile Partlar arasında sürekli yetkin manevralarla, altın terazinin kefeleri arasındaki terazi oku gibi denge politikası izliyormuş. Kürtler de bu savaşta bunu yapmalıdırlar,” dedi Siyabend.

Miralay Halit sohbeti sonlandırırken;

“Kürtler için en önemli şey; birlik birlik yine birlik” dedi.

VIII

Güneş ışınları; uzaklarda, çok uzaklarda dağlardan ve ovaların düzlüğünde bir merdiveni, basamak basamak çıkar gibi ağır ağır yükseldi. Yüreğine, ışığın yanı sıra bir de telaş, ikirciklik, kaygı ve belirsizlik düştü. Bu ışık, telaş ve ikirciklik, ruhunda derin bir boşluk oluşturdu. Bastığı, yürüdüğü, oturduğu her yerde kan, ceset ve gözyaşının taze canlı izleri vardı.

Bastığı her karış topraktan, her gün, her saat insanlar ölüyordu. Genç, güzel, yakışıklı, en sevdalı hayatlar yitip gidiyordu. Ölenler, uğrunda öldükleri toprağın kapısına vurulan, köleliğin mühürlü, paslı prangalar gerçeğini, bir mil gibi gözlerine çekilen sahte; “kardeşlik ve din” perdesinden dolayı göremiyordu.

Kerem, sabah aydınlığında, oturduğu yerde, karşıda gözüken dağların zirvesine acı ve hüznle baktı. Herkesin hakkı olan özgürlük, barış ve kurtuluşu özlemle düşündü. Bütün insanlığın basıp yeryüzüne yayıldığı, Kürt coğrafyasında savaşa, ölüme, Kürtlerin köleliğine lanet yağdırdı. Bu isyan halindeki düş ve haykırışının ekosu, sabah güneşiyle birlikte ağır ağır gökyüzüne tırmandı.

Şafak aydınlığı, içinde büyüdü, her yeri aydınlatmaya başladı. Bu savaş; “Kürtlere ölüm, kan, açlık, gözyaşı, kölelik dışında hiçbir şey getirmeyecek,” diye düşündü.

Özgürlüğe susayan düşünceleri; verimli, toprak bulamıyor, kıraç toprakta, susuz yetişen tohumun kısırlığı gibi erken sararıp soluyor, kavurucu yaz güneşinin altında boy atmadan, Kürt toprağının verimli derinliklerinde yitip gidiyordu.

Akşama doğru serhat gökleri gri bulutlarla kaplandı. Aniden dağlardan buz gibi bir hava esmeye başladı. Rüzgâr yaygın derin küme küme olmuş, bulutları önüne katarak ovaya doğru sürükledi.

Dağların zirveleri, adım adım sisten kayboldu. İnsanın içini daraltan, ruhunu karartan, ağır bunalımcı gri bir hava oluştu.

Bütün mehzilerde bir hareketlenme oldu. Kerem dünden beri, Mir Alay Halit ile yaptıkları tartışmaların etkisindeydi. Grileşen hava ruhunu bunalıyor, sıkılıyor, neden niçin sıkıldığını bilmiyordu. Sanki ruhu; bir avize gibi camları, kapısı kırık, karanlık bir odanın yüksek tavanına asılmış, rüzgâr estikçe boşlukta sallanıp duruyordu.

“Burası kendi öz toprağımız, atalarımızın bin yıllardan beri yaşadığı kutsal yerimiz, bu büyük savaşta, kaderimiz burada belli olacak,” diye mırıldandı Kerem, topçu mevzilerini denetlerken.

“Şimdi Ruslar gelip burayı işgal etmiş, buna karşı durmalı savaşmalıyız,” diye düşündü. “Ya Ruslar kovulunca ne olacak,” diye kendi kendine kaygıyla korkarak sorduğu soru, keskin bir ısıklık gibi, kocaman bir boşluk çizerek karanlık, buz gibi havda asılı kaldı.

Toprağın bağrında yükselen, taze toprak tümseği aniden görünce, birdenbire irkildi. “Kokmasın, hastalık yaymasın,” diye ölü Rus askerlerinin gömüldüğü çukurdu bu. Tuhaf bir duyguya kapıldı. “Toprağın altındakiler de daha birkaç gün önce bizim gibi mevziilerde kim bilir, ne hayallerle yaşıyorlardı. Hayatta dair acaba ne umutları vardı. Şimdi tümü, toprağın altında suskunca yatıyor. Hiçbirinin ailesi bir daha kemiklerini bile göremeyecek,” diye düşününce üzüldü hüzünlendi.

Bunlar, Kürt milislerinin başlattığı saldırıda ele geçirdikleri mehzilerde ölen Kazak, Rus askerlerinin cesetleriydi.

Kerem, giderek derinleşen güz mevsiminin sarı, gri havasının etkisine girmiş, sanki bir arkadaşına dert yaşıyor gibi durmadan, kendi kendine seslice konuşuyordu. Bir günden beri, karşılıklı top

sesleri durmuş, düş kurma zamanı doğmuş, savaşçılar da gevşemişti.

“Ne garip bir dünya, daha dün burada bize kurşun atıyorlardı. Bizden ne kadar çok kişiyi öldürüp mevzilerimizi ele geçirme planları yapıyorlardı. Çoğu cesur, gözü kara ve ataktı. Bizi öldürdükleri için seviniyorlardı. Bugün, kendileri çukurda cansız yatarken aynı mevzilere Kürt milis güçleri girmiş! Kim bilir tarih boyunca, ne kadar asker, uzak diyarlarda gelip burayı sahiplenmek için kin ve ökeyle, birbirlerinin göğsüne mızrak saplayıp öldürdüler. Bu toprağın altında, yarım kalmış, ne yitik düşler gizlidir,” diye düşündü. “Çok ilginç fethedenler, er geç ya çekip gitmişler ya da zamana yenik düşüp sonunda fethedilmişler,” dedi kendi kendine yüksek bir sesle. Bunu düşününce biraz rahatladı. Dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme gri havaya karıştı. Yeni bir teori bulmuş gibi sevinçli sevinçli güldü. “Sonunda bu toprak üzerinde bir tek Kürtler kalmış, bakalım bu defa kim gidecek, kim kalacak?”

Tekrar gri havanın etkisine girdi. Hava giderek ağırlaşıyor, güneş tutulmuş gibi kararıyordu. Kerem, havada toz bulutları varmış gibi nefesiz kalıyor bunalıyordu.

“Belki yarın, belki de bugün Ruslar beni de burada öldürecekler. Ya da din kardeşliği adına kader birliği yaptıklarımız beni öldürecekler. Bizim yaptığımız gibi biri bacağımdan tutup Kamil Paşa’nın, paşalığına bakmadan, köpek ölüsünü atar gibi bir çukurun içine fırlatacak. Ben unutulup gideceğim, ama hayat yine de devam edecek. Benden önce olduğu gibi benden sonra da devam edecek. Çocuklarımız, torunlarımız yine burada yaşayacaklar. Ben ise bütün bunlardan habersiz toprak olacağım. Belki de bedenimde yeni bir hayat fışkıracak. Börttü böcek bitki... Ne bileyim işte! Şu mavi gökyüzünde kümelenen bulutlar, yosun bağlamış kocaman

kayalıklar, ağaç dallarında rüzgârla sallanan şu sarı, kırmızı yeşil yapraklar, kuruyan otlar, güz çiçekleri, ben ölsem de kalsam da bütün bunlar var olmaya devam edecek. Ne tuhaf bir dünya,” diye düşündü. “Bütün bunlar nerede aklıma geldi niye bunları düşünüyorum ki,” dedi kendi kendine.

Kerem, bunları düşündükçe bedeni geriliyor, ruhu karmakarışık, azgın bir fırtınada, derin bir girdaba düşmüş gibi allak bulak oluyordu. Sırtı titremeye, terlemeye ve ürpermeye başladı. Sanki bütün bunlardan kaçıp kurtulmak için adımlarını daha da hızlandırıyordu. Böyle gezip mevzileri denetlerken Karşı mevzilerdekilerin ne düşünüp ne yapacağını sezmiş, ölüm kokusunu ve tehlikesini almış gibi birdenbire yabanıl bir hayvanın içgüdüsüyle; “Haydi, bütün topçular silah başına,” diye kükreyerek bağırdı. Çok geçmeden bütün topçular, ölümle dalga geçer gibi birbirleriyle gürültülü seslerle konuşarak topların başına geçtiler.

Agırî ve Süphan’ın zirvelerinde ardı ardına şimşekler çaktı. Gökler öfkeyle gürledi. İri yağmur taneleri yeri dövmeye başladı. Çok geçmeden, Rus cephesinde ardı ardına gelen top mermileri, sağda solda gürültüyle patladı.

Kerem, geç kalmış duygusuyla; “Birinci top, ateeeş,” diye komut verdi, ortalığı çınlatan bir sesle. Erler, komutla birlikte harekete geçti. Birinci top, sertçe geri tepti, top sesi yeri göğü titretti. Top mermisi havada ürkütücü, ölümü hatırlatan bir ısıklık çalarak karşıdaki Rus birliklerinin yakınında yere düşüp kulakları sağır edencesine gürültüyle patladı. Düştüğü yerden, büyük bir toz bulutu havalanıp yağmur damlalarına karıştı. Uzaklarda yükselen toz bulutuna bakıp birkaç asker, kaşlarını çatıp ağzını kulaklarına kadar açarak korkunç, garip kahkahalarla güldüler.

Çok geçmeden ikinci, üçüncü top sesi kulakları sağır edencesine gülmeye başladı. Karşı taraftan da aynı yoğunlukta sesler yükseldi. Topçu düellosu yoğunlaştı.

Topçu düellosu tüm hızıyla sürerken kurşun gibi ağır bulutlardan, yeryüzüne inen yağmur damlaları çoğaldıkça göz gözü görmez oldu.

Birdenbire iki taraf anlaşmışçasına ateşi kesti. Askerler, mevzilerde yağmurdan korunmak için parkelerinin ve abalarının önünü kapatıp başlarına külah ve kefiyelerini taktılar. Dürbünlerle karşı tepelerdeki, Rus askerlerinin hareketlerini gözetlemeye başladılar.

Arada epey zaman geçti. Yağmur yavaşladı, yerler ıslandı. Her tarafa hoş bir toprak kokusu yayıldı. Yeniden bir Rus top mermisi havadan uzun bir ısıklık çalarak boş bir tepeye düşüp gürlütle patladı.

Askerler; yeniden eskimiş şapkalar, kalpaklar, haki renkli çantalar, ışıldayan süngüler, kılıçlar, matara ve mavzerler kuşanmış, açlıktan avurtları iyice çökmüş, ölümü kabullenmiş gibi kayıtsız, yorgun yüzlerle sağa sola koşuşturmaya başladılar.

Ali Haydar, sanki savaşa değil de ava çıkıyormuş gibi vızıldayan kurşunlar arasında korkusuz, tedbirsiz ileriye doğru atılıyordu.

“Sen böyle hareket edersen, zaten uzun boylusun, çok tez vurulursun,” dedi Siyabend.

“Bana bir şey olmaz, kurşunlar gelip beni mi bulacak,” diyerek kahkahayla güldü Ali Haydar.

Kerem; iri, besili, uzun boylu, beyaz tenli gösterişli ve yakışıklı simasıyla, uzaklarda bile bütün askerlerden kolayca ayırt edilebiliyordu. Kamil Paşa, ona düzenli bol bol Osmanlı altınlarını gönderiyordu.

Hantal hantal ıslık çalarak geçen Rus top gülleleri altında, uzakta bakıldığında bir buz dağı gibi soğukkanlı duruyordu. Ama daha yakında bakıldığında açık kahve parlak gözlerinde, yüzünde ve dudaklarının kenarında heyecan, korku ve kaygı çizgisi göze çarpıyordu.

Top gülleleri, karşılıklı havada ıslık çalarak gidip geliyordu. Her iki tarafta da top mermilerinin düştüğü yerden, çukurlar açılıyor dumanlar havaya yükseliyordu.

Patlayan her merminin ardında acı, korku, telaş ve şaşkınlık dalgası yayılıyor, emir üzerine emirler veriliyordu. Ölüm; her an her yerde arsız arsız serserice tüm mevziilerde dolaşıyordu. Bir asker sırt üstü düşmüş;

“Allah’ım, ey göklerdeki büyük Allah’ım, sen beni koru, çoluk çocuğuma bağışla,” diyerek uykusuz yüzü keder ve müthiş bir acıyla gerilmiş, oluk oluk kan akan yarasına bakıp derinden inliyordu.

Acıyla bütün bedeni gerilen, bir başka yaralı belirsizlikten, gri havadan ve top seslerinden ürküyordu.

“Acaba insan ölünce nereye gidiyor,” diye sordu yarasına ilk müdahaleyi yapan sağlıkçıya.

“Ne bileyim kardeşim, ruhun gökyüzüne çıktığı falan yok,” dedi sağlıkçı.

“Demek ki gökyüzüne çıkmıyor ha! Peki, bu ruh nereye çıkıyor,” dedi ciddi bir tavırla yüzü acıdan gerilen yaralı.

“Okulda öğrendiğim kadarıyla, gökyüzünde atmosferden başka bir şey yok,” dedi, alaylı bir gülümsemeyle sağlık eri.

“Öbür dünya acaba nasıl bir şey,” diye sordu acıyla mırıldanarak yaralı asker. Yüzünde acıdan çok, öbür dünyaya ilişkin, belirsiz bir korku imgesi hâkimdi.

“Vallahi kardeşim öbür dünyayı hiç düşünme, bu dünyada kalmaya bak! Öbür dünyaya şimdiye kadar hiç kimse gidip gelmediğine göre nasıl bir şey olduğunu ben de bilmiyorum,” dedi. Sağlıklı er, çok konuşan yaralıyı, sedyeye yerleştirirken üzerinde geçen top güllesi altında bir başka yaralıya doğru koştu.

Kerem, top sesleri ve yarlıların iniltileri arasında, mevzileri hızlı hızlı dolaşıyordu. Mevzilerdeki bütün yorgun, uykusuz, gergin, belirsiz, kaygılı, ölümü makaraya sarmış gibi duran soluk, genç yüzlerde kendi yüreğinin heyecanını ve ikircikliğini, bir kitapta okur gibi okuyordu. Gökyüzü ve yeryüzü ölüm ve barut kokuyordu. Yüzler barut ile kömür karası gibi kararmıştı. Tüm yüzlerde ölümü hiçleştiren belirsiz bir korku ve kaygılı bir telaş vardı. Bazıları mevzilerinde durmadan ateş ediyor, bazıları silahına kurşun yerleştiriyordu.

Mevzilerde bekleyen savaşçılardan, savaşla alakası olmayan hareketler daha ağırlıkta gözüktüyordu. Ölümüne bir oyun gibi yaklaşıyorlardı. Her gün, her saat yanı başlarında birlikte oldukları arkadaşları yok olup gidiyordu. Tümünün yüzü kederli, gözleri anlamını yitirmiş gibi bakıyordu. Moral güçten düşmüş, keyifiz, bedenleri yorgun, gözleri uykusuz, umutsuz görünüyordu.

Kerem, mevzii de durmuş, geçmişini düşünüyordu. “Yarın belki de bir saat sonra belki şimdi, her şey bitecek benim için. Bütün geçmişim, yaşadığım o güzel anılar, bir tek çırpıda, ateşe atılan bir avuç barut gibi tutuşup yok olacak. Artık benim için geçmişin, hiçbir anlamı kalmayacak. İyi ama yaşam, ölüm, savaş, barış, hürriyet, acı ve felaket nedir ki,” diye düşündü kendi kendine.

Kerem, bulunduğu mevzide ruhunu, düşüncesini ve bütün gücünü çok bilinçsiz bir şekilde, içinde bulunduğu anın korkunç, dehşet verici tragedyasını görmemeye yönelmiş, emir verirken

mevzide karşıya bakarken savaştan uzaklaşmış, çocukluğunu düşünüyordu. Çemê Embarê'nın kıyılarında koşuyor arkadaşlarıyla oyun oynuyordu. Kafasında savaşa dair hiçbir şey bırakmamıştı. Savaş alanında aynı gürültüler devam ediyordu. Toplar patlıyor, kurşunlar sıkılıyor, insanlar acıyla bağırıp son nefesini veriyordu. Bütün bunlara isteksizce bakıyor, bir anlam veremiyordu. Üzerinde vızıldayıp geçen kurşunlara aldırmayarak oyun oynar gibi; “aha bir tane daha, bir tane daha,” “Bu bizimdi,” “Bu Moskof’undur,” diyerek sağına solun düşen top mermilerini sayıyordu. Biraz ötesinde hafif yaralanan bir Türkmen durmadan; “Ben ölmek istemiyorum, ölmek istemiyorum. Ölmek istemiyorum,” diye kendi kendine konuşuyordu. Seyrettiği ölüm ve acılar, oynanan oyunun, bir parçasıymış gibi geliyordu ona.

Ağır yaralanan bir milis ürkmüş, acıya yenilmiş, acıklı, yürek paralayıcı iniltisi, taa uzaklarda duyuluyordu. Bir diğeri; bütün ruhuyla; “İstediğim tek şey, bu korkunç savaştan bir an önce uzaklaşmak,” diyordu kendi kendine. Açlıktan, hastalıktan, kir, pas ve bittten yorgun düşmüş bir Arap asker;

“Ben ta Arap çöllerinden kalkıp buraya geldim. Niçin, kimin için neden öldürüyorum. Siz öldürmeye devam edin, ama ben artık öldürmek istemiyorum,” diye düşünüyordu.

Bir grup milis, aynı mevzide hararetli bir tartışmaya girmişti. Bir milis iç fanılasının dikişleri arasında yuvalanan bitleri öldürürken;

“Kurşun öldürmezse bile bu lanet bitler, bizi kesin öldürecek,” dedi.

“Hepimizin canını almadan, şu savaşın biteceği yok,” dedi diğeri bezgin bir ifadeyle.

“Öğrenmek biz gençlere, öğretmek de yaşlılara düşer. Büyük paşaların bir bildiği var ki savaş bitmiyor,” dedi bir diğer milis lakayt bir tutumla.

“Çoktan çok, azdan az ölür, cesur olmalıyız. Cesurlar bir kere, korkaklar bin kere ölür, korkakların mezarı bile olmaz,” dedi, korkuyu yenmiş bir milis.

“Görmeseydim, bütün bunları yaşamasaydım, savaşın bütün kötülüklerden daha kötü olduğunu, bin kişi bana anlatsaydı, yine de inanmazdım,” dedi mevzide bağdaş kurup sigara içen biri.

“Bugün hava da çok can sıkıcı, yağacaksan yağ, yeter artık herkes rahatlasın,” dedi bir diğeri gökyüzündeki gri bulutlara bakarak.

“Boş ver can sıkıntısını, bu gün de bize bir şey olmadığı için çok şanslıyız,” dedi, öteki halinde memnun bir ifadeyle.

“Ölmedik de ne yapıyoruz, bir ileri bir geri yerimizde sayıp duruyoruz.”

“Bu savaşın hiç kimseye yararı yok, ölüm, yıkım, acı ve gözyaşından ibaret korkunç kara bir felakettir,” dedi bir diğeri dişlerini sıkarak öfkeyle.

“Savaş, senin gibi küçük korkaklara göre değildir, başka ne bekliyorsun ki savaştan,” dedi biri karşısındakini suçlayıp kakhaha ile güldü.

“Çocuğu rahat bırak, seni de gördük, kurşunlardan nasıl kaçıp saklandığını,” dedi bir başkası.

“Son saldırıda, baştan sona kadar, hep yanımda çatışıyordu,” dedi, bir diğeri boş vermiş bir bakışla.

“Maşallah, geçenler de senin; ‘Allah ü Ekber,’ demen üzerine, Ruslar mevzilerini bırakıp kaçtılar,” dedi biri kakhahayla.

Kerem uzakta mevziide tartışanlara bakarak selam verip geçti. Ruhsal olarak çökmüş, sinmiş, her an başlarının üstünde

dönüp dolaşan, o kap kara korkunç ve dehşet ölüm bulutlarının gölgesinde, gözleri sanki kör olmuş, yaşamın hiçbir güzelliğini göremiyordu. Eski atak, cesur Kerem, ruhunu yitirmiş, korkak, pasif, çekingen, ikircikli, kararsız yeni bir ruh edinmişti. Her an ruhunda ve yanı başındaki bedenlerde açılan yaraların, hüznü ve dokunaklı duyguların kör etkisi altında yitip gidiyordu.

Gözlerinin önünde kurşun, top mermileri ve obüslerle paramparça olup gidenlerin ardında, kendisi de her an yok olup diri diri mezara gömülüyordu.

Askerlerin manevi gücü, son damlasına kadar tükendiği için hiçbirini tek kalmak istemiyor, sürü gibi diğerleriyle birlikte kalmaya çalışıyordu. Çatışmanın en yoğun olduğu anlarda bile, her şeye boş vermiş, ölümü kanıksamış, kabullenmiş gibi askeri kuralları hiçe sayıyorlardı. Çoğu ölümü, yaşadıkları açlık, yorgunluk ve hastalıklardan, bir kurtuluş olarak görüyordu.

Kerem de bu genel ruh halini yaşıyordu. Ölüm; sanki bir tür yeniden uyanış haliydi! Kerem; her an, her yerde hem yaşıyor, hem yaşamıyordu. Ölümü artık hissetmiyordu. Ölüm korkusu da yitip gitmişti. Savaşmanın haklılık gerekçesini yitirdiği için anlamsız, haksız ve erkenci ölümün ağırlığı, dağ gibi omuzlarına çöküyordu. “Ben niçin, kimin savaşıyorum, savaştan sonra ne olacak,” diye durmadan düş kuruyordu. Bu savaşın anlamsız ve haksız olduğuna kendini ikna etmişti. Savaşmak için bütün gerekçelerini yitirdiği için savaş ve öldürmek artık kollarını, ayaklarını bağlayan paslı bir bukağı gibiydi. Buna rağmen sanki peşini bırakmayan, oraya sık sıkı bağlayan garip anlaşılabilir bir duyguyu yaşıyordu.

Yine de yüreğinin derinliklerinde, onu yaşama bağlayan bir aşk vardı. Tam karamsarlığa düştüğü anda bu aşk, ölüme karşı başkaldırıyor ve direniyordu. Bu dehşet verici cehennem ortamında, onu ayakta tutan tek şey, işte bu hayal edilen büyük

aşktı. Aşk yaşamdı. Yaşamı sevdiği için bütün bunlara katlanıp direniyor ve savaşıyordu. Yaşam aşk ve sevmek! Her şey bu aşka bağlıydı.

Her şeye rağmen, Kamil Paşa'nın konağında, çocukluğundan beri kendisine öğretilen centilmenliği, Kürt asaletini, yiğitliğini, cesaretini, ahlakını savaşıma azmini ve direnmeyi terk etmiyordu. Bu koşullarda bile her zamanki gibi yakışıklıydı.

“Büyük aşkını kaybeden kendini de kaybeder. Aşk yaşamdır. Yaşam; topraktır, ahlaktır, inançtır, kimliktir, onurdur, sevgidir,” diye düşünüyordu Kerem. Kendi aşkının büyüklüğüne ve doğruluğuna inanıyordu. İnandığı için savaştan soğuyor bunalıyordu. Bir çelişki gibi görünse de Kerem, yine de bu aşkla yaşıyor savaşıyor, bu aşk onu teselli ediyordu. Ölmek de bu aşkın bir paçasıydı. Bu aşkla ölümü alt ediyordu. Ölse de aşkın sonsuz kaynağına döneceğine, Kürtlerin bu savaşın sonunda er geç kurtulacağına inanıyordu.

Kafkas cephesindeki askerler, aşkın özgürlük yasasına aykırı bir şekilde, birbirlerini parçalayıp acımasızca öldürüyordu. Bu aşk, bin yıllarca yuvarlanıp biriken bir kartopu gibiydi. Savaşın yakıcı, kızgın güneşinin sarı keskin ışıkları ne kadar eritmeye çalışsa da sonuç vermiyordu. Bu büyük muazzam aşkın kartopunu eritmek imkânsızlaşıyordu. Hiçbir ısı, bir noktadan sonra bu aşkın kartopunu eritemiyordu. Tam tersine, ısı yükseldikçe kartopu daha da sertleşip taşlaşıyor ve erimesi imkânsızlaşıyordu. İşte bu büyük aşkla birbirlerinin göğsüne hançer saplıyor, kurşun atıyorlardı.

Gerçek aşkları kendilerinden çalınmış, yürekleri aşksız bırakılmış, kutsallaştırılıp tabulaştırılan; “din, devlet, millet,” adına beyinlere, yüreklerle, ruhlara sahte bir aşk yerleştirilmişti.

İkiyüzlü, kirli, aldatıcı, yaşlı, buruşuk yüzlü, gerçek aşkın adını kirleten, bu sahte aşkın gölgesinde, her an ölüm korkusuyla sonsuz bir acıyı yaşıyorlardı.

Tümü inanmadığı halde, sanki gözlerine mil çekilmiş gibi bitkin, şaşkın bir halde bu aşka bağlanmış, insani ve doğal olmayan ölüm yakalarına yapışmıştı. İşte bu sahte aşk onların özünde var olan coşkulu sevinci, merhameti, adaleti, şefkati, sevgiyi çalmış, her an ölmeye öldürmeye hazır, inatçı birer savaşçı haline getirmişti.

Osmanlı ve Rus cephesinde yıllardan beri savaşıyor yorgun ve bitkin düşmüş, savaşın kendilerine halka hiçbir yarar getirmediğini anlamışlardı.

“Böyle birbirini boğazlamaya değer mi,” diye düşünüyordu Kerem. Yüzünde tereddüt, güvensizlik, ikirciklik hâkimdi. Zihninde bin bir soru dönüp dolaşıyordu. Fırsat bulsa bu dehşet verici şeyi bırakıp kaçacaktı. Kaçıp savaşın olmadığı çocukluk anılarına sığınacaktı.

İnsanlığın tüm masum ve mazlum çocuklarının, aynı ana ve babadan doğan kardeşler olduğunu, birbirlerini öldürmemeleri gerektiğini, pratikte kendi kendine öğrenmişti. Ama savaşın ırmağı, farklı bir mecrada çok kanlı akıyordu. Anılarında sıyrılıp canlarını acıtan karşı tarafa, çocuklar gibi hırçınlaşarak öç almak için yeniden anlık öfkeyle, hırsla kurşun sıkıyordu. Bir bilmeceydi sürüp gidiyor, çözmeye gücü yetmiyordu.

Bir asker, haki kaputu kanla boyanmış, saç sakal birbirine karışmış, üzerinde yüzlerce bit gezen, kir pas içinde aklıktan iyice yıpranmıştı. İri kara gözlerini gökyüzüne çevirip sonsuz derinliğine bakarak; “yaşamın sırrını ve hakikatini, ölümle yaşam arasındaki ince çizgiyi kimsenin anlamadığını, bu savaşın neden sürüp gittiğini niçin, neden, kimin için savaştıklarını bilmediklerini,”

düşünüyordu. Bir başka yaralı asker, şuurunu yitirmiş gibi durmadan Kürtçe kendi kendine bağırıp tekrarlıyordu;

“Savaş felakettir! Savaş felakettir! Savaş felakettir!”

Kuzm Dağları’nda hava gri, kurşun gibi ağırdı. Ağır ve Süphan zirvesinde bulutlar kaynıyordu. Savaş sürüp gidiyor, ırmaklar dolusu kan akıyordu. Sararmış daldan düşen sonbahar yaprakları gibi insanlar, vurulup toprağa düşüyor, istila ve işgal hareketleri birbirini izliyordu. Tifo, yedi başlı bir canavar gibi her gün, her saat can alıyordu.

O gün tüm mevziilerde sessizlik vardı. Kürt milisler, bitlerin istilasına uğramış; saç, sakal birbirine karışmış, aç perişan, mevzilerde bekliyordu.

Gece yarısına doğru bir rüzgâr esti. Bulutlar dağıldı. Yıldızlar saman yolu ve ay ıslıl ıslıl ortaya çıktı. Çok yorgundu. Günlerden beri uyumamıştı. Seher sabah vakti, Siyabend, mitralyöz kurşunuyla delinmiş, kanı kurumuş parkesini üzerine atarak iri bir taşın dibinde, salyangoz gibi kıvrılıp uyudu. Sanki ömrü boyunca böyle derin bir uykuya dalmamıştı. Kirli bitli saçları kumral, gözleri kahve kirpikleri karaydı. Zaman hızla ilerliyordu. Düşlerinde yeşil Nemrut etekleriyle Sittî Sultanın yüzünün hasreti vardı.

Rüyasında çocukluğunu düşlüyordu. Nemrut teklerinden gece yarısından sonra dışarı çıkıp saman yoluna baktı. Samanyolu, uzakta çok uzaklarda gözüküyordu. Ayların bilgesi ekim, dağlarına ve ovalarına yağmur bekliyordu.

Nemrut siyahının üzerinde, milyonlarca zehirli yılan, çıyan, akrep kırkayak ve böcek sürünüyordu. Bu kadar zehirli yaratıktan ürktü, koktu...

Sittî Sultan, acıklı, hasret kokan bir Nemrut türküsü gibi gelip rüyasına düştü. Bu korkutucu manzaradan uzaklaştı. Sittî Sultan karşısına geçmiş; “Siyabend, sen niye gittin, biz bu savaşın hiç baharını, çiçeğini, sevincini görmedik ki, hep hazanını, kışını, gözyaşını, ayrılığını, hasretini, savurgan rüzgârını, kederini gördük,” diye yakınıyordu. Siyabend ona bakıp gülümsedi. Tam o esnada, gürleyen bir top sesiyle, gülümsemesi bıçakla kesilir gibi kesildi. Uzandığı yerden, ani bir refleksle kalktı, mavzerini eline aldı, hiç beklemeden, hazır bekleyen atına doğru koştu.

Karşıdan arka arkaya top mermileri ısıklı çalarak geliyordu. Askerler, verilen genel saldırı emri üzerine telaşla harekette geçtiler.

Bir anda ortalık cehenneme dönüştü. Toplar, kurşunlar, havanlar, mitralyözler ölüm kusuyordu. Sağ ve sol kanatlarda bekleyen Kürt süvari birlikleri hücumla kalktılar. Atlı bir birliğin başındaki Siyabend, ilk saldırıyla Kazakların konuşlandığı, bir ön mevziyi ele geçirdi. Bir Rus subay, silahını atıp kaçarken arkadan şiddetli bir kılıç darbesini indirdi. Ensesinden kan fışkırdı. Yüzükoyun yere kapaklanırken kendisini vuranın simasını bile göremedi. Yerde onlarca ceset ve yaralı duruyordu. İki makineli tüfek, on mavzer, yedi esir ele geçirmişti. Öncü Kazak birlikleri dağılmış, rastgele dağınık bir şekilde gerilere doğru kaçıyor.

Kaçanlar, geride mevzilenenlerle birleşerek güçlü bir savunma hattını oluşturdular. Saldırımı püskürtüp karşı saldırıya geçtiler. Saldırıya, saldırıyla yanıt verdiler. O gün akşama kadar Rus birlikleri geri çekildi, Kürt süvari birlikleri kovaladı. Yüzlerce Rus esir cephe gerisine taşınıyor, yerlerde yüzlerce yaralı, acı içinde kıvranarak inliyordu.

Kuzm Dağlarında savaş, bütün şiddetiyle sürüyordu. Gri hava birdenbire yağmura dönüştü, yer gök yağmurla doldu. Gün

batımına doğru; “Mêrdesli Siyabend vuruldu,” diye ulak bir haber getirdi. Kerem, onunla dost, ahabap olmuştu. Sürekli bir araya gelip sohbet ediyorlardı. Onun ailesinin geçmişini, Eğin’de Ferat ırmağını takip edip Nemrut eteklerine göç etmelerini öğrenmişti. “Mêrdesli Siyabend vuruldu,” deyince, hiç düşünmeden, oraya doğru koşmaya başladı. Koşarken bir top mermisi yakınında gürültüyle patladı. Göğsünde bir sıcaklık hissetti, sendeledi, gözleri karardı, dizlerinin bağı çözüldü, yere düştü.

Sağlıkçılar yetişti. Sedyeye koyup cephe gerisine, oradan da Seyyar Sahra Hastane çadırına taşıdılar. Gözlerini açtığı anda, Siyabend beyaz sargılar içinde, kendinden geçmiş acıyla inliyordu.

“Durumu nasıl,” dedi Kerem, eliyle yanında yatan Siyabend’i gösterip kaygıyla askeri doktora sordu.

“İlk müdahaleyi yaptık, inşallah iyi olur, bir şey diyemem, şansa kalmış,” dedi doktor.

Kerem, zor duyulur, endişeli bir mırıldamayla, doktorun gözlerinin içine bakıp;

“Çok mu ağır,” dedi.

“Evet,” anlamında başını salladı doktor.

Kerem, daha yeni geldiği hastanede, yatağında uzanmış, gözleri Kırklar Dağı’na takılmış, çocukluğuna dalıp gitmişti.

Gökyüzünde kül rengi, beyaz, un gibi inceden bir bulut serpintisinin arasında güz güneşi gelip Diyarbakır Surlarının ve Hewsel Bahçelerinin üstünde alımlı yüzünü gösterdi. Taa karşıda, Kırklar Dağı’nın üstünde hafif bir rüzgâr, bulut kümeciklerini yavaş yavaş Dicle vadisi üzerinde kente doğru sürükledi. Dicle’nin koyu yeşil vadisinde, bir tünelde körüklüyormuş gibi sert bir rüzgâr esmeye başladı.

Kerem, kafasına akan anılar ırmağında, çok uzaklarda kalmış çocukluğunu, sevgiliden yadigâr kalan al ipek bir mendil gibi

hatırladı. Cıbranlı aşiretinde, Kürt milis süvari yüzbaşısı Hacı Musa'nın cesedi, bir ibrişim gibi gelip düşlerine takıldı. Siyabend'in atak, hareketli halini anımsadı. "Bu koşullarda, Kürtlerin kurtuluşu için mutlaka bir örgüt kurup örgütlenmemiz gerekir," diyen Miralay Halit'in sözleri kulaklarında çınladı.

Tekrar acı ve hüznle Hacı Musa'yı düşündü. Yüzlerce kurşun, bir anda vızıldayarak gökyüzünün camısı, mavi, parlak kubbesini çizerek başının üstünden geçti. Hacı Musa, ani bir refleksle, yattığı mevzide kendini adeta yere yapıştırarak kurşunlardan korundu. Üç gün boyunca dikkatle nişan alıp ateş ediyor, tetiği çekmeden önce, her seferinde, hedefe odaklanıyordu. Ani bir hücum emriyle saldırıya geçtiler. Son hücumda iri yarı, ayı gibi güçlü bir Rus yüzbaşısını ani, atak bir kasatura darbesiyle yere sermiş, iki Rus askerini esir almıştı. Kerem'in tanık olduğu bu manzara, yağlı boya ile bir tualle çizilmiş gibi kafasına yerleşip kalmıştı.

O gün hastanede bir telaş vardı. Derken apoletler, nişanlar göğsüne takmış bir paşa, heyetle birlikte teftişe geldi.

"Bak hele bak şunlara," diye mırıldandı kendi kendine sol ayağını üç gün önce yitiren bir asker.

"İşte bunlar için köyümüzü, ailemizi bırakıp ölüme gidiyoruz," diye düşündü yatağında yatan kolu kesik bir Kürt milis.

"Vay namussuzlar vay, biz cephede ölüme giderken onlar burada keyif çatıyorlar. Biz Kürtler, bin kere bu laneti hak etmişiz. Kendimiz için değil, başkası için her zaman iyi askeriz," diye seslice mırıldandı, göğsünden yaralı, bir Hamidiye Alay yüzbaşısı.

"Bunlar için mi öldük yaralandık? Bunlar için mi öldürdük onca insanı? Hele bir at sırtına binip cepheye gidin de sizi göreyim," dedi sağ gözü sargılı bir subay.

Kamil Paşa, hastane bahçesinde içeri girerken karalar bağlamış, bir grup Kürt kadını, yeri göğü inleterek feryat figan durmadan ağlıyordu. Sedyelerle, onlarca yaralı telaşla içeri taşınıyor, onlarca tabut, ağıtlar eşliğinde dışarı çıkarılıyordu. Hastane bahçesi ana baba günüydü.

Kolları, başları sargılı, yüzleri sapsarı, sakalları uzamış beş, altı asker, kadınların feryadına aldırmadan, hastane bahçesindeki tahta oturakların üzerinde oturmuş, bir yandan tütün içiyor, bir yandan da hararetili hararetili tartışıyorlardı.

Kamil Paşa, kapıdan içeri girerken gözlüklü, kel kafalı bir doktor, arkasında iki sıhhiye eri ile birlikte hızlı adımlarla, telaşlı bir şekilde üst kata çıkıyordu. Onu görünce, durup aceleyle selam verdi.

“Kerem Beyi görmeye mi geldiniz Kamil amca,” dedi doktor samimi yakınlık gösteren bir sesle.

“Evet, Doktor Bey,” dedi Kamil.

“Kamil amca, aman dikkat et, tifüse yakalanan bir sürü hastamız var. Kerem Bey ikinci kat, 27. Subaylar koğuşunda kalıyor, ziyaretinizi kısa tutarsanız iyi olur,” diyerek tekrar hızla yukarı çıktı.

Her tarafta kan, çürümüş et, ilaç ve hasta kokusu vardı.

Kamil Paşa, yanındaki iki adamla, önlerine düşüp yol gösteren bir sıhhiye eri ile birlikte, hastanenin loş merdivenlerinden yukarı çıktı. Yüzü, benzi sararmış zayıf, çelimsiz sıhhiye eri, hiçbir şeye aldırmadan yukarı çıkarken iki de bir arkasına dönüp; “efendim bu taraftan, bu taraftan gelin,” diyerek yol gösteriyordu. Kamil yaşlı, yorgun, bitkin ve kaygılı adımlarla onu izliyordu. “Hemen torunumu buradan aldirtmalım,” diye düşündü.

İkinci katta, solda küçük bir koridora daldılar. Yaralı birkaç subay, sargılar içinde ayakta durmuş konuşuyor, doktor ve

sıhhiyeciler telaşla, odalara girip çıkıyordu. Bir subay, üzerinde çizgili pijamalar, elinde koltuk değnekleri, kendisine yardım eden sıhhiye erinin yardımıyla, dünyaya daha yeni gelmiş gibi adım atmayı öğreniyordu. Adım attıkça, gelen gidenlere bakıp içten içe seviniyordu.

Kamil Paşa, içeri girdi. Onlarca hasta, duvar dibine yan yana dizilmiş, eski paslı ranzaların üzerine atılmış kirli, içi çaput dolu şiltelerin üzerinde, başları duvar tarafına gelecek şekilde uzanmıştı. Her taraf yaralı doluydu. Odanın ortası boş bırakılmıştı. Birçoğu gözlerini kapatmış, yarı baygın inleyerek içeri girenlere aldırmandan yatıyordu. Şuuru yerinde olanlar ya yatakların üzerinde oturmuş ya da koridorda geziyorlardı.

Kamil içeri girince, yaralı, sakalı, zayıf, içe çökmüş, tüm gözler, yardım bekler gibi birden bire ona döndü.

“Dede,” diye seslendi, Kerem oturduğu şiltenin üzerinde. Kamil, heyecanla geçip torununun yanına vardı.

Kerem’in sağ yanında iri yarı, çam yarması gibi Diyarbakırlı bir Kürt genci göğsünde kurşunu yemiş, sırt üstü uzanmış derinden ölümcül inliyordu. Hamidiye alaylarında subaydı. Solunda kafası sargılı, Bitlisli Bir Kürt subayı gözlerini kapatmış, zor nefes alıyor, hırlayarak yatıyordu. İçi aydınlık büyük odada yatan yirmi subaydan, on dördü Kürt’ü. Geri kalanlardan ikisi Türkmen, bir Çerkez, biri Arap, biri Azeri, biri de Laz’dı.

Antepli bir Kürt kendinden geçmiş, sayıklayarak sürekli “su verin su verin,” diye inliyordu. Bir diğeri, dizden aşağısı kesilmiş, kesik bacağını arar gibi yerinden kıpırdamadan gözlerini kirli tabana dikmiş bakıyordu. Kamil, torununa sarılarak;

“Oğlum daha fazla dayanamam, gidip işlemlerini hemen yapıp seni eve aldırayım” diyerek hastane yetkilisine koştu.

IX

Bütün cephelerden yenilgi haberleri geliyordu. Ordu her taraftan geri çekiliyordu. Firar eden asker kaçakları, her geçen gün çığ gibi büyüyordu. Yollarda açlık, hastalık, hırsızlık, öldürme, ırza geçme olayları kol geziyordu. Bir tek Kafkas Cephesi toparlanmış, saldırıya geçmişti.

Diyarbakır semaları kara kapkaraydı. Halk ikircikli ve şaşkındı. Kerem, “Kuzm Dağlarında” yaralandıktan sonra Muş Askeri Sahra Hastane çadırında ilk müdahale yapılmış, oradan da Diyarbakır hastanesine gönderilmişti. Kamil Paşa, onu hastaneden getirip tedavisini özel doktorlarla evde yapıyordu.

Diyarbakır’daki görkemli “Karataş Konak” hareketli günler yaşıyordu. Kafkas Cephesi’nin bütün paşaları, Kâmil Paşaya misafir olmuşlardı. Bir de iki Alman müşavir ile beş yaver vardı. Masada zeytin yağlılar, sade yağlılar, kızartmalar, haşlamalar, et, çiğ sebze, tatlılar altın yaldızlı, ipek örtülü masalar üzerinde dizilmişti. O gece konakta hep birlikte yiyip içtiler. Hizmetçiler el pençe ayakta bekliyordu. Laf dönüp dolaşıp yine savaşa geldi.

“Çanakkale Cephesi dışında tüm cepheler dağılmış, savaşı yitirmiş durumdayız,” dedi Sarı Paşa.

“Paşam, zaman öğretici, yaman bir zorluklar zinciridir. Rahat zamanda okumuşlar, halkın korkusuna gülerler; ama zor zamanlar gelip çattınca, cahil diye tanımladıkları halka sığınırılar,” dedi Kamil.

“Halk dediğin şuursuz, yararlanmamız, sağlamamız gereken bir süürdür,” dedi bir paşa.

“Çoban olmadan onlar bir hiçtir,” dedi bir diğer paşa.

“Paşam, yaşam garip çelişkilerle, sınırsız ve sonsuz zenginliklerle doludur. Bilge kişi, çoğu zaman şu yeryüzünde ilişkilendiği insanların yüreğinde derin kalıcı, güneş parlaklığında

izler bırakabilir; ama hiç okumamış kara cahil bir çobanın da filozoftan çok daha iyi bildiği şeyler vardır,” dedi Kamil.

“Kamil Paşa, sözü nereye vardırmak istiyorsun,” dedi Sarı Paşa orta yolu bulup dengeyi sağlamaya çalışırken.

“Kaderin cilvesi mi bilmem, ama cahil, mağarada yaşayan, horlanan şu Kürtler, bu gün hepinizi koruyor. Dört oğlumu savaşa verdim. Acaba Kürtler olmasaydı, Ruslar soluğu nerede alırlardı?”

“Kamil Paşa unutma ki, biz bin yıllık din kardeşiyiz, birlikte savaşmış, birlikte yaşamışız. Elde edeceğimiz zafer hepimizindir,” dedi, Sarı Paşa.

“Kürtler, bu gün kardeşliğin gereğini her tarafta yapıyorlar, ama esas kardeşlik savaştan sonra belli olacak,” dedi Kamil.

“Hele şu düşmanları bir temizleseydik, hiçbir şey yapamazsak bile güvenilir topraklarda, bir Kürt krallığını rahat kurabiliriz,” dedi Sarı Paşa.

“Bazıları, ilk tufan ve ilk yaratılıştan beri burada yaşıyorlar. Bazıları da sonra fetih ve fatih olarak yalın kılıç gelmişler. Kadim toplulukların mezarları üzerinde saltanat kurmuşlar,” dedi Kamil Paşa.

“Bu coğrafyada yaşayan topluluklar, bin yıldan beri kardeşçe hep birlikte yaşadılar. Bundan sonra da böyle olacak,” dedi Sarı Paşa.

“Kardeşliğin gereklerine saygı gösterilirse bu kadim coğrafya herkese yetecek kadar zengin ve bereketlidir,” dedi Kamil.

“Kardeşliğin ve birlikte yaşamının sırlarını insanlara aşılacak gerekir, herkes kendi dili, kendi kimliği, kendi rengi ile yan ayna olmalıdır. Enver Paşa milliyetçiliği, bu kadim düşünceyi zehirleyip kardeşi kardeşe düşman etti. Sarı Paşa Hazretleri, onlardan farklı düşünüyor,” dedi Mir Alay Cibranlı Halit.

“Bir bilge filozof; ‘sözlerim kan dökmeyecek, elim hiç silahı kutsamayacak, ne kurban sunucularının bıçağını, ne de oduncunun baltasını,’ diyor. İşte bizim coğrafyamıza bu düşünceler yakışır,” dedi Kamil.

Sarı Paşa, o gece, Karataş Konak’ta, akşam Kamil Paşa’nın söyledikleri kaşısında, daha şaşkınlığı geçmemiş, vicdanı sabah yollara inmiş, kalın bir sis perdesi kadar ağır, rahatsız ve karmakarışık düşüncelerle yatağına çekildi. Daha önce katıldığı bütün savaşlarda yalnız kötü olasılıkları, ölüm korkusunu, kör bir kurşunun nerede, ne zaman, nasıl kendisini bulacağını düşünmüş, hep geriye çekilerek toprak, silah ve mevzii kaybederek esir vermişti.

Kafkas Cephesinde ise ilk kez, binlerce Kürt milis sayesinde, savaş planını sürdürmüş, emirler vermişti. Rusları geriletmele kalmamış, yeni mevziler, hatta çok sayıda esirler ele geçirmişti.

Kürt milisler dışında, Osmanlı Kafkas-Doğu Cephesinde savaştıracak asker bulamıyordu. Bu cepheden savaşanların çoğunluğu Kürtlerdi. Sarı Paşa, binlerce Sipkan, Cibran ve Hesenan ve diğer Kürt aşiret savaşçısıyla, Kafkas Cephesi’nde Muş ve Bitlis’i Ruslardan geri almış, Kürt aşiret güçleriyle elde ettiği bu başarı sayesinde, 2. Ordu komutanlığına terfi etmiş, sıcak cepheden Diyarbakır’a atanmıştı.

Kerem, doktorlara hediyeler vererek nekahet devresini uzatıyordu. Sarı Paşa Diyarbakır’da Kâmil Paşa ile ilişkilerini geliştirirken Kerem’i kendi mahiyetine alıp şifre zabıtlığına atadı. Ardında, kendi yaveri yaptı. Sonra karargâh komutanlığı muavinliğine verdi. Böylece Kerem Diyarbakır’da kaldı. Sarı Paşa, her hafta Kamil Paşa konağına gelip misafir kalıyordu.

Sarı Paşa, Şam'daki iki ordunun grup komutanlığına terfi etti. Bir başka paşa onun yerine Diyarbakır'a atandı. Kerem, yeni paşanın karargâh komutan muavini oldu.

Yıl 1917, aylardan Ekimdi.

Çarlık Rusya'sında, yüzyılların köhne karanlığını üzerinden atan, yoksul köylüler, emekçiler ve mazlum halklar, dört bir yandan harekete geçmişlerdi. Nasırlı ellerin gücü, parçalanmış çarıkların içinde üşüyen, çıplak ayakların taze umudu, tez canlı yüreklerin kararlılığı, ekmek bekleyen aç midelerin keskin cesareti üzerinde yükselen devrim yangını, bozkır steplerini tutuşturuyordu. Aç, bitli, kirli, yiyeceksiz, teçhizatsız, donanımsız, yarı çıplak cephelere sürülen askerler, kendileriyle birlikte, gittikleri her yere, devrim ateşini de taşıyorlardı. Kızıl Devrim bulaşıcı bir hastalık gibi Moskova, Petrograd, Kiev, Odesa kentlerinden çıkarak bütün Rusya'ya yayılıyordu. Devrimin lideri; “Biz dünyayı yeniden kurmak istiyoruz,” diyerek dünyayı sarsan, dengeleri değiştiren gelişmelere değiniyordu.

Rus ordusu, Kafkas Cephesi'nden geri çekilmeye başlamış, devrim; güçler dengesini alt üst etmişti.

Bolşevik devrimiyle birlikte, Kafkas Cephesi'ndeki güçler, yeni gelen paşayla birlikte, Filistin cephesine sevk edildi. Kerem de Filistin Cephesine doğru yola çıkmıştı. Filistin yolunda Halep karargâhına ulaşmışlardı.

“Savaş sonrası Kürtler ne olacak,” diye düşünüyor, artık savaş, ona anlamsız geliyor, savaşmak istemiyordu. Sarı Paşa, Adana'ya dönmüştü.

Kerem, Kafkas Cephesi'nde yararlandıktan sonra, bu savaşın Kürtlerin aleyhine dönüşeceğine inanmış ve kararını vermişti. Artık yuvasında fırlayıp amaçsızca sağa sola yuvarlanan bir bilye

gibiydi. Nerede, ne zaman ve nasıl duracağı, ne yapacağı konusunda fikirsizdi.

Halep karargâhında, bir gece yarısı, kimseye görünmeden trene bindi ve Mardin'e vardı. Mardin'den Diyarbakır'a Kamil Paşa konağına ulaştı.

Bütün Kürt coğrafyası, sonu belirsiz, meçhul bir mezarlık suskunluğunu yaşıyordu. Mondros ateşkes anlaşmasıyla, Osmanlı teslim olunca, ordu dağıldı, sağ kalanlar evlerine döndüler.

Değişmez kaderin lirik gölgesi, bir yaprağın durgun göle düşmesi gibi Kürtlerin yaşamına düşüyordu. Oyun sürüp gidiyordu. Belirsizlik, huzursuzluk, acı, sefalet, açlık, gözyaşı ve tedirginlik bir top ateş gibi tüm evlere düşmüştü. Bu defa Ankara devreye girmişti.

X

Karadeniz semalarında, bulutlar durmadan kaynıyor, yağmurlar yağıyor, doğa renkten renge giriyor, azgın kara sular köpürerek dağların kıyılarını dövüp duruyordu. Güneş, kara bulutların arkasında yitip gidiyordu. Durmadan yağmurlar yağıyor, taşkın sular önüne gelen ekinleri, hayvanları, çiçekleri, börtü böceği alıp götürüyor, her şey anlık olarak değişiyordu.

Denizin kara, mavi ve derin suları dalgalıydı. Bindiği gemi bir beşik gibi suların içinde sallanıp duruyordu. Kıyılara vuran dalgalara baktıkça, Anadolu, Kürtler ile padişahı düşündükçe, geleceğe dönük düşünceleri de dalgalar gibi anlık olarak değişiyordu. Daldan dala atlar gibi yeni hayaller ve planlar kuruyordu.

Kafasında; “Aksak Ağa” vardı. Yol boyunca hep onu düşünüyordu. “Yakalasam, idam edersem, padişah nezdinde büyük bir onura erişirim.” diye mırıldandı. Devamla; “padişah beni

mükâfatlandırırsa ne olacak ki, zaten kendisi güçten düşmüş, bitmiş, ecnebilere teslim olmuş.” diye fikir yürüttü.

Geminin kirli güvertesine baktı, düşündü düşündü yine kendi kendine; “bu Aksak Oyman, çok becerikli, çok kurnaz, sinsi, yakalamadan önce düşüncemi sezerse yaralı bir yılan gibi saldırganlaşabilir,” diye mırıldandı.

İstanbul’u, padişahı düşündü, karşında oturanlara baktı. Herkes birer, ikişer sohbetle dalmış konuşuyordu. Aksak Ağa’yı düşündü. “Yakalarsam, yakalayıp idam edersem, bana ne faydası olacak ki?” diye seslice kendi kendine sordu. Biraz durdu. “Aksak’ı yakalayıp idam etmenin, bana hiçbir faydası olmaz. Fayda getirmeyen iş, fazladan başımı ağrıttacak. Sadece; ‘ecnebiler istedi,’ diye yakalasam bana ne faydası olacak? Adam çok sinsi, kurnaz, köstebek gibi yaman. Bütün Karadeniz’de örgütlenmiş, çete oluşturmuş, çevre edinmiş, ortaklık yapsam daha yararlı olur. Yararlı olan şeyi ilkesel olarak yapmalıyım, en iyisi dost olup birlikte hareket etmeliyim,” diye düşündü.

Aksak’ı düşününce, kafası arı kovanı gibi uğulduyor, bir türlü sular durulmuyordu. Karşısında biri varmış gibi kendi kendisiyle konuşuyor, bir sonuca ulaşamıyor, kararsız ve ikircikli kalıyordu.

“Adam tilki gibi kurnaz, bukalemun gibi gittiği her yere ayak uyduruyor. Çok yetenekli, ama çok kirli... Belki ilerde çokook işime yarayacak!” dedi seslice.

Biraz düşündü. Padişah, altınlar ve uluslararası mahkeme kararı gelip kafasına takıldı.

“Kirli, ama çok kirli, bulaşmadığı hiçbir iş yok ki! Cinayet, gasp, ırza geçme, katliam, hırsızlık, çete oluşturma, haneye tecavüz, bütün bu suçlardan; uluslararası mahkeme de yargılanıp ölüme mahkûm edilmiş, ilişkilendirsem bana çok ciddi zararlar da verebilir,” diye düşündü.

“Yetenekli, çok yetenekli, kurnaz, sinsi bir adam, böylesini nerede bulacağım ki? Yapmadığı becermediği iş yok, yakalasam bana ne yararı olacak, en iyisi gizlice buluşup anlaşmak,” diye kendi kendine söylendi.

Etrafına baktı, hiç kimse ona bakmıyor, onunla ilgilenmiyordu. Gemi dalgalı sularda yol alıyordu. Karadeniz Dağları kıyı boyunca uzanıp gidiyordu. Herkes yanındakiyle konuşuyor, kendisi tek başınaydı. “En iyisi buluşup anlaşmak bana daha çok yarar getirir. İlerde benim adıma çok ciddi işler becerir. En doğrusu, gizlice buluşup anlaşmaktır. Başarmak için yararlı olanı, temel ilke haline getirmeliyim,” diye düşündü.

İstanbul’da; “Ay-Yıldız,” adıyla örgütlenen, eski Teşkilatı Mahsus üyelerinin önermesi üzerine, Padişah, Anadolu’ya gitmesi için görevlendirmişti.

16 Mayıs 1919’da, İngiliz vizesi alarak Padişahın verdiği yetmiş bin altın ve bazı eski Teşkilat-i Mahsus üyeleriyle birlikte Pontus, Ermenistan ve Kürdistan çalışma alanında sorumlu olarak Samsun’a doğru yola çıkmıştı. İlk iş olarak gıyabında ölüm cezasına çarptırılan, Aksak Çetesini yakalama ve tasfiye etme görevi de önüne konulmuştu.

Kaygılı, tedirgin ve diken üstündeydi. Azgın girdaba kapılan, bir güz yaprağı gibiydi. Sular döndükçe o da girdabın ağzında dönüyor dönüyor dönüyordu. Her an gri sular onu alıp dibe, en dibe çekebilirdi. Dibe batmamak için düşünüyor, çırpınıyordu. Karataş Konağı, Kamil Paşa’yı düşünüyor.

“Doğuda çok tanıdığım, Kürt bey ve paşaları var, onlarla ilişkilenebilirim. Herkesle ilişki kurmalıyım,” diye mırıldandı.

Enver’i düşündü. Öfkeleni. “Benim hakkım olan makamı kurnazlıkla ele geçirdi. Oysa iki sınıf gerimdeydi,” diye tepkiyle söylendi.

Kıyı şeridini izleyerek yol alıyor, sular kaynıyor, gemi etrafında ak köpükler bırakarak ilerliyordu. Martılar peşi sıra çığlık çığlığa uçuyordu. “Somut olanı yapıp başarmalıyım. Enver Paşa gibi hayallerle uğraşmak, bana hiç bir fayda getirmez. Yararlı olanı yapmak, hem iyinin hem de doğrunun anasıdır. Doğru olan neticedir. Ben de neticeyi hesaplayarak politika yapmalıyım. Günlük hayata işime yarayan şey, en doğru olan şeydir. Bana yarar getirmeyen şey yanlış, yanlış olanı yapmamalıyım. Kaybeden mutsuz bir Enver olmaksızın kazanan kurnaz bir Aksak olmak daha iyidir. En iyisi Aksak ile hemen ilişkiye geçmeliyim. Enver ile Aksak çizgisi arasında bir seçim yapmalıyım. Aslında ikisi de aynı kapıya çıkar, ama Aksak daha sonuç alıcıdır. Evet, sonuç ve biçim! Her düşünce, her söz, doğru olmayabilir, ama her yararlı sonuç, mutlak doğrudur benim için... Bana en çok fayda getiren hareket, en doğru olan şeydir. Rütbe olarak yükseldiğim kadar yükseldim, ilk siyasi düşüncelerimi yayınlayıp Kürtlere ve Türklere duyurmalıyım. Bu koşullarda yararlı olan tek şey, şimdilik Kürtleri yanımda tutmaktır. Sonrası için gelişmeler bana yol gösterecek,” diye kendi kendine düşünüp hayaller kuruyordu.

“Anadolu halkı, baştan aşağı bölünmez, bir bütün haline getirildi. Bütün kararları, bütün komutanlar ve Kürt arkadaşlarımızla birlikte alıyoruz. Vali ve mutasarrıfların hemen hepsi bizden yanadır. Anadolu’daki milli örgütler ilçe ve bucaklara kadar yayıldı. İngiliz koruması altında bir bağımsız Kürdistan kurulmasıyla ilgili propaganda ortadan kaldırıldı ve bu amacı güdenler yola getirildi. Kürtler, Türkler ile birleşti.” diyerek Sarı Paşa Samsun’a ulaştığında ilk açıklamasını yapıyordu.

Derken Havza’ya gitti. Bir dostunun aracılığıyla, bir dağ evinde içki masası hazırladı. Aksak Oyman ile gizlice bir araya geldiler.

“Oyman Ağa, düşmanlarımız ortak, onların hakkında gelmek için, seninle el ele çalışacağız. Padişahlık artık devrini doldurdu, dünyada tek geçer akçe, bir milli devlettir. Birlikte yeni bir devletin temellerini atacağız,” dedi Sarı Paşa, kadeh tokuştururken.

“Paşam, ben cahil bir adamım. Devletten, padişahlıktan anlamam. Türk’ü gâvurlardan kurtarmak için var gücümle çalışıyorum. Kellemi bu yolla koymuşum. Siz yapılması gerekenleri bana bildirin, gerisine hiç karışamayın. Paşam, ben her daim alayımla birlikte, hizmetinizde olacağım,” dedi Aksak.

“Oyman Ağa, çok akıllı bir adama benziyorsun. Namını çok duymuştum, ama böyle akıllı olduğunu bilmiyordum, seninle iyi işler başaracağız.”

“Paşam, yeter ki siz buyurun! O Rumlara hayatı dar eder, çoluk çocuk demeden, evleriyle birlikte yakar, hayatlarını cehenneme çeviririm.”

“Hacı Oyman Ağa, senin bu cesaretine, vatan aşkına hayranım!”

“Paşam yaparım, dediğiniz her şeyi yaparım. Yeter ki siz arkamda durun.”

“Ben, her koşulda yanında olurum, hiç merak etme!”

“Paşam bundan böyle, her şeyimle hizmetinizdeyim!”

“Peki, Oyman Ağa, bu güne kadar neler yaptın?”

“Paşam, işe nerede başlayayım?”

“Oyman Ağa, her şeyi anlat, anlat ki ben de her şeyi bileyim, bileyim de bundan böyle birlikte daha iyi, güzel işler yapalım.”

“Paşam, ben Giresun’da dünyaya geldim. Babam, Feridunzade ailesinden, fındık tüccarı Hacı Mehmet Efendi’dır. Gençliğimde, ben de ticaretle uğraştım. Bir kereste fabrikasına ortak oldum. Sonra evlendim, iki oğlum var ellerinizden öper. Balkan Harbi’nde Osmanlı ordusuna gönüllü olarak katıldım. Çatalca cephesinde

savaştım, din ve millet uğruna, Çorlu’da sağ diz kapağımdan yaralandım, Aksak kaldım.”

Aksak, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Ayvasıl köyü ihtiyar heyetinden elde ettiği sahte mazbatayla askerlikten atılmasını, anımsayınca; biraz durup kendi kendine düşündü. “Acaba, Paşa bu durumu biliyormu eh nerede bilecek ki,” deyip ardında kadeh kaldırıp; “Paşam sağlığınıza,” dedi.

“Sağlığına Oyman Ağa,” dedi Sarı Paşa rakısını yudumlarken.

Hacı Oyman askerlikten atılma mazbatasını alınca, bir yüzbaşı ile birlikte ordudan aldığı buğdayları, Panço adındaki zengin bir Rum’la, 100 bin liralık sahte mazbata hazırlayıp “Giresun Nokta Kumandanlığına,” satıp devleti ve halkı dolandırarak büyük paralar elde etmişti. Ardında Rum ve Müslümanların arazilerine el koyup akrabaları arasında dağıtmıştı.

Birinci Dünya savaş başlayınca, Giresun civarında yüz kişilik çete oluşturmuş, Trabzon hapishanesini basmış, mahkûmları kendi safına katmış, “Laz Alayı” adını verdiği, meşhur çetesini kurmuş, adını bölgede duyurmuştu.

Aksak, Giresun Belediye Başkanını tehditle makamında kovmuş, hiçbir yasal yetki olmadan, kendisini belediye reisi ilan etmişti. Belediye Reisi iken, “Müdafaayı Hukuk Riyaseti”ni de ele geçirerek milli mücadeleye katıldığını beyan eden, sahte belgeler düzenlemişti. Otuz bin altına mal olan, bir kereste fabrikasını, bin beş yüz altınla zorla ele geçirmişti. Kentte kasaplık hayvan sokulmasını yasaklamış, talan ettiği hayvan sürülerini iki katına kendisi satıyordu.

Giresun iskelesine demirleyen Yunan Kızılhaç gemisi Ioannina’yu, Giresunlu Rumlar sevinçle karşılamışlardı. Marangoz olan bir Rum genci, Giresun’daki Rum okuluna Yunan bayrağı çekmişti. Aksak Oyman, çetesıyla birlikte Yunan bayrağını

indirmiş, Rum gencini kurşunlayarak öldürmüştü. Bu olaydan sonra Aksak Oyman kendini, “milli kahraman,” olarak lanse ettirmiş, Laz Alaylarını derleyip büyüterek Rumlara dönük şiddet eylemlerini daha da yoğunlaştırmıştı. Ancak hakkındaki uluslararası idam kararı nedeniyle, büyük sıkıntılar yaşıyordu. Sarı Paşa ile rakı masasında buluştuğu zaman, belediye başkanlığını bırakmış, Padişah tarafından arandığı için zor anlar yaşıyordu. İçki masasında bütün geçmişini düşünürken;

“Paşam, yaralandıktan sonra; ‘Aksak Oyman,’ lakabını aldım. Gönüllü olarak Doğu Cephesinde Ruslara karşı savaştım,” dedi derin bir nefes alarak.

“Ha benim Kafkas Cephesinde olduğum dönemde mi?”

“Paşam, 1915, Enver Paşa yenilgisi döneminde!”

“Enver Paşa ha! Doğrusu yaman bir yenilgi Hacı Oyman Ağa!”

“Paşam, savaş sonrası Giresun’a dönünce, bütün asker kaçaklarını, aranan eşkıyaları, ceza evi firarilerini etrafıma topladım.”

“Ne kadar silahlı adamın var Oyman Ağa?”

“Paşam iki bin civarında, ama istesem beş bine kadar çıkartabilirim.”

“Fevkalade iyi...”

“Enver Paşa’dan aldığım özel görevle, Rum ve Ermenilerin sürek avına çıktım. ‘Teşkilat-i Mahsusa’nın üyesi oldum ve Karadeniz’de sorumluluk aldım. Birinci Cihan Harbi sona erince, Giresun Belediye Başkanı oldum. Karadeniz’deki zengin Rum ve Ermeni mallarını yağmalamaya başladım. Paşam, bir gün; ‘Rumların ve Ermenilerin katli vacip malı-serveti ve kadınları ise helaldir,’ diye bir fetva kulaktan kulağa yayıldı. Ben de bu fetvaya dayanarak harekete geçtim.

Basılan her Türk evine karşı, yedi Rum veya Ermeni evini basıyordum. Öldürmek istediğim kişileri, öldürmeden önce mezarlarını kendilerine kazdırıp diri diri mezara gömmüyordum. Evleri, içindekilerle birlikte ateşe veriyordum. Vapur kazanlarında kömür yerine, Rum ve Ermenileri diri diri koyup yakıyordum. Böylece her tarafa korku yayarak Karadeniz'in korkulan, sayılan adamı haline geldim. Rum mallarını, kadınlarını ve kızlarını adamlarıma helal kıldım. Artık kadınlar çocuklarını; 'Aksak Oyman geliyor,' diyerek uyutuyorlar!

Paşam, bir gün komutanım bana; 'Rum köylerinde taş üstünde taş bırakma,' deyince, ben de ona;

'Hiç merak etme, aynen öyle yapıyorum, ama kiliseleri ve iyi binaları, lazım olur diye saklıyorum,' dedim. O da bana;

'Onları da yık, hatta taşlarını uzaklara yolla, dağıt ki, ne olur ne olmaz, bir daha burada kilise vardı diyemesinler,' dedi. Ben de;

'Sahi öyle yapalım, bu kadarını akıl edemedim, cahilim, bağışla beni,' dedim ve ondan sonra öyle yaptım. İşte böyle şeyler yaptım Paşam," diyerek Rum ve Ermenilere yaptıklarını övünerek anlattı.

"Oyman Ağa, görüyorum ki vatansever duyguları taşımaya, taa gençliğinden beri başlamışsın. Yalnız bundan böyle, alayını derme çatma bir kuvvet olmaktan çıkaracaksın, sana genç ve atak subaylar vereceğim. Pontusculara karşı tüm usulleri kullanırsın," dedi Paşa.

"Paşam, bu Pontus Rumlarına öyle bir tütsü vereceğim ki, hepsi mağaralarda eşek arısı gibi boğulacak!"

"Oyman Ağa, bundan böyle ne isteğin olursa direkt bana geleceksin, haberim olmadan hiçbir adım atmayacaksın."

"Paşam yalnız sizden bir ricam var," dedi Aksak, Paşa'nın gözlerinin içine bakarak.

“Neymiş o istek?”

“Paşam hakkımdaki idam kararının kaldırılmasını istiyorum.”

“Oyman Ağa, sen hiç meraklanma, görevini iyi yap, o işi hal edeceğim.” Devamla; “Oyman Ağa, Doğu illeri bizim için çok önemlidir. Onlara dayanmadan bu koşullarda ayakta kalamayız,” diye ekledi.

“Paşam ben cahil bir adamım, politikadan anlamam, ancak benim idamımı kaldırırsanız, size ömür boyu minnettar olurum.”

“O iş tamamdır, yalnız siyaseti de öğrenmen gerekiyor, bu işler siyaset olmadan yürümez, yazdığım telgrafi sana da okuyayım;

‘Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Erzurum Şubesi’ne;

Doğu bölgesinde yaşayan unsurlar, birbirlerine karşı saygı ve fedakârlık duygularıyla dolu, ırksal durumlarına ve toplumsal ile coğrafi haklarına saygılı öz kardeşirler.’

Yazdığım bu telgrafi yarın çok acil ve gizli olarak Erzurum’a gönderirsin. Bir de Sivas Kongresine ve 1. Meclis’e Karadeniz’de güvenilir, adaylar bulup isimlerini bana vereceksin!”

“Paşam bu işi yapabilecek, Rum ve Ermenilere karşı birlikte çalıştığımız sağlam, güvenilir adamlarım var, size listesini hazırlayıp sunarım.”

Aksak Oyman ile görüşüp içki masasında kalkıp yola düşerken;

“Kürtler kadim bir topluluk, Kürt illeri en sağlam mevzi, dimdik ayakta Ruslara, İngilizlere, Fransızlara karşı kendi başına savaşıyorlar, onlara dayanırsam, her şeyi başarabilirim, Kürtlerle iyi geçinip yanıma almalıyım,” diyordu kendi kendine. Sonra; “Bu düşüncelerimi zaman geçirmeden Kürtlere duyurup desteklerini almalıyım. Sivas, Erzurum, Erzincan, Palu, Dêrsim, Diyarbakır,

Mardin, Urfa, Malatya tümü Kürt'tür, bir tek onlara dayanarak ayakta kalabilirim," diye düşündü.

"Doğu illerimiz; kan, din ve tarih kardeşi olan Kürt ve Türk'ün namus ve vatanseverliğine emanettir." diye bir açıklama yazıp yaveri aracılığıyla basına gönderip kafasındaki projenin ilk adımını atıyordu.

Ardın düşüncelerini yaymak ve Kürtlere sesini duyurmak için her tarafa telgraflar gönderiyor, diplomatik faaliyetleri yoğunlaştırıyordu. "Birinci Kolordu Komutanına," diyerek; "Kürtler de Türklerle birleşti... Türk ve Kürt birbirinden ayrılmaz, iki öz kardeşdir! İki kardeş milletin sınırları içinde, Türk olduğu gibi Kürtler de vardır. Bu halklar birbirinin haklarına daima saygılıdır," diyerek düşüncelerini etkili, yetkili komutanlara iletliyordu.

Ardında; "(...) Bu düşünceme siz de katılıyorsunuzdur her halde, anlattığım durum, bugün genel bir kongrenin acele olarak toplanmasını gerektirmektedir. Bu çağrı her yere ulaştırılmıştır. Devletin parçalanmasının söz konusu olduğu bir sırada, İngilizlerin propagandasıyla ortaya çıkan ve Kürdistan'ın bağımsızlığını isteyen akımlar da karşılıklı görüşmelerle, bu düşüncenin savunucuları, halifelik ve saltanat çevresindeki ortak amacımıza çekilerek durdurulmuş ve kongreye çağırılmışlardır," diyerek bitirdiği metni, yaverine verip telgrafla tüm yazarlara sanatçılara gönderdi.

Otelin odasında yatmıyor, uyumuyor, sigara üzerine sigara yakarak durmadan volta atıp düşünüyor, sinirleri geriliyor, beyni patlayana dek düşünüyordu. Her şeye bir sis perdesi arkasında

bakıyordu. Hiçbir şeyi net gözükmüyordu. Kaygılar, korkular, belirsizlikler, bir sis bulutu gibi beynini sarıyordu.

Eski bir otomobil ve birkaç yaylı araba ile yola düştü. Tekerleklerin kaldırdığı toz bulutlarıyla birlikte, Haziran sıcaklığında Havza'ya ulaştı. Orada Mesudiye Otelı'ne yerleşti.

Yirmi iki günden beri heyecan ve kaygıyla heyeti bekliyordu. Bütün umudunu oraya bağlamıştı. Plan üzerine plan geliştiriyor, gelecek teklifleri düşünüyor, karşılığında silah, para ve destek hayal ediyordu. “Bir dış destek olmadan, silah, para mühimmat olmadan, bir tek adım atamam, ben bu sırat köprüsünü geçmek zorundayım,” diye düşünüyordu.

Aksak Oyman, önceden oraya varmış, hazırlıkları yapmış, bütün çetesini alarma geçirmiş, güvenlik tedbirleri almıştı.

Haziran 1919,

Havza'daki Mesudiye Otelı'nde kalabalık bir heyetle oturdular. Heyetin başındaki, iri yarı, pala bıyıklı, heybetli, Sovyet Albay onunla tokalaştı.

“Acaba General Hazretleri, Anadolu'da nasıl bir rejim düşünüyorlar,” dedi Albay.

Böyle bir soru karşısında hazırlıklıydı. Biraz düşündü, karşısındaki Sovyet subayına bakıp;

“Evet, Aziz Albayım, Sovyetlerin, Şûralar Cumhuriyetine benzer bir rejim düşünüyoruz,” dedi.

“Generalim, yani Bolşevik ilkelere dayalı bir cumhuriyet mi,” dedi memnuniyetini dışa yansıtan bir ses tonuyla.

“Albayım, buna devlet sosyalizmi dersek herhâlde daha doğru söylemiş oluruz,” dedi yumuşak, güven veren bir ses ve mimikle.

“Acaba Generalim, padişahlık ve hilâfeti lâğvetme ve sosyalizmi ilan etme konusunda ne düşünüyorlar?”

“Padişahlık kurumu, bugün oldukça zayıflamış, yıkılmak üzeredir. Kesin tutum alırsınız. Hilâfet için biraz sabırlı ve dikkatli olmak gerekiyor, zira arkamızda bir İslâm âlemi var, zamanı gelince tasfiye ederiz. Sosyalizmi bugün ilan etmek çok erkendir, öncelikle bu davayı, herkese anlatıp kavratmak gerekir. Her şeyden önce, savaşı kazanmamız gerekiyor. Savaşı kazanırsak öne sürdüğünüz şartlarınızı daha sakın ve rahat düşünebiliriz.”

“Generalim, ilkesel olarak sosyalizmi benimsemenizi ve gözden geçirmenizi isteriz. O zaman genç Sovyet devleti, size elinden gelen her türlü yardımı yapacaktır,” dedi Albay. Biraz durdu, düşündü, Sarı Paşa’ya bakıp; “O zaman, güçlü bir ittifakımız doğar. Batının desteklediği, kurulacak olası bir Kürt, Ermeni ve Pontus devletine karşı, Sovyet devleti Türkiye’nin yanında mücadeleye hazır olacaktır. Böyle güçlü bir ittifak doğarsa bütün ihtiyacınızı tamamlamaya, Sovyetlerin hazır olduğunu size bildirmek görevini, üzerime almış bulunmaktayım. Size top, tüfek, cephane, para verelim. Subaylar gönderelim. Yalnız bir şartımız var,” dedi Albay.

“Aziz Albayım, şartınız nedir?”

“Sovyet sistemini esas alın, stratejik ittifak oluşturalım. Bu suretle kuzeyden, güneye kadar Murmansk’dan Süveyş’e kadar kapitalist ve emperyalist devletlere karşı bir cephe kuralım,” dedi Albay.

“Değerli subaylarınızın, Sovyet yurdunda önemli görevleri vardır. Siz, müşterek düşmana karşı bizi eşit bir savaşçı olarak kabul edin. Biz, bu savaşı muhakkak kazanacağız.”

Sarı Paşa, yapılan bu görüşmenin ardından, askerlikten istifa etmiş, millî kongreler geliştirmiş, İstanbul hükümeti ile Padişah’a karşı tavır almış, ardında Rusya’dan top, tüfek, cephane ve altın

rubleyi almış, onların yardımıyla, Yunanlılara karşı saldırıya geçmişti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

Yemen, Arabistan, Çanakkale, Trablusgarp, Balkan ve Kafkas cephelerine giden on binlerce Kürt genci, toprağa düşüp kurda kuşa yem olmuş, çoğundan bir daha hiç haber alınamamıştı. Kızgın, kızıl Bedevi kum çöllerinde, dağların ak soğuk karları altında, derin vadilerde, ormanların kuytuluklarında, yol kenarlarında, hastane bodrumlarında, hiç tanımadıkları kentlerden cesetleri çürüyüp gitmiş, torağa gömülenlerin mezarları üzerinde otlar bitmeye, anaların yüreğinde yanan ateş küllenmeye, başlamıştı. Bekleyenler boşuna beklediler. Rüzgârlar gidip de dönmeyenlerden geriye kalan, bütün iyi güzel anı ve acıları silip götürmüştü. Amara ve çevre köylerde yüzlerce genç gidip gelmemiş, mezarları bile yoktu. Hüzünleri ve anıları evlerin toprak eşiğine ve anaların yüreğine sinip kalmıştı. Duvarlarda asılı siyah beyaz resimler, sofradaki yerleri bom boştu. Yıllarca yaşanan bu acıların, açlığın ve mezarlısız ölümlerin ardından yeni bir yaşam başlıyordu. Amaralı Müslim ile Bazur köyünde odunculuk yapan Mahmut da geri dönenler arasındaydı.

O gün cam gibi saydam, Kürt göklerinin erişilmez mavi boşluğunda güzel bir bahar kokusu vardı. Ferat kıyısında yaban kazları, yaban ördekleri dolup taşıyordu. Turnalar vadi üzerinde sevinçle uçuyordu. Toy kuşları iri, gövdeleri ve hantal kanatlarıyla mavi gökkuşağında yol alıyordu. Irmağın kıyısında yeşil bir şerit gibi uzanan salkım söğütler, mini yeşil, tırtıl tomurcuklarla bezeniyordu. Yan yana, upuzun gökyüzüne kardeşçe uzanan

kavaklar yapraklanıyordu. Tüm vadiler, kıraç tepeler yeşilleniyor, köylüler yeniden doğmuş gibi tarlalara koşup gün boyu çalışıyordu.

Amara göklerinde, güneş alımlı yüzünü bir gösterip bir kayıp oluyordu. Karadağ'dan kopup gelen bulutlar, belli aralıklarla yeşil olgun yaprakların, toprağın ve damların üzerine yağmur çiseleyip duruyor, hoş bir toprak kokusu yayılıyor, rüzgâr gelip hepsini sürükleyip dört bir yana savuruyordu.

Dut ağacının sert, katı yüz yıllık gövdesinde zümrüt yeşilli taptaze, dolgun ve iri yapraklar fışkırmış, bütün dallarını süslemiş, yaşlılık yorgunluk, bıkkınlık belirtisi görülüyordu. Öcê kadın, ayakta kalmayı başarmış, bütün yaşanan acılara tanıklık etmiş, bir acılar abidesine dönüşmüştü. Yüzünde derin çizgiler oluşmuş, gözleri çukura kaçmış, ufak tefek bedeni daha da küçülmüştü.

Torunu Hüsên yetmiş yaşına geliyordu. Apak sakalları vardı. Alnı kırışmış, göz çukurları derinleşmiş, ama hala dinç ve ayaktaydı. Camiye gidiyor, cemaat etrafında toplanıyor, geçmiş zaman felaketlerini anlatıyordu. Toplumda saygı gören, akil insan olarak görülüyor çevre köylerden kendisine gelen sorunları güvenilir adil kişi olarak çözüyordu. Oğlu Abdullah ilçeye giderken Hüsên torunlarıyla birlikte bağ bahçeye gidiyor, hala toprakla uğraşıyordu.

Hüsên; “Öcê nene ben camiye gidiyorum,” deyip evden çıkıp gitti.

“Oğlum fazla kendini yorma,” dedi Öcê, arkasında uyarıcı bir sesle. Her torununa baktıkça, derin düşlere dalıyor, oğlu Hüsêne Öcê ile Aziz'i acıyla anımsıyordu.

Öcê, oturduğu yerde ağaca bakarken; “oğlum, işte insan da bu dut ağacı gibi olmalıdır,” diye söylendi kendi kendine.

“Öcê nene, dut ağacına ne olmuş,” dedi torununun torunu Ayn.

“İçimdekileri yalnız benim bilmem yetmez, bunları başkalarıyla paylaşmalıyım,” dedi kendi kendine Öcê kadın, Ayn’ı duymamış gibi.

Dut ağacına bakıp;

“Bu ağaç ne söylüyor, böyle sallanarak?”

“Hangi ağaç, Öcê nene,” dedi Ömer.

“Ha anladım, bu ağaç bahardan, insanların gelecek alın yazısından söz ediyor,” diyerek Öcê, daha dikkatli ağaca baktı.

“Öcê nene bir şey mi istedin,” diye seslendi uzakta Besê.

“Ah, her şey ne güzel yeşillenivermiş. Bu ağaç bizim kökümüz, geçmişimizdir. Ne çabuk da böyle uyanıp yeşillenmiş! Kim diyor ki ağaçlar bir şey bilmez. Hele sorun bu dut ağacına, size her şeyi anlatacak. O her şeyi biliyor,” dedi güç fark edilir alingan, bir mırıldamayla.

Avlunun ortasındaki dut ağacı, köydeki bütün ağaçlardan daha yaşlı, daha kalın, daha koyu gölgeliydi. Her yıl kilolarca iri, bal gibi beyaz dut veriyordu. Her yıl dalları budanıyor, bir sonraki yıl daha da büyüyordu.

“Bak hele nasıl da yeşillenmiş! Yalan söylüyorlar. Bahar, aşk, mutluluk hepsi yalandır. Hepsi budalaca! Hepsi saçma! Ne bahar, ne güneş, ne mutluluk, hepsi geride kalacak, siz göçüp gideceksiniz. Bu ağaç kadar bile ömrünüz olmayacak. Hani Aziz’im, hani Ayn ana, hani oğlum Husên, yalan hepsi yalan,” dedi Öcê.

“Öcê nene yalan olan ne,” dedi Ömer gülerek.

“Oğlum Ömer, düşünüyorum da bu dut ağacının yerden göğe kadar hakkı var. O hiç yalan söylemiyor. Bana her şeyi açıkça gösteriyor. Biliyorum oğlum, benim hayat hakkım artık bitti,” dedi Öcê kadın ruhunda kabaran keder ve hüznle.

“Öcê nene senin söylediklerinde hiçbir şey anlamıyorum ki,” dedi Ömer bağırarak Öcê kadının duyması için.

“Oğlum, güzel oğlum, insana sevgi saygı göstermelisin. Seni sevene, sevmeyene de hep sevgi ve merhametle yaklaş. Bu dünyada bize kalacak tek şey iyilik yapmak ve insanları sevmektir. Oğlum ben artık yolun sonuna geldim. En iyisi hiç kimseye kötülük yapmamaktır. İnsan, kendisine düşen hayat hakkını iyilikler yaparak yaşamalıdır. Bu dut ağacı gibi hiçbir şeyi dert etmeden yaşamalıdır,” diye mırıldandı. Gaipten konuşuyormuş gibi ağaca ve etrafına bakıp; “Oğlum Ömer, felek haindir. Bu dünya hiç kimseye kalmaz,” dedi. Ardında, içini çekerek; “Kalkıp şu ağaca su vereyim, Aziz’in ruhu daralmasın,” dedi. Duvara tutundu, yavaş yavaş kalktı. Bir adım attı. Bir adım daha, bir adım daha! Kapının eşiğine kadar geldi. Geçmiş gözlerinde canlandı. Aziz’i düşündü. Aniden geçmişteki gibi koşup ağaca varmak istedi. Aziz’i düşünüp dut ağacına bakarken birdenbire dengesini yitirip sendeledi, yere düştü.

Besê kaygıyla koştu. Ardında İslim koştu! Öcê kadın acıyla yerde kıvranıyor; “ayağım, ayağım,” deyip duruyordu.

“Öcê nene, neden böyle yaptın, neden bana söylemedin? Kendi başına kalkıp dışarı çıkıyorsun. Bana söyleseydin ben seni dışarı çıkartırdım, şimdi ayağına bir şey olmuşsa ne yapacağız,” deyip yakınıyordu Besê.

“Ne bileyim kızım iş gücün başından aşkın,” dedi Öcê.

“Öcê nene, bize söyle kendi başına dışarı çıkma,” dedi Ömer, onu kucaklayıp içeriye yatağının üzerine indirirken.

“Nene bana söyle, ben her zaman seni dışarı çıkartırım,” dedi dokuz yaşındaki İslim.

Öcê, acıyı unutmuş, suç işlemiş gibi mahcuptu. Sanki daha on altı yaşında gelin olmuş gibi suçluluk duygusuyla ezilip büzülüyor,

yüzü kızarıyordu. Oğlu Hüsêne Öcê, öldüğünden beri duygusallığı daha çok artmış, alingan olmuştu.

İkinci sonrası torunu Hüsên camiden eve geldi. Olup bitenleri üzüntüyle öğrendi. Gidip Öcê'nin başucunda oturdu.

“Öcê nene nasılsın, ağrın çok mu,” diyerek elini avucuna aldı.

“Oğlum ben iyiyim,” dedi Öcê mırıldanarak.

Abdullah, at sırtında, Birecik'ten dönüp avluya girdi. Besê biraz telaşlandı, Abdullah'a bakıp mahcup bir sesle;

“Nene, bir başına dışarı çıkmaya çalışırken ayağını kırdı,” dedi.

“Ben sana, Öcê neneye mukayyit ol demiştim. Yalnız bırakmayacaktın, ömrü boyunca hiç kimseye dayanmadan yaşamış, şimdi başkasına dayanarak yaşamak gururunu incitiyor, ihtiyaçlarının başkası tarafında karşılanmasını kabullenemiyor,” dedi Abdullah.

“Oğlum Abdullah, demek ki kaderinde bu varmış,” diyerek Hüsên oğluna müdahale etti.

“Ben dışarda yemek hazırlıyordum. Bir ses geldi, bir de baktım ki yerde yatıyor,” dedi Besê kendini savunarak.

Abdullah, yemek yemeden atına binip komşu köye gitti. Bir “Kırıkçı-çıkıkçı” hekimi alıp getirdi. Hekim, elleriyle, Öcê'nin bacağını yoklarken; “kemik çatlamış” dedi. Kırık yeri bazı otlarla ovaladı sardı. Kemik sabit kalsın diye üzerine ince tahta çıtalar yerleştirip bağladı. “yatağında yatsın, ayağını sağa sola oynatmasın,” dedi halk hekimi. Ağrı kesici otlar verip gitti.

Öcê kadın, yatağında yatıyor, acı hissetmiyordu. Her şeyden uzaklaşıp gitmişti. Sürekli kendi kendine dua eder gibi; “Dut ağacı, su ve Aziz,” diyordu. Günler, haftalar geçiyor, yatağında hareketsiz yatıyordu. Torunu Hüsên, her gün yanında oturuyor, hal hatırını soruyordu.

Ayağı hiçbir iyileşme belirtisi göstermiyordu. Besê, bir çocukla ilgilenir gibi günlük olarak onunla ilgileniyordu.

Abdullah, uzun boylu, esmer tenli, güleç yüzlü, kendine güvenen bir adamdı. Her sabah kalkıyor, mavzerini omuzuna alıp Birecik'e gitmek için atına binip yola çıkıyordu. İyi bir süvari idi. Vicdan sahibi adalet ve haktan yana bir adam olarak tanınıyordu. Gün boyu, at sırtında ya köyleri dolaşüyor ya da Birecik ve Halfeti'ye gidip geliyordu.

Bey ve efendiler; devlet ve paradan güç alıyorlardı. Kana aşınaydılar. Kan gördüklerinden bir araya gelip taşkınlıklar yapıyorlardı. Zulmü kendilerine şan sayıyorlardı. Efendiler; kasaba ve ilçelerde yaşıyorlardı. Varlıklı kimselerdi. Servetleriyle bir güçtüler. Büyük konakları ve hizmetçileri vardı. Dini yanları ağırdu. Bazen adları yerine; “efendi,” diye anılıyorlardı. Abdullah, babası Husên ile bunlara karşı yıllarca mücadele etmişti.

Abdullah, o gün avluya çıkarken başını kaldırıp gökyüzünü ve bulutları uzun uzun inceledi. Bir atına, bir de aralıksız düşen iri yağmur damlalarına baktı. Gidip gitmemede kararsız kaldı. Biraz bekledi, gitmekten vazgeçti, tekrar içeri girdi.

Öcê kadın halsiz düşmüş, bedeni ufalıp bir avuç kalmıştı. Ayağı hala iyileşmemiş ve yatalaktı. Bu onu derinden üzüyordu. Eskisi gibi kalkıp tarlalara gitmek, çalışmak yemek yapmak, Kaniya Ayno'da çamaşır yıkamak istiyordu. Bunun mümkün olmadığını düşününce de üzülmüyordu. Ağzında hiç diş kalmamış, yüzü kırış kırış olmuştu. Gün boyu hasta yatağında; “Aziz, su ve dut ağacı,” diyordu. Ayn dışında hiç kimse onun ruhunu, yüreğini ve ne demek istediğini anlamıyordu.

“Nene kafayı oynatmış, ‘Aziz, su ve dut ağacı,’ deyip duruyor,” dedi, İslim.

“Nene niye; ‘su, Aziz ve ağaç,’ diyor,” dedi en küçükleri olan Ayn.

“Belki de rüyasında görüyor. Geçen gün kulağına eğilip seslice; ‘Öcê nene, Aziz, su ve dut ağacına ne oldu,’ diye sordum. Yatakta gözlerini bana dikip tuhaf tuhaf baktı,” dedi İslim.

“Aziz, Öcê Nene’nin kocasıdır, onu taşla öldürmüşler,” dedi Ömer.

“Babam bu olayı bir defa bize anlatmıştı,” dedi İslim.

“Acaba ‘ağaç, su’ nedir,” dedi Ayn.

“Durmadan; ‘ağaç, su, Aziz’ deyip sayıklıyor,” dedi İslim.

Öcê kadın odanın köşesinde yün şiltenin içinde iyice küçülmüş, on yaşındaki bir çocuk kadar kalmıştı. Bir deri bir kemikti. Yanı başında bir bez torbanın içinde kadın hekimin verdiği acıyı dindirici bir sürü bitkisel ilaç duruyordu.

Besê, odanın diğer köşesinde, elinde yün yumağı ile tığ, kazak örüyordu. Arada bir yeni doğmuş bir bebeğe bakar gibi Öcê kadına bakıyor, içeri girip elini alınına vererek ateşini yokluyor, kulağına eğilip; “Nene bir şey istiyor musun,” diyordu.

Öcê, gözleriyle; “yok,” anlamında ona bakıyordu. Besê, onun gözleriyle ne dediğini anlıyor, bütün ayrıntıları fark ediyordu.

Odanın “taka,” dedikleri küçük penceresi vardı. Gün ortası olmasına rağmen, içerisi loş karanlıktı. Evin içi bitki kokularıyla dolmuştu. Besê, hekimin önerdiği bitkileri kaynatıyor, peryodik aralıklarla, Öcê Kadına içirtiyordu. Papatya, ada çayı, tehlik, nane, şılan, pelin otu, lokman ruhu vb. bir dizi bitki kokusu iç içe geçmişti.

Öcê kadının gözleri açıktı, ama fazla nesnelerle ilgilenemiyordu. Acı çeken, hüznü bakışları, insanı derinden yaralıyordu. Sevdiklerini gördüğü zaman gözleriyle çırpınır gibi bir hali vardı. Bazen de hafifçe başını yastıktan kaldırıyor, şeklini

yitirmiş, kırıksık dudakları gülümsüyor, dişsiz kalmış, içe büzülmüş damakları gözüküyordu. Artık konuşmaya, hareket etmeye takati kalmamıştı. Yalnız gözleriyle bakıyor, dudakları kıpırdıyor, bazen elini hareket ettiriyordu.

Yanı başındaki komşu kadın, belli aralıklarla başında Yasin okuyordu. Yasin dinlerken çukura kaçmış gözleri çektiği bütün acıları yansıtıyordu. Durmadan gözleri nemleniyor, çektiği acılardan bedeni kıvranıyordu.

Öcê, aylarca acılar çekerken dudaklarıyla hep Aziz’i sayıklamış, acılarını hafifletmesi ve günahlarını af etmesi için dua etmişti.

“Ben hayatım boyunca, haram mala el sürmedim, hiç kimsenin malını çalmadım, yalan söylemedim, söyledimse de kötülüğün önüne geçmek için söyledim. Kimseyi kandırmadım, herkese hakkımı helal ediyorum, kimin hakkı üzerimde varsa kime haksızlık etmişsem Allah huzurunda hakkını helal etmesini beni af etmesini istiyorum,” dedi dudaklarıyla sayıklar gibi fısıltılı zor duyulur bir sesle.

Onu bir tek Besê anladı. Başka ne söylediğini hiç kimse anlamadı. Daha önce; “ölürsem beni Aziz’in yanına gömün,” diye istekte bulunmuştu. Çektiği tüm acılara katlanarak her gün, her saat; “ölüm haktır,” diyerek kendisini ölüme hazırlamıştı.

Dut ağacıyla yaşıt olan Öcê kadının bütün yaşamı temiz, saf, sevgi ve inanç dolu acı bir aşkla örülmüştü. Yatağında anılarıyla yaşıyor, geçmişin içinde kaybolup bütün acı ve sızılarını unutuyordu.

Besê, her günkü alışkanlıkla, yemek yedirmek için Öcê kadının odasına girdi. “Nene nene! Öcê nene, sana yemek getirdim,” diye seslendi. Öcê kadında hiçbir ses çıkmadı. Besê bir

daha, “Öcê nene sana yemek getirdim,” diye tekrarladı. Öcê, hiçbir tepki vermedi.

Besê, eğilip baktı. Küçülmüş, erimiş, ufalmış bir çocuk kadar kalan Öcê kadının, ağzı ve gözleri açık, yatağında büzülüp kalmıştı. Aziz’in katilinin kim olduğunu öğrenmeden ölmüştü! Besê, elindeki yemeği yere indirdi, elleriyle gözlerini kapattı.

Besê’nin telaşıyla, Hüsên ile Abdullah odaya girdi. Hüsên, Öcê’nin ufalmış, sararmış cansız bedenine bakıp gözleri nemlendi. Ellerini açıp başucunda ona dua okudu. “Nenem Öcê’nin mekânı cennet olsun, bu dünyada çok acı çekti, inşallah o dünyada rahat eder,” dedi seslice. Devamla; “Oğlum Abdullah, Öcê nenenin mezarını, Aziz dedenin mezarı yanında kazın,” diye ekledi.

“Tamam, baba,” dedi Abdullah.

Bütün köy toplandı. Abdullah, Ömer, bir grup genç kazma küreklerle mezarlığa gittiler. Öcê, kadını bir çulun içinde, karga tulum mezarlığa götürüp toprağa verdiler.

Sağ yanında Aziz, sol yanında oğlu Husên yatıyordu.

II

Sabah evden çıkarken her gün yaptığı gibi, Ferat kıyısındaki çarşıda elleri arkada kendinden emin adımlarla yürüdü. O görünür görünmez, tüm esnaf dükkânlarının önüne çıkıp ayakta beklemeye başladı. Sağ elini kaldırıp başının hizasında selam pozisyonunda tutup esnafa iki de bir gür sesle; “Selamın Aleyh kûm, Selamın Aleyh kûm,” diyerek yürüyordu. Her esnaf dükkânın önünde durup verdiği selama karşılık, sağ elini hafifçe kaldırıp; “Aleyh kûm selam reis,” diyordu. Başında şapkası olanlar, şapkasını çıkarıp hafifçe havaya kaldırıp eğilerek selamına karşılık veriyordu. Bazıları ise yaltaklanarak yerlere kadar eğilip; “Buyurun, Rami

Reis buyurun, bir çayımızı içmez miydiniz,” diyerek davet ediyordu.

O çarşıya çıkınca, bütün aptallar çıkarcılar, beklenti içinde olanlar eğilip dalkavukça yaklaşıyordu. Çocuklar saf, temiz, duru bakışlarla şaşkın şaşkın bakıyordu. Zenginler içten içe kıskanıyordu. Bilgece düşünenler ise horlayıp aşağılıyordu.

O yürürken bir adım arkasında kıvırcık Ebê ve silahlı adamları sağı solu gözetleyerek tetikte bekliyordu.

Saçları dökülmüş, başında fôtr şapkası, gri renkli takım elbise giymişti. Yüzü yuvarlak, alnı belirgin tarzda dışarıya çıkık, kısa boylu, tıknaz ve göbekliydi. Otuzuna yeni girmesine rağmen kırkında gösteriyordu. Yürüyüşünde ve arkasındaki adamlardan kendini beğenmişlik, aldırmazlık, kurnazlık ve güven havası dışa yansıyordu. Ferat kenarındaki bütün çarşayı boydan boya dolaştı. Belediye binasına doğru yöneldi, gidip makamında oturdu.

Akşamda gelen köylülerden dolayı pazar çok erken başlamıştı. Kıyı boyunca uzanan çarşıda hamallar, satıcılar, çığırtkanlar, kervancılar, köylüler, gemiciler, askerler, zabıtalara telaşlı telaşlı dönüp dolaşıyordu. Her geçen saniye, gezgin seyyar satıcılar çoğalıyor, sesler birbirine karışıyordu. Köylü kadınlar, renkli geleneksel kıyafetleriyle; yumurta, tavuk, horoz, yağ, yoğurt, peynir vb. şeyleri meydana sergilemiş, müşteri bekliyordu.

Kalabalığın en yoğun olduğu köşelerde, dilenciler yere mendil sermişti. Paralar, bir keseden, bir cepten, bir başka keseye, cebe şakır şakır akıyordu.

Yamaçta, ırmağa bakan, beyaz kesme taşlarla yapılmış, gösterişli, geniş bahçeli, herkesin gıptayla baktığı, en güzel konak, belediye reisi Rami’nin eviydi.

Birecik, Ferat ırmağı kıyısında, şirin ve güzel, kadim zamanlardan beri bir ticaret merkeziydi.

Maraş'tan şeker getirilip Urfa-Diyarbakır hattına sürülüyordu. Çay, rakı ve şeker Carapulus'tan geliyordu. Carapulus rakısı, yerli Birecik üretimi boğma rakıya göre daha ucuza satılıyordu. Bütün taşıma işleri Ferat üzerinde gemi ve sallarla yapılıyordu.

Birecik, Halfeti, Bozova, Suruç ve çevre köyler, bir tek ortak pazar ve sosyal ilişki ağıydı. Merkez Birecik'ti. Daha önceleri kalaycılar Birecik'te loncalar halinde örgütlüydü. Cam, alüminyum ve çelik kaplar geliştikçe, bakır ve kalay sanayi önemini yitirmeye başlamış, loncalar ortada kalkmış; bakır, kalay, sepet, çömlek, semerci, urgancı gibi birçok işletme alanı örgütlü meslek olmaktan çıkıp bireysel mesleklere dönüşmüştü. Yüzlerce çerçi, mallarını boz Şam eşeklerine yükleyip yollara düşüyor, Birecik'ten, Siverek'e, Siverek'ten Adıyaman'a kadar köy köy dolaşıp satıyorlardı.

Eskiden çok etkili olan Arap Mahallesi, en yoksul kesim haline gelmiş, yoksulların en yoksulları olmuşlardı. Harman zamanı, tarımcı Kürt köylerine gidip harman yerinde sağda solda kalan buğday, mercimek ve arpa tanelerini toplayarak geçiniyorlardı.

Mıtırıp Mahallesi sakinleri, iğne, iplik, çuvaldız, alıp köylerde satıyorlardı. Kendi aralarında her gün dövüşüp kavga ediyor, çözüm için kabile başı Luto Ağa'nın yanına gidiyorlardı. Luto; adaleti kendi geleneklerine göre herkese dağıtıyor, hem hâkim, hem savcı, hem de polis görevini yapıyordu. Kendi düğünlerinde dümbelek çalıp dans ediyorlardı.

Karaçi kabilesinin depoladığı, sürekli hazırda bulundurduğu stok yiyeceği yoktu. Onlar ne tarım, ne de hayvancılık yapıyorlardı. Ekip biçmiyorlardı. Sürekli köyden köye, ilçeden ilçeye gezip dolaşıyorlardı. Yırtık, eski çadırlarını en güzel yerlere açıyorlardı. Gezgindiler! Mevsimlere göre konaklama yerleri değişiyor, doğa

ve toplumda besleniyorlardı. Toplum onları böyle kabullenmiş ve destek sunuyor, onları hayal kırıklığına uğratmıyor, çoğu zaman eli açık ve cömert davranıyordu. Gezgin Karaçilerin, doğup batan güneşin altında tek sosyal güvenceleri, doğa ve halktı.

Gün batımıyla birlikte, Nemrut'un batısı artık kıpkızıl bir ateş parçasıydı. Ferat, ovaya inince nazlı, ağır başlı, endamlı bir gelin gibi akıp toprakla buluşuyor, baştanbaşa bereket kesiliyordu. Ürünler, bazen bire kırk, elli veriyordu. Ferat, inanmış, sadık bir mümin gibi toprağa bir selam verip bin selam alıyordu.

Gün batıp hava kararınca, yerli halk evlerine çekiliyordu. Köklü kadim misafirlik geleneği çok canlıydı. Köyde gelip tanıdığı olanlar akşam misafir oluyordu. Ev sahipleri, misafirlerle lokmalarını paylaşıyor, ağırlayıp gülerek şafağın ağaran yüzü gibi uğurluyordu. Töreler ve gelenekler gereği, gelen Allah misafirinden hiçbir şey esirgenmiyordu.

Tanıdığı olmayan köylü ve yabancılar ise hanlara yerleşiyordu. Gece karanlıkta, karanlık yüzlerde, kıyı boyunca güçlü, öfkeli, arzu dolu yeni bir yaşam başlıyordu.

Meyhanelere yabancılar, yolcular, kentteki it-kopuk takımı, boş gezenler, işe yaramaz hırsızlar, ayyaşlar ve serseriler gidiyordu. Kentin zenginleri ve bürokratları meyhanelere uğramaz, Ferat kıyısında, salkım söğütler altında, özel mekânlarda sabaha dek içerlerdi.

Rami, alışkanlık haline getirmişti. Her akşam gece yarısına dek kelaynak kayalıklarının dibinde, Ferat kıyısında, salkım söğütlerin altında ekibiyle içiyor, sonra zil zurna sarhoş eve gidiyordu.

III

Amara’da in cin top oynuyordu! Mercimek arpa, buğday yolma zamanıydı! Köy bomboştu. Köpekler; sarı sıcakta, dilleri bir karış dışarı çıkmış, başıboş geziyordu. Yaşlılar ile doğum bekleyen hamile kadınlar, avludaki dut ağaçlarının gölgesinde oturmuş, akşamı bekliyordu. Kır langıçlar, evlerin içine girip çıkıyordu.

Amara’da tarla zamanı köylüler harekete geçiyordu. Nasırlaşmış elleriyle zararlı otları ekinleri, bağların ve bahçelerin içinde ayıklıyor, durmadan ekip biçiyorlardı. Tarla faresi ve kımıla karşı mücadele ediyor, altın sarısı buğday başaklarına dadanan kuş sürülerine karşı bekçilik yapıyorlardı. Dört mevsim, on iki ay çalışıp duruyor, çalışma esnasında âdeta bir içgüdüyle hareket ediyorlardı.

Bahar kapıları çaldığında tarlalara koşuyor; erkek kadın, yaşlı genç, çoluk-çocuk tarlalarda nefes alıp veriyordu. Tüm yaşamları kına gibi yumuşak, kızıl toprakla bağlantılıydı. Her şey toprakla başlayıp toprakla bitiyordu. Fıstık belleme, bağ budama, çift sürme, yabancı otları ayıklama ve ardı arkası gelmeyen işler birbirini izliyordu.

Buğday ve arpa orak ile biçiliyordu. Orağı kentteki Ermeni demirci ustalar yapıyordu. Nacarcılar tahta ve deriden “lepik” ile pêçik” yapıyorlardı. Lepik; sol elin dört parmağına göre yapılmış, bir tahta kancaydı. Yası, ucu orak gibi kıvrılıyordu. Dibinde dört parmağın yerleşeceği şekilde deriden parmaklık, başparmak için de benzeri daha küçük olan; “pêçik” yapılıyordu. Lepik ile pêçik, sol elin parmaklarına takıp sağ el ile orağı tutup ayakta eğilerek buğday biçiyorlardı. Lepik ile pêçik; hem daha hızlı ve seri biçmeye hem de daha büyük destelerin oluşmasına yarıyordu. Mercimek ile nohut yolma yapılıyordu. Yağmur yağmış, boy atmışlarsa orakla da biçiliyordu.

Amarada yolma zamanıydı! Âdeta seferberlik ilan edilmişti. Bir yandan çekirge, bir yandan kımıl, bir yandan kuşlar, bir yandan güneş, âdeta bir paylaşım savaşı başlamıştı.

Ayn, Bes, İslim ve Ömer şafakla birlikte, Qiracê Sêwe'deki tarlada, kavurucu sarı sıcaklığın altında yan yana dizilmiş, mercimek yoluyorlardı.

Ömer ikide bir kalkıp önündeki biçilmemiş, mercimek tarlasına bakarak “Bu kadar mercimeği nasıl bitireceğiz,” diye yakınıyordu.

Güneş yükseldikçe yerler ısınıyor, taşlar insanın elini kızgın bir demir gibi dağlıyordu. Tarladaki yabancı ot ve dikenler, Ömer'in nasırlı ellerine değip kırılıyordu.

Sarı sıcaklığın altında eski, püskü, yamalı elbiseleri üst üste geçirip güneşe karşı kalın giyinmişti. Başını kefiye ile sıkı sarmış, bir tek gözleri gözükiyordu. Bir de elbiselerin üstüne babasının geniş, kalın eski bir ceketini giymişti.

Biçtiklerini deste deste arkalarından bırakıyorlardı. Ömer ikide bir elini beline koyup başını kaldırıp tepedeki güneşe bakıyor, sonra arkalarındaki desteleri orakla toplayıp balya yapıp yere indiriyor, rüzgâr uçurmasın diye, üzerine iri birer taş bırakıyordu. Taş hem toplanan mercimeklerin rüzgârdan uçmasını engelliyor, hem de mercimeklerin bastırılıp bir kalıba girmesini sağlıyordu. Zayıf ince yüzü ve esmer teni güneşten kavrulmuş, simsiyah olmuştu. Besê, iki de bir Ömer'e bakıp;

“Oğlum çok yorulduysan, git biraz ağacın gölgesinde dinlen,” diyordu.

Ömer, her seferinde; “yok,” diye tek kelimeyle yanıt veriyordu.

Tarlalardaki mercimekler kızgın, sarı sığağa boyun eğmiş, güneşe benzeşmişlerdi.

Ömer başını kaldırıp yukarıya baktı. Güneş tam tepedeydi. Taş, toprak, çalı, çırpı, mercimekler kor gibi kızgındı. Tüm nesneler kızıl, kızgın ve güneş rengindeydi. Sanki her an, alev alıp yanacakmış gibi duruyordu. Kuşlar seslerini kesmiş, ağaç dallarının arsına sinmiş, yılan ve kertenkeleler sıcaktan yer altına çekilmiş, bir tek çekirgeler oradan oraya sıçrayıp duruyordu. Mercimeklerin üzerinde, tek tük küçük benekli mercimek renginde süneler dolaşıyordu

“Besê, haydi gidelim,” dedi, Ömer. Annesine; “Besê” diye hitap ediyordu. “Haydi, gidelim,” demesiyle Ayn, Besê ve İslim birlikte başlarını kaldırıp güneşe baktılar.

Güneş tam tepedeydi. En kızgın ve azgın zamanıydı. Toprak ateş gibi insanın elini, ayağını yakıyordu. Tüm canlılar, gölgeye sığınmıştı. Sayısız sarı sıcak titreşim, ısıldayarak havada uçuşuyordu.

Eşek, bağlandığı ağacın etrafında, fasit bir daire için dönüp dolaşarak otları tüketmişti. Besê eşeğin ipini çözdü. Kuru otların bol olduğu bir başka ağacın altına götürüp bağladı.

Hep birlikte asırlık meşe ağacının altında gölgeye çekildiler. Besê, önce ağacın altını elleriyle iyice düzgün hale getirdi. Taş ve iri toprak kesekleri toplayıp attı. Bezin içinde ağaçta asılı azığı indirip yere serdi. Gölgeye bıraktığı kalın, kıl torbanın içindeki ayran tulumunu çıkarıp yanına indirdi. Su tulumunun ağzını açıp herkese birer tas su dağıttı. Kıl torba, deri tulum ve meşe ağacının koyu gölgesi, kızgın güneşe karşı ayran ve suyu korumuş, serin tutmuştu.

Yufka ekmeği, ayran ve akşam yapılmış bulgur pilavını ortaya indirip yediler. Sonra meşe ağacının koyu gölgesinden, her biri bir tarafa kıvrılıp uzandı, horlamaları birbirine karıştı.

Gün batıya doğru evirildi. Güneşin sarı, kızgın öfkesi biraz yatıştı. Ağaç gölgeleri doğuya doğru uzandı. Besê, Ayn, İslim uykudan kalkıp mercimek tarlasına yönelirken Besê; “oğlum biraz daha uyusun,” dedi.

Ömer, onlardan yarım saat sonra kalkıp yolmaya giderken önce arkalarında bıraktıkları mercimek destelerini toplayıp “xorum” dedikler balya haline getirdi. Üzerine birer taş yerleştirdi.

Güneşin öfkesi iyice dindi, Karadağ ve Ferat vadisinde serin bir rüzgâr esmeye, gölgeler, ait oldukları nesnelerden uzaklaşarak doğuya doğru uzandı.

Ömer, tarlada mercimek demetlerini toplarken batıya doğru kanat vuran güneşin yangın alevi, mor-kızıl gün ufkuna bakarak; “Sanki bütün batı göğü tutuşmuş, yanıyor,” dedi kendi kendine.

Başını gökyüzüne kaldırdı. Karadağ’dan Amara’ya doğru topak topak olmuş gece rengi birkaç bulut hızlı hızlı kaçıyordu. Uzaklardaki Toros-Nemrut tepelerinde, hala kat kat olmuş, çeşitli şekiller almış, sedef rengi kalın, yaygın kümülüslerin gerisinde, güneş insanı büyüleyerek batıyordu.

Ömer, merkebin ipini çözdü, elindeki kıl heybeyi sırtına attı, sonra kendisi bindi. Besê, Ayn ve İslim arkasına verip köye doğru yöneldiler. Kadınların binek hayvanlarına binmesi ayıp sayılıyordu.

Amara’da gündüz hâkim olan sessizlik yok olup gitmiş, herkes ayaktaydı. Tüm avlu ve evlerde, insan uğultusu yükseliyor, Karadağ’dan Amara’ya doğru serin bir yel esiyordu. Çocuklar, harmanlıkta bir araya gelmiş, bağıra çağıra oynuyorlardı.

Jandarma Abdullah, onlardan önce eve gelmişti. Hüsên evde dut ağacının altında uzanmış, onları bekliyordu.

Besê, toprak damın üzerine biraz su serpip süpürdü. Süpürdüğü yere bir çul serdi. İslim çarçabuk yaptığı bulgur pilavı ile ayrıntı iki ayaklı seyyar tahta merdivenden dama çıkardı.

Amara'da yaşam kendi aşına ırmağında akıp gidiyordu.

Amara'da hareketli yaz ayları, koşuşturma içinde gelip geçti. Sonbahar kapılara dayandı. Kadınlar hummalı bir çalışmayla, kış hazırlıklarına başladılar.

Hüsên, elinde bastonu, dut ağacı ile cami arasında mekik dokuyor, bir başına yaşıyor gibiydi. Ölüm hissi ip ince, bir yürek sızısı gibi içine doğmuştu! Derin, dipsiz, karanlık bir kuyunun dibinde gelen belirsiz, alışık olmadığı, garip bir duyguydu. Kaynağı belirsiz bir tedirginliği yaşıyor, var olduğuna inandığı uzak, çok uzak bir kentte, hiç tanımadığı birilerinden haber bekler gibiydi. Bir başına sonsuz, buruk ve hüzünlü bir yolculuğa çıkıp bir daha dönemeyecekmiş duygusuna kapılmıştı. Yolculuğa çıkarken geride bırakacağı sevdiklerini düşünüyor, yüreği rüzgârda sallanana hazan yaprağı gibi titriyordu. Kendisini alıp götürecek, tanımadığı kişilerden haber bekler gibi o anı bekliyordu.

Bilinmeyen, meçhul, dönüşü olmayan belirsiz bir yere yolculuk hissi, onu kaynağı belirsiz bir korkuya sürüklüyordu. Sanki ölümü önceden hissetmiş; ucu, bucağı olmayan derin bir ormanı, uzun keşife çıkmıştı. Bir midye gibi buğuna çekilmiş, derisi soluk, mavimsi bir renk almıştı. İştahı kesilmiş, beden hareketleri daha da ağırlaşmıştı. Artık hiçbir şey ona zevk vermiyordu. Öcê kadını, sık sık rüyasında görüyor, onunla konuşuyordu.

Eşyasını hazırlayıp son kez sevdikleriyle toprağıyla, mavi göğüyle, eviyle, dostlarıyla, torunlarıyla vedalaşıp hiç kimsenin bilmediği bir yere çıkacağı duygusuna kapılmıştı. Son bir kez Kaniya Ayno'yu, Newala Bîrê'yi, Xerawêsor'u, asırlık dardağan ağacını görüp el etmek istiyordu.

Hiç kimseye bu duygularını açıp anlatamıyordu. Bütün bunları düşünüyor, yaşıyormuş gibi davranıyor, hissediyordu. “Ölüm varsa ben yokum, ben varsam ölüm yoktur, o halde korkulacak bir şey yok,” diyerek dedesinden duyduğu, çok kadim bir filozofun sözünü, kendi kendine tekrarlayıp duruyordu.

“Ölüm vakti gelip çatmış, hiçbir canlı ölümden kaçamaz, herkes onu bir gün tadacaktır,” diye düşünüyordu.

Olağan bir şeymiş gibi kendisini ölüme hazırlamıştı. Yetmiş yıllık aşkın yaşamını düşünüp; “İnşallah Allah bana temiz, rahat, acısız bir ölüm nasip eder,” diye dua ediyordu.

Abdullah, o gün Birecik’e gitmek için atını avluya çıkarınca, Husên sabah namazını kılmış, avluda oturuyordu. Oğlunu görünce, beklenmedik bir tarzda, olağan bir istekte bulunuyor, ne düşündüğünü herkes biliyormuş gibi;

“Oğlum, Birecik’te bana bir kefen bezi al,” dedi.

“Baba ne kefeni, sabah sabah bu da nerede çıktı,” diyerek Abdullah, tuhaf tuhaf babasının yüzüne baktı.

“Oğlum, Öcê nene de öldü, ölüm haktır, dünya han, biz yolcuyuz. Tanrı misafiriyiz bu dünyada. Er geç göçüp gideceğiz. Bu aydınlık, güzel dünya hiç kimseye kalmamış. Babam gitti, annem gitti, dedem gitti. Sayılı günlerimin yaklaştığını hissediyorum. Önümüz kış, kıyamettir. Kefenim evde hazır olsun da zamanı geldiğinde kimse rahatsız olmasın.”

“Baba, sen daha güçlüsün, inşallah daha uzun yıllar görecek, torunun Ömer’i daha evlendireceksin, ne acelen var,” dedi Abdullah. Eğilip elini öptü, atına binip Birecik’e doğru yola çıktı.

Husêne Öcê’nin oğlu, Aziz ile Öcê kadının torunu, jandarma Abdullah’ın babası Husên yaşlanmış, esmer yüzünde kalın, belirgin çizgiler oluşmuş, derisi büzülmüş, kemikleri dışarı fırlamış, boynu kırış kırış olmuştu. Bedeni güçsüzleşmiş, bacakları iyice incelmışti.

Her tarafı erimiş, küçülmüş burnu ile kulakları belirgin şekilde büyümüştü. Avludaki dut ağacının altında oturarak camiye gidip gelerek günlerini tüketiyordu.

Bastonuna dayanıp ayaklarını sürükleyerek adım atıyordu. Bazen de Besê elinde tutarak dışarı çıkartıyordu. Çoğu zaman torunları Ayn ile İslim elinden tutup dolaştırıyordu. Kendi kendine konuşuyor, geçmişe dalıp gidiyordu. Yürüyemeyişini, gözlerine inen karanlık perdesini, kendi başına iş yapamamasını akan zamanın doğal bir yasası olduğu sonucuna ulaşıyordu. “Babam, dedem de aynı şekilde yaşlanıp gittiler. Âdem ile Havva’dan bu yana dünyanın bir kuralıdır,” diyordu kendi kendine.

Gözlerindeki keskinlik, parlaklık ve sertlik yitip gitmiş, dizlerinde takat eriyip tükenmişti. “O güç, o enerji, o hareket nereye gitti,” diye kendi kendine düşündü. Bir zamanlar yırtıcı bir şahininkine benzeyen gözleri, efendi ve beylere karşı gürleyen sesi yitip gitmişti. Gökyüzüne, dut ağacına, ağaçtaki serçelere ve torunu Ömer’e baktı, hüznü, gözleri nemlendi.

Bir çocuk gibi alıngan ve hassas olmuştu. Kalın yeşil damarlı ellerine ve eğrilmiş, bükülmüş, sülük gibi olmuş parmaklarına bakıp üzüldü. “Yaşamın bir kanunu, insan dediğin ne ki, şu avludaki dut ağacı kadar bile yaşamıyor” diyerek iç çekti.

Aylardan kasımdı. Husên aniden fenalaştı. Besê ile torunları başında toplandılar.

“Baba seni Birecik’e doktora götüreyim,” dedi Abdullah.

“Doktora gerek yok oğlum, sen bana hoca efendiye çağır, vakit tamamdır,” dedi Husên.

“Oğlum Ömer koş, ‘dedem çok hasta, babam çağırıyor de,’ hoca efendi gelsin,” dedi Abdullah.

Ömer, bir çırpıda evden çıkıp hocanın yanında soluğu aldı. Cami hocası Müslim ile birlikte geri dönüp geldiler. Hoca

başucunda oturup “Yasin” okudu.

Uzandığı yerde, üstü kavak ağacı direkleriyle kaplı kirli, isli tavana baktı. Bir an dalıp gitti. Sonra biraz hareketlendi, kendisinden beklenilmeyen ani bir hareketle yatağından kalktı, sağına soluna baktı, gidip bir parça yufka ekmeği getirdi, ateşin üstünde ısıtıp yedi. Herkes şaşkın şaşkın ona bakıyordu. “Baba sana yemek yapayım,” dedi Besê. “Yok, kızım aç değilim, canım ekmek çikti,” dedi. Ardından torunlarıyla ilgilendi, okşadı, sevdi. Besê, onun hareketlerini hayret ve dikkatle izliyordu.

Husên gidip yatağına uzandı. Yatsı namazından sonra nefesi düzensizleşti. Ağır ağır nefes alıp vermeye başladı. Dudakları mavimsi, mor bir renk aldı. Nefesi kesildi kalbi durdu.

Cenazesi o gece sabaha kadar evde bekletildi.

Etesi gün, öğle namazından sonra Öcê kadının yanında toprağa verdiler.

IV

Ferat azgın sarı hırçın sularıyla, dağların Kürt göklerine eriştiği noktada çağıldamaya başlıyordu. Akışı eski, çok eski bir masaldı. İyileşmeyen ince, keskin, kadim bir yaranın sızısıydı. Acı ve hüznü yüklüydü. Kaval sesinde dile gelen, bir aşk türküsüydü! Yüreklere tutuşturan, tüm zamanlara düşen, bir sevda yangınıydı! İyileşmeyen, kara kaplı bir hançer yarasıydı. Eski çok eski bir ağıttı. Ağıt dilden dile dolaşıp geliyordu. Lal bir yürek çığlığıydı. Gökle yer arasında bir yalnızlıktı. Yalnızlığa ve sonsuzluğa akıyordu, sarı hırçın sularıyla. Durmadan akıyordu. Kalubeladan beri akıyordu. Kayalara, sert, yaşlı, kadim zaman kayalarına çarpa çarpa akıyordu. Yüksek dağları, dağların arasındaki derin, aşılmaz vadileri, sonsuz ovaları aşa aşa akıyordu.

Kelaynaklar, kaç bin yıldan beri, iri gövdeleriyle yamaçtaki kayalıklara sımsıkı yapışmışlardı. Yetmiş-seksen santimetre boyunda, kırmızı baş ve yüzleri ile uzun kırmızı gagaları, tüysüz, tek tük parlak siyah renkleriyle kayalıklara yaptıkları yuvalarında, Ferat'ın sarı hırçın sularına bakıyorlardı. Birecik'te Ferat kıyısında, sarp bir kayalıkta koloni kurmuşlardı. Kutsal sayıldıkları için hiç kimse onlara karışmıyor, rahatsız etmiyordu. Öğle sığağında yuvalarına çekilirken serinlikte kertenkele, böcek ve diğerk küçük hayvanları avlamakla zamanlarını geçiriyorlardı. Tek eşli olan kelaynak kuşları, yılda iki-üç yumurta yapıp nesillerini sürmelerine rağmen, yok olmayla karşı karşıya gelmişlerdi. Yazları Birecik'te, kışları uzak güneye göç ediyorlardı.

Kim bilir daha kaç bin yıl kayalıklara yapışıp Ferat'ın sularını izleyeceklerdi. Kim bilir, geçmişten beri, kaç kelaynak kral ve kraliçe bu coğrafyada yaşam sürmüştü.

Kaç kral, kaç sultan sulara bakıp kendisini yenilmez sanmıştı. Hangi çağlarda hangi canlara kıymıştı. Kendi korkularını tanrılaştırıp boynuna asarak önünde secdeye durmuştu. Tümü zamanın akışına ve Ferat'ın sarı hırçın sularına yenilmişlerdi.

Zalim çok zalim bir didişmeydi, insan kızı ve insanoğlunun yaşam arayışı. Ferat, her sabah sarı ve hırçın akarken uzaklarda sarı sığağın içinde, Nemrut siyahını aşarak seyrediyordu, Urfa'daki Balıklı Göl ile gökyüzüne uzanan iki sütunu!

Ferat'ın sularına karışıyordu, kimliği yitik tarihler ve mühürlü dillerde dolaşan bütün ağıtlar, masallar, türküler ve destanlar... Dağların eteklerinde, taşları kızıl mühürlü görkemli yapılar, kayalara oyulmuş, sessiz ve direngen acılar, çöl yazının kuraklığına akan sulara bakıyordu.

Yaşam; kaç bin yıldan beri, sürüp gelen çözülemeyen bir çelişkiydi. Bir yanı, beyaz kesme taş saraylarda, Nemrut yüzlü şatafat; bir yanı, sarı sıcakta yanıp kavrulan esmer tenli ırgattı...

Harran, Hilvan, Suruç, Siverek, Viranşehir, Birecik, Bozova, Halfeti ve Ceylanpınar'da yere saçılmış güneş altında, yoksul Kürt köylüleri, yıl on iki ay çalışıp ekmek peşinde koşuyordu.

Ferat ki, bir yanı köleliğin sefaleti, bir yanı saltanatın hoyratlığıydı. Nazlı, alımlı bir tanrıça olan Dicle'ye erkek kardeşti. Diyarbakır'da burçların, karataşlı koca surların dibindeki meydana kurulmuş darağaçları canlar alıyordu.

Ferat, acıların yaygın, derin, ağaran göğünden, her şafak vakti, oduncu Mahmut'un yüreğine akıyordu. Özgürlük acısının yanında ne ki hançer yarası! Her gün batımında acılar hançer olup Mahmut'un yüreğinde acıları çoğaltıyordu. Ferat hep öfkeli ve hırçın akıyordu. Mahmut, her sabah, seveda dolu bir yürekle Ferat'a gidiyordu.

Birinci dünya savaşında, Kafkas Cephesinde savaşan Mahmut, oradan Çanakkale'ye gitmiş, iki sefer yaralanmış, Mondros antlaşmasının ardından eve dönmüştü. Uzun boylu, karakaşlı, geniş omuzlu, bilekleri güçlü esmer tenli, yiğit mert tipik bir Kürt'tü.

Bazur köyünde oturan Mahmut, askerlikten dönünce, babadan kalma kerestecilik mesleğini sürdürüyordu. Erkenden kalkmış, katırları hazırlamış yola çıkmıştı.

“Erken Karadağ'a gidip yarın gün doğmadan, Birecik Pazarına yetişmem gerekir, “ dedi Mahmut Ferat'ın hırçın sularına ve kaptana bakıp gülerek.

“Hemen seni öte yakaya geçireyim, gerisi senin gücüne ve ustalığına bağlıdır,” dedi kaptan.

Dört besili katırıyla, gemiye binip öte yakaya geçerken;

“Haydi, kaptan hoşça kal, Allah işlerini rast getirsin,” dedi Mahmut.

“Sağ ol sana da kolay gelsin kardeş,” dedi kaptan.

Dört katır ile yokuş yukarı çıktı. Ormana varınca katırları ayrı ayrı birer ağaca bağladı, baltasını alıp ormanın içine daldı. Kurumuş, çürümüş ağaçları bulup kesmeye başladı. Gün boyu balta kuru, çürük ağaçların köküne inip kalktı. Mahmut, bir yandan çalışıyor, bir yandan Kafkas ve Çanakkale Cephelerini düşünüyordu.

Yanı başında, bedenleri paramparça olmuş ölümler, gelip kafasına takılıyordu. Yaralanan Siyabend ile Ali Haydar’ı düşünüyordu.

“Siyabend kesin ölmüştür, bedeni paramparça olmuş, zor nefes alıp veriyordu,” dedi kendi kendine. Savaş ve Kürtlere ilişkin, yaptıkları tartışmalar kafasında canlandı. “Bunlar yine Kürtleri kullanıyorlar, işleri bitince yine Kürtlere yönelecekler,” diyen Cibranlı yakışıklı Hacı Musa’nın sesini duyar gibi oldu. “Demek ki onlar her şeyi biliyor, önceden tahmin ediyorlardı,” dedi kendi kendine hayıflanarak. Gün batımıyla, odunları dört katıra yükleyip yokuş aşağı indi. Ferat sakin ve derinden akıyordu.

“Maşallah, Mahmut kardeşim doğrusu yaman bir oduncusun, ellerine sağlık,” dedi kaptan.

“Ne yapalım kaptan, baba mesleği başka iş elimden gelmiyor.”

“Şükür etmek gerekir, savaşa gidip kaç kişi döndü ki, biz yine sağ selim evimize döndük,” dedi kaptan.

“Kaptan, dönmesine döndük de bundan sonra ne yapacağız, biz orada kan dökerken onlar burada Ermenileri soyarak birer Karun olmuş zülüm yapıyorlar.”

“O başka iş Mahmut kardeş! Bu çark Âdemden beri, bir kere böyle kurulmuş gidiyor, ne yapabiliriz ki,” dedi kaptan öfkeli bir

bakışla. “Hele seni bir o tarafa geçireyim, kaderimizde ne varsa göreceğiz, bu haksızlıklar dünyası işte,” diyerek katırları gemiye bindirdi.

“Kaptan, her nedense şu haksızlıklar da hep gelip biz garibanları buluyor.”

“Biz yoksulları buluyor ya!”

Çöken karanlıkta, öte kıyıda katırları indirirken;

“Borcumu aybaşımda öderim kaptan.”

“Mahmut kardeşim, borcun lafı mı olur?”

Gemisini kendir şeridiyle, kıyıdaki iri meşe ağacına bağladı.

Mahmut, katırlarla gecede Birecik’e doğru yola çıkarken bir an; “Biz şimdi savaşıyoruz da bu devlet savaştan sonra ilk iş olarak biz Kürtlere yönelecek,” diyen Siyabend’ın sesi kulaklarında yankılandı.

ALTINCI BÖLÜM

I

Çılgılık atarak uyandı!

Onun çılgılığıyla o da uyandı!

Uyanınca; “bir şey mi oldu Gaddar,” diye seslendi, yanıt beklemeden odasına girdi.

Loş karanlıkta yatağının üzerinde oturmuş, kirli kızıl saçları dağınık, çili yüzü daha da sararmış, nefes nefeseydi.

“Bir şey yok ulan, or... çocuğu, git işine bak, uyku tutmadı,” dedi öfkeyle. Sonra aniden kahkahayla kasıla kasıla güldü. “Ulan Şekal sen çok garip bir adamsın! Ne de olası Diyarbakır çocuğusun, ne yapacağın hiç belli olmaz. Ben olmasaydım, sen şimdi çoktan geberip gitmiştin. Sen yat, uyu da bana dua et. Söyle bakayım, bu gece sıra kimde?”

“Kimi istersen sıra ondadır,” dedi Şekal.

“Ulan oğlum, ben yalnızım. Yapayalnızım. Kimsesiz, güçsüz zavallı biriyim. Sizin bana hiçbir faydanız yok ki. Ben niye yaşıyorum ki? En iyisi intihar edip kurtulmalıyım hepinizden.”

“Reis sen çok güçlüsün! Çok güçlüsün! İstedğin zaman, istediğin kişiyi öldürüyorsun. Arkanda koca devlet var. Paşalar var. Sen dünyanın en güçlü adamısın.”

“Haydi, ulan ib... çocuğu, yağ yakma, çok konuşma, çabuk git ekibi hazırla, gidiyoruz, yoksa bu gece uyku tutmaz,” dedi öfkeyle.

“Emredersin cellat,” dedi Şekal.

Odadan çıkarken ensesine inen güçlü bir yumruk darbesiyle sarsılıp karşı duvara çarptı.

“Haydi, yedi sülalesini si... Oyalanma, boşuna mı o kadar para sana veriyorum,” diye bağırdı. Şekal, hiçbir şey demeden toparlandı, kapıdan çıkıp karanlığa karıştı. Daracık, kara taş sokaklarda bir gölge gibi yürürken; “ulan Gadar, sende acıma yok ki, sen soyu sopu belli olmayan, tam bir kevaşe dölüsün! Sen kendine Türk de desen, Kürt de desen, Müslüman da desen, kan dökmekle ünlenmiş, adi bir kevaşesin! Senin o belli olmayan soyun sopuna sığ... Sen rezil bir kevaşeden başka bir şey değilsin! Sen ruhunu satmış, her gün kırk kılığa giren, paha biçilemeyen şeylere fiyat biçen, bir pezevenksin,” diye söylendi kendi.

İçindeki şiddet dalgası, taşkın bir sel gibi gittikçe kabarıyordu. Loş odada, biraz dönüp dolaştı, gidip yatağına uzandı. Biraz düşündü, aniden bir şey hatırlamış gibi ayağa kalktı. Dolaba yöneldi. Yarım kalmış şişeyi çıkarıp bardağa rakı doldurdu. Birkaç yudum aldı. Geçmişini anımsadı, aniden rakı bardağını duvara fırlattı. Bardak parçalanarak yerlere saçıldı. Ardında, birisiyle boks maçı yapıyormuş gibi duvarı yumrukladı.

Günlerden beri uyumamış, gözleri mosmor olmuş, durmadan rakı ile sigara içiyordu. Uyuyamıyor, hep kâbus görüyor, uykuya daldığı gibi çılgınlık atarak uyanıyordu. Uyanınca, yeniden rakıya sarılıyor, sigara içiyordu. Emrindekilere bağıyor, çağırıyor, okkalı küfürler savuruyordu. Başı dönüyor, durmadan zonkluyordu. Ruh hali, duyguları, akarı olmayan durgun bir göl gibiydi. Şiddetli kuzey rüzgârları esince dipten dalgalanıyor, sular hareketleniyor, sarı kirli bir renk alıyor, kokusu ta uzaklara kadar yayılıyordu. Düşünürken daldan dala atlıyor, dönüp dolaşıp yine kendisine verilen emre göre hareket ediyordu.

Gidip yatağın üzerine oturdu. Karşısında biri varmış gibi kendi kendine; “Ben bir hiçim! Ben bir hiçim! Ben bir hiçim! Kendime ait hiçbir düşüncem yok. Ben emirin kölesiyim. Köleyim, köle! Başkasının aklıyla hareket eden, başkasının aklıyla yaşayan akılsız, gaddar, kökü, soyu-sopu belli olmayan, biriyim! Zavallı acınacak, korunacak bir köleyim. Çocukken bana tecavüz ettiler. Şimdi de bunları bana yaptırarak tecavüz ediyorlar. Ben değil, onlar bana tecavüz ediyorlar. Ben değil, onlar beni öldürüyorlar,” diye söylendi.

O esnada evin siyah kedisi miyavlayarak içeri girdi. Kalkıp keyifli keyifli odanın kapısını kapattı. “Vay kedicik vay! Sen de benim gibi yalnız kalmışsın ha,” diyerek kediyi yakaladı. Kedi miyavladı. Gaddar kuyruğundan tutup hızla sallamaya başladı. Kedi kendini kurtarmak için hırlayarak elini, kolunu tırmaladı. Kediyi var gücüyle duvara çarptı. Kedi sersemleyip yere düştü. Kuyruğunda tutup pencereden dışarı fırlatırken kahkahayla güldü.

Öldürme, kan dökme, çılgık sesini duyma istemi bütün bedenini, ruhunu, düşüncesini sarmış, bir kurt gibi kemiriyor tetikliyor, dayanılmaz bir arzu haline geliyordu. “Bütün bunlar bu Kürtler yüzünden başıma geliyor, onlar olmasa paşa da bana bu görevleri vermezdi,” diye düşünüyordu.

“Öldüreyim, daha çok öldüreyim, yaşayıp da ne yapacaklar? Onlar yaşadıkça paşa bana daha çok görev verecek, onlar yaşadıkça şu yeryüzünde bana rahat yüzü olmayacak! Onlar zaten güçsüz, zayıftırlar, güçsüz olan ölüdür, onlar ölüdür, ölülerin yaşama hakkı yok ki,” dedi kendi kendine.

“Bu paşa, bu paşa benden ne istiyor,” diye düşündü. Paşa gözlerinde canlandı karşısında durmuş; “Hasan Hüsnü, yetim Hüsnü, sefil Hüsnü, ben seni yetimhanede alıp evlat edindim. Edindim ki sen de benim gibi bu vatana, millete hizmet edesin. Bu

vatanın başına bela olanları layıkıyla öldüresin. Sakın sen, sen ol görevini ihmal etme,” diye bas bas bağııyordu. Birdenbire ürktü, korktu, hazır ola geçti. Paşanın silueti gözlerinin önünde yitip gitti.

Kapı açıldı, Şekal ile ekibi karşısında hazır bekliyordu. Kara kaplı, çift ağızlı, keskin bıçak ile tabancasını beline taktı. Ardında kapıyı açıp beş kişi birer gölge gibi karanlığın içine dalıp Fiskaya Mahallesiine doğru yöneldiler.

Dicle, Hewsel Bahçelerinin içinde kıvrılarak Kırklar Dağı’nın altında, On Gözlü Köprü’den geçip kadim antik Kürt kenti Hasankeyf’e doğru yol alıyordu. Aysız, yıldızsız gecede, göz gözü görmüyordu. Dağ Kapı, Urfa Kapı, Mardin Kapı, Saray Kapı, Tek Kapı ve Çift Kapının ağır demirleri kapanmış, tarihin görkemli kenti Diyarbakır tedirgin, ürkek, belirsizliğin yatağında diken üstünde duruyordu.

Hasan Hüsnü, ateş gibi yanan gözler ve Nemrudi bir sesle, katran karası gecede; “Haydi, işinizi çabuk bitirin, öyle oyalamayın. Sizi gidi uzun kuyruklu, kurnaz, geveze tilkiler konuşmaktan, içmekten, iş yapmaya fırsat bulamıyorsunuz,” diye kükredi.

“Tamam, Gaddar, sen merak etme, en iyi şekilde yapacağız. Hiçbir ipucu kalmayacak,” dedi Şekal.

“Ellerini ayaklarını bağladınız mı,” dedi Hasan Hüsnü uyarıcı ve tehditkârca.

“Hem de nasıl, felek gelse açamaz,” dedi Şekal.

“Ulan o... çocuğu sarhoş gezmekten, hep eksik yanlış yapıyorsun. Peki, bu çığlık sesleri neyin nesi? Bu ses, şimdi ta Ahmet Melikde Kerem’in, Karataş Konağında, bile duyuluyor, niye ağızlarını bağlamadınız,” dedi öfkeyle.

“Şey cellat, işte, biraz heyecanlandık, çok hızlı davrandık da birazdan sesleri kesilir.” Sonra; “Yedi sülalesini si... İstanbul

yavşığı, kolaysa sen gel yap ulan ib... çocuğu, kevaşe! Ulan pezevenk cellat! Pezevengin bile bir şerefi var. Sende o da yok! Bulmuşsun bizim gibi biçare, hayata kendini kıcıyla savunmak zorunda kalan, kimsesiz garibanları, durmadan küfür edip duruyorsun,” diyerek küfürler savurdu içinde.

İçinde elleri, ayakları bağlı, kadın ve çocukların feryatlarının yükseldiği, mahzenin kapısını sıkı sıkı kapattı. Etrafına bir teneke gaz yağı döktü. Gaz yağı kapı altında içeriye sızdı. Ardında elindeki çakmağı yakıp ateşi tutuşturdu. Alevler, bir anda tüm mahzeni sardı. Gaddar orada hızla uzaklaşırken çocuk feryatları kulağında çınlayıp duruyordu. Çocuk çığlıkları, onu gerilere çok gerilere götürdü. Bir gece yarısı, yetimhaneden alınışını, kapkaranlık bir odaya götürülüşünü, ağlayışını anımsadı.

“Ben de o zaman, tam bu çocukların yaşındaydım,” dedi kendi kendine koşarken. Sonra; “ben bir zavallıyım. Bir hiçim. Hayvan, hayvan bile değilim. Ben geçmişî olmayan, köksüz, ne idüğü belirsiz biriyim,” diye söylendi.

Şekal ile ekibi de karanlıkta Fiskaya Mahallesinin daracık, aşına sokaklarında koşup uzaklaştılar.

Şekal’in çocukluğu, bu sokaklarda geçmişti. Çocukluğunu, annesini, babasını, kardeşlerini anımsayınca, ikircikli bir ruh haline kapıldı. Öldürdükleri iki sokak ötede eskiden beri tanıdığı, herkesin sevdiği, saygı duyduğu bir aileydi. Belirsizlik, pişmanlık bir kurt gibi içini kemirmeye başladı. “Ulan rezil cellat. Ulan pislik Gaddar. Sen nerede bulaştın bana? Nasıl beni bu işlere bulaştırdın? Ben bugüne kadar bir tek canlının kanını akıtmamıştım. Kendi kendime hırsızlık yapıp geçiniyordum,” diye söylendi öfkeyle.

Cellat kaçarken karanlıkta bekleyen iki sokak iti, aniden havlayarak saldırdı. Karanlıkla bütünleşmiş, bir gölge gibi daha

hızlı koştı. İtler biraz kovaladı, o itlerden daha hızlı koşarak karanlıkta yitip gitti.

“Ben bir it, Hayır, bir it bile değilim! Bu itler bile kendilerine ait sokağı ihlal ettiğim için saldırıyorlar. Ben bir it, uyuz bit it bile değilim! Bu itlerin bile haklı bir gerekçeleri var. Ya ben kimim,” diye düşündü kendi kendine ikircikli, hedefsiz, amaçsız bir ruh haliyle.

“Ben bir hiçim! Ben bir hiçim! Bir itin bile bir amacı var. Ya ben neden bütün bunları yapıyorum. Hep aynı şeyleri yapıyorum. Paşa emrediyor, ben öldürüyorum. Benim bir tek görevim var öldürmek! Neden, niçin öldürdüğümü de bilmiyorum ki? Kimin için öldürüyorum? Neden öldürüyorum? Ben bir hiçim! Ben bir hiçim! Ben bir hiçim! Hiç olan, hiç bir şeyim! Ben yokum! Yok olan, olmayan bir şeyim. Bir kukla! Hayır, kukla bile değilim. Kuklanın ipi kuklacının elinde olur. Ya benim ipim? Benim ipim, kimin elinde belli değil. İpi elinde tutan karanlıkta, perde arkasında duruyor. Görmüyorum. Kim olduğunu bilmiyorum. Her şey bir kocaman boşluk! Boşluktan ve hiçlikten oluşmuş bir nesneyim... Şekli, şemalı belirsiz! Nerede, ne zaman, ne olacağı, ne yapacağı belli olmayan duygusuz, acımasız bir nesneyim. Görevi; kesmek, biçmek, ırza geçmek olan bir nesne! Hiçbir şey beni tatmin etmiyor. Hiçbir şey beni ikna etmiyor. Hep uyurgezer gibi uykuda düşte gezip duruyorum. O kadar hiçim ki, o kadar yokum ki, yokluğumu, hiçliğimi hiç kimse fark etmiyor. Sadece ihtiyaçları olduğu zaman beni görüp hatırlıyorlar,” diye söylendi kendi kendine karanlıkta koşarken.

Daracık, eğri büğrü, ışısız taş sokaklarda karanlıkla bütünleşerek yitip gitti...

Bütün kent tedirgin ve korku içindeydi.

“Kötü zamanlar denk geldi bize, kıyamet alametleri bunlar, kutsal kitapta; ‘onların ölüleri sokağa atılacak, kokuları göğşe varacak, cesetlerinden, kanlarından bütün dağlar eriyecek,’ deniliyor,” dedi yaşlı bir adam, Ali Paşa Mahallesinde, oturduğu tahta iskemleden, karşısındakine bakıp çayını yudumlarken.

“İşte şimdi aynı şeyleri yaşıyoruz. Dün gece çeteler, Fiskaya’da yine bir aileyi çoluk çocuk mahzene tıkayıp vicdansızca yakıp kül etmişler,” dedi diğeri, yüzünü içine çöken derin acıdan buruşturarak.

“Kitap hakkı için gâvur, Müslümana bunu yapmaz,” dedi yan masadan, domino oynayan biri, başını kaldırıp konuşanlara bakarak.

“Devletin yeni yetme çeteleri yapmış,” diyorlar dedi genç olanı.

“Evladım, ne yeni yetme, bunlar uzman, iş bilir, deneyimli Gaddar Cellat Çetesi’nin işidir,” sakalları iyice kırılmış, elleri iri, esmer tenli bir ipek böceği çalışanı.

“Bunlar şimdi böyle yaparlarsa acaba devlet olurlarsa kim bilir ne vahşilikler yapacaklar,” dedi iç geçirerek bir diğeri.

“Yazık! Çok yazık bu millette!”

“Bizim Şekal dediğimiz, ekmeğimizle büyüttüğümüz Kevâşe de bu işin içindeymiş, diyorlar.”

“Kim görmüş ki?”

“Ne günlere kaldık.”

“Garson, hele iki çay getir, demli olsun.”

“Bana da bir orta şekerli.”

Hasan Hüsnü artık gerçek adını unutmuştu. Adı; “Gaddar Cellat,” olmuştu. Bu lakabı kimin, nasıl, ne zaman kendisine taktığını, kendisi de bilmiyordu. Hiçbir katil, hiç bir cellat, onun kadar ele geçirdiği kurbanını seri ve acıma duymadan

cezalandıramazdı. Tüm duyguları yok olup gitmişti. Zamanla işkenceye, öldürmeye ve zulme yatkın mizacı, kişilik yapısı gem vurulmadan gelişip serpilmiş ve dizginlenemez hale gelmişti. Kan dökmediği zamanlar, kriz geçiriyordu. Her zaman beyaza yakın, sarı belirsiz kaşları çatık, pusuda bekleyen, saldırıya hazır, ciddi, haşın, gergin, yere bakan, derisi yüzülmüş, itici kızıl bir yüzü vardı.

Teşkilat içindeki görevi gereği, içkiciler, esrarkeşler, işkenceciler, ırz düşmanları, soyguncular ve yağmacılarla sıkı ilişkiler geliştiriyordu.

Kürtlere duyduğu aşırı öfke ve kininden doğan istek ve zevkle, büyük bir çabayla işlerini yürütüyordu. Bazen çalışma arkadaşları, yaptıkları kirli işlerden, döktükleri kandan, cezadan yorgun düşüyor, usanıyor, sıkılıyor pes ediyor, ama Hasan Hüsnü böyle şeyleri büyük bir zaaf sayarak ayıplıyordu. Sarı çıyan gözlerini kısıyor, işini hazla yapıyordu. Her zaman insan kılıklı, kuzu avına çıkmış saldırgan, parçalayıcı vahşi bir kurt gibiydi. Arkasını hiç kimseye dönmez, hiç kimseye güvenmezdi. Birlikte çalıştığı, yaralı, zayıf adamı kendisi punduna getirip yok ediyor ve bir komplo ile karşı tarafın üzerine yüklüyordu. Gözleri kan bürümüş, günlerce aç kalmış, zincire vurulmuş bir köpek gibi durmadan hırlayıp duruyordu, av kokusu alınca.

Yemin edip İttihat ve Terakki üyesi olduktan sonra o yıl mezun olup subay olmuş, savaşa katılmıştı. Önce İttihat Terakki ile çalışmış, Osmanlı savaşı kaybedince, Paşa tarafında Kürt illerinde görevlendirilmiş, başkaldıran Kürtler hakkında istihbarat topluyor, aldığı emirler doğrultusunda eylemler düzenliyordu.

İlkin birinci dünya savaşında, Kafkas cephesinde, Ruslara karşı, halkın dini duygularını tetiklemek ve aşiretleri harekete geçirmek için bir dizi olay yapıp karşı tarafa mal etmişti. Şimdi de

olası bir ayaklanma karşısında, Kürtler hakkında bilgiler toplayıp paşalara rapor ediyordu.

Hasan Hüsnü; yetimliği nedeniyle Rüştü Paşa'nın desteğiyle, Himaye-i Eftal'de okumuştı. Bir yanı sürekli ezik, el pençeydi. Bir yanı hırs, kin ve öfkeydi. İttihat Ve Terakkinin bütün hile ve entrikalarını öğrenmişti. Gözünü kin bürüdüğü zaman kurnaz, riyakâr ve sinsi biri oluyordu. Cesur değildi, ama çok acımasız ve pervasızdı. Fazla zeki de değildi, fakat pratikte bir tilki kadar kurnazdı. Yeri geldiğinde hiçbir fırsatı kaçırmayan, pragmatist, atak, hareketliydi. Üstlerine karşı el pençe iki büklümdü. Bir o kadar da riyakâr ve sabit fikirliydi. Geçmişini düşündükçe, bulunduğu konumda olmasına şaşırıp kalıyordu. Her geçmişe, Himaye-i Eftal'de kaldığı zamanlara daldığında biçare, zavallı, psikopat, serseri, ne yapacağı belli olmayan, bir kimliğe bürünüyordu. Ardından bütün bedeni kin ve öfke kesiliyor, intikam duygularıyla harekete geçiyordu.

“Ben kimim? Kimin için bu kadar çalışıyorum? Bütün bu işleri neden niçin yapıyorum,” diyerek kendi kendine soruyordu. Ardında; “kimin için olursa olsun, benim için değişen bir şey yok, ben bu işten zevk alıyorum,” diye düşünüyordu.

Hasan Hüsnü, bu politikaların pratik uygulayıcısı olarak Kürt coğrafyasında kendisine bağlı ekipler ve yerli iş birlikçiler yaratıp hummalı bir faaliyet yürütürken Sarı Paşa da aynı süreçte, yöredeki bir paşaya gönderdiği gizli telgrafta;

“Diyarbakır'da, Kürt Kulübünün İngilizlerin kışkırtmasıyla, İngilizlerin koruyuculuğunda bir Kürdistan kurmak amacını izlediği anlaşıldığından kapattırılmıştır. Üyeleri hakkında soruşturma yapılıyor. Kürdistan'ın tanınmış, beylerinden aldığım telgraflarda, dağıtılan bu Kürt Kulübü'nün, hiçbir Kürt'ü temsil etmediği, birkaç kendini bilmezin girişimlerinin sonucu olduğu,

ülke ve milletin bütünüyle bağımsız ve hür yaşaması uğrunda, her türlü özveriye ve bu konuda emirlerinize hazır oldukları bildirilmektedir.

Hükümetin (İstanbul) bayağı tutsak bir durumda olması, başkentin, baskılı bir askeri işgal altında bulunması dolayısıyla, ulusun kurtuluşunun, yine ulus ordusuyla gerçekleşeceği sizce de bilinmektedir. Bu nedenle, ben Kürtleri daha ötesi, bir öz kardeş olarak bütün ulusu bir nokta çerçevesinde birleştirmek ve bunu dünyaya Müdafaa-i Hukuk dernekleri aracılığıyla göstermek karar ve çabasımdayım.” diyordu. Böylece, Kürtlerle uzlaşarak anlaşarak Kürtlere karşı tedbirler alıyordu.

Hasan Hüsnü, Paşa’dan aldığı gizli bir telgrafla, Ankara’ya doğru yola çıktı.

II

Ankara, yetmiş iki milletin etrafında toplandığı Babil’in fildişi kulesinin dibi gibi karma karışıktı. Kimse, kimseyi anlamıyor, duymuyor, her biri kendi diliyle konuşuyor, karmaşa sürüp gidiyordu.

Küçük bir taşra kasabası olan Ankara’da yaşayanların yüreğinde hüznün, acı, korku, belirsizlik, umutsuzluk vardı. Toplum; “yoksul-zengin, aç-tok, general-asker, efendi-kul, patron-işçi,” diye hızla ayrışıyor, bir birleriyle uğraşıyor, didişiyor, karmaşa sürüp gidiyordu.

Halkın, muhalefetin, bireylerin, çalışan emekçilerin, savaşan, erlerin ahırda bağlanan, bir eşek kadar özgürlüğü kalmamıştı. Hak ve hukukları, kazığa bağlandıkları ipin uzunluğu kadardı. Paşalar, ihtiyaç duyduğu zaman ipi kısaltıp uzatıyorlardı. Her şey, mengeneye sıkıştırılmış, emir komutaya göre yöneltiliyordu. Asık suratlı, gülmeyi unutmuş, resmi, gri, tek tip insan oluşuyordu.

Kürtler, Çerkezler, Lazlar, Türkler, Araplar, Rumlar, Asurlar ve yerel gruplar güç olmak için birbirleriyle uğraşıp didişiyor, ortalık iyice gerginleşip geriliyordu.

Sarı Paşa “özel ricayla,” Aksak Oyman hakkındaki idam, kararını kaldırtmış, bir yandan Aksak Oyman’ın önünü açarken diğer yandan, yeni devletin ilk temel taşlarını atıyordu.

Osmanlı yenilgisiyle birlikte, paşalar renk ve saf değiştiriyordu. Paşalarla birlikte Türkçülük de biçim değiştiriyordu. Turancı milliyetçiliğin yerini, Misak-ı Milli esaslara dayalı katı, imha, inkâr ve devşirme zihniyetine dayalı ulusalcılık alıyordu.

Bolu, Düzce, Sakarya ve Konya ayaklanmaları arka arkaya gelişmiş, Sarı Paşa bu iç ayaklanmalardan dolayı tedirgin olmuş, hiç kimseye güvenmiyor, geceleri tir tir titiyor uyuyamıyordu. Günlerce düşündü, bir gece apar topar, Aksak Oyman’ı Ankara’ya çağırırdı.

“Oyman Ağa, bundan böyle esas görevin, Ankara’da Muhafız Birliğinin Komutanlığıdır, ancak bir tek sana güvene bilirim,” dedi.

“Paşam Havza’daki ilk görüşmemizde, size söyledim, her konuda bana güvenebilirsiniz. Her şeyi layıkıyla yerine getireceğimden hiç kuşkunuz olmasın,” dedi Aksak ürkütücü, kasvetli bir yüz ifadesiyle. Hazırlıklarını yaptı, Ankara’nın güvenliğini sağlamak için Laz Alayını alıp Çankaya’ya yerleştiği sıralarda, iki paşa yan yana gelmiş, içinde bulundukları kritik durumu tartışıyorlardı.

“Paşam, biz hem Osmanlının hem de İttihatçı Paşaların geleneğinden, dersler çıkarmalıyız,” dedi Sağır Paşa.

“Üç paşaların tecrübe ve deneyiminden yararlanabiliriz, yalnız güçlenene kadar, bazı alanlarda açıktan idari ve siyasi sorumluluk almadan siyaseti yönlendirmek daha hayırlı olur,” dedi Sarı Paşa.

“Üç paşaların askeri güç mantığını kullanarak iktidarımızı güçlendirelim.”

“Kitleler üzerinde denetim kurarak seçimleri kazanabiliriz. Böylece politikalarımıza meşruiyet de kazandırmış oluruz. Hata, uluslararası ittifaklara dayanarak iç muhalefeti daha rahat etkisiz hale getirebiliriz.”

“Paşam maddi desteğe ihtiyacımız var.”

“Aksak Ağa aracılığıyla, devlet yararına, Türk olmayanların mallarında yararlanalım.”

“Bu durumda sürgün, göç ve iflah olmazların etkin şekilde saf dışı bırakılması da işimizi kolaylaştıracaktır.”

“Hasan Hüsnü bu işi iyi becerir.”

“Evet, Hasan Hüsnü...”

“Basın, önemli bir kuvvettir. Aykırı sesleri, muhalefeti ve kamuoyunu dezenforme etmek gerekir,” dedi Sarı Paşa.

“Paşam, Ermeni meselesinde, en çok ne diye propaganda yapıyordu Enver,” dedi Sağır Paşa.

“Ha evet, Enver sık sık; ‘Ermenilerden kurtul, Osmanlı’yı kurtar,’ diyordu,” dedi. Biraz düşündü, geçmişi anımsadı. “Sağır Paşam, çok iyi düşünmüşsün! Ben de 15 Haziran 1919’da aynı gaye ile tedbir amaçlı Diyarbakır Valiliği’ne; ‘Bütün milletin, hayat ve bağımsızlığını kurtarmak için, her türlü derneğin kapatılması çok hayati ve gerekli bir görev olduğundan, Kürt Kulübünü kapatma konusundaki uygulamanız tarafımızdan da uygun görülmüştür.

Bu nedenle, Diyarbakır ve bağlı yörelerde Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Derneklerinin oluşmasına ve kurulmasına yardım edilmesini önemli salık veririm. Özellikle Kürt Kulübünün üyeleriyle, bugünkü telgrafım kapsamında görüşerek uzlaşmak daha uygun olur,’ diyerek gizli bir telgraf yollamıştım,” diye ekledi

Sarı Paşa.

“Evet, Paşam aynen öyle!”

“O halde; Kürtlerden kurtul, milli devleti kur!”

“Çok mükemmel, Kürtlerden kurtul, milli devleti kur!”

“Artık bir milli orduyu teşkil etmenin vakti de gelmiş.”

“Paşam; ‘bir milli ordu,’ yanı; ‘merkez ordu,’ olmadan artık işleri fazla büyütemeyiz.”

“Evet, işe meclisin; ‘Milli Kahraman,’ ilan ettiği şahıstan ve kardeşlerinden başlamak uygun olur.”

“O zat çok tehlikelidir, halktan büyük destek görüyor.”

“Aksak’ı zaten denetime almışız. ‘Laz Alayları,’ daha işimize yarayacak.”

“Bunları devreden çıkartarak merkez orduyu güçlendirelim, Aksak’ın diploması bile yok,” dedi Sağır Paşa kaygılı, tutuk bir sesle.

“Bu, okuma yazma bilmeyen Lazistan’lı yöneticiler için daha iyi ve can alıcı bir durum. Adam pratikte pişmiş, uzmanlaşmış, yaptığı işler için diplomaya gerek yok ki,” dedi Sarı Paşa.

“Muhalif olabilecek her şeyi her kesi...”

“Şimdilik zamana ihtiyacımız var.”

“Her şeyin zamanı gelecek paşam.”

“Silah, mermi konusunda iyice sıkıştık. Amerika, peşin para ile beş milyon mermi ve silah alma talebimizi reddetti. Muhtemelen, Yunan ve İngilizler tarafında girişimlerimiz engellendi. İngilizler, bizi kendilerine muhtaç ediyorlar, kendileri dışında hiçbir seçenek bırakmıyorlar.”

“Paşam, sorun İngilizlerden ziyade Amerikalılardan kaynaklanıyor,” dedi Sağır Paşa.

“Daha önce de silah alma zeminini hazırlamak için Amerika Birleşik Devletleri İnceleme Kurulu Başkanı General Harbord’a bir

telgraf göndermiştim,” dedi. Biraz durdu. Düşündü. Ardında; “Muhtemelen İngiliz istihbaratının bu girişimimizde haberi oldu. Silah alımımızı engelledi,” diye ekledi, Sarı Paşa.

“Sanmam paşam! İngilizlerin Sovyetler karşısında bize her zaman ihtiyacı var,” dedi Sağır Paşa.

“Noel adında bir İngiliz subayı, uzun süreden beri, Diyarbakır’da Kürtleri bize karşı kışkırtıyor.”

“Noel, daha çok Bağdat merkezli bir Arap krallığını oluşturma peşindedir.”

“Esas amacı Kerkük Musul!”

“İngiltere bir süper kuvvet paşam, ilişkilerimizi iyi tutmamız yararımızdır.”

“Acilen silah temin etmemiz gerekiyor.”

“Ağır silahların mermileri de tükendi. Elimizde sadece çalıştırı bildiğimiz Mavzer, Filinta ve Karabinalar var,” dedi Sağır Paşa.

“Güçlenene kadar, Kürtlerle iyi geçinmek ve yanımıza almak zorundayız,” dedi Sarı Paşa.

“Evet, Kürtler,” deyip durdu Sağır Paşa.

“Bir de Kızıllar dengesini iyi değerlendirmeliyiz.”

“Hassas bir konu, İngilizlerle ilişkilerimiz iyice gerilir.”

“Gerekirse bir komünist partisini bile kurup kızılılarla ittifak yapalım.”

“Ondan önce etkin Kürt aşiret liderlerini meclise alıp ecnebilere karşı Kürtlerle ortak hareket ettiğimizi gösterelim.”

“Evet, asıl tehlike onlar, bu süreçte iyi geçinmek gerekir.”

“Paşam ne oldu Kürt Özerklik Taslağı,” dedi Sağır Paşa.

Sarı Paşa, uzmanlarla birlikte hazırladığı ve düşünce almak için El-Cezire Cephesi Komutanına gönderdiği taslağı çıkarıp eline aldı. Ardında; “Kişiye Özel, El-Cezire Cephesi Komutanı

Tuğgeneral... Paşa Hazretlerine,” diye başlayan beş maddeden oluşan belgeyi okudu masanın üzerine koydu.

“Paşam, bu belge aynı zamanda bizim için bir tehlikeyi de beraberinde getirmez mi,” dedi Sağır Paşa.

“Şimdilik, sadece bir belge, ama gelişmelere göre değerlendirebiliriz,” dedi.

Sarı Paşa, masadan kalkıp dışarı çıkmadan önce;

“Paşam, şu telgrafa da bir bakın, daha önce, Erzincan’ın Kemah ilçesinde, eski bir Kürt milletvekiline yazıp göndermiştim,” deyip bir nüshasını Sağır Paşa’nın önüne indirdi. Sağır Paşa, önüne indirilen kâğıdı alıp;

“Eski Milletvekili H... Bey’e;

İngiliz Binbaşlılarından Mr. Novel, Kürt Beylerinden Kerem, Kamran, Ali Celadet’le birlikte Malatya’ya gelmiş... İstanbul hükümetini tutan, Elazığ Valisi de bunlara katılmış... Sözde postayı soyan hırsızları izlemek gibi uydurma bir gerekçeyle, silahlı Kürtleri toplamaya giriştiklerini öğrendim... Kürtlere en çabuk yoldan bildirmenizi... Bu çağrıya uymalarının sağlanmasına çaba göstermelerini önemle beklerim,” diyerek okudu. Ardında; “Paşam bu durumda İngilizlerle ilişkilerimizi daha da güçlendirelim,” dedi.

“İngilizler dünya siyasetini yönlendiriyorlar.”

“Paşam ben Hasan Hüsnü’yü bekleyeceğim, Doğu’daki istihbarat raporlarını alıp inceleyeceğim,” dedi Sağır Paşa.

“Raporların birer nüshasını bana da gönder. Bir de Hasan Hüsnü, Diyarbakır’da Kamil Paşa ile kardeşi Mustafa Bey, Dêrsim’de Meço Ağa, Hasan Hayri, Urfa’da Hacı Bedir Bey ile ilişkilenip selamlarımı söylesin,” dedi. Binada aceleyle çıkarken; “Bu isimler çok önemlidir,” diye ekledi Sarı Paşa.

Hasan Hüsni, Ankara Kalesi tarafından yokuş aşığı indi. Karaoğlan çarşısından, hızlı adımlarla, geçip ulus çarşısındaki bir esnaf ahababının aktar dükkânına uğradı. Ayaküstü hal, hatır sordu. Sohbet ederken Yunan ordusunun uzaklarda attığı top sesleri duyuluyordu.

“Oğlum, Hasan Hüsni nereye kadar gelmişler bu Yunan gâvuru,” dedi merak ve tedirginlikle esnaf.

“Sanırım, Eskişehir Ovası’ndan Ankara’ya doğru, Sivrihisar, Polatlı üzerinden de Hayman’a köylerine yaklaşıyorlar,” dedi umursamaz bir sesle Hasan Hüsni.

“Peki, nasıl durdurulacak bu saldırgan Yunan ordusu?”

“Bizinkiler o tarafa güç yığmışlar, Polatlı’dan sonra fazla ilerleyemezler.”

“Ankara halkı, kenti terk etmek için fazla acele etmiyor, ama büyük bir korku, tedirginlik, belirsizlik ve kaygılı bir bekleyiş var, Hasan Hüsni Efendi.”

“Merak etme amca, gâvurun hakkından geliriz, haydi, hoşça kal,” deyip hızlı adımlarla, insanın içini donduran rüzgârlı kuru ayazda, çamur içinde yürüyerek uzaklaştı.

Adını; 1888’de Vali Abidin Paşa zamanında yapılan, “Taş Handan” alan, Cumhuriyetle birlikte adı; “Hâkimiyeti Milliye,” olarak değiştirilen, Taşhan Meydanındaki meclise girdi.

Esnaf arasında tedirgin, korkulu, heyecanlı sesler yükselmeye başladı.

“İki Yunan pırpırı geliyor!”

“Kenti bombalayacak!”

“İki Yunan Pırpırı geliyor.”

“Bak sana komşu, sesleri gittikçe yaklaşıyor.”

Bütün kentte alarm sesleri yayıldı. İnsanlar hareketlendi. Tüm gözler gökyüzüne çevrildi. İnsanlar panik içinde sokaklarda, caddelerde koşuşturmaya başladı. Esnaf dükkânlarını aceleyle kapatıyordu.

Hasan Hüsnü ile Sağır Paşa, bulundukları meclis binasının bodrum katına koştular.

Buz ayaz, kuru soğğun iliklere dek işlediği, güneşli bir gündü. İki Yunan uçağı, Ankara'ya doğru süzülerek geliyordu. Alüminyum ve bezden tek kanatlı, halkın, “pırpır,” dediği uçaklar, önce istasyon üzerinde pike yapıp arkalarında kara bir duman bırakarak tur attılar. Ardında; Ulus Meclis binası, “Hâkimiyeti Milliye Meydanı,” Taş Han, Zencirli Cami ve Vilayet Binası üzerinde alçaktan uçup turladılar.

Karaoğlan Çarşısı, Tahtakale-Eski Hal, Balık Pazarı-Çıkrıkçılar Yokuşu, At Pazarı, Saman Pazarı, Hacı Bayram Mahallesi ve Ankara'da bulunan bütün esnaf ve halk, sokak aralarında, evlerin pencerelerinde, iş yerlerinde, kapı eşiklerinde korku ve panik içinde “pilot mahallinin üstü açık, önü mikalı, mitralyözlü,” iki Yunan uçağını izliyordu. Tüm gözler iki uçağa takılmış, korkuyla izliyordu.

“Yahu bizim bu tayyare defî topları, niye düşman tayyarelerine karşı koymuyorlar!”

“Bunlar, bugün bizi savunmayacaksa ne işe yarayacaklar ki bu tayyare defî topları...”

“Boşuna oraya yerleştirmişler, yoksa ateşlemesini mi bilmiyorlar.”

“Diyorlar ki; tayyare defî top diye bir şey yokmuş.”

“Ya peki, neymiş o mevzilerdeki?”

“Vallahi bilmem ama söylentilere bakılırsa soba borularıymış.”

“Yahu koca ordu, bu soba borusunu ne diye oraya koysun, yanlıştın var herhâlde.”

“İşte öyle diyorlar, basbayağı bildiğimiz soba borularıymış.”

“Soba borusu hiç patlar mı?”

“Amaç gâvuru yanıltmakmış.”

“Yunan gâvurundan, hiç soba borusuna kanacak göz var mı ki?”

“Komşumuz paşanın emir subayıdır. O bana; ‘Kalaba Köyü’nün üzerindeki yüksek plato ile Harbiye Binası’nın etrafında kazılan siperlerde obüsler konuşlandırmışız,’ demişti.”

“Ha obüsleri bilmem, ama gâvur casuslarını yanıltmak, ‘Ankara korunuyor,’ havasını vermek için boyanmış soba boruları ve tenekeden büyük kalkanlar, mevzilere konulmuş diyor herkes.”

“Yazık olacak bu millette.”

“Tayyarelere karşı koyamasak Yunan gâvuru, bir haftaya kalmaz, buraya ulaşır.”

Ankara halkı, iki Yunan pilotunun siyah meşin başlıklarını, gözlerindeki lastikli gözlükleri ve sırtlarındaki meşin ceketleri ilgi ve dehşet dolu gözlerle izleyerek takip ediyordu.

İki Yunan uçağı, Ankara üzerinde iki tür attıp istasyona doğru yöneldiler. Bütün gözler, gökte dolaşan uçaklara kilitlenmişti. Her iki uçak, istasyon üzerinde alçak uçuşa geçtiler. İki pilot, üstü açık pilot mahallinden, çıplak elleriyle bombaları, “Direksiyon Binasının” üzerine fırlattılar. Bombalar kulakları sağır eden, korkunç bir gürültüyle patladılar. Patladıkları yerde yangın çıktı, kara dumanlar gökyüzüne doğru yükseldi.

Bombalar; hedeflenen harekât planlarının yapıldığı, Direksiyon Binasına değil de hemen yanındaki istasyonda bekleyen vagonların üzerine düşmüştü. Vagonlar yanarken iki uçak, tekrar Karaoğlan Çarşısı ve Hacı Bayram Mahallesi üzerinde, alçaktan bir

tur attılar. Pilotlar, kendilerine ateş açılmayacağından emin, alçaktan uçarak sokaklardaki halka el sallayarak selam verip Ankara Çayı-Akköprü yönünde arkalarında kara dumanlar bırakarak gözden yitip gittiler.

Ortalık sakinleşti. Ankara derin bir nefes aldı.

Aynı akşam, Hasan Hüsnü aldığı direktiflerle, trene binip Diyarbakır'a doğru yola çıktı.

III

Zaman, eski inanç ve düşüncelerini, ağacın dibine dökülen yapraklar gibi çürütüp boşa çıkartıyordu. Ağaç; toprak, su ve gün ışınlarıyla buluştukça, baharla birlikte tomurcuklanıyor, çiçek açıp yeşilleniyordu. O da hayat ağacından yeni bilgiler ve düşünceler ediniyor, farkında olmadan değişim dönüşüme uğruyordu. Eski ile yeni düşünceler sürekli çatışma halindeydi. Çelişkiler yoğunlaştıkça düşünceleri grileşiyor, muğlaklaşıyor, kafası karmakarışık oluyordu. Kafası karışıkça merak ediyor, merak ettikçe her şeyi sorguluyordu. Kafasının içindeki karmaşıklık, karanlıktan gelen sesler gibiydi. Seslerin nereden geldiğini görmüyor, ama durmadan sesin geldiği noktayı arıyordu. Aradıkça aradığı şeyin dışındaki, her şeyi unutuyordu. “Yaşam denilen şeyin doğruluğunu, ancak geriye bakarak anlayabilirim, ama doğru yaşamak istiyorsam, hep ileriye bakmalıyım. Düşünce sisteminin başlangıcı, bir gömleğin ilikleri gibidir. İlk düğme yanlış iliklenince diğerleri de arka arkaya hep yanlış gider. Düşüncem ne ise yaşamım da o olacak, önce doğru düşüncelere ulaşmalıyım. Babamın dediği gibi; ‘Hep güneşe bakarsam, gölgeleri göremem.’ Rastgele, karanlıkta güçlü adımlarla dönüp dolaşıyorsa doğru bildiğim yolda düşe kalka yürümek daha iyidir,” dedi kendi kendine.

Edindiđi yeni dűşünceler; etrafını bir elik zırh gibi saran aşıret kűltűr ve geleneđine çarpıp geri tepiyordu. elişki derinleştikçe sadece, gerçeđin su yűzűne çıkan kısmını gűrűyordu. İnsanlar gerçek yűzlerini gizlemek için, bakan gűzlerle, kendi arasına ışıık sızdırmaz, kapkara bir űrtűler çekiyor, kendi yűzűne bir maske takıyordu. Cesur korkak, atılđan pasif, kaba hoşgűrűlű, saldırgan pısıırık, aleni kapalı, uysal hırçın, sert yumuşak ikilemi muđlaklaşıyordu.

O, bu űrtű ve maskeyi geç fark etmiştii. Şimdi bűtűn bu karanlık maskeleri indirip gerçekle yűzleşmek istiyordu. Yűzlerine çektikleri bu karanlık maskelerden, bazen gerçeđin birer kırıntısı olarak kırık gűneş ışıınları, sarı benekli noktalar gibi toprađa dűşűyordu. Bu noktalara bakıp gerçeđi tanımaya çalışıyordu.

Műlkiye odanın kapısını usulca açıp içeri girdi. Belinde tabancası, başıında koffi, űstűnde alımlı gűsterişli elbiseler vardı. Gidip ciddiyle ođlunun karşıısına oturdu. Bir şey arıyor da bulamıyormuş gibi sađına soluna baktı. Gekin yaşıına rađmen, bir kızınıkini andıran pűrűzsűz, dolgun, ama solgun yűzű, henűz tazeliđini yitirmemiştii. Beyaz kesme taştan yapılan oda dayalı dűşeliydi. Sűyleyecek laf bulamamış gibi ona bakıp;

“Ođlum, yine dalıp gitmişsin, bűtűn işler seni bekliyor, biraz kűylűlerle ilgilensen, ilgi alaka gűstersen, hepsi senin arkanda durmaya hazırđır, herkes senden bir şeyler bekliyor, babanın yeri, ađalıđı sana miras kalmıştır,” dedi.

Siyabend, yűzű solgun kafası karışıkıı. Daha yeni toparlanmış, sűzcűkler zor bela ađzında çıkıyordu. “Belli ki, anam, bana bir şeyler sűylemek, anlatmak istiyor, ama sűyleyip sűylememede karar veremiyor, bocalıyor,” diye dűşűnde. Ardından anasına bakarak; “Vallahi bilmiyorum ana, gűrűyorsun, savaştan dűndűđűmden beri, ilk kez ayađa kalkıyorum. Kűrtlerin durumu ne

olacak, bilmiyorum,” dedi ikircikli kaygılı bir sesle. Devamla; “Ağalık şimdiye kadar bize ne verdi ki, bundan sonra ne verecek. Görüyorsun işte, bu kadar şeyin içinde ağalığı düşünecek durumda değilim, amcam Sekban Ağa, büyüğümüzdür, bu işi zaten yapıyor, benim de ortaya çıkmam yakışık olmaz, daha yeni ölümden döndüm, biraz toparlanmam gerekir,” dedi.

“Oğlum, çok şükür artık ayağa kalktın, ama biraz da ileriye düşünmen gerekir.”

“Öyle ya da böyle artık kalkmam, yaşama yeniden başlamam gerektiğini biliyorum, ama ağalıktan yana hiçbir düşüncem yok.”

“Oğlum, biliyorsun ağalık, baban Xidir Ağa’dan sana kalan bir mirastır.”

Siyabend, hoşuna gitmeyene diyaloga son vermek için;

“Ana günü, zamanı gelince konuşuruz, her şeyden önce biz Kürtler,” deyip lafın sonunu getirmede.

“Ne olmuş, biz Kürtlere,” dedi Mülkiye.

“Savaş sona erdi, Kürtlerin durumu eskisinden daha kötü!”

“Oğlum Kürtlük zor davadır. Arkasında ölüm, açlık, sefalet, zindan dışında hiçbir şey yok! Baban Xidir Ağa, bunun için neler yapmadı ki, ama ne oldu? Sonu, hep talan, kaçma, dağlara sığınma, açlık, sefalet... Ne bileyim hep eziyet çektik işte,” dedi Mülkiye. Siyabend’in gözlerine bakarak; “Biliyorsun işte seni, ben bir mağarada doğurmak zorunda kaldım. Hem de kış kıyamette, silah sesleri arasında!”

Gözleri nemlendi, boğazı düğümlendi, derin bir suskunluğa gömüldü. Tütün tabakasını çıkardı, bir sigara sarıp yaktı. Ayağa kalkıp dikdörtgen biçimindeki büyük, uzun, geniş, halılarla dayalı, döşeli odanın içinde bir aşağı, bir yukarı gidip gelmeye başladı. Söze nasıl, nereden başlayacağını düşündü.

“Oğlum, Siyabend'im,” dedi biraz kekeledi ve bekledi. Sigarasından derin bir nefes alıp dumanı içine çekti.

Siyabend onun bu hallerine alıştı. Bir şeyi söylemekte zorlandığı zaman böyle yapardı. Ona bakıp; “ana, haydi söyle, ne söyleyeceksin,” dedi gülümseyerek.

Mülkiye, olduğu yerde durdu, biraz düşündü. Sigarasından derin bir nefes daha çekip; “oğlum, biliyorsun senden başka hiç kimsem yok! Sana bir şey olursa ben ne yaparım? Kürtlük davası...” deyip konuşmayı unutmuş gibi birdenbire durdu. Biraz bekledi, şark usulü döşenmiş, gösterişli odaya baktı. Yerde renkli, alımlı halılar, duvar dibinde uzun yün yastıklar vardı. Oda; yüz kişinin içinde oturabileceği genişlikteydi. Duvarları, kale surları gibi geniş ve sağlamdı.

“Ana, ne olmuş, Kürtlük davasına?”

“Oğlum, diyeceğim o ki, Kürtlük davası; çok kadim ve zor bir davadır! Dünyada başka hiçbir şeye benzemez! Kürtlük davası; adam öldürmeye, kan davasına, aşiret kavgasına, aşiret talanına, din düşmanlığına, kız kaçırmaya, tarla anlaşmazlığına, ağalık, paşalık, beylik davasına benzemez. Benzemez oğlum, inan ki benzemez hiçbir şeye! Kürtlük davası; şu yeryüzünde hiçbir şeye benzemez. Dünyada eşi benzeri asla yoktur. Çok zor bir davadır. Hiç bir davaya benzemez. Elini veren, kolunu kaptırır, kolunu kaptıran, kellesini verir! Baban ölene dek; ‘Kürt Davası,’ deyip durdu. Amcaların da öyle, ben bu işte ölüm, sürgün, açlık, hapis dışında hiçbir şey görmedim oğlum. Hep acı çektik. Hep kaçtık. Aç kaldık. Perişan olduk. En yakınımızdakiler, en yakın dost, akraba, ‘en güvenilir,’ dediğimiz kişi; beklemediğimiz yer ve zamanda, bizim verdiğimiz hançerle, bizi sırtımızdan vurdu! Oğlum, bu dava çok zor! Başka benzeri bulunmayan biricik bir davadır. İşin içinde gözyaşı, sürgün, idam, sefalet, açlık ve acı vardır. İnan ki,

cehennem gibidir! Bu güne kadar hiçbir çözüm de ortaya çıkmadı. Belki hatırlarsın, sen daha beş altı yaşındaydın, kucağıma alıp ta Diyarbakır'da zindana gidip geliyorduk. Bu bizim kaderimiz değil ya,” dedi.

Mülkiye ayağa kalktı. Odanın içinde sınırlı sınırlı bir aşağı, bir yukarı gidip gelmeye başladı. Birdenbire durdu. Tütün tabakasını çıkardı. Yeni bir sigara sarıp yaktı.

“Oğlum, Kürtlük davası, çok zor bir dava,” dedi.

“Biliyorum, sen şimdi içten içe bana kızılıyorsundur. Senin gönlünde ağalık var, ama Kürt olduğumuzu gizleyemeyiz ki?”

“Oğlum, sen belki ağalık, para, toprak peşinde olduğumu sanacaksın, ama ben bunların hiçbirinin peşinde değilim. İstedğim tek şey,” dedi Mülkiye yalvaran bir sesle.

Siyabend sabrı tükenmiş sert bir sesle; “ana, lafı öyle ağzında geveleyip durma, asıl konuya gel, ne diyeceksende” dedi.

“Oğlum bana böyle davranamazsın, bir çocukmuşum gibi bana; ‘asıl konuya gel,’ diyemezsin. Tabi ki söylemek istediğim var. O zaman sana açık söyleyeyim, artık evlenmen, benim de torun sahibi olmam gerekir.”

“Ana özür dilerim, kusuruma bakma, bunun için mi sabahtan lafı dolandırıp uzatıyorsun.”

“Bunun için ya ne sandın? Senden başka kimsem yok ki! İşte sana açıkça soruyorum Sekban Ağa'nın kızıyla evlenmek istiyor musun? Sittî kız, seni bekleyip duruyor, bütün isteğim, çabam, hatta ricam bu işte.”

“Elini öpeyim ana, ne ricası...”

“Ne öyle gülüyorsun, valla Sittî kızım çok güzel, hoş bir hatundur, gelinim olmasını istiyorum.”

“Ana hakkın var, madem sen istiyorsun, senin dediğin olsun, ama ne acelemiz var ki, o kızın yüzünü cinler görsün,” diyerek kahkahayla güldü.

“Oğlum seni durgun, üzgün görünce dayanamıyorum, bazen suyu, huyu ayrı biri olup çıkıyorsun,” dedi Mülkiye.

“Ana daha yeni yeni toparlanıyorum, savaşta tahmin etmeyeceğin kadar çok şeye tanık oldum.”

“Oğlum yerden göğe kadar hakkın var. Biliyorum sen çok çektin, hayırlısıyla Sittî Sultanı da isteyelim, bu iş bitsin ben de biraz rahatlayayım” diyerek Mülkiye, sözü yine aynı noktaya getirdi.

“Görüyorum ki senin bu evlilik işinden vaz geçeceğin yok, o zaman bildiğini yap.”

“Tamam, oğlum, hayırlıysa istemeye gideceğim,” deyip odada sevinçle çıktı.

Siyabend, Kafkas cephesinden yaralanmış, Muş hastanesine kaldırılmıştı. Sekban Ağa, gidip rüşvetle Urfa’ya aldirtmış, orada da eve getirmişti. Uzun süren, bir tedaviden sonra iyileşmiş, eskisi gibi silah kuşanıp at biniyordu. Aşiretin aldığı tüm kararlardan söz sahibi oluyor ve saygı görüyordu.

Nerede soy bir at iyi, güzel bir silah varsa peşine düşüp alıyordu.

At, silah ve kavga bir tutku haline gelmişti.

IV

Aylarca kendi kendine yürüdü. Yürüdü, gizlendi, yine yürüdü. Tanıdığı otları yiyerek kaya diplerinde biriken suları içerek yürüdü. Hiç kimseye görünmeden yürüdü. En تنها zamanlarda derelere inerek su içti. Otlar toplayarak yedi. Gizlendi yine yürüdü. Sonunda uzak, yüksek, aşılmaz sarp dağlara ulaştı. Hiçbir Ermeni

köyü kalmamış, tümü yakılıp yıkılmıştı. Dağlarda, tek başına aylarca başıboş dolaşıp durdu.

O gün, ulu bir meşe ağacının kovuğunda uyuyup kalmıştı. Kulakları iyice hassaslaşmıştı. Uzakta gelen insan sesiyle yerinde sıçrayarak uyandı. Pür dikkat kesildi. “İnsan sesi geliyor,” dedi kendi kendine. Aylardan beri insan sesi ve yüzü görmemişti. Uzaktan gelen sesi daha dikkatli dinledi. “Bizim dilimizle konuşuyorlar, bizimkiler olmalı” diye düşündü. Sevindi, heyecanlandı. Meşe ağacının iri gövdesinin ardına gizlenerek gelenlere baktı. Beş kişiydiler. Silahları vardı. Ermenice konuşuyorlardı.

Uzun bir zamandan beri dağlarda, “Taşnak ve Hınçak” gruplarını arıyordu. Saç sakal uzamış birbirine karışmıştı. Yarı aç, yarı toktu. En ufak sestten, bir kertenkele hışırtısından bile yerinden fırlıyordu. Gelen sesi tekrar dinledi! Emin oldu. Sevindi. Birdenbire önlerine çıkıp;

“Heeey ben de sizdenim, sizi arıyorum, adım Artos, Ermeni Artos,” diye sevinçle bağırdı.

Gelenler, ani bir hareketle kendilerini yere atıp mevzilendiler. İçlerinden biri;

“Artos ellerini kaldır, bana yaklaş,” dedi.

Artos bir anda huzursuz ve tedirgin oldu. Denileni yaptı.

“Artos yaklaş, biraz daha yaklaş.”

Artos, elleri havada iyice adama yaklaştı. Biri arkadan yaklaşıp üstünü aradı.

“Artos amca, gel hele biraz oturalım, sen kimsin, burada ne arıyorsun,” dedi.

Artos, olup bitenleri tek tek anlattı. Sonra birden bire;

“Oğlum, eşim, kızım! Oğlum daha dokuz yaşındaydı, onu kurtarın,” diyerek ağlamaya başladı.

“Artos amca, onlar çoktan gittiler. Şimdi kemikleri bile toprak olmuş, Ferat’ın suları kemiklerini alıp Hint Okyanusuna götürmüştür. Şimdi sen de bize katıl,” dedi biri.

“Enver, Cemal ve Talat halkımıza ferman kestiler,” dedi bir diğeri.

“Oğlum! Oğlum daha dokuz yaşındaydı. Belki yaşıyordur, belki kurtarabiliriz onu,” diyerek yalvardı.

“Amca onları katlettiler, öldürdüler,” dedi öteki.

“Kılıçla başlarını vurup Ferat’a attılar, hiç duymadın mı,” dedi diğeri.

“Amca, Ferat kan akıyor kan!”

“Hayatta kalmak istiyorsan gel bize katıl, yoksa seni de gördükleri yerde öldürürler!”

Artos’un tüm umutları bir anda söndü. Başı karardı. Kapkaranlık bir çukura gömülüp kaldı. Başını elleri arasına aldı öylece çömeldiği taşın üzerinde kaldı. Söylenenleri duymuyor, işitmiyordu. Birden bire hareketlendi, ayağa kalkarak; “olur,” dedi karışındakine bakarak.

“Bundan böyle senin adın; ‘Thomas,’ olsun. Kimse senin esas adını bilmesin. Bundan böyle senin adın, Thomas’tır,” dedi biri.

“Benim adım Thomas’tır” diye tekrarladı Artos.

Altı kişi oldular. Son gün ışınları batıya doğru yol alırken onlar da vadilerde yıkılmış, terk edilmiş köylere doğru yürüdüler.

Gecenin içinde yürüdüler. Korka korka yürüdüler. Barınacak yer, karınlarını doyuracak ekmek aradılar. Gecenin içinde gözden yitip giderken durmadan kendi kendine;

“Benim adım Thomas, benim adım Thomas,” diyordu.

YEDİNCİ BÖLÜM

I

Baharı bekleyen, çıplak ağaç dalları buzlaşmış, kaldırımlar, yollar ve damların üstü kuş ölülerıyla dolmuş, kuş katliamı yaşanıyordu. Sığırcık sürüleri, siyah bir örtü gibi karlı tepelerin yamaçlarına yapışmış, bir parça yiyecek arıyordu. Yaşlılar kuş ölülerine ve sığırcıklara bakıp; “Bu bir felakettir. Güzel bozkırın eski bet bereketi, bu lanetli paşaların yüzünden kaçtı,” diyordu.

Ankara gökleri, boz bulanıktı! Gri, iç karartıcı hava tüm kenti sarmış, insanlar bu bulanık, gri havada hayalsiz, gelecek hayat tasarısından yoksun, ana çakılıp kalmış, kara kara düşünüyordu.

Küçük taşra kenti, siyasetin iç karartan havasında, insanı içine çeken ve boğan bir kasvete bürünmüştü. Korku, tedirginlik tüm evlerin eşiklerine yapışıp kalmıştı. Borulardaki bütün sular ve yerlerdeki karlar donmuş; evler, günlerden beri susuzluğu yaşıyordu.

Siyasetin muğlak, belirsiz, katı yüzü, insanın kanını donduran soğuklarla birleşince, her şeyi kasıp kavuruyordu. Perde arkası siyasetin gölgesinde, kentin üzerine gri, soğuk buz ayaz, demirden bir korku, belirsizlik perdesi çekilmiş, her şey âdeta donmuştu.

Ordu siyasetinin, muhalefetin, ekonominin her şeyin ana karargâhı olan başkentte dedikodu, rüşvet, adam kayırma ve yoksulluk başını almış yürümüştü.

Kent hem gri, kasvetli hem de sıkıcıydı. Bacalardan yükselen isli kömür dumanları, evleri sis perdesi altında bırakmış, insanlar başı eğik, elleri cebinde, çukurlu, donmuş, bozuk yol ve

kaldırımları izleyerek yerde; ‘birkaç kuruş bulurum,’ diye inceleyip yürüyordu. Yoksulluk ve açlık; tüm sokaklarda kol geziyordu.

Bu gri, kasvetli, soğuk havanın içinde bir tek siyaset, cadı kazanı gibi kaynıyordu. Üç paşa, meclisin taş yapı binasında oturmuş, hararetili hararetili tartışıyordu.

“Bir İttihatçı iyi dosttur, iki İttihatçıdan korkulur, üç İttihatçı için ise iktidarı almaktan başka tatmin yolu yoktur,” dedi Sarı Paşa.

“Üç kişiden fazla olduklarına göre,” deyip durdu Sağır Paşa.

“Tekrar örgütlenip harekete geçmek için fırsat kolluyorlar, elimizi çabuk tutmasak büyük sıkıntılar yaşarız,” dedi hükümet başı paşa.

“Onlardan önce, şu Koçgiri meselesi var. Hasan Hüsnü gönderdiği raporda; ‘Alîşêr denilen şaki, Kürdistan Teali Cemiyetinin merkezi ile diyaloga geçmiş, Ümraniye’de bir şubesini açmış, Dêrsim’de, Diyarbakır’da kurulan Kürt Teali Cemiyetine, birçok etkili kişi üye olmuş,’ diyor,” dedi Sarı Paşa.

“Paşam, İstanbul istihbarat raporlarında da kaygı verici gelişmeler var. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Selamet-i Osmaniye Fırkası, Osmanlı İla-yi Vatan Cemiyeti gibi parti ve örgütler, Kürdistan’a muhtariyet verilmesini öngören hükümler, programlarına almışlar. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, doğrudan Kürdistan Teali Cemiyeti ile ilişkiye geçerek Kürtlere özerklik verilmesi için bir anlaşma yapmış. Dahası var paşam, Kürdistan Teali Cemiyeti ile Ferid Paşa kabinesi arasında; ‘çoğunlukla Kürt halkının oturduğu memleketler, siyaset olarak İslâm halifeliğine ve Osmanlı saltanatına bağlı olmak şartıyla, toplam halkın çoğunluğu tarafından seçilecek bir Emirin başkanlığı altında, özerk yönetime sahip olacaktır,’ diye anlaşma imzalamışlar,” dedi Sağır Paşa.

“Aşiret liderleri Hozat’ta toplanmış, toplantıya katılanlar adına; ‘BMM Riyasetine,’ bir mektup göndermişler. ‘Yerli

Kürtlerden bir valinin tayinini, memurin-i adliye ve mülkiyenin yine vazifeleri başında bulunmasını,' istemişler. Kürtlerin özerklik istemesi, Bolşevik komünistlerinin etkisiyle oluyor. Akıllıca uzlaşarak bu işi kan dökmeden çözmek gerekir,” dedi hükümetin başı olan paşa ürkekçe.

Sarı Paşa, kolağası, kıdemli Yüzbaşı iken; 29 Ekim 1907’de, kurmay subay, Manastır Kolordusunda vazifeli bir subayın aracılığıyla onun evinde yemin ederek İttihat Terakki üyesi olmuş, Sağır Paşa ve hükümet başı Paşa ile birlikte, İttihat Terakki içinde ayrı bir grup oluşturmuştu.

Üç paşadan da “paşalık” psikolojisi hâkimdi. Hiçbir paşa kendi başına var olamazdı. Mutlaka bir yere bağlı olması, bir yerlerde emir alması gerekiyordu. Sağır Paşa, erkenden İngilizlere bağlanmış, bir Britanya paşası gibi davranıyordu.

Sarı Paşa, İngilizlerle Fransızlar arasında gidip geliyor, daha çok pratik ve pragmatist düşünüyordu. İngilizlerle ilişkilendirirken yeni Sovyet devletini de dikkate alıyor, dengeleri gözetiyor, her boşluğu, en küçük fırsatı değerlendiriyordu.

Sarı paşa, oturduğu koltukta biraz geriye yaslandı düşündü. Çerkez gelip kafasına takıldı. “O adam Ege’de, Yunanlara karşı hareketli savaşı iyice geliştirdi. Kendi başına güç haline geldi. Yarın Yunanları yenerse tek başına iktidar olur. Bir de herkese; ‘Ankara’ya gidip o adamı tutacağım, darağacında sallandıracağım,’ diyormuş. Şu Komünist Partinin başındaki adam da tehlikelidir. İkisinin de arkasında Rus kızıkları var,” diye düşündü. Aniden hareketlendi. Koltuğunda doğruldu, karşısındakilere dikkatlice bakıp;

“Biz bu sorunları, çözemezsek ayakta kalamayız,” dedi.

“İttihatçı muhaliflere karşı ciddi tedbirler alıp etkisiz kılalım,” dedi hükümet başı paşa.

“Öncelikle Koçgiri! Zor ya da uzlaşa yolu ile mutlaka hal etmeliyiz,” dedi kaygıyla Sarı Paşa.

“Acilen çözmeliyiz paşam,” dedi Sağır Paşa.

Sonra Sarı ile Sağır Paşa aynı anda ayağa kalkarak kapıdan çıkıp gittiler.

Hükümet başı paşa, tek başına kaldığı koltukta arkalarından bakıp kendi kendine mırıldandı;

“Ben ellerimi Kürt kanına bulaştırmayacağım!”

Buzlar bir türlü çözülüyor, soğuklar hala sürüp gidiyordu. Gökyüzü her zamanki gibi gri-kül rengine bürünmüştü. Evlere, sokaklara, çatılara yollara inen bozkır soğuğu, sadece insanların bedenlerini değil yüreklerini, ruhlarını ve düşlerini de üşütüyordu.

Paşalar, kan içindeki savaş artığı ganimetler üzerinde, yeni bir devlet kurmak için her yol ve yöntemi mubah görüyordu. Ankara siyasetinde gelişmeler, dengeler, ilişkiler ve ittifaklar günlük olarak değişiyordu.

Uzlaşıdan yana olan, hükümet başı Paşa görevinden alınmış, yerine Taş Paşa üçlü ekibe dâhil edilmişti. Sarı Paşa, ilk toplantıya katılan, Taş Paşa’nın gözlerinin içine bakarak;

“Karşımızda oluşan bütün muhalifleri sindirmek; İngiliz, İtalya ve Fransızlar karşısında dengeyi sağlamak için Bolşeviklerle ilişkilerimizi güçlendirmemiz gerekiyor. Ben, 11 Eylül 1919, Sivas Kongresi Bildirgesi’nde; ‘Yüce Osmanlı devletiyle anlaşık devletler arasında yapılan antlaşmanın imzalandığı, 30 Ekim 1918 günündeki sınırlarımız içinde kalan ve her yerde ezici çoğunluğu Müslüman olan, Osmanlı ülkesinin parçaları birbirlerinden ve Osmanlı bütünlüğünden hiçbir nedenle koparılamaz,’ diye vurgulamıştım. Bugün de aynı şeyleri ısrarla savunuyorum.

Kürtlerin bağımsızlık isteklerinin önüne geçmek için ne gerekiyorsa yapmalıyız. Kürtlere karşı güçlü olmak, Türk varlığı açısından yaşamsal önemdedir. Bolşeviklerle güçlü taktik ilişki, İngiliz ve Fransızlar karşısında da bizi güçlü kılar, onları bizimle stratejik ilişkiye zorlar. Gerekirse bunun için Ankara’da bir komünist partisi kuralım,” dedi.

“Nasıl yanı Paşam,” dedi Sağır.

“Üçüncü Enternasyonale de üye olsun bizim kuracağımız ‘Komünist Partisi!’ Şimdi bize bir komünist partisi lazım, onu da biz kuralım, niye başkalarına bırakalım ki,” dedi Sarı Paşa ciddiyle.

“Böylece, hem kızıl Bolşeviklerle ilişkilerimiz rayına girer, hem de asıl komünist olan Moskova’daki Komünist Partisi’ni devre dışı bırakmış oluruz,” dedi Taş Paşa.

“Komünist olmayan partiyle, komünist olan partiyi tasfiye etmek,” dedi Sağır Paşa.

“Kızılıların sunduğu destekle, Pontus’ta, Kocgiri de ciddi başarılar elde ettik.” dedi Taş Paşa.

“Evet, başarılar elde ettik, ama” deyip arkasını getirmede Sağır Paşa.

“Moskova’daki Komünist Partinin başındaki zat, Lenin’in yegâne adamıdır ve Lenin Türkiye hakkında bir iş yapmadan evvel, mutlaka ona danışır. Bu zatı adamlarıyla birlikte Ankara’ya davet edelim. Orada kalacaklarına burada faaliyetlerini sürdürsünler,” dedi Sarı Paşa.

“Paşam bu tehlikeli olmaz mı,” diyerek endişelendi Taş Paşa.

“İstihbarat devreye girer,” dedi Sağır Paşa.

“Sağır Paşa, her zaman güzel düşünür, ama her zaman bir ayağı boşlukta bırakır, içimize sızmaya çalışan komünizm belasından temeli kurtulmamız gerekir,” dedi Sarı.

“Onun kolay var,” dedi Taş Paşa.

“Böylece İngilizler de bize güven duyar,” dedi Sağır.

“Paşam, o işi bana bırakın,” dedi Taş Paşa.

“Bir de solcu, halkçı geçinen, Çerkez sorunu var, artık kendi başına buyruk bir güç haline geldi,” dedi Sarı.

“O işi, köklü olarak çözerim,” dedi Sağır.

“Öyle çözmeliyiz ki, ardında yürüyenlerin tümü, ona karşıt hale gelmeli. Koşullar oluşana dek, uzlaşa yolunu seçmeliyiz,” dedi Sarı.

“Bir de mecliste Çerkez’in ağabeyi var,” dedi Taş paşa.

Sarı paşa cebinden bir kâğıt çıkararak; “Çerkez’in ağabeyine çektiğim telgrafta; ‘... Bey, konu dışı olarak şunu da belirtiyim ki, Anzavur’un alçaklığı, kendisine ve kışkırtıcı olan İngilizler ile ayakçalarına yöneliktir. Bu din ve devletin sağlam bir uyuğu olan Çerkez kardeşlerimiz, hepimizin övdüğü baş tacımızdır. Asıl, bugün düşmanlarla çevrili Türk, Kürt, Çerkez ve diğer din kardeşlerimizin el ele vermesi, sarsılmaz bir bütün oluşturmaları, namus ve yaşamımızı kurtarmak için bir zorunluluktur,’ diye yazdım,” deyip elindeki telgraf metnini masaya indirdi.

“Öyle çözmeliyiz ki, hiç kimse onun tasfiyesini sorun haline getirememelidir,” dedi Taş Paşa.

“Anlaşıldı Paşam, önce Çerkez’in ağabeyine ilk tokattı atacağız. Etrafını boşaltıp çemberi daraltacağız. Çerkez, kaçıp düşmanına sığınacak. Böylece düşmana teslim olan bir kahraman, bir anda bir hain haline gelecek ve herkesin ağzı ebediyen kapanacak,” dedi Sağır.

“Hey sen çok yaşa Sağır Paşam. Şu haddini bilmez adam, Yunan’a karşı birkaç eylem yaptı diye Ankara’ya gelip bizi tehdit etme cüretinde bulunuyor,” dedi, Sarı Paşa öfkeyle.

“Hiç endişeniz olmasın Paşam, bu İngilizlerle de ilişkilerimizi

olumlu etkiler,” dedi Sağır.

“Daha erken, öncelikli mesele Koçgiri,” dedi Sarı.

“Evet, Koşgiri! Şakileri başı...” dedi Taş Paşa.

“Bu şaki başı Kangal-Zara, Refaiye yöresini ele geçirmiş, kardeşi ise İmranlı’yı denetime almış, 6. Süvari Alayı’mızı imha etmişler,” dedi Sağır.

“Sivas Valimiz, Kürdistan diyen Alişan Bey’e karşı bazı aşiretlerle görüşmeler yapmış, olumlu sonuçlar almış,” dedi Sarı Paşa.

“Doğrusu ben de duydum. Valimiz şakilere karşı iyi çalışmalar yapmış. Şimdi acilen ‘Sivas, Erzincan ve Elazığ’da sıkıyönetim ilan edelim,” dedi Sağır Paşa.

“Şakileri tepelemek için Bıyıklı Paşayı görevlendirelim. Oyman Ağa’yı, 42. ve 47. Laz Alaylarıyla birlikte yanına verelim,” dedi ordunun başındaki Taş Paşa.

“Evet, bütün bu kararları hayata geçirelim,” dedi, Sarı Paşa. Sonra oturduğu koltuktan kalkıp binadan çıkıp gitti.

Tüm hazırlıklar tamamlandı. Bıyıklı Paşa birliklerini alıp Koçgiri’de konuşlandı. Aksak, Alaylarıyla oraya vardı. Hasan Hüsnü, aylar önce oraya gelmiş, ekibiyle bilgi topluyor, paşalara rapor ediyordu. Üçü oturup birlikte konuştular.

“Alişêr denilen şaki, Kürdistan Teali Cemiyetinin merkezi ile diyaloga geçmiş, Ümraniye’de bir şubesini açmış, ‘Jîn,’ diye bir dergi çıkarıp tüm bölgede dağıtıyor.” dedi Hasan Hüsnü.

“Alişêr denilen şakiyi kaçırmayalım,” dedi Bıyıklı Paşa.

“Onun canlı canlı derisini yüzeceğim,” dedi Aksak.

“Bu bölgede hâkim güç, Kürt İbolar aşiretidir. Liderleri, Alişer ile birlikte, Dêrsim Sancağının batısında yer alan Hafik, Zara,

İmranlı, Refahiye, Kemah, Divriği, Kangal, Kuruçay ve Ovacık coğrafyasında, çoğunluğu Kızılbaş Kürt/Zaza olan yüz otuz beş köyü ayaklanmaya hazırlıyordu,” dedi Hasan Hüsnü.

“Hasan Hüsnü kardeşim, bu şakiler ayaklanma neymiş görecekler,” dedi Aksak.

“Ayaklanacaklar ha,” dedi Bıyıklı.

“Ayaklanacaklar,” dedi Aksak.

“Sivas Valimizle, yaşlı akli selim bir heyet devreye koyduk. Tüm aşiretlerle görüştüler,” dedi Hasan Hüsnü.

“Sonuç ne oldu,” dedi Bıyıklı Paşa merakla.

“Şimdilik uzlaşma, anlaşma sağlandı, sözler verildi, herkes köyüne çekildi,” dedi Hasan Hüsnü.

“Şimdilik ha, yarın ne yapacakları belli değil, biz hazır buraya kadar gelmişken” dedi Bıyıklı Paşa tepkiyle.

“Şaki her zaman şakidir, paşa bizi göndermişken” dedi Aksak.

“Bir de burada herkes, II. Abdülhamid tarafından paşalık rütbesi verilen, İbolar aşiret reislerine bağlıdır,” dedi Hasan Hüsnü.

“Ankara’dan yola çıkmadan önce paşam onları bana anlattı,” dedi Aksak.

“Çok tehlikelidirler,” dedi Bıyıklı Paşa.

“Şimdilik gelişmeler böyle, paşanın emri var, ben bu gece Diyarbakır gitmek için yola çıkıyorum. Sizinle birlikte çalışabileceklerin adlarını verdim, ama adamlarımı deşifre etmeyin daha işime yarayacaklar,” dedi Hasan Hüsnü.

“Hasan Hüsnü kardeşim sen gerisini bize bırak,” dedi Aksak.

Hasan Hüsnü, o gece Diyarbakır’a gitmek için yola çıktı.

Bıyıklı ile Aksak ele ele verip kuşatmaya aldıkları köylere karşı operasyonlara başladılar. Köyleri yakıp yıktılar. Binlerce kişi

katlettiler. Her yerde oluk oluk kan akıyordu. Bütün köyler talan ediliyordu. Halk kaçacak yer arıyordu. Aylar sonra bu operasyonun ardında Aksak ile Bıyıklı Paşa rakı masasında buluşuyorlardı.

“Oyman Ağa, bu bizim için tarihi bir fırsattır. Zo (Ermeniler) diyenleri temizledik. Şimdi Lo (Kürtler) diyenlerin köklerini de ben temizleyeceğim,” dedi Bıyıklı Paşa.

“Paşam siz hiç merak etmeyin, şanınızla tarihe geçeceksiniz. Ben iki gün önce Ankara’ya, paşama şu raporu telgrafla göndermiştim; ‘Ümraniye bucağı ve Zara ilçesinin merkezine bağlı, yüz otuz beş köy, yakılmış, yıkılmış yüzlerce asi öldürülmüş, bütün mal, eşya, zahire ve hayvanlarına el konulmuştur. Binlerce asi de dağlarda, kırlarda, açlıktan ve yoksulluktan ölüme bırakılmıştır.’ Her halde paşa, bizi unutmaz, bu rapor memleket için ne fedakârlıklar yaptığımızın kanıtıdır,” dedi Aksak Oyman kadeh tokuşturarak.

“Oyman Ağa, doğru diyorsun. Bana verilen raporlara göre, 17 Haziran’da şaki başı sıkışınca, 2500 kişilik bir kuvvetle Dêrsim’e doğru yönelmiş. Fakat bize söz veren, Kürt Kureşan Aşiret birlikleri tarafından yolu kesilmiş. Güçlerinin çoğu sağa sola dağılmış, bin kişilik bir güçle, tekrar Koçgiri’ye geri dönmek zorunda kalmış. Geri dönerken Sivas yakınlarında birliklerimiz tarafında kısıtılıp teslim alınmış,” dedi Bıyıklı.

“Duydum paşam artık sonları geldi.”

“Oyman Ağa, üzülererek belirteyim ki, biz çok önemli şakileri elimizden kaçırdık, Ankara bunun için bize ne der bilmem.”

“Elîşêr, eşi Zarîfe ile beraberindeki şakiler, kaçıp Dêrsim’de Seyit Rıza’ya sığınmışlar. Bunun için benim çeteleri azarladım, kaçışa yol açan, bir çete başının kellesini vurup cezalandırdım.” dedi Aksak. Arkasında; “Paşam, onlar kaçsa da elimden kurtulmazlar. Buradaki mıntıka temizliğini bitireyim, sıra onlara da

gelecek. Balkan savaşlarında, Birinci Dünya Savaşında, Pontus'ta, Ermenistan'da, Kürdistan'da, Kafkas Cephesinde edindiğim bütün tecrübeleri Koçgiri'de uyguladım. Karadeniz de Rum ve Ermenilere yaptıklarımı, tek tek burada hayata geçirdim, sonuç aldım,” diye ekledi.

“Çok yaman bir aksakmışsın. Seni tanıdıkça yeteneklerini daha iyi anlıyorum. Bu işlerde benden de mahirmişsin. Peki, ne kadar hayvan ganimet olarak topladın Oyman Ağa?”

“Paşam, hayvan dediğin ne ki? Bunları çoluk çocuk, evlerin içinde tütsü yapıyorum! İncin olsun Paşam, tam altmış bin hayvan, adamlarıma teslim edip Giresun'a doğru yola çıkardım...”

“Hala da bana ulaşamamışsın!”

“Paşam, geçenlerde Zara'nın doğusunda kırk hanelik bir köyü bastım. Hiçbir genç erkek yoktu. Tümü dağa kaçmış, şakilere katılmıştı. Bunu, onlara bırakır mıyım? Önce hayvanları meydanda toplayıp adamlarımın önüne katıp gönderdim. Ardında tüm evleri teker teker ateşe verdim. Paşam bir görsen, bir görsen yaşlı kadın ve erkekler, çocuklar nasıl da evlerden çıkıp dumanın ateşten kaçtığı gibi korku ve çığlıklarla arkalarına bakmadan kaçıyorlardı. Onlar ateşten kaçıp kurtulayım derken, hiç beklemedikleri kurşunlara hedef oluyordu! İncin olsun paşam, bir tek tavuk bile o köyde canlı bırakmadım! Askerlikte bir paşam bana; ‘savaşta doğu geleneklerine göre davranmak, zafer getirir,’ demişti. Ben de doğu geleneklerine göre hareket ettim. Cengiz Han gibi geçtiğim her yeri yakıp yıkarak talan ettim. Her şeyi kan ve ateşe boğdum. Laz Alayımın, arkasında bıraktığı her yer, bir mezar sessizliğine ve suskunluğuna gömülüyordu. Kahraman askerlerim zevk ve cümbüş yaparak köyleri yakıyor, canlı olan her şeyi hedefleyip öldürüyordu...”

Sabah kalkıp yine iki ayrı koldan farklı köylere yöneldiler. Dêrsim'den Koçgiri'ye savaşmaya gelen, Ali Haydar ve gönüllü gençler birliği, Aksak Oyman çetesini imha etmek için ant içmiş, peşine düşmüşlerdi.

Ali Haydar, gönüllü birliğiyle bir gece yarısı, Refahiye'nin Kayadibi bölgesinde, Aksak Oyman'ın Laz Alayını pusuya düşürüp kuşatmaya aldı. Tam hâkim yerde konumlanmış, alay pusuya düşmüş, hiçbir varlık gösteremiyor, hareket edemiyor kaçamıyordu. Aksak, durmadan telsizle; “Paşam 47. Alay ile birlikte, Kayadibi mıntıkasında pusuya düştük, hareket edemiyoruz, tüm yollar şakiler tarafında tutulmuş, acilen takviye gönderin, yoksa tümünden imha olacağız,” diyerek Bıyıklı Paşa'dan yardım istiyordu.

Uzun süren çatışmaların sonunda, Aksak çetesinin üçte ikisi imha olmuş, tümünden yok olmak üzereyken Erzincan'dan gelen 11. Alay'a bağlı, 2. Tabur'un dağ topları, son anda Aksak'ı kurtarmıştı.

Ali Haydar da gece karanlığında, birliğini alıp Dêrsim Dağlarına doğru çekilirken birliğindeki keskin nişancı, korkusuz, gönüllü, fedai iki genç ayrılıp Koçgiri derinliklerinde gözden yitip gitti.

Alaca karanlıkta, süvari birlikleri uzakta göründü. İki genç heyecanlandı. Hiçbir şey demeden birbirine baktı. Sarp boğazda, en önde doru, soy bir atın sırtında Bıyıklı Paşa, ardında yüzlerce atlı, yorgun yorgun köylerin talanından dönüyorlardı.

İyice yaklaştılar. Yolun kıyısında sarp bir kayalıkta mevzilenmişlerdi. İki aynı anda nişan alıp mavzerin namlusunu soy atın üstündeki kafaya doğrultular. Alaca karanlıkta iki namluda, iki ışık ışıldadı. Doru at kişneyerek ileriye doğru atıldı. Bıyıklı Paşa; “Ahh,” diyerek atın üstünden düştü...

Dağlardan inen bütün patika yollar gelip geçit vermez Munzur'un berrak, asi, akışkan sularına takılıyordu. Irmağın öte yakasına geçişi sağlayan, kadim bir taş köprü, Karadeniz'in zorlu sarp coğrafyasını, alımlı doğu ufkunun derin ağaran yüzüne bağlıyordu. Dêrsim, Munzur ve bu taş köprü bir kavimler kapısı gibiydi.

Aksak Oyman, gece çetesiyle birlikte köprüden geçerek Dêrsim içlerine dek sızıyordu.

Kayadibi pususunda kurtulduktan sonra yeniden dünyaya gelmiş gibi seviniyor, intikamını alma düşleriyle yanıp tutuşuyordu. Paşanın emriyle, Dêrsim Ovacık'a yönelmişti. Erzincan'ın Kemah kaza merkezine gelerek ve Dêrsim'in içlerine dek sokuluyor, vur kaç yöntemleriyle, rasgele baskınlar yapıyor, evleri ateşe veriyor, yol kesiyor, insanları öldürüyor, toplum üzerinde korku yaratıyordu.

"Aha vadide göründüler," dedi bir genç heyecanla.

"Ben; 'ateş' diyene kadar, hiç kimse yerinde kıpırdamasın, ateş etmesin," dedi Ali Haydar.

Yirmi genç, Ovacık'ın sert, sarp ve kayalık bir tepesinde pusuya yatmış, vadiyi gözetliyor, akşamdan beri uyumadan sabırsızlıkla bekliyordu.

"Demek ki, köylüler doğru söylemiş, ben şimdi bu dinsiz, imansız, vicdansız Aksak'ın çetesinden bir tek kişi sağ bırakmamalıyım," diye düşündü Ali Haydar.

"İşte hepsi göründü, ne kadar çokturlar," dedi bir başka genç.

"Kimse hareket etmesin, bizi fark ederlerse bir daha böyle bir fırsat asla yakalayamayız," dedi Ali Haydar.

Günlerce, gece gündüz durmadan izini sürmüş, en sonunda Ovacık'ın derin bir vadisinden geçecek olan, Aksak çetesine pusu atmıştı. Ali Haydar, pusuya yattığı, kayanın arkasında;

“Ben bu alçağı, bu ırz düşmanını, bu ahlaksız hayvanı, haşa, hayvana hakaret olur, ben bu kan emici canavarı öldürmeden, bana yaşam haramdır. Bu sefer elimden kaçırmamalıyım. Yedi kat yerin dibine girse de bulup masum Dersim çocuklarının hesabını sormalıyım. Bu alçağı, bu ırz düşmanını sağ yakalayıp köylülerin gözü önünde diri diri yakmalıyım. Hayır, yakma olmaz, yakarsam bir anda kurtulur gider. En iyisi, köy meydanındaki iri meşe ağacına asayım, asıp da parça parça doğrayayım. Doğrayıp da kirli etini uyuz köpeklere yedireyim,” dedi kendi kendine.

Günlerden beri dağ, taş demeden izini sürüyordu. Yaktığı köylere giriyor, peşine düşüyor, bir türlü yakalayamıyordu. Karşıya baktı, vadiye giren kabile, gittikçe yaklaşıyordu.

“Bu Aksak'ta cin, deccal tüyü var, her seferinde yer yarıyor, sanki içine giriyor, nereye kayboluyor anlamıyorum, bu sefer kaçırmamalıyım, kaçırsam bir daha yakalayamam. Yakalayıp her şeyin hesabını sormalıyım.”

İki yüz süvari, dere kenarındaki daracık patikadan, gittikçe yakınlaşıyordu. Tümü soy atlara binmiş, çapraz fişeklikler bağlamıştı. En önde, Yarbay Aksak Oyman, yanında yardımcıları Dursun, Reşit ile Aşen Ağalar yüksek sesle konuşa konuşa at sürüyordu.

İki yüz süvarinin arkasında, on genç kız, elleri arkadan bağlanmış, silahlı iki adamın eşliğinde sürüklene sürüklene yürüyordu. İki bin keçi ile çobanlar ve silahlı adamlar eşliğinde onları en geride izliyordu.

“Silahlı adamları, arkada bıraktığım grubu tam geçsin ki, iki ateş arasında kalıp kaçma şansları olmasın,” dedi kendi kendine.

Akşamdan beri inat ve sabırla kayalıklar arasında pusuda bekliyordu. Heyecanla bekleyen bir genç; “Adamlar gelip bize yetişecekler, bu Ali Haydar daha niye bekliyor ki,” diyerek öfkeleniyordu.

İlk gün ışınları kayalıklara vuruyor, vadide kuş sesleri birbirine karışıyordu. Mavzerin namlusu, en öndeki atlıya uzanıyordu. “En öndeki; Yarbay Aksak Oyman olmalı,” diyerek Ali Haydar nişan alırken; “Haydi, hazır olun, bir tek kişi kurtulmayacak,” diyerek tetiğe bastı.

Kurşunlar, arka arkaya vadinin dibine doğru vınladı. Soy atlar kurşun sesleriyle, şaha kalkıp kişnedi. Kuşlar sürü halinde ürkerek havalandı. İki tavşan, yokuş yukarı ürkerek kaçtı. At kişnemeleri, kayalıklar çarpıp yankılandı. Çobanlar yere devrildi, keçiler rastgele yamaçlara vurup dağıldı. On genç kız, sevinçle oldukları yere çakılıp kaldı. Kızın biri bağlı ellerini çözüp yanı başında yaralı düşen çetenin, mavzerini alıp kafasına sıktı. Bir diğeri, başka bir silah aldı. Derken her biri bir silah eline geçirdi. Kızlardan biri vuruldu, diğeri onu vurana vurdu. Yer gök at kişnemeleri, kurşun sesleri ve insan çığlıklarıyla yankılanıyor, dört bir yandan vadinin dibine doğru kurşunlar yağıyordu. Vadiden yukarılara doğru rasgele hedefsiz kurşunlar gidiyordu.

“Bir tek kurşun boşa gitmesin, nişan alarak ateş edin, bir tek kişi bir yere kaçıp kurtulmasın,” diye bağırdı Ali Haydar.

“Yukarı kayalıklardan Ali Haydar’ın attığı ilk kurşunla omuzundan vurulup at sırtından yere yuvarlandı. At birkaç metre ileriye fırlayıp iki ayak üzerinde şaha kalktı. Aksak Oyman can havliyle, sürüklenerek kendini derenin dibindeki bir çukurun içine attı. Çukurun içi kokmuş, bataklıktı. Bataklığın içine düşmüştü. Başını kayalıklardan gelen kurşunlardan kaldıramıyor, omuzundan kan akıyor, acıyla kıvranıp duruyordu.

“Ben bu aşığılık adamı alnından vuramadım, yazıklar olsun bana, yazıklar olsun, alnından vuramadım,” diyerek öfkeyle söylenip durdu Ali Haydar.

“Allah kahretsin, bu da nereden çıktı, bu pis bataklıktan bir çıksaydım... Bu olsa olsa o Ali Haydar’ın çetesidir, vahşi, korkusuz, domuzun tekidir, Kayadibi’ndeki çatışmada da böyle yapmıştı. Bu Ali Haydar’ın işidir, başka hiç kimse bana böyle saldırmaya cesaret edemez,” diye düşündü. Kaldığı çukurdan bağırarak;

“Ulan Dursun, ulan Dursun ağa, ben bu pis bok çukurunda kaldım, çabuk adamlarını al, arkadan çevir bu şakileri,” diye bağırdı.

“Oyman ağam, kötü pusuya düştük, her tarafımız sarılmış, Dursun ağam ağır yaralandı, bizi kötü kıstırdılar, adamlarımızın yarısı ilk ateşte telef oldu.”

“Ulan Reşit ağa, sen hangi cehennemdesin!”

“Oyman ağam, Reşit ağam öldü,” diye bağırdı yaveri.

“Aşen ağa, birliğini gönder de bunları arkadan çevirsinler.”

“Aşen Ağam, Allah’ın rahmetine kavuştu.”

“Aksak Oyman teslim ol, öldürdüğün çocukların hesabını vereceksin, teslim ol,” diye bağırdı bir genç bulunduğu kayanın arkasında kin ve öfkeyle ateş ederken.

“Teslim ol,” diyen ses kayalıklara çarpıp yankılandı, Oyman’ın yüreğine ateşten bir ölüm korkusu düşürdü.

“Demek ki, bu iş buraya kadarmış. Artık kurtuluşum olmaz. Buraya ne diye geldim ki? Altmış bin hayvan, yüz kilo altın, toplamıştım! Ne diye buraya geldim? Silah bile kullanamıyorum. Bu Allah’ın belası Ali Haydar da nerede çıktı? Bir de bu pis bataklık çukur,” diye söylendi kendi kendine.

Hareket ettikçe, debelendikçe daha çok bataklığa saplanıyordu. Korkudan, yerinde kıpırdamadan, nefes almadan bekliyor, kanı bataklığa karışıyor, acı içinde inliyordu.

Gün boyu çatışma sürüp gitti. Etraflarındaki çemberi iyice daraltılar. Hareket eden her nesneyi tek tek vurup etkisiz kıldılar.

Derken gün batı, çöken karanlıkla birlikte çukurdan çıkıp yerde sürüklenmeye başladı. Sağına soluna bakarak; “ulan uşaklar, ulan uşaklar, sağ kalan var mı,” diye seslendi.

Birkaç kişi fısıltıyla yanıt verdi. Sağ kalan yedi kişiyle, vadiden aşağı kayalıkların arasında, sürüne sürüne çatışma alanında uzaklaştı. Adamları, ağaç dallarında bir sedye yapıp için yerleştirdiler. Ağır yaralı, gece karanlığında, gizlice Giresun’a doğru yola düşerken adamlarına bakıp kendi kendine hayıflanıp söyleniyordu.

“Bu Ali Haydar’ın çetesi, koca çetemizi yok etti!”

II

“Karadeniz

Burjuvazi

Biz

On beş kasap çengelinde sallanan

On beş kesik baş

On beş arkadaş

Yoldaş

Bunların sen isimlerini aklında tutma

Fakat

28 Kanunisanıyı unutma!”(N. H.)

Kapkara bir geceydi. Karadeniz’in, kara, derin, buz gibi sularına, sayısız, kar taneleri düşüyordu. Suya düşen her kar tanesi, düştüğü gibi mavi karanlık, tuzlu suların azgın dalgaları arasında

yok olup gidiyordu. Rüzgâr; karda aç kalmış, bir kurt gibi uluyor; ak dalgalar, metrelerce yükselerek peş peşe büyük bir hışırtyla kıyaya vuruyor, öfkesini almamış gibi daha hırçınca saldırmak için geri çekiliyordu. Rüzgâr ve fırtına bütün şiddetiyle suları sürükleyip köpürterek kıyaya çarpıyordu. Azgın dalgalar kırık, dökük tekneyi bir kâğıt parçası gibi sağa sola savuruyordu.

Ankara bu bulanık, gri ortamda güçlendikçe ürkekliği, korkaklığı geçiyor, hile üstüne hile kuruyor, zoru mahir ve acımasızca devreye sokuyordu.

Koçgiri de teslim olan aşiret liderlerini yargılayıp idama mahkûm ediyordu. Yüzlerce kişi cezalara çarptırılıyor, on binlercesi çoluk çocuk göçertiliyordu. Paşalar hala yeterince güçlenmediği için uzlaşma yolunu seçip idam cezalarını uygulamıyordu.

Yeşil Ordu ve Kuva-i Seyyare'nin kurucularından Çerkez ile arkadaşları Yunan ordusuna sığınıyor, solcu, halkçı yeşil ordu gerillaları tasfiye ediliyordu.

Sağır Paşa'nın, İngilizlerle ittifakı giderek güçleniyordu.

Ankara Antlaşması imzalanırken aynı zamanda Lenin'le Londra Antlaşması imzalanıyor, artık Kürt sorunu projesi gündemden düşüyordu.

İttihat ve Terakki yöneticileri Osmanlı ile aynı akıbette uğruyordu.

Talat Berlin'de öldürülüyordu!

Aksak Oyman; Dêrsim çatışmasından sonra aylarca tedavi görmüş, iyileşmiş, tekrar görevinin başına geçmişti. Ankara'dan, Giresun'a geldiğinden beri durmamış, uyumamış hep düşünüyordu. Eski tanıdıklarını, tek tek gözden geçiriyor, tümüyle görüşüyordu.

Gece yatağına çekilirken uyuyamadı. “Bu paşa, bu Sarı Paşa, niye bütün böyle kritik işleri bana veriyor. Adam hem de buralı,

çocukluğundan beri tanıyorum, işi beceremez, açığa çıkarsa zor durumda kalırım. Acaba bu işi, en iyi kim becerebilir ki,” deyip düşündü. Kimi düşündüyse; “olmaz,” deyip vazgeçti. Paşa bir tek bana güveniyor, bana güvenmezse bu görevi verir miydi hiç,” dedi kendi kendine.

Günlerce düşündü. En sonunda kesin çözüm bulmuş sevinciyle; “yapsa yapsa bu işi bir tek Yahya yapar. Gemiciler kâhyası Yahya,” dedi kendi kendine. “Yahya iyi çocuktur. Şimdiye kadar verdiğim tüm işleri becerdi. Verdiğim hiçbir görevi ret etmedi. Ağzı da çok sıkıdır. Yapsa yapsa bu işi gemiciler kâhyası Yahya yapar,” diye düşündü.

Sarı Paşadan kesin emir almış, günlerden beri Karadeniz sahili boyunca, tüm adamlarını harekete geçirmiş, kuş uçurtmuyordu.

Gittiği her yerde adamlarına; “Giresunlu hemşerim, komünist arkadaşlarıyla birlikte Rusya’dan gelecek. Benim hemşerim, artık eski hemşerim değil, değişmiş komünist olmuş, Moskof’un yanında eğitim görmüş. Dinsiz, imansız, Allah, peygamber tanımaz biri olmuş. Kardeş bacı tanımıyor. Bir de yanında Rus karı varmış. Memleketi karıştırmak için Moskof gâvurunun emriyle yola çıkıp geliyormuş. O Allah, din tanımaz hemşerim gelince, protesto edin, kentte sokmayın,” diye tüm adamlarını harekete geçiriyordu.

Karadeniz’in batı sahili; “komünistler gelecek, büyük olaylar çıkacak,” diye alttan alta kaynıyor, gerginlik artıyordu.

Aksak, Trabzon yolunu tuttu. Akşam bir rakı masası donattı. Yahya’yı çağırıp baş başa içerken dört bir tarafa nöbetçiler koydu. “Paşa bana güvenmiş, bir tek bana güvenmiş, kesin emir vermiş, emri yanlış yapmadan yerine getirmeliyim. Yahya, gemiciler kâhyası Yahya iyi çocuktur. Üstelik ağzı çok sıkı! Bu güne kadar her bir işimi yaptı. Ona da çok yazık olacak! Yahya, gemiciler kâhyası Yahya’dan daha uygun biri yok,” diye düşündü.

“Yahya Kaptan, bir mühim görev sana düşüyor,” dedi Aksak rakısını yudumlarken.

“Emrin olur, Oyman Ağam, her şeye hazırım, bugüne kadar ne dedin de yapmadık,” dedi Kâhya kadehi kafaya dikerken.

“Ser verip sır vermeyeceksin, bu çok mühim Yahya kaptan,”

“Emrin olur ağam, bizden ser gider, sır çıkmaz.”

“Halkı sahilde harekete geçirip o komünistleri kente sokmayacaksın.”

“O iş basit! Sonrası?”

“Sonrası çok mühim!”

“Biliyorum ağam.”

“Bu bizim hemşeri, Mosko’f’tan eğitim almış, memleketi karıştırmaya geliyor.”

“Duydum Oyman Ağam, emret sen.”

“Bir tekneye, köhne eski bir takaya bindirip...”

“Evet, ağam bir takaya bindireceğim.”

“En güvenilir adamlarını da yanına alacaksın.”

“En güvenilir adamlarımı silahlandırıp yanıma alacağım, ağam hiç merak etme gerisini bana bırak.”

“Yahya Kaptan,” dedi rakıyı yudumlarken.

“Seni dinliyorum Oyman Ağam!”

“Hiçbir iz...”

“Evet, hiçbir iz...”

“Gece karanlık, hiçbir renk, hiçbir delil bırakmadan, tertemiz...”

“Oyman Ağam tertemiz...”

“İz bırakırsan hayatına mal olur,” dedi Aksak Oyman tehditkâr bir sesle.

“Hiçbir iz bırakmayacağım ağam!”

“Haydi, kolay gelsin şimdi, görevinin başına dön.”

Aksak ile hemşeriydi. İstanbul'da hukuk, Siyasal Bilimler Okulunu Paris'te okumuş, Türk milliyetçiliğinin öncülüğünü yapan, Milli Meşrutiyet Fırkasının gazetesi olan 'İfham'ın yazı işleri müdürlüğünü yapmıştı.

Bir paşanın öldürülmesiyle zanlı olarak Padişah tarafından Sinop'a sürülmüştü. Buradan bir balıkçı teknesiyle, Karadeniz'e açılarak Rusya'ya kaçmıştı. Birinci dünya savaşıyla, Çar tarafından "esir," diye Ural bölgesine sürülmüştü.

Savaş tutsağıyken Bolşeviklerden etkilenmiş, ilişki kurmuş, Türk savaş esirleri arasında, propaganda ve örgütlenme çalışmaları yapmıştı. Devrim sonrası Moskova'ya gitmiş, "Müslüman Komünistler Kongresine" katılmış, "Tüm Rusya Müslüman İşçileri Merkez Komitesine" seçilmişti. Sovyet iktidarı sırasında; "Uluslararası Doğu Alayını" kurarak beyaz ordu kuşatmasını yarıp Odesa'ya çekilmiş, Bakü'ye yerleşmişti.

10 Eylül 1920'de Bakü'de yapılan bir kongreyle, komünist partisi kurulmuş, başkanı seçilmişti. Yeşil Ordu, Halk İştirakiyun Fırkası, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası ve diğer sol grupları bir çatı altında bütünleştirmişti. Bir güç haline gelince, üç paşaların hedefi haline gelmişti.

Bakü'den yola çıkmadan önce, bir kurtarıcı ve antiemperyalist olarak gördüğü, Sarı Paşa'ya mektup yazmış, o da; "gelebilirsin," demişti.

Bakü'den yola çıkarken; "biz on beş kişi yola çıktık," diyerek Sarı Paşa'ya telgraf çekmişti.

Aksak, on beş kişiyi, Kars'ta törenle karşıladı. Saygıda kusur etmedi. En çok da sarı Rus kadına ilgi gösterdi. Çok nazık, kibar, ikna edici ses ve mimiklerle;

“Ülkemizin yasaları gereği, ülke hepimizindir. Ülkemizin yeni yasaları gereği, silahlarınızı almak zorundayım,” diyerek silahlarını alıp kayda geçirdi. Silahların alınmasıyla, on beşinin yüreğine bir kuşku düştü.

“Her halde yasaların bir gereğidir,” diyerek on beşlerden biri arkadaşlarını rahatlatmaya çalıştı.

“Paşanın emri var, güvenliğinizi ben sağlayacağım,” dedi Aksak.

Gelen on beş kişilik kabile, Aksak Oyman’ın nezaretinde Erzurum’a doğru yola çıktı. Kentte girince milliyetçi kalabalıklar, hezeyana gelerek; “Alla ü Ekber,” “Komünistleri dışarı,” diyerek sloganlar atıp harekete geçtiler. Çılgınca bağırıp çağıran, başıboş kalabalık galyana gelmiş, linç girişiminde bulunarak onları kente sokmadı.

“Halk size tepkili, sizi istemiyor, linç edebilir, tedbir almak zorundayım,” deyip daha sıkı denetime aldı. Artık, tüm üstünlüğü yitirmiş, kendi başlarına hareket edemiyorlardı. Aksak; “güvenlik,” diyerek bütün denetimi ele geçirmişti.

Sarı Paşa Ankara’da; “Erzurumlular böyle bir adamın memleket dâhiline girmesinden son derece rahatsız olmuşlar ve bu adam memleketimize girerse parçalarınız demişler,” diye açıklama yapıyordu.

Erzurum olayından sonra Aksak; “Halk sizi istemiyor, büyük taşkınlıklar olabilir. Can güvenliğiniz yok,” diyerek yönlerini mecburi istikamet Karadeniz’e çevirmişti.

“Sarı Paşa bizi çağırmıştı,” dedi sakın bir sesle on beşlerden biri.

“Paşanın kesin emri var, güvenliğinizi sağlamak durumundayım. Ben şimdi sizi, Batum üzerinden Bakü’ya geri göndermek üzere Trabzon’a göndereceğim,” dedi Aksak.

“Sarı Paşa’nın haberi var mı biz onunla anlaştığımız,” dedi on beşlerden bir diğeri.

“Sarı Paşa ile görüşmemiz gerekir,” dedi bir başkası.

“Paşanın kesin emri var, sizi sağ salım, Bakü’ye ulaştırmak zorundayım, yoksa beni de aşan linç hareketleri gelişebilir,” dedi Aksak.

Kıyı boyunca, Trabzon’a doğru yola çıktılar. Uğradıkları her yerde, Aksak’ın adamları, milliyetçi çevreler, aleyhte gösteriler düzenliyordu.

Trabzon yakınlarında, Yahya, çetelerini devreye sokmuş, kalabalık ayakta bekliyordu. Onları Trabzon’a sokmadılar. Kent dışında, kullanılmayan, yosun tutmuş, bir iskelede kırık dökük bir taka bekliyordu.

Karadeniz’in, kara, derin, hırçın sularına, kara gecede durmadan kar yağıyordu. Azgın, dalgalar, iskeleyi aşır hırsıyla kıyıları dövüyordu. On beşlerin on beşi de tedirgin, ne olup bittiğini anlamadan takaya binip yoğun kar yağışı ve azgın fırtınada Karadeniz’e açıldılar.

Sahilden uzaklaşırken; “Komünistler dışarı,” diyen kalabalıkların sesi hala kulaklarında yankılanıyordu.

Yahya ile adamları, peşi sıra sulara açıldı.

Karadeniz’in karlı, karanlık, fırtınalı, dalgalı, derin kara suları gecenin savaş meydanıydı.

Mustafa Suphi, on dört arkadaşıyla, kırık dökük bir taka ile Sürmene açıklarında yol alıyordu. Yahya, adamlarıyla birlikte onları dalgalı, fırtınalı sularda adım adım izliyordu.

Derken arkadaki motorlu, önündekine yetişti. Arkadakiler silahlı, öndekiler silahsızdı! Karadeniz’in azgın dalgaları arasında sallanan iki düşman motor karşı karşıyaydı.

İki motorun içindekiler, düşman gibi birbirine bakıyordu.

On beşlerden biri bağırdı;
“Yoldaşlar ihanette uğradık!”
“Komplo!”
“Büyük komplo!”
“Tuzağa düştük!”
“komplo ve ihanet...”
“Nasıl olur, Sarı Paşa kendisi bizi çağırırdı.”
“Bu çağırının arkasında; hile, entrika, komplo ve ihanet var.”
“Gözlerimize mil çekilmiş, karanlıkta hiçbir şey göremedik!”
“Kör olmuştuk kör, denizin, gecenin, fırtınanın, suyun yapamadığını onlar yaptılar.”
“Biz, ışıkla, alevi karıştırdık, her görülen alevi güneş sandık!”
“Tarih, toplumun vicdanıdır, günü geldiğinde herkesi yargılayacaktır.”
“Yoldaşlar, çok geç kaldık.”
“Gerçek, gecikmeyi asla af etmez.”
“Kavgaya hazır olun yoldaşlar!”
“Sarı Paşa’nın komplosuna düştük.”
“Sarı Paşanın dostluğundan daha büyük bir komplo yoktur.”
Gece karanlık, fırtına ve azgın kara sular. Ellerin kamalar, süngüler ve bıçaklar. Kıran kırana bir çatışma başladı.
Diş ile tırnak ile yürek ile silahlara karşı koyuyor, son nefeslerine dek direniyorlardı. Kamalar, süngüler, hançerler; kar, rüzgâr, soğuk, gece ve dalgalar altında hızla, acımasızca, kin ve öfkeyle kalkıp iniyordu. On dördü, birer kan pınar olmuş, oluk oluk kan alıyordu. On dördünün, on dördü de delik deşik, bedenleri kan revan içinde yerde yatıyordu. Başları birer birer kesiliyor, gövdeleri soğuk sulara bırakılıyordu.
On beşincisi, bir köşeye sıkışmış çığlık çığlığa acıyla; “beni de öldürün, beni de öldürün,” diye bağıırıyordu.

“Kaptan bunun ne yapalım,” dedi biri.

“O kalsın, Ağa’ma armağandır.”

Mustafa Suphi, tecavüze uğrayan, Rus eşine, çaresiz, bedeni kan içinde acıyla bakıyordu. Son nefesini verirken;

“Ah, kör gözlü gaflet,” dedi.

Olaydan hemen sonra Aksak, Giresun’daki bir başka çete grubunu harekete geçiriyordu. Şiddetli rüzgâr, tüm şiddetiyle ak köpüklü hırçın dalgaları kıyıya doğru sürüklüyordu. Kara kapkara köpüklü sular, bütün hırçınlığıyla, beynine kurşun sıkılmış, Kaptan Yahya’nın cansız bedenini kıyıya vuruyordu.

Fırtınalı, karanlık kıyıda, in cin top oynuyordu.

Karadeniz’in, köpüklü hırçın dalgaları, bütün kanıtları alıp derinlere, en karanlık derinlere çekiyordu.

Geride ne bir iz, ne bir ipucu kalıyordu...

III

Hasan Hüsnü; içi fokur fokur kaynayan, dipsiz bir katran kuyusu gibiydi. Kuyunun içinde neler olduğunu kimse bilmiyordu. Sürekli geçmişini düşünüyor, hiçbir ipucuna ulaşamıyordu. Böyle durumlarda ya içip içine kapanıyor ya da aç, vahşi bir ayı gibi saldırganlaşıyordu.

Ruhunun bir yanı belirsizlik, muğlaklık, ikirciklik, gizem, tragedya, korku, zorluk, talihsizlik, rastlantı, hüznün ve acı yüklüydü. Bu yanı, gecede ay ışığına karışan, bir sigara dumanı gibi belirsiz ve silikti. Çok dikkatli bakmadıkça hiç kimse bunu fark edemiyor, göremiyor ve bilmiyordu. Diğer yanı saldırganlık, kin, öfke, öldürme ve intikam doluydu. Kan dökmekten, işkence yapmaktan büyük bir haz duyuyordu. Herkesin gördüğü tek şey, bu acımasız ve gaddar yönüydü.

Doğrusu, Hasan Hüsnü’nün geçmişi ve ailesinin soy kütüğü de bir hayli karmaşık, maceralı ve bilinmezlerle dolu merak

uyandırıyordu.

Daha altı yaşındaydı! Aynı yaşlarda, korkudan gözleri fal taşı gibi açılmış, bir çocuk ona bakıyordu. Katırın öbür terkisindeki sepette, aynı yaşlarda iki çocuk daha vardı. Yüzlerce katır, sırtlarında sepetler, arka arkaya vermiş yürüyordu. Sepetlerde yüzlerce çocuk vardı.

Çocuk durmadan ağlıyordu. Ağlıyor ağlıyor, korkarak ağlıyordu. Korkudan tir tir titriyor, gözlerinde yaşlar boşanıyordu. Annesini, kardeşlerini, arkadaşlarını düşünüyordu. Geride kalan çocukluğundan ve topraktan kopmak çocuk ruhunu parçalıyor, acılar içinde boğuluyordu.

Kadınlar; ayakta durmuş, köyü terk eden askerlere beddualar, küfürler yağdırarak çığlıkları yeri göğü inletiyor, ağıtları yürek paralıyordu.

Çocuk durmadan ağlıyor, annesini hayal ettikçe daha çok ağlıyordu. İki de bir sıkıştığı sepetin içinde geriye dönüp uzakta kalan köyüne ve meydanda ağlayarak toplanan kadınlara ve annesine bakıyordu. Yüreğine sarı titrek bir hüznün düşmüş ağır, taşınamaz, bir acı çökmüştü. Zayıf, çelimsiz, sıska çocuk bedeni bu ağırlığın altında ezilip bükülüyordu. Annesini düşündükçe, köy gerilerde kalıp gözden kayboldukça, içine büyük gri bir boşluk doluyor, daha çok ağlıyordu.

“Yeter bu kadar zırlama, kulağımızı götürdün,” dedi, öfkeli bir yeniçeri askeri. Elindeki kamçıyı, şaklayarak sırtına indirdi. Çocuk birdenbire ağlamayı kesti. Bu defa korkudan tir tir titriyor, hıçkırarak kısıp kısıp ağlıyordu.

Hasan Hüsnü’nün hikâyesi eski, çok eski bir öyküydü. Ataları Drina boylarında yaşıyordu. Sepetteki çocuk, Hasan Hüsnü’nün ilk devşirme atasıydı. Yetimhaneye verildiği zaman, artık Yeniçeri

ordusu yoktu, ancak gelenek başka biçimlerde sürüyor, hikâyenin başlangıcı Yeniçerilere kadar dayanıyordu.

İttihat Terakki paşaları ve ardılları, aynı zihniyet ve mantıkla milliyetçi-Müslüman modern devşirme, Yeniçeri ordusunu oluşturuyordu. Devleti kuran üç paşalar, bu geleneği, modern okullar açarak daha da derinleştirip yaygınlaştırmışlardı. Hasan Hüsnü, bu geleneği en iyi temsil eden bir askerdi. Bebeklik ve çocukluk serüvenini de dinlemeye değer, bir hayli ilginçti.

Günah işlemiş, yaşlı dul bir rahibe, onu bir tahta sedirin, üzerine yatırdı. Bebek tahta sedir üzerinde yeri göğü birbirine katarak durmadan ciyak ciyak ağlıyordu. Yaşlı rahibe ne ettiyse susturamadı, sabrı tükenenince; “Bu bebek, tam iğrenç bir günah zevkinin meyvesidir,” dedi öfkeyle.

“Bu küçük yaratık, insanı çıldırtacak kadar bağılıyor, böyle çocuk yeryüzünde yoktur,” dedi öteki rahibe. Üçüncüsü, gidip sedirin üzerinde kundağı alıp susturmaya çalıştıkça, daha çok ağlayıp ciyaklamaya başladı.

“Sus bakayım küçük geveze, sen insanı sağır edecek kadar bağırıp ağlıyorsun,” deyip tekrar sedirin üzerine yatırdı.

“Boşuna uğraşma, o bebek değil tam bir günah parçası, büyürse çok insanın canını yakacak,” dedi öfkeyle diğer rahibe.

“Vallahi bir hilkat garibesı,” dedi bir başka rahibe ellerini kavuşturarak.

“İddia ediyorum, bu domuz ile sırtlanın birleşmesinde doğan bir yarattık!” dedi öteki.

“Kesinlikle Hristiyan olmayan, ateşe atılması gereken bir yarattık,” dedi beriki.

“Bunu tahta sedirin üzerine yatıracağınıza, götürüp deve dikenlerinin üzerine yatırın belki susar,” dedi tepkiyle alımlı bir rahibe.

“Gerçekten de bu bir küçük canavar,” dedi ilk kucağına alıp çok uğraşan rahibe.

O, hala durmadan ortalığı birbirine katarak ağlıyordu. Bir görevli gelip; “Bazı işlemleri eksik,” diyerek alıp tekrar karakola götürdü. En çok rahibeler buna sevindi ve bir daha geri istemediler.

İşlemleri yapılıncaya, yetimhaneye verildi. Yetimhane kapısı, gürültüyle üzerinde kapandığı an, o da ağlamayı kesti. Bütün ışık kırıntısı parıltılar söndü. Dört duvar arasında ruhu ve geleceği belirsiz, zifiri karanlık bir uçuruma yuvarlandı. Böylece geleceğe dair yaşam çizgisi de bir alın yazısı gibi peşinen çizilmiş oldu.

Yedi yaşına girince yetimhaneden alınıp ıslah amacıyla, adı; “İslam’ın şefkat yurdu” anlamına gelen, devlet desteğindeki, Beyazıt Meydanı yakınında, Simkeşhane’nin yanında Valide Mektebindeki “Darüşşafakatü’l-İslâmiyye” adlı yatılı okula verdiler. Bundan sonraki bütün acı dolu, talihsiz karanlık serüvenini detaylarıyla hatırlıyordu.

Eğer psikologlar, bu karanlık ruhu inceleyip anlamsız karanlık köşe çıkmazları, uçurumlara zincirlenen ruhunu gün ışınlarıyla aydınlatabilseydi, bütün bahtsızlığının, şanssızlığının, bu kötü yazgısının nereden kaynaklandığı ortaya çıkarabilirdi.

Oysa onu evlatlık alan paşa, bütün geçmişini, bir çırpıda ateşe atıp yakmıştı. Bir daha o ateşin külleri arasında, hiç kimse onun geçmişine dair hiçbir ize rastlamamıştı.

Bütün düşünceler, düşler kafasından eğri büğrü ve çarpık çıkıyor. Ruhunu ışıktan yoksun, karanlık deryasında kendi kendine yüzüp duruyordu. Hasan Hüsnü, büyüdükçe ruhu ne kadar karanlıklara daldıysa bedeni de o denli gelişip vahşi bir güce ulaştı.

Sonbaharda besili, iri yarı, bir ayı kadar güçlü hale gelmişti. Elbette, Hasan Hüsnü'nün ruhu doğuştan o kadar karanlık ve kötü değildi. Sadece kötü ve karanlık ortamın zavallı biçare bir kurbanıydı. O lanetli, kötü tecavüz olayından sonra yüzünü bütün insanlardan çevirip karanlık deryasına dalmıştı.

Onun nefret etmediği, yaptığı bütün kötülüklerden, kinden, öfkeden koruduğu bir tek kişi vardı. O da onu evlatlık edinen paşaydı. Hasan Hüsnü, bir köpeğin sahibine bağlandığı gibi ruhu zincirlerle yaşlı generalle bağlanmıştı.

Paşa, artık yaşlanmış, Hasan Hüsnü de büyümüş, subay adayı olmuştu. Paşa; çok bilgili bilimle sanatla tarihle ilgilenen, insana ve özgürlüğe dair düşler kuran biri değildi. Sadece emir verip emir alan, sert mizaçlı, katı kurallı, emirler doğrultusunda gözünü kırpmadan insanları kıyıma uğratan, üstlerine karşı saygılı, onlardan takdir gören, İttihat Terakki üyesi, bir Osmanlı paşasıydı.

Hasan Hüsnü, paşa babasını dinledikçe Kürtlere karşı tepki ve öfkesi sürekli artıyordu. Bir Kürt'ü gördüğü zaman, donuk mavi gözleri kinli, öfkeli ve sinsice ona takılıp kalıyordu. İşkence edip delillerini yok edip işin içinden sıyırmak, onun için körün köpeği gibiydi.

Doğrusu, pek garip halleri vardı. Bazen geçmişe dalarken camsı donuk gözlerinden ve bakışlarından tarifi imkânsız felakete uğramış, kap karanlık bir ruhun yansımaları görülüyor, bazen de bakışlar sabit bir noktaya takılıyor, çok mistik, kutsal ve görünmeyen bir şeye bakıyormuş gibi karanlık düşünceler içinde debelenip duruyordu.

Diyarbakır'da kurbanlarına işkence yaparken Afrika sivrisineklerinin iğnelerinden daha keskin, tiz ıslık gibi öten haz çılgınlıkları atıyor, deccal suratlı, hain, sinsi ve saldırgan yaralı bir yılanı dönüşüyordu. Kini sözcüklerden ziyade, yüzünden dışa

yansıyor, yüz hatlarında asla utanma, kızarma, ahlakın belirtileri görülmüyordu. Kurnaz bir tilkinin, camii ile ilgilendiği kadar, din ve ahlakla ilgileniyordu. Tek amacı ve düşüncesi öldürmek, insan çığlıklarını dinlemek ve kan dökmektir.

O akşam kurbanına bakarken birdenbire uykudan uyanmış gibi garip duygulara kapıldı. Bir boşluk denizinin içinde boğulacakmış gibi debelendi. “Ben kimim, ne yapıyorum, neredeyim” diye seslice kendi kendine söylendi.

“Gaddar bir şey mi söyledin,” dedi yanındaki.

“Öldürdüklerim, kendi ellerimle öldürdüklerim yeniden diriliyor, diriliyor ve yeniden yaşıyor, aynı şeyleri yapmaya devam ediyorlar.”

“Gaddar, kim diriliyor anlamdım? Bugün sana bir şeyler olmuş,” diye sordu yanındaki.

Yanındaki durumu anlamak için gölgesi ay ışığında uçuşuma düşmüş, tuhaf tuhaf kendisine bakan, Hasan Hüsnü’ye baktı.

“Köksüz ve kup kuru bir ağacım. Ne çıkar ki köksüz, kuru ağaçtan? Oysa kesip öldürdüklerim ölüyor, ama kökleri üzerinde yeşermeye, var olmaya devam ediyorlar,” dedi Hasan Hüsnü seslice.

Karanlığın içinde sorulan soruyu duymamış gibi kendi kendine söylenip duruyordu. Onun bütün kirli, çirkin yanlarını örtüp görünmez kıldığı için karanlıkta rahatlıyordu. Gözünü kırpmadan, sürekli karanlığa bakıyordu. Karanlıkta kendini yapayalnız, kimsesiz, geçmişte kirletilmiş, o zavallı çocuk olarak görüyor, kendisiyle yüzleşiyordu. Bir anlık üzerine derin bir hüznün çöküyor, ağlamaklı oluyor, kendini sefil, çaresiz bir yarattık olarak hissediyordu. Kendi kendine gülerek;

“Aslında acınması gereken zavallı, sefil olan benim! Öldürdüğüm bir defa ölüyor, ben ise her öldürdüğüm kişiyle her seferinde yeniden ölüyorum,” dedi yüksek sesle.

“Gaddar, bu gün bir tuhaf konuşuyorsun, senden hiçbir şey anlamıyorum,” dedi yanındaki.

Yaptığı görevi anımsayınca, çarçabuk bu düşüncelerinden sıyrıldı. Ruhu anlaşılmaz, karmakarışık kirli bir girdaba dönüştü. Karanlıkta, soğuk ölümü bekleyen kurbanına baktı.

Zavallı kurban; yüreği ateşten korlaşmış, kıpkızıl bir demirle dağlanmış, bedenine binlerce hançer, bir anda saplanmış gibi kalubeladan beri, yazımı çizimi hiçbir topluluk dilinden görülmeyen yürek paralayıcı, bir imdat çılgılığı attı. Kimliği belirsiz, yeri göğü inleyen bu çılgılık ışıksız, ateşsiz susanların diyarında gelmiş gibi korkunç ve ürkütücüydü. Kurban yeri göğü inleterek;

“İmdaaat, imdaaat,” diye ikinci kere bağırdı.

“Ulan ağzına sıç... böyle bağırp çağırma, kim gelecek senin imdadına bu Allah’ın sektir ettiği yerde,” dedi ürkütücü bir kahkahayla Hasan Hüsnü. Çok sakın, rahat, lakayt ve haz duyan bir sesle yanındakine; “Ulan Kürt Piçi, işini seri eksiksiz ve temiz bitir, gittiğim yere gel,” dedi. Karanlık sokaklarda, bir gölge gibi koşup gözden kayboldu.

Yanındakinin koyu esmer tenli yüzü, eski yara bere izleriyle doluydu. Elindeki kap kara kama, ışık hızıyla gecenin içinden üst üste ışıldayarak kalkıp indi. Kurban hırıldayarak anlaşılmaz sesler çıkartıp kanlar içinde yere yığıldı.

Cılız hilal ay ışığında, gecenin kuşkulu, belirsiz, beyaz, mor ve mavi renklerinden başka hiçbir iz ve delil geride bırakmamak için, üstüne benzini döküp ateşledi. Ateşin alevi, çılgınlara karışırken o, Fiskaya’nın daracık, taş yapıli sokakları arasında koşmaya başladı. Tanrıdan, ahlaktan, insandan, insan

merhametinden kaçarak telaş ve korkuyla koştı. Sanki öldürdüğü adam, ayağa kalkmış, onu kovalıyormuş gibi durmadan arkasına bakıp korkuyla kaçıyordu.

Karanlıkta kaçıp koşarken bir rüya gibi belleğinde kalan babasını, annesini, kardeşlerini hayal ediyor, o geçmiş çocukluk günlerini düşünüyor, Hasan Hüsnü'ye kin ve öfke duyuyordu.

Ruhundaki derin hiçlik, kocaman boşluk, kendinden geçmişlik, umutsuzluk ve belirsizlik, zamanla onu güdülerıyla hareket eden öfkeli, saldırgan bir canavar haline getirmişti.

Kaçarken ayağı bir taşla takıldı, tökezledi, yüzükoyun yere düştü. Düştü ve cılız, gümüş parıltılı ay ışığında tırnaklarıyla, dişleriyle, ağzıyla, ayaklarıyla yerdeki çimleri, çiçekleri koparıp elinden fırlayan kanlı kamayı buldu. Kamasını alıp vicdanını düştüğü yere gömerek yeniden koşmaya başladı.

Babası, annesi, kardeşleri Fiskaya Mahallesinin daracık, taş sokakları ulaşılmaz bir ütopya gibi kafasında canlandı. En çok da Koşkar ustasının yanında çalıştığı günleri düşündü.

“Bu son...”

“Bu son olacak!”

“Paramı alıp hemen buradan kaçacağım,” diye düşündü kendi kendine.

Gece karanlık kapkaranlıktı. Tek tük evlerin camlarından melül ışıklar sızıyordu. Kent tedirgin, ikircikli, kararsız, geleceği belirsizdi. Herkes kapısını arkadan sürgülemiş, perdeleri sımsıkı kapatmış, silahını, bıçağını, ne silahı varsa yastığının altına koymuş, bir tavşan uykusuna dalmıştı.

Doğadan, ışıktan, kuştan, börtü-böcekten, toplumdan, insandan, kendinden kaçıp gecenin içinde, geceden bir parça olup koşuyordu. Elinde kara kaplı, kanlı kama, Fiskaya'dan korku ile kaçıp Hasan Hüsnü'nün vereceği parayı almaya koşuyordu.

Hasan Hüsnü, korkudan, kaygıdan belirsizlerden ve işlediği sayısız, karanlık kirli cinayetlerden, geceleri uyuyamıyordu. Askeri garnizonda kalıyor, Sürekli tedirgindi. İçiyor, içiyor sabahlara dek içiyordu. En küçük bir ses, hışırta, patırtı ile yatağında fırlıyordu. Bedeni, ruhu, yüreği kararmıştı. Bir süngerin suyu sonuna kadar çektiği gibi o da bütün kötülükleri emip son damlasına dek içine çekmiş, ne kadar su üzerinden geçse de geçsin artık hiç etkilemiyordu. Sürekli sinsi, hain, pusuda bekleyen, saldırgan ve tarla kuşunun yuvasına dalan bir baykuş gibiydi.

Hasan Hüsnü'den parayı almak için koşarken kendi kendine seslice; “Bu son, bu son olacak, ben de Diyarbakır çocuğuyum, annen kardeşlerim buranın mezarlarında yatıyor. Bu Kevâşe cellat, beni bu suçlara bulaştırdı. Bu son! Bu son olacak,” diyordu.

Birkaç kişi, alevlerin yükseldiği yere doğru koşup gidiyorlardı. Tam sokağı dönerken karanlıkta koşan silüetleri gördü. Hiç durmadan, silüetlere bakmadan, köşeyi dönerek hızla onları geçip kaçmaya başladı.

Koşanlardan biri hiç düşünmeden, tereddüt etmeden, belindeki tabancasını çıkardı, karanlıkta kaçana ateş etti.

“Ahh anam,” diyen acıklı, pişmanlık dolu bir ses karanlığa karıştı. Adımları yavaşladı. Ilık kanlar bedeninden aktı. Başı döndü. Gözleri karardı, olduğu yere yığılıp kaldı. Etrafında karanlık bir kan gölcüğü oluştu.

Elindeki kara kaplı, kanlı kama karanlığın içine düştü! Son kez mırıldandı kendi keline;

“Ah, ulan kevâşe cellat, Hasan Hüsnü!”

Bir atın çektiği paytona bindirip gecenin içinde daracık kara taş sokaklardan, kara taş konağın önüne getirdiler. İki adam, karga tulum, yaralıyı alıp apar topar, telaşla, kanlar içinde bir odaya aldılar.

“Doktor bu adam mutlaka yaşamalıdır,” dedi Kerem.

Kaygıyla, kanlar içinde taşınan yaralının arkasından bakarak.

“Kerem Bey, yaşatmak için elimden geleni yapacağım,” dedi doktor.

Doktor, elinde çantası, taşınan yaralının ardında, hızlı adımlarla odaya girdi. Zaman kaybetmeden ameliyata aldı. Yanında sağlık ekibi, sabaha kadar uğraşıp durdu. İlk gün ışınlarıyla birlikte ameliyatı bitirip yatağa yatırdı. Kendisi de Kerem’in hazırladığı odaya çekildi.

“Bu adam mutlaka yaşamalı, yaşamazsa işler daha da karışacak, yaşarsa birçok şey çözülüp aydınlanacak,” diyordu Kerem durmadan kendi kendine.

Akşam oldu, gece ilerledi. Hasta giderek iyileşme belirtileri gösteriyordu. Hayat damarları güçleniyor, nefes almaya başlıyordu. Doktor iki de bir gidip;

“Kerem Bey hastanın yaşama şansı gittikçe artıyor,” diye bilgi veriyordu.

“Yaşaması için ne gerekiyorsa yap,” diyordu Kerem, her seferinde.

Gece yarısı, doktor; “hastanın durumu iyi,” diyerek uyumak için odasına çekildi. Kerem, bütün umudunu hastanın iyileşmesine bağlamış, gece kaygıdan hiç uyumamıştı.

Her gece Fiskaya, Ali Paşa, Bağpınar, Bostanpınar, Büyükkadı, Camikebir, Cevat Paşa, Dervişhasan, Dicle, Harmanlar, Hasırlı, İskender Paşa, Kabasakal, Karaçalı, Karpuzlu, Kartepe, Kengerli, Kırmasırt, Melikahmet, Süleyman Nazif, Abdaldede mahallelerinin; Sur, Kuyulu, İç, Hacıoaman, Karaçalı, Hanbeli gibi en kuytu, karanlık sokaklarında, köşe çıkmazlarında, vahşi cinayetler işleniyor, halk arasında kaynağı belirsiz bir korku yayılıyor, tüm cinayetler karanlıkta kalıyordu. Halk, Kamil

Paşa'dan, faillerin bulunmasını istiyordu. Kamil Paşa'nın tüm çabalarına rağmen, hiçbir sonuç alınamıyordu. Kerem, uzandığı sedirde, kaygılardan kıvranıp dururken; "biz bu karanlık cinayetlerin önüne geçemezsek halkı sindirip teslim alacaklar, yapacağımız işleri de halka mal edemeyiz. Cinayetleri bile bize mal etmeye çalışıyorlar. Önünü alamazsak halkla yapacağımız toplantıları da sabote ederler. Bu adam, mutlaka yaşamalı, yaşarsa birçok şeyi öğrenir halka açıklarız," diye düşündü.

Sabaha doğru, hava almak için üst kattan, aşağıya indi. Alaca karanlıkta, konaktan çıkarken avludaki, eliptik ve köşeleri pahlanan dikdörtgen-elips arası, sekiz kenarlı büyük havuzdaki fiskeyeler hala çalışıyordu. Havuzun içi, gök mavisine boyanmış, etrafında güller ve çiçekle ekilmişti. Havuzun başında pahalı ceviz kaplamalı masalar ve sandalyeler duruyordu.

Güney kanatta olup kuzeye bakan, üç gözlü eyvanda da biraz daha küçük, yuvarlak içi yeşille boyanmış havuz vardı. İki kadehli fiskeyelerken su hafif kaynayarak az ses çıkartarak daha çok göze hitap ederek havuza dökülüyordu. Havuzlar, bir serinleme görevini görüyordu.

Konaktaki bütün yaygı, sergi, giyim, kuşam ipek ve yünden yapılmıştı.

Evden çıkarken iki koruması peşine düştü. Surlara doğru yürüdü. Keçi Burcu'na çıktı. Kent, Dicle Vadisi, Surlar, Kırklar Dağı ve Hewsel Bahçeleri, hala alaca karanlığın içindeydi.

Mardin kapısı daha açılmamıştı. Köylerde, ilçelerde, diğer kentlerde mallarını pazara getirenler, gecedan beri bekliyordu. Develer, katırlar, atlar, eşekler ve insanlar hareketlenmiş, kapının önüne yığılmıştı.

Bir köylü, her biri yusuvarlak, iri çizgili, orta boy bir kazan büyüklüğündeki dört iri karpuzu, karşılıklı bir devenin sırtına

yüklemiş, satmaya getirmişti. Yerel giysiler içindeki kadınların elinde yoğurt, peynir, kaymak, yumurta dolu bakraç ve sepetler vardı. Tavuklar, kazlar, hindiler, koyunlar, keçiler, inekler, ayrı kümeler halinde duruyordu. Eşeklerin sırtında, büyük kıl heybeye yerleştirilmiş, bir bebek kundağı büyüklüğünde kavunlar göze çarpıyordu.

İlk gün ışınlar altında, Dicle vadisi ve bahçeler altın sarısına bürünmeye ve ışıldamaya başladı. Her mevsim, başka bir güzelliğe bürünen Hewsel Bahçeleri, sonbahar mevsiminin yeşil, sarı ve kıvı tonlarının tümünü içinde barındırıyordu. Sabah manzarası, hiçbir ressamın yapamayacağı muhteşem bir tablo oluşturuyor, insanın içini ferahlatıyordu.

Bahçelerde sabahın temiz, serin havasıyla, marul, lahana maydanoz, nane, yeşil soğan, turp, havuç, sarımsak, domates, patlıcan, biber, karpuz, kavun, gibi birçok meyve sebze kokusu birbirine karışıyor, uzaklara dek yayılıyordu. Dicle vadisinde binlerce kurbağa viyaklaması birbirine karışıyor.

Kerem, Keçi Burcu'ndan, aşağıda bulunan Hewsel Bahçelerine bakıp derin bir nefes aldı. Alaca karanlıkta etrafını gözledi. Kentte vahşice işlenen cinayetler, gelip kafasına takıldı. Arka arkaya gelişen karanlık olayları düşününce, ürküp kaygılandı. “Evdeki yaralı iyileşecek, her şey aydınlığa kavuşacak,” diyerek biraz rahatladı. Kaflas Cephesine dalıp gitti. Miralay Halit'i, kısa boylu Siyabendi, Yakışıklı Hacı Musa'yı, Bişarê Çeto'yu, İhsan Nuri'yi, Yusuf Ziya'yı tek tek düşündü. “Kürtler bu tarihi fırsattı iyi değerlendiremedi,” dedi kendi kendine.

Dönüp kente baktı. Her damın üzerinde; “loğ” dedikleri bir siyah taş merdane-silindir- vardı. Diyarbakır evlerinin üzeri düz damlıydı. Dam örtüsü, sıkıştırılmış, killi topraktandı. Bunun da üzeri kara toprak ile sıvanmıştı. Yağmur ve kardan sonra

damlamasın diye damın üstü, ince saman serpildikten sonra siyah bazalt taşında yapılmış, taş merdane ile sıkıştırılmıştı. Siyah bazalt taşından merdane-log- yapmak bir meslek haline gelmişti.

Yaşlı bir adam, ilk gün ışınlarıyla, damın üstüne çıkmış, elini gözüne siper yaparak güç, zenginlik göstergesi ve vazgeçilmez bir tutkuyla, havada yüzlerce cins güvercini yönlendiriyordu.

Günün ilk ışınlarıyla, havada dönüp dolaşan güvercin sürüsüne bakınca; “bu kuşbaz kevaşe, tam bir gösteriş budalası! Kentte bu kadar cinayet işlenirken sabahın bu köründe kalkmış güvercinlerle uğraşıyor,” diye söylendi Kerem.

Meşe ağaçlarının kuruyup dökülen yaprakları, zamanla ağaçların altında çürümeye başladılar. Bazı köylüler bunlara, “işe yaramaz,” anlamında; “kevaşe,” diyordu. Köylüler, kışın toprak damlar akmasın diye, bu kevaşeyi toplayıp üstüne sererlerdi. İşe yaramayan adamlara; “kevaşe,” deniliyordu.

Sur içinde onlarca kereste ambarı, kavaklık-direkhane ve odunluk gözükiyordu. Ağaçlar, üst üste istif edilmiş, satmayı bekliyordu.

Mardin Kapı ve Dicle kıyısı boyunca parsellenmiş, birer yeşil, sarı, kırmızı, mor kilim biçiminde duran, bostan ve bahçeler uzanıyor, yüzlere çadır ve ayakları suyun içinde olan hülle-kamış baraka-göze çarpıyordu.

Gözleri, öte yakada, yükselen Kırklar Dağı’na takıldı. “Halk arasında, kutsal bir efsane olan Süryani Suzan (Suzi) ile Kürt Adil’in aşkı, bu küçük tepede yaşanmış,” diye düşündü.

“Efsaneye göre Suzi; kutsal mekânda buluşmaya gidince çarpılmış, On Gözlü Köprü’den bedenini sulara bırakmış. Bunu öğrenen Adil; ‘Saçlarıma kumlar doldu/ Tarak getir sen tara,’ diye türküyakmış! Adil ile Suzan bir aşk için ölümü göze alırken bu halk neden kurtuluşu için ayağa kalkmıyor? Bir öncü gerekiyor, biz

de bunu yapamıyoruz. Halk çoban olmadan ayağa kalkmaz ki,” diye düşündü.

Ağaran doğunun ufkuna ve insan yapımı bir yığma tepe gibi duran Kırklar Dağı’na baktı. “Aslında Suzan ile Adil hikâyesi, Dicle ile Hewsel Bahçesi’nin aşkını dile getiriyor! Suzan Dicle ırmağı, Adil zümrüt yeşilli bu vadidir. Her Dicle coştığında, vadideki salkım söğütlerin saçını tarayarak geçer. Kırk şehit Kilisesi, Kırklar Meclisi, Suzan’ı ‘çarpan’ ziyaret, hepsi sırrını kara taş surlara mühürleyen, kentin birer parçası olarak burada yaşanmış,” diye mırıldandı.

Karanlık cinayetler ve evde bekleyen yaralı gelip düşlerine takıldı, huzursuz oldu. “Bu işi mutlaka çözmem gerekir, çözemsem halkı arkama alamam,” dedi kendi kendine.

Sonbaharın bütün güzelliklerini bağrında taşıyan vadinin derinliklerine baktı. Dicle nazlana nazlana, kıvrıla kıvrıla yeşil bir şerit gibi uzanıp gidiyordu. Suyun kıyısı, salkım söğütlerle doluydu. Havalara hala sıcaktı. Dicle kıyısındaki bostanlarda, bahçelerde kurulan hüllelerde(kamış kulübelere) ailelerin sabaha dek yemekli, şarkılı, türkülü, halaylı eğlenceleri bitmiş, bir kısmı hala ayakta geziyordu.

Kıyıda yapılan eğlencelerin en önemlisi, çayda çıra yarışydı. Yarışmaya giren her biri, iri bir karpuzu dengeli ikiye bölüyor, içini oyup ince kum ya da kül doldurup üzerine gaz yağı döküyor ve ateşi yakıyordu. Alev alev yanan karpuzları, Dicle suyuna bırakıp; “Çayda çıra,” oynuyorlardı. Su, yanan karpuzları gecenin karanlığında alıp götürürken aileler, çoluk-çocuk, kıyıda bağırıp çağırıyor, karpuz canlıymış gibi yönlendirmeye çalışıyorlardı. Kimin karpuzu uzun süre dengesini koruyup devrilmez, çırası uzun süre yanarsa o kazanıyordu. Ertesi gece yemekler, yarışmayı kaybedene ait oluyordu.

Kerem, ilk gün ışınlarına bakarken halkla yapacakları toplantının güvenliğini düşündü. Evdeki yaralı yine gelip kafasına takıldı. “Bu adam, mutlaka yaşamalı,” diye aynı şeyi tekrarladı. İlk defa hatırlamış gibi; “yaralı kimdi,” diye merak etti. “Niye bakmadım ki, belki tanırdım, iki gündür evde duruyor, gidip bakmadım! Eve gider gitmez, gidip bakayım,” diye mırıldandı. Ardında; “Bugünkü toplantı iyi geçerse tarihi bir adım atmış oluruz,” diye söylendi kendi kendine.

Etrafına baktı. Dicle kıyısında meyve ağaçlarıyla ve havuzlarla süslenmiş, taşra evleri gözüküyordu. Kentin dört kapısı açılmış, binlerce kişi hayvanlarla birlikte içeri giriyordu.

Hewsel Bahçeleri, Dicle Vadisi içinde özel özgün bir yer alıyordu. On bin dönüm arazi üzerinde kurulan bahçeler, bir cennet gibiydi. Rivayete göre kadim tanrıça kültüründen bu yana; bağ, bahçe ve tarım alanı olarak kullanılıyordu.

Suriçi mintikadaki kaynak suları, Keçi Burcu’nun hemen altında beş, Fiskaya tarafında ise iki su değirmeninin tahta pervanelerini gece gündüz gürültüyle çevirdikten sonra akıp Dicle’ye dökülüyordu.

Vadide binlerce kaysı, erik, şeftali, elma, armut, kiraz ağaçları ile bağlar yan yana, parsel parsel uzanıyordu. Her biri, bir kilo ağırlığında, tadına doyum olmaz, iri şeftaliler yetiştiriliyordu. Daha aşağılarda, on binlerce kavak ağacı, yan yana gökyüzüne uzanıyordu.

Karşıya baktı, hüznün kokan Kırklar Dağı’nın üzerinde geniş kanatlı, geniş ve kısa boyunlu, heybetli ve yırtıcı bir çift kıvılcık şahin, yükseklerde daireler çizerek dolaşıyor, yılan ve kertenkele avlamak için fırsat kolluyordu.

Kerem, vadideki sonbaharın sarı renk cümbüşüne baktıkça, içinde bir tren istasyonunda yalnızlığa terkedilmiş eski, kırık,

dökük vagonları andıran, bir hüznü yaşıyordu. Yüreğindeki erkenci yağmurlar dinmiş, fırtına sinmiş, erken harekete geçen göçmen kuşlar gibi düşünce ve düşleri paramparça olmuştu. Faili tespit edilemeyen, kanlı vahşi cinayetleri düşündükçe, içi burkuluyor, kaynağı belirsiz bir umutsuzluğa düşüyor, kaygılar bir kurt gibi beynini kemiriyordu. Ne kadar araştırırsa da kenti dehşette düşüren kanlı eylemleri yapanların izlerini yakalayamamıştı. “Bunu yapanlar çok Profesyonel olmalı, istihbarat örgütlerinden başkası bunu yapamaz,” diyordu kendi kendine. Gündüz yapacakları halk toplantısının güvenliği için silahlı adamlarını görevlendirmiş, yine de kaygıdan kıvranıp duruyordu.

Dicle vadisi, göç mevsiminde, teknil kuşların uğrak ve konaklama yeriidi. Buranın bir vadi olması, yiyeceğin ve suyun de bol olması, kuşlar için bulunmaz bir cenneti. İki yüze yakın kuş türü, bu kuş cennetinde yaşıyordu.

Mavi baştankara, Pembe göğüslü ötleğen, Saksagan, Serçe, Sığırcık, Söğüt serçesi, Tarla ardıcı, Taş kuşu, Tepeli guguk, Tepeli toygar, Ağaç incirkuşu, Alaca balıkçıl, Alaca sinekkapan, Çobanaldatan, Bülbül, Delice doğan, Erguvani balıkçıl, İbibik, İspinoz, Kara kızkıyruk, Kaya güvercini, Kınalı keklik, Kır kırlangıcı, Kumru, Küçük balaban, en çok görülenler arasındaydı.

Yaz atmacalarının, yaz mevsimi boyunca görüldüğü Hewsel Bahçelerinde yabani güvercin, irili ufaklı kuşlar ile yılan ve kertenkele gibi sürüngenlerle beslenen Şahin, Yılan kartalı, Gökçe delice, Kukumav, kerkenez ve küçük kerkenez gibi yırtıcı kuşlara da yılın hemen her mevsiminde rastlanıyordu.

Dünyanın en güzel kuşlarının görüldüğü Hewsel Bahçelerinde bulunan ve kalabalık sürüler halinde gezinen Boz alamecekler ile Pembe göğüslü ötleğenler, bölgeye has kuşlardı.

Kerem, Keçi Burcu'nun aşağısına baktı. Bir saksağan kuşu, alıcı kuşlardan korunmak için yuvasının üstünü kapatmış, yandan açtığı küçük bir girişten içeri giriyordu.

Bir kızıl gerdan kuşu, dik duran kuyruğunu oynatarak kendine güvenen, atik ve hızlı hareketler yaparak bölgesine giren bir başka kızıl gerdan kuşuyla ölümüne kavga ediyordu.

Dicle kıyısındaki, kaya yarıklarında ve ağaç kovuklarında tüneyip yuva yapan, iri turuncu gözleriyle dikkat çeken, yaman ve usta bir gece avcısı olan, Bubo-puhu denilen birçok baykuş türü yaşıyordu.

Kum kırlangıçları, altı ay boyunca, koloniler halinde, ırmağın kıyısındaki, kum duvarlarında yuva yaparak barınıyorlardı. Kum duvarına oyulmuş, kum apartmanının önünde, tam bir mahşer kalabalığı yaşanıyordu. Her deliğin önünde yedi sekiz kırlangıç kanatları birbirine çarparak havada duruyordu.

Hemen yanı başındaki bir ağacın üstünde, kuyruğu ince ve uzun, başı koyu, boğazı beyaz bir maskeli ötleğen durmadan; “çuçuçuuuuu” diye öterek insanın ruhunu okşuyordu.

Çeşitli ot tohumları ve bitkilerin taze sürgünleriyle beslenen, gagası gri bacakları pembe, kahverengi üzerine sarı çizgileri olan bildircinlar, avcılarının boy hedefi oluyordu.

“zii-tiktik, zii-tiktik,” diye öten, on yıllık ömrünün tamamına yakınına havada sivrisinek avlayarak geçiren, bir benekli sinekkapan kuşu, tünediği dalda aniden kalkış yaparak sineği havda kaptığı gibi tünediği dala geri döndü.

Koyu renkli bir su kuşu olan, yürürken yüzerken kuyruğunu kakarak beyaz kuyruk altı örtülerini, çalımlı çalımlı gösteren, bacakları sarı-yeşil, dizin az üzerinde, kırmızı bir diz bandı bulunan, hareketli, sürekli; “kurr, krürr,” diye öten, su tavukları ise vadinin ve Hewsel Bahçelerinin yerleşik ev sahipleriydiler!

Su samuru, yaban kedisi, yaban domuzu, tilki, kirpi, sansar ve sincap gibi hayvanlar, vadinin aşığı taraflarında barınıyordu. Fırat kaplumbağısı denilen, iri kaplumbağı bütün dünyada sadece Dicle ve Ferat ırmaklarının kumluklarında yaşıyordu.

Kerem’in evde çıkmasını fırsat bilen, evin silahlı korumalarından biri hızla içeri girdi. Yaralının odasında hiç kimse yoktu. Kefiyesini çıkarıp ağızına dayadı, soluksuz bıraktı. Gözleri, yuvalarında fırlayacakmış gibi açıldı ve büyüdü. Sonra başı yana düştü. Hiç kimseye görünmeden, nöbet yerine geri döndü. İşi başarınca, cebindeki altınlara bakarak sevindi.

Kerem, eve dönünce, kara taş konakta bir hareketlenme ve telaş vardı. Doktor mahcup ve utangaçça yanına yaklaşarak suç işlemiş gibi; “Kerem Bey, maalesef hastayı kaybettik,” dedi.

Kerem, hiçbir şey demeden, hızlı adımlarla doğru ölünün bulunduğu odaya girdi. Yüzündeki örtüyü kaldırdı. Birdenbire irkilerek; “Vay bu bizim, Şekal,” diye bağırdı.

“Demek ki, bu çete böyle Şekal gibi zavallı, işsiz, güçsüz, aç, sefil, sokak hırsızlarını parayla çalıştırıyor. İşimiz daha da zorlaştı. Onu yaşatsaydık, olup bitenleri, bu cinayetleri kimin işlediğini öğrenirdik,” dedi doktora bakıp hayıflanarak.

Ona halk arasında “Şekal,” diyorlardı. Şekal daha on yedi yaşında, Diyarbakırlı bir Kürt çocuğuydu. Babası Sarıkamış seferinde karlara yenilip donarak ölmüş, ölüsünü kimse görmemişti. Annesi ile kardeşleri, halk arasında; “Xela Mezin,” denilen, büyük kıtlık kıranda açlık ve mıtık hastalığında ölmüştü. Kimsesiz kalınca sokaklarda büyümüş, yatmış, kalkmış, çarşı esnafı onu büyüttmüştü. On iki yaşına gelince; “koşkar” dedikleri bir ayakkabıcının yanında çalışmaya başlamıştı. Müşterileri eski

ayakkabılarını getirip tamir ediyorlardı. O da tamir edilenleri alıp evlerde sahiplerine veriyor, karşılığında bahşiş alıyordu. Eski, yırtık, su alan, ökçesine basılan ve tamir edilen ayakkabılara, halk arasında; “Şekal,” deniliyordu. Şekalları evlere getire götüre adı; “Şekal,” olmuştu. Asıl adı; Xatip’ti. Çocukken herkes ona; “Xeto,” diyordu. Şimdi “Xatip” ile “Xeto,” adı unutulmuş, bilinen tek adı; “Şekal,” olmuştu. Bir gün, ustasının tamir ettiği Şekalı, sahibine götürünce, ev sahibinin değerli tespihini çalmış, ustası tespihi cebinde yakalayınca, işten atmıştı. Şekal’in asıl büyük trajedisi bu tespih hırsızlığından sonra başlamıştı. On beş yaşındaydı, Diyarbakır sokaklarında yatıp kalkıyordu. Adı; hırsızlık, kavga, yaralama, ırza geçme gibi bütün suçlara karışmıştı. Yarı aç, yarı tok yaşıyor, yatacak yeri yoktu. Böyle bir durumdayken Hasan Hüsnü onunla ilişkiye geçmiş, bir ev tutup onun gibi üç kişiyle birlikte yerleştirmiş, ceplerine para koymuştu. Hasan Hüsnü ile ilişkisi bundan sonra başlamıştı. Hasan Hüsnü, onu eğitmiş, beline silah vermiş, çete başı olarak görevlendirmişti.

Hasan Hüsnü, Şekal’in ölmediğini öğrenince, adamlarını devreye sokmuş, yüz altın karşılığında Kerem’in en güvendiği bir nöbetçisini satın alıp öldürmüştü.

Derken öğleden sonra toplantı başladı. Bir evin odasında yapılan toplantıda ilk sözü alan Kerem;

“Bir Kürt subayın bana verdiği bilgiye göre, Sarı Paşa, 29 Mayıs 1919’da eski Genelkurmay başkanlığına gizli gönderdiği bir telgrafta aynen şunları yazmış,” diye söze başladı. Biraz durdu, cebinde kâğıdı çıkartarak;

“Bu subayın verdiği belgeyi size olduğu gibi okuyayım diyerek;

‘Bağımsız Kürdistan görüşünü savunan, Diyarbakır’daki Kürt Kulübü ile hükümet yandaşı olan öteki kulüpler arasındaki

çelişkinin arttığını araştırmalarımın öğrendim. Kürtlere ve Kürdistan üzerinde etkili, savaş sırasında yakınlık ve sevgilerini çok iyi kazandığım, Kürt ileri gelenlerinden bazılarına doğrudan, bazılarına Kolordu aracılığıyla telgraflar çekerek devletin gerçek durumunu ve kendilerince alınması gereken önlemler için gereği kadar bilgi vererek etkili öğütlerde bulundum.

Son günlerde edindiğim bazı bilgilere göre, Kürdistan bölgesiyle de ilgilenmek gerekiyor, Bunun için bağımsız Kürdistan olmak üzere, İngilizlerce de desteklenen hangi bölgelerdir ve ileride çok daha ciddi sorunlara yol açabilir. Yine İngilizlerce kısıktılan bölgeler hangileridir? Bu konuda yüksek Başkanlığınızda bilgilerin bildirilmesi için emirlerinizi dilerim.’

Bu telgraftan da anlaşılacağı gibi, Sarı Paşa daha Samsun’a çıkar çıkmaz, kuracağı yeni devleti, Kürtlerin tasfiyesi üzerinde kurgulamıştır. Biz bu tarihi süreçte, elimizi çabuk tutarsak Diyarbakır yeni bir gelişmeye ev sahipliği yapabilir,” dedi Kerem.

“Halk her şeye hazır, koşullar da uygun, gerisi bize kalmış,” dedi biri.

“Bu kargaşa ve boşluğu doğru değerlendirip iyi organize edersek Kürt halkı hürriyetine kavuşabilir,” dedi ötekisi.

“Bütün bunlar için paraya ihtiyacımız olacak,” dedi bir diğeri.

“O işi hal ettim,” dedi Kerem.

Toplantıyı bitirirken bir dizi karar aldılar. Casim’in bir evini karargâh yaparak yerleştiler. Alınan kararlar doğrultusunda, kentin zengin, aristokrat ailelerini toplayıp ikna ettiler. Kentte etkili olan bir şeyhin oğlu da aralarına katıldı. Sonra etkili şeyhin kendisi de ikna oldu. Büyük halk toplantısı için hazırlık yaptılar. Etkili aileleri dolaştılar. Afişler hazırladılar. Bildiriler yazıp dağıttılar.

Kerem, bütün bunları yaparken kendi başına bir güç ve merkez olamıyor, ikircikli ve kararsız davranıyor, Osmanlı ile bağlarını

koparamıyor, bağımsız hareket edemiyordu. Gidip Osmanlı adına koltukta oturan, validen toplantı için izin alıyordu.

Şeyhin “Gül Seni Tekkesi” insanlarla dolup taşı. Bütün Diyarbakır halkı oraya toplanmış, coşkuyla bekliyordu. Kentin bütün önemli eşrafı gelmiş, din adamı ve ulema yerini almıştı.

Kentin en etkili adamı, elinde, yılanbaşı, gümüş işlemeli asası, ağır adımlarla açılış konuşması için kürsüye çıktı. Karşısındaki heyecanlı, coşkulu kitleye baktı. O da heyecanlandı. Sonra; “Kutsal kitapta adı geçen, Dicle ırmağının kenarında kurulmuş, bu kadar bereketli, bu kadar güzel, bu kadar tarihi ve hürriyete âşık kentimiz Diyar-i Bekr’de, bu kadar kısır, bu kadar çirkin, bu kadar kargaşa, kötülük, cinayet, bu kadar tarihten kopuk, kahredici gelişmelere asla müsaade etmemeliyiz. Bu güzel gökyüzü altında çok güzel şeyler yapacağımıza inanıyorum. Allah hepimizin yardımcısı olsun,” diyerek çok kısa açılış konuşmasının ardında, alkışlar arasında kürsüden inip yerine geçti yaşlı Kamil Paşa.

Konuşmacılar, konuşmak için arka arkaya kürsüye çıktılar.

“Kürtlerin esaretten kurtarılması, Vatan ve Hürriyet...”

“Bütün Kürtleri direnişe çağırıyorum, yoksa sonumuz Ermeniler gibi olur!”

“Kürtler mutlak birlik olmalıdır.”

“Ekmek, su ve havadan önce hürriyet!”

“Önce hürriyet sonra ekmek!”

“Bu kargaşayı, bir Kürt hürriyet gerçekliğine çevirmeliyiz!”

“Kürt istiklali için ölüm dâhil her türlü fedakârlığı göstermeliyiz.”

“Bu coğrafya, Hürriyetin beşiğidir.”

“Bu coğrafya insanlığın merkezidir!” diye başlayan uzun uzun konuşmalar yaptılar. Kentin en önemli ve etkili âlim reisi, din adamı ve edebiyatçısı, son konuşmacı olarak alkışlar arsında

kürsüye çıkararak; “Cismi devleti, Aliye Osmaniye kangren olmuş ve bu korkunç hastalık, bütün Osmanlı ülkesini sarmak üzereydi. Kangren olmuş bir uzuv için yegâne halas çaresi bıçaktır,” diyerek toplantıyı bir alkış tufanı içinde bitirdi.

Halka açık toplantı dağıldıktan sonra şeyhin; “Gül Seni Tekkesinde,” kırk kişi kalmıştı. Kentin tanınan aristokrat, zengin, şeyh, ağa, doktor, avukat vb. birçok kişisi bunlar arasındaydı. Gece yarısına dek devam eden, hararetli tartışmaların ardında, divan başkanı;

“Merkez Diyarbakır olmak üzere, tüm Kürtlerin birliğini sağlayacak olan ‘Kürdistan Cemiyet’i kurulacaktır,” diyerek alınan kararı alkışlar içinde açıkladı. Ardında cemiyetin idare heyeti açıklandı. “Kerem Cemiyet reisi olarak belirlenmiştir,” diye ekledi.

Ertesi gün, şehrin merkezinde bir bina bulup kapısına; “Kürdistan Cemiyeti” diye büyük bir levhayı alkışlar arasında astılar. Bir hafta içinde cemiyet üye sayısı beş yüzü geçti. “Hewsel Ocağı” denilen, “Pexwas(efe) ocağına mensup çok sayıda genç cemiyete katıldı. Kerem, “İstanbul Kürdistan Cemiyeti” ile ilişkiye geçti.

Cemiyet; “Gazi”(Çağrı) adıyla dört sayfalık bir gazete çıkartmaya başladı.

Ardında Mem û Zîn kitabının yeniden basımı yapıp halka dağıtıldı ve kentte çıkarılan, “Kürdistan Mecmuasına” maddi destek sunuldu.

Kürtler, savaştan yeni çıkmış, aç ve perişandılar. Yıllarca devletin baskısı altında ezilmiş, nefes alamaz durumdaydılar. Cemiyete destek her geçen gün büyüyor genişliyordu. Cemiyet büyümeye başlayınca, üç yüz delege ile iki gün süren, yeni bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda, Cemiyetin yönetimi yenilendi. Cemiyet başkanlığına Kamil Paşa oğlu, Casim seçildi.

Kerem, başkan yardımcılığına getirildi.

Hevsel Bahçeleri, hüznölü sarı bir Tanrıça kâhkölü gibi düşmüştü kara kadim surlar ile Dicle arasına. Kırklar Dağı, yerde oturmuş gibi onlara hüznölü bakıyordu. Çıplak dallarda kalan son sarı yapraklar, rüzgârla savrulup ağaçların dibine düşüyordu. Geç kalmış, göçmen kuş sürüleri çığlık çığlığa konaklamadan, Dicle boyunca güneye doğru uçuyordu.

Vadideki karıncalar, yuvalarına çekilmiş, kaplumbağalar, ürkek ve çekingen bakışlarla hala etrafı gözetliyordu. Kışın gelişini anlamış gibi bir insan kulağını andıran salyangozlar, çıplak dallı ağaçların gövdelerine yapışıp kalmıştı. On binlerce serçe, çıplak ağaç dallarında telaşla ötüşüp duruyordu.

İnsanlar, kara kış, daha kara taş kente inmeden soğuk, karlı kış günleri için hazırlıklarını tamamlamıştı. Sonbaharın sıcak güneşinde yıkanıp kurtulan halı ve kilimler, kamış hasırların üzerine serilmiş, evlerin güneşe bakan odalarına çekilmişlerdi.

Kış için kavurmalar yapılmış, sebzeler kurutulmuş, bağlarda yemişler hazırlanmış, buğdaylar değirmene götürölüp un haline getirilmişti. Bulgur, şehriye, mercimek gibi kışlıklar çuvallara konulup kilerlere taşınmıştı. Kışın temel yemeğı olan patlıcan, domates, biber ve bamyalar güneşte kurutulmuştu.

O yıl kış; bütün ihtişamı ve acımasızlığıyla çok erken, kara taş surların üzerine indi. Sanki doğa, mevsimler ile “artık yıl” döngüsüne uyarak amansızca bir saldırıya geçip aniden evlerin eşğinde bitiverdi. Kar, buz-ayaz, yoksulluk, soğuk hepsi içi içe geçti, Fiskaya, kayalıklarından aşağıya akan sular dondu, kayalıklarla bütünleşti.

Kış erken başlayınca, meslek sahibi loğcular da para kazanmak için Bingöl’ün dağ köylerinden erken çıkıp; geniş,

büyük avlusu olan, kentin varoşlarında yer alan, tek göz odadan oluşan, tuvaleti müşterek kirası ucuz, “mazgana” denilen, baraka türü odalara yerleştiler. Loğcılar; toprak damların üzerinde karları temizleyerek-loğlayarak kış mevsimi boyunca para kazanıyorlardı.

Evlerin önünde dışarıya atılan karlar, daracık sokaklarda büyük kümeler oluşturmuştu. Mahalle sakinleri el ele vererek küreklerle bu kar yığınlarını sokakta düzleyip yol açıyorlardı. Güneş görmeyen daracık, sokak ve “küçe,” dedikleri dar, izbe çıkmaz sokaklarda, dam boyu yükselen, insanın parmaklarını dondurup mora kesen, ak soğuklar ve kar kümeleri buz haline gelmişti.

Maddi durumu iyi olmayanlar, aydınlık yaz aylarında ya Qerejdağ’da ya da Lice taraflarında, kış için kendileri kuru odunlar toplayıp odunluğa doldurmuşlardı. Maddi durumu iyi olanlar, Dicle kıyısındaki odunculardan odun satın almışlardı.

Hasan Paşa Hanı’nın bitişiğindeki, kapalı çarşıda demirciler bulunuyordu. Kışın soğuk günlerinde demirciler, aynı tempoyla, çekiç çalıp körüklerini ahenkli çekerken çekiç sesleri, bir nağmeyi çağırıyordu. Çıraklar, ustalar, çalışırken tempoya uygun şarkı okuyor, yirmi dört usul ile “tırlaka tırlak tırlak,” diyerek “çifte düyek,” usulünde ahenkli çekiç vuruyorlardı.

Hallaçlar, pamuğa tokmak vurduğunda yaylarının kirişinden “segah” makamı, kimilerinden ise “dügah ve yegah” makamı duyuluyordu.

Kazancılar da örs üzerine, kızıl renkli bakıra on kişi, “Tan tane, tan tane,” diye “sofyan” usulüyle çekiç vururken duyanlar hayran kalıyordu.

İşte soğuk kış günlerinde, Hasan Paşa Hanı’nın bitişiğindeki bu demirci ustalarının yaptığı, “carut” dedikleri, küreklerle ocaktan alınan, kor ateşi mangallara doldurup uzun süre dayanması için de

etrafı kül ile çevriliyordu. Bir kenarına da demlik indirip su kaynatılıyordu. Kıymetli misafir varsa çay, kahve pişiriliyordu.

Isınma sorunu, neolitiğin alımlı Tanrıçası Star-İştar’dan beri sürüp geliyordu. Efsane Kürt geleneğinde bin yıllardan bu yana, dilden dile aktarılıyordu. Uzun kış gecelerinde, evin yaşlı bilge kadını, “tandır,” dedikleri mangalın üstündeki, yorganın altına ayaklarını sokup ısınırken;

“Çocuklar, derler ki eskiden, çok eskiden, Diyarbakır, Urfa, Mardin, Antep yöresinde, Star adında çok güzel, alımlı, uzun boylu, herkesin sözünü dinlediği, bir Kürt kadını varmış. Bu güzel Kürt kadını “Hurri,” soyundanmış! Hurri gibi güzel Star’ın, kurda, kuşa, cine, periye sözü geçiyormuş. Derler ki Hz. Süleyman, bu özelliğini ondan almış. Adaletten, eşitlikten, akıldan, yaratıcılıktan, özgürlükten, dayanışmadan, paylaşımdan yana onun bir teki daha yokmuş. Star kadın bu iyilik sever, dayanışmacı özelliğinden dolayı, bütün kadınların yüreğinde taht kurmuş, herkes onun arkasında gidiyormuş. Onun sözünü dinliyormuş. O zamanlar daha krallar, peygamberler, evliyalar yeryüzüne gelmemiş, her şeyi Star temsil ediyormuş.

Bir gün, güz mevsimi daha bitmeden, havalar birdenbire soğumuş, taşlar, dağlar, ovalar, ırmaklar, birdenbire donup buz kesilmiş. Arkasında karlar yağmış, vadiler, ovalar, dağlar karlarla dolmuş. Derler ki, Âdem il Hawa’dan bu yana, insan böyle bir soğuk görmemiş. Ardında buz gibi rüzgârlar esmeye başlamış, kar, tipi, borandan, göz gözü görmüyormuş. Canlıların çoğu, bu soğuğa çare bulamadığı için donarak ölüp gitmiş.

Star çok düşünmüş, buna hiçbir çare bulamamış. Soğuktan korunmak için Eğil taraflarında, dağ yamacına kurulu, büyük bir mağaraya sığınmış! İçeri girince, çok şaşırmış! Mağaranın tam ortasında, bir ekmek sacı büyüklüğünde, yuvarlak bir çukur

kazılmış, içi dolu köz, etrafında insanlar daire biçiminde oturmuş, üstlerine hayvan postları atıp ısınyorlarmış. Star hiçbir şey demeden, soğuktan korunmak için aralarına katılıp ateşin önünde ısınmış. Çocuklar, derler ki, o kış ateşin önünde ısınan insanlar kurtulmuş, geri kalanların tümü soğukta donarak ölmüş. Star, tanık olduğu bu yeni ısınma biçimini, o günden sonra bütün insanlara öğretmiş!

Bu masal da dilden dile anlatılarak günümüze kadar gelmiş! Çocuklar, bu bir masal! Ben anlattım, inanmak size düşer,” diyerek hikâyeyi bitiriyordu.

İşte bu ısınma biçiminin temeli, Tanrıça Star-İştar’ın bu sözlü Kürt mitosuna dayanıyordu. Onlar, bu tanrıçalık buluşunu daha da geliştirmişlerdi. Bazı evlerde; “tandır,” ya da “kürsü,” dedikleri ısınma aracı kuruluyordu. Oturma odasının ortasına, yüksekçe bir iskelenin altına konulan mangalın üzerine, büyük bir yorgan örtülüyordu. Mangaldaki kor ateşin üstü, ince külle kapatılarak yorganın yanması önleniyordu. Bütün ev halkı ayaklarını yorganın altına sokarak mangalın etrafına firdolayı dizilip ısınyor, yaşlılar, çocuklara masallar, hikâyeler ve Tanrıça Star-İştar’ın bu ısınma mitosunu anlatıyordu.

O yıl, aşırı soğuk kış mevsiminde yakacak bulamayan yoksullar ile mazganalarda yaşayan loğcular, donmamak için, cami avlularındaki tabutlar ile odunları çalıp yakarak ısınyorlardı.

Evlerde, uzun kış gecelerinde, bir bakır tepsiye konulan karın üzerine, güneşten yapılmış, bol üzüm pekmezi döküp “berfe mot,” dedikleri kar helvasını, misafirliğe gelen komşularla birlikte çoluk çocuk ateşin önünde ısınıp yerken çalınan tabutlar ve loğ kazaları konuşuluyor, haberler kulaktan kulağa, tez elden evden eve, dükkândan dükkâna yayılıyordu.

“Fiskaya mahallesinde bir loğ düşmüş, loğcu çok ağır yaralanmış, Allah korumuş.”

“Ulu camiinin her iki tabutu da bu gece çalınmış.”

“Ne günlere kaldık!”

“Ne yapsınlar fukaralar, yoksa soğuktan donacaklar!”

“İskender Paşa mahallesinde, bir loğ çocuğun üstüne düşmüş, çocuk oracıkta ölmüş.”

“Yazık çok yazık, çocuk günahsız suçsuz...”

Karların en bol olduğu dönemde, “Şemsiler,” denilen mevkide, büyük çukurlar açılıyor, çukurların etrafı samanla desteklenerek içi karlarla dolduruluyordu. Parayla tutulan onlarca kişi, davul zurna eşliğinde karların üzerinde oynayıp halay çekerken Kahveci Hacı Civan’ın, “Savuk Destanı’ndan;

“Yorgan, döşek satıldı, kaldı bir eski palas

İnsanı sardı kehle, yıkanmadı heç libas

Bakır kaplar karardı, hepsi oldu sade pas

Yemek zaten pişmiyor, ona lüzum nerde var

Yollarda iz kalmadı, dere tepe doldu kar

Kurtların günü doğdu, yemeğe adam arar

Oldu telef bu yüzden insan gibi çok davar

Kaldı işinden aciz gençler ile ihtiyar,” gibi dörtlükler okuyarak karlar taş gibi sıkışana dek, üzerinde tepiniyor, üzerine saman ve toprak atıp yaza bırakıyorlardı. Sahipleri, yazın bu karları, parça parça çıkarıp satıyordu.

Yoğun kar yağışının ardında, Qerejdağ’dan gelen sert, dondurucu soğuklar, kara taş kenti, yeni felaketlere sürüklüyordu. Yaşlılar geçmişi anlatırken olayları verirken; “Hani, Dicle’nin donduğu yıl vardı ya,” diyerek söze başlıyorlardı.

İşte tam böyle bir ortamda Hasan Hüsnü, adamlarını toplamış, onlara yeni emirler veriyordu.

“Gidip derneğe üye olacaksınız. Orada ne olup bitiyor, kimler bu işi organize ediyor, tümünü öğrenip bana getireceksiniz. Getireceğiniz bilgiye göre size para vereceğim. İyi iş yapana çok para, kötü iş yapana ceza var. Ona göre işinizi yapın,” dedi konuşmasını noktalarken. Karşısındaki hırpani kılıklı, kir-pas, yamalı elbiseler içindeki sabıkalılara bakıp; “işini düzgün, vaktinde yapmayana para yok ha,” diye ekledi sert bir ifadeyle.

Şekal’in yerine yeni bir çete başı belirlemişti.

“Bilginin önemi ne demek cellat, neye göre para alacağım,” diye sordu, yüzünde bıçak yarası olan, saç sakal birbirine karışmış, yirmisindeki yankesici genç.

“Alacağın para, yapacağın işe bağlıdır. Mesela bir adamı iz bırakmadan temizlersen çok para alırsın,” dedi Hasan Hüsnü.

“Gaddar, temizleme işini anladım da ama şu bilgi işini tam anlayamadım,” dedi bir hırsız.

“Bilgi, yanı bana istediğim haberi getirecek,” diye izah etti Hasan Hüsnü. Ciddi, sert tehditkâr bir yüz ifadesi takınarak; “Önce gidip Kürt Cemiyetine üye olacaksınız. Onlardan yanaymış gibi görüneceksiniz. Orada çalışanların adlarını, yapılan konuşmaları, alınan kararları öğrenip bana söyleyeceksiniz. Bilgi bu işte! Şimdi anladınız mı? Yapacakları toplantı günlerini önceden bana haber verirsiniz, eşraftan kimler destek veriyor, öğrenip bana getirirseniz, karşılığında size para vereceğim, para anladınız mı? Ben bunun için size para ödüyorum. Bunun için size ev tutmuş, odun da almışım! İşini doğru yapmayı, kış kıyamet demem evden atarım, soğuktan donar geberirsiniz,” diye ekledi. Sonra Xançepek Mahallesinde, Dicle’ye bakan, kara taş yapıli bir evden, tek tek çıktılar. Karanlıkta daracık, taş sokaklarda dağıldılar.

Paşalar rejimi, Ankara’da güçlenip tekleştikçe sertleşiyor, sertleştikçe, demir yumruğunu gösteriyordu. Hala zamana

ihtiyaçları vardı. Aşiretleri yanına çekmek için eğilip yaşlı aşiret reislerinin elini öpüyor, onlarla birlikte tarihi Dêrsim Sancağında geziler düzenliyor, fotoğraflar çekiyordu.

Ferhatuşağı, Abbasan, Karabal gibi etkili aşiret reislerine maddi olanaklar sunarak Dêrsim milletvekili olarak meclise katılmaya ikna ediyordu. Aynı günlerde 72 Kürt ve Zaza milletvekilini, ulusal giysileri ile Ankara meclisine çağırıp pozlar ektiriyordu. Ankara hükümeti ile birlikte olduklarına dair, İtilaf Devletleri’ne, onlar adına telgraflar ektiriyordu.

İstanbul’da, Vahdettin’in emriyle yetmiş bin altınla genel müfettiş olarak Samsun’dan Erzurum’a çıkarken; “Yedi düvele karşı, Kürtlerle ortak devlet kuracağız,” diyordu. Bunun için Kafkas Cephesi’nde birlikte Ruslara karşı savaştığı, Cıbranlı aşiret reisi, Miralay Halit, Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya ile İhsan Nuri, Kamil Paşa gibi birçok etkili Kürt aşiret reisini ve şahsiyetini yanına almıştı.

Paşa, Hasan Hüsnü’nün raporlarını okuyunca, Kamil Paşanın yaşlı ağabeyine de hitaben; “Değerli, Biraderim,” diye başlayıp; “Türk Kürt kardeşliğinden, Kürtlerin siyasi haklarından” vurgular yaparak “hürmetle ellerinizden öperim,” deyip biten, uzun bir mektup yazmış, Hasan Hüsnü aracılığıyla yaşlı adama göndermişti.

Yaşlı ağabey, geçmişten küçük kardeş Kamil Paşa’ya ve Kürt Cemiyetine karşı rahatsız ve tepkiliydi. Hasan Hüsnü, Ankara’da gelen mektubu cebine koyarak Xanepek Mahallesindeki toplantıdan sonra buz ayaz havada onun konağının yolunu tuttu. Konağın içindeki süslü, gösterişli şöminede odunlar tutuşmuş, kızıl alevler bacadan yükseliyor, içerisi iyice ısınmıştı. Hasan Hüsnü, evine gidince, saygılı bir şekilde eğilip elini öperek; “Amca, memleket için Kürtler ve Türkler için hayır dualarınızı almaya

geldim, birde paşadan size mektup getirdim,” deyip cebindeki mektubu çıkarıp verdi.

“Evladım, bu memleket hepimizindir, inşallah hayırlı şeyler olur,” dedi Kamil Paşa’nın yaşlı ağabeyi mektubu alırken.

“Amca, biraderinizin çocukları yanlış yapıyorlar, düşmana karşı gücümüz bölünüyor, parçalanıyor. Biraderinize ancak siz karşı çıkıp; ‘dur’ diyebilirsiniz,” dedi Hasan Hüsnü.

Hasan Hüsnü gözleri, yaşlı adama bakarken aklı gerçeği perdeleyen, değişmez sabit, isli, tozlu kömür karası bir noktaya takılmış; kin, öfke ve öldürme duygusu, zehirli bir sarmaşık gibi bütün bedenini sarmıştı. Gözleri, hiçliğin derin boşluğuyla dolmuş, bir yarasanın gözleri gibi ışıktan kör olmuştu. Ruhu, kan dökmekten haz duyan sinsî, sahtekâr, ikiyüzlü bir cellatta dönüşmüştü.

Günlerden beri aralıksız kar yağıyordu. Taş konağında ateşin önünde ısınırken Kamil Paşa’nın yaşlı ağabeyi; “İnsan, insan olalı beri, Diyarbakır daha böyle bir soğuk kış görmemiştir, inşallah hayırlı olur,” dedi. Başını kaldırıp ateşin önünde ısınan Hasan Hüsnü’ye baktı. Hayatında ilk defa böyle çili bir yüzü, camsı mat yeşil gözleri görüyormuş gibi irkildi.

“Evladım sen nerelisin,” dedi.

Hasan Hüsnü yanıt verip vermemede bocaladı, ikirciklik yaşadı. Ona bakıp hafif öksürerek;

“Şey amca ben İstanbulluyum,” dedi.

“Ya evladım, İstanbul nere Diyar-i Bekr nere? Peki, ne olacak bu memleketin ahvalı,” dedi yaşlı adam ikircikli, karamsar bir sesle.

Hasan Hüsnü daha fazla sorulara muhatap olmamak için; “Amca inşallah her şey düzelir. Benim şimdi ayrılmam lazım,”

diyerek ayağa kalktı. Eğilip yaşlı adamın elini öptü. Hizmetçilerin eşliğinde evden çıkıp gitti.

Yaşlı adam, kardeşi Kamil Paşa'ya duyduğu tepkiyle fazla beklemedi. Kentteki bütün yaşlı din adamlarını, ileri gelenlerini Dağkapı'daki malikânesinde topladı. Hasan Hüsnü ile birlikte çalışan, emekli, eski bir subay olan arkadaşını da davet etti. Yaşlı adam, gelenlere yedirip içirdikten sonra; “Ey din kardeşlerim, Sarı Paşa, Allah tarafından gönderilmiş bir mehdidir. Birlik olursak Kürtlerin tüm haklarını verecek. Bundan hiçbir kaygınız olmasın,” diyerek konuşmasını tamamladı. Etrafında topladığı din adamlarıyla, yeğeni Kerem'in kurduğu Kürt Cemiyetine karşı cephe açtı.

Hasan Hüsnü, şebekesi aracılığıyla kentte hırsızlık, fuhuş, cinayet yaralama olaylarını yaygınlaştırıp; “bütün bunlara cemiyet neden oluyor,” diyerek halk arasında propagandayı yapıyordu.

Derken baskılar arttı. Paşalar devreye girdi. Cemiyet apar topar toplanıp; “Kerem Bey Diyarbakır'ı terk etmeli, yönetim Sarı Paşa'nın adamlarıyla görüşmelere devam edip uzlaşma sağlamalı,” diye karar aldı.

Diyarbakır, baharı görmeden içten içe kaynıyordu. Korku, huzursuzluk, tedirginlik giderek artıyordu. Kasım ayında başlayan dam loğlama, mart ortalarında bitince, loğcular; “leylek geldi, loğ bitti” diyerek mazganları terk edip geldikleri dağ köylerine geri dönüyorlardı.

Kerem ikircikli, şaşkın, nereye gideceğini, ne yapacağını kara kara düşünüyordu. Kurduğu cemiyet, bir bumerang gibi geri dönüp onu vurmuştu.

IV

Sarı, kızıl, turuncu damarlar düşmüş, zümrüt yeşilli onlarca vadi birbirini izliyordu. Zirveler, Zirveleri saran gri kaosu bulutlar, içten içe kaynıyordu. Doruklar, bu gri bulutlar içinde yitip gitmişti. Derin, sarp, keskin yüzlü uçurumlar ve koyu gölgelerin işgal ettiği vadilerin dibi sessiz, ürkütücü ve yalnızdı. Dêrsim coğrafyası birbiriyle uyum halinde, inanılmaz bir renk cümbüşüne bürünmüştü. Sanki doğa da toplumsal olaylar gibi günlük olarak değişiyor, geleceği meçhul, her an çehre değiştiriyordu. Sarı kızıl damarlar, her tarafa hüznün ayrılık ve yalnızlık taşıyordu.

Sararmış yapraklar, rüzgârın gücüne karşı koyamıyor, tek tek dallardan koparak yere düşüyordu. Elma ağaçlarında konaklayan saksâğanlar, her alaca şafakla birlikte harekete geçiyordu. Güz rüzgârının taşıdığı, derin vadilerdeki ceviz ağaçlarının kendine özgü kokusu, ta uzaklarda duyuluyordu. Köylülerin diktiği, kavak ağaçları, güneşe kavuşmak ister gibi gökyüzüne uzanmış, sarı, kızıl ve turuncu yapraklar, rüzgârla birlikte sallanıyor, her yaprak, orkestranın bir parçasıymış gibi kendine özgü sesler çıkartıyordu.

Munzur ve Pülümür Çayı ile dereler, sanki birikmiş sarı yaprakları, çalı çırpıyı, kuru otları döve döve; salkım söğüt, ceviz, çalı süpürgesi ve kayalıklara çarpa çarpa taşımaktan yorgun düşmüşlerdi. Munzur'un alabalıkları, suda yan yatarak güz güneş altında gümüş renginde ışıldıyordu. Yaza direnemeyen dereler, çoktan kurumuştı.

Bütün dağ sakinleri, sonbaharı terk etmenin telaşını yaşıyordu. Sincaplar, vadileri kaplayan ceviz ağaçlarının kovuklarına yiyeceklerini beceriyle depoluyordu. Boz ayılar, yaz boyunca beslenmiş, yağ depolamışlardı. Dağ keçileri, sarp kayalıklarda soğukları karşılama telaşı içindeydi. Tavşanlar, yaban kedileri, tilkiler, keklikler, güvercinler, alıcı kuşlar, saksâğanlar, baykuşlar,

en çok da serçeler ve cümle canlılar kışa hazırlanıyordu. Sanki kış, mezarlıkların da yalnızlık mevsimiydi. Mezar başlarındaki ağaçlar da sarıya bürünmüştü.

Koçgiri ayaklanmasının ardında Elîşêr, eşi Zarîfe bir grup savaşıyla birlikte, Dêrsim'e kaçıp Abasanlı, Seyit Rıza'nın Ovacık'taki Lirtik köyüne yerleşmişlerdi.

Zarîfe, kendi çağının Kürt kadın militanıydı. Okuma-yazma bilen, hem siyasi, hem de askeri bir kadındı. Uzun boylu, iri-yarı, konuksever, dolunay yüzlü, güzel, alımlı, Kürt fizyonomisine sahip cesaretli ve kavgacıydı. Dêrsim aşiretleri arasında yapılan toplantılara katılıyor, tartışmalarda yer alıyor, aynı sofrayı paylaşıyordu. Sürekli göğsünde çapraz duran fişekliği ve sırtındaki mavzeri, Dêrsim kadınının simgesi haline gelmişti.

Elîşêr, Dêrsim'de Kürtçe ve Türkçe yazılar, şiirler yazıyor, edebiyatla uğraşıyordu. Aşiret reislerini okullar açmaya teşvik ediyor, kendisi de bu okullarda öğretmenlik yapıyor, sazı ve sözüyle insanları bilinçlendiriyordu.

İyice tedirgin olmuş, ikircikliği yaşayan, yaşlı adam, hüzün yüklü, bu sarı, kızıl, turuncu güz mevsiminin, gün batımında uzaklara baktı. Bir grup süvarinin köye doğru geldiğini fark edince hareketlendi. “Beklediğim misafirlerdir,” diye söylendi seslice. Sağ elini, gözüne siper yaparak sarı, kızıl gün batımında gelenlere uzun uzun baktı, ama simaları seçemedi. Yaşı geçkin, emekli binbaşı iyice tedirgin oldu. Yerinde duramıyor, sağa sola dönüp dolaşıyordu. Gergin, ikircikli, kararsız âdeti diken üzerindeydi. Ankara Meclisinde yaşadıklarını, gördüklerini düşündükçe; “Sarı Paşa, bizi oyuna getirdi, çok ustaca kullandı,” diye mırıldandı kendi kendine. Sesi duyan yanındaki genç seyis;

“Beyim, bir şey mi istediniz,” dedi emir bekleyen bir sesle.

“Gelenler kim acaba,” dedi bu soruyu bekliyormuş gibi kendiliğinden.

Keskin gözlü seyis, gelenlere dikkatlice bakıp;

“Beyim, gelenlerden en öndeki, uzun boylu, güzel giyimli, kırk yaşlarında, belinde tabancası olan, atın süvarisi Elişêr’in yeğeni Sabri’dir.

Çapraz fişeklik takmış, omuzunda mavzer, geleneksel kıyafetli, uzun boylu, yüzü ay yuvarlak, gözleri iri, alımlı güzel kadın ise Elişêr Beyin eşi Zarîfe hanımdır.

Orta boylu, hafif kırışmış sarı sakallı, güler yüzlü, kendine güvenen üçüncü süvari ise Elişêr Bey’in kendisidir. Diğer iki süvariye de tanıımıyorum,” dedi.

“Sen uzaktan bu kadar özelliği nasıl göre bildin ki,” diye merak ve şüpheyle sordu Hasan Hayri.

“Efendim, ben onları daha önce birçok kez görmüşüm. Hep böyle giyinir, kuşanırlar da ondan,” dedi Seyis.

Rüzgâr gibi gelen beş atlı, köyün ortasındaki odanın önünde selam verip atlardan indiler. Tek tek tokalaşıp hal hatır sordular. Ev sahibi gençler, aceleyle atların yularından tutup evin avlusuna çektiler. Dêrsim Mebusu yaşlı Hasan Hayri ile görüşmek, tartışmak için gelmişlerdi.

“Elişêr Efendi, Dêrsim’in geleceği ne olacak,” dedi bir köylü.

“Bu hükümet, bir yandan Hasan Hayri Efendi ile birçok Kürt aşiret reisimizi Dêrsim adına, Ankara Meclisine almış, diğer yandan hükümet jandarmaları, durmadan her gün köylerimizi taciz ediyor,” dedi öfkeyle kırçıl sakalı bir köylü.

“Ya şu Allah’ın belası, Aksak Osman Çetesi!”

“Aksak’ın bize yapmadığı kötülük kalmadı.”

“Köylerimize baskın yapıyor, sürülerimizi talan ediyor, kızlarımızı kaçırıyor, köylerimizi yakıyor, ne olacak bu işin sonu?”

“Kendisi; ‘ölmüş,’ diyorlar, ama ben inanmıyorum, adamları durmadan, köylerimizi basıyorlar,” dedi bir diğer yaşlı köylü kaygıyla.

“Madem Kürtleri meclise almış, bu kadar zulüm niye,” dedi bir diğeri.

“Bunlar, silahtan başka, hiçbir şeyden anlamazlar,” diye fikir yürüttü canlı hareketli, yerinde duramayan bir genç.

“Hasan Hayri Efendi, cemaati de dinledik, hakikati dile getirdiler. Sözü dolandırmadan, dosdoğru hakikati söyleyeceğim. Sarı Paşa, sizi Ankara Meclisine almış! Bu, pek sizin ve Kürtlerin hayrına değil diye düşünüyorum. Hile, tuzak kokuyor bu politika! Sevr anlaşması azınlıklara bazı haklar tanıyor. Sarı Paşa; ‘Kürtler Ankara meclisinde, birlikte hareket ediyoruz,’ mesajını batıya vermek için sizi mebus yapıp kullanıyor. Oyun büyük, tahmin edemeyeceğiniz kadar çok büyüktür. Yalnız Dêrsim’in değil, bütün Kürtlerin kaderiyle ilgilidir. Siz hiç düşünmeden, sorgulamadan, bu oyuna geldiniz. Milletvekili olma çağrısı birçok kişiye yapıldı. Oyunu fark edenler, halkına karşı sorumluluk duyanlar, hakikati görenler, bunu kabul etmedi. Bu ilerde büyük sorunlara yol açar. Hata bunun karşılığını, yaşamınızla ödeyebilirsiniz. Şu an, iki ucu keskin bir bıçağın sırtında duruyorsunuz,” dedi Elişêr.

“Biz, Kürt davasını, kan dökmeden, kardeşlik çerçevesinde selamete ulaştırmak için meclise girdik. Sarı Paşa güçlenince, Kürtlere tüm haklarını vereceğini söylüyor. Kürtlere ilişkin, bir otonomi taslağı bile hazırlamış. Bunu her yerde dile getiriyor,” dedi Hasan Hayri.

“Hasan Hayri Efendi, kusuruma bakmayın. Beni bağışlayın, ama Sarı Paşa güçlenince, hak falan vermez, olan hakları da gasp edecek. En iyisi iş işten geçmeden, hakikati görmektir. Ankara

devletinin hakikati, Kürtlerin inkârı üzerinde inşa ediliyor,” dedi Zarîfe.

“Mecliste bize verdiği sözler var,” dedi Hasan Hayri.

“Onlar için söz dediğin ne ki? Söz ağızdan çıkar, uçar gider! Peki, var mı kalıcı, yazılı bir taahhüt? Var mı dünyaya ilan ettiği resmi bir karar? Şimdi, zayıf olduğu için Kürtlere en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemdir. Çok sıkışmış. Bu sıkışık dönemde bile hakları hayata geçirmiyorsa güçlenince bunu hiç yapmaz. Bu hakikati yerinde zamanında görmeniz Kürtlerin hayrına olur,” dedi Zarîfe.

“El Cezire komutanlığına gönderdiği bir belge varmış,” dedi Hasan Hayri.

“Varsa böyle bir şey, neden meclis değil de bir cephe komutanına gönderiyor? Bu tür şeylerin yeri Meclis değil mi? Bunun bir oyun, kandırma olduğu yeterince aşikâr değil mi,” dedi Zarîfe.

“23 Nisan 1920’de ilk meclis açılırken biz 72 Kürt milletvekili kendi ulusal kıyafetlerimizle katıldık. Meclis açılışından bir gün sonra Sarı Paşa, mecliste yaptığı konuşmada; ‘çıkarları ve amaçları bütünüyle birleşmiş, kardeş ulusların ulusal sınırıdır. Bu sınırı belirleyen madde bizim çok büyük bir ilkemizdir,’ diyerek düşüncelerini dile getirdi. Zamana ihtiyaç var,” dedi Hasan Hayri.

“Sarı Paşa, Rus desteğini alarak İngilizlere karşı dengeyi sağlamak için o konuşmayı yaptı. Böylece, Bolşevik desteğini arkasına aldı. Sarı Paşa, bu konuşmayı yaptıktan altı ay sonra, Dêrsim Koçgiri Beyleri, İbrahim Ağa tarafından, 15 Kasım 1920’da kaleme alınan talep listesini, Ankara Hükûmetine iletiler. Bunun için Meclis, kendilerine hiçbir yanıt vermedi. Kürtler de hakların uygulanması için harekete geçtiler. Olaylar boyutlanırken Ankara Hükûmeti, bir yandan; ‘Kürtleri ikna etmek’ için Elazığ’da

bir ‘Nasihat Heyeti’ belirleyip Dêrsim’e gönderirken; diğerk yandan, Bıyıklı Paşa’yı tam yetkili kılarak Aksak Oyman ile birlikte Koçgiri’ye asker sevkıyattı yapıyordu. Orada neler yaşandığını biz gördük. Böyle bir hükümet, Kürt sorununu nasıl çözecek? Bunun bir tarihi aldatmadan ibaret olduğu, açığa çıkmıştır,” dedi Elîşêr.

“Elîşêr Efendi, bu sorunların çözümü için zaman gerekiyor. 20 Ocak 1921 tarihinde, bizim de mecliste onay verdiğimiz, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 11. Maddesine göre; ‘iç ve dış siyaset, uluslararası ekonomik ilişkiler, askeri ve yargı gibi bazı özel durumlar dışında; eğitim, sağlık, ziraat gibi konularda il yönetimlerinin sorumlu ve yetkili olduğu, vilayetlerin özerk idari birimleri olarak kabul edildi.’ Bu Kürtlere de özerklik yolunu açıyor,” dedi, Hasan Hayri.

“Bu madde, Kürtlerden, azınlıklardan söz etmiyor. İllerin idari düzenlemesiyle ilgilidir. Bu kanun, 20 Ocakta yürürlüğe girdi. 8 Nisan 1921’de, Koçgiri-Dêrsim’de, yedi Kürt aşireti, bu kanun maddesine dayanarak; *‘Bölgede özerk bir yönetimin kurulması, valinin Kürt, yardımcının da Türk olması’* talebinde bulundular. BMM bu talebi ret ettiği gibi kanlı seferi sürdürmeye devam etti. Hasan Hayri Efendi sen söyle, bu 11. madde, Kürt sorununu nasıl çözecek ki,” dedi Elîşêr.

“Zamanla olacak, biz kan dökmeden bu sorunu çözeceğiz,” dedi Hasan Hayri.

“Kan dökmeden sorunu çözmek güzel bir şey, ama siz kan dökmeden onlar, oluk oluk kan akıtıyorlar! Ağalar, demir tavında dövülür, ortada ne ateş ne de tav kıvamına gelen demir var.” dedi Elîşêr, etrafındaki cemaate bakıp. Biraz durdu, gözleriyle herkesi süzdü, ölçtü. Ardında; “Bu gün, geçmiş Osmanlı hanedanlığından birçok milli devlet ortaya çıkmış. Çağ milli ayaklanmalar ve milli kurtuluş çağıdır. Kürtler milli benliğe, birliğe sahip değil de

Türkler çok mu sahip? Hakikat şu; on üç milyonluk Osmanlı nüfusunun beş milyonu Kürt'tür. Geri kalanlar Türkmen, Türk, Arap, Rum, Ermeni Asuri, Laz, Çerkez'dirleri Biz de akıllı davranırsak bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkarız. Siyasette acımak, duygusallık, bireysel çıkarlar, yoktur, toplumun çıkarları vardır. Biz kimseden bir şey almıyoruz, her milletin hakkı olan şeyleri talep ediyoruz.

Hasan Hayrı efendinin söylediği, belki başka bir toplum için doğrudur, ama herkes biliyor ki, İttihat ve Terakki'nin mirasçılarıyla, aynı çuvala girilmez. Bu, dibi kirli bir çuvaldır. İnsan, bu çuvalın içinde nefes bile alamaz. Hayrı efendinin akıbeti, devlete bunca hizmetinden sonra, korkarım ki benim gibi bir âsi ile aynı olur,” dedi Alîşêr. Öyle şaşkın bir heyecanla alaylı alaylı gülümsedi ki, kendisine bakan herkesin gözleri ıslı ıslı ışıldadı. Bu gülüşün etkisiyle herkes mutlu gibi görünüyordu.

“Bizim bu zor günlerde Türklerle birlikte hareket etmemiz gerekir. Bin yıllık birlik beraberliğimiz var. Kurtuluştan sonra Kürtlerin de hakkı verilecek, hem de kan dökülmemiş olur,” dedi Hasan Hayrı.

“Hasan Hayrı efendi, söylenene değil, yapılane bak! Sarı Paşa, 1919 Eylül'ünde yaptığı bir konuşma da; ‘onurlu ve saygılı insanlar varlığını sürdürdükçe, Türkler ve Kürtler halifelik kurumunun etrafında kardeşçe yaşamaya devam edecekler, iç ve dış düşmanlarına karşı sarsılmaz bir demir kule oluşturacaklardır,’ diyordu. Sonra ne oldu? İşte sonuç ortada, Koçgiri kıyımı,” dedi Elîşêr.

“Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 11. Maddesinde bu vaatler resmiyete de dökülmüştür. Biz bunlara dayanarak yasal yollarda hak talep edebiliriz,” dedi Hasan Hayrı.

“Koçgiri kıyımından sonra her şey açığa çıktı, netleşti. Artık bundan böyle; bütün kayıp ve heba olan zamana rağmen, Sarı Paşa’nın kafasında dolaşan bin bir kurnazlık ve hilelere karşı; her halk gibi biz de bu tarihsel fırsatı değerlendirip kendi koşullarımıza uygun bir gelecek belirlemek mecburiyetindeyiz,” dedi Alîşêr.

“Kürtler, mutlaka haklarına kavuşmalıdır, ama bunun yöntemi kan dökülmeden olmalıdır,” dedi Hasan Hayri.

“Havalê min; ‘tatsız aş a tuz neylesin, akılsız baş a söz neylesin?’ Anlaşılan o ki, hepimizin kendi doğruları var. Belli ki herkes kendi yolunda yürüyecektir. Dileğim o ki, ileride karşılaşacağımız yer Dêrsim’in selameti olsun. Biz kendi yolumuzda yürüyelim. Kanımca bu müzakerenin devamında bir fayda yoktur. Doğrusu ben Hasan Hayri efendinin sözlerinden ürktüm. Hani derler ya; ‘sonradan görme kuldân, buluttan çıkma gündend korkulur.’ İşte, tam da onların ağzıyla konuşuyor. Gelecek, erken davrananın olacaktır. Bizim daha çok yürüyecek yolumuz var, kalk gidelim,” dedi Zarîfe.

“Ben halkıma, Dêrsim’e ihanet etmem. Bu zor, kargaşa ortamında Kürtlerin hakkını savunmak için Ankara meclisine girdim,” dedi Hasan Hayri kasılıp ihtiyarlığı kabullenmemiş, doğal olmayan bir sesle.

“Bir peygamber der ki; ‘insanın ağzında giren değil, çıkan insanı kirletir.’ Bunları her tarafı kirlenmiş, hangi sözlerine güveneceksin ki? Yaşlı bir Ermeni komşumuz vardı. Çocuklarına hep; ‘Türk olsa evliya, sakın bırakma avluya,’ derdi. O yaşlı kadın kadar bile Ankara devletinin hakikatini algılamamışsın. İhanet; her zaman insanın niyetiyle bağlantılı değildir. Bazen de insanın bulunduğu, durduğu yer ile bağlantılıdır. Nerede durup ırmağa baktığın önemlidir. Unutma ki, hiçbir zaman düşman, düşmanına rahmet okumaz, okusa da bil ki, içinde bir hile vardır,” dedi Elîşêr.

“Ben de tüm aşiretlerin birliğinden yanayım,” dedi Hasan Hayri.

“Birlik sadece söylemle olmaz. Fikirde, zikirde ve harekette birlik yaratırsak her şeyin hakkından geliriz. Aşiretler birleşmeden hiçbir şeyi başaramayız. Ancak birlik içinde eriyen her işten, büyük bir başarı ortaya çıkabilir. Eğer birlikte savaşmasını öğrenemezsek inan ki aptallar gibi hep birlikte öleceğiz,” dedi Elîşêr.

Bir hareketlenme oldu. Gelen beş kişi, atlarına atlayıp geldikleri gibi yola çıktılar. Elîşêr kendisini uğurlayanlara bakıp bir kadim âlimin sözünü tekrarladı.

“Bir olalım, iri olalım, diri olalım!”

SEKİZİNCİ BÖLÜM

I

Karşı tarafta sarp, asi kayalık uçurum, testereyle kesilmiş gibi dimdik ırmağın aktığı vadinin dibine kadar iniyordu. Vadiye indikleri doğu tarafında ise birbirini izleyen, yüksek olmayan tepeler silsilesi vardı. Tepe etekleri ile kıyı arasında geniş, düz bir arazi uzanıp gidiyordu. Kıyının her iki tarafı, meyve bahçeleri ile ekilmiş sebze tarlalarıyla doluydu. Vadinin tam ortasında Ferat, bir kilometre kadar yayılmış geniş, yaygın, sessiz ve derinden akıyordu. Kıyıları mavi berrak sığ sulardı. Etrafında sazlık ve kamışlar vardı. Bazı yerlerde iç içe geçmiş söğütler, bütün kıyayı kaplamış, sudaki kökleri çürümüştü.

Atlarını, kıyıya yakın yamaçta, bir meşe ağacına bağladılar. Tüfeklerini alıp yokuş aşağı indiler.

“Sen kıyaya bitişik çınar ağacının solunda, ben de sağında gideyim, orada sesleri geliyor,” dedi Müslim.

Tüfeğini, eline alarak kıyıya doğru indi. İri taşların arasından sazlıklara doğru eğilerek yarı sürünür halde yavaş yavaş ses çıkarmadan ilerledi. Kıyıya iyice yakınlıştı Ömer. Belli bir süre âdeta nefes almadan olduğu yerde çakılıp kaldı. Düşman güçlerini izler gibi sessizce ırmağın kıyısını gözetliyordu.

Üzerindeki eski, hâkî renkli gömlek, söğüt ve sazlıklarla uyum içinde, gizlenmesini kolaylaştırıyordu.

Bir erkek ördek, kıyıdaki söğüt ağacının üzerinde, renkli boynunu kıvrarak sağı solu kolaçan edip keskin gözlerle etrafı gözlüyordu.

Kıyıya yakın, sığ sularda bir ördek sürüsü yüzüyordu. Nöbetçi erkek ördeğe nişan aldı, sonra vazgeçti. Nefes almadan, çıt çıkarmadan, biraz daha sürünerek kıyıya yaklaştı. Sürüye nişan alıp hedefe odaklandı. “Şimdi çok iyi, hedef netleştii,” dedi kendi kendine. Ördeklerin ötüşü, kurbağa ve suyun sesi dışında hiçbir şey duymuyordu. Biraz bekledi, bulunduğu yerde hafif doğruldu, tüfeğini tekrar dört, beş ördeğin birbirine yakın olduğu kümeye doğrultup tetiğe bastı. Aynı anda, Müslim de bulunduğu noktada ateş etti. Tüfeğin ağzında, duman yükseldi, etrafa barut kokusu yayıldı. Silah sesiyle birlikte, tüm ördekler gürültüyle havalandı. Bulunduğu yerden kalkıp suya doğru koştu. Tüm ördekler birden havalanınca; “tüh Allah kahretsin, vuramadım,” diyerek Ömer hayıflandı. Havalanan ördek sürüsüne bir el daha rastgele ateş ettiç

Ördek sürüsü, göğe yükselip uzaklaşırken iki ördeğin hareketleri yavaşladı, kanatları birbirine dolanıp yalpa yapıp aşağıya doğru ırmağın kıyısında suya düştü. Düştükleri yerde çırpındılar. Kan karışan berrak su, küçük daireler çizerek dalgalandı. Ömer, heyecanla;

“Ördekler, ördekler,” deyip kıyıya doğru koşarken Müslim; “iki tane vurulmuş,” deyip Ömer ile birlikte, suya koştu.

İkisi birden, kıyından suya girip dizlerine dek ıslandı. Her biri, suyun içinde acıyla çırpınan bir ördeği aldı. Erkek ördeğin renkli parlak kanatları, gün ışığında ışıllı parlıyordu. İkisi birden kıyıya çıktılar.

Müslim, belindeki bıçağı çıkarıp bir vuruşta başlarını kesip söğüt ağacının altına attı. Ördeklerin renkli alımlı tüyleri kanlandı.

Ömer, ölü ördeklere bakarken içten içe üzüldü, üzüntüsünü dışa vurmadı. Orada bir başka noktaya gittiler.

Derken gün akşam oldu, ata binip gün batımının tersi istikametinden köye doğru yola çıktılar.

O gün, Ömer ile Müslim beş ördek ile Amara'ya döndüler.

II

Gelincik tarlaları, gün batımında bakıra çalar, kıpkızıl bir renge bürünmüştü. Gün ışınları altında, ılınmış otlardan yayılan kokular, havaya yapışıp kalmıştı. Kırılar, vadiler, gökyüzü, toprak, bağ bahçe ve tarlalar bahar kesilmişti. Sonsuz yaygın gökyüzü, vızıldayan bir arının kanatları gibi titreşen hava akıntıları, gün batımının bir kement gibi yakaladığı, batı ufkundaki uzak tepeler, sarı mavimsi kızıl bir çizgi oluşturmıştı.

Alıkan, aralıklarla yağın yağmurlu bahar gecesinde sürüyü otlatıyordu. Sürü; gecenin serinliğinde saf tutmuş, arada bir bulutların arasında çıkıp kaybolan gizemli, dolunaylı gecede, geçtiği her yerde taze otları silip süpürüyordu.

Vadiler kurtlarla doluydu. Alıkan; yanında av tüfeği, iki kurtboğan köpeği ile Ayno vadisinin kuzey yamacında, sürüyü otlata otlata, Hamurkesan yakınlarına kadar gelmişti. Seher sabah vakti coşmuş, oturduğu kayanın üzerinde, sürüyü unutmuş, kaya ile bütünleşmiş, hafif esen rüzgâr bedenini yalayıp geçtikçe, elinde kaval, ruhunu, düşlerini, yüreğini katarak; “delal, lo lo delal” türküsünü çalıyordu. Çaldıkça kendinden geçiyor, uzaktaki komşu köylerin çobanları durmuş, pür dikkat onu dinliyordu. Kaval sesi ile sürüyü istediği yöne, istediği vadiye, istediği kayanın dibindeki taze ota yönlendiriyordu. Sürü yamaca yayılmış, kavalını sesiyle otlıyor, börtü-böcek, cümle canlılar onu dinliyordu. Türkü;

“Delal, lo lo delal!”

“Delal!”

“Delalı dilé min,” diye uzayıp gidiyordu.

İlk gün ışınları, Hamurkesan tepesine vurduğunda Alıkan, kaval ve delal sözleriyle, âdeta bütünleşmiş tek parça olmuştu.

Bütün bulutlar dağıldı, yaygın mavi gökyüzünde, kavurucu bahar güneşi yeri ısıtmaya başladı. Öğleye doğru, sürüyü alıp Hamurkesan'daki su sarnıçlarının ortasındaki dinlenme yerine götürdü. Kendisi de dardağan ağacının altında, keçesini iri, yası taşların üzerine serip derin bir uykuya daldı.

Ömer, daha on sekizine yeni girmiş, zayıf, esmer, bıyıkları yeni terlemişti. Aylardan beri, Ayşe ile sokakta, tarla yolunda, el göz işaretleriyle ilişkilenecekti. Derken Abdullah ile Besê devreye girmiş, Ömer ile Ayşe'yi o güz mevsimi evlendirmişlerdi. Ayşe, evliliğinden iki yıl sonra ilk çocuğuna hamileydi. Ömer de Abdullah ve Besê gibi bir erkek çocuk düşlüyordu.

Ömer ile Müslim Hamurkesan tarafındaki tarlada çalışmaya gitmişlerdi. Öğle zamanı azıklarını alıp ağacın altında uyuyan Alîkan'ın yanına gittiler. Alîkan ailesi, çoban bir aileydi. Babası, babasının babası da çobanlık yapmıştı. İki konuşa konuşa giderken;

“Bizim çoban Alîkan kadar, hayvanların dilinden anlayan, ikinci bir çoban daha yeryüzüne gelmemiş,” dedi Ömer.

“Alîkan'ı çiçeklerle, otlarla, kuzularla konuşurken görmüşler,” dedi Müslim.

“Nasıl konuşuyor?”

“İşte basbayağı konuşuyormuş, onların dilinde anlıyor.”

“Demek ki çobanlık yapa yapa hayvanların, bitkilerin dilini öğrenmiş!”

“Alîkan, iyi bir çoban olduğu kadar, iyi bir hekimdir de.”

“Doğru diyorsun, hangi bitkinin, hayvanın hangi hastalığına iyi geldiğini çok iyi biliyor.”

“Ama Alîkan'ın derdine hiç kimse çare bulamıyor.”

“Her derdin, mutlaka bir çaresi vardır.”

Ömer ile Müslim, Alîkan'ı uyandırıp merhabalaştılar, ağacın altında birlikte yemeğe oturdular.

“İşte; ‘bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur,’ demişler. Yabani otları ayıklayıp sürünce, bağ birdenbire yemyeşil kesildi,” dedi Müslim.

“Bağ yalnız mı öyledir, şu koyunların dilinden anlamazsan, onlarla dostluk kurmazsan, hiçbir verim almazsın, her şey emeğe bağlıdır,” dedi çoban.

“Senin çobanlığına hiç kimse bir şey diyemez,” dedi Ömer.

“Maşallah bu yıl koyunların çoğu ikiz doğuruyor, bereketli bir yıl,” dedi Alîkan sevinerek.

“Bu yıl yağmur da var, bereketli bir yıl olacak,” dedi Müslim.

“Tarlayı, bağ bahçeyi iyi sürüp bakarsan, verimini de alırsın. Rahmetli dedem Husên; ‘toprak, kadın gibidir, asla boyun eğmez insana. Ne istiyorsan ondan, kendin çalışıp uğraşıp emek vererek alacaksın. Araya giren, ele geçirmeye çalışan olursa gözünü kırpmadan orada öldürüverirsin’ derdi, bize hep,” dedi Ömer.

“Emeğine, sahip çıkarsan, sonucunu da her zaman alırsın, kulun emeği, tanrının yanında kaybolmaz,” dedi Müslim.

“İyilik yap denize at, kul bilmezse halik bilir,” dedi çoban Alîkan.

Üçü, ağacın altında konuşa konuşa öğle uykusuna daldılar.

Alîkan gözlerini kapatırken yine Zeliha gelip düşlerine takıldı. Zeliha'yı babası vermeyince, bir gece elinde tutup kaçırmış, rastgele dağlardan güneye doğru yol almıştı.

Gece dağlarda yol alırken dolunay ışığında, Zeliha'nın ayağı kaymış, karanlık yüzlü bir uçurumda yitip gitmişti. Son sözü; “Alîkaaan!” olmuştu. Günlerce, sarp uçurumlarda Zeliha'nın bedenini aramış, gözyaşı akıtmıştı. Dediklerine göre, onun gözyaşlarıyla kayalıklarda renge renk çiçekler açmış, ama

Zeliha'nın ne ölüsüne, ne dirisine rastlamıştı. Günlerce, haftalarca, aylarca dağlarda kaval çalarak Zeliha'yı arayıp durmuştu.

Sonra bir mecnun gibi kendini yollara vurmuş, aylarca aç susuz yürümüşü! Savaştan kaçan bir muhacir kabileleriyle birlikte, serin Bingöl yaylarından Urfa'nın Nemrudi sıcağına dek gelmişti.

Alıkan, yüreğinde yanan ateş, Urfa'nın sıcağıyla bütünleşince rahatlamış. Ateş, ateşle buluşmuş ve ateş, ateşi sakinleştirmiş!

Birçok köyde çobanlık yapmış, en sonunda gelip Amara'ya yerleşmiş, çobanlık yapıyordu. Her seher sabah vakti, dolunaylı zamanlarda, yüreği, bir volkan gibi tutuşup yanıyordu. Yüreği tutuşunca, söndürmek için kaval çalıyordu.

Alıkan, hakkında bilenen, söylenen tek öykü buydu. Başka da onun geçmişi hakkında hiç kimse, hiç bir şey bilmiyordu. Ne kimse sorar, ne o bir şey söylerdi.

Birisi onunla konuşmayana kadar, hiç kimseyle konuşmazdı. Köyde, birçok kız Alıkan ile evlenmek için etrafında dönüp dolaştı, ama hiçbirine dönüp bakmadı. “Zeliha'dan sonra evlenmeyeceğim,” diye ant içmişti.

Yüreğindeki Zeliha'nın aşkı köze dönmüş, üzeri küllenmiş ve kabuk bağlamış, ama küllerin altındaki o kızıl köz, bir türlü sönmüyordu. Her sabah seher vakti, dolunaylı gecede rüzgâr estiğinde, külleri alıp götürüyor, işte o zaman içindeki kor ateş tutuşuyor, o da kavalına sarılıyordu.

Her sabah seher vakti, dolunay upuzun saçlarını dağların zirvesine yayıp Zeliha ile birlikte Alıkan'a eşlik ediyormuş. Zeliha ayağı kayıp tam uçurumda düşerken ay, upuzun gümüş saçlarını ona doğru salmış. Zeliha, ayın upuzun gümüş saçlarına tutunmuş, ay onu alıp yanına çekmiş! O günden sonra hiç kimse ne dirisine ne de ölüsüne rastlamış.

Alıkan, o günden sonra yememiş içmemiş, her seher sabah vakti, dolunaylı gecelerde, gün ışıyana dek kaval çalıp Zeliha'yı çağırıyordu. Çalarken dağ, taş, börtü böcek, kuşlar, hayvanlar, çiçekler, ağaçlar onu dinliyordu.

Ömer ile Müslim, biraz uyuduktan sonra kalkıp tarlaya gittiler.

Çoban Alıkan, hala kalkmamış, düş kurup Zeliha'yı düşünüyordu.

III

Halfeti gökleri, parça parça oluşan, bulut kümeleri arasında, hareketsiz duran bir okyanus gibi berrak, açık ve maviydi. Bu mavi berraklığın içinde taa uzaklarda, Karadağ üzerinde kıyıları leylâk rengi, küçük bir fırtına ve yağmur bulutu içten içe kaynıyordu. Çok uzaklarda, Toros dağ silsilesinin başı yağmur yemiş, gri boz bulutlarla kaplanmıştı.

Günlerden cumaydı. Cuma günleri çalışmıyor dinleniyorlardı. İnanişe göre, Allah dünya ve cümle canlıları altı gün içinde yaratmış ve yedinci gün dinlenmişti.

Müslim, Mahmut ile Ömer akşamdan çıkıp sabah Halfeti Pazarı'na ulaşmışlardı. Üçü bazen Qıracê Sehwe'de, bazen fıstık tarlasında bir araya gelip dertleşiyorlardı. Bazen de Mahmut cuma günleri Amara'ya camiye geliyor, orada misafir kalıyordu. Aralarında saf bir dostluk oluşmuştu. Oduncu Mahmut, bazen tarlada Ömer'in yardımına koşuyordu. Birecik'e odun getirirken çetelere karşı jandarma Abdullah, ona sahip çıkıyordu.

Köyde getirdikleri koyunları mezatta satıp kış hazırlıklarını tamamlayacaklardı. Çarşı esnafın çoğunluğu Türkmen'di. Kadim kent, köy (Bajar ü Gund) çelişkisi sürüp gidiyordu. Bajara yerleşmiş Kürt, kimliğini yitirmiş kendisi olmaktan çıkmıştı.

Kürt köylüleri, “Bajar” dedikleri kente gelince, tedirgin ve huzursuz oluyorlardı. Kentli bir tilki gibi kurnazdı. Hile, aldatma ve yalanı iyi biliyordu. Alavere, dalavere köylülerin mallarını ucuza ellerinden alıyorlardı.

Erkenden pazara vardılar. Hayvanlarını pazara bırakıp ulu camiye sabah namazına gittiler. Ulu cami ile 19. yüzyılda, Halfeti’nin “Efare Taşı”ndan yapılan birçok ünlü taş yapı ustası, Ermeni Adır ustanın mührünü taşıyordu. Caminin avlusundaki göz alıcı rengârenk siyah, beyaz, kırmızı, pembe, sarı, mor güller vardı. Bunlar Cibin köyünden Abey Misey Ağa ile Lemo Said’in yetiştirdiği güllerdi. Bu güller; Urfa’dan, Antep’e kadar bütün konakların avlularını süslüyordu. Cami avlusundaki iri, kara erik tutan ağaç ise “Hacı Hös’ün” yetiştirdiği dillere destan eriklerdendi.

Çarşıda Türkmen, Kürt, Arap, Ermeni, Yahudi, Asuri, Êzîdî herkes vardı. Gün yükseldikçe çarşı pazar kalabalıklaşıyordu

Ermeni kıyımından kurtulanlar, hala zanaatla uğraşıyordu. Kürtler; köylerde buğday, arpa, darı, nohut, mercimek, susam ekip biçiyorlardı. Fıstık, üzüm, incir, nar, ceviz ve zeytin kendi ihtiyaçlarıyla sınırlıydı. Köylerde yaşayan Türkmenler tarımla birlikte bağ-bahçe işleriyle uğraşıyor ve Ermenilerin, Zeytinyağı kültürünü sürdürüyorlardı.

Pazar iyice kalabalıklaştı. Her gelen alıcı, köylülerin malına yarı fiyat biçip burun kıvıarak gidiyordu. Mezat Kürt köylülerle dolmuştu. Hacı Bey çoktan ölmüş, akrabalarının denetimindeki mezatta, cambazlar dört dönüyordu. Şebeke halinde, malları ucuz kapmak için köylülere tuzaklar kuruyordu.

O gün çarşı, mezat diken üstündeydi. Hiçbir alıcı çıkmıyordu. Aynı cambazlar dönüp dolaşıp aynı fiyatı biçiyorlardı. Gün öğleye doğru eviriliyordu.

Ömer gergin insan kalabalığına bakıp elindeki, başı yuvarlak kalın, kızıl “Kınêr” sopasının ucunu iki de bir yere vurarak kaynağı belirsiz öfkesini boşaltıyordu. Bu sopayı, Mahmut, ona Karadağ’da oduna giderken nadir bulunan “Kınêr” ağacında yapıp getirmişti. Ömer, iki de bir “ya sabır, ya Allah,” deyip duruyordu. Sanki biri kendisine hakaret etmiş gibi tepkiliydi. Abdullah; “oğlum ucuza verme, satılmazsa hayvanları geri eve getir,” demişti ona.

O gün, Mezat yeri her zamankinden daha gergindi.

Küçük bir itişme, didişme oldu. Bir insan kümesi oluştu. Elinde sopası, Mahmut merakla oraya yöneldi. Onu Müslim izledi. Sesi işten herkes, merakla oraya gitti. Küme giderek büyüdü. Ömer de oraya vardı. Sakal tıraşı olmuş, seyrek bıyıklarını bırakmış, elinde sopası olup bitenleri dikkatle izliyordu. Görünmeyen gizli öfkesi, açığa çıkmak için bir boşluk arıyordu. Gözleri kızarmış, yuvasında fırlayacak gibi duruyordu. Zayıf, genç, çelimsiz ama hareketliydi.

Derken itişme didişme sertleşti, insan kümesi büyüdü. “O fiyata satmıyorum,” diye bağırdı iri yarı bir köylü. Cin gibi ufak tefek saçı dökülmüş, bir cambaz; “onun fiyatı o kadardır, başka para etmez,” deyip koyunun boğazında tutup hırsla salladı.

Esmer, upuzun, kara bıyıklı, kefiyeli, şalvarlı, iri yarı fil gövdeli köylü; “satmıyorum, burada bu koyunu keser, köpeklere yedirir, yine de o fiyata satmam,” dedi.

“Çok fazla konuşma, değil koyun, sen koyununla birlikte bile o kadar para etmezsiniz, fazlasıyla fiyat biçtim,” diyerek hiddetlendi ufak tefek, cingöz Cambaz.

“Vermem o fiyata çek git başımdan,” diye dikleşti köylü.

“Eşek gibi vereceksin, bu koyunu bu mezatta, bu fiyat dışında satamazsın,” diye bağırdı cambaz. Zaman geçtikçe, toplananların da sayısı artıyordu.

“Bu düpedüz haksızlık, ne Allah ne kul kabul eder, acaba sorunu Kaymakam Bey’e iletsek bu mezatta bir çözüm bulmaz mı,” dedi yaşlı bir köylü. Sonra kendi kendine mırıldanıp sakallarını sıvazlayarak etrafındakilere kaygıyla bakıp sorusuna yanıt bekledi.

“Amca, ha bu adam Halfeti’ye kaymakam olmuş, ha kalbur yapan poz bıyıklı bir Karaçi, Ulu Camiye imam olmuş, aynı şeydir. Şikâyet etmek boştur, o da bunlardandır,” dedi, genç bir köylü. Bütün bedeni öfkeden gerilmiş, ama yine de arsız arsız kahkaha ile gülüp yaşlı adama baktı.

Ömer, cambaz o lafları kendisine söylüyormuş gibi tepkileşiyor, bedeni titriyordu. Elinde sopası tetikte bekliyordu. Hiç tanımadığı iri yarı köylüyü, takım tutar gibi destekliyor, içten içe ona karşı bir sevgi oluşuyordu. Kümelenenler, tartışmaya kulak vererek olup bitenleri anlamaya çalışıyordu. Hacı Bey akrabalarının mezat çetesi, anında oraya gelmişti. Ufak tefek, kel kafalı cambaz; “Ulan, fiyatı bu kadardır diyorsam, ondan fazlası olmayacak, anlamıyor musun eşek herif. Boyun uzamış, ama aklın kısalmış,” deyip ani, atik bir hareketle sıçrayıp karşısında duran iri yarı köylüye bir kafa attı. Köylünün ağzından, burnundan kanlar fişkırdı.

Darbeyi yiyen köylü, bir an sendeledi durdu. Ufak tefek cambaz, seri bir hareketle ikinci darbeyi indirmeye çalışırken şalvarlı iri yarı köylü, hançer ucu gibi keskin gözlerle kalabalığı süzüp fil yapılı, gövdesinden beklenilmeyen çevik bir hareketle, iki eliyle cambazı gövdesinden kavrayıp havaya kaldırdı. Tüm gözler, cambazla birlikte havaya doğruldu. Cambazın ayakları, elleri havada çırpınıyordu. Fil yapılı köylü, cambazı, hafif bir saman çuvalı gibi biriken kalabalığın üstünde on metre ileriye fırlattı. Tüm

gözler, “küüüt” diye yere düşen cambaza takıldı. Düştüğü yerde, toz duman yükseldi.

“Abooo, bu da ne!”

“Vay anası, adamadaki kuvvete baka hele.”

“Vallahi adam ayı gibi güçlü!”

“Bir boğadan daha güçlü!”

“Fil gibi adam be!”

Ömer, ağzı bir karış gülümseyip Mahmut’a baktı. Mahmut da sevinçle ona gülümsedi. Ömer’in yüzü aydınlandı. Uçacak gibi kendisini hafiflemiş hissetti. Biraz önceki burnundan soluyan ruh hali gitmiş, bambaşka bir Ömer gelmişti. Sanki cambaz o lafları kendisine söylemiş, o da cambazı alıp fırlatmıştı.

Ufak tefek cambaz, düştüğü yere çivilenmiş gibi çakılıp kaldı. Ağzından burnundan kanlar aktı.

Onlarca cambaz ve çete, bir anda iri yarı köylüye saldırıp yere yatırdılar. Sanki onlarca sırtlan, bir file saldırıyor gibiydi. Fil iri gövdesiyle, onlarca sırtlana karşı tepinip duruyordu. Onlarca kişi rastgele tekme, tokat vuruyordu.

Öfke, yere saçılan benzin gibi yayılıyordu. Bir tek kıvılcım yeterliydi. Herkes şaşkın şaşkın, nasıl davranacağını bilmeden, onlarca kişinin bir kişiyi dövmesini izliyordu.

Ömer yeniden gerginleşti, öfkesi bir anda kabardı. Yanında, elinde sopaları, Mahmut ile Müslim gergin gergin bekliyordu.

“Ama bu haksızlık, bir tek adama bu kadar kişi kabul edilmez,” diyerek bas bas bağırdı, kalabalığın içinde bir ses. Ömer hareketlendi. Tüm gözler ona yöneldi. “Bu adaletsizlik,” diye bağırdı. Elindeki sopayı kaldırıp rastgele bir cambazın kafasına indirdi. Ardında Mahmut ile Müslim hiç düşünmeden aynı şeyi yaptılar. Uğultuyla, büyük bir dalgalanma oldu.

“Vurun ulan vurun, yeter artık bu bazarilere,” diyen sesler birbirine karıştı.

Köylüler, bir öfke seli olup oraya aktılar. Önceden anlaşılmış gibi ikişer, üçer sopalarını alıp oraya koştular. On, yirmi, otuz, elli, yüz, gittikçe sayıları artıyordu. Bir anda yüzlerce şalvarlı, kefiyeli, eli sopalı köylü ortaya çıkmış, sopa ve taşlarla rastgele vuruyorlardı. Taşlar havada uçuşuyor, değdiği her kafadan kan fışkırıyordu. Yerde onlarca kişi yatıyordu.

Köy ve kent kavgası sürüp gidiyordu! Bu çok kadim bir kavgaydı. İki kök gövdenin bitmeyen kavgasıydı. Bir tarafta köylüler, işçiler, çıraklar; diğer tarafta cambazlar, mal tüccarı şehirliler! Her iki taraftan da Kürt, Türk, Arap vardı. Köylüler ağırlıklı Kürt, şehirliler Türk’tü. Kavgası; kentli, köylü (Bajari-Gundi) kavgasıydı.

Gök gürlemesi gibi gürlediler. Bir anda, her taraftan, öfkeyle çıkıp geldiler. Bir sel gibi akıp bir anda mezat, çarşı ve sokakları doldurdular. Elleri sopalar, birer ikişer gelip çoğaldılar. Çoğalıp kavgaya tutuştular. Şimşek çakar gibi gözlerinden alevler fışkırıyordu. Elleri taş ve sopalar, ayırım yapmadan öfkeyle, önüne gelen her cambazı vuruyorlardı.

Birbirlerini kıyafetlerinden tanıyorlardı. Şehirliler; başları açık ya da şapkalı, ceket pantolon gömlek giyiyorlardı. Köylüler; başları kefiyeli, şalvar, yakasız gömlek, yelek ve ceket giyiyorlardı.

Bir bozkırda ajite edilmiş iki ordu, öldürmek için nasıl birbirlerine saldırırsa öyle kin ve öfkeyle birbirlerine saldırıyorlardı. Kavgası çığlıkları yeri göğü inletiyordu.

Tüm kent hareketlenmiş, bir kıyamettir sürüp gidiyordu. Aracı, uzlaşıcı yoktu. Herkes kavganın bir tarafıydı. Haberi duyan yakın köylerdeki gençler, kavgası sopalarını alıp akın akın geliyordu.

Yer gök yaralılarla dolup taşıyordu. Şehirli cambazlar, sıkışıp çarşıya doğru kaçmaya başladılar.

“Vuran ulan vurun, bunlar vicdansız, insafsız acımasızdırlar,” diyerek hırs, kin ve öfkeyle kovaladılar. Yüzlerce kişi kaçıyor, yüzlerce kişi taş ve sopalarla kovalıyordu. Yüzlerce kişi yerlerde kan içinde inliyordu.

Jandarma alarına geçti. İlçede toplam beş jandarma vardı. Karakolun önünde mevzilenmiş, durmadan havaya ateş ediyordu. Başçavuş heyecanlanıp paniklemiş, Birecik’e; “Yüzbaşım burada büyük bir ayaklanma var, tüm Halfeti ayakta kavga ediyor, acil yardım istiyoruz,” diye haber ilettiler.

Kavga, mezattan kente doğru kaydıkça esnaf dükkânlarını hızla kapatıyor, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar sokaklarda telaşla koşarak evlerine girip kapıları gürültüyle kapatıyorlardı.

Ömer, elinde sopa, başından kanlar akıyordu. Hayatında ilk defa isteyerek hırs ve öfkeyle kavga ediyordu. O da şehir ve şehirliye karşı tepkiliydi.

“Biz, yıl on iki ay çalışıyoruz, bunlar gelip bedava elimizden alıyorlar,” diye bağılıyordu.

Derken kentli cambazlar geri çekilmeye, evlerine sığınmaya başladılar. Kulaktan kulağa bir haber yayıldı!

“Yola çıkmış geliyorlar!”

“Binlerce asker geliyormuş!”

“Urfa’dan alay geliyormuş!”

“Kimse burada kalmamasın, herkes köyüne dönsün.”

Tümü anlaşıp, gibi mallarını alıp köylere doğru yola çıktılar. Elllerinde iri, kalın, kanlı sopalar, önlerinde eşekler, öküzler, koyunlar, köylere doğru dağıldılar. Köy yollarına düşerken, durmadan birbirlerine bağılıyorlardı.

“İyi bakın, sağa sola iyi bakın, kimse kalmamasın burada!”

“İyi bakın, yaralı kimse kalmasın. Bu şehirlilerde din iman yoktur, ne yapacakları belli olmaz.”

“Din imanları paradır para!”

“Kentli deccaldır deccal!”

“Kentli; tilki gibi kurnaz, yalancı ve hilebazdır.”

“Yılan gibi sinsidir!”

“Bu şehirlilerin, para için yapmayacakları hiçbir kötülük yoktur. Bize geri, cahil, iş bilmez diye bakıyorlar!”

“Biz çalışıyoruz, onlar elimizden alıyorlar.”

“Hacı Bey ailesi, mezat çetesi kurmuş. Hepsı birlikte hareket ediyorlar.”

“Korkak efendiler de beyleri destekliyorlar.”

“Bunlarda din yok, vicdan yok, ahlak yok, her bo... yiyorlar, her bo...”

“Bu şehirliler Nemrut kavmidirler!”

“İbrahim’i ateşlere atan bu şehirliler değil mi?”

“Bunlar Firavundur!”

“Musa’yı çöllere düşürüp kırk yıl gezip sürünmesine yol açan da yine Firavunun şehirlileridir!”

“Hilebaz ve yalancıdırlar.”

“Derslerini aldılar, inşallah bir daha hile yapmaya cesaret edemezler.”

“Bunlar bir tek sopadan anlarlar!”

Ellerinde kanlı soplar, önlerinde davarlar, patika yollardan dört bir yana geldikleri köylerine dağıldılar. Dağılırken, birbirleriyle bağıra çağıra konuşuyorlardı.

“Bu şehirliler hilebaz!”

“Yalancı...”

“Kurnaz...”

“Soysuz...”

“Gaspçı...”

“Talancı...”

“Sömürücü...”

Kent ve köy!

Sümer’den bu yana sürüp gelen kadim ve temel bir çelişkiydi! Çelişki iki kök gövde arasındaydı. Çelişki ve çatışma; Yukarı Mezopotamya’nın dayanışmacı, eşitlikçi, özgürlükçü, paylaşımcı tanrıça kültürü ile Aşağı Mezopotamya’nın sınıflı devletli, sömürücü ve zalim uygarlığı arasındaydı.

Urfa, bir kutsallar kentiydi. Bir yanı Nemrut yüzlü, bir yanı İbrahim özlüydü. Nemrut ve İbrahim çatışması aleniydi. Nemrut kutsallığı karşıdan hedefliyordu. Ardılı zorbalar, daha kurnazdı. Tanrıça kültürünün dayanışmacı kutsallığını, kutsallık zırhı ile yıkmaya çalışıyorlardı. Kutsallığın postunu giyerek kutsallığa saldırıyorlardı. Lanet; kutsal maskesine bürünerek kutsallığı kara kaplı hançerle sırtında vuruyordu.

Dillerin, kültürlerin, çok renkliliğin, çok kültürlülüğün, yetmiş iki milletin kendisini var edip yaşam haline getirdiği halklar mozaigi, bin bir çiçeği bir arada barındıran kültürler bahçesi Urfa’da, paşaların yeni düzeni dilleri yasaklıyordu. Kadim çağ kültürleri, diller ve kimlikler inkâr ediliyordu. Tek dil, tek kültür, tek ulus söylemi içinde lanet değirmeninin ağır, kara taşları arasında öğütölüp un ufak ediliyordu.

Köylüler kendi dillerinden, gelenek ve göreneklerinden, eski çağ kültürlerinde ısrar ediyordu. Kadim kent köy kavgası, sürüp geliyordu.

Ömer, Mahmut ve Müslim, başları kan içinde gülerek köye dönüyorlardı. Ömer, ona; “Sofi,” diye hitap ediyordu. Sofi, medresede okumuş, Kafkas cephesinde Ruslara karşı savaşmış, hilebazlığı bilmeyen, saf inançlı bir din adamıydı. Ömer ile ailece

dost olmuş, Ömer'in yalnızlığını ve saflığını seviyordu. Mahmut, Bazur köyündendi, onlarla eskiden beri dosttu.

“Sofî efendi, bu zalimler bugün iyi bir ders aldılar,” dedi Ömer Müslim’e bakarak.

“İyi bir ders aldılar, başka türlü laftan anlamıyorlardı. İnşallah bir daha yapmazlar,” dedi Müslim.

“Sofî, vallahi bu kentliler, para için adam öldürürler adam,” dedi Mahmut.

“Öldürürler, bunlarda acıma duygusu, gelenek, ahlak kalmamış ki, her şeyi yaparlar,” dedi Müslim, siyah sakallarını sol eliyle sıvazlayarak.

“Ah, bu kentli cambazlar, it sürüsü gibi birbirini tutup hep birlikte saldırıyorlar. Önlerinden geçen her köylüyü aşağılayıp tehdit dolu bakışlarla hırılıyorlar,” dedi Ömer.

“Bunlar, kendilerini kurnaz tilki, bizi de hep aptal karga sanıyorlar,” dedi Müslim.

Ömer hayatında ilk defa isteyerek kavga etmişti. Bilerek isteyerek sopayla adam vurmuştu. Haklılığına inanıyor ve kendisini güçlü hissediyordu. Bu kavga köydeki kavgalara benzemiyordu. Bu kavgada yalnız ve bir başına değildi.

Gün ışınları, son kanat vuruşlarıyla gözden kaybolup giderken Amara’ya girdiler.

“Bu gece benim misafirim ol, sabah kalkıp gidersin,” dedi Ömer, ısrarlı istekli bir sesle Mahmut’a bakarak.

“Bende de kalabilirsin, ev müsait,” dedi Müslim.

“Karıdan korkmayan erkeğin, erkekliği şüphelidir,” dedi espri yaparak gülümsedi. Ardında; “Seher evde tek başınadır, gitmem gerekir,” diye ekledi Mahmut.

Ömer ile Müslim aynı anda; “ O zaman güle güle,” dedi.

IV

Doğu ufku, kızıl mor bir halka biçiminde aydınlanmaya başlamış, “Dara Qut,” ilk gün ışınlarıyla ışıltı ışıltı. Yüzlerce kuş asırlık ağacın dallarında cıvıldaşarak sevinçle güneşi selamlıyordu. Ferat vadisinin karşı kıyılarındaki mor ve dik kayalıklar, ilk gün ışınlarıyla uzakta altın sarısı gibi parlıyordu. Avcı Uso, bir çocukla ilgilenir gibi ağacın altında sabırsızlanan tazılarla, ilgileniyor, bir insanla konuşur gibi konuşuyordu!

Dara Qut, Qiracê Hemê, Qiracê Seydika, Xirawêsor, Newala Bîrê; kurumuş güz otlarıyla birlikte sarı renge bürünmüştü. Avcı Uso, çok acelesi varmış gibi sürekli sağa sola bakıyor yerinde duramıyordu. İki de bir Mahmut’a bakıp;

“Bunlar nerde kaldı, insan bu tür durumlarda bir dakika bile geç kalmamalı,” diyordu.

“Aha, işte geliyorlar,” dedi sevinçle Mahmut.

“Çok şükür, fazla geç kalmadılar,” dedi Uso, ayağa kalkıp gelenlere bakarken. Çok geçmeden gelenler hızlı adımlarla yanlarına varınca;

“Selamın Aleyh kûm,” dedi Müslim ile Ömer.

“Aleyh kûm selam,” diyerek birbirleriyle selamlaştılar.

Uso, iplerini çözüp serbest bıraktı. Süvaro mavi boncuklu tasmaını, boynunda şakırdatarak önce neşeli neşeli Uso’nun üzerine atladı. Yaltaklanarak viyaklayıp ellerini yalamaya başladı.

Tazılar birbirlerine bakıp koklaşıp hırlaştılar, silkinip gerindiler, kuyruklarını sallayarak hareketli hareketli toprağı koklayıp gezmeye başladılar.

Dördünün boynunda da özenle yapılmış, zarif tasmalar vardı. Uso elleriyle tazıları okşayıp gözden geçirdi. Her tazi, akıllı bir insan gibi kendi adını biliyor ve sahibinin sesini tanıyordu.

“Bunlar çok yaman avcılardır, hiç af etmezler. Zamanı boşa harcamayalım, şansımızı deneyelim. Ben tavşanların yerlerini biliyorum. Önce, şöyle bağları geçip karşı tepeleri bir tarayalım. Oradan Gogan’a doğru giden vadiye inelim,” dedi Uso bilen, yol gösteren bir sesle.

“Çıkalım Uso amca, ama senin bu it çok güzeldir,” dedi Ömer, samimi bir sesle.

“Yeğenim, sen ava çıkmışsın, onun adı it değil, av tazısıdır,” dedi Uso, kaşlarını çatarak alıngan bir sesle.

“Tamam, Uso amca, kusuruma bakma, ben bu işlerde çok acemiyim,” dedi mahcup bir gülümsemeyle. Ardında; “Vallahi Uso amca, bu siyah cins tazın şimdi en az bir öküz eder,” diye ekledi Ömer, Uso’nun gönlünü hoş etmek için.

“Sen ne diyorsun be yeğenim? Ben onu hiçbir öküze değiştirir miyim? Geçenlerde Ereh’te Türkmen muhtarı, sarı öküzünü yalvar yakar değiştirmeye çalıştı, ben kabul etmedim,” dedi Uso sağ elini havada sallayarak gururlu bir sesle. Siyah tazının başını okşamaya başladı. Okşama tazıyı harekete geçirdi. Kendine özgü bir sesle, Uso’nun ayakları dibinde çömelerek sevgi gösterisinde bulundu.

“Bu tazı, hiçbir yerde bulunmaz, bir öküze değiştirilir mi” dedi Müslim, Uso’nun koltuklarını kabartmak için. Uso, tazılara bir ıslık çalıp; “Haydi, gidelim,” dedi.

Dört avcı, dört tazı geniş avcı kolu ile bir arazi hattını tutup uygun adımlarla, bağların içinde, karşı tepelere doğru iz aramaya koyuldular.

Uso sabahın ilk ışınlarında gözleri fır dönen, yerinde duramayan, kırk yaşlarında sevinçli bir çocuk gibiydi. Üç genç için ava çıkmıştı. İyi bir avcıydı. Mahmut’un akrabası, Jandarma Abdullah’ın samimi dostuydu. O da Bazur köyünde oturuyordu. Yıllardan beri bölgede sınırda kaçakçılık yaparak geçimini

sağlıyor, bütün boş zamanını av yapmakla geçiriyordu. Herkes ona; “Tazı Uso,” diyordu. Uso, tazı gibi zayıf ve hareketliydi. Taa uzaklarda avın kokusunu alıyordu. Bir insanla konuşur gibi tazılarıyla konuşuyordu.

Ömer, avdan anlamıyordu. Mahmut ile Müslim de işin ehli avcılar değildi. Üçü de umudunu Uso’ya bağlamıştı.

Güz mevsiminin son anlarıydı. Havalar iyice soğumuş, gökyüzünde bulutlar kümeleniyordu. Doğa, artık sarı hüznüleri tüketiyor, kışa hazırlanıyordu.

“Yola çıkarken, kulaklarınızın pası gitsin, kismetimiz açılsın, diye size bir küçük anımı anlatayım, öyle ava başlayalım,” dedi Uso şansa inanan bir sesle.

“Haydi, anlat Uso amca, ama en heyecanlısı olsun,” dedi Mahmut gevrek gevrek gülererek. Uso, avcılık anılarını bire on katarak anlatıyordu. Köyde herkes onun bu huyunu bildiği için, anılarını anlatırken; “Uso amca, anlat heyecanlı olsun,” diye takılıyordu. Uso, bir yandan iz arıyor, bir yandan da yüksek sesle, eski bir av anısını ballandıra ballandıra anlatmaya başladı.

“Geçen yıl, kış kıyamet, yerde yarım metre kar vardı. Bazur’dan tazıları alıp erkenden yola çıktık. Çiftiyi de almıştım yanıma. Sadece üç fişeğim vardı. Öğleye kadar dönüp dolaştık. Hiçbir ize rastlamadık. Sanki yer yarılmış, tüm tavşanlar girmişti. Artık umudumu yitirmiş ‘eve dönelim, bu gün şansımız yok,’ diyordum kendi kendime. Öğleden sonra bir iz bulup sürdük. Tavşan izini kaybettirmek için yüzlerce kez, geniş bir daire içinde, oyun oynar gibi gidip gelmiş, izler birbirine karışmıştı. Tazılar, birkaç kere döndü dolaştı, sonunda izi bulup sürdüler. Qiracê Sêwe’ye ulaştık, karşımıza birkaç öbek gür çalılık çıktı. Üç dört keklik; “pırrr,” diye paldır küldür aniden havalandı. Ben heyecanlandım, tam o esnada yüzükoyun yere kapaklandım.

Düſerken, silah elimde ateſ aldı. Silahın patlamasıyla, karſı çalılıkta bir tavſan birdenbire fırladı! Tavſan, ama ne tavſandı! Hiç yalanı yok yeğenim Ömer, en az besili bir kuzu kadar, iri bir tavſandı. Kalkış ama ne kalkıştı. Tazılar peſine verdi.” dedi Uso heyecanla. Sanki o an, tavſanın peſine düſmüş gibi kendinden geçmiş, yüzünde tatlı bir mutluluk ve haz yayılıyordu. Gözlerinin içi gülüyor o anı yaşıyordu. Uso, kendinden geçmiş böyle anlatırken, Ömer, Mahmut, Müslim birbirlerine bakıp yüzlerinde kinayeli bir gülümseme belirdi. Bağların sonuna gelmişlerdi ki; “Eee sonra tavſan ne oldu tavſan, Uso Amca,” diye merakla sordu Müslim.

Tam o esnada süvaro hareketlendi. Karſıda kulaklarını dikip kaçan tavſanı fark etti. Uso da aynı anda tavſanı gördü. Birdenbire her ſeyi unuttu, sanki kan beynine sıçramış, hızlı seri bir hareketle; “aha tavſan,” deyip heyecanla bağırdı. Karſıda bağın taſ surunun dibinde karnı süt beyaz, sırtı alacalı bir tavſan, taſların üzerinden fırlayarak karſı tepelere doğru hızla koſmaya baſladı. Tüm tarlalar, baſtanbaſa firêzeyle örtülüydü. Kıraç tepeler, kuru ot ve taſlarla kaplıydı. Tavſan tarlalar arasından tepeye doğru hızla koſuyordu.

Uso, heyecanlanarak ürperdi. On salise kadar bir tereddüt geçirdi. Sonra; “haydi, yakala süvaro, haydi, tut süvaro,” diye heyecanla bağırip tazısını serbest bıraktı. Uso’nun heyecanlı tiz, keskin sesi her tarafı doldurup bağ, bahçe, taſ ve kıraç tepelerde yayıldı.

Süvaro; simsiyah, alnında küçük bir el pençesi gibi bembeyaz bir akıtma olan, ince, zayıf, alımlı ve çekici cins bir hayvandı. Hiçbir tavſanı kaçırmamakla, köyler arasında ün yapmıştı. Uso, bırakır bırakmaz, Süvaro kulaklarını dikip tasma demirlerini sarsıp kuyruğunu hafifçe sallayarak bir ok gibi ileriye doğru atıldı. Tavſanın arkasından gergin kuyruğunu, bir orak gibi tutmuş,

ayaklarını yay gibi kaldırıp atik, hızlı, çevik, uzun ve zarif atlayışlarla rüzgâr gibi koşuyordu.

Ömer, Müslim ile Mahmut da bir anda; “haydi tut, haydi tut,” diyerek tazıları bıraktılar. Tazılar zincirlerinden boşalmış gibi hızla tavşanın peşine takıldılar. Dört avcı da geride koşarak tazıları izlediler.

Uso; tavşan ile tazıların peşinden koşarken, tüfeğini eline almış, alnı terlemiş, kefiyesi boynuna düşmüş, şalvarı sallanıp duruyordu. Durmadan; “haydi, süvaro yakala,” diyerek tazıyı yönlendiriyordu. Koşup yakalayacak olan sanki tazı değil de kendisiymiş gibi heyecanlanıyordu. Bir ara dönüp arkasında gelen Mahmut, Müslim ile Ömer’e bakarak; “Haydi, hızlanın, artık tavşanın kurtuluşu yok süvaro onu yakalayacak,” dedi. El kol hareketleriyle, onları da yönlendirmeye çalışıyordu.

Ömer, şaşkın şaşkın etrafına bakıyor, acemice taşların, kurumuş otların, bodur çalılıkların üzerinde atlayarak en arkada, kendini avın ritmine kaptırmış, heyecanla Uso’y izliyordu. Tavşan, taşların üzerinde hızla zıplayarak şaşırtma hareketlerle kurtulmaya çalışıyordu. Kuru güz otlarının kapladığı bir tepeceğin yamacında süvaro, arkadan tavşana yetişip bir pençe attı. Tavşan sırt üstü düştü, hızla kalkarak yeniden koşmaya başladı.

Uso bir mucize ile karşı karşıyaymışçasına, gözleri fal taşı gibi açılmış, derin derin soluyarak nefes nefese kendinden geçmişçesine; “Süvaro tut, haydi tut” diye bağıırıyordu.

Uso, o kadar kendinden geçmişti ki artık, kendi sesini duymuyor, iri taşlar, dikenler ve çalılıklar üzerinden sıçrayışını hiç hissetmiyordu. Ruh, düşüncesi ve koşusu tavşan ile tazılarla yekpare olmuştu. Ava kilitlenmiş, başka hiçbir şey düşünmüyordu.

Tazının nefesini ensesinde hisseden tavşan, bir daha zikzak çizerek kurtulmaya çalıştı. Uzun, çevik ayaklı, geniş kalçalı süvaro, iyice tavşana yaklaştı.

“Süvaro tut, haydi tut,” diye keskin, tiz bir sesle bağırdı ter içinde kalan Uso.

Sesi duyan tazı, son bir hamleyle, ön ayaklarıyla tavşanın üzerine atıldı. O hızla, ikisi birden otların üzerinden yere yuvarlandı. Tavşan bir kez daha kurtulup kaçtı, ama bu defa fazla uzaklaşamadı. Süvaro ani bir atakla, boynundan kavradı. Tavşan korku ve can havlıyla son bir hamleyle kurtulmaya çalışırken, diğer üç tazı da yetişti. Uso, son bir atakla, artık kısılan sesiyle;

“Haydi, aslanım benim, süvaro tut bırakma, tut bırakma,” diye bağırdı. Dört tazı tavşanın üzerine çullandı.

Uso yetişti. Yüreği; “küt küt” atan, ürkmüş, soluyan yaralı tavşanı tazıların pençeleri arasından aldı. Süvaro, Uso’nun etrafında gezerek sevinç gösterileri yaptı. Uso; “Hayvan yaralıdır, yazık fazla acı çekmesin,” dedi kendi kendine. Keskin bıçağını çıkarıp bir çırpıda tavşanın başını gövdesinden ayırdı. Kan toprağın üzerine damladı. Bedeni ve bacakları titredi.

On dakika sonra Ömer, Mahmut ve Müslim ter içinde kalmış nefes nefese Uso’nun yanına vardılar.

“Vay gençler, siz böyle mi avcılık yapacaksınız,” dedi Uso mutlu, hafife alan, alay dolu bir gülümsemeyle.

“Sana yetişmek mümkün değil Uso amca,” dedi Mahmut.

“Vallahi sana yetişmek mümkün değil,” dedi Ömer ile Müslim.

Başı kesik tavşanı kaldırıp baktılar. Ömer’in içinde bir acıma dalgası geçti. “Biraz önce canlıydı, ölümden kurtulmak için can havlıyla koşuyordu, ama kurtulamadı,” diye düşündü.

Uso yüzü mutlu, memnun, ama yorgundu. Hala burnundan soluyarak nefes alıp veriyordu. Bir yandan süvaro ile ilgilenirken, bir yandan da otlarla tavşanın kanını temizliyordu. Ön ayaklarını birbirine bağlayıp iple palaskasına bağladı. Biraz dinlendikten sonra ayağa kalkıp; “Haydi, devam ediyoruz,” dedi.

Gogan vadisine doğru yöneldiler. Vadide ikinci tavşanı kaldırdılar. Sonra üçüncüsünü...

Gün akşama doğru evirilirken dört avcı, av ve av hikâyeleriyle bir araya geldiler. Uso bütün ısrarlara rağmen her tavşanı birine vererek; “Siz daha yeni toy avcılarınız, avla birlikte eve gidin ki avcı olduğunuza inanasınız,” dedi.

Ömer, Uso’ya bakarak gün batımına karşı içten, sevecen hoş bir çocuk gibi utangaç utangaç gülümsedi. Müslim ile birlikte, birer tavşan ile Amara’ya doğru yola çıktılar.

Ömer, akşam karanlığında içeri girerken, Ayşe onu kapıda karşıladı. Elindeki tavşanı ona uzatıp; “al bu tavşanı temizle,” dedi.

Ben tavşan temizlemeden anlamam,” deyince, yine her zaman ki gibi karşılıklı kavgaya başladılar. Besê, Ayşe’nin elindeki tavşanı alıp; “gir içeri,” deyip kavgaya son verdi.

Evlendiklerinden beri Ayşe ile Ömer’in kavgası hiç ara vermeden sürüp gidiyordu. Kavga ettiklerinde; “bu kadının yüzünde uğursuzluk var, kötü ruhludur, birlikte yaşayamam.” diyordu Ömer. Sonra evi terk edip fıstık tarlasına gidiyordu. Ayşe ile kavgasını düşündükçe öfkeleniyor, öfkelenedikçe karşısında biri varmışçasına;

“Allah’ım, benim ne suçum vardı da bu kadını yakama koydun. Ne suç işlemiştim. Anladım, ben o köpeklerin yeğeniyim! Ben o zalim, acımasızların bahtsız yeğeniyim, onun için yakama bıraktın.” diye avazı çıktığı kadar, tanrısıyla kavga eder gibi bağırıp çağırıyordu. Çalıştıkça toprak alt üst oluyor, öfkeyle beli

toprağa saplayıp; “Ben o köpek Şehbikanların yeğeniyim,” diyordu.

Ömer’in annesi Besê, Kuneferîk köyünden, vurucu kırıcılıklarıyla tanınan, Şehbikan kabilesindendi. Oğlu Ömer, için içten içe üzülüyor, kızıyor, öfkeleniyor, bir erkek torun istiyordu.

Ömer, yalnızlık ve güçsüzlüğünü bir oğul ile gidermeyi düşünüyordu. Dedesi yalnızdı. Babası yalnızdı. Kendisi de yalnızdı.

Tüm Amara kavgalarını biliyordu. Ömer sadece eve girip çıkıyor ve yatıyordu. Eve girdiği an, kavga başlıyordu. Kavgadan kaçmak için evden tarlaya koşuyordu. Bazen gün boyu tarlada aç çalışıyordu.

Ayşe, Kucir ailesinden, Şeyh Ali’nin tek kızıydı. Şeyh Ali saygın, tarlası, bağı bahçesi olan bir adamdı. Kızını Ömer’e vermekle sevinmiş; “Ömer, yakışıklı değil, ama dürüst, namuslu kendi halinde, kimseye zararı dokunmayan, Allah yolunda bir insandır. Kızım bu adamın yanında rahat eder,” diye düşünmüştü. Şeyh Ali, kızının bir dediğini iki etmemiş, her isteğini yerine getirmişti. Evlendirmeden önce annesi kendisine sormuş, Ömer ile evliliğe rıza göstermişti.

Ayşe küçüklüğünden beri her şeye itiraz ediyordu. Annesi ile babası her itirazına onay gösteriyordu. Ömer ile evlendikten sonra da aynı huyunu sürdürüyordu. Gün yirmi dört saat konuşup duruyordu. Ömer, ne söylese doğru, yanlış demeden tersini savunuyordu. Besê, her gün Ayşe ile konuşup uzlaştırmaya çalışıyordu. Konuşma bitince Ayşe yine bildiğini okuyordu.

Ömer, elinde bel, durmadan dinlenmeden fıstıkların etrafını alt üst ediyordu. Ayşe ile kavga edip kızıp öfkelenildiği zaman tek çareyi çalışmakta buluyordu. Çalışıyor çalışıyor, ter içinde, kendinden geçerek çalışıyordu. Bir günlük yapacağı işi, bir iki

saatte yapıyordu. Çalışınca, sanki bütün öfkesi, hırsı ve kızgınlığı toprağa geçiyor, negatif enerjisi tükeniyor, her şeyi unutuyor, öfkesi dinliyordu. Fırtınadan sonra dinen denize benziyordu. Öfkesi dinince, yine eski haline dönüşüyor, yumuşak, kendi halinde bir insan oluyor, daha az, daha sakin çalışıyor, kendini yormuyordu. En çok çalıştığı zamanlar, en çok kızıp öfkelenildiği zamanlardı.

Ömer, çalışırken fazla kendini yormuyor, ağır işler yapmaya gelmiyordu. Kızgın kızgın çalışırken, hep geçmişe gidiyor, suçu annesinde görüyordu. “O hep bana; ‘erken evlen de torunlarımız olsun,’ diye, beni evliliğe zorluyordu,” diyerek Besê’yi suçluyordu. Besê, bitmez tükenmez kavgalarını izledikçe günah çıkartır gibi üzülüyordu. Ömer, her düğün gecesini düşündükçe; “O köpekler, o zalimler,” diyerek hıncını Besê’den çıkartırcasına dayılarına küfürler savuruyordu.

Ayşe, her yıl bir oğlan doğuruyor, doğar doğmaz ölüyor. Besê yörede ne kadar şeyh, hoca varsa tümüne gitmiş, muskalar yapıp dualar okumuş, üfleyip püflemiş hiçbir sonuç alamamıştı.

Şeyh Ali; “Allah’ın takdiridir, Allah’ın takdirine karışılmaz,” diyordu.

Ayşe ile Ömer; ölen çocukları ve kavgalarıyla, bütün Amara’da konuşuluyordu. Şeyh Ali, şaşkınlık ve kaygıyla olup bitenleri izliyordu. Ömer sürekli, kapana kısılmış gibi kendi kendine; “artık Ayşe ile yaşayamam, asla yaşayamam, tüm dünya bir araya gelse de yaşayamam,” diyordu.

O akşam Ömer, avdan dönüp sofraya oturunca;

“Baba avcı Uso amcanın sana selamları vardı,” dedi.

“Aleyh kûm selam, Uso hala gençlerle birlikte ava çıkıyor ha.”

“Hem de nasıl baba bir görsen, öyle bir koşuyor, öyle bir koşuyor ki hiç birimiz ona ulaşamadık.”

“Oğlum boşuna ona; ‘tazı Uso,’ dememişler,” dedi Abdullah.

“Tam bir tazi gibi hızlı koşuyor!”

V

Doğusunda Arat ve Babadağları, tepelikler biçiminde ardı ardına birbirini izliyordu. Güneydoğusunda, Suruç sınırında başlayan Beko Dağı ve kuzeybatıdan da Kalazan Dağı yükseltileriyle etrafı çevriliyordu. Batısında Ferat kıyısı boyunca, salkım söğütler, çınar, ceviz ve kavak ağaçlarının yanı sıra, sazlıklar ve kamışlar vardı. Salkım söğütlerin üstünde, binlerce kuş cıvıldıyor, çizgili Pepûk kuşunun sesi etrafa yayılıyor, yusufçuklar, suyun üzerinde uçuşuyordu.

Kenti kuşatan surlar ile kalenin on iki burcu yıkılmış, sadece kuzeydoğusundaki, Urfa kapısı ayakta kalmıştı. Kuzeyde Meçan kapısı, kuzeybatısında Bağlar kapısı ve güneyinde Meydan kapısının kalıntıları hala duruyordu.

O gün Mıtrıp Mahallesinde düğün vardı. Urfa’da nam yapmış, yörenin silinmeyen müzik simgesi, Mıtrıp Mahallesinin Kemancı Abo’su keman çaldıkça çocuk yaştaki Rêwîş kendinden geçmiş, durmadan oynuyor gençler, batan son gün ışınlarıyla ayakta durmuş;

“Rê-wîş Rê-wîş Rê-wîş.” diye alkışlı tempo tutuyordu.

Güleç yüzlü ve hareketliydi. Çok uzun boylu değildi ama zayıf, incecik, gül dalı gibi bedeni, onu uzun boylu gösteriyordu. Her zaman hareketli, kıvrır kıvrır, açık esmer tenli, daha çocuk denilecek yaşıydı. Karaçi düğünlerinde cüretle dans ettiği zaman, güz mevsiminde Ferat’ın berrak sularına düşen, gün ışınları gibi ısıltılı, Babil Asma bahçelerindeki Semiramis kadar zarif, alımlı; Cizre’de, Dicle’ye bakan konağında Mem’ı bekleyen Zin kadar çekici ve güzeldi.

O gece mahalledeki düğünde ayağındaki ceylan derisi çarıklerle, el yapımı çok eski, renkli bir yün kilimin üzerinde

kendinden geçmiş, dans ediyordu. Uzun saçlarını arkaya sarkmış, üzerine kızıl bir bandaj bağlamıştı. Dans ederken, yere kadar inen, fırfırlı, kırmızı çiçekli basma fıstanı, bir şemsiye gibi açılmış, bacakları dizlerine dek görünüyordu. Derin, azgın bir girdaptaki su gibi kendinden geçmiş, durmadan dönüp dans ediyordu. İri kara gözleri, tüm yürekleri hoplatıp ateşten oklar fırlatıyordu.

O kendinden geçip dans ederken, dans dışında hiçbir şey düşünmüyor, hiç kimseye bakmıyordu. Dans sanki doğuştan kendisine bağışlanmış, kutsal bir yetenektir. Dans ederken, bütün gözler ona kilitlenmiş, bütün şom ağızlar açıktı. Zarif, ince, narin, esmer, pürüzsüz, canlı, biçimli bacakları ve ateş gibi gözleri, kırmızı fırfırlı basma fıstanı, keman, darbuka ve defin sesi birbirini tamamlıyordu.

Rami, kendinden geçmiş, ışığın etrafında dönen pervane gibi kendi etrafında dönüp dans eden Rêwîş'e kilitlenmiş; "Bu gökten inmiş bir melek, bir peri kızı! Siyabend'in kaçırdığı Xecê'nın ta kendisi," diye içinden geçirdi.

Dans edip fırfırlı fıstanıyla birlikte, uçlarına renkli, boncuklar taktığı, siyah uzun saçları havada uçuşurken, Rami; "Hayır, olmaz bu bir çingene kızı, bana yakışmaz, koca kentin Reis'iyim ben," dedi kendi kendine.

Irmağa bakan yamacın, tam tepsindeki kerpiç yapıları evin kırık dökük avlusunda dans ederken, esmer alnında parlak, canlı ışıltılarla birlikte ter damlacıkları oluşmuştu. Nefesi, çevresini saranların yüzüne düştükçe, daha çemberi daraltıp ona bakıyorlardı. Luto Ağa, ikide bir; "ulan veletler, reisin önünü kapatmayın," diyerek birbirini kovalayan çocukları uyarıyordu.

Rami, bir yandan; "Çingene," deyip kendi kendisiyle hesaplaşırken, diğer yandan, ağzı açık, sert yusuvarlak yüzü,

kütük gibi bedeniyle herkesten çok büyülenmiş; “Bu kızda insanı kendine çeken sihirli bir şey var,” diye düşündü.

Saçları dökülmüş, şakaklarına kırlar düşmüş, kalın, kut bir burun, dudaklar üzerine sarkık, kalın kumral bıyıklar, yuvarlak dışa çıkık alnında ince kırışıklar oluşmuş, dansçı kızla bütünleşmiş, içe çökük küçük gözlerinde zapt edilmez ateşli, coşkulu bir tutku yanıyor, dudaklarında hastalıklı bir gülümseme yayılıyordu.

Rêwîş yoruldu, hareketleri yavaşladı ve durdu.

Uzun bir alkış paketi açıldı.

Rami, kendinden geçmiş; iri, kalın elleriyle alkış çalıyordu. Rêwîş, kendisine sırtarak bakan Rami’ye, öyle delici korkutucu, öylesine karanlık bir bakış fırlattı ki, Rami neye uğradığını şaşırды, bakışlarını kaçırdı.

Derler ki, yıl 1050!

“Pencap-Sind” ırmak havzasından, açlık kıran karşısında büyük bir göç dalgası, Mezopotamya ve Anadolu üzerinde yeryüzüne yayılmış. Göç edenler, gittikleri her yere kendi gelenek, görenek ve kültürlerini de götürmüş, eski zaman dillerini ve kimliklerini yüreklerinde taşımışlar.

Bazen asi, hırsız, kötü ilan edilmişler. Şahlar, Sultanlar ve krallar haklarında fermanlar çıkarmışlar. İngiliz, Osmanlı ve Naziler tarafından toplu kıyımlardan geçirilmiş ve sürgünlere tabi tutulmuşlar!

19. Yüzyılda Osmanlıda başlayan büyük göç dalgasıyla birlikte, bir kısmı gelip Bozova-Halfeti-Birecik hattına yerleşmişler.

Genişleyen vadinin içinde, gün batımının kızılığına bürünen Ferat, kızıl damarlı yeşil bir çizgi gibi derinden, çok derinden sakin ve durgun akıyordu. Girdaplarda, sular bir topaç gibi dönüp suya düşen narin, sarı söğüt yapraklarını dibe doğru çekiyordu. Kıyının

her iki tarafında, akan suyun içindeki salkım söğütlerin dallarını, balıklar çekiştirip duruyordu.

Karaçi kızları ne Kürt, ne Türk ne Ermeni ne de Arap kızlarına benziyordu. Kendilerine özgü gelenekleri vardı. Dionysos'un alayı gibi gezgin, neşeli, şen-şakrak ve özgürdüler. Rami, Luto Ağa'nın düğün davetine; "gelmek de ne demek, ben halka hizmet için varım," diye haber göndermiş, akşam Kara Ebê ile birlikte düğüne gitmişti.

Rami düğün şenliğine yaklaşıncı keman, darbuka, def ve raks birden bire durdu, bir dalgalanma oldu. Kulaktan kulağa; "Reis geldi, reis geldi, helal olsun Rami Reis geldi," diye yayıldı. Luto Ağa, ayağa kalkıp onu taa ilerde karşıladı. Kadınlar, gençler çocuklar, Luto ağanın peşinde;

"Ra-mi Re-is, Ra-mi Re-is, Ra-mi Re-is," diye alkışlı tempo tuttular.

Rami, Luto ağanın yanında alkışlar içinde oturup düğündeki yerini aldı.

Kadınlar renkli boncuk ve naylonlardan oluşan bilezikler, kolyeler, gerdanlıklar, küpeler, halhallar, yüzükler takmış süslenmişlerdi. Alkış çalıp dans ettikçe bütün bunlar şingirdayarak oyun havasına uyum sağlıyordu. Birdenbire ortalık hareketlendi, kızlar, birbiriyle yarışarcasına oynamaya başladılar. Müziğin ve şarkının temposu yavaşladı, onlar da yavaşladı, ortalık biraz sakinleşti. Sadece darbukacı hafif ve minik vuruşlarla devam ediyordu. Ortada bir tek Rêwîş kaldı.

Arkaya savurduğu, salkım söğütlerden daha gür, uzun ve koyu kıvılcı saçları beline kadar iniyordu. İnce çiçekli kırmızı şalı; bir bandaj gibi saçlarının üzerine bağlamış, usul usul dans ediyordu.

Derken keman, def, darbuka çalmaya başladı, Rêwîş hızlanıp hareketlendi. Kadınlar ve gençler alkışla tempo tutarak eşlik etti.

Hareketli şarkılar ardı ardına söylendi. Defçi, kemancı ve darbukacı yeniden hareketlendi, coşup ayağa kalktılar. Gençler alkışla tempo tutmuş çılgınca;

“Rê-wîş, Rê-wîş, Rê-wîş,” diye bağıırıyordu.

Rami’nin gözleri Rêwîş’e, diğer tüm gözler gizlenemeyen şaşkınlıkla Rami’ye bakıyordu. Rêwîş, bütün dikkatini, dans ve müziğe vermiş, Rami yokmuş gibi davranıyordu.

Gece ilerledi, geline takı takmaya başladılar. Rami, geline, çeyrek bir altın takarken; gözleri büyülenmiş gibi hala Rêwîş’e bakıyordu.

Rami, alkışlar içinde oradan ayrıldı, Kara Ebê ile ekibi peşine takıldı.

Mıtrıp Mahallesinde bir kız, bir oğlanı kaçırmıştı!

Az daha aileler birbirlerini öldürüyordu. Luto Ağa devreye girmiş, iki aileyi barıştırmıştı. Bununla da kalmamış, gençleri evlendirip düğününü yapıyordu. Barış pekişsin diye düğüne, Rami Reisi de çağırmıştı. Mıtrıp Mahallesinde herkes Luto Ağa’ya dua edip duruyordu.

“Helal olsun Luto Ağa’ya!”

“İki aileyi hem barıştırdı, hem de Reisi çağırdı, daha adam ne yapsın.”

“Gençleri de evlendirdi.”

“Luto Ağa olmasaydı, kızın babası kıyametti koparırdı.”

“Kızında hiç kusur bulmuyor.”

“Hâlbuki kız oğlanı kaçırmış!”

“İyi ki başımızda Luto Ağa var.”

DOKUZUNCU BÖLÜM

I

Adam, boynundaki yağlı kemendi çıkarmak için var gücüyle çırpınıyordu. Bir boğa kadar güçlüydü. İki eliyle boğazını sıkarak kementti sımsıkı tutmuş, boynunu sıkmasını engellemeye çalışırken, karşısında zevkle gülen adamın apış arasına, aniden güçlü bir tekme indirdi. Tekmeyi yiyen, iki büklüm acıyla kıvrandı.

“Ulan Allah’ın belaları, elinizi çabuk tutun, sekiz kişi bir adamı hal edemediniz,” diye öfkeyle bağırды. Sekiz kişi yapışmış boğuşuyordu. Adam bıçağın altına yatırılan besili, güçlü bir boğa gibi böğürüp debeleniyor, imdat çığlıkları ve feryadı yeri göğü inletiyor, can havlıyla çırpınıyordu.

Uzun, yorucu boğuşmanın ardından yere yatırdılar. Yağlı kementtin her bir tarafını iki kişi tutmuş, durmadan çekiyordu. Diğer dört kişi kollarını ve ayaklarını zapt etmeye çalışıyordu. Derken yağlı kement kalın boynunu sıkmaya başladı. Boyun damarları şişti. Kolları gevşedi. Yüzü mosmor oldu. Hırıltılı sesler çıkardı. Ayakları çırpındı, gözleri karardı, göz bebekleri yuvalarında fırlayacakmış gibi büyüdü.

“Vatana, millete ihanet edersin ha! Paşaya silah çekip küfür edersin ha! İşte sen de böyle cezasını görürsün,” deyip yerdeki cansız cesede bir tekme salladı.

Komşuları pencerelere çıkmış, çıkan çığlık ve imdat sesine kulak kesilmişlerdi. Pencereye çıkıp; “Komşular bir şey yok, askerlerden ikisi disiplinsizlik yapmış, biraz hırpalayıp cezalandırdım, haydi, evlerinize çekilin,” dedi azarlayıcı bir sesle.

Gece yarısı, cesedi bir çuvalın içine koyup karga tulum dışarı çıkardılar. Arabayla götürüp ıssız bir yerde toprağa gömdüler.

O mart sabahı, Ankaralıların gözleri, bir gökkuşağı gibi meclisin üzerine çökmüştü. Himaye-i Etfal, Keçiören, Kızılarpınarı, Arnavut kaldırımı, Hâkimiyeti Milliye Meydanı, Taş Han ve Karaoğlan Çarşısında insanlar ürkek, çekingen, korku dolu bakışlarla birbirlerine bakıyorlardı. Ankara hala buz ayazdı. Geceleri sular donuyor, hiçbir şeyin ısımıp çözülmeye niyeti yok gibiydi. Tek katlı, gece konu evlerin küflü camlarına, solgun perdeler çekilmişti. “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır,” dercesine evlerin bacalarından, Ankara’nın gri göğünde hala dumanlar yükseliyordu. Sanki makaralar zamanı geriye sarıyor, ilmek ilmek örülmüş, kör düğüm olmuş, ilişkiler çözmeyi bekliyordu. Umut ve umutsuzluk, aynaya düşen dağınık bir kadın saçı gibi iç içe geçmiş, insanlar kara kara düşünüyordu. Ankara sabahında, kanlı, kirli, hileli yengilerin üzerinde yenik düşmüş, sararmış, boynuna kement vurulmuş, yaşam sürüp gidiyordu. İnsanlar, Çankaya sokaklarında yürürken geride düşleri bir gölge gibi duvarlarda silikleşip kayboluyor, gün geçtikçe eriyen, yok olan, bir hayalle dönüşen gülüş ve sevinçlerin hamallığını yapıyordu.

Abidin Paşa’nın valiliği sırasında Ankara’ya, kaynaklardan demir borularla getirilen sular, cami ve mescitlerin yakınlarında dağıtılıyordu. Yeğen Camii, Boryacı Camii (Hacı İlyas Camii) ve hemen yanında ise Boryacı Mescidi önünde, Bey ve Hatuniye Mahallesinin kadınları, ellerinde bakır bakraçlar, çeşmelerin başında toplanmış, evlerine içme suyu taşıyorlardı. Erzurum Mahallesindeki Mehmet Çelebi Mescidi ile Abdülhadi Camii yanındaki çeşmelerin başında da kadınlar kovalarını doldurmuş, ayakta sohbet ediyorlardı. Hacı İvaz Mahallesindeki kadınlar ise

Hacı İvaz Camii yanındaki daha tomurcuklanmamış, çıplak kavak ağaçlarının arasında, demir boruda gece gündüz akan çeşmede su almak için toplanmış sıra bekliyorlardı.

Sarı Paşa'nın Ankara'da kurduğu yeni sistem, tüm insanlara, doğa ve canlılara zarar veren şeyleri yaygınca ürettiyordu. Hasan Hüsnü ve Aksak Oyman gibi Eski Teşkilat-ı Mahsusa'nın tüm derin kadrolarını etrafına toplamış, gayr-ı nizami harp kadrosunu tamamlamıştı. Bu kadroların tümü, Hasan Hüsnü gibi aile ve toplumdan, yeterli sevgi, saygı görmeyen, şiddet altında büyüyen, sürekli baskıya maruz kalan, horlanan, aşağılanan ve bu ilişkiler sonucu kurban olan, belirli bir güce, mevki ve yetkiye sahip olduktan sonra da sürekli kurban arayan duygu, ahlak ve vicdan yoksunu kişilerden oluşmuştu.

Ankara Meclisinde sular bir türlü durulmuyor, Trabzon mebusu, Laz Ali Şükrü, mecliste ikinci grubun başını çekerek sert bir muhalefet yapıyordu. Ankara Meclisi zor, karışık ve çatışmalı günler yaşıyordu.

“Sayın mebuslar, bu günlerde çok acayip olaylar geliyor. Savaşta kazandıklarımızı, masada kaybediyoruz. Kurtuluş savaşında şehit olan askerlerimizin kanını Lozan'da satıyorlar, bu asla kabul edilemez. Sağır Paşa, hariciye nazırlığında istifa edip derhâl çekilmeli, Lozan Barış görüşmelerine gitmemelidir. Meclisin iradesi ve kararlarını sahiplenme yerine, İngilizlerle uzlaşıp onların çıkarlarına göre hareket ediyor,” dedi Ali Şükrü kürsüde bas bas bağırarak. İkinci grubun başı olan Lazistan mebusu, hilafet yanlısı, Ali Şükrü, kurduğu Tan gazetesine yazılar yazıp sert muhalefet yapıyordu.

“Siz birer hainsiniz, kanla kazandığımız vatani masada satıyorsunuz,” diye söze başladı bir diğer mebus kürsüye çıkarken.

Bağırmlar, çağırmlar, masaya vurmalar, “yuh,” sesleri birbirine karıştı.

“İn oradan in şerefsiz...”

“Orası Milletin kürsüsü.”

“Öyle kullanamazsın, in orda!”

“Vatanı satan, ihanet eden padişah ve sizsiniz.”

“Artık padişahlık devri geçti.”

“Her şey açığa çıktı, Sağır Paşa bir İngiliz ajanıdır,” diyerek bir mebus, öfkeyle yerinden bağırdı.

“Her şey İngilizlerle danışıklı yapılıyor, olan halka oluyor. Daha dün Anadolu’ya inerken padişah adına; ‘dini, milleti, devleti kurtaracağız, bu ecnebler size şapka giydirecekler, Kur’an-ı abdesthane kâğıdı yapacaklar,’ diye propaganda yapanlar, bu gün; ‘laiklik,’ deyip dini yasaklıyorlar. Besbelli ki bunlar, Bolşevik ve İngilizlerin marifeti,” dedi bir diğer mebus söz hakkı alırken.

“Paşa, bir zamanlar; ‘çok sıkışırsam, Rumeli’de ve küçük Asya’da bizden olmayan toprakları içine almayan bir sınır belirler, Kürtleri, Rumları, Çerkezleri, Asurileri, Laz ve Ermenileri kapsayan, misak-i milli sınırlar çizerim,’ diyordu. Bugün aynı şeyi yapıyor,” dedi biri çıkıp kürsüye.

“Arkadaşlar, ‘biz; kanla alınan toprağı, kanla bırakan bir milletiz!’ Bunlar Lozan’da kanla aldığımız toprağı, masa başında ecnebilere peşkeş çekiyorlar.

Bakın size bir hadise anlatayım. Biz Lozan görüşmelerine giderken; ‘Paşam, bizde ne hazırlık var, ne dosya var, hiçbir şey yok. Lord Gurzon gibi birtakım resmi diplomatlar gelecek. Hem bunların mükemmel dosyaları vardır. Orada ne yapacağız,’ dedim. Biz giderken Heyet-i Vekile, bir içtimada avuç içi kadar bir kâğıda yazdığı bir talimat verdi.

Beni bir tarafa çekip; ‘baktınız ki, Trakya’yı alamıyorsunuz, sözlerinden dönüyorlar, uğraşmayın, terk edip sulh yapın, hatta icap ederse İstanbul’dan da vazgeçmek lazımdır, Musul için hiç uğraşmayın,’ diye tembihledi,” dedi Lozan heyetine giden bir mebus kürsüden konuşurken.

“Şehitlerimizin kemikleri mezarda sızlıyor.”

“Her şeyi kendi emirlerindeki mahkemelerle hal ediyorlar.”

“Vcdansızlar!”

“Ahlak nerede kaldı ahlak?”

“Bunlarda ahlak yok ki.”

“Bir gün gelecek hak ve hakikat ortaya çıkacak, bütün bunlar anlaşılacak,” diye konuşmasına başladı, bir diğer muhalefet mebusu kürsüye çıkarken.

“Bu paşalar İngiliz ajanı, Lozan da vatani pazarlıyorlar,” dedi yerinde bağırarak Ali Şükrü öfkeyle.

“Alçaklar!”

“Vcdansız ahlaksızlar!”

“Kiralık katiller!”

“Ecnebi Ajanları!”

“İrticacılar.”

“Gericiler.”

“Korkaklar.”

“Dinin arkasına gizlenen sahtekârlar.”

“Tahkiye yapıyorlar tahkiye!”

Bir dalgalanma ve hareketlenme oldu. Küfürler sesler yükseldi. Kürsüler, havada uçtu. Yumruklar, tekmeler, yuhlar... Sarı Paşa öfkelenerek ayağa kalkıp; “Yeter sizi yalancı, ikiyüzlü sahtekâr irticacılar,” diyerek silahını çekti.

Yandaşlarından biri; “Aman paşam, ne yapıyorsunuz,” diyerek kendisini önüne attı.

Trabzon Bahriye mektebinde okumuş, deniz hukuku eğitimi görmüş, deniz kurmay Binbaşı Ali Şükrü de silahını çekerek; “Bu vatani pazarlayamazsınız,” diye bağırdı.

Mebuslar araya girdi. Her birini, bir tarafa çekip ortalığı sakinleştirmeye çalıştılar. Aksak Oyman, hazır kıta paşanın emrini bekliyordu. Meclis divanı, üç gün oturumlara ara verdi.

İttihat Terakkinin dağılmasından sonra, “Teşkilat-ı Mahsusa,” özel örgütlenmiş, gizlenmiş, halkın içine karışarak faaliyetlerini derinleştirip sürdürüyor, gayri Müslim ve muhaliflere karşı, halkı harekete geçiriyordu. Göçertme, işkence, tecavüz, zorla alıkoyma, suikast, talan, soygun, gasp gibi olayları yapıyor, her türlü şiddeti uyguluyordu.

Eski teşkilat üyesi Hasan Hüsnü, üç günden beri Sarı Paşa’nın özel konuğu olarak Ankara’da kalıyordu. O gece, Teşkilat-ı Mahsus’un Karadeniz bölgesinden sorumlu, Aksak Oyman’a, Sarı Paşa tarafında özel olarak tahsis edilen, Ayrancı’daki Papazbağı villasında üçü birlikte oturup sabaha kadar içtiler. Aksak alışıktı, ama Hasan Hüsnü, Sarı Paşa ile ilk defa oturup rakı içiyordu.

“Oyman Ağa, mecliste yaşananlara tanık oldun, gözlerinle gördün hainlerin durumunu,” dedi Sarı Paşa içkisini yudumlarken.

“Gördüm Paşam, her şeye tanık oldum.”

“Oyman Ağa, kendi gözlerinle gördün, bu işi karıştıranlar, beş-on mebustur. Senin şu hemşerin Laz var ya,” dedi Sarı Paşa rakısını içerken sıkıntılı bir ruh haliyle.

“Evet, Paşam tanık oldum, hemşerim, şu ikinci grubun başı, Laz Ali Şükrü Bey. Sizi mecliste çok kızdırdı. Silah çekti, ama ben orada hazır bekliyordum, işini bitirirdim. Size, yakışık olmayan sözler söyledi, haddini aştı. Paşam ben bu işlerden anlamam, ama bana kalırsa bu meclise hiç gerek yoktur. Teşkilatı Mahsus, her şeyin hakkından gelir. Bu vatan hainlerini kesmeli, başka çare yok,

cinlerim diyor ki, bir gün meclisi bas, tümünü kapı önünde darağacına as.” dedi Özel Muhafız Alayı'nın komutanı Aksak Oyman.

“Bunlar memleket meseleleri, bazıları emek vermeden ecnebilerin teşvikiyle iç işlerimizi körüklüyorlar. Bir millet meclisini basmak, mebusları kesmek, çok ağır bir mesele, altında kalkamazsın Oyman Ağa,” dedi Sarı Paşa.

“Paşam biz memleket için bu kadar tehlikeyi göze alırken bu muhaliflerin yaptıkları asla kabul edilemez,” dedi Hasan Hüsnü.

“Benim şahsım önemli değil, bunların yaptığı devlete düşmanlıktır,” dedi Sarı Paşa.

“Paşam, eskiden Efes şehrinde Apel adında bir ünlü ressam varmış. Yaptığı resimleri sergiler, kendisi bir perdenin arkasından izleyenleri izler, eleştirilerini alır, yararlanırmış. Bir gün, bir kunduracı ustası, Apel’in tablosuna bakıp kendi mesleği bakımından resimdeki çizimleri eleştirmiş. Apel, perde arkasında gerekli notları almış, ancak kunduracı, resmin üst kısımlarını da teknik, sanat, renklerin uyumu ve gölgelerin derecesine ilişkin ileri geri konuşunca, Apel, perdenin arkasında; ‘çizmeyi aştın,’ diye bağırması. İşte bu muhalifler de artık çizmeyi aşıyorlar, kendilerine bağırarak gerekir,” dedi Hasan Hüsnü.

“Benim hemşerim, Ali Şükrü de çizmeyi aşanların başını çekiyor,” dedi Aksak.

“Öyle ya Oyman Ağa çizmeyi aşıyor,” dedi Sarı Paşa.

“Çizmeyi aştığı için Apel gibi bağırarak gerekiyor,” dedi Hasan Hüsnü.

“Oğlum Hasan Hüsnü, sen oralarla şakilerle savaşırken bizim de burada memleket için kimlerle uğraştığımızı görüyorsun. Bu işi başarıyla sürdürmemiz için bundan böyle teşkilatı daha da güçlendirmelisin. Trakya’da; Trakya-Paşaeli Cemiyetini,

Kürdistan'da; Vilayât-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-Millîye Cemiyetini, Oyman Ağa'nın kurduğu Giresun Müdafaa-i-Hukuk Cemiyeti'ni Pontos'un Trabzon vilayetinde Muhafaza-i Hukuk cemiyeti ile Trabzon ve Havalisi Âdem-i Merkeziyet Cemiyetini harekete geçirmelisin. Of ilçesi ile Rize yöresinde yeni şubeler açmalısın,” dedi Sarı Paşa.

“Paşam, tüm illerde teşkilatlarımız hazırdır, istediğiniz zaman harekete geçirebiliriz,” dedi Hasan Hüsnü.

“Bir taşla, iki kuş vurmalıyım, Ali Şükrü'den sonra,” diye düşündü Sarı Paşa, o gece sabaha kadar oturup içerken.

Ankara yeniden hareketlenip Ali Şükrü'nün haberleriyle çalkalanmaya başladı. Sokaklarda, evlerde, pazar yerinde, arabalarda hep aynı mesele konuşuluyordu. Esnaf, dükkânlarının önünde hararetle hararetle tartışıyordu.

“Ali Şükrü Bey; ‘en son Karaoğlan çarşısında görülmüş,’ diyorlar.”

“Kahveden arkadaşlarıyla oturmuş, nargile içiyormuş, kalktıktan sonra bir daha gören olmamış.”

“Kahvede kalkıp; ‘eve gideceğim,’ demiş yanındaki arkadaşlarına.

“Kalkış, o kalkış, adamı güpegündüz yolda kaçırmışlar.”

“Kardeşim ne oluyor bize, Ankara'ya ecnebi eşkıyaları mı indi?”

“Ankara'nın göbeğinde, güpegündüz mebus nasıl kaçırılır ki? Bu işin içinde bir bit yeniği var.”

“Bizimkiler Yunan'ı hal ettiler de şimdi birbirleriyle uğraşıyorlar.”

“Bu yapılanlar ecnebilere bağımsız değil ki.”

“Aksak'ın adamı ile Laz Şükrü'yü, kol kola yürürken görenler olmuş.”

“Şükrü Bey, Sarı Paşa ile çatışma halindeymiş diyorlar.”

“Şükrü Bey, Kurtuluş Savaşına katılan, bir eski deniz subayıymış.”

“Söylenenlere göre padişah adına çalışıyormuş.”

“Hasan Hüsnü adında yabancı biri de Aksak Oyman’ın yanında varmış.”

“Konu ciddiymiş, meclise taşınacaktı.”

“Allah akıl izan bunlara versin.”

“Söylenenlere bakılırsa; ‘şâibeli tek kişi, Aksak Oyman’dır, diyorlar.”

“Ateş olmayan yerde duman çıkmaz.”

“Oyman Ağa, vatan için savaşmış, vatanperver biri, bir mebusu niye kaçırsın ki.”

“Siz Onun geçmişini bilmiyorsunuz, Aksak Oyman bir hırsız, talancı, tecavüzcü, işkenceci, katil, böyle işleri hep o yapıyor.”

“Öyle deme, Oyman Ağa, bu millete gönül vermiş, Ankara’da koca Muhafız Alayı komutanı, o yapmamıştır.”

“Aksak Oyman başıbozuk, Laz Çetelerinin başıdır, böyle kirli işler, onun işidir.”

“Bu Allah’ın belasası Aksak, gece gündüz içiyor, ne din, ne iman ne de vicdan var. Muhalifleri susturma, sindirme, yok etme aracı, eldivenli ellerin maşasıdır, işi gücü öldürmektir.”

“Oyman Ağa’nın çok emekleri var. Kurtuluş savaşında yer almış, Rum ve Ermenileri temizlemiş. Şaki Kürtleri tepelemiş, bir milli kahraman! Sarı Paşa Hazretlerinin muhafızıdır, böyle bir şeyi asla yapmaz.”

“Aksak, paşaların kullandığı cahil bir piyon, insanları huzursuz eden, ruhi sorunlu bir kişiliktir. Paşalar bu işi de ona yaptırmışlardır.”

“İktidarda kalma oyun ve kavgasında kullanılan bir araçtır, Şükrü Bey’in katili de o mendeburdur.”

“Lazistan mebusu, Ali Şükrü Bey Tan gazetesini çıkartıyor, yazılarını okuyordum, çok ateşli bir vatanperver, dini imanı da bütün bir adamdır, yanlış olan şeylere karşı çıkıyordu.”

“Balkan, Batum, Sakarya kahramanı, 47. Giresun Laz Alayı Komutanı niye Şükrü Beyi öldürsün ki?”

“Vah vah! Çok yazık oldu adama.”

Sorun ertesi gün olağanüstü bir tarzda meclise taşında, meclis apar topar toplanıp meseleyi gündemine aldı.

“Sayın mebus üyeleri, Ankara’nın göbeğinde güpegündüz mebus Ali Şükrü Bey kaçırılmış, üç günden beri kayıptır, polis teşkilatımız kılını bile kıpırdatmıyor.” dedi bir mebus, yeniden oturumlara başlayan meclis kürsüsünden.

“Bir önceki meclis oturumundan hemen sonra, Ali Şükrü Bey çok garip bir şekilde, payitahtın ortasında kayboldu,” dedi bir mebus yakına yakına söylenerek.

“Beyler, vicdan sahibi olan herkese sesleniyorum, kaybolan bir tavuk değil, bir mebustur,” dedi bir diğer mebus öfkeyle bağırarak.

“O, Tanin Gazetesinin sahibi ve bir yazar, nerde bu ülkede demokrasi, söz hakkı,” dedi bir diğeri tepkiyle.

“Sayın başbakana sesleniyorum, acilen bir açıklama yapmalı, bu olaya izahat getirmelidir,” dedi bir diğeri bas bas bağırarak.

“Kaybolan Ali Şükrü Bey, muhalefetin başıdır, nerede kaldı meclis, demokrasi, derhâl akıbeti öğrenilmeli gereken yapılmalıdır.”

“Meclis hemen harekete geçmeli, gerekeni yapmalıdır, yoksa Ankara daha çok karışır.” diye tehdit ediyordu bir mebus öfkeyle.

“Bütün polis teşkilatı, hemen seferber olmalıdır, bu işi yapan çeteleri açığa çıkarmalı, cezalandırmalıdır.”

“Tanıklar ve söylentiler var!”

“Görenler, tanık olanlar var. Oyman Ağa’nın yardımcısı, Ali Şükrü Bey’i yemek bahanesiyle alıp Oyman’ın Saman Pazarındaki evine götürmüş.”

“Oyman Ağa ile yardımcısı derhâl gözaltına alınıp soruşturulmalıdır.”

“Aksak ki, karın deşen, baş kesen, öldürmekten zevk alan bir cellat! Bütün bunların bedeli, ödülü, milis piyade yarbaylık,” dedi biri öfkeyle.

“Ali Şükrü’nün, Oyman Ağa’nın adamları tarafından boğulduğu, cesedinin toprağa gömüldüğü söyleniyor.”

“Komşuları gece çığlık seslerini işitmişler.”

“Katili bulun, adaleti yerine getirin,” diye feryat figan bağıırıyordu bir mebus.

“Aksak yakalanmalı, katil bir an önce bulunmalı,” diye meclis isyan edip bastırıyor, kaos hali sürüp gidiyordu.

Derken yapılan araştırma, soruşturma ve alınan ihbarlar sonucunda Ali Şükrü’nün, Aksak ve sekiz adamı tarafından kementle boğulduğunu açığa çıkardılar. Cesedini Çankaya sırtlarında Mühye Köyü civarında bir ihbar sonucu buldular.

Hakkında tutuklama kararı çıkarılan Aksak Oyman, saklandığı Çankaya’dan gizlice başbakanın dairesine girdi. Sarı Paşa’yı orada bulamayınca, bu defa köşke yöneldi. Öfke ile kapıyı kırıp içeri girdi, adamlarıyla evin etrafını sardı.

“Bu adam artık beni gözden çıkardı, tüm kirli işlerini bana yaptırdı, tüm kirli işlerine tanığım diye, beni yok etmek istiyor. Ben olmasaydım, bu adam Anadolu’da tek başına ne yapardı? Bana yaptığı kalleşliktir, nankörlüktür, şimdi beni yok etmek istiyor,”

diye düşünüyor ateşler püskürüyordu. “Kadınlar, yalnız kadınlar, çabuk evde çıksın, çabuk kadınlar evde çıksın, ben o adamla hesaplaşacağım,” diyerek Aksak Oyman çılgınca bas bas bağıırıyordu.

Sarı Paşa, hiç düşünmeden aceleyle kadın çarşafını giydi. Mermiyi ağzına verip tabancasını beline taktı. Latife, kız kardeşi ile kadın hizmetçilerle birlikte köşkü terk ederken Aksak hışımla içeri daldı. Sarı Paşa’yı bulamayınca, önüne gelen her şeyi kırıp döktü.

“Şaşı gözlü, nankör paşa biliyorum, bütün bu oyunlar, senin başının altından çıkıyor. Gece boyunca, benimle içtin, ‘bana öldür,’ diye emir verdin, şimdi de benim ölüm fermanımı çıkartmışsın, seni bir elime geçirirsem.” diye bas bas bağıırıyordu.

Ankara; “Çankaya Köşkü’ne Aksak Oyman baskını” söylentileriyle çalkalanıyordu.

Orada adamlarıyla birlikte Papaz Bağ’ındaki villasına geçti. Yeni kurulan muhafız birliği, 1 Nisan gecesi, onu villasında kıstırdı. Adamları çatışmadan teslim oldu. İstiklal madalyası sahibi, muhafız alay komutanı, Rum, Ermeni, Kürt kasabı, Oyman tek başına çatışarak geriye çekildi. Çankaya sırlarında vurulup yaralı yakalandı. Yeni muhafız alayı komutanı telsizle;

“Paşam, yaralı yakaladık, konuşturup gerekli bilgileri alalım mı,” diye sordu. Paşa biraz düşündü, geçmişe gitti. “Benim sadık ölüm makinem de nihayet gitti. Bir tek Hasan Hüsnü var elimde, ama o da Sağır Paşa’ya daha yakın. Bu adam artık çok tehlikeli, ama onun gibisini bir daha bulamam. O, istediğim zaman, gözünü kırpmadan her şeyi yapıyordu, ama konuşursa her şey açığa çıkar. O, bir teşkilat kadrosu, hem cahil, hem yetkili, sağ kalırsa çok tehlikeli olur,” diye düşündü. Telsizle; “Ebedi sessizliğe gömün konuşturmak için rahatsız etmeyin,” dedi.

Yeni muhafız alayı komutanı yaralı yakaladığı Aksak'ın kafasına bir tek kurşunu sıktı. İşini sağlama almak için kasaturayla kafasını gövdesinden ayırdı. Cesedini toprağa gömdü.

Bütün Ankara gazeteleri, olayı manşetten veriyordu.

“Polis tarafından kovalanan Aksak Oyman, Papaz Köşkü diye adlandırılan yere yüz yirmi çeteyle sığınıyor, burada ağır makinalı tüfeklerle donatılmış, iki bölük tarafından kuşatılıyor. Yaralıları saymazsak beş askerin ve sekiz isyancının ölümüyle sonuçlanan çarpışmada, Aksak, ölü ele geçiriliyor.”

“Ağa ve adamları, bütün gece çatıştı.”

“Aksak Oyman, yaralı olarak ele geçirildi.”

“Papazın Bağı'ndaki baskından yaralı ele geçirilen Oyman ağa, hastaneye kaldırılırken yolda öldü.”

Meclis aynı gün olağan üstü toplandı, oy birliğiyle idamına karar verdi. Ertesi gün cesedi mezardan çıkarıldı, ancak başı kesik olduğu için yoğun tartışmalara neden oldu. Meclisin kararıyla, 2 Nisan günü Karaoğlan Çarşısı'nda, ayaklarından asılarak halka teşhir edildi. Bazı vekiller, öfkelerini alamayarak başsız gövdesini nişangâh yapıp ateş ettiler. Yeniden toprağa gömdüler.

Bir ay sonra, Sarı Paşa'nın kararıyla cesedi Giresun'a gönderildi, dini vecibeleri yerine getirilerek Giresun kalesinde defnedildi.

Osmanlı Mebussan-i Meclisi, son toplantısını 1920'lerde yapmış, İngilizler bir kısmını tutuklamış, bir kısmı da Ankara'ya kaçarak Anadolu'da Birinci Meclise girmişti.

Bu olayın ardında Paşa, Birinci meclisi feshetmiş, kurulacak olan ikinci meclisin tüm üyelerini kendisi belirlemişti!

Zaman, kendi aşına yatağında akıp geçiyordu. Bozkırın sert, kuru, ayaz kışının habercisi, güz mevsiminin son demleri, Ankara evlerinin kapılarına yeniden dayanmıştı.

23 Nisan 1920’de kurulan meclisin, Taşhan meydanındaki binası, hala toz toprak içindeydi.

Boş çorak, verimsiz bir kıraç olan, Namazgâh Tepesindeki, sığırkuyruğu, deve dikenini, ebegümece, madımak otu çoktan kurumuş, gün batımıyla in cin top oynuyordu.

Hacı Bayram Mahallesi’nde Ahi Zafer Sokağı’ndaki evlerin avlularındaki asmalar, üzümlerini tüketmiş, Keçiören, Etlik, Çankaya bağlarına soğuklar erken inmiş, Musevi Mahallesinde bazı evlerde sobalar yanıyordu. Denizciler (Bahriyeliler), Anafartalar Caddesi ile Birlik ve Esen Sokakta kuru soğuk rüzgâr gün boyu sarı kızıl damarlı yaprakları sağa sola savurup duruyordu. Günler iyice kısalmıştı. Ağır, nemli kızılıtlar ve hazanın hüznü tüm kente inmiş, yağmurlar başlamış, kış yüzünü göstermişti.

Hasan Hüsnü, günlerden beri, kurulacak Cumhuriyetin selameti için Ankara’ya gelmiş, bütün istihbaratı oraya yığmış, sıkı tedbirler almıştı. Ankara’da Cumhuriyetin temelleri kaos ortamında atılıyordu.

Ankara garında akşam olurken bir tren güz gecesinden, vagonlara kadın eli değmemiş, buz gibi karanlık, acımasız ölümü yüklemiş, Kürt coğrafyasına doğru yol alıyordu.

Ankara, artık geceleri buz ayaz kesiliyor, gün batımının ardından vadilerin dibinde, tepelerin üstünde kurulu, tek katlı evlerin bacalarından dumanlar yükseliyordu. Henüz elektriği tanımayan evlerin içi, gaz lambaları ve kandil ışığıyla aydınlanıyordu.

Paşa, geceleri sabahlara dek içiyor, kafası hala karma karışık. En çok Fransız modeli ile ilgili kitaplar okuyordu. Yeni Sovyet

modelini ele alırken; Kürtleri, Lazları, Çerkezleri düşünüyor, sonra dumanın ateşten kaçtığı gibi hızla bu düşüncede uzaklaşıp; “ulus devlet,” anlayışına sarılıyordu. Trablusgarp, Bingazi, Çanakkale, Yemen, Kafkas cephelerini ve Kürtleri düşününce kafası yeniden karışıyordu. “Kürtler olmasaydı, bugün kesinlikle biz böyle var olmazdık,” diye düşünüyordu. Çankaya köşkünde, sabahlara dek, tek başına oturup içiyordu. Her bir yudum rakıyı kafasına dikerken bir sigarayı tüketiyor, içerisi duman doluyordu. Sigara dumanı ile gaz lambasında çıkan duman birbirine karışıyordu.

İngilizleri, Padişahı, Musul’u, Kerkük’ü, Sağır Paşa’yı, iç muhalefeti ve bölgenin güç dengelerini hesaplayınca yeniden; “tek ulus, tek devlet, tek dil, tek bayrak,” düşüncesi paslı bir çivi gibi gelip beynine çakılıp kalıyordu. On üç milyonluk nüfusun, beş milyonunun Kürt olduğunu hesaplayınca, yeniden kafası karışıyor, daha çok rakıya ve sigaraya sarılıyor; “Kürtler olmadan bir Cumhuriyetin ayakları, ebediyen havada kalır, maddi temeli olmaz, er geç yıkılır,” diyordu kendi kendine.

Artık bütün hazırlıklar yapılmış, kendi aralarında detayları defalarca görüşmüş, konuşmuş nihai sonuçlara ulaşmışlardı. Paşalar İngiliz, Amerika ve Sovyet yetkilileriyle görüşmüş onay almışlardı. Her şey tamamdı, ama paşanın kafası hala karma karışıktı. Kürtler olmadan, kurulacak bir Cumhuriyetin başarılı olmayacağını düşünüyordu. Sağır Paşa defalarca İngilizlerle görüşmüş, düşüncelerini üçlü ekibin masasına taşımıştı. Perdenin arkasındaki tartışmalar sona ermiş, aylar süren hazırlıklar bir sonuca ulaşmıştı. Kafası hala karma karışık olan Paşa; “Şimdilik sadece Cumhuriyeti ilan ederiz, içeriğini ve Kürtlerin durumunu önümüzdeki yıllarda belirleriz,” diyordu kendi kendine.

Sarı Paşa'nın emriyle, Sağır Paşa, dört milletvekiliyle birlikte, bir kanun teklifi verdi. Bütün muhalefet susturulduğu için fazla tartışmalar gelişmedi.

Küçük bir Anadolu kasabası olan Ankara, bir milletvekilinin itirazı dışında oy birliğiyle; 13 Ekim 1923'te "Makarır İdare"(Başkent) olarak ilan edildi.

"Artık çocuk doğmuştur, doğan çocuğun adı; Cumhuriyet'tir," dedi heyecanla bir Mebus.

Gerisi planlanmış, adım adım uygulanıyordu.

29 Ekim'de Cumhuriyet ilan edilirken mahallelerde, okullarda, kışlalarda getirtilen kalabalıklar meclisin taş binası önünde toplanmış, Ankara marşını söylüyordu.

Sarı Paşa, 159 mebusun 158'inin oyuyla Cumhurbaşkanı seçilirken Sağır Paşa, danışıklı dövüş ile tek oy almıştı. O gece Ankara Kale'sinden yüz bir pare top atışı yapıldı. Ardında af ilan edildi. Cumhuriyet ilanına, Amerika ile İngilizler gelmemiş bir tek Sovyet temsilcisi katılmıştı.

Hasan Hüsnü, Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki ilk geceyi Rüştü Paşa'nın evinde geçirirken üzerinde hiçbir iz, işaret olmayan, emareleri varsa da silinmiş, bir kürek mahkûmunun ağır prangasını andıran, paslı demir bir kolye gibi boynunda taşıdığı geçmişini sabaha dek düşünüp durdu.

Bir yandan öldürdüğü kurbanların çığlıkları kulaklarında çınlarken diğer yandan; "ben kimim, ben kimim, ben neyim, ben burada ne arıyorum? Rüştü Paşa kimdir, neden bu evdeyim? Anam babam kimdir? Neden bu kadar hiç tanımadığım, insan öldürüyorum, kimin için öldürüyorum," soruları bir fare gibi beynini kemiriyordu. Gece boyunca, hiç uyumadan, karanlığın boşluğunda debelenip durdu.

Sabah erkenden kalktı, kahvaltı yapmadan, evden kaçarcasına sessizce çıkıp Gözcü Sokak yokuşundan, Kale Kapısı'na doğru yokuş yukarı hızlı adımlarla yürüdü. Tarihi Bedesten'in olduğu taş binadaki "Bank-i Osmanlı'dan içeri gidi. Bir sürü memur önündeki kâğıtlara gömülmüş çalışıyordu.

Genç Sovyet devletinin İnebolu, Kastamonu, Çankırı, Kalecik üzerinden yardım olarak gönderdiği altınlar, etrafı sarılarak güvenlik altına alınmış, binada el terazileriyle, dirhem-okka hesabı üzerinde tartılıp hesaplanıyordu.

Hasan Hüsnü, elindeki miktarı yazılı, yetkili paşanın imzasını taşıyan kâğıdı, kalın çerçeveli gözlüğünü elinde tutan banka müdürüne uzattı. Müdür lakayt bir tavırla, gözlüğünü alıp gözüne taktı. Kendisine uzatılan kâğıdı alıp inceledi. Birdenbire, iğne batmış gibi yerinde irkildi. Ayağa kalkıp düğmesini ilikleyerek;

"Buyurun efendim, ayakta beklemeyin oturun," diyerek yer gösterdi.

"Teşekkürler, işimi görün de acelem var gideceğim," dedi, Hasan Hüsnü.

"Hemen efendim," dedi müdür.

Memuru çağırdı, kulağına bir şeyler fısıldadı. Çok geçmeden memur içi altın dolu bir çanta ile geri döndü.

"Buyurun oturun, efendim, sayıp teslim edeyim," dedi.

Müdür on bin altını, tek tek sayıp tekrar aynı çantaya yerleştirdi. Ayağa kalktı, elindeki evrakı önüne uzattı. Hasan Hüsnü önüne konulan evrakı imzalayarak ağır çantayı alıp hızla yokuş aşağı Kızılay'a doğru indi. Sağır Paşa ile görüştüktan sonra Ankara garından Diyarbakır'a gönderdiği buz gibi karanlık ölüm yüklü, kara trene ulaşmak için kendisi de yola çıktı.

II

Seher sabah vakti, Kırklar Dağı'ndan Diyarbakır'a bakıyordu. Sis içinde kalmış, Dicle vadisi ve Hewsel Bahçeleri hüzünlü, masum ve mağrur duruyordu. Kent; ilk gün ışınlarıyla, başında ışıldayan siyah inciden tacıyla, kadim bir tanrıça gibi mağrur ve alımlı gözükiyordu.

Hüzünle etrafına baktı. Surlar, burçlar, Kırklar Dağı, On Gözlü Köprü, Dicle ve Hevsel Bahçeleri çekilmiş bir siyah beyaz fotoğraf karesi gibi beynine, yüreğine ve düşlerine yapışıp kalmıştı. Çocukluğundan kalma her şey bir dengbejin yüreğinde çıkan acıklı lirik bir destan gibi ruhunun derinliklerine işlenmişti.

Kırklar Dağı'nda doğup büyüdüğü kente baktıkça, Surların ışıldayan yüzünde kendisini ayıplayan, yuhalayan, yeren aşağılayan, horlayan bir duyguya kapıldı.

Utandı!

Utancından beyaz parlak, pürüzsüz yüzü kızardı.

“Bu kentin nimetlerinden en çok ben yararlandım. Elli köyün ürünlerine ben el koydum. Çemê Embarê de en çok ben balık yakaladım. Şimdi zor duruma düşen bu kenti, en çok ben savunmalıyım,” diye düşündü. İki saniye kadar süren uçuk, belli belirsiz bir gülümsemenin ardından derin bir hüzünle etrafına baktı.

Aşağıda, üstü buğulu Dicle, hiçbir şeye aldırmandan akıyordu. Fiskaya kayalıkları gökyüzüne doğru uzanıyordu. Birkaç küçük gri bulut, sabah güneşinin altında, Kırklar Dağı'na doğru kayıyordu.

“Çocukluğumun kenti böyle zor durumdayken köşeme, çekilmem, tarafsız kalmam, kenti savunmasız bırakmam, çocukluk düşlerime ihanet olur,” diye düşündü. “Çocukluğum, çocukluğumdan asla vazgeçemem,” dedi kendi kendine seslice.

Biraz durdu, birisiyle konuşuyormuş gibi; “olmaz, her şeyden vazgeçerim, çocukluğumdan asla” dedi. Bir anda bütün duyguları

ayaklandı. Her zaman ki gibi yüreği hızlı hızlı çarptı, ruhu boşlukta dönüp dolaştı. Gözleri, Dicle'ye bakan askeri garnizona takılınca; “Çocukluğumun kentinden en güzel yeri işgal etmişler,” dedi öfkeyle. Bütün bunları yakında terk edeceğini düşününce birdenbire suskunluğa gömüldü.

Utandı!

Karşısında kendisini yeren aşağılayan biri varmış, gibi gözlerini kentten kaçırıp şaşkın şaşkın etrafına baktı.

Şimdi kendisinin kurduğu cemiyet, kenti terk etmesi için karar almıştı. “Ben nerede hatta yaptım, neden başaramadım,” diye düşündü.

“Ah şu lanetli ikirciklik, bocalama, kararsızlık ne düşkünce, rezilce bir şey! Ben böyle rezilce bir şeye nasıl kapıldım? Yoksa bana bunları yaptıran korku mu? Hayır, bu korku değil, ben ölümden korkmuyorum, o halde nedir beni bu duruma düşüren,” diye düşündü.

Hafif, küçük bir sandalın içine sıkışmış, denizin dev dalgaları arasından sağa sola savruluyor, bir türlü tutunamıyordu. Kararsız ve hedefsizdi. Ne yapacağını, işin neresinde tutacağını bilmiyordu. Sabah düşündüğünü, akşam ret ediyordu.

Savaşa girmiş, yaralanmış, ölümler yüz yüze gelmiş, korkmamıştı. Şimdi korkuyordu, ama yaşadığı ölüm korkusu değildi. Bilinçaltına gizlenmiş, çocukluğunun kentini terk etme kaygısı ve korkusuydu.

Huzursuz ve tedirgindi. Dehşet hüznü, sararmış, hazan mevsiminin sabahında, kara taş surların kenti, bir ana kucağı gibi ona sıcak geliyor, terk etmek müthiş bir acı ve hüznü veriyordu.

Gözleri, Keçi Burcu'na takıldı. Dicle yeşil bir şerit gibi kıvrıla kıvrıla On Gözlü Köprü'nün altında akıp gidiyordu. Hewsel Bahçelerinde, yeşil ile sarının bin bir tonu yine buluşmuştu.

Diyarbakır, kadim kara taş surların içinde, güz güneşi altında yıldızlar gibi ışıldayan, onlarca minare ve kubbeleriyle hiç kimseye aldırmadan, kendi bildiğince, her zamanki olağan yaşamını sürdürüyordu.

Kadim kara taş surlar, tüm kenti baştanbaşa bir ana gibi kucaklayıp sarıyordu. Dışardan gelen asker ve generallerin, yabancısı oldukları bu kent ve yaşamı karşısında, kıskançlık dolu kaygıları yüzlerinde okunuyordu. Bu kentin bin yıllardan beri, bütün saldırılara karşı, kendi öz gücüyle ayakta kalıp yaşadığını, iri kara taşlar kulaklarına fısıldıyordu. Kent baştanbaşa kendisini saran surların içinde yaşayan, hareket eden, bilinci ve şuuru olan, tarih kokan, capcanlı, güçlü, biçimli, sevgi ve direnç dolu bir beden gibiydi. Kentin bedeni, bir insan bedeni gibi her şeye duyarlıydı.

Kerem, Kırklar Dağında, Kürtlerin siyasal kaderinde her zaman önemli bir rol oynayan, bir başkent konumunda olan doğu kraliçesi kentte bakıyor, gözleri nemleniyordu.

Bu aydınlık dolu parlak, hazan yüklü güz mevsimin eylülünde, dimdik durmuş çocukluğunun düşleyerek kenti inceliyor, ayrılmanın dehşet acısını ve hüznü ayrılığını yaşıyor, kararsızlıktan bocalıyordu.

Kara taş surlarıyla, Kürtlerin yaşamına silinmez bir mühür olarak düşen kente bakıp ağlamaklı oluyordu. Karşısında duran bir insanmış gibi kentte bakarak;

“Bu çocukluğumun güzel kenti, tüm kralların ağızlarının salyasını akıtan, yüce ruhlu, doğunun büyümlü kraliçesi acaba ne düşünüyor,” diye söylendi kendi kendine.

Gün batımından sonra korumalarıyla birlikte konağa döndü. Karataş konak en zor günlerini yaşıyordu. Artık eskisi gibi misafirler ağırlamıyor, yaşlı Kamil Paşa konağın içinde köşesine çekilmiş, geçmişi düşünüyordu.

“Oğlum, ortalık çok karıştı. Bu karışıklığın suçunu sana yüklüyorlar. Sarı Paşa’nın, İngilizlerin, Fransızların ajanları cirit atıyor. En iyisi ortalık yatışana kadar, sen git Belçika’da yarım kalan öğrenimine devam et,” dedi Casım kaygılı bir sesle.

Kerem, hiç ses çıkarmadı. Ne yapması gerektiğini kestiremiyordu. Siyasal gelişmeler, her gün her saat değişiyordu. Küçük bir güç, koşulları doğru değerlendirdiğinde kısa sürede büyük bir güce dönüşüyordu. Ortam gergindi. Ne mücadeleden kopuyor ne de kararlı bir şekilde yürütüyordu. Hep kararsız ve ikircikliydi. Düşüncesi, anlık gelişmelere göre değişiyordu. Ya kıyıda durup seyrediyor ya da olayların peşinden sürüklenip gidiyordu. Hazanda rüzgâra kapılmış, kuru bir kenger otu gibiydi. İradesini yitirmiş, nerede, ne zaman, nasıl duracağını belirleyen rüzgârın yönüydü.

Babasının yüklü paralar yerleştirdiği çantayı aldı. Altınlar yerleştirdiği ipek acem kuşağını beline taktı. Aynı akşam yola çıkıp Çınar’a gitti. Orada adı, Hurri topluluklarından kalma, Huri Deresi’ne (Besta Huriyan) vardı. Bir hafta oradaki köylerde kaldı. Sonra İzol havzasındaki tarihi Kömürhan Köprüsünden geçti. Bir rehber dostuna misafir oldu. Onun yol göstericiliğinde Halep şehrine geçti.

Halep’te Kürt ve İngilizlerden ortak bir heyet oluşmuştu. Beş kişilik heyette, Kürtlerden Bedirxan Celadet ile kardeşi vardı. İngiliz Binbaşı Noel heyette başkanlık yapıyordu. Binbaşı Noel daha önce Osmanlı hükümetinin izniyle defalarca Diyarbakır’a gelmiş, Kamil Paşadan misafir kalmış, Kerem ile tanışmıştı.

Celadet ile Noel, Kerem’i kendilerine katılması için ikna etmekten zorlanmadılar. Zaten ikircikli ve karasız olan Kerem, Belçika’ya gitmekten vazgeçip heyetle birlikte yola çıktı. İki gün sonra Suruç’ta Berezan aşiret reisinin çadırına misafir oldular.

Oradan Antep bölgesine geçtiler. Antep yaylalarında Sinê, Milî, Atmalî aşiretlerinin çadırlarında bir hafta geçirdiler. Heyetin şerefine at yarışları, nişancılık, koşma, atlama müsabakaları düzenlediler. Aşiret reisleri, kendi hudutlarından çıkana kadar, atlarla onlara refakat ettiler.

Oradan Malatya'ya geçtiler. Gittikleri her yerde büyük ilgiyle karşılanıyor, Binbaşı Noel yapılan her şeyi fotoğraflıyor, gittikleri her yerde, hükümet konağına gidip Kürt ve Ermeni nüfusunu araştırıyordu.

Siyabend'in dayısı, Rişwan aşiret reisi, Malatya Mebusu, Hacı Bedir Malatya'daydı. Merdisli Sekban Ağa, Hacı Bedir Bey'in kızı ile evlenmiş, iki taraf da hem Malatya hem de Urfa'da güçlenmişti.

Heyet, Hacı Bedir'in evine varınca, Siyabend de oradaydı. Hacı Bedir, onu çağırmış, olası bir ayaklanma için görüşmeler yapıyordu. Kerem, onu görünce, çok sevdiği bir yakını kaybedip yeniden bulmuş gibi;

“Vay Siyabend kardeşim, Allah'a çok şükür yaşıyorsun ha,” deyip ona sarıldı içten gelen bir duyguyla.

“Yaşıyorum ya yeryüzünde daha içeceğim su, yiyeceğim ekmek, vereceğim kavga varmış,” deyip aynı sıcaklıkla kucakladı.

“Gözlerimi açtım, baktım yanımda kendinden geçmiş, sargılar içinde yatıyorsun. Doktora sordum, gözleriyle; ‘gidici,’ deyince, çok üzülmüştüm,” dedi Kerem.

“Ben biraz inatçıyım. Kafkas Cephesinde yaralandıktan sonra, aylarca yattım, inat ettim, yeniden hayatta döndüm,” dedi Siyabend.

“İnan ki, kardeşim seni böyle sağlıklı, sapa sağlam görmek kadar, hiçbir şey beni sevindiremezdi.”

“Sağ ol, Kerem kardeşim ben de seni gördüğüme çok sevindim.”

“Heyetimiz, Kürt ve Ermeni nüfusuna ilişkin araştırma yapıyor.”

“Kürtler bu tarihi boşluk ve fırsattı kaçırırlarsa bir daha zor toparlanırlar. Coğrafyası, nüfusu bir Kürt vilayeti kadar bile olmayan birçok topluluk, koşulları değerlendirip kaderlerini ellerine aldılar. Bizim de bir şeyler yapmamız gerekiyor. Artık Sarı Paşa eski Sarı Paşa değil, fırsattı ele geçirmiş, Kürtleri inkâr ediyor!”

“O adam çok değişti. Önce ‘Kürt-Türk kardeşliği,’ propagandasıyla, hepimizi yanına çekip çok ustaca kullandı. Sonra güçlenince de söz vermemiş gibi her şeyi unutup saldırıya geçti.”

“Çok kurnaz aynen öyle yaptı!”

“Sen bölgeyi iyi tanıyorsun, sen de bize katıl, destek sunarsın.”

“Kerem kardeşim bu sorun heyetlerle çözülmez. Kürtlerin kendi güçlerini açığa çıkarıp harekete geçirmeleri gerekir, ama bu bölgedeyken size yardımcı olmak için katıla bilirim.”

Her nedense Siyabend’ı görünce, kendisini daha rahat, kararlı, net ve güçlü hissediyordu Kerem.

O gece Hacı Bedir’in konağında misafir kaldılar.

Hasan Hüsnü, adamlarından istihbaratı almış, gelişmeleri rapor edip telgrafla Elazığ’da bulunan Paşa’ya bildirmiş, Paşa da 13. kolordu komutanlığına bir telgrafla; “Bay Noel adında bir İngiliz Binbaşı, Bedirhanlardan Kamuran, Celadet ve Kerem Beylerle, yanında 15 kadar Kürt atlısıyla, Malatya’ya gelmişler... Amaçlarının, Kürdistan kurmaya söz vererek Kürtleri, işlerimizi bozmaya ve bizi öldürtmeye yollamak olduğu anlaşılmış ve karşı önlemlere başvurulmuştur. Bu arada, Vali ve ötekileri yakalatmak istiyoruz. Malatya Mutasarrıfı da Kürt aşiretlerini Malatya’ya çağırmıştır, yakalanmaları için gereğinin yapılmasını. Sarı Paşa.”

Telgrafi alan 13. Kolordu, gereken önlemleri almış, harekete geçmişti.

Gece yarısı, garip, heyecanlı, ter içinde kalmış bir genç, konağın kapısına dayandı. Nöbetçiler kendisini durdurunca;

“Acilen Siyabend’ı görmem gerekiyor,” dedi.

“Siyabend diye biri burada yok, haydi git işine bak,” dedi nöbetçi bu garip kılıklı heyecanlı adamı iteleyerek.

“Arkadaşımdır, biliyorum buradadır. Çok acilen kendisine iletmem gereken önemli şeyler var,” deyip ciddiyetle dikleşti. Poz bıyıklı, genç nöbetçi, geri adım atıp içeri girdi. Siyabend’ı uykudan kaldırıp olup bitenleri anlattı.

Kürt Teali Cemiyet üyesi olan genç postacıyı içeri aldılar.

“Bir telgraf var,” dedi heyecanla postacı.

“Ne telgrafıymış,” dedi Siyabend sorgulayıcı bir bakışla.

“Gelen bir telgraf var. Sarı Paşa haber almış, heyeti tutuklamak için bir alay asker, El Aziz’den yola çıkarmış.”

Gece yarısı heyet, apar topar eşyalarını topladı. Hacı Bedir’in verdiği rehberler eşliğinde, kenti terk etti. Kentin sapa bir mahallesinden, rehber yönünü dağlara çevirdi. Birkaç kilometre gittikten sonra, atlı jandarmalar peşlerine düştü. Heyet Hacı Bedir’in verdiği korumalarla birlikte, hızla fundalık ve dağlık alana kayd.

Siyabend, korumalarla birlikte, yolda pusu atmış, genç bir zabıt ile üç eri erkenden fark edip çatışmadan teslim aldı.

“Zabıt efendi, şimdi askerlerine söyle, silahlarını bırakıp taa karşı tepeye kadar, hiç arkalarına bakmadan hızla koşsunlar,” dedi Siyabend.

Başka hiçbir çaresi kalmayan genç zabıt;

“Silahlarınızı orada bırakın, karşı tepeye kadar koşun,” diye jandarmalara seslenip eliyle karşı tepeyi işaret etti.

Jandarmalar, karşı tepeye doğru koşup uzaklaşınca, Siyabend, zabittin silahına el koyarak;

“Haydi, şimdi uzaklaş burada. Sen bizi öldürecektin, ama ben senin canını bağışlıyorum,” dedi.

On saatlik bir yolculuktan sonra Siyabend, bu defa onları Hacı Bedir’in yaylasına götürdü. Aç ve yorgundular. Apar topar yer sofrası kuruldu, incecik bembeyaz sac ekmeği, koyun yoğurdu, beyaz bal, taze peynir ve ayran yan yana dizildi. Karınlarını doyurup sonra dinlenmeye geçtiler.

Hacı Bedir’in çadırı kalabalıktı. Aşiret reisleri ile muhalifler vardı. Siyabend daha önce Sekban Ağa adına bunlarla görüşmeler yapmıştı. Altı bin civarında silahlı aşiret güçleri vardı. Dêrsimli Binbaşı vasıtasıyla, Seyit Rıza ile ittifak yapmış, ayaklanmak için hazırlıklar yapıyordu.

Bütün bu gelişmelerden istihbarat alan Ankara, hazırlıklar bitmeden, bölgedeki bütün orduyu oraya sevk etti. Baskılar yoğunlaştı. Aşiretler bu ani, hızlı gelişmeler üzerine ayaklanma kararını askıya aldılar.

Heyet bir hafta boyunca yaylada kaldı. Binbaşı Noel, İngiliz politikasını yaşama geçirmek, Musul Kerkük sorunda Ankara’yı sıkıştırmak için aşiretlerle görüşmeler yaptı.

Gece herkes uykuya çekilirken yayla da ay yükselmiş, saysız yıldız ıslıl ıslıldı. Celadet, oturduğu taşın üzerinde;

“Fransızları iyi değerlendirebilirsek bu tarihi kavşakta Kürtleri hürriyetine belki kavuşturabiliriz,” dedi.

“İngilizler, Fransızlar çıkarları için Kürtleri kullanıyorlar. Kürtler, bu heyetlere katılmakla, hiçbir yere varmazlar,” dedi Siyabend.

“Kürtlerin de bir hamisi, destekçisi olmalıdır,” dedi Celadet.

“Bir devlet Kürtlerin arkasında olmalı, ama kim,” dedi Kerem.

“Fransızlarla çıkarlarımızı ortaklaştırırsak belki Kürtler hürriyetine kavuşabilir,” dedi Celadet.

“Fransızlar, bir Kürt devletini ne kadar isterler,” dedi Siyabend.

“Urfa’da; İzol aşiret reisi Bozan Ağa ile kardeşi Zülfikar, Antep’te; Karayılan, Maraş’ta, sütçü İmam, Fransızlara çok büyük kayıplar verdirdiler. Kürtlerin kendi öz gücüyle toprağından çıkardığı şu Fransızlar mı ya da İngilizler mi bu işe daha yatkın olur,” dedi Kerem ikircikli bir sesle.

“Kürtler, Kafkas cephesinde, milis güçleriyle, Enver Paşanın Ruslara kaptırdığı, Bitlis ve Muş’u geri aldılar. Güney hattında, devletten hiçbir destek almadan, Fransızları Urfa, Antep ve Maraş’tan kovdular. Halkın bu gücüne dayanmalıyız. Fransız ve İngilizler çıkarları olmadan, Kürtlere hiçbir destek sunmazlar,” dedi Siyabend.

“Doğru, Türkiye cephesinde ordu olmadan, işgale karşı sonuç alıcı bir tek direniş sergilenemedi,” dedi Kerem.

“Bu koşullarda Fransız veya İngilizlerin desteğı olmadan bir hareket başlatmak, imkânsız gibi geliyor bana,” dedi Celadet.

“Mesele bizim isteyip istemememiz değil, onların yaklaşımıdır,” dedi Kerem.

“İşte Bolşevik Devrimi, Fransız Devrimi hiçbir devlette dayanmadan yoksul halkın çabasıyla gerçekleşti,” dedi Siyabend.

“Onların koşulları farklı,” dedi Celadet.

“Biz de kendi imkânlarımızı değerlendirelim, aşiretleri birleştirelim,” dedi Siyabend.

“Benim İngiliz ve Fransızlardan çıkardığım sonuç, ciddi çıkarları olmadıkça Kürtlere asla destek vermezler. Kürtler de bir dış devlet desteği olmadan bu işi başaramazlar,” dedi Kerem.

“O zaman Kürtlerin daha çok beklemesi gerekir,” dedi Siyabend.

Ay batıya doğru son kanat vuruşlarıyla ilerlerken onlar da yataklarına çekildiler.

Sekizinci gün, tedbir olarak heyet gizlice eşyalarını topladı. Gece yarısı Hacı Bedir’in yaylasını, Siyabend ile birlikte terk etti. İlk gün ışınlarıyla birlikte heyet, Ferat’ın sarı hırçın sularına ulaştı.

Gemiciler kralının, gemilerine binip gizlice Birecik’e geçtiler. Siyabend heyetle vedalaşıp onlardan ayrıldı. Birecik’te Jandarma Abdullah ile buluşup Amara üzerinden, köyüne geçti.

Kerem, heyetle birlikte Urfa’ya vardı. Oradan tekrar Halep’e geçti. Halep’te bir müddet kaldı. Yine karamsar, ikircikli ruh hali kabardı. Bir gece kendi kendine; “burada kalamam, mücadele etmem lazım,” deyip kimseye söylemeden, Mersin’e doğru yola çıktı. Mersin’de trenle İstanbul’a geçti. Kürt Hêvî Cemiyetinin fahri başkanı olan Kerem, İstanbul’da Jin Kulübü, Kürdistan Teali Cemiyeti’nin başkanı Vanlı Memduh Selim ile ilişkilendirilip çalışmaya başladı.

Kerem, orada da fazla tutunamadı. Soğuk karlı bir şubat gününde pasaportla, İstanbul’dan Pire’ye geçti. Orada da kısa bir süre kaldıktan sonra yine kararsızlık içinde bocalamaya başladı. Ne yapması gerektiğine karar veremiyordu. Eşyalarını toplayıp bir gece yola çıktı. İskenderiye, Kahire, Port Said, Aden, Karaçi, Basra, Bağdat ve Musul hattını izleyerek tam altmış günde Musul’a ulaştı.

Musul siyasal olarak içten içe kaynıyordu. İngilizlerin denetimindeydi. Kentte Kürt, Arap, Türkmen ve Êzîdî Kürtler yaşıyordu. Nüfus olarak örgütsüz Kürtler çoğunlukta idi.

Şeyh Mahmud Berzencî'nin yanına gitti. Şeyh onu sıcak karşıladı. Daha önce Kamil Paşa konağına gelmiş, onlara misafir olmuştu.

Binbaşı Noel Arap aşiret ve kabilelerinden gerekli desteği görmeyince, alternatifsiz kalmamak için Kökeni Abdulkadir Geylani'ye kadar uzanan ve Kürtler arasında yaygın olan, Kadiri tarikatının etkin lideri, Şeyh Mahmut Berzencî ile ilişkilendi, etkinlik alanını genişletme ve otonomi sözü vermiş, buna karşın Şeyh'in desteğini almıştı. Şeyh, hem tarikatın hem de bütün Soran bölgesinde etkili olan, CAF aşiretinin lideriydi.

Sarı Paşa, Musul'un denetimini ele geçirmek ve İngilizleri sınırlandırmak için; "Kâfire karşı Müslümanların birliği" propagandasıyla Kürtleri İngilizlere karşı kışkırtıyordu.

Noel; Sevr antlaşmasına dayanarak Kürtlerle ilişkilerini daha da güçlendirip Ankara'yı Musul, Kerkük'ten uzak tutmaya çalışıyordu. İngiltere Mandasında bir Kürdistan'ın yolunu aralayıp Kürt-Türk çelişkisini derinleştiriyordu. Her iki gücün de hedefinde Musul petrolü vardı. Her iki tarafın da en önemli kozu Kürtlerdi.

Şeyh Mahmut, dengeleri gözeterek güçlenmeyi esas alıyordu. Noel, Şeyh'e maddi destek sunmakla birlikte, siyasi alanını daraltmaya çalışıyordu. Bunu sezen Şeyh, gizlice Türklerle ilişkilendirip destek arıyordu. Ardında İngilizlerden Musul, Kerkük, Hewler ve Süleymaniye'nin tamamen denetimine verilmesini talep edip harekete geçiyordu.

İngiltere; Şeyh'in Ankara'ya ilişkilendiğiyle onu yakalayıp Hindistan'a sürgün etti. Ankara; Rewanduz, Ranya ve Musul'da karışıklıklar çıkartıp yeniden Musul üzerinde hak iddia ediyordu.

Ankara Kadiri tarikatını kullanarak İngilizleri sıkıştırıyordu. İngilizler, oyunu bozmak için Mahmut Berzencî ile anlaşıp geri getirdiler. Kürtler üzerinde oynan oyun, her gün her saat daha da derinleşerek sürüyordu.

Binbaşı Noel; “Şeyh Hazretleri, anlaşmamız gereği her şeyden önce etkinlik alanınız olan Musul, Kerkük, Süleymaniye ve Hewler de İngiliz karşıtlığını yaratmayacaksınız. Türk yönetimiyle hiçbir biçimde yakın temasta bulunmayacaksınız,” diye koşul öne sürüyordu.

“Kürtlere otonomi tanınması şartıyla, bu koşulların gereğini yerine getireceğini,” belirtiyordu Şeyh Mahmut.

Şeyh, Süleymaniye’ye yerleşti. Kısa bir süre Sarı Paşa, Şeyh’in dini ve Kürtlük duygularını okşayarak harekete geçirdi. Şeyh apar topar kabine kurdu. Bakanlar atadı. “Ben, Kürdistan’ın kralıyım” diye ilan edip İngilizlere karşı yeniden ayaklandı.

Musul petrollerini ele geçirmek için her iki taraf da zorlanıyor, Şeyh’i kullanıyordu. Şeyh son bir kez İngilizlere karşı ayaklanınca, güvendiği Şikak aşireti ve liderinden beklediği desteği bulamadı. Son bir çaba ile tekrar Ankara’ya yanaştı. İngiliz uçakları karargâhını bombalayıp kısa sürede ele geçirdiler. Şeyh, kaçıp İran’a sığındı.

Ankara ile Noel gizlice bir araya geldiler. İkisi de kurnaz, ikisi de çiliydi. Gözleri kaygısız, tilkice ve küstahça birbirlerine bakıyor, ama ağızları kurnaz kurnaz gülümsüyordu. Gülümsemeleri kızıl, çilli yüzlerini güzelleştirmiyor, aksine biçimsiz, sevimsiz ve itici yapıyor, olduğundan daha çirkin gösteriyordu. Her nedense gözleriyle değil de ruhsuz, yapmacık, zoraki, soğuk, itici ve kupkuru bir edayla, sadece dudaklarıyla, birbirlerinin kızaran çil yüzüne bakıp gülümsüyorlardı.

“Kürtlere karşılık, Musul ve Kerkük! Yoksa Anadolu’da elinizden gider,” diyerek Noel kartı açık masaya yatırdı.

“Evet, Musul ve Kerkük’e karşılık Kürtler! Ama bundan böyle Kürt sorununda Ankara’nın yanında olacağınıza dair taahhüt istiyoruz,” dedi Hasan Hüsnü.

“O halde oyunun bu perdesi, burada kapanmalı,” dedi Binbaşı Noel.

“Kapanmalı, ama Şeyh Mahmut, artık devre dışı kalmalı,” dedi Hasan Hüsnü.

“Doğru, Şeyh devre dışı kalmalı,” dedi Noel.

III

Kerem, bir müddet Musul’da Şeyh’in yanında kalıp siyasal gelişmeleri izledi. Şeyh’in Ayaklanması başlayınca, apar topar Musul’dan çıkıp on yedi gün sonra Diyarbakır’a ulaştı.

Şeyh’in ayaklanmasından etkilenen Kerem, Diyarbakır’a ulaşır ulaşmaz, bir grup arkadaşıyla birlikte altı ay boyunca durup dinlenmeden Deranşehir, Farqin, Sawur, Hazro ve diğer ilçelerde dönüp dolaştı. Ancak hiçbir sonuç alamadı. Yeniden karamsarlığa düştü, geleceğe dair tüm umut ve inançları kırıldı.

Diyarbakır Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin reisi, seksen yaşındaki Kamil Paşanın ağabeyi, Diyarbakır halkını etrafına toplamış; Hasan Hüsnü’nün Ankara, “Bank-i Osmanlı’da getirdiği altınlarla harekete geçirilmiş bürokratlar, aşiret reisleri, müftüler, şeyhler ve hocalarla el ele vermiş; “Sarı Paşa’nın emrine itaat, cenneti kazanmaktır” diyerek propaganda yapıyordu.

Kerem, buna karşılık hiçbir varlık gösteremiyordu. Yakalanma riski ortaya çıkınca, tekrar Musul üzerinde İstanbul’a geçmeye karar verdi. Adamlarıyla birlikte, Mardin’de Şûrkişan aşiretine

gitti. Oradan da Çelikê Eliyê Remo köyüne vardı, Hewerfkan aşiret reisine ulaştı. Aşiret reisi, ona sarılıp kucaklayarak;

“Çok değerli kardeşim hoş gelmişsin, evime şeref vermişsin,” diyerek odanın başköşesine oturttu.

“O şeref sana aittir kardeşim, misafirperverliğin, desteğin için sağ olasin,” dedi Kerem.

“Kardeşim Kerem, nereye çıkmak niyetindesin,” dedi ev sahibi.

“Musul üzeri İstanbul’a geçeceğim, Ankara Kürtlere yaşam hakkı tanımıyor, Kürtlerin hak ve hukukundan söz eden herkesi ya zindana ya kabristana gönderiyor,” dedi Kerem.

“Vallahi Kerem kardeşim, çok doğru söylüyorsun. İnşallah seni sağ selamet Musul’a ulaştırırım.”

“İnşallah,” dedi Kerem.

“Artık bundan sonra Allah’a, sonra da bana emanetsin, bu gece seni gönderirim,” dedi ev sahibi.

“İşleri yoksa bizim adamlar geri gitsin,” dedi Kerem. Yanında gelen on silahlı adam, atlara atlayıp Gundê Embarê’ye geri dönmek için yola çıktılar. Onlar gider gitmez, ev sahibi hareketlendi. İki de bir odaya girip çıkıyordu. Hasan Hüsnü ve jandarmalar, evin diğer bölümünde akşamdan beri bekliyordu. Ev sahibi yirmi silahlı adamla odaya girip;

“Kardeşim Kerem kusura bakma, bunu yapmak zorundayım, beni çok sıkıştırıyorlar,” diyerek kısıkvrak yakaladı.

“Kendi evinde, misafirine bunu yapmak, Kürtlerin hangi töresine sığar? Senin bu yaptığın ne dostluğa, ne insanlığa sığar,” deyip ev sahibi ağanın yüzüne tükürdü Kerem. Ağa, hiç bir şey olmamış gibi yüzündeki tükürüğü koluyla temizleyerek;

“Kerem kardeşim kızma, durum bildiğin gibi değil, yoksa seni hiç ele verir miydin,” dedi bıyık altından sırtarak. Derken Hasan Hüsnü jandarmalarla içeri girdi;

“Hoş gelmişsin Kerem Bey, demek ki kaçışın buraya kadarmış ha! Tilkinin dönüp dolaşacağı yer yine Kürkcü dükkânıdır,” dedi alaylı alaylı.

“Bu daha başlangıçtır Hasan Hüsnü. Sonun ne olacağı daha belli değil. Bu senin başarın değil, bu düşkün haine borçlusun,” dedi Kerem, eliyle ev sahibini göstererek.

“Marifet, onu yanına alabilmektir,” dedi Hasan Hüsnü.

Kerem, Diyarbakır’a gelir gelmez, yaşlı amcasının adamları, Hasan Hüsnü’ye haber vermiş, izlemeye almıştı. Sarı Paşa’nın emri üzerine, Kerem; Midyat, Mardin, Diyarbakır, Maden, El Aziz, Malatya, Sivas, Kayseri üzeri, elleri zincirli, at sırtında, kara kışta, tam yetmiş gün süren yolculuğun ardında Ankara’ya ulaştı.

O kışı, “Cebeci Tevkifhanesi,” olarak adlandırılan, Ankara’nın Altındağ İlçesinde, askeri depo olarak inşa edilen, daha sonra hapishaneye çevrilen, iki bin siyasi Kürt tutuklunun bir arada tutulduğu, büyük taş binada geçirdi. Tüm Kürt tutsaklar, hapishanede bitlenmiş, aç, soğukta perişandı. Günde bir öğün yemek veriliyor, koşullarda soba yakılmıyordu. Dört ay mahkeme sürdü. Kamil Paşa devreye girip Sarı Paşa ile görüştü.

Paşa, alaycı bir gülümsemeyle, elinde yılanbaşı, gümüş işlemeli bastonu ile karşısında oturan, yaşlı Kamil Paşaya bakarak; “Senin bize zor günlerde kara taş konakta yedirdiğin o güzel yemekler ve Kürt misafirperverliğinin hatırına, Ankara’da mecburi ikametgâh şartıyla serbest bıraktıracam Kerem’i,” dedi.

Kerem, üç ay Ankara’da kaldı. Siyasal ortam gergindi. Bütün Kürdistan illeri, patlamaya hazır bir bomba gibiydi. Bombanın fitilini yerinde, zamanında çekecek birisine ihtiyaç vardı. Kamil

Paşa ailesini etkisiz kılmayı düşünen Paşa, Kerem'in mecburi iskân cezasını kaldırdı, kendisini çağırıp görüştü.

“Daha öncede projelerimi anlatmıştım. Kürtler ve Türkler bu topraklarda birlikte yaşıyorlar. Ancak biraz zamana ihtiyacımız var. Birlikte hareket etmeliyiz,” deyip nasihatlerde bulundu. Kendi özel otosuna bindirip Diyarbakır'a gönderdi.

Kerem, ezilip büzüldü, iradesi iyice kırıldı!

IV

Sarı Paşa'nın İzmit seyahatinde yaptığı açıklamadan dolayı Ankara Meclisinde hararetli tartışmalar yaşıyordu.

“Kürtlere bölgesel özerklik verilecek. Yeni Anayasa bunu sağlayacak şekilde yapılacak.” diyen Sarı Paşa'nın sözleri bir bomba gibi meclise düşmüş, sürecin karmaşıklığını ve Sarı Paşa'nın taktiğini kavrayamayan milliyetçi çevreler, harekete geçmiş, bazı Kürt çevreleri yeniden umutlanmış, paşalara bel bağlamış, güven tazelemişlerdi.

Yusuf Ziya, bu tartışma ortamında Ankara'da trene binip yola çıkarken kafası karmakarışık ve kaygılıydı. Bu kaygılarla, soğuk, yağmurlu bir akşam, karanlık sokaklardan, kuzeyde Dumlulu, güneyde Palandöken Dağlarının eteğinde, yüksek bir yaylanın üzerine kurulmuş, batısı bir ova görünümünde olan Erzurum şehir merkezine girdi. Dar, eğri büğrü sokaklarda, yüksek yapılar arasından, yokuş yukarı tırmandı.

Gecenin ayazında dükkânlar kapalı, cadde ve sokaklarda in cin top oynuyordu. Ara sokaklardan yokuş yukarı tırmanarak Palandöken Mahallesi'ne doğru yürüdü. Yürürken iki de bir tedirgin bakışlarla sağına, soluna bakıyor, kaygıyla etrafı kolaçan ediyordu. Dağ eteğine yapılmış, iki katlı kargir ve taş yapı, çatısında muşambalı bacası olan, bir evin önünde durdu.

Son bir kez daha etrafını iyice kontrol etti. Durup biraz soluklandı. Sonra evin kapısını, üç kere üst üste tıklattı. Bir genç çift kanatlı, üzeri keçe ile kaplı kapıyı yavaşça açtı, onu kapalı avluya aldı. Avluda, fitili iki çıra yanıyordu. Zemin “sal,” adı verilen, geniş yası bazalt taşlarıyla döşenmişti. Evin haremlik bölümü ile tandır kapısı alt katta açılırken Yusuf Ziya, kapıyı açan gençle birlikte tahta bir merdivenle evin ikinci katındaki selamlık bölümüne çıktı.

İçerde Miralay Halit ile birlikte yirmi kişi vardı. Oturanlar ayağa kalkarak onu karşıladılar. Odanın duvarında, İran işi ipek halının yanında, Kafkas Cephesinin anısı olarak düşmandan ele geçirdiği gümüş kabzalı, safir işlemeli hançer ile tabanca ve kılıçlar asılıydı! Miralay Halit’in evinde üç gün boyunca oturup tartıştılar.

“Kürtler bugün, artık Türk devleti karşısında yapa yalnızdır, ‘bin yıllık din, İslamiyet kardeşliği,’ birlikte ortak düşmana karşı savaşmamız, hepsi aleyhimize döndü. Fena halde aldatıldık, yanıldık, bunlara güvenmekle! Aldatıldığımızı çok geç fark ettik. İki yıldan beri çalışmalarımızı yürütüyoruz. Geline aşamada, bu çalışmalarla fazla bir sonuç alamayacağımız ortaya çıktı. Artık bir programa sahip resmi bir örgütte dönüşmemiz, Kürt İstiklali ve hürriyeti için çalışmamız gerekiyor. Öncelikle, yanlış bir geleneği değiştireceğiz. Bir Kürt örgüttü, İstanbul’da değil Kürdistan’da kurulmalıdır. Hem de 8. kol ordunun sıkıyönetim ilan edip kuş uçurtmadığı kendilerini en güçlü hissettiği, Sarı Paşa’nın vekil seçildiği Erzurum’da yapacağız.” dedi Miralay Halit.

“Kürtlerin birliğini sağlayarak yola çıkmalıyız.” dedi Yusuf Ziya.

“Sarı Paşayı desteklemekle çok ciddi yanıldık,” dedi biri.

“Çok çabuk ve safça ‘Kürt Türk kardeşliği,’ vaatlerine inandık,” dedi Yusuf Ziya.

“Bugünlerde Kürtlerin kaderi Londra’da belirleniyor. İngilizler giderek tek güç haline geliyorlar,” dedi Cibranlı Halit.

“Lenin’in Sovyet Rusya’sı, kurulacak bir Kürt devletini hiç sorgulamadan, İngiliz yanlısı diyerek karşı çıkıyor,” dedi İhsan Nuri.

İstanbul’da Şura Bakanlığı yapmış, Kürdistan’da olup bitenlerin İstanbul’daki önemli ve etkin siyasi temsilcisi konumunda ve İngiliz yanlısı, Şeyh Ubeydullah’ın torunu Seyit Abdülkadir;

“Kürt ayaklanmaları Musul sorunundan dolayı, İngilizlerin işini kolaylaştırdığı için, Sovyetler her Kürt liderini; ‘İngiliz ajanı,’ diye damgalayıp Kürt karşıtı, bir politik çizgiyi mutlaklaştırıyorlar,” dedi.

“Ruslar, Mustafa Suphi olayına rağmen, Kürtler hakkındaki tutumunu, Türkiye Komünist Partisinin rapor ve değerlendirmelerine göre belirliyor,” dedi biri.

“İngilizler, Ankara ile anlaştılar. Kürtlere karşılık Musul-Kerkük petroleri...” dedi bir başkası.

“İngiltere de şiddetle Kürtlere karşıdır. Kürtleri, Pax-Britanica’yı bozacak, en tehlikeli güç,’ olarak görüyorlar,” dedi Yusuf Ziya.

“Kürtler konusunda uzlaşıp anlaştılar. Türk uluslaşmasının birinci ayağı, Kürt kıyımı üzerinde geliyor. Kürt sorunu ortak paydalarıdır,” dedi Cibranlı Halit.

“Hareketimiz milli bir bilinçle hareket etmelidir,” dedi bir diğeri.

“Kürtçe yayınlar çıkarmalıyız.”

“Dêrsim’de Seyit Rıza ile güçlü ilişkiler geliştirmeliyiz.”

“Kürdistan’ın en ücra köşelerine kadar şubelerimizi açmalıyız.”

“Bütün aşiret reisleri, ulemalar, aydınlar, şeyhlerle ve etkili kişilerle ilişkilennemeliyiz.”

“Ordu ve askeri okullardaki öğrenci ve subaylarla ilişkiye geçmeliyiz.”

Uzun tartışmalardan sonra; “Azadi,” (Kürdistan İstiklal Cemiyeti) adında bir Kürt kurtuluş örgütünü kurdular. Kurucu başkanlığına Miralay Halit’i seçtiler. Bütün Kürt aşiretlerini bir çatı altında toplama ve harekete geçirme kararına ulaştılar.

Aldıkları kararları Şeyh Said ile paylaştılar. Şeyh’ten bir destek ve onay mektubu alarak bölgedeki aşiretlerin ileri gelenlerine götürüp tek tek görüştüler.

V

Tay dimdik başını kaldırmış, sanki dağları izliyordu. Seyis, tımar ettikçe, kıpırdamadan tunçtan bir heykel gibi duruyordu. Gurzo tayın yelesini, yele tarağıyla iyice taradı. Elindeki, yumuşak madende yapılmış kaşağı ile kendinden geçmişçesine, her tarafını tımar etti. Kaşağıladıktan sonra sert bir fırçayla, kir ve ölü hücreleri temizledi. Elleriyle, parmaklarıyla boynunu, alnını ve burnunu ovaladı, sevgiyle okşadı. İri, yumuşak bir tarakla kuyruğunu eline alıp tel tel olana dek taradı. Yumuşak fırçayla bacaklarını, göğsünü temizledi. Bir havluyla özenle, yumuşak daireler çizerek atın her bir tarafını ovaladı. Seyis Gurzo, tımar ettikçe at gevşiyor, rahatlıyor ve tüyleri gün ışığında parlıyordu.

Siyabend, seyis ile atı izliyor, ikisinin uyumu, ona büyük bir zevk veriyordu. Sitê Sultan, lüle lüle sarı saçlarının üzerine ince, mavi ipek bir örtü atmış, oğluna zorla yemek yedirmeye çalışıyordu. O yedirmeye çalıştıkça, çocuk yememekte direniyordu.

Öğleye doğru, Nemrut zirvesinde bulutlar kaydadı, ardında şiddetli bir yağmur başladı. Toprak su ile buluşunca, rüzgârla birlikte mest edici, keskin hoş bir toprak kokusu, evin içine kadar yayıldı.

Gün batımıyla birlikte yağmur durdu, dağın eteklerinde çıplak ağaç dalları arasında maviye çalar, gümüş renkli bir dolunay ortaya çıktı. Ağaçların arasından, dolunay ışığında tavşan, sincap, çakal ve tilkiler birer hayalet gölge gibi oradan oraya sıçrayıp duruyor, sesleri gecenin sessizliğine karışıyordu. Rüzgâr uzaklardan uğuldayarak dağ eteklerinde çürümüş yaprak kokusunu alıp getiriyordu.

Bir atlı, dolunay ışığında dörtnala atını sürüyordu. At koşuşturmaktan sıırıslıklam olmuştu. Vadiye doğru inince atın yularını çekip yavaşlattı. At burnundan soluyarak hafif arkaya doğru gerildi. Vadinin içinde, serin bir hava, süvarinin bedenini yalayıp geçti. Taşlara çarpa çarpa gürültüyle akan sular, hemen aşağıda etrafı sazlıklarla çevrili göle karışıp birdenbire sessizleşiyordu. Gölün alt tarafından yeniden aşağılara doğru akıyordu. Maviye çalar gümüşü dolunay, gölün içinde incecik dalgalarla birlikte sallanıp duruyordu.

Derenin kenarına gelince, dizgini bir daha çekti, atı iyice yavaşlattı. At dere kenarında bir adım geri attı. Ayaklarıyla dürttü, at hafif kişneyerek suyun içine girdi. Dereyi geçerken su içmek istedi, su içmesini engellemek için dizgini çekti. At çakıllara ve küçük taşlara basa basa suyu geçince tekrar rahvana kaldırdı, sonra dörtnala sürdü.

Dolunay çekip giderken rüzgârla birlikte gelen, gecenin koyu karanlık silueti, dağların, kayalıkların, ağaçların, yabani ot ve çalılıkların üzerine çöküp her tarafı sarıp sarmaladı.

Atlı, karanlıkta dağ yamacına kurulu Narence köyüne girdi. Konağın kapısı önünde terlemiş atını durdurdu ve yere inerken birkaç köpek havlaması geceye karıştı.

Seyis Gürzo, geleni avlunun kapısında karşıladı. Terli atın yularını elinden aldı. Terleyen ve yorulan at, yularını tutan Gürzo'nun peşinde ağır, gevşek adımlarla burnundan soluyarak yürüdü.

Seyis, terli atla birlikte, ahıra doğru yöneldi. Yorgun ve terli at dimdik, boynunu gererek burnundan soluyarak arka ayaklarını âdeta sürükleye sürükleye ahıra girdi.

Birusk, yabancı atın kokusuyla kışnedi. Terli yorgun at hafifçe kışneyerek karşılık verdi.

Seyisin becerikli, marifetli elleri, yabancı atı susturup rahatlattı. Bir ahırın başında bağladı. Yabancı at birkaç kez ayağını yere vurarak ses çıkardı. Seyis, gemi ağzından çıkarınca at rahatladı. Atın dudakları ve diş etleri demir gemden uyuşmuş gibiydi. Başını hafif seyise sürterek minnet dolu bakışlarla ona baktı. Ahırdaki yemi yemeye başladı.

Seyis, terlemiş atın üzerine bir örtü attı. Yay gibi gerili kolanları gevşetti. Çok uzun yolda, dörtnala koştugu için üzengileri bağlayan deri kayış iyice gevşemişti.

“Şimdi çok yorgun ve terlidir. Biraz teri soğusun, kendine gelsin sonra eyerini de çıkartırım,” dedi kendi kendine Seyis Gurzo!

Ulak, Arıx köyünden, Narence köyüne kadar mola vermeden, gece boyunca, at sürüp gelmişti. Bedeni terlemiş, sakalsız yüzünde bocuk boncuk damlalar oluşmuştu. Dolunay çekip gitmişti. Rüzgârla birlikte nefes nefese avludan içeri girerken Sekban Ağa'nın verdiği mektubu göğsünde saklıyordu.

Seyis atı ahıra alırken ulak da odaya girip Siyabend'ın karşısına geçerek;

“Selamın Aleyh küm,” dedi.

“Aleyh küm selam” deyip ayağa kalktı Siyabend. Karşısındaki uzun boylu, atik, zayıf ve esmer gençle tokalaşarak halının üzerine oturttu.

“Bu gece vakti, acaba bu kadar önemli olan şey ne olabilir ki amcam ulağı göndermiş,” diye düşünüp tedirgin oldu Siyabend. Ulak görevi başarmanın gururu ile göğsündeki mektubu çıkarıp Siyabend'e uzatırken;

“Sekban Ağam gönderdi,” dedi.

“Sekban Ağa mı,” diye kendiliğinden Siyabend'in ağzından çıktı.

“Evet, Sekban Ağam gönderdi,” diye tekrarladı.

“Acaba nedir amcama böyle acil mektup gönderten şey,” diye düşündü.

Mektubu ulağın elinde alıp zarfın üzerine baktı. “Evet, Sekban Ağam göndermiş,” diyerek kaygı ve merak içinde aceleyle mektubu açıp baktı.

“Acele, hemen Arix'e gel,” diye bir tek cümle yazılmıştı.

Aynı gece ulak ile birlikte atlara binip on iki kilometre uzaktaki Arix köyüne doğru yola çıktılar. Köye varana kadar; “Acaba neden çağırıyor, yine ne sorun var, hangi aşiret ile kavga çıkmış?” diye kendi kendine yorumlar yapıyordu.

Şafakla birlikte, Sekban Ağa'nın evine vardı. Sekban Ağa taşlarla örülmüş, şato gibi iki katlı bir konakta oturuyordu. Avluda soylu Arap atları ve silahlı adamlar vardı. Hizmetçiler, Siyabend'ı hemen misafir odasına aldılar. Oda da Sekban Ağa, Qeretet köyünde oturan kardeşi Memyan ve Mestan vardı.

Oda yörenin ünlü “Dirêjan halıları” ile döşenmişti. Dikdörtgen biçimindeki geniş, büyük odanın üç yanı, yüzleri el örmesi halılardan oluşan, iri yastıklarla döşenmişti.

Odanın girişinde ayakkabı yeri ile oturma bölümü oymalı, cilalı ceviz ağaçlarla birbirinden ayrılmıştı. Duvarlarda ceylan ve şahmeran figürlerinin işlendiği, iki İran ipek halısı asılıydı. Oda kapısının girişinde “gümgüm” dedikleri bakırdan, büyük kahve cezvesi ve fincan takımı duruyordu. Odanın üstü aynı kalınlıktaki kavak kütükleriyle örtülmüş, kütüklerin üstü tahtalarla kaplanmıştı.

Siyabend, içeri girince sessizlik bozuldu, bir hareketlenme oldu. Tek tek tümünün elini öptü. En küçüğü kendisiydi.

Beş kişiydiler. Dışarıda silahlı adamlar nöbet bekliyordu. Odanın ceviz oymalı kapısı kapatıldı.

Gözler, Sekban Ağa’nın yüzüne kilitlenmişti. Ağzından çıkacak sözleri merakla bekliyorlardı. Sekban, oturduğu yerde konuyu nasıl açacağını düşündü. Gümüş işlemeli oltu taşı siyah tespihin taneleri, parmakları arasından ses çıkartarak devriliyordu.

“Meseleyi nasıl anlatayım, Şex Said Efendi, memleketi kurtarmak için kıyam başlatmak istiyor. Tüm Kürtlerden destek istiyor. Eğer başaramazsa memlekette çok kan dökülecek. Kentler, köyler yakılıp yıkılacak. Her yer harap virane olacak. Herkes zarar görecektir. Böyle bir durumda sessiz kalmamız uygun olmaz. Sizler, bu işe ne dersiniz?” diye sözlerini bağladı.

Odaya bir sessizlik çöktü. Siyabend; Şex Said adını duymuş ama tanımıyordu. “Kürdistan’ı kurtarmak istiyor,” diye düşündü “Amcalarım, bu işe ne diyecekler,” diye merak ediyordu.

Memyan, işin bilincindeydi. Böyle ağır bir sorumluluğun altına girmek istemiyordu. İlk sessizliği Mestan bozdu.

“Bu konular bizim pek anlayamadığımız şeylerdir. Kıyama başlatanlar hakkında hiçbir fikrimiz yok. Böyle olunca da biz pek

bir şey söyleyemiyoruz. Sen nasıl uygun görüyorsan öyle yap yanındayız,” diyerek açık onay vermiş, ancak rahatsızlığını da dile getirmiş, ama Sekban Ağa’ya karşı da çıkmamıştı. Kısa, derin bir sessizlik oldu.

“Büyüğümüzün, madem karar vermişsin, biz de senin yanındayız,” dedi Memyan.

Siyabend, kendisine bakan Sekban’a, konuşmadan söylenenleri sadece başıyla onayladığını belirtti. Sekban Ağa, biraz düşündü.

“Madem her şeyi bana bırakıyorsunuz, ben de sizinle açık konuşacağım. Sarı Paşa’nın zulmü ve dik kafalılığı çekilecek gibi değil. Her şeyin bir sınırı varsa görmezlikten gelmenin de bir sınırı vardır. Bu ayaklanma, ne kadar başarılı olur bilmem, ama bir şeyler yapmamız lazım. Şeyh Said’e bir mektup yazalım, Siverek’e kadar geldiklerinde kendilerine yardım edeceğimizi bildirelim. Zaten sonrasında Semsur, Maraş, Malatya ve Antep’in alınması, bizim için pek de zor olmaz,” dedi.

Sekban, biraz durdu. Ne söyleyeceğini toparlamaya çalıştı. Yüzüne derin bir yorgunluk çökmüştü. Ağır bir yükü taşımanın derin izleri seziliyor, bu yükün altında eziliyordu. Biraz düşünüp;

“Devlet baştan beri küçümsedi bizi. Korkusuzca mücadele edebileceğimiz ana kadar, faaliyetlerimizi gizli tutalım. Bunun için de hükümetten yanaymış gibi görünelim. Şimdi Ankara’ya; ‘Şeyh Said ve adamları yanımıza kadar geldiler. Onlara karşı kendimizi savunabilmek için milis alayları oluşturmamıza müsaade edin,’ diye birkaç telgraf yazalım. Askerleri az olduğu için önerimizi olumlu karşılayacaklardır. Böylece biz de adamlarımızı burada toplayacağız, hatta devlet, bize silah yardımı bile yapabilir. Şeyh, Siverek’i aldığı zaman biz de harekete geçeriz. Bu yolu izleyerek

hürriyetimizi elde edeceğimize inanıyorum,” diyerek konuşmasını bitirdi.

Artık ok yaydan çıkmıştı!

Sekban Ağa, Mirdês aşireti adına, üç telgraf hazırladı. Birini Sarı Paşa’ya, birini başbakana, diğerini de mecliste kendisini destekleyecek ve milletvekili olan kayın babası Hacı Bedir’e hitaben yazdı.

“Hacı Bedir Bey, bu işe tamam derse; Şeyh Efendi de Siverek’e kadar gelirse bizim güçlerimiz Malatya, Semsur, Antep ve Urfa’yı almaya kâfi gelir,” diye düşündü.

Sekban, sabah erken uyandı. Kaygılı, ama kararlıydı. Gece Siyabend ile birlikte hazırladığı telgrafları bir atlıya verip Ankara’ya gönderdi.

Aradan üç gün geçti telgraflardan yanıtlar geldi. Sarı Paşa ve Başbakan, teşekkür ediyor ve milis güçlerinin toplama izni verdiklerini belirtiyorlardı. Milislerin ve onların yönetecek komutanların isim listelerini istiyorlardı. Oturup gelen yanıtları değerlendirdiler.

“Ayaklanma başarısız olursa ne yapacağız,” diye sordu Siyabend.

“Tebdir almamız lazım,” dedi Memyan.

“Tutumumuz anlaşılırsa devlet bize çok şiddetli yönelecek, buna göre önlem almamız gerekir,” dedi Mestan.

“Tüm tedbirleri almamız lazım,” diye söz başladı Sekban. Biraz durdu düşündü. Devamla; “Kıyam başarısız olursa devlet silahlarımızı toplayacaktır. Bu açıdan sadece sınırlı bir savaşçı listesi verelim yeterlidir. Devlet bu silahları toplasa bile, geriye kendimizi savunacak kadar elimizde silah kalır,” dedi.

O gece dört yüz seksen milisin listesini yaptılar. Silahlı milislerin komutanını Sekban Ağa ve yardımcısını da Siyabend

olarak gösterdiler. Sabah listeyi bir atlıya verip ilçede Ankara'ya yolladılar.

Aralık ayının sonlarıydı. Havaalar soğumuş ilk karlar düşmüştü. Kış bütün ihtişamıyla kapılara dayanmıştı.

Siyabend, beş kişilik silahlı atlı birlikle, Narence köyünden yola çıktı. Üç gün üç gece dağlardan yol alarak yürüdüler. Tanıdık dost köylerde mola verip konakladılar. Dağlar ve yollar keskin bıçak misali buz ayaz kesilmişti. Beş genç süvari, kendilerini suskun, gecenin beyaz karanlık akışına bıraktılar. Beş at, tek sıra kar fırtınası altında birbirini izliyor, atlar bir birlerinin ayak izlerine basa basa yol alıyordu. Dağlar arasındaki patikalar, gecenin aymazlığında atlılarla birlikte uzayıp gidiyordu. “Sanki bu yol bitmeyecek, yürüdükçe daha uzamaya başlıyor,” diyordu kendi kendine Siyabend!

Dağ, patika, kar ve soğuk! Siyabend, içinde bildiği tüm duaları okuyor, başarmak için bütün gücünü toplayıp Birûsk'e yükleniyordu. Dört atlı, yol boyu fırtına içinde sessiz, sedasız Siyabend'ı izliyordu.

Bu sessiz derin yürüyüşte, Siyabend, kurşuni hayaller kuruyor, platonik aşklar, ülke ve beyliklerden söz ediyordu kendi kendine. Atın sırtında, üşüyor üşüyor üşüyordu. Üşüdüğünü belli etmiyordu. Patikadan atlar birbirini izliyordu. Atlar yürürken düşleri sağa sola savruluyordu. Atlar yürüyor, Siyabend susuyordu. Sustukça dudaklarına sayısız kar tanesi düşüyordu.

Dördüncü gün fırtına içinde sabah vakti, Kırkan köyünde Şeyh'in adamları onları karşıladı. Siyabend, saygıyla eğilip;

“Sekban Ağa'm gönderdi,” deyip mektubu Şeyh'e uzattı. Şeyh uzatılan mektubu alırken; “Maşallah senin gibi yiğit, korkusuz

gençlerimiz olduğu sürece, Allah'ın izniyle sırtımız yere gelmez," diyerek övgü dolu sözler söyledi.

O gece orada kaldılar, sabah tekrar atlara binip geri döndüler.

O günlerde Ankara çok karışıkı. Bitlis Mebusu Yusuf Ziya, Başbakan ile görüşüyor, Kürt ve Türk birliğı konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Ankara ile Erzurum-Bitlis arasında mekik dokuyor, sürekli Cibranlı Halit ile görüşüyordu.

1924 Ekim'inde Pasin'de büyük bir deprem olmuş, Sarı Paşa deprem nedeniyle Erzurum'a gelip Ankara'ya geri dönecekti. Güçlenince, Kürtlere dönük bütün vaatlerinden vazgeçmiş, Hasan Hüsnü ve Binbaşı Kasım'ın raporları üzerine, Beytüşşebap Ayaklanması ile ilgili olarak Yusuf Ziya ile Cibranlı Halit'i tutuklatarak Bitlis ceza evine göndermişti. Bir general ise Şeyh Said ile Hesenan aşireti reisini yakalamakla görevlendirmişti.

Hesenanlı aşiret reisi, yakalanıp serbest kalmış, generalin gönderdiği birlik, 22 Aralık'ta Şeyh Said'i, "halkı ayaklanmaya hazırlamak, Cibranlı Halit ve Yusuf Ziya ile ortak hareket etmek," suçlamasıyla gözaltına alıp Hınıs karakoluna götürmüştü. Şeyh, suçlamaları ret etmiş ve delil yetersizliğinde serbest bırakılmıştı.

Diyarbakır içten içe kaynıyordu. Halk örgütsüz, öndersiz zülüm başını almış gidiyordu. Kerem, Ankara'da Sarı Paşa'nın özel otosuyla Diyarbakır'a döndükten sonra her şeyi bırakıp inzivaya çekilmişti. Gundê Embarê de tarımla uğraşıyor, ava çıkıyor, balık yakalıyor, siyasi gelişmelerin uzağında duruyordu.

Cibranlı Miralay Halit, Bitlis ceza evinde bir arkadaşını gönderip Diyarbakır'da mücadele etmesi için ikna etti. Kerem, ağır bir hastanın yavaş yavaş iyileşip nekahet devresine girmesi gibi

yeniden siyasetin içine girdi. Köyden Diyarbakır'a geçip bir grup arkadaşıyla birlikte Azadi örgütünün bir şubesini açtı.

ONUNCU BÖLÜM

I

Her şeyi detaylarıyla, dün yaşamış gibi hatırlıyordu. Hatırladıkça daha çok düşünüyor, acı çekiyordu. Baykuşun pençesinde, yaralı kurtulup bir çalının altına sinip gizlenen uçamayan bir kuş gibi tir tir titriyordu. Korku iliklerine dek işlemiş, çaresiz ve zavallı hale gelmiş, tüm geçmişini yüreğine gömüştü, herkesten gizliyordu. Gizlemekle kalmıyor, yaşanmamış gibi kendi kendine inkâr ediyordu. Öyle inkâr ediyordu ki, giderek kendisi de buna inanmaya başlıyordu.

Mavi gözlü çocuğun adı; Aram'dı! Aram adını, hala korkuyla, kutsal gizli bir anı gibi yüreğinde saklıyordu. Yirmi yaşını aşmış, kendisi gibi sonradan Müslüman olmuş, Cebin köyündeki bir Ermeni kız ile evlenmiş, Xuşxuşik köyünden ayrılıp Halfeti'ye yerleşmişti.

Xuşxuşik'te kendisini mağaradan alıp büyüten, aileyi ziyarete gitmişti. Sabah abdest için pınara indi. Abdest alırken dedesinin adıyla anılan “Qula Hebo'yu (Hebo'nun deliği) gördü. Durup baktı, bir anda geçmişe dalıp gitti. Elindeki ibrik ile “Qula Hebo,” kafasında derin bir çelişki oluşturdu. Pınarın başında Hekim Hebo'nun kayadan oyduğu havuzun başında oturdu. Su havuzun üzerinde taşıp vadiden aşağıya doğru akıyordu. Her şeyi detaylarına dek beynine nakış edilmiş gibi duruyordu.

Hebo, Ramazanın dedesiydi. Yetmiş yaşını aşmış, bir halk hekimiydi. Xuşxuşik köyünde yaşıyordu. Tüm çevre köylerdeki hastalar ona geliyordu. Hekim Hebo, gençken bir sabah köyün

dibindeki vadiden geçip tepede çift sürmeye gidiyormuş. Kayalığın üzerinden geçerken alttan bir ses işitmiş. Eğilip kulağına kayaya dayamış; “xuş xuş” diye su akıyormuş. Hekim Hebo, büyük bir sevinçle, hazine bulmuş gibi birdenbire; “suuuu!” diye bağırmış. Görenler; “Bu bizim Ermeni Hebo delirmiş,” diye bakıp gülmüşler.

Kadınlar, suyu eşeklerle uzaktaki bir pınardan evlere taşıyormuş. Hekim Hebo, akşam tarladan dönünce, tüm köyü toplamış;

“Ben, buz gibi bir pınar suyunu ayaklarınızın dibine getireceğim. Suyu berrak, hiç kurumayan, sürekli; ‘xuş xuş’ diye akan bir pınar yapacağım,” demiş heyecanla. Köylüler Hebo’nun yüzüne aval aval bakınca;

“Köyün dibinde, gürül gürül akan bir pınar yapacağım size,” diye tekrarlamış Hekim Hebo. Köylüler birbirlerinin yüzüne şüpheyle bakıp durmuşlar.

“Yalnız para, biraz para toplarsanız, size; ‘xuş xuş’ diye akan, hiç kurumayan, suyu bol bir pınar yapacağım,” diye üçüncü kez yinelemiş.

Sonunda hekim Hebo’nun istediği parayı toplayıp vermişler. Hebo, ertesi gün, Curnêreş’e(Hilvan’a) gidip Ermeni demirci ustasından, “kuling” dedikleri iki sağlam, “kaya kazması” satın alıp geri dönmüş. Şafakla birlikte köyün dibindeki, “teht” dedikleri düz, yekpare beyaz kayalığa gitmiş, yere uzanıp kulağını, dayayıp iyice sesi dinlemiş. “Xuş xuş” diye akan suyun akış istikametini belirlemiş.

Heyecanla, kendi dilinde, kendi dininde dualar ederek ilk külüngü hızla kayaya vurmuştu. Sonra ikincisini, üçüncüsünü vurmuş. Arda, arda külüng darbeleri inip kalkmış. Her kuling indikçe yekpare çelik gibi sert kaya “tıııık tıııık” diye ses çıkartıp titremiş.

Hebo bıkmadan, usanmadan, elik gibi sert kayaya klng ile arka arkaya vurmuş. Akşama doğru klngn ucu, kayayı delip boşluğu düşmüş. Aceleyle çıkarıp bakmış ki, klngn ucu ıslak, ıpıslakmış. Sevincinden klng bırakıp ayağa fırlayıp yekpare kayanın üzerinde, iki elini havaya kaldırıp; “Bulduum! Bulduuum!” diye var gücüyle bağırmış.

Köylüler, Hebo’nun; “Bulduuum,” diyen heyecanlı sesine birer, ikişer koşup gelmişler. Çoluk ocuk, genç yaşlı, erkek, kadın teknil köylüler, Hebo’nun başında toplanmışlar. Toplanıp suya bakmışlar. Ellerini suya daldırıp avuç avuç içmişler.

“ok güzel, buz gibi su!”

“Böyle bir su yeryüzünde yoktur.”

“Kayadan süzülerek geliyor.”

“Bu su, yetmiş yedi slalemize yeter.”

“Helal olsun Hebo’ya, Allah razı olsun ondan.”

Hebo, her klng darbesini vurunca; “suuu” diye bağırıyormuş. Su gzktk, klng daha hızlı inip kalkıyormuş. Gün batımına doğru suyu açığa çıkarmış, buz gibi berrak su; “Xuş xuş” diye aşağı vadiye doğru akmaya başlamış.

Hebo günlerce elik kayaya klng vurup zevkle çalışıp durmuş. Su gibi berrak sevincini, umudunu sevgisini suya katmış. Yukardan aşağıya suyu, takip ede ede onlarca basamak yapmış. Düz yere ulaşınca, kayadan kocaman  havuz oymuş, havuzları ince bir kanal ile birbirine bağlamış. Su, her üç havuzu doldurduktan sonra taşıp kayanın üzerinde vadiye doğru akmaya başlamış.

Hebo, günlerce çalışıp su kanalını klng ile oyarak yapmış. O çalışırken bütün çocuklar, kadınlar onu izlemiş. En son üç havuz berrak, buz gibi su ile dolmuş, köy bir bayram yerine dönmüş. Su havuzdan çıkıp zamanla kendine kayadan küçük bir yatak yaparak

vadiye akmış. Çocuklar, günlerce cırılçıplak kahkahalarla suyun içine girip çıkmışlar.

Su gece gündüz; “Xuş xuş” diye akıyormuş. Köyün adı, Hebo’nın yaptığı bu pınardan sonra; “Xuşxuşik,” olmuş.

O gün Kürt Ewo; berrak, soğuk, aziz suyun hatırına sünnet ettiği oğluna, Ermeni Hebo’yu kirve seçmiş. Kirvelik; kan bağıyla akraba olmak ve yaşamı paylaşmaktı. Hebo İle Ewo dili, dini farklı, ama kan bağıyla birbirine bağlanmış, dost ve kirve olmuşlar.

Kadınlar, kovalarla suyu evlerine taşıyor, akşamları ayran çorbalarını alıp buz gibi suyun içine bırakıp soğutuyorlarmış. Hayvanları havuzlardan su içiyormuş.

Mavi gözlü çocuk, kalaycı Ramazan usta, suyun başında oturmuş, çocukluğunda dedesine dair defalarca köylülerden dinlediği bu pınar hikâyesini, hayal edip duruyordu.

II

Kürt illerinden ve doğudan kalkan koyun ve büyük baş hayvan sürüleri ile tahıl ambarı uçsuz bucaksız Urfa ovasından, binlerce deve yükü buğday, arpa, mercimek, susam, tereyağı, pekmez, kuru üzüm, yemiş Antep üzerinden batıya aktarılıyordu. Deve kervanlarının getirdiği mallar, kıyıdaki barakalara konulmuş, koyun sürüleri; etrafı kendir çitlerle çevrili, ağıllarda bekliyor, hanlar dolup taşıyordu.

İstanbul, Adana, Maraş, Carablus ve Antep’ten gelen şeker, gıda, incik, boncuk, kumaş dağ gibi yığılmış, öte kıyıda bekliyordu. Yüzlerce hamal, iki kıyıda karınca gibi çalışıyor, binlerce insan ortalıkta dolaşıyor, kıyı bir panayırı andırıyordu. Kalenin tam karşısında, suyun geniş bir yatak oluşturduğu noktada gemiciler kralının gemileri, durmadan iki yaka arasında yük ve yolcu taşıyordu.

Bir gece yarısı, Mıtrıp Mahallesi, Rêwîş'in tiz, acıklı ama keçi gibi inatçı çığlıklarıyla uyandı. Uyanan Mıtrıp Mahallesi sakinleri, bir anda evin etrafını sarıp, kaçırmaya gelenlere taşlarla saldırınca, gelenler zor bela kurtuldular.

Mıtrıp Mahallesinde, dedikodular evden eve, sokaktan sokağa fısıltı halinde yayılıyordu. Ertesi gece Rami, Luto Ağaya gidip; “Çok geçmiş olsun Luto Ağam, merak etme, ben bizzat bu işle ilgileneceğim. O ırz düşmanları deyyusları bulup kendi elimle cezalandıracağım, bizim ilçemizde böyle şeyler kabul edilemez,” dedi.

Çingene kafalar yeniden karışmıştı.

“Reis yapmışsa niye gelsin.”

“Koca bir reis niye yapsın ki?”

“Rami Reis isterse Luto Ağa'dan ister, basar parayı alır Rêwîş'i!”

“Hiç olur mu öyle şey, Karaçi kızını alırsa halk arasında saltanatı da biter.”

“Günahına girmeyelim, ama Kıvırcık Ebê'yi tanıyanlar olmuş!”

“Gece karanlığı Allah bilir, kimse bir şey görmemiş.”

Bu olaydan sonra Rêwîş, iç sezileriyle Rami'den şüpheleniyordu. Ne var ki kuşkusunu doğrulayacak hiçbir ipucu bulamıyordu.

O gece karanlığında, onu kaçırmaya kalkışanların yüzleri kapalı, korkudan hiçbirine bakamamış, hiçbirini tanımamıştı. Sanki belleğinin zembereği boşalmış, zincirin halkası kopmuş gibi hiçbir şey hatırlamıyordu. Karanlıkta gördükleri ile sezdikleri arasında bir ipucu yakalayıp sonuca ulaşmıyordu. Sonra dudak bükerek;

“Beni neden kaçırmak istediler,” diye kendi kendine, sarsıla sarsıla gülmeye başladı.

Aylar geçmiş, olay unutulmuştu. Ayakları sanki kontrolden çıkmış, onu yokuş yukarı sürüklüyordu. İçmiş, hafif meşrepti. Mıtrıp Mahallesinde Luto Ağa’nın yanına vardı.

“Haydi, oğlum sen bekleme eve git,” dedi, emredici bir sesle. Ebê’ye bakıp tombul yüzünde hafiften bir suç ve utanç gülümsemesi belirdi.

“Tamam, emrin olur reis,” diyerek Ebê ekibiyle birlikte yokuş aşağı, kale dibine doğru yürüdü.

Bir yandan; “ya birileri görürse,” diye utanıyor; diğer yandan; keçenin üzerine çivilenmişçesine, Luto Ağanın karşısına oturmuş, kızıl bandajlı kıza bakıyordu. İnce, orta boylu, esmer kızın gözleri, bir ova ceylanın ki kadar parlak, iri, güzel ve karaydı.

Bira fıçısı gibi yusuvarlak olan Rami, oturduğu yerde, derin düşüncelere dalmış, gözlerini Rêwîş’ten alamıyordu. Rêwîş, dalga geçer gibi sırtarak arada bir ona alaylı dalga geçen bakışlar fırlatıyordu. Rami tepeden tırnağa titriyordu. Eski kirli çulun üzerine çivilenmişçesine yapışmış, kalkmak istemiyordu. Kalkmamak için durmadan Luto Ağa’ya bakıp rasgele konuşuyordu. Luto; sıkılıyor, sırtında ağır bir yük binmiş gibi terliyor, Rami’nin yüzüne bakmadan, iki de bir esniyor, “evet, hayır, hımm,” diyerek dinliyormuş gibi yapıyor, içinden okkalı küfürler savuruyordu.

“Luto Aşam ne ihtiyacınız ne sorunuz varsa çözerim. Yeter ki sen söyle, şu memleketeye benim hal edemeyeceğim hiçbir mesele yoktur, yeter ki sen emret,” diyen Rami bir yandan kendinden geçmiş Rêwîş’e bakarken diğer yandan yüzüne bakmadan Loto ile konuşuyordu.

“Estağfurullah Reis, Allah sizden razı olsun,” dedi Luto.

“Luto Ağam, güzel ağam, beni kendinizden biri bilin, sen yeter ki söyle, ben her şeyi yaparım,” dedi yılışık bir sesle.

Güleç yüzöl, kızıl bandajlı kız, ayağında halhallar, esmer dolgun bileklerinde bir dizi renkli naylon bilezik, iri parlak gözleri, yusyuvarlak, fiçı gibi duran Rami’ye takıldıkça; “bu reis bir acayip tip,” diye düşünüyordu.

Rami, kendinden geçmiş hayran hayran ona bakıyordu.

Luto, iki saatten beri karşısında oturan Rami’ye bakarken; “belki de bu mendebur kızımı kaçırmaya kalkıştı,” diye düşünüyor, hemen ardından kendi kendini teselli edercesine; “o kadar kolay değil, bir çingene kızını alırsa reislik biter, şan, şeref de gider,” diyordu. Luto, Rami’nin evine gelmesinden rahatsız oluyor, ama bir türlü tavrı takınamıyordu.

Rami, gece yarısına doğru, istemeye istemeye kalkıp evden ayrıldı. Eve gitmek istemiyordu. Gece karanlığında, yokuş aşağı, dar, çukurlu sokaklarda konağa doğru hantal adımlarla yürürken Rêwîş’ı düşünüyordu. Köşeyi dönerken karanlıkta duvar dibinde uyuklayan köpeğin kuyruğuna bastı. Kuyruğuna basılan köpek havlayarak ani bir hamleyle ona saldırdı. Karanlıkta panikleyip geri sıçrarken ayağı taşa takılıp yere düştü. Köpek, saldırıp ayağından ısırırken pantolonunu yırttı. Yerden bir taş kaldırıp köpeğe fırlattı. Köpek, havlaya havlaya geri çekildi. Ayağa kalkıp birkaç taş daha köpeğe attı. Köpek sokak arasından kaçıp uzaklaştı. Bütün bu boğuşma seslerini işiten bir Karaçi kadın uykulu uykulu kalkıp; “komşular yetişin hırsız var, hırsız var,” diye bas bas bağırıldı. Rami, hızla sokaktan uzaklaşıp evinin önünde nefes aldı. Soluk soluğaydı. Panolunu yırtılmış, ayağı kanıyor, toz duman içinde kalmış, hala nefes almaktan zorlanıyordu.

“Ben yarım emir vereyim de zabıtarlar, şu başıboş köpeklerin hepsini toplayıp öldürsünler,” diye öfkeyle söylendi. Cebinde kapı

anahtarını çıkartırken abisini ve geçmişı hatırladı.

Eşı yengesiydi. Abisinin ölümünün ardında, babası onu kendisinden on yaş büyük yengesi ile evlendirmişti. Yeğenleri kendisiyle aynı boydaydı. Tek çocuğu vardı. Her akşam eve gittiğinde bahane arıyor, kavga edip evden çıkıyor, içki masasının başına koşuyordu. Rami, bu tarafını bir sır gibi herkesten saklıyordu.

Mıtrıp Mahallesinde dedikodular başını almış gidiyordu.

“Duydunmu dün gece yine içip içip sarhoş gelmiş.”

“Hem de zil zurna sarhoş!”

“Luto Ağa, bir daha gelme ayıp oluyor demiş.”

“Reis, her gece her gece Luto Ağa’nın evine geliyormuş.”

“Her gece rakı içip sarhoş geliyormuş, gelip de orada ne bok yiyormuş!”

“Luto Ağa da ses çıkarmıyormuş.”

“Gelme dese zorla gelebilir mi?”

“Gece gelip saatlerce evinde kalıyormuş.”

“Luto Ağanın suçu!”

“Rêwîş de ses çıkarmıyormuş.”

“Kız daha çocuk ne yapabilir ki!”

“Rami reisin karısı da biliyormuş.”

“Karısı yeter ki evden uzaklaşsın diyormuş.”

Her gece Birecik boğma rakısını içip kendinden geçiyor, geç saatlerde bir kedi sessizliğiyle eve yöneliyor, kapıyı açıp tek başına bir köşede kıvrılıp yatıyordu. Sabah erken Kara Ebê gelip onu evden alıyordu. Gece, eve dönerken elinde anahtar, Rêwîş ile Luto Ağa gelip kafasına takıldı.

“Dertsiz, sorunsuz bir topluluk, ben de bunlardan biri olsaydım, hiçbir şeye karışmadan Rêwîş ile yaşasaydım,” diye düşündü.

III

İlk cemre kuşların ülkesine düştü. Havalar ısındı. Bir hafta sonra sular ılındı. Ardından kızıl toprak kabardı. Kış çözülmeye başladı. Sabahları güneş iki mızrak boyu yükselince, kayalar arasında buzlaşan, küçük su göletlerinin üzerindeki ince buzlar hemen eriyor, çok geçmeden toprak zar gibi incecik bir kabuk bağlıyor, başkaldıran yeşil çimler gün ışığıyla buluşuyordu.

Arada bir Karadağ tarafından, birdenbire çılgın soğuk bir rüzgâr peyda olup öfkeyle esince köylüler; “rüzgâr ayaza çevirip don yapacak, her şeyi kurutup götürecektir,” diye telaşlanıyor, güneş yükselip toprağı ısıtınca, yüzleri yeniden gülüyordu.

Rüzgârın Karadağ’da sürükleyip getirdiği kara bulutlar, gelip Amara gökleri üzerinde kümелendi. Rüzgâr bağları, taşları, ağaçları ve tepeleri coşkuyla okşadı. Ağaç dallarını birbirine kattı, tomurcuklar patlamaya başladı. Gökten yağmurlar boşandı. Bahar, kara kışın kalıntılarını silip süpürdü, bütün ihtişam ve güzelliğiyle tarlalara tepelere, vadilere indi. Doğa alımlı zümrüt yeşilline büründü. Kıraçlar, tepeler, vadiler, kavruk kızıl toprak, bağ ve bahçeler suya doydı. Amara köylüleri, öküz, bel, kürek, araç gereçlerini alarak karıncalar gibi tarlalara koştu.

Ömer, alaca karanlıkta bağın yolunu tuttu. Abdullah, atına binip Birecik’e doğru yola çıktı. Besê de ev işlerini yapmak için harekete geçti.

Doğu ufku iyice ağardı. Mavi dupduru Amara gökleri, saydam bir cam tabaksı gibi aydınlanıp berraklaştı. Pürüzsüz gökyüzünde sadece uzaklarda Karadağ üzerinden birkaç küçük bulut parçası vardı.

Ömer, bağın içine girerken fark edilecekler korkusuyla minik, ürkek adımlarla ağacın dibindeki taş sura yapışıp kaldılar. Ömer,

onları fark etti, ama görmemiş gibi yaparak başını öte tarafa çevirdi.

Küçük iki kız, Ömer'in bağında, badem ağaçlarının dallarını eğerek bir fasulye tanesi büyüklüğünde, pembe çiçek içindeki çağlaları koparıp ceplerine dolduruyordu. Ömer, bu sevimli, kir, pas içinde, yalın ayak iki küçük kız çocuğuna bakıp bir ferahlık duydu. “Ürkmesinler,” diye onlardan yana bakmıyor, ama bir yandan da “acaba ne yapıyorlar,” diye merak ediyordu.

“Yaşadığım bu kadar yalnızlık, güçsüzlük, çirkinlik ve sorunların dışında, demek ki, böyle çok hoş, güzel, saf, insani şeyler de hala varmış,” diye düşündü. Altan altta gizliden onlara bakıp gülümsedi. Her kızlara baktıkça, içini büyük bilinmez bir ferahlık ve rahatlık kaplıyordu.

Kızlar, Ömer'in kendilerini gördüğünü, ses çıkarmadığını, kızmadığını anlayıp rahatladılar. Ömer, bir daha onlara bakınca, kızlar; “hi hi hi,” diye güldüler. Gizlendikleri taş surun arkasından ortaya çıkıp gülerek kaçtılar.

Ömer, yabani otları ayıklamaya yönelirken hala iki küçük kızı düşünüyor, çektiği acı ve sıkıntılardan sonra ilk defa böyle rahatlıyordu. Kendi çocukluğunun küçük, mutlu anlarını, Besê'nin ona söylediği ninnileri anımsayıp kendi kendine gülümsedi. Dut ağacıyla bütünleşen, yaşlı Öcê kadını hatırlayınca, birdenbire hüznünlendi. “Ne kadar saf, duygulu bir kadındı. Mekânı cennet olsun,” dedi, yabani otları ayıklarken. Düşündükleri geçmişte kalan birer mazi değil de o an yaşıyormuş gibi bütünleşmişti.

Ömer dürüst haklıdan yana olan, güzel ahlaklı, dindar, güçsüz ve yalnız bir adamdı. Yalnızlık ve güçsüz olmak onu değil içinde bulunduğu çağın, tipik zaafî ve kusuruydu. Her etrafındaki insanlara baktığında; “İnsan vicdani; böyle yaygın bir haksızlığı ve

ahlaksızlığı kabul etmez,” diye düşünüyor daha çok insanlardan uzaklaşıp inanca sarılıp medet umuyordu.

Sıcak bahar güneşi tepeye doğru yükseldi. Dinlenmek için gidip meşe ağcının gölgesinde oturdu. Komşusu Müslim de ona bakıp meşe ağacının gölgesine geldi. Birlikte oturup getirdikleri azığı yerken Ömer, sanki kendi tanrısıyla konuşuyor gibi haksızlıktan, adaletsizlikten, acı çekmekten, sabır ve dirençten söz ediyordu. Hakikat ve gerçeği bir tek kendi ağzından duyar gibi sessizliğe gömülüyor yalnızlaşıyordu.

“Zalimin aşkı da nefreti kadar yakıcı ve kül edicidir. İnsan her zaman onların şerrinden uzak durmalıdır,” dedi Ömer, Müslim’e bakarak.

“Ne mutlu bize ki, zalimin uzağındaki suyu içiyor, kendi öz toprağımızda kendi vicdanımızla yaşıyoruz,” dedi Müslim.

“Sofî efendi, yürek bir kalıp olarak herkeste var, ama vicdan; her zaman, herkese nasip olmuyor.”

“İnsan kalıbı içinde görünen herkes insan değildir. Kötü ruhlar da bazen o kılığa girer. İnsanı, insan yapan güzel ahlak, merhamet ve vicdandır.”

“Rahmetli Husên dedem hep; ‘oğlum Ömer, vicdan yolundan ayrılma, kurşun bir kere, vicdansızlık günde bin kere insanı öldürür,’ derdi.”

“Herhâlde vicdanlı, güzel ahlak sahibi ve adil olmak en zor şeydir.”

“Sofî, Allah hakkı için gece taş da olsa başımı yastığa koyduğum gibi çok şükür hemen uykuya dalıyorum, vicdanım rahat benim.”

“Ömer, medresede âlim bir hocam vardı. Hep bize; ‘çocuklar; vicdan, insan yüreğinin, her zaman açık duran gözüdür, akıl kapısını kapatsa da vicdanın gözü her zaman açıktır. İnsanın

vicdanı, insanı rahatsız etmedikçe başkalarının rahatsız etmesi hiçbir fayda vermez,’ derdi bize.”

“Sofî efendi, doğru diyorsun. İnsanlar görmesede vicdanımız yaşadığımız her şeyin tanığıdır.”

“İnsanın vicdanen rahat olmayınca, hiçbir şey insanı rahatlatmaz. İnsan her zaman doğruları savunmalıdır. Kimse bunu görüp takdir etmese bile insan vicdanı insanı rahatlatır bu yeterlidir.”

“Benin bildiğim, kim olursa olsun, dua eden hastayı iyileştiren hekim için, herkes eşit olmalıdır. Hasta ayağa kalktıktan sonra ne yapacağı, nereye gideceği ile çok fazla ilgilenmemelidir.”

“Vicdanını yitiren zalimin yaktığı cehennem ateşidir, ama akıl ve yaratıcılık da insana emanet edilmiştir. Zalimin yaktığı cehennem ateşini söndürmek, karanlığı aydınlatmak da insan ahlak ve vicdanının görevidir.”

“Bazıları, durmadan zalime övgü dizip dalkavukluk yapıyorlar. Bu da büyük bir günah ve vicdansızlıktır.”

“Övgü dizende kabul eden de en büyük günahkârlardan daha günahkârdırlar.”

“Doğru, hak yolunda adaletli, mümin insanın, kimsenin övgüsüne ihtiyacı yoktur. Hem yargıç, hem sanık yine kendi vicdanıdır.”

“Cehennem ateşinden korkup namaz kılmanın, oruç tutmanın ve övgü beklemenin dinde ahlakta yeri yoktur,” dedi Müslim.

“Başkaları görsün, tanık olsun diye ibadet etmek, Allah nezdinde kabul olmaz,” dedi Ömer.

Onlar ağacın altında, hararetili hararetili sohbet ederken Karadağ üzerinden küçük bulut parçaları büyüüp küme küme toplanıyordu. Müslim ile Ömer bulutlara bakıp; “yağmur

yağmadan, biraz daha çalışalım,” deyip tekrar tarlalarına yöneldiler.

Abdullah, Birecik’te gün boyu yaşanan kargaşanın içinde sağa sola koşuşturup durduktan sonra akşama doğru karakol avlusundaki atına binip yine Amara’ya doğru yola çıktı.

Batı göğünde küme küme bulutlar çoğalıp yayıldı. Uzaklarda Ferat vadisine doğru gökyüzü kıpır kıpır kaynadı. Sarı, yaralı bir kanarya misali, mor-kızıl şimşekler titrek bir yay gibi göğü yarıp geçti. Ağır kanat vuruşlarıyla çekilen son gün ışınları, büyük Ferat vadisinin beyaz, sarı, mor ve kırmızıya çalan mermer kıvrımlarına, Nemrut siyahını bırakıp gitti.

Birecik’te Amara’ya dönen Abdullah, geç kalmanın telaşıyla atını rahvana kaldırdı. Yer gök yağmur altında tatlı bir bahar kokuyor, ılık kızıl toprağın ve yeşeren doygun çimlerin kokusunu iliklerine kadar hissediyor, içten içe bir ferahlık duyuyordu.

Son gün ışınlarıyla köye girerken aynı anda Ömer de tarladan dönüyordu. Besê oğlu ile kocasını aynı anda avlu kapısının eşiğinde karşıladı.

“Akılsız başımın cezasını bedenim çekiyor. Adama iyilik yapayım derken gün boyu yalvar, yakar beni karakolda oyalayıp durdu,” dedi Abdullah tepkiyle içeri girer girmez.

“Neymiş adamın derdi,” dedi Besê, yatıştırmak isteyen bir sesle.

“Oğlu asker kaçağı, bir de kalkıp tarla sınırı deyip bir hiç yüzünde komşusunu, dövüp hastanelik etmiş,” dedi hala öfkesi geçmeyen Abdullah.

“Eee sonra ne oldu,” dedi Besê merakla arkasını öğrenmek için, atın yularından tutup ahıra götürürken.

“Her gün, her gün böyle tavuk yüzünde, çocuk yüzünden, bilmem taş, sınır, neyin yüzünden birbirlerini bıçaklayıp

kurşunluyorlar. Valla adam olmaz bu akılsız Kürtler! Ne olacak işte, dövülen adam da karakola gelip şikâyet dilekçesi vermiş. Adam hem suçlu hem güçlü! Hem asker kaçağı olmaktan hem de adam dövmekten aranıyor. Babası gelmiş oğlunu kurtarmaya çalışıyor. Karakol komutanı da rüşvet istiyor. Adam akşama kadar yakama yapışıp; ‘söyle param yok az alsın,’ deyip aracı olmamı istedi. ‘ben böyle işlere karışmam,’ deyip zor bela yakamı kurtardım,” dedi Abdullah yakınarak.

“Asker kaçağıysa o da akıllı olsun! Bir tavuk yüzünden kavga etmesin, ederse olacağı budur,” dedi Besê atı ahıra çekerken.

IV

Gök gürlüyor, yağmur kısa aralıklarla yağıyor, şimşekler çakıyor, ardından güneş yeniden yüzünü gösteriyordu. Nisan yağmuru, kara sabanın tarlada açtığı hattın bir yüzüne düşüyor, diğer yüzüne düşmüyordu.

“Hele şu Allah’ın hikmetine bakın, hattın bir yanı ıslak diğer yanı kupkurudur,” dedi kendi kendine Ömer.

Qiracê Sêwe’deki tarlada üç günden beri çift sürüyordu. O gece, “Gavaniya Ga,” dedikleri, öküz otlatma sırası kendisine gelmişti. Çocuklar, gençler öküzlerini getirip köy meydanında bıraktılar. Müslim ile Ömer öküz sürüsünü önlerine katıp Qiracê Sêwe’ye doğru götürdüler.

Cuma günleri cemaate namaz kıldıran Müslim’in ayağında çarık, üzerinde beyaz ketenden derpé kiras, başında kefiye, bir de yünden örme kahverengi bir aba vardı. Hem camide hocalık yapıyor hem de köydeki tarlalarını sürüyordu.

Öküz sürüsü, Qiracê Sêwe’nin yeşil yamaçlarına yayılmış, kıtlıktan çıkmış gibi otlara saldırıyordu. Ömer ile Müslim sürüyü otun bol olduğu noktalara yönlendiriyordu.

Gün pılı pırtısını toplayıp Karadağ'ın ardında yitip giderken gece yaygısını vadilere, yamaçlara, ovalara, tepelere serdi. Ömer, nemli bir kayanın üzerine yönünü, Kâbe'ye dönüp akşam namazına durdu.

“Allah kabul etsin, maşallah bu gidişle uçup cennete gideceksin,” diyerek Ömer'e takıldı Müslim.

“Cehennem de hemen bitişiğindedir, komşu oluruz dedi,” Ömer alaylı alaylı.

“Komşu olmayalım, zaten burada komşuyuz, orada aynı yerde kalalım,” dedi Müslim. Sonra o da aynı kayanın üstünden yönünü kibleye verip namaz kıldı.

Ömer, elinde sopası, iri bir kayanın üstünde oturmuş öküzleri inceliyordu. Sarı, kıızı, siyah, alını akıtmalı, mor, iri, besili, çiftçilerin geçim kaynağı, üretim aracı öküzler, ay ışığında yamaca yayılmış otlanıyor, baharın güzelliği ve yeşilliği içinde böğürüp birbirlerine saldırıyordu.

Ay, doğuda bulutların arasında, bir görünüp kayboluyordu. Sanki bulutlar sabit, ay durmadan yol alıyormuş gibi geliyordu Ömer'e! Bir öküzlere, bir gökteki aya bakıyordu. Yağmur düzensiz aralıklarla, küçük damlalar halinde yağıyor, gecenin sessizliğinde müzik gibi kulağa hoş geliyordu.

Ömer, oturduğu kayanın üstünde, dört yaşındaki koyu mor öküzüne baktı. Güçlü, boynuzlu iri yarı bir öküzdü. Dört yıl öncesini hatırladı. Doğarken iri bir buzağıydı. Karnının her iki tarafında kartal kanadı gibi, bir beyaz desen vardı. Bunun için “karnı akıtmalı,” anlamında, adını; “Gayê belek,” koymuştu. Her öküzün, insanlar gibi bir adı vardı.

Dört yıldan beri bu kırlarda, yamaçlarda otlanıyordu. Üç yaşına girene kadar özgürdü. Üç yaşına gelince, iri yarı zapt edilmez bir boğa haline gelmişti. Gayê belek, sürünün kenarında,

ay ışığında başını kaldırmış öylece hüznü hüznü uzaklara bakıyordu.

“Benim, şu öküz nasıl da uzaklara bakıyor, sanki o da insan gibi düşünüyor,” dedi Ömer.

“Maşallah çok güçlü bir öküzdür. Belki onların da bir aklı var,” dedi Müslim.

Alnı akıtmalı, koyu mor renkli genç öküz, ağır ağır yürüyerek iri yosunlu kayanın yanına vardı. Ömer, onu altı ay önce o kayanın dibinde yere yatırıp kısırlaştırmıştı. Önce kayayı ve toprağı yaladı. Yeşillenmiş, ıssız kıraç tepelere bakıp uzun uzun kokladı. Ardından başını havaya kaldırıp yeri göğü inletircesine uzun uzun öfkeyle böğürdü, sürünün içinde Ömer’e doğru yürüdü.

Ömer, oturduğu kayanın üstünde pür dikkat onu izliyordu. Ona yaklaşıp başını, gerdanını okşadı. Öküz, hiç oralı olmadı. Bir daha böğürdü. Ay ışığında hüznü hüznü Ömer’e bakıp tekrar sürünün içine döndü.

“Üç yaşına girince, aha şu iri kayanın dibinde yere yatırıp kısırlaştırdım. Daha sonra boyunduruğa vurdum, ama alıştırana kadar akla karayı seçtim,” dedi Ömer, sürüye doğru giden öküze bakarken.

“Kolay değil, hürriyetini elinde alıyorsun, onun için o kayanın dibine gidip öfkeli öfkeli böğürdü,” dedi Müslim, kurnaz kurnaz kahkaha ile gülerek.

“Ateş düştüğü yeri yakar. Ancak yaralı yarasını bilir. Bir de sen git ona sor bakayım,” dedi Ömer. Ay ışığında Müslim’e bakıp kıs kıs güldü.

“Ne demişler, belâ yiğidin başına gelir. İneklerin başına aynı bela geliyor mu?”

“Belki biz on kişi birleştik, zor bela ayaklarını bağlayıp yere yatırdık. Zor zapt ediyorduk, çok saldırgandı. Tahta kısıkaç ile cinsel organını iyice çevirerek sıkıca bağladık.”

“O zaman çok acı çekiyor!”

“ok acı çektiği için de çok direniyor.”

“Kısırılaştırma esnasında hayvan acı çektiği için sağa sola saldırır, kendisini kurtarmaya çalışır. Bazen kazalar, yaralanmalar yaşanır.”

“nk kısırılaştırılan öküzün kaderi belli olur. Bir daha hiç bir ineğin peşine takılamayacak. Ömür boyu boyunduruğa vurulacak!”

“Kısırılaştırıldıktan sonra tabi sıra boyunduruğa gelir.”

“Gay belek, boyunduruğa da çok direnmişti.”

“Tabi önce hrd. Hiç bir iş yapmadan tarlada, yamaçta, derede, vadilerde gün boyu serbestçe, her yerde dolaşıp otlanıyordu.”

“Kısırılaştırılınca hayvan özgürlüğünü yitirdi. Hürriyet yaman bir şeydir. Her seferinde boyunduruğu atıp sağa sola saldırıp kaçıyordu. Ama dam delikse dam dibi ıslak olur. Sonuçta, başına geleceklerden kurtulamadı.”

“Bazı hayvanlar var ki, hiç alıştıramazsın.”

“Biz o zaman iki kişi boyunduruğu boynuna geçirip sıkı sıkı tutmuştuk. Günlerce süren denemelerden sonra zor bela alıştırmıştuk.”

“kz, bir kez boyunduruğa alıştımı artık her gün boyunduruğa vurulup çalışmak zorundadır. Yaşlanıp iş yapamayacak duruma gelene kadar çalışır zavallı hayvan.”

“İş yapamaz duruma gelince, ya kasaba, ya mezatta!”

Her kısırılaştırma ve boyunduruk vurma, öküz için ölümle bitecek bir serüvenin başlangıcıydı. Çoğu iri, dik öldürücü

boynuzlara sahipti. Bazen çok yediklerinden kudurup birbirlerine saldırıyorlardı. Bu boğa kavgalarını çiftçiler zor ayırıyordu.

Boğalar birbirlerine saldırırken bazen öküz sahipleri, nöbet tutma sırası üzerine bahse giriyordu. Kimin öküzü dövüşü kaybedip kaçarsa kazanan öküzün sahibi yerine bir gece nöbet tutuyordu.

Her gece, öküzler toplanma noktasında sürü haline getiriliyor, sırayla, iki kişi çoban olup sürüyü otlatıyor, diğerleri dinleniyordu. Kadim yardımlaşma ve dayanışma geleneği; “gavaniya ga” ile sürüp gidiyordu.

O gece Ömer ile Müslim nöbetçiydi. Ay yükselip batıya doğru yol alıyordu. Yağmur aralıklarla çiseliyordu. Derken birer ikişer öküz sürüsünün yanına geldiler. Ömer Müslim ile bir kayanın üzerine oturup yemeğini yerken yeni gelenlerden bir kısmı ay ışığında dama ile dokuztaş oynuyor, bir kısmı da dinlenip yatıyordu.

Şafakla birlikte bir hareketlenme oldu. Her çiftçi öküzlerini alıp çift sürmek için tarlasına doğru yola çıktı.

V

“Haydi, kızım, ekmek çıkını al bağa git, hayvanlar girmesin, göz kulak ol, işimi bitirince ben de gelirim,” dedi Havva, her günkü alışkanlıkla.

“Su da götüreyim mi,” dedi Üveyiş.

“Suyunu da al geç kalma. Yolda yaramazlık da yapma, uslu uslu git. Bağ, fıstıklara iyice göz kulak ol,” dedi Havva.

Evden çıkınca, köyün arka tarafındaki bağlara giden patika yola girdi. Hanife, bir taşın üzerine oturmuş, onu bekliyordu. İki büyük yetişkin gibi birbirlerine sarılıp öpüştüler.

“Haydi, gidelim,” dedi Üveyiş.

“Sen ne getirdin,” dedi Hanife merakla ona bakıp.

“Havva annem iki yumurta pişirdi.”

“Ben de emek peynir getirdim.”

Taş surlar arasındaki patikadan birlikte konuşa konuşa yürüdüler. İncirler, üzümler, fıstıklar olgunlaşmış, bağlar yemyeşildi. Patika yolun kenarındaki bütün otlar kurumuş, sadece bağların içinde, ağaç gölgeliklerinde yeşillikler kalmıştı. Toprak çatlamış, sıcaklar tüm şiddetiyle gün boyu taşları, toprağı ısıtıyordu.

Yolda iri beyaz, dikdörtgen biçiminde bir sütun gibi duran taş gözükünce, ikisi birden koşmaya başladı. Yan yana, nefes nefese koşuyorlardı. Üveyiş bir adım önde elini taşa vurarak; “ben senden önce yolu yarıladım,” diyerek sevinçle bağırırdı.

“Hayır, ikimiz aynı anda yetiştik,” diye itiraz etti Hanife.

“Hayır, ben senden önce, yetiştim,” diyerek tepki gösterdi. Her biri, bağ sınırında dikili dikdörtgen taşın bir tarafına geçerek “kim daha uzun,” diyerek birbirlerine baktılar. Parmak uçlarına basarak taşın üzerinde birbirlerine bakıp; “işte yolun yarısı bitti,” deyip el çırpıp ikisi birden sevinçle gülüştüler.

Tekrar yola devam ettiler. Yolun dörtte üçünü geçince, bu defa önlerine tüm yolu kaplayan, geniş, düz yekpare kaya çıktı. İkisi aynı anda; “haydi, oynayalım,” diye bağırırdı. Kaya üzerine önceden taşla kareler çizmişlerdi.

“Haydi, önce sen geç,” dedi Üveyiş, Hanife’nin elindeki azığı alarak. Hanife tek ayak üzerinde sek sek oynayarak kareler içinde zıplayarak geçip gitti. Gelip azıkları aldı. “Haydi, şimdi sen geç,” dedi. O da tek ayak üzerinde oynayarak kayayı geçip yollarına devam ettiler. Dalları patika yolu kapatan komşunun badem ağacına ulaşınca;

“Haydi, kim daha fazla koparacak,” dedi Üveyiş gülerek. Badem ağacını geçerken ikisi gözle kaş arasında, iyice sertleşmiş bademleri koparıp ceplerine koydular. Ağacı geçince, topladıkları bademleri saydılar.

“Ben dokuz tane topladım,” dedi Hanife sevinçle bağırarak.

“Ben de sekiz tane topladım, ama benimkiler hepsi büyük,” dedi Üveyiş. Biraz düşündü; “hayır, seninkini sayacağım,” dedi.

“Benim ki tam dokuz tane,” diye karşı çıktı Hanife.

“Avucunu aç bakayım,” deyip Hanife’nin avuçlarını açıp baktı.

“Beni kandırdın yalancı, seninki yedi tane.”

“Ama her gün sen kazanıyorsun,” diyerek alınganlığını belirtti Hanife.

“Aha bağımız göründü,” diyerek ikisi aynı anda bağırıp hızla koşmaya başladı. Bağın köşesindeki büyük taş öbeğe varınca; “Burada yılan varmış,” diyerek hızlı adımlarla korkuyla koşarak geçtiler. En sonunda dalları surların üzerinde taşan asmanın en taze yaprağını koparıp yediler. Hamit’in birkaç tahta ve ağaç parçasını birbirine çivileyip taş sura kapı diye taktığı dikdörtgen tahtayı itip bağın içine girdiler.

Gidip iki bağın sınırında bulunan zeytin ağacının altında durup ekmek çıkınlarını bir dala astılar.

“Gel beş taş oynayalım,” dedi Hanife.

“Taşları ağacın dibinde saklamıştım,” diyerek Üveyiş gidip taşları getirdi. Toprağı iyice düzleyip beş taş oynadılar. Oyunda yenilen Hanife’ye ceza olarak; “Üç kere üst üste horoz gibi öt,” dedi.

Sonra kalkıp bağın içinde sağa sola bakıp fıstık ağaçlarını gözleyerek dolaştılar. Bağ içinde ekilmiş acur, xıtı, domates koparıp yediler. Ardından, her biri, bir çubuk eline alıp bir

kertenkeleyi kovalamaya başladı. Kertenkele taşların arasına girip kaybolunca, renkli bir kelebeğin peşine takıldılar.

Havva ile Hanife'nin annesi yabancı otları ayıklamak için çıka geldiler. Havva, kızıl yumuşak toprağın üzerinde, güneş yanığı sıcak yüzünü öpünce, sevindi, dünyalar onun oldu.

Üveyiş, artık büyümüş, bağ ve fıstık bekçiliği yapıyordu. Bu bekçilik günleri hayatının en kaygısız, sevinçli, günleriydi. Bağ ve fıstık tarlası içinde Hanife ile birlikte dolaşüyor, kuş seslerini dinliyor, dolaşırken sabah ve akşam, bir boy aynasından kendine bakıyormuş gibi ışıkla zıt yönde uzanan gölgesine uzun uzun bakıp seviniyordu.

Patika yol, köyden çıkıp taş surlar arasında bağa kadar uzanıyordu. Sanki önceden çizilmiş bir kader yoluydu bu! Çok önce başka kız, erkek çocukları da bu ince, daracık kader yolunu izleyip bağlara gidip gelmişlerdi. Ondan sonra da başkaları gidip gelmeye devam edeceklerdi. Bu patika yolda, derin düşlere dalıp her biri kendi seçimini yapmayı düşlemiş, ama hiçbirini bunu gerçekleştirmemişti. Patika yolda gidip geliyorlardı, ama kaderlerinin ipi başkalarının elinde sanki birer kukla gibiydiler. Vakti gelince, ana babaları, onların yerine karar verecekti.

Günlerce, Hanife ile bu patika yolda sabah, akşam elinde azığı gidip geldi. İkisi, ağaçların altında, türlü türlü oyunlar icat ederek oynadılar. Her gün gidip gelirken attıkları her adımla, geleceğe dönük düşler ördüler.

Üveyiş, kaderin karmaşık girift ağına karşı, tek başına, içindeki umut feneriyle, aynı yolu arşınlayıp durdu. İri çocuksu kahve gözlerinin içi ışıldıyor, Hanife ile buluştuklarında her şeyi unutup kakhaha ile gülüyordu. Bir daha hiç kimse bu gülüşün resmini böyle çizemeyecekti, çünkü hiç kimse onu bir daha bu gülüşle görmeyecekti.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

I

Hasan Hüsni, iki günden beri dağlarda bir grup kaçağı önüne katmış izliyordu. Yakalamak, vurmak istemiyor, peşlerini de bırakmıyor, sürekli takip ediyordu. Uzakta ara sıra ateş ediyor, kaçaklar kaçıyor, ateşi biraz gevşetiyor, tekrar izlemeye başlıyordu.

“Sakın vurmayın, sağına soluna ateş edin, köye doğru sürükleyin,” diyordu Hasan Hüsni.

Kaçaklar da sürekli kaçıp takipten kurtulmaya çalışıyorlardı. Vurabildiği halde vurmuyor, sıkıştırıp köye doğru sürüklüyordu. Ölümcül darbeyi vurmuyor, tüm yolları tutup köye giden yolu açık bırakıyordu. Kaçaklar da can havliyle, oraya doğru kaçıyorlardı. Avin peşindeki avcı gibi adım adım hedefine doğru ilerliyordu. Kaçaklar bir vadiden yokuş yukarı çıkarken; “vurmayın, sadece kontrolü ateş edin, köye doğru sürükleyin,” diye tekrar müfrezesini uyardı.

Kar bütün yolları kapatmış, havalar buz ayazdı. Kaçaklar zor ilerliyordu. Hasan Hüsni, Paşanın emrini yerine getirmek için sabırlı davranıyordu. Kaçaklar her sıkıştığında, kendileri de sıkışmış gibi ateşi hafifletip kaçma fırsatı veriyordu. Günlerce dağlarda süren bu kovalamacada, peşlerinden yüzlerce mermi siktılar. Bir tek mermi isabet etmedi, bir tek kaçak yaralanmadı.

Kaçaklar kaçıyor, onlar, sürekle avı gibi gürültüyle korkutup belli bir istikamete doğru sürüklüyordu. Yaptığı tek şey, kaçakları gözden kaybetmemektir. Onlar yavaşlayınca o da yavaşlıyor, onlar durunca o da duruyordu.

Danayı yüzmüş, kuyruğuna kadar getirmişti. Şimdi kuyruğu nasıl koparacağının planlarını yapıyordu. “Öyle bir taktik izlemeliyim ki, sonuçta; ‘olmamalıydı, çok erken oldu bu iş, ama elden ne gelir, artık işin içine girdik, geriye dönüş olmaz,’ diyecek noktaya gelmelidir,” diyordu kendi kendine Hasan Hüsnü.

“Mutlaka erken doğum yaptırmalısın. Sonrası kolay! Bu işe teşebbüs etme cesaretini gösterenlerin yetmiş yedi soyunu kuruturuz. Taş üstünde taş, gövde üzerinde baş bırakmayız. Öyle yapacağız ki, artık bu meseleyi kökünden kurutacağız. Şimdi en büyük görev sana düşüyor. Sen görevini başar, o zaman tepesine çullandır bir iki ayda kökünü kuruturuz.” demişti ona Paşa.

8 Şubat 1925,

Karlarla kaplı dağların ve kara kışın ak soğuklarına inat, ılık, ılımlı güneşin, insanı ısıttığı bir gündü.

Şeyh dedesinin mezarını ziyaret etmeye gidiyordu. Kendisini en çok güvende his ettiği, Eğile bağlı Pîran köyünde mola vermişti. Zaza aşiretleri arasında gezip örgütlenme yapıyordu. Aksakalı Nakşibendî Şeyh’ine bu bölgede büyük bir saygı, inanç ve bağlılık vardı. İki yüz atlıyla birlikte köye gelmiş, saygı ve coşkuyla karşılanmıştı.

Hasan Hüsnü, emrindeki müfrezeyle günlerden beri beş Kürt kaçağının izini sürüyordu. Beş kaçak yakalanmamak için durmadan yer değiştiriyordu. Sonunda sıkışan mahkûmlar, en yakın Pîran Köyüne girip Şeyh’e sığındılar.

Hasan Hüsnü, kaçakların kendisine teslim etmesini istedi. Geleneklere göre kendisine sığınan kişiyi vermemesi gerekirdi. İkna çabaları sonuç vermeyince kardeşi Abdürrahim’e; “sorun büyümesin, zamanı değil, böyle küçük bir olay için devletle karşı

karşıya gelmeyelim, git beş mahkûmu teslim et,” dedi canı sıkılmış tehlikeyi hissetmişti.

Abdürrahim; “siz şeyh efendiye dikkate almayıp hiçe saydınız. Saygısızlık yapıp ricasını kabul etmediniz. Allah nezdinde bize sığınmış bu adamları teslim edemeyiz,” diyerek Hasan Hüsnü ile sert bir tartışmaya girdi.

“Onlar suç işlemişler. Yakalamak için günlerden beri peşlerindeyiz. Paşa’nın kesin emri var. Bize ya teslim edeceksin, ya teslim edeceksin başka yolu yok,” dedi Hasan Hüsnü.

“Geleneklerimizi bilmezlikten gelemezsin, Allah nezdinde bize sığınan birini, başkasına teslim edemem,” dedi Abdürrahim.

“Şeyh efendi, gelenekleriniz beni ilgilendirmez, onlar kanun kaçağı, vermesen ben almasını bilirim. Onları almadan buradan bir adım geri atmam,” dedi Hasan Hüsnü.

“Allah adına bize sığınmış birini sana teslim etmeyeceğim, gücün varsa gel al,” dedi öfkeden sesi çatallaşan, elleri titreyen Abdürrahim.

“Alacağım, kanun neyi emrediyorsa onu yapacağım,” dedi Hasan Hüsnü.

İkisi, karşılıklı restleşerek sertleştiler. El kol hareketleriyle birbirlerine bağırıp çağırdılar. Her iki taraf da eller tetikte, gergin bekliyordu.

Abdürrahim öfkesine yenilerek kontrolünü yitirdi. Karşılıklı silahlar patladı. Ortalık bir anda karıştı. Karşılıklı kısa süreli bir çatışma oldu. Üç asker yaralanmış, ikisi de ölmüştü. Şeyh’in adamlarından da yararlananlar vardı.

Şeyh genel bir ayaklanmaya henüz hazırlıklı değildi. Aksakallarını sağ eliyle sıvazlayıp derin derin düşündü. Bu küçük olayın arkasındaki büyük gelişmeleri hissediyordu.

“Artık ok yaydan çıktı, kan akacak, oluk oluk kan akacak, istesem de artık önünü alamam,” dedi yanındakilere kaygılı bir sesle. İki de bir sağ eliyle uzun aksakallarını sıvazlayarak geçmişini, babasını ve dedesini düşünüyor, olabilecek gelişmeleri hayal ediyordu.

Dedesi Ali, Nakşî tarikatının etkili bir şeyhiydi. 18. Yüzyılın ortalarında Diyarbakır civarındaki Septi köyüne yerleşmiş ve Şeyh Ali Septi lakabını almıştı. Daha sonra Palu’ya geçerek Zaza Kürtleri arasında Nakşiliği yaymış, aşiretler arası çelişkilerden dolayı Hınıs’a göç edip yerleşmiş, evlenmiş, yörenin şeyh ve ağaları arasında etkili olmaya başlamış, güç kazanınca tekrar Palu’ya dönmüştü.

Şeyh Ali, öldüğünde türbesi ziyaret haline gelmiş ve evliya mertebesine yükseltilmişti. Bu çocuklarına büyük bir miras ve saygınlık kazandırmıştı.

Şeyh Ali’nin, beş oğlundan en büyüğü olan Mahmut, babası Şeyh Ali’nin ölümünden sonra tekrar Hınıs’a dönüp babasının kurduğu tekkenin başına geçmişti.

Palu’da doğan Şeyh Said, Hınıs’ta medresede Kuran-ı Kerim, bedi, fıkıh, istiare, sarf ve nahiv ilimlerini okumuş, Şeyh Mahmut’tun ölümünden sonra ailenin ve tekkelerin başına geçmişti. İlimle, Kürt edebiyatıyla ilgileniyor, Kürt şairi El Harîrî ve Bediüzzaman Hamadanî’nin şiirlerini ezbere okuyordu. Hamidiye alaylarını gezerek aşiret reisleri ve beyleriyle tanışıp iyi ilişkiler geliştiriyordu.

Şeyhlikle birlikte, Kürt geleneklerine uyarak Diyarbakır Halep arasında hayvan ticaretini geliştirip büyük bir ekonomik güce ulaşmıştı. Sadece sürülerini otlatmakla görevli yüz yirmi çobanı vardı. Tekkeler sadece bir dini kurum değil, aynı zamanda birer

ekonomik ve politik merkezdi. Palu ve Hınıs arasında hâkim olmuştu.

Şeyh, 1924 Eylül’ünde patlak veren ve Ankara hükümeti tarafından kanla bastırılan, Nasturi ayaklanmasında da yargılanmış ve serbest bırakılmıştı.

Olay patlak vermeden önce, ayaklanma hazırlığı için oğlu Rıza, on sürüyü Halep’te satıp geri dönmüştü. Şeyh yapılan hazırlığı yeterli görmüyordu. Kurmaylarını hemen olağanüstü toplantıya çağırıp düşüncelerini aldı.

“Allah adına bize sığınan insanları teslim edemezdik.”

“Artık silahlar patladı. Saldırıya geçmemiz gerekir.”

“Yeterli hazırlığımız yok.”

“Halit ile Yusuf Ziya Bey ile ilişki kurup düşüncelerini alalım.”

“Halep’e kaçmak zorunda kalan arkadaşlarla ilişki kuralım.”

“Bu aşamada yeterince hazırlığımız yok, olaya karışan arkadaşlar İran’a çekilmelidir. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra uygun gördüğümüz yer ve zamanda başlatırız.”

“Ayaklanmayı şimdi başlatmak uygun olmaz. Abdürrahim ve bir grup arkadaşı devlete teslim edip olayın büyümesini engelleyelim!”

Şeyh konuşmuyor, sadece dikkatle herkesi diniliyordu. Kimse net değildi. Ne yapacağını bilmiyor, tartışmalardan ortak bir düşünce çıkmıyordu.

“Abdürrahim’i teslim etsek belki olayı yatıştırabiliriz, ama şimdi bir kahraman görünümündedir. Teslim edersek ters teper. İran’a gitmek en doğru karardır,” dedi Şeyh.

Tartışmalar sürerken Şeyh ile eskiye dayanan sağlam bir dostlukları olan, Hanili Ağa ve Beyleri arasında etkili bir aileden olan iki kardeş gelip Şeyh ile görüştüler. Medrese okumuş dindar,

saygın, şeyh tarafından sevilen sayılan, bilgili ancak geçmişten beri devlet yanlısı bir aileye mensuptular. Şeyh ile görüşen bu iki ağa, son dönemlerde devlet kendilerine yönelmiş ve rakipleri çok güçlenmiş, devletle ilişkileri derinleşmişti.

Devlet aşiretleri birbirine karşı konumlandırarak etkisiz kılmaya çalışırken bu iki kardeş de Şeyh'in otoritesini kullanarak rakiplerini ezmeyi amaçlıyordu. Birisinin oğlu, Diyarbakır ceza evinde idamı bekliyordu. Görüşmeye gelen bu iki kardeşin amacı, öncelikle Diyarbakır'ı alıp hapishaneyi boşaltıp oğullarını kurtarmaktı.

“Diyarbakır'da fazla asker yok, saldırırsak hemen alırız” diyerek iki gün boyunca tartışan iki kardeş, sonunda Pîran köyünde Şeyh'i ikna ettiler.

Şeyh İran'a gitmekten vazgeçip Diyarbakır üzerine yürümede karar kıldı.

16 Şubat 1925,

Darahinê'de kış boyunca, yağan, güneş yüzü görmeyen, karlar üst üste yığılmış, buz ayaz havalarda kaskatı, taş gibi sertleşmiş, hiç çözülmeyecek, erimeyecek gibi duruyordu. Çocuklar, üzerinde koşup oyun oynuyor, insanlar hayvanlar kaya gibi sert buzlaşmış zeminden yürüyor, buzlar bir türlü erimiyordu.

Çok kısa ve ani bir hazırlığın ardından, kalabalık bir süvari birliği, gece yarısı Şeyh'in emriyle, Darahinê kazasına doğru yola çıkarken sertleşmiş karın üzerine, ılık yumuşak bir kar yağışı başlamış, ama yine de bahar daha uzaklarda, çok uzaklardaydı.

Huzursuz, heyecanlı, öfkeli ve uykusuz geçen gecenin karlı alaca karanlığında, Şeyh'in yüzlerce süvarisi, sokaklara girerken köpekler telaşlı telaşlı havlıyor, karda uçamayan, evlerin

saçaklarındaki yuvalarının ağzında öten kuşların sesi ile gece boyunca uyumayan bir çocuğun sesi birbirine karışıyordu.

Şeyh'in yüzlerce silahlı süvarisi, buzlaşmış karın üstünde hiçbir engel ile karşılaşmadan ilerliyordu. Darahinê, karlı alaca karanlığın içinde doğal ve güzel görünüyordu. Evlerin üzerine sokaklara durmadan kar yağıyordu.

O karlı gecede Şeyh'in kuvvetleri, Genç Vilayetinin kazası, Darahinê' yi basarak ciddi bir karşılık görmeden, kayıp vermeden, valiyi ve tüm devlet yetkililerini teslim aldılar.

Bu başarılı hareketin ardından Şeyh; "Kürdistan'ın hürriyeti ve İslamiyet," adına, bir fetva yayınlayarak tüm halkı kendi saflarına çağırıp ayaklanmaya öncülük yaptığını ilan etti.

20 Şubat'ta, Palu düşürüldü. Ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen iki süvari alayı teslim alındı. Böylece El Aziz yolu açıldı.

Şeyh; Mistan, Botan ve Mihellemilerin desteğini alarak Genç ve Çapakçur üzerinden Maden ve Ergani'yi ele geçirerek Siverek'e yaklaştı.

21 Şubat'ta, Ankara hükümeti, apar topar Kürt illerinde sıkıyönetim ilan etti. Bütün askeri, siyasi ve diplomatik gücünü seferber ederek harekete geçirdi.

Şeyh'in bir başka süvari kolu, Varto'yu ele geçirip Muş'a doğru harekete geçti. Ancak Murat köprüsü civarında Şeyh'in kuvvetleri durduruldu ve geri Varto'ya çekildiler.

Şeyh'e bağlı, bir diğer Şeyh'in denetimindeki kuvvetler, El Aziz'i ele geçirdi.

Toparlanan devletin kalabalık nizami ordu birlikleri, deneyimli bir generalin komutasında bölgeye ulaştı. Şeyh'in kuvvetleri üzerine yürüdü. Şafakla birlikte Muş Ovası'nda, iki kuvvet arasında şiddetli, büyük çatışmalar yaşandı. Şeyh'in kuvvetleri

karşısında tutunamayan ordu birlikleri, ağır darbe alarak geri çekilip Diyarbakır Garnizonunda savunmaya geçti.

Şeyh'in öncü, atlı birlikleri Diyarbakır'a doğru harekete geçtiler. Şeyh'in kuvvetlerinin kentte ulaşmalarını engellemek için, General Rüştü Paşa ile Hasan Hüsnü taktik planlar geliştirdiler. Hasan Hüsnü'nün başına geçtiği bir piyade alayı yolda pusuya yattı. Kürt öncü kuvvetler görününce, Alayın başındaki Hasan Hüsnü askerlere; "Nişan al, hedefe ateeş," diyerek emir verdi.

Yüzlerce kurşun, bir anda alaca karanlıkta vızıldadı. Makinalı tüfekler takırdadı. Toplar gürültüyle patladı. Soy atlar, kişneyip şaha kalktı. Büyük bir hareket ve dalgalanma oldu. İlk ateşle birlikte en öndeki yedi sekiz süvari vurularak yere düştü. Panik içinde kişneyip şaha kalkan atlar, sağa sola doğru hareketlenmeye, tepinmeye başladı.

Buz ayaz şafakta, soy atlara binen Kürt süvari birlikleri, kısa bir dağınıklığın ve şaşkınlığın ardında, toparlanıp karşı saldırıya geçti.

Siyabend ile Hikmet Hilmi'nin başında bulunduğu öncü fedai atlı birlikler, yalın kılıç karanlığı delerek karlı, kıraç tepelerde dörtlale at sürüp pusuya yatan alayın mevzilerini arkadan çevirip saldırıya geçtiler. İki ateş arsında kalan alayın erleri panikleyip sağa sola kaçıştılar. Bir kısmı da çivilenmiş gibi mevzilerine yapışıp hareketsiz kaldı.

Alaca karanlıkta, Hasan Hüsnü ile Siyabend, at sırtında bir an yüz yüz geldiler. Hasan Hüsnü, ansızın heybetli atın üzerindeki ufak tefek, atik süvariye karşısında görünce, ne yapacağını şaşırdı. Bir an durakladı, sonra şimşek hızıyla, atını dörtlale kaldırıp karanlığa karıştı. Siyabend, zayıf, çelimsiz bedeniyle, yalın titrek, ince uzun bacaklı, geniş sağırlı Brusk'un sırtına yapışmış, bir parçası haline gelmişti. Hiç düşünmeden, hücumla geçti. Elindeki

kılıcı arkadan ensesine salladı. Kılıcın keskin ucu arkadan hafifçe Hasan Hüsni'nün sırtını çizirken atın sol sağrısını derin yaraladı. At acıyla kışnedi, sendeledi, yere düştü. Hasan Hüsni, yüzükoyun yere kapaklandı. Birkaç atlı asker imdadına yetişti. Arkadan yetişen Hilmi Hikmet, Siyabend'e saldıranları yalın kılıç biçip yere serdi. Birkaç asker Hasan Hüsni'yü alaca karanlıkta ata bindirip dörtlüye uzaklaştı.

“Askerler teslim olun, teslim olun! Teslim olursanız sizi öldürmeyeceğiz! Teslim olun boşuna kan akıtmayalım,” diye bağırırdı Kürt öncü süvari birliklerinin başındaki Hikmet Hilmi.

Birden bire silahlar sustu. Alaca karanlık, derin bir sessizliğe gömüldü. Arka mevzilerin birinde, bir rütbeli, elinde beyaz bayrak ayağa kalkarak;

“Hayatımızın bağışlanması karşılığında teslim olacağız,” diye bağırırdı.

“Silahlarınızı teslim ederseniz, hayatınız bağışlanacaktır,” dedi Hikmet Hilmi.

Teker teker mevzilerden çıkıp belirlenen yere silahlarını bıraktılar.

“Bizim savaşımız sizinle değildir. Biz yıllarca yan yana, iç içe birlikte düşmana karşı aynı mevzilerde savaştık. Şimdi Kürt varlığını ve dinimizi inkâr ediyorlar, savaşımız onlara karşıdır! Hepiniz serbestsiniz evlerinize gidebilirsiniz,” dedi Hikmet Hilmi, karışındaki silahsız erlere.

“Biz de size katılmak istiyoruz,” diye birkaç cılız ses yükseldi.

“Bize katılmak isteyenler, şu ağacın altına geçsin,” diyerek Hikmet Hilmi eliyle büyük bir dut ağacını işaret etti.

Erlerden bir hareketlenme oldu. Dokuz-on kişi ayrılıp ağacın altına geçti. Siyabend ufak tefek bedeniyle, soy atın üzerinde, iri yarı güçlü Hikmet Hilmi'nin yanında bir çelişki gibi duruyor,

meraklı gözlerle olup bitenleri izliyordu. Silahlarını teslim eden erler, ürkek ve çekingen bakışlarla, şaşkın şaşkın ayaklanmacılara katılmak için ayrılanlara bakıyordu.

“Geri kalanlar evlerine gidebilir,” diye tekrarladı Hikmet Hilmi.

Zabitler esir alınırken erler, rastgele kümelenip dört bir yana dağıldılar. Atlılar, molla vermeden, kara taş surlara doğru yollarına devam ettiler. Kent girişinde bir Türk süvari birliği, gelen Kürt öncü birliklerine acele ve panik içinde uzakta etkisiz ateş etti. Öncü birlikler, dört kola ayrılıp süvari birliğini kuşatmaya alırken ani bir hareketlenmeyle, atlılar bulundukları mevziileri bırakıp dört bir yana at sürüp kaçtılar.

Şeyh’in öncü kuvvetleri, kenti kuşatmaya aldı. Ağır silah ve toplarla takviyeli Türk birlikleri, Rüştü Paşa’nın denetiminde, kara taş surların içine çekilmiş, savunma pozisyonuna geçmişti. Gelenler surları kuşatırken içerdekiler uzaktan rastgele kör ateşe başladılar.

Dört bir yandan yeni birlikler ve milis güçleri gelip kuşatmaya katıldılar. Kuşatmanın üçüncü gününde surları delip içeriye girmeye çalışırken Türk birlikleri surların ardından çıkıp ağır silahlarla saldırıya geçti.

Karşılıklı ağır bir ateş başladı! Surların önünde öncede mevzilenen, Kürt birlikleri saldırıya geçenlere karşı saldırıyla yanıt verdiler. İki saatlik bir çatışmadan sonra ağır kayıplar vererek surların arkasına geçip büyük demir kapıları gürültüyle kapatıp yeniden savunma pozisyonu aldılar.

Surların ardında Hasan Hüsnü, kentin ileri gelenlerine çeşitli vaatlerde bulunup halka para ve yiyecek dağıtıyordu. Vali; “değerli Diyarbakırlı kardeşlerim! Bunların Kürtlük ve Müslümanlıkla hiç bir alakaları yoktur. Bin yıllık kardeşliğimizi bozmak için ecnebler

tarafından parayla tutulmuş, Kürt ve Türk düşmanı şakilerdir,” diyerek halkı ikna etmeye çalışıyordu.

Halk şaşkın, ikircikli, gergin ve kararsızdı. Kent içindeki bazı etkili aileler, Rüştü Paşa’nın, rüşvetleriyle tavır belirlediler. Hasan Hüsnü’nün harekete geçirdiği kişiler, kuşatanların saflarına sızarak;

“İçerde çok büyük ağır silahlar varmış!”

“Halkın tümü onların yanında yer almış.”

“Büyük yığınak yapmışlar, kuşatmanın hiçbir etkisi olmaz.”

“Geri çekilirsek taleplerimizi kabul edip barış yapılacaktı.”

“Ankara’nın tek şartı kuşatmayı kaldırmakmış,” diyerek propaganda yapıyorlardı.

General Rüştü, zaman kazanmak için, tanınan etkili olan bir heyeti ikna edip kenti kuşatanlarla görüşmeye gönderdi. Hasan Hüsnü, bilgi toplamak için korkusuz iki adamını onlarla birlikte, Şeyh’in yanına kadar yolladı.

Hasan Hüsnü, mahpushaneyi boşalttı. Kentin tüm hırsızlarını, yankesici ve suçlularını onlarla birlikte bir araya getirip; “şimdi silahlarınızı alın, müritler gibi giyinin. Beşerli, onarlı gruplar halinde; ‘Allah-ü Ekber,’ ‘Yaşasın Kürtlük mefkûresi,’ şiarıyla, Hançepek Mahallesi girin. Orada Şeyh adına evleri ve dükkânları yağmalayın! Yağmaladığınız her şey size helaldir. Unutmayın, kızlar ve kadınlar da ganimet olup size helaldir,” dedi.

“Karşı koyarlarsa ne yapalım,” dedi biri.

“Hiç düşünmeden kim olursa olsun ayırım yapmadan vurup öldüreceksiniz. Öldürmezseniz onlar sizi öldürür,” dedi Hasan Hüsnü.

Kentte yağma, hırsızlık, öldürme, kadın ve kızlara tecavüz başladı. Ardında, Hasan Hüsnü’nün diğer ekibi devreye girdi;

“Şeyh bunun için mi ayaklandı.”

“Malımızı gasp ve talan ediyorlar.”

“Namusumuza el atıyorlar.”

“Böyle Kürtlük ve din istemiyoruz.”

Halk tedirgin, evlerine sığınmış, gelişmeleri kaygıyla izliyor, sonucu korku ve merakla bekleyip tartışıyordu.

“Top dedikleri ağzında ateşler saçan ve gök gürlmesine benzeyen ses çıkaran bir silahmış!”

“Bu silah değdiği her yeri yakıp kül ediyormuş!”

“Bu silahları, ecnebiler vermiş.”

“Müslümanları birbirine kırdırtmak için Sarı Paşa’ya durmadan silah gönderiyorlarmış.”

“Bunlar Moskof ve İngiliz silahlarıymış!”

“Bu silahlar olmasaydı, askerler çoktan teslim olacaklarmış.”

“Ne yapsınlar, sopa, taş, bıçak ve kılıçla, bu ağzında ateş fışkıran silahların üzerine yürüyorlar.”

“Şeyh Hazretleri geliyormuş.”

“Bu gece içeri girip şehri kâfirlerden temizleyecekmiş.”

“Şeyh efendi, binlerce süvariyle yola çıkıp bizi dinsizlerden kurtarmaya geliyormuş.”

“Şeyh efendi; ‘bu gece herkes hazır olsun,’ demiş.”

Haberler birdenbire dört bir yana yayılmaya başladı. General Rüştü;

“Tüm vatandaşlara önemle duyurulur. Bu saatten itibaren, güvenliğiniz için kente sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir! Her ne sebeple olursa olsun, ikinci bir emre kadar, dışarı çıkmaya kalkışan herkes vurulacaktır,” diyerek anons yaptırıyordu. Hasan Hüsnü silahlı çetelerini sokaklara salarken;

“Ayrım yapmadan, dışarı çıkan herkesi vurun,” emrini veriyordu.

Samaki’deki genel karargâha dönen Şeyh, 7 Mart gece yarısına doğru, On Gözlü Köprüden geçerek takviye güçleriyle

birlikte kadim kara taş surların önüne geldi. Onu coşkuyla karşılayan savaşıllara bakıp; “Ey yiğit Kürt inananları, şimdi hürriyet ve din için saldırı zamanı gelmiştir. Şafakla birlikte, surların dört kapısından genel bir taarruza geçeceğiz,” diye emir verdi. Aynı emri içerdeki taraftarlarına da ulaştırdı.

Beş bin kişi ellerinde mavzer, av tüfeği, tabanca, kılıç, balta, sopa ve sınırlı sayıdaki mitralyözlerle, dört bir yandan saldırıya geçtiler. Ortalık bir anda cehenneme dönüştü. Yağmur gibi kurşunlar dört bir yandan vızıldıyor, aralıksız patlayan top ve mitralyöz sesleri birbirine karışıyordu. Toplar, durmadan kulakları sağır edercesine gürlüyor yer ve gök kızıla kesiliyor, kızılca kıyamet kopuyordu.

Kuzeyde yoğun bir saldırı başlarken aynı saatlerde güneyde Mardin Kapıda da saldırılar yoğunlaşıyordu. Dağkapı ve kuzeydeki şiddetli saldırı, içerdeki ağır silahlarla durduruldu. Şeyh güçlerinin önemli bir kısmını, en zayıf nokta olarak gördüğü güneydeki Mardin kapısına doğru kaydıldı.

Ayaklanmacılar, gece surların içindikilerle haberleştiler. Dicle tarafında Hewsel Bahçelerinde, öncü fedai birlikler, surları delerek lağım kanallarını kullanarak içeriye sızdılar!

Üç yüz fedai gençle birlikte, Nemrut eteklerinde bir grup fedai süvari gençle gelen Siyabend de o gece surların içine sızanların arasındaydı. İçeriye sızan Hikmet Hilmi ile Siyabend, birkaç kişiyle en önde surlara yakın karargâh kuran, bir nakliye koluna ani baskın yapıp dağıttılar.

Yağmur durmadan yağıyor, şimşekler çakıyor Diyarbakır gökleri durmadan gürlüyordu. Yerlerde kan ile yağmur suları birbirine karışıyordu. Gece boyunca yağmur, gök gürlemesi, ardı ardına çakan şimşekler eşliğinde, içerdeki top, tank ve mitralyözler sabaha dek, hedefsiz kör atışı sürdürüyordu.

Zaman uzadıkça gelişmeler ayaklanmacıların aleyhine dönüşüyor, devlet, dört bir yandan asker toplayıp bölgeye sevk ediyor, dengeler değişiyordu. Devlet yeni arayışlara giriyor, büyük vaatler karşılığında, Siverek ve çevresindeki bazı Ağa ve aşiretleri satın alarak kendi saflarına çekiyordu.

İki günden beri, ağır çatışmalar yaşanıyordu. Şeyh, devlet kuvvetleri gelmeden önce kenti düşürmeye çalışıyordu.

Zor anlar yaşayan, General Rüştü, iki ateş arasında iyice sıkışmış, garnizona çekilip kuzeydeki süvari birliklerini güneye sevk edip saldırıyı engellemeye çalışıyordu.

Akşamdan beri yağmur yağıyor, gök gürlüyor, şimşekler çakıyordu. Üç yüz fedai, gizli yoldan surların içine sızdılar. Sızdılar ve ölümüne savaştılar. Tüfeklerle, tabancalarla, kılıçlarla, baltalarla, hançerlerle saldırdılar. Karşılarındakiler daha nizami ve donanımlıydılar. Topları ve uzun namlulu silahları vardı. Surların dibi barut ve kan kokuyordu. Durmadan yağmur yağıyor, şimşekler çakıyordu! Gecede, çıplak bedenleriyle, mevzilerin üzerine saldırıyorlardı. Mevzilerdekiler, korkuyla kalkıp arkalarına bakmadan kaçıyorlardı. Kaçıyor ve arkadan hançerlenerek yere düşüyorlardı.

Karşıdan atılan top mermileri, tam ortalarında patlıyor, birçok kişi bir anda vurulup yere düşüyordu. Sağ kalanlar, zincirlerinden kurtulmuş gibi öfkeyle yeniden saldırıyordu. O gece, onlarca kez saldırıp onlarca kez geri çekildiler.

Siyabend belinde hançer, elinde tabanca gecenin içinde mevzilerin üzerine yürüyordu. Mermiler bitince, tabancayı fırlatıp kılıç ve hançerle saldırıya geçti.

Surların arkasında, Dicle boz bulanık, derin, sessiz kırklar Dağı'nın dibinde, Hewsel Bahçeleri içinde kıvrıla kıvrıla akıyordu. Durmadan yağmur yağıyor, gök gürlüyor ve şimşekler çakıyordu.

Diyarbakır halkının çoğunluğu başkaldırmamış derin, sessiz, korku dolu bir bekleyiş içindeydi. Sanki ölüm kokusunu almış, evlerinin içine sinmişlerdi.

“Sorunlar din kardeşliği adına barışçıl bir şekilde çözülür hakları tanınır,” beklentisi içinde her iki tarafı seyrederek bekliyorlardı.

Kara rugan deriden çizmeleri yağmurdan ıslanmış, dişleri birbirine kenetlenmiş, kan çanağına dönmüş gözlerinde ölümcül, saldırgan bir öfke geceye karışıyordu. Tir tir titreyen sesiyle;

“Oğlum Hasan Hüsnü,” diye bağırırdı General Rüştü.

“Emir et komutanım,” diyerek generalin yanına koştu Hasan Hüsnü.

“Bu asker kaçmalarını engelle, böyle kaçarlarsa çok geçmez saflarımız dağılır,” dedi öfkeyle.

“Emir edersin komutanım,” deyip saflara yöneldi Hasan Hüsnü.

Tam o esnada yanı başında kara taşa değen bir kurşun, gök gürlemesi ve şimşek çakmasıyla birlikte, karanlığa sarı-kızıl kıvılcımlar saçarak kulaklarının dibinde vızıldayıp geçti. General, geriye doğru ani bir refleksle sıçradı. Biraz daha gerilerdeki emniyetli yere çekildi.

Diyarbakır surları önünde gece boyunca, kardeş kardeşle, baba oğulla, dindar dindarla savaşıyordu. General surların içinde kapana kısılmış, baskına uğrayan, tarla faresi ışılgına benzer bir sesle;

“Eğer karşı koymazsanız sabaha varmaz, bu bir avuç cahil, başıbozuk, baldırı çıplak, hırsız, yankesici, sokak serserisi kıcı yamalı köylüler bizi yok edecekler,” diye bas bas bağıırıyordu.

Hasan Hüsnü saflardan kaçanları arkadan vurup diğerlerine teşhir ediyordu.

O gece, korkusuz, inançlı ve ölümü yenmiş üç yüz fedai genç surların içine sızdılar. Sabaha dek savaştılar. Çoktan çok azdan az öldüler.

Rüştü Paşa, ayakta dönüp dolaşıyor, öfkeden tüm bedeni titriyor, kendinden geçmişçesine; “Lağım fareleri gibi, lağım kanallarında içeriye sızan bu çılgın, çapulcu, talancı, gözü dönmüş, baldırı çıplaklar, topun ve mevziinin üzerine hançer, bıçak ve baltayla saldırıyorlar. Ölümü unutmuş bunlar unutmuş. Dışardan destek gelip bu gözü dönmüş çapulcu takımı alt edilmezse kent sabaha kalmaz düşecek,” diyordu yanındaki kurmaylara.

“Paşam, bunlar içerden destek alıyorlar, içerden olmasa sızabilirler miydi,” dedi bir subay.

“Komutanım, bunların hepsi bu surların çocuğu, bu çıkmaz sokaklarda büyümüşler. Köşe köşe, sokak sokak, mahalle mahalle her tarafı çok iyi tanıyorlar. Bunlar Hewsels Ocağının Pêxwas Efeleridir. Kenti iyi tanıdıkları için fare gibi oradan oraya koşuşup duruyorlar. Bu savaş, bir oyun gibi geliyor onlara,” dedi bir başka rütbeli.

“Askerlerimiz eğitilmiş ama yabancılardır, mevzilerine çakılıp kalmışlar,” dedi bir başka subay.

“Bunlar ne biçim asker, bu kadar eğitim verdik. Bu kadar imkânlarımız var. Toplarımız, ağır silahlarımız var. Bir avuç serseri, baldırı çıplak cahil ile baş edemiyorlar. Bunlar gerçekten insanmi şaşıyorum. Askerlik hayatımda böyle bir şey görmedim. Akşamdan beri yüzlerce askerimiz telef oldu. Bu kadar makineli tüfek, top, uzun namlulu silahlar, yağmur gibi kurşun yağıyor, yine de geri çekilmiyorlar,” diye yakınıyordu.

Gece boyunca, gök gürlemesi ve aralıksız yağan yağmur altında, surların dibinde göğüs göğse çatıştılar. Ölü insan bedenleri dağ gibi yığıldı. Surlardan, yağmur sularıyla birlikte Dicle’ye oluk

oluk kan akıyordu. Bir kan deresi, Hewsel Bahçelerinden akıp Dicle'ye karışıyordu.

Üç yüz fedai genç, ölmeden önce her biri, kendisiyle birlikte onlarca kişi öldürüp ölüyordu. Gece boyunca, kara surların dibinde binlerce yaralı ve ölü yerde yatıyordu.

Şafakla birlikte, binlerce asker top, tank ve mitralyözler eşliğinde kente ulaştı! Kürt kuvvetleri iki ağır ateş arasında sıkışıp kaldı. Şeyh'in emri üzerine surların içine sızan üç yüz kişiden, geriye kalan bir küçük fedai grup geriye çekildi. Diğerleri tümü ölmüştü. Siyabend bedeni kan ve yara bere içindeydi. Geri çekildikleri için tepkili ve öfkeliydi.

“Şimdi bu kadar ölüyü yerde bırakıp geri mi çekileceğiz,” diyordu kendi kendine vicdanı yaralanmış bir öfkeyle.

Şeyh'in kuvvetleri, kuşatmadan vazgeçip aldıkları ağır darbe ile geriye çekildiler.

II

Kadınlar Hapishanesi, Zencirli Cami, pembe Mahzeni Evrak binası, Arnavut kaldırımı, yeni döşenmiş Hâkimiyeti Milliye Meydanı; avlulu, asmalı evler; kaldırımsız, asfaltsız, taşsız sokaklar; tüm Ankara hala kar altındaydı. Çankaya'da buz gittikçe kalınlaşıyor, katılaşıyor, hava buz ayaz kesiliyordu. Kent soğuklara teslim olmuş, kıtlık kıranın etkisi hala geçmemişti. Ekmek karneyle satılıyordu. Halk işsiz, yoksul ve perişandı. Ankara, hala elektriksiz karanlık içinde bocalayıp duran, küçük bir taşra kasabasıydı.

Günlerden beri düşünüyordu. Düşündükçe daha çok kaygılanıyor, işin içinden çıkamıyordu. Kaygı bir fare gibi beynini kemiriyor, geceleri uyuyamıyordu. Durmadan rakı ve sigara içiyordu. Çankaya'da yapa yalnız bir başınaydı. Beşinci rakı kadehini kafaya dikerken; “Acaba yanlış mı yaptım. Türk devleti

yerine, bir Kürt krallığı daha mı rahat olurdu! Bunların kökü derinde çok derindedir, söküp atmak zor olacak. Artık ipin ucunu kaçırdım, bir yandan İngilizler, bir yandan Fransızlar diğer yandan kızılılar,” diye düşündü.

O gece uyumadı. Sabaha dek hem içti hem de kendi kendisiyle konuşup durdu. “İngilizlerin adamını çağırayım, çözersem ancak onunla çözerim bu sorunu. Bu diğerinden hiçbir şey çıkmaz. Asker kafasından, emir komuta zihniyetinden yoksun, iradesiz bir adam,” dedi kendi kendine. “Çağırırsam gelir mi? Gelmece daha da işler karışır. Uzun bir dönem oldu küsüp adaya çekileli,” dedi kendi kendine seslice.

Sağır Paşa ile başbakan birbirine düşman kesilmişti. Sarı Paşa birçok general ile çelişkili ve çatışmalıydı. Sağır Paşa, uzun bir süreden beri hükümetten küsmüş, Heybeliada’ya çekilmiş, Ankara ile ilişkileri bir kriz haline gelmişti. İç muhalefet, her geçen gün güçleniyor, Sağır Paşa’nın ekibi giderek etkili oluyordu.

Derken haber gönderdi. İki gün sonra özel otosuna binip Hâkimiyeti Milliye Meydanından yokuş aşağı, tek başına yola çıktı. Arabayı kendisi sürüyordu. Tüm yollar, sokaklar ve caddeler bozuktu. Bozkır donu, caddelerde derin çukurlar açmış, çukurlardaki sular donmuştu. Arabasını tanıyanlar, durup saygıyla selam veriyordu.

Sihhiye’deki garajdan çıkan, daha yeni temin edilen, Zis marka, “Uray Otobüsleri” caddelerde ağır ağır ilerliyor, duraklarda durup soğuktan titreyip bekleyen yolcuları alıyordu.

Caddelerde, otobüslerle birlikte, tek atlı körük, çift atlı fayton, iki kişilik kupa Landon at arabaları gidip geliyordu. At dışkılarının caddeye dökülmemesi için kışlarına torbalar bağlanmıştı. At arabalarıyla birlikte caddelerde Ankaralıların; “Dodge,” “Ford” ve

“Şevrole” dedikleri, lastik kornalı araçlar da göze çarpıyordu. Kent içinde korna çalmak yasaklanmıştı.

Sarı Paşa, özel otosuyla ilerlerken cadde kenarında sakalarla su taşıyan eşeklere bakıyordu. Eşekler, kavak ağaçlarının olduğu dar bir sokaktaki evin avlusundan çıkıyordu. Kasabanın içindeki dut ve kavak ağaçlarının olduğu yerlerde ya çeşme ya da kuyu vardı. Zengin Ankaralılar; “Ayvalı Hayat Suyu,” Yalçinkaya Suyu,” Dutlu Suyu” ve “Taşyaran Suyu” membalarından, çinko kapaklı tenekelerle, varilli arabalarla su temin ediyordu. Ayrıca, İstanbul’dan şişelerle; “Taşdelen Suyu,” İzmit’ten de; “Çene Suyu,” geliyordu.

Sarı Paşa, gara doğru ilerlerken saat kulesinde, her saat başı, kilise çanı gibi çalan, Strazburg yapımı saatin, bir metre çapındaki dövme zili vurmaya başladı. Saatin sesi taa Etlik, Çankaya bağlarından ve Keçiören’den duyuluyordu.

Ankara kalesinden, saat kulesinin istasyon tarafına bakan, “Ankara’nın aşağı yüzüne” doğru istasyona ilerliyordu. Hüseyin Gazi ve İdris Dağı’na bakan, “Ankara’nın yukarı yüzü” ise öte tarafta kalmıştı.

O gün, cuma olduğu için köylerden gelenler; buz ayaz havada Ankara sokaklarında, yün çoraplarını dizlerine kadar çekmiş, ayaklarında öküz derisinden çarıklar, üstlerinde örme şalvar ve abalar, satmak için getirdikleri hayvanlarla ilginç görüntüler oluşturuyordu. Atlarını, eşeklerini, develerini, katırlarını Pilavoğlu, Çukurhan ve Çengel Han’a bırakmış; satacakları koyun, keçi, deve, at, eşek, camus, inek ve öküzleri önlerine katmış, sokaklarda saat kulesinin hemen dibindeki Atpazarı ve biraz aşağıdaki Koyun ile Samanpazarı’na doğru götürüyorlardı. Kuru soğuğa aldırmadan, pazar tıklım tıklım köylerden gelenlerle doluydu.

Yazın, “Boklu Bostan’da, “kokar yakıt” denilen tezeklerin kurutulduğu yerde, hala kokular yayılıyordu.

Timur’un, Yıldırım Bayezid’i beklediği, Ankara kalesi karşısındaki “Hıdırlık-Hızırlık Tepe’de, bir gecede kondurulmuş, derme çatma evler gözüküyordu.

Anafartalar Caddesi’nde, “asri berber,” “asri lokantası,” “asri dükkân,” “asri büfenin yanı sıra, Çıkrıkçılar Yokuşunda caddenin tam ortasında, yer altında, bütün bu asrilere, ek olarak bir de; “asri hela” inşa ediliyordu başkentte.

Uzun Çarşı’ya çıkan birçok sokak geleneksel ticaretin sürdüğü Bakırcılar, Yemeniciler ve Uzun Çarşı köylerden gelenlerle dolmuştu. “Aşağı Yüz,” olarak adlandırılan Tahtakale’ye uzanıp Karaoğlan Çarşısı’na bağlanıyordu. Oradan Hacı Bayram Camii ve türbesine kadar uzanıyordu. Kale kapısının karşısında Atpazarı Meydanı, Meydanın güney ve batı yönlerinde bedesten ve hanlar, Uzun Çarşı ile birleşiyordu.

Ankara garından inip sağına soluna baktı. Sağır Paşa ile ailesi karşıda bekliyordu. Gülerek onlara doğru yöneldi.

“Hoş geldin Paşam,” diyerek sarılıp öpüştiler. Eşine, çocuklarına; “hoş geldiniz, nasılsınız,” deyip hal hatır sordu. Sağır Paşa, Sarı Paşa’nın böyle yalnız, tek başına gelmesine şaşırmış, bir anlam verememiş, ama bir şey de sormamıştı. “Buyurun Paşam,” deyip özel otosuna yöneldi. Arabasına bindirip Çankaya’ya götürdü. Bu kadar ilgi, alaka karşısında, şaşırmıştı.

“Paşam, doğuda çok tehlikeli gelişmeler var, elimizi çabuk tutmalıyız, düşünüp tasarladığımız planı zamanında uygulayamazsak işler ters tepebilir. Beklediğimizden çok fazla destek var, fazla yayılırsa altında kalırız,” dedi Sarı Paşa kaygıyla.

“Bu gelişmelerin arkasında, Miralay Halit’in kurduğu Azadi örgütü var, her tarafa el atıyor, bir milli direnme hareketi örgütlüyor, bu tehlikeli sonuçlara yola açabilir,” dedi Sağır Paşa.

“Çağdaş, laik, halkçı, ihtilalci, milliyetçi cumhuriyete karşı, padişah yanlısı, yaşlı Nakşi Şeyhi’nin başlattığı bir irtica hareketi, çok tehlikeli bir gelişmedir, genç cumhuriyetimiz için. İsyanı direkt Azadi örgütü ile ilişkilendirirsek iç ve dış basında bir milli hareket olarak yansıtılmasına yol açar, bu da milli çıkarlarımıza uygun düşmez.”

“Paşam çağdaşlığa, karşı şeriat isteyen, bir irtica hareketi, bir Nakşi Şeyhi’nin başlattığı hareket! Hükümete de yazalım; gecikmeden bu yönlü karar ve tedbirler alsın, basın böyle lanse etsin.”

“O iki zat, geciktirilmeden, Bitlis’te derhâl idam edilmeli.”

Derken araba Çankaya’da köşkün önünde durdu.

Sağır Paşa’nın Ankara’ya gelişiyle, siyasi atmosfer gerildi, kulisler hareketlendi. “Başbakan, görevden alınıp Sağır Paşa getirilecek” söylentileri yaygınlaştı. Aynı gece Sarı Paşa, Sağır Paşa ve Taş Paşa, Çankaya’da acil, özel ve olağanüstü toplandılar.

“Bu bizim varlık yokluk meselemizdir. Kürt sorunu kökünden sökülüp atılmadan, Cumhuriyet bir arpa boyu yol alamaz. Dirilen Kürtlük, yok olan Cumhuriyettir,” dedi Sarı Paşa.

“Kürtlerden ilelebet kurtulduğumuz oranda, genç cumhuriyetimiz de ilelebet yaşayacaktır. İkinci bir seçenek ve şansımız yoktur. Ermenileri, Rumları ve Süryanileri temizlemek yetmiyor. Yarın öbür gün Kürt, Türkmen, Laz, Çerkez, Boşnak, Arap hep birlikte başkaldırırsa işimiz daha da zorlaşır. Biz Anadolu’da azınlıktayız, asıl kaygı verici nokta bu,” dedi Taş Paşa.

“Hem genç Cumhuriyetin, hem de bir Türk ulusunun kaderi Kürtlerin etnik temizliğine bağlıdır. Kökü kurutulan Kürtlük, filizlenen Türklüktür,” dedi Sağır Paşa.

“Şeyh, kurduğumuz kapana çok çabuk düştü. Şimdi kışın ortasında, kapana kısılmış yaralı bir kurt gibidir. Bunun için acilen, olağanüstü gizli tedbir ve kararlar almalıyız. Bunların bir kısmını, meclisten geçirip kanun haline getiririz. Bir kısmını da Taş Paşa fiilen uygular,” dedi. Sarı Paşa.

“Acilen ayaklanmayı bastırmakla görevli generali görevden alıp yerine, Ordu Müfettişini getirelim. Tüm orduyu, doğuya seferber edelim. Hükümet acilen, bir toplama-kaydırma işlemi için zorunlu mali kaynakları, bütçeye ek ödenek koyarak temin etmelidir. Bir de yapacağımız askeri hareketin detaylarını ele alalım,” dedi Taş Paşa.

“Meclis kendi kendisiyle uğraşıyor. ‘Ben elimi Kürt kardeşlerimin kanına bulaştırmam! Ayaklanma çıkarılan İdare-i Örfiye Kanunu ile önlenebilir,’ diyor, başbakan. İdare-i Örfiye Kanunu, Şeyh’in ayaklanmasını bastırmaya yeter, ama Kürt sorununu kökünden çözmeye yetmez. Acilen, Başbakanı görevden alıp yerine Sağır Paşayı atayalım,” dedi Sarı Paşa.

“Diyarbakır’da acilen olağanüstü Şark İstiklal Mahkemelerine ihtiyacımız olacak,” dedi Sağır Paşa.

“Şark Islahat Planı! Şark vilayetlerini, yeni baştan planlayıp ıslah etmeliyiz. Kürtçü, mürteci hocaların adları belirlenmeli ve cevami-i şerifede vaazdan men edilmelidirler,” dedi Sarı Paşa.

“Bir de; ‘dini alet ihtihâs ederek zihinleri karıştıranlar, en az iki sene kürek, en ağır idam olmak üzere cezalandırılmalıdır,’ şeklinde, bir karar alınmalıdır. Bu bir kararname ile meclisten geçirmelidir,” dedi Sağır Paşa, önündeki notlara bakarken.

“Göç, sürgün, mecburi İskân!”

“Kürtlere baş olabilecek herkesi hal etmeliyiz. Gövde başsız kalırsa ne kadar debelenirse debelensin, o da kendi kendine zamanla ölür!”

“Evet, gövdeyi başsız bırakmak!”

“Darağaçları ve idamlar!”

“Alman General Clausewitz’i uygulayalım. ‘Savaş siyasetin başka araçlarla, yani şiddet araçlarıyla devamıdır,’ anlayışını hayata geçirelim,” dedi Sarı Paşa.

“Bir de Makyavel Paşam,” dedi biraz durdu. Ardında; “Makyavel; ‘ülkelerin kurtuluşunun, kuvvete dayanan milli devlette,’ olduğunu söylüyor. Evet; ‘bizi amaca götürecek olan, her yol ve araç mubahtır, ahlakidir,’ askerlik sanatında. Türk milli devletini yaşatma amacı için, Ermeni, Rum ve Asuri meselesinde olduğu gibi Kürtlere karşı, kullanacağımız her araç yasaldir,” dedi Taş Paşa.

“Kürtler, bize karşı her zaman her türlü kötülüğü yapma potansiyelidirler. Burada; ‘kötü olan amaca ulaşmak için, yapılması gereken kötülük değil, kötülüğü becerememektir, kınanması gereken de budur,’ işte,” dedi Sağır Paşa.

“Cumhuriyetimizden ayrı bir hukuk, ahlak, din, sanat ve kültür düşünülemez, bunların tümü birer araçtır,” dedi Taş Paşa.

“Cumhuriyetimizin selameti için, yapılacak her şeyin bir an önce yapıp sonuçlandırılması gerekir,” dedi Sarı Paşa.

“Bunun için de bütün etkin aşiret, tarikat ve din adamlarını yanımıza çekelim.”

“Gelmeyenleri, teşhir edip tepeleyelim!”

“Kürt dilini, kültürünü, geleneğini, yaşam alanını, yasaklayıp aşağılayalım.”

“Evet, tebdil, tehcir, tenkil!”

“Kürtler karşısında kültürel ve tarihi olarak ayakta durabilecek bir Türkleştirmeyi yaygınlaştırmalıyız.”

“Bütün bunlar için Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi oluşumların alt yapısını hazırlamalıyız.”

“Uzun vadeli, bir ‘Şark Islahat Planı’ ile yola çıkmalıyız. Şeyh’in hesabını gördükten sonra adım adım Dêrsim’deki şakilere döneriz.”

“Hiçbir şeye takılmadan, çok seri ve hızlı başlamalıyız.”

“Şimdi en önemli meseleye gelelim. İdamlar meydanlarda halka açık yapılsın.”

“Bu tepkiye yol açıp bize geri dönmez mi?”

“Fırsat bu fırsattır, hiç gevşetmeyelim.”

“Şiddet ve kaos yaratarak fırtınanın içinde boğalım ki...”

“Yedi cihana, ibreti âlem olsun yani.”

“Görenlerin gözü, torunlarının torunlarına dek korkuyla anlatsın, çocuklarını bununla korkutup uyutsunlar.”

“Gören gözler kör, konuşan diller lal olsun ki bir daha hiç kimse; ‘Kürt, Kürdistan,’ demeye cesaret etmesin.”

“Yüreklerindeki o hürriyet ateşi sönsün diye idamları meydanlarda yapalım.”

“İdamları açık meydanlarda yapalım ki yetmiş yedi soyları, efendi Türk soyuna kölelik yapmaya itiraz etmesin.”

“Bir daha tek bir canlı, bir tek Allah’ın kulu böyle işlere kalkışmaya cesaret etmesin, diye, idamları meydanlarda yapalım. Bir de mahallelerde halkı bölük bölük asker dipçiğiyle, döve döve, söve söve, öğrencileri öğretmenlerin eşliğinde uygun adım marş marş sesleriyle, idamları izlesin diye meydanlara getirelim,” dedi Taş Paşa.

“Paşam, öyle yapalım ki herkes bu vatan hainlerinin idamını izleyerek kendi vatanseverliğini ispatlamak için birbirleriyle yarışsın!”

O gece, gün sökene dek Çankaya köşkünün odun sobası durmadan yandı. Hizmetçi kahveleri getirip götürdü. Tüm detaylar konuşuldu, tartışmalar sürüp gitti.

3 Mart!

Sarı Paşa Başbakanın istifasını istedi. Ardından Sağır Paşa’yı yeni bir hükümet kurmakla görevlendirdi.

4 Mart!

TBMM, Sağır Paşa başkanlığındaki yeni Hükümet’e olağanüstü hal yetkiler tanıdı. Yeni hükümet, ilk iş olarak “Takrir-i Sükûn Kanunu’nu” çıkardı. Sağır Paşa Hükümeti Diyarbakır’da İstiklal Mahkemeleri kurma kararı aldı. Şeyh’in kuvvetleri Diyarbakır kuşatmasını kaldırmış, geri çekilmişti. Geri çekilme Şeyh’i yıpratmış ve halkın güvenini sarsmıştı.

26 Mart!

Cepheye yeni atanan general paşa, ağır silahlarla donanmış, elli bin kişilik bir kuvvetle, savaş uçaklarının eşliğinde genel bir saldırıya geçti. Varto, Elazığ ve Diyarbakır’a doğru üç koldan ilerleyerek Pîran, Hanî, Palu, Çapakçur ve Darahinê yerleşkelerini tekrar ele geçirdi.

Bu genel saldırı karşısında savaşmaya hazır olmayan Şeyh’in düzensiz kuvvetleri, her geçen gün dağılıp güç kaybediyordu.

Düzenli ordu güçleri gelince, bölgedeki Taban, Varesizi, Mîran, Devriye, Pişrî, Alevkân, Reşan, Serbatan kabile ve aşiretleri saf değiştirip hükümet saflarına geçti. Bazı aşiret liderleri ise erkenden Irak’a sığınıp kendilerini güvenceye aldılar. Hükümet kuvvetlerine teslim olanlar, Şeyh’in kuvvetleri hakkında ciddi bilgiler verdiler.

Bütün bunlar gelişirken Sarı Paşa eşini yanına almış, Karadeniz’de bir geziye çıkmış, Giresun’a uğramıştı. “Aksak Oyman’ın yarattığı boşluk ve kırıngnlığı gidermeliyim, doğuda zaten işler karışık,” diye düşündü. Oyman Ağa’nın küçük oğlunu yanına alarak önce belediye binasına, ardından Cumhuriyet Halk Partisine uğradı. Oradan da hükümet konağını, askerlik şubesini ve diğer devlet dairelerini ziyaret etti. “Bilgi Yurdu’na uğrayıp gençlere; “sizlere bir bina temin edeceğim,” dedi. Ardında; “neden tek isim kullanıyorsunuz, isminizi değiştirin; ‘Türk Ocağı,’ yapın,” dedi.

Aksak Oyman’ın oğlu ile birlikte kürsüye çıkıp yurttan kalan gençlerin karşısına geçerek;

“Ey genç! Bütün memleketin gençliğine tercüman kıymettar sözlerinden fevkalade memnun oldum.

Afyonkarahisar ve Dumlupınar’da sizin Uşaklar da vardı. Bundan dolayı müsterih ve memnun olabilirsiniz. Memleket bu sözleri, söyleyen gençlikle iftihar edecektir. Bu memleketi ve milleti asırlardan beri berbat edenler, çoktan ölmüştür. Bütün gençlik buna iman etmelidir. Bizim kanımız akmadıkça bunlar bir daha avdet etmeyeceklerdir.

Sizlere burada bir müjdeyi de vereyim. Sayın valimize emir verdim, Giresun kalesinin en yüksek yerine, bir anıt mezar yapılacak, Milli kahramanımız, değerli, fedakâr arkadaşım, Oyman Ağa’nın, naaşı layık olduğu yere taşınacaktır,” dedi.

Eşi ile kentten ayrılırken arkasından bağdılar.

“Yaşa Büyük Halaskâr!”

“Yaşa Büyük Halaskâr!”

III

Bir ucu Hazar, Van Gölünden, Erzurum, Van yaylalarından başlayıp Hakkâri, Cizre, İmadiye, Musul, Şehrizar, Harir, Ardelan, Derne, Dertengi'den Basra Körfezine kadar yayılıyordu. Güneyde; Musul, Şengal'den Kürt Dağı'na, oradan Akdeniz'e, kadar uzanıyordu. Kuzeyde; Karadeniz sahilleriyle buluşuyordu. Bütün dillerin, kültürlerin ve uygarlıkların doğurgan anasıydı. Baştanbaşa dağdı, ovaydı, vadiydi, ırmaktı, ormandı, çöldü. Tarihe, bütün inançlara, düşüncelere, mitoslara, tanrıçalara, aşk ve yiğitlik destanlarına, felsefelere, direnişlere, kanlı kıyımlara, istila, işgal ve göçlere beşiklik yapan büyük, kadim verimli, üretken bir ülkeydi.

Şeyh, bahar mevsiminde, bu uçsuz bucaksız ülkede barınacak, gizlenecek, sığınacak bir tek yer bulamıyordu. Yer gök asker kaynıyor, bu kadim ülkeye ait olan her şey kurşunlara nişangâh oluyordu. Günlerden beri, kendi kendine düşünüyor, tartışıyor, konuşuyor, güvenle sığınacak bir tek yer bulamıyordu. Sanki bütün dağlar, taşlar, ovalar, köyler, kasabalar, kentler gazaba gelmiş, saldırıya geçmişti. Tüm geçitler tutulmuş, uçaklar her gün bombalıyordu. Şeyh'in, on binlerce kişiden oluşan kuvvetleri, bozguna uğramış, durmadan dağılıp küçülüyordu. Adamları, hazanın hüznünde, sararan asırlık bir çınar ağacının, şiddetli fırtınada dökülen yaprakları gibi, her gün, her saat dökülüp sağa sola savruluyordu. Kaçışlar, ihanetler, kendini kurtarma, ölüm ve yakalanma telaşı sürüp gidiyordu.

Şeyh, Menesküt kazasına vardığında yanında sadece kendisine sadık dört yüz atlı kalmıştı. Hala ne yapacağı, nereye gideceği konusunda muğlak, kararsız ve ikircikliydi. Çözüm bulmak için Menesküt'te kurmaylarını toplayıp bir toplantı düzenledi.

“Van'a, gidelim, orada İran'a veya Irak'a geçelim,” dedi biri.

“Şeyh'im, yollar karla kaplıdır, karlar arasından gitmek güçtür,” dedi bir diğeri.

“Bu mevsimde dağlar yol vermez adama, ayrıca tüm yollar ablukaya alınmış,” dedi mürit kurmaylarından bir diğeri.

“Bir an önce hudutların dışına çıkmak için çare bulmalıyız,” dedi bir başkası.

“Suriye Fransız manda yönetimi, en uygun alandır,” dedi öteki.

“Güneye inersek hemen yakalanırız, arazi düz ovalıktır, her taraf tutulmuş,” dedi orta yaşlı bir mürit.

“Dağlara sığınalım, en emin yer dağlardır, orada direniriz, dağlar bizi düşmana vermez korur, dağlardan başka hiçbir şansımız yok Şeyh'im,” dedi genç bir mürit.

“Dağlar yol vermez, şimdi karlarla kaplı, hiçbir hazırlığımız yok, nereye gitsek izimiz belli olur,” diyerek itiraz etti, bir diğeri.

“Halkın içinde kalalım ve direnelim,” dedi Hikmet Hilmi.

“Direnmenin koşulları yok, halk arasında kalırsak büyük katliamlar yaparlar,” dedi biri itiraz ederek.

“Zaten her gün, her saat katlediyorlar, ne kadar geri çekilip teslim olursak o kadar daha çok katliam yapacaklar,” dedi Hikmet Hilmi.

“Çatışa çatışa İran'a geçelim,” dedi bir mürit.

Tartışmalardan sonra Şeyh, tek çareyi İran'a geçmekte bulup kararlaştırdı. Hala ikircikli ve kararsızdı. Düşünceleri baharda akan boz bulanık bir su gibiydi. Sular bir türlü berraklaşmıyordu. “Kimse etrafımda kalmadı, teslim olsam acaba bu katliamın önüne geçebilir miyim,” diye düşündü. “Teslim olsam, idam ederlerse daha da kötü olur, en iyisi yakalanmamak, ama ben yakalanmadığım sürece, bu devlet halka baskı yapacak, kıyım devam edecek. İran'a sığınsam kabul edermi Suriye sınırı abluka

altında. En iyisi Van’a geçip orada İran’a geçmek.” dedi kendi kendine.

İkircikli, belirsiz, ikna olmamış, bocalayan bir ruh haliyle, dört yüz kişi ile İran’a sığınmak için Muş Ovası’na doğru harekette geçti. Exî köyüne ulaştı. Orada dinlenmek için konaklarken çevre köylerde duyanlar, akın akın yanına geliyordu. Öğle zamanı köyün camisinde verdiği vaizde; “Biz, Allah için halkımızı zulümden kurtarmak amacıyla ayağa kalktık, niyetimizin sonunu getiremedik. Eğer zulüm karşısında ayağa kalkmasaydım, Allah nezdinde, bu halkın hakkı nedeniyle sorumlu olur, yükün altından kalkamazdım. Şimdilik başaramadık ama mazlum ve haklıydık. Dünya ile bağlantı kurmamız, sesimizi duyurmamız lazım, gerekirse bunun için İran’a geçeceğiz, Ama haklı davamızın takipçisi olacağız.” dedi Şeyh.

Öğle sonrası Binbaşı Kasım, yanında bir grupla Exî köyüne geldi. Şeyh; “Bu bacanak Kasım da nereden çıktı? Herkes benden kaçarken o gelip; ‘emrinizdeyim,’ diyor. Bu bacanak, hep bize karşı çıktı. Bu yüzden Halit Bey ile benimle ilişkilerini kesmişti. Şimdi yenilgi anında gelip direnişçi olmuş saflarımıza katılıyor. Her şey bitmişken niye geldi bu bacanak? Bunun gelişi hayra alamet değil,” diye düşündü.

Şeyh İran’a geçiş planlarını tartışıyor, Kasım; askeri bilgi ve becerisi ile başköşede yer alıyordu. Şeyh ile Kasım arasında, dışa yansıyan, ilan edilmemiş bir gerginlik ve savaş yaşanıyordu.

“Geç kalmamak için Murat nehrine bir keşif kolu gönderelim,” dedi Şeyh.

“Hayır, orası geçiş için güvenilir değil,” diyerek karşı çıktı Kasım.

Varto suyunu geçip Carbühür ve Hınzır köylerinden Bulanık’a doğru yol aldılar. Tüm mesele taşkın halinde olan Murat nehrini

geçmekti. Kasım önerilen her yola; “tehlikeli, olmaz,” diyerek karşı çıkıyordu. En sonunda, onları Seyda köprüsüne doğru yöneltti. Uzun bir yolculuktan sonra, tam köprüye yaklaştıkça;

“Buradan geçelim,” dedi Şeyh.

“Köprüyü Türk askerleri tutmuş,” deyip itiraz etti Kasım.

Uzun uzun tartıştılar. Sonra;

“Ben gidiyorum, arkamdan gelmeyenler kalsın,” diyerek Şeyh atını suya doğru tırısra kaldırdı. Atlılar arkasından gittiler.

“Ben gelmiyorum, kurtuluşunuz yok,” dedi, Kasım.

“Bende gelmiyorum” diye bağırdı Kasım’ın yanındaki bir Şeyh.

Şeyh ırmağa yönelirken Kasım yanındaki birkaç kişiyle uzaklaşıp gitti.

Şeyh ırmağın kenarına gelince, hiç düşünmeden, geçmek için suya girdi. Tam suyun ortasına varmıştı ki, karşı tepelerden ateş başladı. Adamlarıyla geri dönüp atını sürdü. Carbühür köyüne ulaştı, önüne iki yol çıktı. Biri Keresait köyü üzerinde Varto’ya, diğeri Abdurrahman paşa köprüsüne gidiyordu. Atını köprüye giden yola doğru mahmuzladı.

Yol boyumca derin düşüncelere dalmış, taş gibi suskundu. Kendi kendine düşünüyor düşünüyor durmadan düşünüyordu. “Teslim olsam, bu kanlı kıyımı önleye bilir miyim, geri dönüp haber yollasam, şartlı teslim olsam,” dedi kendi kendine at sırtında yol alırken. Sonra; “Yok olmaz, teslim olmak daha da kötü olur, bu gavur devleti, hepimizi imha eder. Şu genç mürit Hikmet Hilmi’nin dediklerini mi yapsam? O can kaygısına düşmeden, her şeyi dosdoğru söylüyor. Bana çok sadık! Yanımda güç kalmadı ki kiminle direneceğim? Bütün bu olaylara yol açan kardeşim Abdürrahim bile beni terk edip kaçtı. Hayır, teslim olmam daha

kötü olur, en iyisi Van’a varıp orada İran’a geçmektir. İran politik hesaplardan dolayı bizi kabul eder,” diye düşündü.

Şeyh, buz ayaz havada at sırtında yol alıyor, durmadan düşünüp çareler arıyordu. Sanki dipsiz, karanlık bir kuyunun içine düşmüş, çıkış için bir tek yol bulamıyordu. Bir tek ışık teli, bir tek çıkış yolu arıyor bulamıyordu. Düşünceleri anlık değişiyor, daldan dala atlıyor hiçbir şeyde karar kılamıyordu.

Bütün olaylar, bir film şeridi gibi kare kare kafasından geçti. En çok kardeşi Şeyh Abdürrahim ile iki Hanili kardeş ağaya öfke duydu. “Bu iki Hanili kardeşin, ne malum devletin adamı olmadığı, ne malum din düşmanı olmadığı, belki de onları Hasan Hüsnü yanıma gönderdi. Tam İran’a geçmeye karar vermişken gelip beni kararımdan caydırıp kıyama ikna ettiler. Nereden çıkıp geldiler? Bu adamlar şimdi nerede? Belki de beni bu işe çekmek için özel gönderildiler. Direniş boyunca, hiç yanımda görmedim onları,” dedi kendi kendine öfkeyle.

Kardeşi Abdürrahim gelip kafasına takıldı. Ben ona; ‘bu küçük meseleyi büyütme, ver adamları jandarmalara, ver olay bitsin,’ dedim, o gidip çatışma çıkardı. Peki, ne oldu? Adamları tutuklayıp bıraktılar. Demek ki, ortada büyük bir hile ve oyun var. Demek ki bunların hepsi birer tuzakmış. Suç benim, tuzağı zamanında göremedim. Kardeşim, bütün buna yol açan kardeşim bile beni terk edip kaçtı!

Şu bacanak, Binbaşı Kasım’ı da gözüm tutmadı. Hep bir hain gibi yere bakıyor. Her gelişme karşısında ya suskun kalıyor ya da yanlış yere yönlendiriyor, oy alıyor. Miralay Halit Bey dışarda olsaydı belki de gelişmeler, böyle sonuçlanmazdı. O iyi bir komutandı, girdiği her savaşı başarıyla kazanmıştı. O olsaydı kesin sonuç değişirdi. Sarı Paşa’nın karakterini de çok iyi biliyordu. Ya Koçzade Yusuf Ziya! Herkesi tanıyordu. İyi bir diplomattı.

Muhalefet ile görüşür etkili kılar, cephemizi güçlendirirdi. İş yapacak hiç kimse yanımda kalmadı, kardeşim bile yanımda değil! Sarı Paşa bütün bunları bildiği için yargılamadan ikisini de apar topar Bitlis'te kurşuna dizdi. En iyisi teslim olmamak! Teslim olursam, onları idam ettiğine göre beni de idam ederler. En iyisi İran'a geçmektir," diyerek buz ayaz havada yol alıyor ve at sırtında kendi kendisiyle monolog yapıyordu.

Sanki düşünceleri esir alınmış, bir hücreye tıkatılmış, tek düze düşünceyi aşamıyor, düşleri bir dolap beygiri gibi hep aynı mihverin etrafında dönüp dolaşıyor, bir türlü çemberin dışına çıkamıyordu.

"Bu iki Hanili kardeş, gidip o zalimlerle, o Firavun generallerle, o eli kanlı din, iman bilmez vicdansızlarla anlaştılar. Kendi oğlunu idamdan kurtarmak için beni oyuna getirdiler. Bu iki adamın katli vaciptir! Bana ihanet edip beş paraya sattılar. Beni yanlış yola sevk ettiler. Kesin devlet büyük vaatlerle yanıma göndermişti. Nereye kaçıp kayboldu bunlar," diye söylendi kendi kendine.

Başını kaldırıp karşıya baktı. Muş Ovası'nın gökleri mavi ve berraktı. Uzaklarda Van Gölü üzerinde gri ve Nemrut siyahı bulutlar kaynıyordu. Nemrut Krater Gölü'nün içine gizlendiği dağ, büyük bir kaya kütlesi gibi ovanın ortasına kondurulmuş gibi duruyordu. Dağı görünce, Nemrut'un adı gelip kafasına takıldı.

"Demek ki Nemrut denilen kişi de bunlar gibi acımasız, ikiyüzlü, yalancı, inkârcı ve dinsizmiş. Bunların her biri, bir Nemrut! Ben Nemrutlarla uğraşıyorum," diye söylendi kendi kendine.

General aldığı istihbarat çerçevesinde, Boğlan'da (Solhan) çemberi daraltarak Şeyhi ablukaya aldı.

Şeyh at sırtında yol alırken beyninden yılgınlık, inançsızlık, umutsuzluk, kendine güvensizlik, güçsüzlük her an yayılıp derinleşiyor, direnmeye dair tüm umutlar tükeniyordu. Yolda ayrılımlar, dökülmeler devam ediyordu.

15 Nisan!

Buz ayaz havaların ılımaya, kara kışın çözülmeye hiç niyeti yok gibiydi. Karlar, beyaz geniş kaya parçaları gibi kaskatı toprağa yapışıp kalmıştı. Ovalarda ve yükseltilerin güney yüzünde, yer yer toprağın kızıl yumuşak damarları gözüксе de vadiler, dereler, çukurlar, dağların ve tepelerin kuzey yamaçları hala karla kaplıydı.

Hiç ummadıkları yer ve zamanda ihanet devreye girmiş, hükümet birliklerini karşılarında bulmuşlardı. Şeyh ihaneti hesaplamamış, dağ, taş asker kaynıyordu. Savaş uçakları durmadan sivil savunmasız halkı bombalıyor, kıyım devam ediyordu.

Şeyh, dört yüz adamıyla birlikte, Murat Nehri üzerindeki Abdurrahman Paşa Köprüsü'ne vardığında tuzak çoktan hazırlanmıştı.

Osmanlı kalpağı, yamuk bir külah gibi başında duruyordu. İçinde zabıt olmayan, boş bir zabıt giysisi gibiydi! İç çökük, ince uzun çenesiyle, bir bostan korkuluğunu andırıyordu. Yüzündeki bütün duygular yitip gitmiş, anlamsız, ifadesi boş, bomboş derine kaçmış gözlerle, köprü üstündeki boşluğa bakıp Şeyh'i bekliyordu.

“Ya bir aksilik olur da gelmese ben ne yapacağım! Tüm söylediklerim boşa çıkmış olur, inandırıcılığım kalmaz, işte o zaman ben yandım demektir. Allah'ım bir an önce, şu lanetli bacanak gelseydi de kurtulsaydım, yoksa böyle beklemekle çıldıracağım,” diye düşünüyor kendi kendine, korku ve heyecandan tır tır titriyordu. Yerinde duramıyor, iki de bir sağ elini gözlerine siper yaparak uzaklara bakıp;

“Bu şeyh nerede kaldı, yoksa beni aldatıp plan mı değiştirdi,” diyerek kaygılanıyordu. Yüzü sararmış, ölüm dışında hiçbir şey düşünemiyordu. Durmadan kır düşmüş, kısa, badem bıyıklarını çekiştiriyor, ayakta dikildiği yerde etrafında dönüp dolaşıyordu. Yüzü, anlamını yitirmiş, sadece deri ve kemikten ibaret kalmıştı. Anlamanın, duygunun, ahlakın hiçbir emaresi kalmamış bu yüz, yüz olmaktan çıkmış, kara kaplı ihanet hançerinin silik gölgesi haline gelmişti.

Köprünün her iki tarafında askerler dizilmiş, kalpaklı subaylar, elleri tetikteydi.

Şeyh Köprü üzerindeydi!

Tüm yollar kesilmiş, kendini savunmak için hiçbir seçenek bırakılmamıştı. Yetkili general, köprünün başında aksakalı Şeyh’in ellerini arkadan kelepçeledi. Yaşı yetmişe yaklaşıyordu. Hala diri ve güçlüydü. Kaderine razı olmuş gibi sakin, başı dik ve mağrurdu.

Karşısında en zor anında, Brütüs gibi sırtına hançeri saplayan Binbaşı Kasım, General ile birlikte duruyordu. Yaşlı bedeni öfkeden titredi. Yüzünü ona çevirip gözlerinin içine baktı, baştan aşağıya süzüp çıplak, kaygısız, aşağılayan, horlayan yeren uçuk bir gülümsemeyle;

“İnsan olan hiç suyunu içtiği, ekmeğini yediği toprağına ihanet eder mi? Sende hiç insana ait olan bir şey kalmamış mı? Unutma, ihanet suçların en kirli olanıdır. Her şey unutulur, ama ihanet asla,” deyip yüzüne tükürdü.

Kasım karşıda durmuş, Kürtlerin meşhur keklik hikâyesini düşünüyordu. Avcı eline düşmüş keklik, kendi kavminin düşmanı kesiliyordu. Avcı onu görünür bir yere koyup hemcinslerine tuzaklar kuruyordu. Keklik öterek kendi kavmini tuzağına çağırıyordu. “Ben de şu an keklik gibi olmuşum. Keklik avcı için ötmese başı koparılır. Ben de şimdi ötmesem başımı koparırlar,”

diye düşünüyor göz ucuyla sinsi sinsi, tuzağa düşürdüğü, elleri kelepçelenen Şeyh'e bakıyordu.

“Acaba her şeyi bırakıp kaçsam, kaçıp dağlara sığınıp içlerine katılsam beni kabul ederler mi,” diye düşündü bir an.

Bu defa meşhur dağlı, Kafkas halklarının şahin hikâyesini hatırladı. “Bir şahin, bir avcının eline düşmüş, sonra bir yolunu bulup kaçmış, kaçıp dağdaki şahinlere ulaşmış, ama dağdaki şahinler onu aralarına almamış, çünkü ayaklarında zil varmış. Uçtuğu her yerde onları avcılara ihbar ediyormuş. ‘Bak bizim ayağımızda zil yok, sen git, ayağına zil takanların yanında kal,’ demişler. Gitmeyince, hep birlikte saldırıp öldürmüşler. Ben gitsem, beni de o şahin gibi öldürürler, en iyisi paşa avcının yanında kalmak. Paşa diğerlerine tuzak kurmak için bana bol bol altın verir,” diye düşündü.

General, iki bacanağa bakıp kendinden razı, emin, keyifli, dalga geçen, ama bön ve avanak bir kahkaha ile olup bitenleri izliyordu. Kasım yanıt vermeyip sesiz kalınca, aşağılamak için, aniden;

“Şeyh Hazretleri, sen yaşlı başlı bir din adamısın, senin kaderinde bu varmış, Kasım hiç bir şey yapmadı. Biliyorsun, asırlık çınarı yıkmak için, baltayı köküne vururlar. O sadece çınarın köküne vurduğumuz bir baltadır,” dedi General.

“Başkasının elinde balta olmaktansa köküne balta vurulan çınar olmayı yeğlerim,” dedi Şeyh.

“Şeyh efendi, artık yakalandın, kök kesilince asırlık ağaç kuruyup yok olur,” dedi General.

“Unutuyorsun Sayın General, kaç kez baltayla vuruldu bu köke? Yine de bu kökten dallara, yapraklara giden su eksilmedi. Kök toprağın derinliklerinde gizlidir. Toprak olduğu sürece kök de

hep var olacaktır. Bugüne kadar hiçbir kuvvet, bu kökü yerinden sökemedi,” dedi Şeyh.

“Hala konuşuyorsun, ama artık sen uçamazsın, kolunu kanadını kırdık, bak bileklerini de bukağıladım,” dedi General, Şeyh’in söylediklerinin altında ezilmiş bir öfkeyle.

“Her gün sürünüp yaşayan bir yılan olmaktansa özgürce uçan bir günlük kartal olmayı yeğlerim,” dedi Şeyh sakın geleceğe düşen bir gülümsemeyle. Sonra Şeyh belindeki kuşağın ucuyla gözleri nemli, yüzündeki kanı sildi.

“Şeyhim yaralandınız mı,” diyerek kaygıyla yanına yaklaşıp heyecanla sordu yakışıklı, uzun boylu, iri yarı, kendine güvenen, cesur, genç mürit Çerkez Hikmet Hilmi. Şeyh, bir Çerkez Hikmet Hilmi’ye bir de bacanak Binbaşı, Kürt Kasım’a baktı. Sevgiyle, müridi Hikmet Hilmi’ye bakıp acı acı gülümsedi. Elini kanayan yüzüne götürüp;

“Oğlum Hikmet, benim kangrenleşen yaram burada değil, aha taa karşıdadır,” dedi eliyle köprü üstünde, başındaki Osmanlı kalpağıyla, sırık gibi duran Binbaşı Kasım’ı göstererek.

“İşte Şeyh Efendi, hepsi buraya kadarmış, artık senin için her şey bitti,” dedi General.

“Yanılıyorsun General, bu iş burada bitmez, daha yeni başlıyor. Çocuklarımızın, torunlarımızın torunlarının torunları olduğunu unutuyorsun,” dedi Şeyh.

General, önce tüfeklerini aldı, ardından tümünü tek tek aramadan geçirdi, Paralarına el koydu. Şeyh’in oltu taşı, doksan dokuzluk tespihini, altın zincirli cep saatini ve gümüş tütün tabakasını alıp; “zapta geçireceğim,” diyerek cebine koydu.

Köprünün üstünde, elleri arkadan kelepçelenmişti. Köprünün altından, boz bulanık, insanın kanını donduran, buz gibi sular akıyordu. Şeyh için tüm zamanların en karanlık ve çıkmaz anıydı.

Yaşlı bedeni küçülmüş, andan uzaklaşmış, uzaklara çok uzaklara bakıyordu. Günlerden beri bulanık olan düşünceleri netleşmiş, sular durulmuş, teslim olmaması gerektiğine ikna olmuş, ama iş işten geçmişti. Yakınını zamanında göremediği için derin acılar çekiyordu. Bir gün önce, Bitlis'te Yusuf Ziya ile Miralay Halit'e ilişkin kendisine gelen haber, zehirli bir hançer gibi yüreğini acıtıyordu.

Olağanüstü harp divanı Ankara'nın ani emriyle tek celsede ölüme mahkûm ettiği Cibranlı Miralay Halit şafak vakti kurşuna dizilirken; "Karşınızda yalnız değilim. Arkamda muazzam bir Kürt Milleti bulunmaktadır. Bugün beni kurşuna diziyorsunuz, fakat hiç şüphem yoktur ki, yarın torunlarımız da sizlerden hesap soracaktır," diye haykırmıştı.

"Bize mevki ve rütbe bahşetmek suretiyle, bizi aldataabilirsiniz endişesi içindeyim. Şükür Allah'a ki, bizi mermi ve iple karşılıyorsunuz, bundan dolayı hiç pişman değilim. Verdiğiniz ders sayesinde torunlarımız, öcümüzü alacaklardır," demişti Yusuf Ziya darağacına giderken.

Şeyh köprü üstünde elleri kelepçelenirken nemli gözlerle, Miralay Halit ile Yusuf Ziya'yı düşünüyordu.

Genelkurmay Başkanı Taş Paşa'nın, Şeyh'in isyanını bir irtica hareketi olarak gösterilmesi teklifi üzerine toplanan Bakanlar Kurulu, 3 Mayıs 1925'te bu doğrultuda karar alıp Dış İşleri Bakanlığını bu iş için görevlendiriyordu.

"Şeyh ayaklanmasıyla ilgili, hiçbir resmi evrakta, basında, yazışmada, mecliste, hiçbir yerde; 'Kürt ve Kürdistan,' kelimesi geçmeyecek, bu sadece dini amaçlı, bir irtica hareketidir," demişti, Taş Paşa, Dış İşler Bakanı ile görüşürken.

IV

27 Mayıs 1925,

Hewsel Bahçelerine, Dicle Vadisine, Kırklar Dağı'na bahar inmiş, her taraf yemyeşildi. Ağaçlar meyveye durmuş, vadi kuşlar ve kelebeklerle dolmuştu. Bahçelerde menekşe ve güllükler çiçek açmış, bahar bütün cömertliğini sergilemişti. “Ben u Sen,” mesiresindeki köşk ve değirmenlerin önündeki ağaçlar, çimenlikler zümrüt yeşilline bürünmüş, vadiye açılıyordu. Vadideki tarla, bağ ve bostanlar, gülistana dönüşmüş, yeşil bir tül perde gibi her tarafı sarıyordu. Gökyüzü berrak ve masmaviydi. Geceleri, dolunay ışığında, Dicle'nin berrak suları, bahara bir başka güzellik katıyordu. Kuş sürüleri, Dicle üzerinde havalanıyor, çığınca sesler çıkartıyordu.

Yaşam bununla derin bir çelişki içindeydi. İnsanlar korkudan sinmiş, işleri olmadıkça evlerinden çıkamıyordu.

O yıl, tarlalarda sebzeler, avlulardaki havuzların başına çiçekler ekilmemiş, ipek imalatı durmuş, gelenek ve kültür haline gelen, geniş havuzlara akan Hamravat suyunun suladığı, Diyarbakır'ın iri, aromalı, renk renk gülleri avluları süslemiyordu. Dicle'nin her iki yakasında ve Kırklar Dağı'nın eteklerinde kavun ve karpuzlar ekilmemişti.

Yalnızlığa terk edilmiş, vadi ve bahçelerde bir tek insan görünmüyordu. Her şey yasaklanmış, insanlar vadiye, bahçelere inip çalışmıyor, geceleri gaz fenerlerini ve kandilleri yakamıyordu. Kadınlar çocuklarını kucaklarına alıp; “Arap, İnci ve Hz. Süleyman,” türbelerini ziyaret ederek medet umuyorlardı. Yaşam; vadi ve bahçelere inen bahar ile kara taş surlar arasındaki kent arasında sıkışıp kalmış, bir tragedyaya dönüşmüştü.

Diyarbakır kara taş surlar içine sıkışmış, dipsiz kara bir suskunluğa gömülmüş, yas tutuyordu. Hasan Hüsnü kentte

tutuklatmalar başlatmış, her gün evlere rastgele baskınlar yapıyor, insanları sorgusuz, sualsiz, gece yarısı evlerinde alıp götürüyor, bir daha haber alınamıyordu. Korku insanların iliklerine dek işlemiş, herkes sinmişti.

Bütün yargılamalar, bir sinema salonunda yapılıyordu. Duvarlar badana yapılmış, dev bayraklar asılmıştı. Heyetin oturduğu sahnenin, her tarafı Türk bayraklarıyla süslenmişti. Heyet için, özel olarak sahnenin tam ortasına, yarım ay biçiminde yüksekçe, gösterişli, ceviz kakmalı, havai bir masa ve uygun süslü koltuklar yapılmıştı. Bütün yargılanmalar tutanak altına alınıyordu. Sinema salonunun kapıları önünde ve sanıkların oturduğu yerin etrafında, silahlı askerler, bir heykel gibi kıpırdamadan tek sıra gün boyu bekliyordu.

Bu salonda beş arkadaşıyla idam sehпасına çıkan, Şeyh Ubeydullah Nehri'nin oğlu, İstanbul'daki Kürt Teali Cemiyeti'nin başkanı, Senatör Seyit Abdülkadir, tekmeyle tabureye vururken; “zaten sizler yakma ve yıkma konusunda büyük bir şöhrete sahipsiniz. Burasını da Kerbela'ya çevirdiniz. Şunu biliniz ki dehşet ve insafsızca sömürü ile şan ve şeref kazanılmaz,” diyordu.

Seyit Abdülkadir, arkadaşlarıyla birlikte, yargılandıkları binanın girişinde şafakla birlikte darağacına çekilmişlerdi. Aynı sabah, aynı salonda Şeyh ve seksen arkadaşı, yargılanmak üzere darağacında sallanan bedenlere bakarak içeri giriyordu.

“Bu korkunç bir uygulama, dışarıda, ürkütücü, korkutucu, olağan üstü önlemler almışlar, tüm Diyarbakır kuşatma altındadır,” dedi şeyh kendi kendine, mahkeme salonuna götürülürken.

“Nerede hata yaptım? Neyi eksik bıraktım? Çok mu acele ettim? Kardeşim Abdürrahim bile beni terk etti! Hazırlıksız

yakalandım, onların oyununa mı geldim. Diyarbakır yeniden işgal edilmiş, tüm yollara, kavşaklara tanklar, toplar, silahlı askerler yerleştirilmiş, bu Kürdistan’a yapılan yeni bir seferdir. Seferin amacı Kürtleri tümünden eritmek yok etmektir,” diyerek hüzünlü, nemli gözlerle baktı etrafına.

Yargılamanın yapıldığı sinema salonunu, bin silahlı asker koruyordu. Şüpheliler anında gözaltına alınıyordu. “Şeyh yanlış olabilir,” diye hiçbir köylü yargı salonuna yanaştırılmıyordu. Durumu şüpheli görülenler, anında yakalanıyor, köylüler, arka sokaklara doğru sürülüyorlardı.

Şeyh, elleri arkada kelepçeli, zincirlerle birbirlerine bağlanmış, seksen sanık arkadaşıyla birlikte, silahlı askerler eşliğinde, üç basamak merdiveni çıkarak Sinema salonuna girdi. Olağan üstü bir hareketlilik vardı. Her tarafta rütbeliler, erlere sert emirler veriyordu. İçeri girerken büyük sinema salonuna hüzünlü gözlerle bakarak;

“Hiçbir şey eksik bırakmamışlar, herkese Diyarbakır Şark İstiklal Mahkemesinin; ‘adil, bağımsız ve usulüne uygun,’ yapıldığını göstermek için her yola başvurmuşlar. Bu bir hile ve yalan. Bütün bunlar göstermelik. Adil bir yargılama asla olmayacak, ama görünürde hiçbir şey ihmal etmemişler,” dedi kendi kendine. Meraklı gözlerle kendilerini izleyenlere bakıp;

“Mahkemenin halka açık olduğunu göstermek için arka sıralara, devlet görevlileri ile yakınları arasından özel seçilmiş, sivil giyimli, bu küstah, vicdansız kalabalığı oturtmuşlar. Yakınlarımızdan hiçbiri bunlar arasında yok, bize karşı tezahürat yapmak için özel seçip getirtmişler,” diye söylendi kendi kendine.

Yerine otururken daha yeni fark etmiş gibi karşıya baktı. Kırmızı harflerle, heyetin oturacağı masanın arkasındaki duvarda; “Adalet Mülkün Temelidir,” yazısı tam karşısında duruyordu.

“Bu acımasız guruh, hangi adaletten söz ediyor? Her şey bir aldatmaca ve kandırmadan ibarettir. Bu kadar asker, bu kadar silah, olağan üstü tedbirler, özel seçilmiş, olağan üstü yetkilerle donatılmış, bir yargılama heyeti! Hangi adaletten söz ediyorlar? Hakikati gizlemek için bütün dünyayı kandırmaya çalışıyorlar,” diye düşündü.

Sanıklar yerlerine otururken yargılama salonu derin, ağır ve hüzünlü belirsiz bir sessizliğe gömüldü. Yüzlerde bilinmeyen, görünmeyen tedirgin, huzursuz, kasvetli bir bekleyiş havası vardı. Sanki herkes nefesini tutmuş; salonda, sinek vızıltısı dışında çıt yoktu.

Kapı aralandı. Herkes ayağa kalktı. En önde heyet başkanı, eskiden Aksak Oyman’ın ekibinde yer alan, Rum ve Ermeni katliamlarına katılan, Giresun Milletvekili Hacı Muhittin Pars, ardında üyeler, tek sıra halinde arka kapıdan içeri girdiler. Hacı Muhittin, koltuğuna gömülürken sanıklara bakıp; “oturun,” dedi, sert bir ses tonuyla. Üyeler önce başlarını birbirine yanaştırıp kendi aralarında fısıltıyla konuştuktan sonra;

“Bir numaralı sanık, ayağa kalk,” dedi mahkeme başkanı Hacı Muhittin yüksek, titrek ve heyecanlı bir sesle.

Bir numaralı kürsüde oturan Şeyh Said, heyete bakarak ayağa kalktı. Sağında ve solunda yer alan arkadaşlarına baktı. Biraz düşündü. Gözleri Hikmet Hilmi’ye takılınca hafifçe gülümsedi. Ardından askerleri ve izleyicileri gözden geçirdi.

“Hakikati örtbas etmek için, her şey mükemmel ayarlanmış. Bu büyük bir tuzak, ben neden zamanında bu tuzağı fark etmedim ki? Benim şahsımda din ve Kürtlüğü mezara gömmeye hazırlanıyorlar. Bizi idam edip; ‘her şeyi bitirdik,’ diyecekler. Şark Islahat Planıyla, Kürt Milletini yok edecekler,” diye mırıldandı.

Uzun boylu, esmer tenli, ince yapılıydı. Apak, kınalı sakalları kızıl parıltılı bir renk almıştı. İslamiyet inancının sünnet şartının bir gereği ve Kürt erkekleri arasında yaygın modaya uygun olarak kirpiklerinin altına çok hafif sürme çekmişti. Yaşı yetmişe yaklaşmasına rağmen dinç ve gösterişliydi. Temiz ve şık görünüyordu. Boz renkli gabardin bir şalvar, şalvarın üstüne, aynı renkte, önü ibrişim işlemeli, Halep işi kırk düğmeli bir yelek, yeleğin cebinde gümüş kaplamalı bir cep saati vardı. Yeleğin üstüne de pelerin giymişti.

“Şeyh Efendi, adın ne,” diye sordu Hacı Muhittin ciddiyet ve resmiyetini bozmadan karşısında ayakta bekleyen sanığa bakarak.

“Şeyh Muhammed Said Nakşibendi,” dedi sanık, olağan bir soruya yanıt veriyormuşçasına.

“Baba adı?”

“Şeyh Mahmud Fevzi.”

“Memleket?”

“Erzurum Hımıs.”

“Kaç yaşındasın?”

“Altmış yedi.”

“Kaç çocuğun var?”

“On.”

“Mesleğin ne?”

“Ziraat ve ticaret.”

“Nerede eğitim gördün?”

“Muş, Malazgirt ve Palu Medreselerinde.”

“Hangi ilimleri okudun,” dedi Hacı Muhittin Pars.

“Arap-İslam felsefesi, eski Yunan felsefesi, fıkıh, mantık okudum, Kürtçe, Arapça Türkçe biliyorum.”

Kimlik tespitiinin ardında, savcı; iddianameyi okudu. İsyanın iç ve dış kışkırtmalar sonucu meydana geldiği, “amacının din maskesi altında irticai bir bölücülük hareketi, olduğu,” tespiti yapılıyordu.

“Şeyh Hazretleri, isyan hareketini nasıl düşündünüz, sizi buna teşvik eden şey neydi? Nereden ilham geldi size,” dedi Hacı Muhittin.

“Hâşâ, ilham gelmedi. Okuduğum kitaplardan gördüm ki, imam şeriattan saparsa başkaldırı vaciptir. Hükümete şariat ve Kürt sorununu anlatmak istedim. Hiç olmazsa bir kısım hakların uygulanmasını isteyecektim, Allah ü Teâla’nın kaderi beni bu işe düşürdü,” dedi Şeyh.

“Şeyh Hazretleri, yakalanan adamlarının ellerinde İngiliz silahları vardı, bu senin İngilizlerle ilişki içinde ve onların adamı olduğunu kanıtlar, ne diyorsun bu iddiaya,” dedi Hacı Muhittin.

“Ordunuzun elindeki bütün silahlar Alman ve İngiliz silahıdır,” diyerek gülümsedi Şeyh.

“Şeyh Efendi, buyurdunuz ki, imam şeriattan saparsa isyan vaciptir, bunun şartı yok mu,” diyerek araya girdi eski komitacı, asker kökenli Kozan Milletvekili Ali Saip.

“Şer’an vaciptir.” dedi Şeyh.

“Şeyh Efendi, bu halin imamdan kaynaklanmasına, bir Müslüman isyan eder mi,” dedi Ali Saib.

“Benim niyetim böyle değildi, şeriye şartlarını uygulamaz, inkâr devam ederse demiştim.”

“Demek ki siz, şeriattan sapma olduğu için isyan ettiniz, peki, amacınız neydi?”

“Kitap, ‘kıyam vaciptir,’ diyor. Kitap, cinayet, zina, müskirat gibi durumları yasaklıyor. Hepimiz Müslümanız, eskiden Türk, Kürt, Arap ayrımı yoktu. Siz Kürtleri inkâr ettiniz, herkesi Türk yapmaya kalkıştınız, ayrımcılık yaptınız.”

“Şeyh Efendi şimdi onları bir yana bırak, isyanın nedenini söyleyiniz,” dedi Hacı Muhittin.

“İsyân yoktur, inkâr var, isyan inkârın bir sonucudur.”

“Pîran da neden adam öldürdün?”

“Belirtim, Şark İstiklal Mahkemesi’nin, bu sinema salonunda yaptığı yargılamanın nedeni, bana mal edilen, Pîran’daki olay değil, inkâr edilen İslamiyet ve Kürtlüktür,” dedi yüksek sesle Şeyh.

“Şeyh Efendi bırak Kürtlüğü, sen şimdi Pîran’da neden devletimizin askerini öldürdün, bu soruyu yanıtla,” dedi Kerküklü Kürt kökenli, Kozan Milletvekili, Ali Saib, dişlerini sıkarak.

“Çatışma çıktı, bana mal edildi, halkın kıyam gerekçesi bu değil İslamiyet ve Kürt inkârıdır.”

“Şeyh Efendi bunları sormuyorum, sana neden adam öldürdün, diyorum,” dedi Hacı Muhittin sesini sertleştirerek.

“Savcılıkta da belirtmiştim, çatışma çıktı, ben tam üç defa, Mülazım Hasan Hüsnü’den, ısrarla ricada bulundum. Fakat dinlemedi. Olay patlak verince, ben köyden ayrıldım. Sonra mahkûmlar yakalanmış, ikisi tutuklanmış, diğerleri de serbest bırakılmış. Bu, Hasan Hüsnü ile bazı mahkûmların önceden anlaşmalı olduğunu gösteriyor. Madem aranan şahıslar, bu kadar önemliydi, neden serbest bırakıldılar?”

“Şeyh Hazretleri, neden adam öldürüp ayaklanma başlattın,” dedi eski Osmanlı Mebusu, birinci dönem Hakkâri Milletvekili, Denizlili mahkeme üyesi.

“Ben, köyden çıktıktan sonra işin içine köylüler girmiş ve işler karışmış ayaklanma başlamış.”

“Şeyh Efendi, Pîran’a gelmeden önce, din meselesinden dolayı isyanı düşünüyor muydunuz,” dedi Ali Saib.

“Din ve Kürt meselesini düşünüyordum, fakat silahla değil düşünce ve meclis yoluyla yapmayı düşünüyordum.”

“Madem öyleyse neden meclise gerekli başvuruyu yapmadın,” dedi Hacı Muhittin.

“Sayın Mahkeme Heyeti, bunu düşünüyordum, ama Pîran’daki olay patlak verdi.”

“Sonuçta şeriat uygulanmadığı için isyanı çıkardınız, öyle mi,” dedi Kürt Ali Saib kendisini heyete kabul ettirmek isteyen, suçlayıcı ve alaycı bir sesle.

“Şeriat ve Kürt inkârı!”

“Ne inkârı, sen şeriat için Pîran’da adam öldürüp isyana kalkmadın mı,” dedi Ali Saib.

“Adam öldürmedim. Hasan Hüsnü buna yol açtı.... İslamiyet ve Kürt inkârı...”

“Şeyh Hazretleri, Müslümanların kardeş olduğunu söylediniz. Müslümanın, Müslüman üzerine □savaşçı göndermesi caiz mi?” dedi bir heyet üyesi.

“Evet, Müslüman Türk ve Kürt birbirinin kardeşidir, ama ayrımcılık yapıldı, din ve Kürt inkârı geliştirildi, soruna yol açan bunu yapanlardır.”

“Şeyh Hazretleri bırak şu Kürt inkârı teranesini, sen neden adam öldürüp şeriat adına isyana kalkıştın? Müslümanlar kardeş olduklarına göre, nasıl birbirinin üstüne sevk ettin,” dedi Ali Saib.

“Hz. Ali’nin savaştıkları da Müslüman değil miydi? Yine kardeş kaldılar, buna sebebiyet veren Cumhuriyetin inkârcı yaklaşımıdır.”

“Peki, ‘kıyam vaciptir,’ dediniz, Küffar Kur’an’ı çiğnerken cihat nedir?”

“O da cihattır ve farzdır!”

“Şeyh Efendi, isyan kimlerle nerede ve nasıl hazırladınız,” dedi Hacı Muhittin.

“Sayın Mahkeme Heyeti ve üyeler, aynı şeyleri tekrarlayıp duruyorsunuz. Belirtim önceden hazırlık yoktu, Pîran olayına Mülazım Hasan Hüsnü yol açtı, olaylar kendiliğinde önü alınmaz hale geldi ve alevlendi.”

“Oğlun, Ali Rıza İstanbul'dan döndükten kaç gün sonra isyan başlattınız,” dedi Ali Saib.

“Yaklaşık bir ay sonra Mülazım'ın yol açtığı Pîran olayı gelişti.”

“Oğlunuz Ali Rıza, Halep ve İstanbul'da isyan ile ilgili kimlerden ne haberle getirdi?”

“Oğlum, Ali Rıza, kıyam meselesini orada duymamış, Miralay Halit Bey ile Mebus Yusuf Ziya'nın Bitlis'te tutuklandığını Erzurum'da oğlundan öğrenmiş.”

“Ali Rıza Halep ve İstanbul'dan dönünce, şeriat ile ilgili size neler anlattı,” dedi Ali Saib.

“Bu mesele ile ilgili konuşmadık, Hınıs Kürtlerinden birinin evine misafir olmuş, orada Seyid Abdülkadir Efendi'yi ziyaret etmiş, o kadar.”

“Oğlunuz İstanbul'a isyanı konuşmak için mi gitmişti,” dedi bir mahkeme üyesi.

“Oğlum, Halep'te tüccarlara hayvan satmıştı, İstanbul'a parasını almak için gitmişti. Döndükten bir müddet sonra Pîran olayı gelişti, gelişmeseydi görevimi kitap ve düşünceyle yapacaktım.”

“Şeyh Efendi, Jandarma görevini yapıyor diye neden bütün halkı ayağa kaldırıyorsunuz,” dedi Ali Saib.

“Hayır, belirtim, o olayı...”

“Ayaklanma başlayınca mı başına geçtiniz,” dedi Hacı Muhittin.

“Olay olunca, ben köyü terk ettim, Darahinê’ye gelmeden zaten muhasara şiddetlenmişti.”

“Şeyh Hazretleri, isyanın asıl nedeni jandarma ve mülazım Hasan Hüsnu değildir, daha önce de şeriatta ilişkin açıklamalarınız var, bu olay olmasaydı belki üç, belki altı ay sonra isyan olurdu değil mi,” dedi Ali Saib.

“Hayır, mülazım ve Pîran olayı olmasaydı ayaklanma da olmazdı.”

“Şeyh Hazretleri her şeyi kaza ve kadere bağlıyorsunuz, iradeye inanmıyor musunuz,” dedi Ali Saib.

“İradeyi inkâr etmiyorum, ancak benim de dâhilim var.”

“Bu isyanı tek başınıza başlattığınıza inanmıyorum. Sizi de teşvik edenler var, bunlar kimlerdir, mesela Miralay Halit Bey, Seyit Abdülkadir ile Ziya Yusuf isyan ile ilgili size ne haber yolladılar,” diye sordu Hacı Muhittin.

“Hiçbir yerde teşvik yoktur.”

“Ha, demek ki isyanı sadece zat-ı âliniz düşündü ve karar verdi öyle değil mi,” dedi Ali Saib.

“Daha önce de belirtmiştim, din ve Kürt inkârı nedeniyle bir fikir olarak vardı, ama silahlı kalkışma fikri yoktu.”

“Şeyh Efendi, ‘Kürt Teali Cemiyeti ile Azadi Örgütünden haberim yok,’ dediniz. Peki, Bitlisli Yusuf Ziya Bey geldiği zaman hangi meseleleri gördünüz,” dedi Ali Saib.

“Yusuf Ziya aile dostumuzdur. Baharda Hınıs’ta köyde bana misafir olmuştu. Orada; ‘Bir Kürdistan kurmak üzereyiz,’ dedi, fikrim bunu kabul etmiyor,” dedim.

“13 Şubat cuma günü, Pîran camisinde verdiği vaazda; ‘gazetelerde birtakım dinsiz yazarlar, dine hakaret etmeye,

Peygamberimize dil uzatmaya cüret ediyorlar. Kürtlerin varlığını inkâr ediyorlar, ben bugün elimden gelse bizzat dövüşmeye başlarım,’ demişsin,” dedi bir diğer mahkeme heyeti üyesi, önündeki belgelere bakıp okuyarak.

“İnkârı savunan gazetelere karşıdır vaazım,” dedi Şeyh.

“Urfa’daki İzoli Kürt aşireti reisi Bozan Ağa’ya gönderdiğin mektupta; ‘...Cenabı Hakk’ın Peygamber Efendimizi göndermekle neşir ve tebliğ ettiği dinimizi ve Kürt varlığını imhaya çalışanlara karşı harp ilan ettim. Bunda bana yardım edilmezse cümlece mahvoluruz!’ demişsin,” dedi Ali Saib önündeki defterden okuyarak.

“Şahsı tanımam, kimseye çağrıda bulunmadım.”

“Urfa’daki Milli aşireti reisi Halil Bey’e gönderdiğin bir mektupta; ‘Şimdiki hükümet, zinayı ve içki içilmesini, kadınların yabancılarla dans yapmasını mubah kılmıştır. Bu gibi fuhşiyata mahsus mesela dans salonu, tiyatro, sinema, bar ve umumhane gibi geniş binalar inşa etmiş, İslamiyet’in esaslarını değiştirmiş, Kürtlerin varlığını inkâr ediyor... Himmetinizden muavenet talebinde bulunuyorum, bütün aşiretlerinize bildiriniz,’ demişsin,” dedi Hacı Muhittin.

“Aile dostumuzdur, bundan dolayı münasebetlerim olmuştur, hiçbir çağrıda bulunmadım, ancak hükümetin geliştirdiği fuhşiyata karşı düşüncelerimi her tarafta söylüyordum.”

“Varto’daki Alevi Zaza olan Hormek aşireti reisleri Halil, Veli ve Haydar Ağalara gönderdiğin mektupta; ‘...Dinimizi ve namusumuzu bu imansızların elinden kurtaralım, size istediğiniz yerleri verelim.’ diye yazıp çağrıda bulunmuşsun,” dedi Ali Saib.

“Söz konusu şahısları tanımam,” dedi Şeyh.

“Dêrsim Mebusu ve Alevi Zaza olan Hasan Hayri’yi, Elaziz Cephesi Kumandanı olarak görevlendirmişsin, O da Şeyh Şerif ile

birlikte hazırladığı ortak bir mektupta, Dêrsim'deki tüm aşiret reislerine çağrı da bulunmuş,” dedi Hacı Muhittin.

“Hasan Hayri Efendi'yi ceza evinden tanırım, böyle bir çağrıda haberim yoktur.”

“Şeyh Hazretleri, Lice'ye yazdığınız mektuba göre isyanı önceden düşünmüşsünüz,” dedi bir mahkeme üyesi.

“O yazı ve imza bana ait değildir, o ifade biçimi de zaten benim değildir,” dedi Şeyh.

“Alacağınıza inanarak mı Diyarbakır'a saldırdınız?”

“Saldırı taraftarı değildim, ama olaylar bizi oraya sürükledi.”

“İçerden bilgi alıyor muydunuz?”

“Almayı umut ediyorduk, halkın çoğunluğu Kürt ve Müslümandır.”

“Diyarbakır'ı almadaki amacınız neydi?”

“Rızkımız, nasibimiz, o tarafa gelmişti, kenti alınca, hükümet ile müzakere yapacaktık.”

“Bu olayda, Kamil Paşazade oğlu Kerem, Sekban Ağa, Dr. Fuat ile Necip Beylerin eğilimi neydi,” dedi bir diğer üye.

“Ben kimseyi tanımam.”

“Şeyh Hazretleri, hiçbir şey yokken bu kadar ümmet-i Muhammed'in kanını dökmek caiz mi,” dedi Ali Saib.

“Dökülen kanın sorumlusu ben değilim, Kürt inkârı buna yol açtı.”

“Şimdi bunun zamanı değil, isyandan önce neden hükümete başvurmadın,” bir diğer üye.

“Söyledim ya uygun zamanı bekliyordum, Mülazım Hasan Hüsnü bu olayı tezgâhlayınca, her şey bozuldu.”

“Peki, hükümete başvuru yapsaydınız ne olurdu?”

“İsteklerimizi kabul etseydi bu kadar kan dökülmezdi, etmeseydi günah bizden giderdi.”

“Bir mektubunuzda; ‘fetih.’ diyorsunuz, fetihten sonra bağımsız bir Kürdistan Krallığı mı ilan edecektiniz?”

“Krallık düşüncem yoktu.”

“Diyarbakır’dan sonra hükümet isteklerinizi kabul etmeseydi ne olurdu,” dedi Hacı Muhittin.

“Sonucun nasıl gelişeceğini, hiç düşünmedim.”

“Neden sadece Kürtlerle ilişki kurdunuz da Türklerle ilişkilenenmediniz,” dedi Ali Saib.

“Eğil, Ergani yöresinde bulunan Türkleri de davet ettim,” dedi Şeyh.

“Peki, Türkler sizinle birlikte isyan ettiler mi?”

“Benimle birlikte hareket edenler de etmeyenler de vardı.”

“Şeyh Hazretleri; ‘Türkiye Cumhuriyetinin Türk, Müslüman askerleri bizi yok ederler,’ diye hiç korkmadınız mı?”

“Bu kadar askerin pervasızca gönderileceğini hiç tahmin edemedim.”

“Peki, Türk askerinin gerçekliğini şimdi anladınız mı,” dedi Ali Saib.

“Belli ki şimdi çok iyi anladım, bu askerin halka neler yapabileceğini gördüm, izledim ve tanık oldum!”

28 Haziran 1925,

Diyarbakır Şark İstiklal Mahkeme başkanı Hacı Muhittin;

“Cumhuriyet hükümetinin kararlı ve kesin tutumu, Cumhuriyet ordusunun öldürücü, vurucu gücü karşısında ayaklanmanız, irticanız yok edildi. Hepiniz yakalandınız ve hesap vermek üzere adaletin karşısına çıkarıldınız. Döktüğünüz kanların, söndürdüğünüz ocakların cezasını adalet karşısında idam sehpalарında hayatınızla ödeyerek hesap vereceksiniz. İdamlar aynı gün, infaz edilmek suretiyle, Müstakil bir İslam-Kürt hükümeti

kurmak maksat ve gayesiyle isyan eden, sanıklardan 48 kişi hakkında idam kararı,” diyerek elindeki kalemi kırdı.

şeyh, hücreğine doluşan gazetecilere; “Bak bu gazeteciler de şahidim ha! Bunları çocuklarıma teslim edeceksiniz,” dedi. Devamla; “Vasiyetname ve eşyalarımı evlatlarıma teslim edersiniz,” deyip savcının vasi olarak tayin ettiği, ceza evi müdürüne uzattı, hücreğinde son saatleri yaklaşırken.

“şeyh Hazretleri, bakıyorum da ahireti bırakmış, artık dünya işleriyle uğraşıyorsunuz,” dedi vasi tayin edilen müdür.

“Hak yolunda müflis u hane-harab olduksa da bu harabiyetle biz manada ma’mur olmuşuz,” dedi şeyh karşıındakinin gözlerinin içine bakarak. Müdür beklemediği bu yanıtla, ne karşılık vereceğini şaşırdı. Damdan düşer gibi;

“şeyh Hazretleri, bu gece asılacaksınız, ölümden çok mu korkuyorsunuz,” dedi.

“Ehli hakız, korkmayız idamdan berdardan,” diye yanıtladı şeyh, müdürün gergin, şaşkın yüzüne bakmadan.

“şeyh Hazretleri kaç çocuğunuz var,” dedi bir gazeteci, müdürü müşkül durumdan kurtarmak için.

“Beşi kız, beşi erkek on çocuğum var,” dedi şeyh gazeteciye bakmadan umursamaz bir tavırla.

“Bütün çocuklarınız aynı anadan mı?”

“İki eşim var...”

“Yaptıklarından pişman mısınız?”

“Kaderim olduktan sonra.”

“şeyh Hazretleri, bir sigara yakar mısınız,” deyip elindeki sigarayı uzattı bir gazeteci.

“Şeyh Hazretleri, biraz sonra idam sehпасına çıkacaksınız, benim için hatıra amacıyla, bir cümle yazar mısınız,” diyerek bir diğer gazeteci, elindeki defter ile kalemi aynı anda uzattı.

Şeyh ikisine aynı anda baktı. Bir an dalıp çocukluğuna gitti. Medrese de okuduğu çocukluk yılları gelip kafasına takıldı. Doğduğu ve çocukluğunun geçtiği Hınıs, Kolhisar Köyünü, Erzurum’dan ta Halep’e, Musul’a, Şam’a kadar götürüp getirilen koyun sürülerini düşündü. “Ne gerek vardı bu kadar mala mülke! Bu dünyada ne karınca zayıf olmakla aç kalır ne de aslan pençesinin ve kuvvetinin zoruyla karın doyurur,” diye düşünerek kendi kendine gülümsedi. Muş, Malazgirt, Hınıs ve Palu’da medrese eğitimi gördüğü yılları anımsadı. Ardında; “Şeyh Efendi, sen bizi kime bırakıp gidiyorsun,” diyen eşinin son sözü gelip düşlerine takıldı. Eşine bakıp; “eğer ben ve bu bastonum yalnız da kalsak yine de bu zalimlere karşı çıkacağım, bu yol korkakların yolu değildir,” değişini anımsadı.

Karşısında defter, kalem ile sigara tutan iki gazeteciye bakıp; önce sigarayı alıp yaktı. Derin bir nefes çekti.

Ardında defter ile kalemi alıp; “asıldığıma hiç üzölmüyorum, zira ben Allah, din ve Kürdistan uğruna ölüyorum,” diye not düşüp gazeteciye geri verdi. Sonra; “lütfen, ben artık yalnız kalmak istiyorum,” dedi. Gazeteciler hücreyi terk ederken vakit gece yarısına doğru ilerliyordu.

Ot doldurulmuş şiltenin serili olduğu sedirin üzerine geçip ellerini bağlayıp namaza durdu, ardında yatağın üzerinde oturup dua okuyarak idam saatini bekledi. Bir doktor hücresinin önünde durdu;

“Şeyh Hazretleri, bir rahatsızlığınız var mı?” diye sordu, idama uygun olup olmadığını öğrenmek ve ilgili kanun maddesinin gereğini yerine getirmek için.

“Hayır,” dedi Şeyh tek kelimeyle. Doktor yan hücredeki mahkûma; “Bir rahatsızlığınız var mı,” dedi.

“Belimi üşüttüm, sırt ağrılarım var,” dedi belirsiz yitik bir umut ve beklentiyle.

Kadim zamanlardan kalma bir zindandı. Hücreler yer altında karanlık ve rutubetliydi. “İdam mahkûmları, haydi bakayım, şimdi birer birer dışarı çıkınız,” diyen buyurgan, emredici bir ses geceye karışıp duvarlarda yankılandı. Ardından;

“Askerler, hemen mahkûmların ellerini kelepçeleyip birbirlerine zincirleyin,” diye emir verdi.

Askerler, alelacele hücrelerin önünde, Kürtlerin “zencira çorûz” dedikleri, iki çift öküzle tarla sürerken sabandan boyunduruğa bağlanan ağır, iri ve kalın halkalı, zincirlerle, idam mahkûmlarını birbirine bağladılar.

Bir subay elinde kara kaplı bir defter, idama götürülenlerin adlarını, künyeleriyle birlikte, tek tek teyit ederek yazmaya başladı;

“Şeyh Said, Şeyh Abdullah, Toqliyanlı Halîd oğlu Kâmil Bey ve kardeşi Baba Bey, Şeyh Şerif, Fâkih Hasan Fehmî, Valirli Hacı Sadık Bey, Çanlı Şeyh İbrahim, Harputlu Şeyh Ali, (...) nahiye müdürü Tayyib Ali, Yusuf oğlu Çerkes, Jandarma Hamîd...” diyerek tam arka arkaya kırk yedi kişinin adını yazdı.

Jandarmalar eşliğinde, şafakla birlikte, Dağkapı Meydanına götürdüler. Yolda giderken;

“Bizi asmaya götürüyorlar,” dedi asılacaklardan biri.

“Başka ne bekliyordun ki, düğüne götüreceklerini mi sanıyordun,” dedi bir mahkûm derinden çok derinden kakhaha ile gülerek.

“Biz, böyle ucuz bir ölümü hak etmedik, böyle çaresiz, eli kolu bağlı ölüme gitmemeliydik,” dedi bir diğeri içten, acıklı bir ah çekerek.

“Böyle olacaktıysa niye ayaklandık ki,” dedi biri öfkeyle.

“Bu şeyhlere, beylere, mirlere güvenip yola çıkmayacaksın,” dedi bir diğeri.

“Bu güne kadar ne başardılar ki bunu başarsınlar?”

“Bu işler akıl, örgüt, düşünce, politika ile olur, sadece dövüşmek, ayaklanmak yetmez, var mı bunlarda devleti alt edecek akıl, keramet, politika,” dedi bir başkası.

“Son pişmanlık fayda vermez, bunu zamanında düşünecektik.”

“Diyarbakır önlerinde, son ferdimize kadar çarpışarak ölecektik.”

“Bu devleti hiç tanıyamamışız.”

“İşi daha sıkı tutmalıydık, ayaklanmanın şakaya gelir yanı yoktur.”

Sorgusuz sualsiz tutuklanmalar sürüyor, zindanlar tıklım tıklımdı. Kurban Bayramı’na sadece üç gün kalmıştı! Tüm köşe başlarında tanklar, toplar, silahlı devriyeler!

28 Haziran gecesinin akşamında Dağ Kapı Meydanı’nda çekiç, testere ve keser sesleri birbirine karışıyordu.

Darağaçları askeri nizama göre aynı boyda yapılıyordu.

Kırk yedi sehpa için kalaslar ve sicimler önceden satın alınıp depolanmıştı.

İpi çekecek kırk yedi cellat, önceden paraları ödenmiş, garnizonda bekletiliyordu.

İdamları seyretmek için Ankara’da gelen konuklar, devlet erkânı, eşleri ve çocukları için meydanda tribün inşa edilmiş, rütbe ve makamlarına göre gece yarısından itibaren yerlerini almış, sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Rüştü Paşa, generaller, milletvekilleri ve mahkeme heyeti üyeleri eşleri ve çocuklarıyla birlikte, en önde yapılan tribünün

şeref bölümünde yerlerini almış, aralarında gülüşüp kahkahayla konuşuyorlardı.

Meydan, bir kutlama ve şenlik törenini andırıyordu.

“Anne tiyatro ne zaman başlayacak,” dedi bir çocuk beklemekten bıkınca.

“Merak etme oğlum, birazdan başlayacak,” dedi generalin eşi kadın oğlunu kucağına alarak.

“Şimdi cezalarını çekecekler.”

“Bunlar bir tek, bu dilden anlarlar.”

“Aslında bunlar yetmez, yediden yetmişe hepsini asıp kökünü kurutup bir seferde kurtulacaksınız.”

Halk kara taş surların dibinde toplanmış, askerler etrafını sarmış, Hasan Hüsnü onlarca adamını içlerine salmıştı. Karataş surların, kapıları tutulmuş, sokaklara nöbetçiler dikilmişti.

Dağkapı Meydanına açılan demir kapı önünde durdular. Demir kapı gürültüyle ağır ağır açıldı. Son bir kez daha tek tek isim alıp saydılar. Mahkûmlar elleri arkadan zincirli, yüz yüze gelip hal hatır sorup öpüşerek vedalaştılar.

Bir baba son kez oğluyla öpüşüp vedalaşırken, yanı başındaki kardeşine hüzünle baktı. Kırk yedilerden biri, başını kaldırıp gökyüzünde ışıldayan yıldızlara bakarak;

“Ah şu yıldızlara erişebilseydim,” diye iç geçirdi.

“Arkadaşlar, bugün, korkak alçaklara karşı yiğitlik günüdür,” dedi biri gür sesiyle bağırdı.

Ta uzaklarda, kara taş surların dibindeki bir evde, kekremsi bir çocuk ağlaması geceye düştü.

“Ölüme nasıl gittiğimizi dostlarımıza ve düşmanlarımıza gösterelim,” diye bağırdı bir diğeri.

“Arkadaşlar, mert olalım, düşmanı kahredelim.”

“Kürdistan’a yaraşır biçimde dik duralım!” “

“Tutun gözyaşlarınızı alçaklar asla sevinmesin.”

“Çocuklarımız mutlaka hesabını soracak.”

“Ax lê felek tu xayinî, mala te bişewete,” diye bir türkü tutturdu bir mahkûm.

Seçkinler tribününde tepkili, öfkeli sesler ve homurtular yükseldi.

“Yaşasın Cumhuriyet!”

“Yaşasın laiklik!”

“Ne mutlu Türküm diyene!”

“Susturun bunları.”

“Buraya bunları dinlemek için değil, idamlarını izlemek için geldik.”

Muhafız bölüğü erleri koşup türkü söyleyeni bir dipçik darbesiyle susturdular.

“Kahrolsun zulüm!”

“Yaşasın Kürdistan!”

“Allah ü Ekber,” diye sesler yükseldi.

“Susun laaan, idama gidiyorsunuz, yine de bağırıyorsunuz, haydi, yürüyün!” diye bağırdı muhafız bölüğü subayı.

Her birini, bir darağacının yanına götürdüler.

İlkin bir numaralı Şeyh’in kelepçesini ve zincirlerini çözdüler. Tümüne teker teker beyaz idam gömleğini giydirdiler.

“Son isteğin nedir,” diye sordu, bir yetkili.

“Önce beni asın, oğlumu iptе görmeyeyim” dedi bir mahkûm. Aynı mahkum, oğlunun darağacına yürüyüşünü, boynuna yağlı ilmiğin geçirilişini, çingenenin tabureyi çekmesini, iptе dönüp sallanmasını nemli gözlerle izledi.

“İyi izleyip ders aldın mı? Haydi, şimdi sıra sende,” dedi bir rütbeli.

“Sen insanlıktan çıkmış, pis bir yaratıksın,” deyip yüzüne tükürdü oğlu asılan mahkûm. Tabureye çıktı, ilmiği boynuna geçirip; “Kahrolsun zülüm yaşasın Kürdistan,” deyip tekmeyle tabureye vurdu.

Mahkeme ve yargı sürüyormuş gibi Şeyh ile yargıçlar arasındaki söz düellosu hala devam ediyordu.

Biri Diyarbakır’ın Nemrut siyahi gecesinde, ay ışığında titrek ellerle Şeyh’e beyaz idam gömleğini giydirdi. Ardından, üzerinde;

“Cumhuriyetimizi yıkmak için isyan ettiğinden ölümle cezalandırılmıştır,” yazılı fermanı boynuna astı.

Şeyh yıldızların ışıltısında gümüştten bir heykel gibi dimdik durmuş, kıpırdamadan karşındakilere bakıyordu.

Asanlarla asılanlar bir aradaydı. Cellat ile kurban yan yanaydı. Şeyh’in yüzü hiçbir şeye aldırmandan kıpırtısız duruyordu.

“Şeyh Efendi nerede,” dedi, Şeyh’e idam cezasını veren mahkeme üyesi Ali Saib Ursavaş, alaycı bir sesle bağırarak.

“Bir müşkülâtınız mı var, işte buradayım,” dedi Şeyh.

“Seni görmeyince, bir an kaygıya kapıldım, Hani, çok kurtulmayı hayal ediyordun ya,” diyerek Şeyh’in yanına yürüdü.

“Ali Saip, doğruyu söylemem gerekirse beni kurtaracaktın. Kurtulmuş olsaydım, Hınıs’a kuzu yemeye dâvet edecektim seni,” dedi Şeyh, Ali Saip’in onu itirafa zorlamak için verdiği vaatlere gönderme yaparak.

“Ne yapalım Şeyh Hazretleri, kısmet değilmiş bu dünyada, Hınıs’ta kuzu çevirmek,” dedi Ali Saip bir kahkaha atarak.

“Ben inancımın hakikatlerine göre davrandım, mahkemede doğruları dile getirdim. Doğru sözünün cezası idamdır, buna da razıyım,” dedi Şeyh.

“Şeyh Efendi, bundan daha hafif ceza olur mu? Sen yine de dua et ki, en hafif cezayı sana verdik,” dedi alaylı alaylı.

“Eğer ceza ile bu işler çözülseddi, Nemrut ile Firavun baki kalırdı, söyle bakayım, sen Nemrut’umu Firavun’u mu izliyorsun, bundan daha ağır ceza neymiş de bilelim,” dedi Şeyh.

“Şeyh, sen bu kadar Türk kanının dökülmesine, ocakların sönmesine yol açtın, cezayı çekeceksin,” dedi Ali Saip.

“Ali Saip, hiç kuşkun olmasın, günü gelince, döktüğünüz mazlum Kürt halkının kanının hesabını vereceksiniz, seni severim, lakin ‘Rûz-i Mâhşer’de seninle mahkeme olacağız,” dedi Şeyh.

“O gün de ocağını söndürdüğün biçarelerle mahkeme olacaksın,” dedi Ali Saip.

“Testi ister altından olsun, ister topraktan, temiz su hiç değişir mi? Kürtler her zaman temiz su gibi saftırlar, siz bu saflıktan yararlanıp hileyle aldatınız. İşte günü gelince, senin gibi zalim katillerle hesaplaşacağım. Şunu kafana iyice sok ki, o kirli kanlı inkılabınız, döktüğünüz Mazlum Kürt insanının kanında er geç boğulacaktır,” dedi Şeyh.

“Şeyh Efendi! Beni mi çok seversin, yoksa Saip’i mi,” diye alaylı alaylı sordu mahkeme başkanı.

“Kimseye karşı özel bir düşmanlığım yok, bu dava mahşere de kalsa asla bitiremeyeceksiniz,” dedi Şeyh.

“Şeyh, mâhşer günü çok adil yargıçlarımızla değil, öldürdüğün mâsum insanlarla mahkeme olacaksın,” dedi bir başka yetkili ortaya atılarak.

“Siz davanızı gördünüz, mahşere kalan benim davamdır, o gün geldiğinde siz zalimlerle hesaplaşacağım. Unutma bu dünyada define ile yılan, gül ile diken sevinçle gam hep bir aradadır. Bu hep böyle sürüp gitmeyecek, gün gelecek hesabını vereceksiniz,” dedi Şeyh.

“Şeyh; ‘din elden gidiyor,’ diyordun, namazını kılmıyor musun,” dedi Rüştü Paşa.

“Doğru din var, ama sizin dininiz; Cumhuriyetiniz ve milli inkılaplarınızdır,” dedi Şeyh.

“Sen gereksiz yere isyanı başlattın Şeyh,” dedi bir başkası.

“Hayır, inkâr edeni, inkâr ettim ve inkârınıza karşı başkaldırdım,” dedi Şeyh.

“Şeyh Efendi, Kürtler dahil bu güzelim memlekette herkes hür, cumhuriyetimiz hiç kimseye müdahalede bulunmuyor. Kürtler bundan böyle daha da hür yaşayacak,” dedi bir Hasan Hüsnü.

“Hasan Hüsnü, inkâr edilenin hürriyeti olmaz, birlikte yola çıktık, kardeşlik için söz verip yemin ettik, düzlüğe çıkınca sözlerinizi unutup inkâr ettiniz.”

“Şeyh Hazretleri Kürtler için daha güzel bir gelecek hazırlıyoruz,” dedi Rüştü Paşa.

“Paşam, Paşam kanımız pahasına da olsa artık her şeyi öğrendik, gelecek geceleriniz, geçen günlerinizden hiçbir farkı olmayacak,” dedi Şeyh.

“Garip bir ihtiyarsın, birkaç dakika sonra asılacaksın, ama hala konuşup duruyorsun,” dedi Rüştü Paşa.

“Beni bu değersiz kuru ağaç parçasında asmanızda hiçbir pervam yoktur, muhakkak ki mücadele; Kürdistan ve dinim içindir. Paşam, unutma ki, aslan mağarada can verse dahi, köpeğin ağzından artanı asla yemez,” dedi Şeyh. Yağlı ilmik boynuna geçirilirken;

“Ali Saim, senden hoşlandım, ama kıyamet günü seninle hesaplaşacağız,” dedi. Üniformalı paşaya dönüp;

“Seni severim, bal gibisin, ama içinde zehir çok fazladır. Yanıma gelde düşmanıyla vedalaş,” dedi. Ardında ışıklara boğulan şeref tribününe bakıp;

“Dünyadaki hayatımın sonuna geldim. Milletim için kendimi kurban ettiğimden dolayı pişmanlık duymuyorum. Yeter ki

torunlarımız, düşman önünde bizi mahcup etmesinler,” diye bağırdı.

Yetkilinin işaretiyle, çingene ayaklarının altındaki tabureyi çekti!

29 Haziran 1925,

Nemrut siyahi bir gece!

Günlerden pazartesi!

Saat 03.00 suları...

Şeyhin yaşlı, ama dinç bedeni, gecenin içinde sehpa sallanarak dönmeye başladı.

Asanlarla ile asılanlar bir aradaydı. Cellat ile kurban yan yanaydı. Diyarbakır gecesinin göğünde yıldızlar ısıltı ısıldı. Aşağıda Dicle gecenin içinde çağlayarak akıyordu. Binlerce kuş, vadideki ağaç dallarında huzursuz duruyordu.

Erguvani şafak aydınlanıyordu. Güneş, her günkü ihtişamıyla doğuda yükseliyor, yer gök sonsuz aydınlığa bürünüyor, karanlık pılı pırtısını alıp gidiyordu.

Kırk yedi beden, kara taş burçların gölgesinde, dehşet içinde yağlı ilmiğin ucunda, yan yana sallanıyordu.

Şeyh’in yaşlı, yorgun, zulme yenik düşen bedeni, ipin ucunda sallanıyordu. Baş ve aksakalları, hafif doğuya doğru kaymış, gözleri derin sonsuz bir uykuya dalacakmış gibi bakıyordu. Paşa gürleyerek bağıırıyordu;

“Asıl Cumhuriyeti, Şeyh’in ayaklanması üzerinde inşa edeceğiz!”